

[illegible]

PHILIPPI A LIMBORCH

DE

VERITATE RELIGIONIS CHRISTIANÆ AMICA COLLATIO

CUM

ERUDITO JUDÆO.

BASILEÆ,

Apud JOH. RUDOLPH IM-HOFF.

M DCC XL.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Benevole Lector!

DIsputatio hæc neutiquam fuit inchoata eô consilio, ut publicam lucem adspiceret, totiusque mundi judicium subiret: verum ut privatim inter Judæum & Christianum amica de religionis veritate disquisitio institueretur. Intentio Judæi, uti ex quæstionibus ab ipso propositis liquet, fuisse videtur, ostendere, nullas esse rationes, quibus Judæi ad religionis Christianæ professionem, deserto Judaismo, persuaderi possint; plures vero, easque non exigui momenti, quibus ab eâ deterreantur. Quo in argumento dextre satis ac docte se gessit: Judæorum quippe argumenta, quibus religionem Christianam impugnare solent, penitus se percepisse clare ostendit, ex iisque quæ fortissima sunt non

infeliciter ſelegit. In quibus eruditio ejus non vulgaris ingeniique acumen in urgendis argumentis paſſim elucet.

Ego vero videns hominem eruditum ex communi Judæorum præjudicio, quo religionem Chriſtianam ſupponunt eſſe falſam, & a Deo non profectam, argumenta ſua urgere, alia quàm communiter fieri ſolet inſiſtendum methodo credidi, ut diſquiſitio hæc recte inſtituatur, & de ſumma rei ſolidè diſputari poſſit. Primo enim de religionis Chriſtianæ fide hiſtorica & revelationis certitudine agendum judicavi: Quo poſito fundamento, particularia dogmata, quæ Judæis offendiculo ſunt, rectius probari & facilius admitti poſſunt. Cum enim revelatio ad ea ſolum neceſſaria ſupponatur, quæ ratio per ſe & ex principiis mere naturalibus aſſequi non poteſt, fruſtra laboramus in iis ſtabiliendis, quæ à fide & revelatione unice pendent, niſi prius adſtruatur revelationis ipſius veritas; quod in hujuſmodi diſputationibus & fundamentum & caput rei eſt. Hæc methodus ſi in omni cum incredulis diſceptatione æqua & legitima eſt, à Judæis certe minime omnium recuſari poteſt, nec ab iis negligi debet qui cum ipſis de religione diſputant. Si enim Judæi omnem ſuum cultum, religionem, privilegia vera & indubitata eſſe volunt, quia Deum habent autorem; idque unice conſtat, quia Moſes miſſionem ſuam operibus ſtupendis ac miraculis teſtatam fecit; eandem argumentationis methodum Chriſtianis ſane nullo jure negare poſſunt, qui ſui Legislatoris miſſi-

missionem eadem trutina ponderandam, Christumque cum Mose conferendum proponunt.

Itaque ut disputationem eò deducerem, quæsivi, quibus argumentis moti Judæi Mosen agnoscant Prophetam ac legislatorem divinum. Persuasum quippe habui, nulla pro divina Mosis missione à Judæo posse afferri argumenta quin eadem multo fortius ac validius à Christiano urgeri possint ad divinam Jesu Christi missionem comprobandum. Quæ cum produxisset Vir Doct. ego ea bona ac solida esse admisi; verum validius divinam Jesu Christi, quam Mosis, missionem adstruere ostendi: Indeque conclusi Judæum, qui hisce argumentis motus credit Mosen esse Prophetam divinum, iisdem validius debere persuaderi, Jesum Christum à Deo esse missum; ac proinde nullam posse dare solidam rationem, cur, quoniam Mosi credit, in Christum credere recuset. Hoc se argumento pressum sentiens Vir Doct. evitare non potuit, quin, quod declinare maluisset, varia contra religionem Christianam, ejusque varietatem ac divinitatem, conquireret, ad ostendendum, non æqualibus eam comprobari argumentis, atque legem Mosis. Quare si hic contra religionem Christianam quid scripserit liberius, & quod alicui durius videri posset, non illud ipsi imputandum, quasi sponte occasionem Evangelio obloquendi quæsivisset, aut captasset; sed necessitati, in quam per argumentationem meam redactus fuit, & pertractus in disquisitionem quam

evitare maluisset; ideoque &, offensionem veritus, ægre in editionem consensit.

Hac pertractata disquisitione ad vindicationem mearum responsionum, quas quæstionibus ac argumentis eruditi Judæi opposueram, redii, illasque à novis ipsius objectionibus vindicavi. Hic autem ita me gessi, ut nullius peculiaris inter Christianos controversi dogmatis, sed solius Evangelii, patrocinium susceperim: Secutus judicium viri summi & religionis Christianæ patroni ac vindicis omnium calculo prudentissimi ac strenuissimi, Hugonis Grotii, qui in aureo suo & nunquam satis laudato de Veritate Religionis Christianæ tractatu non tantum eandem disputandi rationem observavit; sed & in Epistola quadam ad Gerardum Joannem Vossium (*Epist. Præstant. Virorum* DXLVIII. *pag.* 797. *col.* 1.) hanc instituti sui rationem reddit: *Triados probationem in eo libro directe aggressus non sum, memor ejus quod à viro magno socero tuo audiveram, peccasse Plessæum & alios, quod rationibus à natura petitis, & Platonicis sæpe non valde appositis testimoniis, adstruere voluissent rem, non ponendam in illâ cum Atheis, Paganis, Judæis, Mahumetistis, disputatione, qui omnes ad Sacras Literas ducendi sunt, ut inde talia hauriant, quæ nisi Deo semet patefaciente cognosci nequeunt.* Hinc quotiescunque Judæus ad dogmata quibusdam Christianis peculiaria, qualia plura in ipsius scripto occurrunt, me pertrahere conatus est, ego studiose id declinavi; ratus, contra hominem Novi Testamenti autoritatem negantem frustra disputari de dogmatibus alibi aut non clarè revelatis,

revelatis, quorum proinde fides divinam Novi Teſtamenti autoritatem præſupponit: Ac proinde ſufficere, ut contra Judæum ſola Evangelii divinitas adſtruatur: de qua ſi quis argumentorum pondere convictus ſit, eadem opera omnium quæ Evangelium tradit dogmatum veritas ac divinitas ipſi comprobata erit: quâ ſemel comprobatâ: ipſe porro attenta adhibita Novi Teſtamenti lectione, omnibusque in timore Domini legitime examinatis, dijudicare poterit, quid de dogmatibus inter Chriſtianos controverſis conſentaneë veritati in Novo Teſtamento traditæ ſtatuendum ſit. Tu, Lector, cujus nunc judicio tota hæc diſputatio ſubjicitur, lege, & candidè judica.

Amſtelodami, Anno M DC LXXXVII.

SE-

SERIES
CONTENTORUM
HOC VOLUMINE.

Num.

Num.

Num.

Quartum Quæsitum.

Num.

Secundum Quæsitum.

Tertium Quæsitum.

Quæsitum

Quartum Quæsitum.

Urielis Acosta.

PHILIPPI à LIMBORCH.

AMICA

AMICA COLLATIO CUM ERUDITO JUDÆO.

PRIMUM SCRIPTUM JUDÆI.

CUm fides in Meſſiam redemptorem futurum non minus neceſſaria fuerit à mundi exordio, quam in Deum creatorem; imo magis, quia non poteſt eſſe fides in Meſſiam, quin ſupponatur Deus; maxime in Deum abſque Meſſia: quæritur quare Deus fidem in ſe ipſum ſæpiſſime & clariſſime Iſraëli commendaverit in univerſo Vetere Teſtamento, & fidem in Meſſiam nunquam commendaverit, in qua conſiſtebat tota ſalus? Quod ſi fecit, petitur

1. Ut aſſignetur locus aliquis, in quo Deus mandaverit, aut dixerit expreſſe, quod fides in Meſſiam eſt abſolute neceſſaria ad ſalutem generis humani, adeo ut qui non crediderit damnandus eſſet.

1. *Suſcitabo Prophetam ſicut te:* Non ſatisfacit: quia vel loquitur de Joſua, vel de ſucceſſuris Prophetis; ut explicat Joannes Calvinus ad orationem Stephani Martyris.

2. Ut

2. Ut assignetur locus, in quo Deus dixerit, quod unicum medium ad salutem Israëlis, & restitutionis in divinam gratiam, est fides in Messiam jam adventum.

2. Medium unicum pro restituendo Israële ab hac captivitate in divinam gratiam clare dicitur à Deo, *Deuter.* 30, *usque ad vers.* 10. & *cap.* 28. *v.* 1.

3. Ut assignetur locus, in quo Deus dixerit, quod Israël propter infidelitatem in Messiam erat deperdendus, & abjiciendus in nationibus, ut non sit àmplius populus Dei, sed in æternum damnandus donec Messiam adventum non crediderit.

3. Causa extremæ ruinæ & abjectionis Israëlis, & præsentis captivitatis, in sententia Doctorum Christianorum, assignatur à Deo *Deuteronom. cap.* 28, *vers.* 15.

4. Tandem assignetur locus, in quo dixit Deus omnia legalia, præter moralia, fuisse umbram, seu figuram futurorum in adventu Messiæ, & quod fere omnia quæ & in divina lege, & in Prophetis fuere revelata, mystice & tropologice explicàre liceat, quantumvis sensus literalis omnino despiciatur.

4. Si lex divina, & Prophetæ pro majore parte mystice deberent intelligi, neque essent scitu faciles, neque Israel ita exactus rhetoricus, ut intelligere posset, quæ ad sui salutem intelligere oporteret. Oppositum dixit Deus, *Deuter.* 30, *vers.* 11. *& sequentibus.*

Non quæritur an Deus promiserit Messiam, sed, an præter eam quæ debetur ex præcepto divino cæteris Prophetis, fidem in Messiam commendaverit, præceperit, & in ea hominis salutem consistere, Israëlem docuerit.

RESPONSIO
AD
PRIMUM
SCRIPTUM
JUDAEI.

Ad Quæſtionem Præliminarem.

PRæceptum divinum officii noſtri regula eſt. Cum ergo affirmet Quæſitor, Deum nunquam in univerſo Veteri Teſtamento Iſraëli commendaſſe fidem in Meſſiam; mirum quo fundamento aſſerere poſſit, fidem in Meſſiam redemptorem futurum non minus, imo magis neceſſariam fuiſſe à mundi exordio, quam in Deum creatorem. Ratio quam allegat aſſertionem hanc non confirmat, ſed deſtruit: Si enim fides in Meſſiam eſſe nequit, niſi ſupponatur Deus; in Deum vero maxime abſque Meſſia; evidentiſſime exinde ſequitur, fidem in Deum magis eſſe & fuiſſe ſemper neceſſariam, quam in Meſſiam.

Verum ita ſe res habet. Fides noſtra accommodata eſſe debet revelationi divinæ: Quando itaque Deus nobis veritatem quandam revelat, illi fidem adhibere obligati ſumus, etſi nullum credendi addatur præceptum. Eſtque fides hæc vel diſtinctior vel obſcurior, pro ratione ac modo revelationis divinæ. Sic Iſraëlitæ obligati fuere credere Deum eſſe, quoniam Deus adeo clare ſe iis manifeſtaverat, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare non

 poſſent:

possent: Licet nusquam Deus in Veteri Testamento exserte fidem illam præcipiat: Sed eam tanquam legislationis suæ fundamentum præsupponens mandat sui cultum præceptorumque obedientiam.

Eodem modo se res habet cum Messia. Deus per Prophetas Israëli revelavit, se ad ipsorum liberationem missurum Messiam. Isti revelationi, quoniam constabat divinam esse, Israëlitæ obligati fuere fidem adhibere, etsi nullum addatur præceptum divinum, scilicet, credetis Messiam esse venturum. Verum non plene nec perspicue Messiæ officium Deus Israëli olim revelavit; nec fidem expressam in eum exegit: Verum id reservavit præstituto tempori, quo Messias in mundum venturus sesequé manifestaturus esset. Non potuit ergo Israëlis expectatio de Messia alia esse, nisi accommodata promissionibus divinis; & fides, nisi secundum illam exspectationem. Nunc vero, cum Messias in mundum venit, munus suum administrat, fidemque in se exigit, missionemque suam divinissimis miraculis confirmavit, exserta & distincta in illum fides necessaria est; quæ olim, cum adhuc exspectabatur, non perinde ut nunc necessaria fuit.

Ad Primum Quæsitum.

Ex dictis liquet, necessarium non fuisse, ut Deus in Veteri Testamento mandaverit, aut expresse dixerit, fidem in Messiam absolute necessariam esse ad salutem humani generis, adeo ut qui non crediderit damnandus esset. Sufficit, Deum dixisse, se Messiam missurum; & postea per Messiam, quando in mundum venerit, voluntatem suam plene declarasse. Ab eo enim tempore distincta & expressa fides in Messiam necessaria fuit. Verba

Verba Mosis *Deut.* XVIII: non de Josua, sed de Prophetis Mosen secuturis, recte explicat Calvinus; ita tamen, ut (quod omisit Quæsitor) etiam præcipue Messiam, tanquam omnium Prophetiarum finem ac complementum, expresse intelligi voluerit. Et ratio id suadens evidens est: Quia verba hæc, si vis eorum recte attendatur, suadent Prophetam majorem etiam intelligendum esse: Quia inter Veteris Testamenti Prophetas nemo fuit similis Mosi.

Ad secundum Quæsitum.

Eadem responsio hic valeat. Sufficit enim, postquam Messias jam in mundum venit, Deum per Messiam declarare, *unicum medium ad salutem Israëlis & restitutionis in divinam gratiam esse fidem in Messiam, qui jam advenit;* quæ fides absque pœnitentia esse non potest.

Pœnitentia quæ præscribitur *Deut.* XXX, & XXVIII, non respicit præsentem Israëlitarum incredulorum dispersionem; sed captivitatem Babylonicam, aliasque afflictiones, quæ Messiæ adventum antecesserunt: Uti ipse verba hæc interpretatur Nehemias *cap.* I, *vers.* 8. 9. *Memento verbi, quod mandasti Mosi servo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: Et si revertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamsi abducti fueritis ad extrema cœli, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi ut habitaret nomen meum ibi.* Quod si quis pertendere velit, ad præsentem statum ea etiam extendi debere; sciat ille,

 nullam

nullam veram ad Deum resipiscentiam esse posse sine receptione illius, quem ad populi sui salutem misit.

Ad tertium Quæsitum.

Non necesse fuit, ut Deus olim dixerit, *quod Israël propter infidelitatem in Messiam esset deperdendus & abjiciendus in nationibus, ut non sit amplius populus Dei, sed in æternum damnandus donec Messiam adventum non crediderit*: Sufficit Deum Israëli Messiam promisisse: Exinde enim manifestum est, Deum voluisse, ut quando veniret reciperetur & agnosceretur: ac proinde neminem, qui eum agnoscere recusaret, beneficiorum ipsius fore participem.

Quæro vicissim: An non Quæsitor agnoscat, quando Messias, quem hodierni Judæi exspectant, venerit, non alios ex Israëlitis redemtionis & beneficiorum ejus fore participes, quam qui eum recipiunt, ipsique ut regi suo se subjiciunt? Quid ergo fiet tot ex genere Judaïco oriundis, quorum parentes jam olim in JEsum Christum crediderunt; quique parentum suorum vestigiis insistentes, etiam in Christum credunt, nec amplius originis suæ secundum carnem ex Abrahamo memores sunt? An non & illi, quoniam eum quem hodierni Judæi exspectant Messiam non sunt recepturi, à beneficiis ipsius sint excludendi? Si agnoscat: Proferat locum ubi Deus id minetur: Idem & Christianis serviet contra Judæos. Si non possit proferre locum: ne urgeat Christianos in simili casu locum proferre; sed agnoscat, sufficere, Messiam

Messiam à Deo missum: Inde enim evidens est, omnes, quicunque eum non recipiunt, sive Israëlitam sive extraneum, à beneficiis ipsius excludendos. Pœnam contumaciæ Deus etiam pro arbitrio per Messiam constituere potest, licet eam in Lege sua, ante Messiæ adventum, non expresserit.

Ad quartum Quæsitum.

Licere mystice Legem & Prophetas explicare cum despectu sensus literalis, nunquam ego concesserim. E contra credo, semper & ante omnia sensum literalem religiose esse investigandum, neque eum ullo prætextu posse rejici aut præteriri. Verum sub sensus literalis cortice etiam alium sublimiorem nonnunquam latere Judæi negare nequeunt, qui ferme ubique per Cabbalam suam sensum mysticum, aliquando ex singulis literis earumque positione ac ordine, item numero earumdemque repetitione, venantur. Nos eum admittimus, ubi manifesta rerum & historiarum est convenientia, & verba ipsa adeo sublimia, ut omnis earum vis, si in plena sua significatione accipiantur, in sensu literali exhausta non sit; ac proinde res ipsa nos docet, Deum præter sensum literalem sublimius quid verbis istis etiam comprehendere voluisse, quod suo tempore manifestavit.

Non necesse fuit, ut Deus olim dixerit, *omnia legalia præcepta præter moralia fuisse umbram & figuram futurorum*: Sufficit, Deum olim tam per Mosen quam Prophetas aliquoties indicasse, cultum illum ceremonialem absque morali

ſibi neutiquam placere; & poſtea per Meſſiam perfectiorem cultum introduxiſſe; quin & templum, cui cultus ille externus alligatus erat, exſcindi & dirui curaſſe: Ea enim ratione ſatis evidenter oſtendit, ſibi cultum illum externum non amplius placere; ſed meliori & perfectiori, per Meſſiam inſtituto, tanquam umbram corpori, cedere debere.

Nec tamen propterea *Lex & Prophetæ Iſraëli fuerunt obſcuræ*, quatenus pro illo tempore ab ipſo intelligi debebant. Non enim exegit Deus, ut ante Meſſiæ adventum dilucide ſenſum illum myſticum intelligerent: Voluit ut ſecundum literam Legem adimplerent, & ceremonias in ea præſcriptas obſervarent. Verum poſtquam adveniente Meſſia perfectiorem cultus rationem exegit, etiam cultum illum externum, olim exactum & ſecundum literam implendum, docuit umbram tantum fuiſſe cultus ſpiritualis; ideoque eum evaneſcere ſenſim debere, ſicut adventante corpore umbra evaneſcit: Et deſtruendo templum totamque Rempublicam Judaïcam, illi etiam finem impoſuit.

Coronidis loco libet viciſſim quærere; Quibus argumentis moti Judæi Moſen agnoſcant Prophetam & Legislatorem divinum?

SECUNDUM

SECUNDUM SCRIPTUM JUDÆI.

AFfirmavi in primo meo quæsito, Dominum nunquam in Veteri Testamento Israëli commendasse fidem in Messiam mediatorem: Sed idem videtur nobis fateri Clarissimus Dominus, siquidem nullum textum produxit in sua responsione, in quo talem fidem Deus Israëli commendaverit: Non fuisse necessarium tale præceptum docte satis ostendit, & juxta suum dogma probare conatur. Miratur, quod cum affirmaverim Deum nunquam hanc fidem commendasse in Veteri Testamento, eam esse a principio magis necessariam, quam in Deum Creatorem, statim addiderim. Sed non debebat Clarissimus Dominus intelligere me ex propria sententia eam propositionem protulisse, quam nunquam crediderim: Loquebar quidem juxta Christianum dogma, ideo quærebam, quare si ita necessaria fuit illa fides, nunquam a Deo fuit commendata in Veteri Testamento?

Probabam (ex vestra fide) esse magis necessariam, quam in Deum creatorem: quia licet homines credant in Deum creatorem, non ideo consequenter credunt Messiam, cujus fidei defectu, neque vere, neque verum Deum credunt: Si vero crederent in Messiam, necessario crederent in Deum: Sic Joannes Calvinus: *Sciendum, quod est impossibile veram Dei cognitionem habere sine Christo: ideo a principio mundi propositus fuit omnibus electis, ut in ipsum oculos injicerent, & in ipso eorum spes requiesceret* (& infra) *Cum ipsi caput non haberent, id est Christum, cognitio, quam ipsi de Deo habuerunt, vana fuit & inutilis: Sicuti hodie Turcæ, qui quamvis pleno ore se Deum creatorem cœli & terræ adorare glorientur, idolum tamen duntaxat adorant, non verum Deum.* Ex tali dogmate ego inferebam, quod erat necessaria, imo magis necessaria commendatio fidei in Messiam Redemptorem, quam in Deum Creatorem, quia, ut creditis, Filius est unica via ad Patrem: Quia per unicum Christum est credere in Deum: 1 *Petr.* 1, 21. *August, lib,* XI, *de civit, Dei, cap,* 2, *Joan,* 2, *vers.* 23, *Qui non habet Filium non habet Patrem,* Tandem hoc dogma Christianum est, quod saltem post lapsum Adami,

nulla Dei cognitio potuit homini prodesse ad salutem sine fide in Mediatorem, Fortasse fortasse fallor, sed non potui aliter didicisse ex Doctorum Christianorum lectione: Non igitur omnino inepte inferebam, Nou minus, imo magis necessarium fuisse ah Adami peccato, revelationem fidei in venturum Messiam, quam in Deum creatorem, siquidem ista absque illa erat prorsus inutilis, aut omnino impossibilis,

Asserit Clarissimus Dominus, quod *fides nostra debet se accommodare revelationi divinæ eo modo, quo ipsa fuerit,* Hoc verum est, sed cum distinctione loquendum, Propheta credit Deo loquenti, quia præter id, quod revelat, influit in mentem Prophetæ assensum revelationi; interim licet Prophetæ dubitare, an divina revelatio sit? Dubitavit Samuel; dubitavit Gideonus. Sarah etiam dubitavit Angelo loquente: Ideo Deus simul cum eo quod intendit, ita afficit mentem Prophetæ, ut clare & evidenter sciat, Deum ipsi loquutum fuisse, ut ut fuerit modus revelationis clarus, vel obscurus. Quoad populum aliter se habet. Post divinam revelationem Synai tenetur credere omni veritati divinitus revelatæ (non sine præcepto, ut ait Clarissimus Dominus) sed ex præcepto divino; Deut, 18, vers. 19. Domino præcipiente, ut Prophetæ secundum legem approbato ab iis, ad quos de jure divino id judicium pertinebat, populus fidem adhibeat: quare nullum credendi additur præceptum, quia jam in lege talis fides fuerat præcepta. Est etiam verum, quod ea, quæ à divino Vate prædicuntur, alia sunt clara, alia maxime obscura, ut visiones Isaiæ, Ezechielis, Sachariæ, Danielis, & aliæ: tamen etiam est verum, quod ea, quæ fuerunt, & sunt de necessitate Salutis, Dominus nunquam obscure & ænigmatice revelavit: sed omnia clara, & distincta, ea perspicuitate, quæ sufficiebat, ut Populus falli non posset, neque aliquis eum seducere.

Prophetæ, post legis divinæ promulgationem, nullam novam veritatem populum edocebunt, quæ ad Deum credendum inducat aliter ac per Mosem fuit in lege revelatus: quia per eandem legem non licet adorare Deum aliter, ac patres nostri tunc temporis cognoverunt, quamvis vel Propheta, vel omnes homines affirment, eundem Deum Israëlis esse, & non alium: Ideo tali novæ veritati, quantumvis divina prædicetur, Israël assentire prohibetur: Neque assignabitnr locus in tota lege, ex quo talis permissio deduci possit. Neque est officium Prophetæ, post Mosem aliquid à lege derogare, vel aliquid de novo addere sub legis prætextu: Non quod Deus non posset, si velit; sed quod ex eadem lege constat, quod noluit: Pariter ac Christianus credit, neque baptisma, neque Sacramentum eucharisticum, mutanda fore; non quia Deus non posset, si velit, sed quia decrevit non ita velle. Addit

Addit Clarissimus Dominus, quod *ficuti Israëlitæ tenebantur credere in Deum, quia clarissime se eis manifestavit, adeo ut ejus existentiam non possent amplius in dubium vocare, ideoque istius fidei nullum fuit necessarium præceptum: ita neque pro Messia credendo fuit præceptum aliquod, præter ipsius claram promissionem necessarium.*

Habuerunt Israëlitæ de Deo indubitabilem notitiam, ideo & fides fuit indubitabilis: pro qua notitia neque suffecere in Ægypto stupenda miracula coram Israële & gentibus patrata: quapropter in transitu maris dixit divinus Spiritus: *Et crediderunt Domino, & Mosi servo ejus*; neque omnino hæc sufficiebant (ut optime probat Doctissimus Benedictus Arias Montanus) quo usque in admirabili visione montis Sinaï Dominum ipsum loquentem audiverint, quæ fuit quasi visio beatifica, quasi intuitiva notitia. Nec necessarium erat alterum credendi præceptum, quia non ob alium finem se Deus eis manifestavit, nisi ut in ipsum crederent. Quare dixit postea Mosi: *Et credent in me, & in te in æternum.* Præterquam in toto sacro volumine sæpissime commendatur fides in Deum, ut in primo præcepto Decalogi: *Ego sum Dominus Deus tuus, &c.* Etenim plurimi Doctores ex Christianis & Judæis hæc verba esse partem primi præcepti sustinent: Alii esse fundamentum totius legis, quod ad ipsam supponitur: Nec in his amplius sistere oportet. Quoties Dominus Deus noster addidit, & præcepit in lege ipsum adorare, ipsum cognoscere, ipsum, & non alium credere, amare. Profecto, liceat sic loqui: Hoc est præceptum totam legem transcendens. Sed assignetur locus in toto Veteri Testamento, ubi Deus eodem modo (licet non sub formalitate præcepti) fidem in Messiam venturum commendaverit, sicuti in se ipsum, cum non minus necessaria fuerit ad hominis salutem, quam in Deum Creatorem.

Exod. 10, verf. 9.

Adducto exemplo de Deo ut Israëli revelato, prosequitur Clarissimus Dominus: *Eodem modo se res habet cum Messia.* Profecto si eodem modo Deus se gessisset cum Messia, ut se gessit cum se ipso, ut ab Israële indubitanter & infallibiliter crederetur, ejus existentiam non possent Israëlitæ in dubium revocare quando venisset. Verum quidem est, Deum per Prophetas Israëli Messiam liberatorem promisisse, idque non obscure, sed satis clare & aperte; ideo non fuit necessarium aliud præceptum: scilicet, credite Messiam quando venerit (ut dicit Clarissimus Dominus) quia credendo revelationi divinæ, Messiam fore venturum constantissime crediderunt, & Judæi huc usque credunt, ut omnibus notum est, qui spem nostram unanimes irrident. Ideo dicebam in ultimo quæsito, non textum, in quo Messias promissus fuisset, exigebam, sed in quo fides

in eum pro salute æterna totius Israëlis, & generis humani, commendabatur, expetebam: Sed non extat: An fuisset necessarius; eventus docuit, ut asseritis, nostram infidelitatem exprobrantes.

Addit Clarissimus Dominus, quod *Deus in Vetere Testamento, non plane & aperte Messiæ officium revelavit.* Certe satis clare & aperte Dominus Messiæ officia per suos Prophetas revelavit, adeo ut neque in dubium revocari possent. Prædicitur ut *Rex, qui regnabit, & sedebit in throno Davidis Patris sui:* Ut *Judex, qui judicabit populos in æquitate, qui judicabit pauperes, & egenos:* Ut *Pastor, qui pascet populum suum Israëlem, qui habitabit cum eis, neque eos deseret:* Ut *bonus Pastor: qui prædicabit annum placabilem Domino, qui liberabit totum Israëlem, domum Jeuda: & domum Jacob ex manu persequentium: ad quem confluet totus Israel ex omnibus locis, & regionibus, quærens Adonai, & Davidem Regem suum, quem suscitabit ei:* Aliaque plurima officia adeo perspicua, ut in dubium revocari non possent. Sed hæc officia sic ad literam intellecta in vestra sententia, respectu eorum, quæ nunc Messiæ attribuuntur, certe minima sunt, quasi nihil sunt. Verum alia in Veteri Testamento non clare extant, ut Clarissimus Dominus fatetur, & non nisi mystice inde deduci possunt. O quam bene, quam pie, quam misericorditer Deus Dominus noster se gessisset cum dilecto populo (supposita vestri dogmatis veritate) si saltem semel in toto sacro volumine, clare & literaliter Messiæ, quem revelavit, officium Israëli prædixisset! Contra vero miserum foret, quod omnia officia, quæ clare & perspicue revelata fuere, ut jacent in litera, temporalia sint, carnalia sint, Israëli inutilia, Deo revelante indigna, ideoque ut à Deo promittuntur, nullatenus expetenda, contemnenda potius, ut spiritualibus nociva, adeo ut in ipsa literæ perspicuitate, ob inscitiam nostram, absque malitia, perpetua Israëlis damnatio, & ruina consistat: tandem quod electo populo mortiferam solùm literam tradiderit, gentibus vero spiritum, qui vivificat. Sed difficilius est demonstrare, quid de divina gloria & majestate detraheret, seu minueret, si fidem in Messiam, non qualem qualem, sed ut à vobis depingitur, & extollitur, Israëli commendasset, aut revelaverit: cum præsciverit ob istius fidei defectum totum Israëlem in æternam damnationem abiturum, præter paucos? Et plurima legalia, quæ ad breve tempus inservitura erant, paulo post mortifera, mille encomiis extulerit, mandaverit, intimaverit? An summa veritas hoc modo nos decipere volebat! Absit. Sed Deus noluit (ajunt.) At non est credibile Deum noluisse, cum summe bonus sit, qui omnia ad salutem revelavit Israëli ea claritate, quam

Isai.
Ezechiel.
Jerem.

quam sufficere præscivit, ut effectus sequeretur, nisi hominis malitia obstiterit.

Prosequitur Clarissimus Dominus, quod *totum id reservavit Deus præstituto tempori adventus Messiæ.* Id vero certum est, quod omnia, quæ Prophetæ prædixerunt de futuro Messia, reservavit Deus præstituto tempore ejus adventus exequenda: non vero, quod vera & propria officia Messiæ nunquam antea revelata reservaverit ad ejus adventum, cum ex iis, quæ antea revelata fuerunt, ejus adventus esset dignoscendus: quæ si ita obscura fuissent, ut non intelligerentur, essent potius Israëli (ut fatemini) erroris causa suum Messiam minime cognoscenti: quia nec expectare, neque credere debebant Messiam, nisi se accommodando promissionibus (ut ait Clarissimus Dominus) quæ cum nullatenus proportionatæ sint eis, quæ nunc de eo prædicantur, nisi fere omnes mystice intelligantur, ab Israële recipi hæ non possent, qui debet se accommodare divinis promissionibus, ut in sacro textu clare & perspicue extant, non ut postea mystice interpretarentur, adventus Messiæ tempori reservata. .

Concludit Clarissimus Dominus ad primum quæsitum, quod non extat locus in Veteri Testamento, in quo Deus talem fidem in Messiam commendaverit, aut dixerit esse necessariam ad salutem Israëlis, & totius humani generis: Sed addit: *quod non fuit necessaria talis commendatio, & sufficiebat Messiam promittere, qui postea Dei voluntatem hominibus indicaret.* Fateor hoc suffecisse gentibus, non aliter à Deo per divinam legem & Prophetas edoctis: non vero Israëli, quem Deus de talibus mysteriis nunquam prævenit, & contrariis coloribus Messiam depinxerat. Futurus erat Rex, Judex, Pastor: Israël vero neque Regem vidit, neque Judicem, neque Pastorem. De Regno spirituali in cœlo, de Judice in cœlo præter Deum, de Pastore in cœlo, nunquam à Deo admonitus: Quæ si antea revelasset, quis non crediderit? Ideo petebatur textus, si forte in Veteri Testamento posset assignari, in quo Dominus hæc & similia prænuntiavit. Sed non extat.

Ad tertium quæsitum, eodem modo respondet Clarissimus Dominus, quod, scilicet, textus non extat in toto Veteri Testamento, in quo Deus infidelitatem in Messiam, futuram esse nostræ calamitatis & condemnationis causam, prædixerit, admonuerit, aut comminatus fuerit: Hoc pro responsione sufficiebat, quia nil aliud exigebat nostrum quæsitum. Sed Clarissimus Dominus eis, quæ nobis in pectore restabant, & tacitis consequentiis ex sua categorica responsione à nobis educendis, piè satisfacere conatur. Addit igitur, quod non erat necessarium Deum hæc nos præmonuisse, quia promittendo Messiam

Messiam certò consequebatur Deum velle, ut eum Israël admitteret, ipsumque audiret, & obedientiam præstaret, ut Regi, & divino Doctori, neque oportebat dicere: Recipite eum, alias iram meam experiemini.

Fateor quidem, quod, Domino Messiam promittente, non necesse erat dicere, vel imponere præceptum de eo recipiendo: quia ut Rex à Deo missus ipse se faceret recipere, & obedire, si talis erat voluntas Dei: ut fecit cum Saule, Davide, & Salomone. Et ut Propheta, jam erat præceptum in lege expressum de audiendo Propheta: Et qui Prophetæ jam probato non audiret, peccaret, sicuti in quodlibet aliud contra legis præceptum. Non erat quæsitum de hac fide (ut notavi in calce mei scripti) sed de ista fide in Messiam Mediatorem, in qua consisteret tota salus æterna Israëlis, & generis humani, respectu cujus omnia quæ antea Deus in lege præceperat, quasi nihil erant, absque qua, neque verè, neque verum Deum credere possent: sed si quam fidem haberent in Deum Creatorem, futura erat quasi in non Deum, quasi in idolum. Quare Deus de hoc Israëlem non admonuisset, ne adeo infandum crimen idololatria deterius, in sui ultimam corporalem & spiritualem perditionem committeret? Quare pro aliis minoribus peccatis tot præventiones, tot comminationes? & pro hoc capitali, & omnium deterrimo, nec verbum ullum? Quare dixit: *Scio, quod fluentibus seculis, vos adulterabitis, & fornicabimini cum Diis gentium, & scandescet ira mea, & abjiciam vos à facie mea in nationibus*: Hoc pessimum erat: sed infinite pejus Deum humanatum occidere, & eum loquentem facie ad faciem despicere, & in patibulo suspendere, posteaque in suis generationibus semper abnegare, respuere. Quare de idololatria tot comminationes, & de Messiæ abnegatione punienda perpetuum silentium in tota lege? Profectò ideo Deus nullam fecit de Messia recipiendo admonitionem, quia præsciebat non esse necessarium (ut recte ait Clarissimus Dominus) ut Israël suum Regem reciperet, id commendare: Siquidem id quod in summam utilitatem cedit ei, qui promittitur, non eget aliqua suasione, ut recipiat. Messias vero in summam felicitatem Israëli promittebatur, ut ex tota Sacra Scriptura satis liquet: quare Deus juberet, ut admitteret? Cætera vero, quæ supra captum hominis sunt, quæ nunquam Israël excogitaverat, in quibus unice tota salus consistebat, quare non admonuisset dilectum populum? Præsertim cum Messias adventurus esset omnino absconditus, formam servi accipiens. Certe sicuti dixit: Ego scio quod fluenti tempore declinabitis ad falsos Deos: rationabile erat dixisse: Ego scio quod me humanatum non recipietis, potius enecabitis, inde vestra totalis damnatio. Sed sciebat

Deut.

Deus

Deus, hoc taliter non futurum esse, neque Israëlem remedium à Deo præscriptum pro libertate ex gentibus obtinenda recusaturum, neque Unctum Domini occisurum: Ideo neque ejus receptionem præcepit, neque tale facinus comminatur, neque de illa in Messiam eo modo Mediatorem & Salvatorem fide aliquando loquutus.

Dixi quod verba Mosis *Deuter.* XVIII, non satisfaciebant, quia de Josua, & ejus successoribus Prophetis evidenter intelliguntur. Idem sentiunt plurimi Doctores Christiani, sicuti & Joannes Calvinus, qui *aliter opinantes se ridiculos merito facere Judæis* aperte dicit, dum textus litera evidenter reclamet. Queritur Clarissimus Dominus quod cætera Calvini verba omiserim. Fateor, non malitiose, quia angustæ chartæ margo non plura capiebat, & quæ ibi scripsi ita constricta, ut vix essent legibilia. Præterquam ad id, quod intendebam nil prorsus intererat, quod Calvinus dixisset: *Non male, nec citra propositum talia verba Petrum Messiæ accommendasse, ut Propheta, & præcipuo Prophetæ:* Esto, quod etiam conveniant Messiæ in ordine Prophetarum; non satisfacit quæsito de fide illa peculiari, in qua constitit, & consistit totius humani generis salus. Neque ibi major Propheta significatur quam Moses (ut intendit Clarissimus Dominus) *eo quod nullus ex præcedentibus similis fuerit Mosi*, ut legitur in sacro textu: Et miror quomodo hæc cohærere velit: quia si nullus ex præcedentibus Christum fuit similis Mosi, quomodo admittit, quod hæc verba intelliguntur de omnibus Prophetis, dicente Deo: *Suscitabo Prophetam similem tibi:* & si fuerunt similes, quare additur quod inter V. Testamenti Prophetas nemo fuit similis Mosi? Certum quidem est, quod non surrexit sicut Moses Propheta, qui loquutus fuerit Dominum facie ad faciem: Fuerunt tamen omnes similes Mosi in officio prophetico; quamvis non gradu revelationis, qui Mosi fuit omnibus excellentior. Hæc tamen verba multi fecere Christiani Doctores, quia non alia invenerunt, ex quibus talem, quam expetimus fidem, possent ex V. Testamento deducere.

Ad alterum quæsitum eodem modo respondit, scilicet, quod non revelavit Dominus Israëli, quod unicum medium, ut reducatur in divinam gratiam, & à captivitate liberetur, est fides in Messiam Mediatorem, Deum & Hominem. Hoc unum quærebatur, ex cujus responsione poterit Judæus suas consequentias juxta divinam legem deducere, certus, quod omnia quæ Deus prævideraт simpliciter & absolute necessaria ad sui populi salutem clarissimè revelavit, ne temporum successione, & gentium suasione, falleretur. Hoc ad divinam

nam providentiam, & amorem, quem ſemper cum Iſraële exercuit, non pertinaciter, ſed conſtantiſſimè credimus pertinere: alias, legibus umbraticis, carnalibus, nihil proficientibus, exiguo tempore duraturis, nos decepiſſet: quod de ejus bonitate minimè credendum.

Levit. Deut. Quod ſine pœnitentia nulla nobis ſalutis ſpes in hac, & præcedentibus captivitatibus, fatemur: Sed qualis debeat eſſe hæc pœnitentia, divina revelatione ſumus præventi: quia, ut adnotavi in margine iſtius quæſiti, Deus ipſe modum pœnitentiæ nobis præſcripſit, videlicet, quod à peccatis vere reſipiſcamus, obſervando leges, præcepta, judicia, ac ceremonias, ſcripta ea die in eo libro legis. Quæ obſervantia, cum incompatibilis ſit cum medio ad noſtram ſalutem à Chriſtianiſmo propoſito, tale medium, ſeu pœnitentiam admittere, obſtat divinum præceptum, ſeu decretum in lege præſcriptum.

Sed Clariſſimus Dominus hanc pœnitentiam nobis à Deo præfixam ad præſentem captivitatem extendi, vel non admittit, vel in dubium vertit. Profectò immerito, quia ex ſapientioribus Chriſtianis doctoribus nemo fere dubitat: Et qui non admittunt, ut Judæorum argumentum elidere poſſint, inextricabilem labyrintum contexunt, ut Babylonicæ captivitati circumſtantias, & verborum Sacri textus ſeriem queant applicare. Certum quidem eſt, quod omnibus præcedentibus Iſraëlis afflictionibus & captivitatibus applicari poſſunt, quia in quavis afflictione, quæ univerſo Iſraëli accideret, peccata ſua fuiſſe in cauſa, fateri tenebatur, & Dei comminationes in lege ſcriptas, tunc periclitari, credere debebat, ad Deumque per legis obſervantiam reſipiſcere. Ideo Nehemias verba Dei populo comminantia, aptè ſui temporis captivitati applicuit: Non quod omnia in ea captivitate exequuta fuiſſe crediderit, id erat impoſſibile: ſed quia etiam, juxta ea verba, propter legis prævaricationem iram Dei merito ſuſtinebant. Ergo de hac captivitate ea verba non intelligenda? Negatur conſequentia: quia non niſi in hac captivitate omnia à Deo ibi clariſſimè prænuntiata, nos, & patres noſtri, ad literam periclitati ſumus. Præſertim cum nunquam adimpletum fuerit, quod Deus Iſraëli poſt captivitatem, & diſperſionem per totum orbem terrarum in lege promiſit, dicens: *Etſi ad cardines cæli fueris diſſipatus, exinde te retrahet Dominus Deus tuus, & reducet te in terram quam dedit Patribus tuis, & multiplicabit te plus quam Patres tuos, & circumcidet cor tuum, & ſeminis tui, ut ames Dominum Deum tuum toto corde tuo, & tota anima tua, & vivas.* Quæ verba non niſi de hac captivitate

Deut.

captivitate intelligi possunt, cum huc usque nihil ex prædictis Israëli evenerit, neque talem corporalem, & spiritualem redemptionem expertus sit; sed omnino opposita nobis contingunt. Promisit nobis Deus tempore redemptionis futurum se esse nobis in Deum. Sed, ut asseritis, à tempore redemptionis jam Deus nos dereliquit, abjecit: Messiam inter nos habitaturum, nostrum futurum Regem, & Pastorem; tamen nos eum de medio tulimus, ne habitaret in nobis. Promisit se *nos purificaturum ab omnibus scoriis, immunditiis, & peccatis*; nos tamen (ut creditis) immundati fuimus in sanguine Messiæ quando venit, cum infidelitate, & abominabili pertinacia. Promisit se *nos congregaturum ex omnibus regionibus nostrà dispersionis ad terram, quam dedit Patribus nostris, in qua habitaverunt Patres nostri*: Nos tamen tunc temporis abjecti sumus à terra nostra per totum orbem terrarum: Promisit se *positurum tabernaculum suum in medio nostri*; fuit tamen ablatum tabernaculum suum ex medio nostri: Promisit, quod *scient, & fatebuntur gentes, Dominum nobiscum esse, & quod nobiscum habitat in æternum*; sciunt tamen hodie gentes, & constanter credunt, quasi suæ fidei mysterium, à nobis recessisse, neque amplius nobiscum esse. Hæc omnia clare & perspicue revelavit Deus Israëli cum in lege, tum in omnibus Prophetis, ut neque in dubium vocare possemus: juxta hanc revelationem, & claras promissiones debuit semper esse expectatio nostra, & juxta hanc expectationem fides (ut Clarissimi Domini verbis utar) quæ cum in aliis redemptionibus præcedentibus non advenissent, post præsentem captivitatem futura esse, merito credimus, ut verbum Dei in suo populo adimpleatur, indefectibile cum sit. Aliàs de hac præsenti captivitate nunquam Deus Israelem prævenisset, neque verbum loquutus fuisset, maximè de præcedentibus brevissimo tempore duraturis; quod omnino incredibile est, si modus, quo semper Israelem tractavit, recte, & cum sinceritate consideretur, & ad sensus mysticos, textus clara litera despecta, ad libitum non recurramus.

Ezech. 37.

Tandem quærebatur: Ex quo loco Veteris Testamenti constaret: Legem Mosis esse umbraticam: esse figuram eorum quæ tempore Messiæ debebunt contingere? Etiam respondet Clarissimus Dominus, quod non extat talis locus in toto Veteri Testamento, quod hoc omnino latebat, in adventu Messiæ detegendum ac divinitus per eum revelandum: Et quamvis talis textus non adsit, ex ipsamet lege sufficiens ratio deducitur, qua probari potest sic fieri debere: quia, scilicet, Deo nunquam placuit cultus ille externus

 absque

absque morali, seu interno cultu; unde patet majoris pretii & perfectionis esse hunc quam illum, qui in solis externis consistebat, quæ indifferentia sunt, nec suapte natura bona, sed in quantum à Deo præcipiuntur. Certe ex hac conjectura non recte inferri videtur divinam legem esse futurorum umbram, & figuram, præter quam Deus omnia moralia, quæ ad summam hominis perfectionem conducebant, in lege edocuit, quibus aliquid perfectius addi posse, non licet nobis credere: quod ex ipsis Dei nostri verbis probare, non esset difficile.

Nec videntur perfectiora, quæ nobis ratio nostra naturaliter dictat, quam ea, quæ à Domino supernaturaliter revelantur, & observanda præcipiantur; quamvis nostram miseram rationem lateat illius præceptionis motivum, bonum tamen, sanctum, & honestum debemus credere, quidquid ex illa infinita scientia, & bonitate proficiscitur. Nonne perfectius, & rationabilius est facere, quæ Deus præcepit, quam quæ nobis ratio naturalis bona esse suadet? Ideo contra plurima moralia commissum non adeo severe punit rectissimus judex, quam, quæ contra aliqua ceremonialia committerentur. Qui falso nomen Dei juraret, non impunè iturum, dicit Deus in decalogo; sed qui Sabbatum non servaret, quod morte plecteretur: Qui furtum fecerit, quintuplum restituat, & sacrificium offerat; sed qui comederit fermentatum tempore Paschatis abscissa anima ejus: Qui mentitus fuerit, qui falsum testimonium dixerit, qui concupiverit bona proximi sui, suum peccatum feret, nulla pœna his peccatis à Deo indicta, quamvis ab eo puniendi, nisi resipiscant: Sed sanguine, vel sepo vetitus, & in die expiationis non contristatus, non circumcisus: Si immundus templum intraverit: Si pulverem suffumigii in alios usus divertat: Si ei speciem aliquam vel addiderit, vel subtraxerit, & in aliis plurimis, quæ omnino ceremonialia sunt: abscissa anima ejus, deleta anima ejus de populo suo. Quam pœnam non omnium ceremonialium prævaricationi Dominus decrevit; neque moralibus præter pauca, ut idololatriæ, blasphemiæ, homicidio, & incestibus, Ideo non erat lex naturalis; sed divina: & cum moralia gentes minime laterent lumine rationis odoctas, voluit infinita sapientia etiam moralia divinæ legi inserere, ne Israel crederet solo externo cultu Deum esse contentum, vel quod ex naturali ratione honeste viveret, & moralia observaret, cum plurimi ex gentibus hoc etiam fecissent; sed quod in iis agendis Deo præcipienti obedientiam præstaret, ut sic etiam perfecta essent moralia sub lege contenta; aliter naturalis lex esset,

esset, sed non divina, quamvis ex lumine rationis, à Deo hominibus indito, profluxerit.

Totam legem Deus æque Israëli commendavit absque aliqua distinctione inter moralia, & ceremonialia; in quovis deficeret æque peccabat. Sed hæc distinctio noviter introducta, de qua Deus neque verbum loquutus; conqueritur tamen per Prophetas de unius, vel alterius prævaricatione: quandoque de homicidio, de rapina, de defectu charitatis in pauperes, semper de idololatria, de violentia, & similibus moralibus. Etiam de ceremonialibus, ut de Sabathi non recta observantia, de impuris, & non rite administratis sacrificiis, de servis Hebræis ultra septennium detentis, de terra non quiescente septimo anno, quod crimen Dominus longa captivitate se puniturum minatur. Filii Aaron, divino Dei Judicio propter suffumigium male administratum, intra Sanctuarium à Deo occisi. Pater eorum Aaron, quod sacrificii ceremoniam erraverit à Mose acriter reprehensus, & ex illius diei justo dolore se excusavit. Itaque neque cultus internus, absque externo, neque hic absque altero Deo placebat: Ideo David saltabat lino indutus coram arca Domini, & tanta cum majestate eam conduci voluit, quia sciebat cultum eum externum Deo esse gratissimum: neque David quasi puerulus erat, ad majora, & perfectiora ineptus, qui uxori reprehendenti dixit: se ea die honorabilem esse coram Deo. Sed Romani, & Græci Gentiles ad perfectiora, & magis spiritualia à Deo fuerunt aptiores inventi, Davide, omnibus Sanctis, & Prophetis, totoque populo à Deo ex omnibus gentibus electo, & ab incunabulis edocto, ob sui ruditatem elementis puerilibus carnalibusque & externis ceremoniis, absque spiritualitate contentis: quasi decem præcepta decalogi totam spiritualem perfectionem non contineant, vel alia perfectiora fuerint revelata. Sed cum divinæ majestati externus cultus absque interno placere non posset, reprehendit sæpe Hebræos, qui externo cultui, utpote faciliori, intenti, ab aliis vitiis & peccatis non abstinerent: neque hinc inferre licet, aliquando Deum, quem sacratissimum externum cultum Israëli præcepit, odio habiturum, ut carnalem, vanum, & inanem: præter quem in lege omnia quæ ad sui, & proximi amorem conducebant, abunde præcepit: & nulla major spiritualitas & perfectio excogitari potest, quam Deo præcipienti obedire.

Quo templo careamus signum non est cessationis legis Mosaicæ: caruimus etiam, quamvis breviori tempore, in captivitate Babylonica, perseverante tora divina lege. Hanc oppositionem jam diu Dominus solvit per Prophetam Oseam, quod *multis temporibus futuri eramus à Deo quasi separati, & ablegati,*

gati, *interim non marito alteri addicti*, id est, non alicui alteri legi subjecti, quod *futuri eramus per hæc longa tempora*, *sine Rege*, *sine altari*, *sine Sacrificio*, *& sine idolo*: & postea *quæsituri erimus Adonaï Deum nostrum & Messiam Regem*: Nunc vero quæcumque extra templum fieri licet, opere exequimur, & in non sacrificando divinæ legis præceptum observamus, quod extra templum fieri prohibuit.

Quærit insuper Clarissimus Dominus, an ego cognoscam, quod ii, qui ex Israële oriundi, quorum ascendentes jam olim in Christum crediderant, & eorum vestigiis insistentes adhuc credunt, suæ progeniei ex Abrahamo penitus obliti, si quando venerit Messias, quem hodierni Judæi expectant, ipsum non receperint, neque ejus imperio subjici velint, ob hoc peccatum, à beneficiis à Messia conferendis excludendi sint? Quod si tunc textum ex Vetere Testamento petiverint, in quo talis fides in Messiam commendetur; cum ostendere minime possim: quare nunc Christianum urgeo ut talem textum mihi designet: cum sicut illi tunc peccarent contra Messiam, quamvis textus nullus extet hanc fidem præcipiens, sic peccarunt Judæi Messiam non recipientes.

Respondeo: Quod quando Deus Israëlem redimere dignetur, omnes impii ex gentibus, qui voluntati Dei suum populum redimentis obstiterint, qui persecutiones præteritis addiderint, qui ejus fortissimam manum agnoscere renuant, omnino deperdentur, ut Prophetæ mille in locis nobis prædixere: in quibus etiam erunt ii, qui ex Abrahamo oriundi gentibus fuerunt immixti, suam progeniem, & legem obliti, qui jam cum Israële nil prorsus habent. Sed omnes isti, non quia non obedient Messiæ, peribunt, sed ut Deo omnipotenti inobedientes, & infideles, ut ejus imperio resistentes, ut multa facinora contra Deum Creatorem, contra rationis lumen, contra innocentem populum, antea, & in eo tempore, patrantes. Verum pii ex gentibus, sive ex Israële oriundi, sive non, qui verum Deum coluerint, qui Israëlis mirabilem redemptionem adjuverint, Deo, & populo inservientes, Dei amore, & timore alliciti, redemptionis beneficiorum erunt participes: Eorum corda, ut Israëlis, circumcidentur, ut ament Dominum Deum suum toto corde suo, & tota anima sua, ut vivant, divina gratia omnes affluentes: ibuntque de Sabbatho in Sabbathum, de anno in annum in Hirusalaim, Deum Jacob fortem adoratum, & sacrificia offerentes in festo tabernaculorum: qui si non venerint, punientur, ut Dominus per Prophetas clare comminatur: non quod non crediderint in Messiam mediatorem, Deum & hominem, sed qui Deo ipsi non obediverint imperanti. Profecto redemptionis beneficia non à Messia conferentur;

ferentur; ſed à Deo omnipotenti: *Ego diſperſi, ego reſtituam*. An ne Meſſias totas orbis terras percurret, ut Iſraëlitas ex captivitate liberet, & ſecum addducat? Non certe: ſed à Deo miraculoſe admonitus veniet populus ex omnibus locis ſuæ diſperſionis ad quærendum Dominum, & Davidem Regem ſuum. Ideo Dominus in omnibus locis, & pro uno, vel altero Iſraëlita, prodigia efficiet, quæ Ægypti miracula excedant, ut inde liberetur, & erit pro fama, & honore in terra captivitatis ſuæ, & cantabunt gentes Domino canticum novum, quia fecit veritatem, quam promiſerat filiis Iſraël. Meſſias erit, utpote Rex ſanctiſſimus, omnium redemptorum caput, in quo etiam ſenſu Redemptoris munus exercebit: quia populum venientem, ut bonus Paſtor recipiet, gubernabit, rectiſſime judicabit, & ſua doctrina, & exemplo ad ſanctiſſimam vitam provocabit: Sedebit in trono Davidis patris ſui, ex gentibus, & ex Iſraële iniquos diſperdet. Cui omnes reges, & populi amantiſſime parebunt: non quod mundanum imperium exerceat, ut Alexander, vel Julius Cæſar; ſed quod divina virtute à Deo ipſi conceſſa, omnes gentes in Dei amore, & filiali timore, continebit: Ita ut non ultra bellum, ſed pax perpetua uſque ad fines terræ, non æmulatio, non contentio, non ſectarum diverſitas: quia talis eſt Dei voluntas & in ejus manu proſperabitur, & erit Adonai unus, & nomen ejus unum: & totus Iſraël jam ſanctificatus, Regnum Sacerdotum omnibus populis: Tunc Deus Iſraëlis ſolus regnabit in ſuo mundo, quem creavit, & generis humani hoc modo miſerebitur, ne amplius ſit diabolo in prædam: Non quod vim libero hominum arbitrio ſit illaturus; ſed quod ex affluentia gratiæ in bonum fere ſemper dirigetur, ut jam peccato finis imponatur. Hæc ſunt beneficia, quæ Iſraëlis miram redemptionem comitabuntur & inſequentur, à ſolo Deo Jacob manu forti, ſuo tempore efficienda, quorum omnes pii, vel ex gentibus, vel Iſraële, erunt participes, ipſe erit nobis, & omnibus in Deum, & ſervus ſuus David Paſtor in medio noſtri, cui ſi aliquis obedire nolit, ſi inſanus non fuerit, crimen læſæ majeſtatis committet, ut qui tempore Davidis ei ſubjici noluerit. Sed quid hoc cum fide in mediatorem, in qua generis humani ſalus conſiſtat?

Hæc omnia pro majore parte myſtice explicantur à Doctoribus Chriſtianis. Fateor quidem, quod ex Sacri textus litera plurima poſſit intellectus humanus, utpote cogitationum ferax, elicere, quæ ad perfectionem, & exactiorem moralitatem, hominem inducant; dummodo in iis, quæ rationi non repugnant, indemnis ſemper ſit, & rata maneat ſacri textus litera, alias ad hominum libitum legenda & intelligenda, quod

divini verbi majestatem, & sinceritatem haud quaquam deceret; sed secundum quod clare, & perspicue significat (in iis quæ nullatenus, nec sibi, nec rationi pugnant) semper intelligenda. Neque credimus perfectiorem nucleum contineri sub illa, quam corticem homines appellarunt, sed dulcissimum fructum arboris legis divinæ.

Clarissimus Dominus idem videtur fateri, quod sensus literalis religiose servandus, quamvis sub litera sublimiora contineantur. Certe si sensus literalis nunquam rejiciatur, sed religiose observetur, quantumvis majora ibi latere credantur: Templum illud ab Ezechiele depictum cum suis porticis, & mensuris, aliquando realiter construetur, & bellum Gog, & Magog, vere continget: atque Israël carnalis, domus Jacob & Judæ in propriam patriam, quam habitaverunt patres sui, vere revertentur: Venient ex omnibus regionibus, & ex septentrione, in propriam hæreditatem, & omnes gentes in nomine Adonaï, in Hierusalaim. Sic adest clarissime in litera, hic sensus literalis, tamen à vobis nunquam admittendus, qui Templum id mysticum, bellum id mysticum, Israëlem illum mysticum, Hierusalaim mysticam, terram mysticam, interpretari intelligere cogimini; similiterque cunctam Prophetarum literam, præter aliqua quæ vel vestræ intentioni inserviunt, aut saltem non obstant, quæ ad literam intelligenda, permittitis.

In summa, verum est, quod plurima mystica nostri antiqui Doctores, atque etiam hodierni, magna cum subtilitate, ex sacra litera deduxere, præsertim Cabalistæ: nunquam tamen, quod literalem sensum deseruerint, neque quod ea mystica novum in religione dogma constituerint, aut à Deo constitutum mutaverint (absit tale nephas) hoc nunquam licebit: quia omnia ea mystica cogitationes humanæ sunt, quæ de sensu literali sacræ paginæ nil debent, vel mutare, vel detrahere.

Christianismus, cum novæ revelationi fidem adhibeat, perquam talis est, & constituitur, sacram literam juxta Evangelicum sensum tenetur intelligere, aliter non esset amplius Christianismus: Sed cum Israël in suo Veteri Testamento unice perseveret, nova revelatione neutiquam admissa: Quærebatur: An in ipso locus aliquis exstaret, ex quo colligi posset, Deum prædixisse, quod aliquando permissurus erat tales sensus mysticos, ex quibus nova Religionis dogmata constituerentur, vel tales sensus futuros insinuaverit pro adventu Messiæ? Sed Clarissimus Dominus respondet, quod nec exstat, nec necesse fuit, quod exstaret.

Corodis loco quærit Clarissimus Dominus: *Quibus argumentis moti Judæi Mosem agnoscant Prophetam, & divinum legislatorem?*

gislatorem? Facile satisfaciemus huic quæsito Clarissimi viri vestigiis insistentes. *Deus* (ut ait) *adeo clare se Israëli manifestaverat, ut ejus existentiam in dubium vocare, non possent?* Cum vero eadem media per quæ ita clare se manifestavit, etiam Mosem divinum Prophetam, & Legislatorem probaverint, non magis poterant Israëlitæ Prophetiam Mosis in dubium vocare, quam Dei existentiam: Ideo Deus ipse dixit: *Et credent in me, & in te in æternum:* (& antea) *& crediderunt Domino, & Mosi servo ejus:* quippe eisdem mediis, quibus se fecit clare cognosci, Mosis legationem divinam esse facile, & liquido ostendit. Igitur patres nostri, quibus clara, & indubitabilis fuit hæc revelatio Domini, & Mosis servi ejus, filios suos qui non viderant Dei miracula, neque ejus vocem audiverant, Mosis divinam legationem, & Prophetiam, docuere, quod est unicum fundamentum divinæ legis in qua præcipue commendatur, ut hanc veritatem filios edoceant: *Et docebis ea filios tuos:* Non extraneos filios, à quibus per hanc legem nos separari voluit, ut in Sacra scriptura sæpe repetitur; & hi totam posteritatem in suis generationibus, absque doctrinæ & traditionis hujus interruptione, usque in præsentem diem docuere. Exod. 19. Deut. 6.

Hæc enim traditio falsa esse non potest, supposito quod in sua origine, & radice adeo vera fuit, ut non possit in dubium vocari: neque credibile est, quod tunc, vel postea, patres vellent suos filios decipere, & falsis legibus instruere: neque hoc de omnibus Israëlitarum patribus cogitari potest, quantumvis aliquis perversus hoc facinus contra humanitatem ipsam committeret: Ideo quamvis ob varios fines, & causas plurimi à lege defecerint, populus Israëliticus perpetuo substitit, veritatem in Synaï à primis receptam, filios erudiens: Quapropter Dominus Israëlem ut perpetuo legem observet, ad patres provocat recurrendum, ut qui sciebat, traditionem à patribus esse infallibilem; non ab extraneis. Non enim est hæc traditio ab hominibus alicujus nationis, ad alterius nationis homines, & sic de una in alteram per varias orbis partes propagata: Talis enim nunquam suam veritatem certo probare poterit: Quia non est difficile quod Græci aliqui, ob causas, & motiva posteris ignota, Romanos fallere velint, vel Galli Hispanos, & hi Italos Martis, Veneris, & aliorum, deitatem prædicantes: Sicuti Arabes cæteros Orientales, & tractu temporis Africanos, & bonam Europæ partem seducentes, sub divinæ legis prætextu, & virtutum moralium, omnibus rationabili, observantia. Hac arte falsæ antiquitatis gentilicæ sectæ fuerunt introductæ, & per totius mundi gentes disseminatæ; quia malitia primi deceptoris, & ignorantia eorum; qui primo fallebantur, falsas Deut. 32. vers. 7.

 deitates,

deitates, earumque prodigia fecere credibilia, quæ semel accepta, quasi verissima, sanctissima, aliis proposita, neque amplius in dubium vocare liceret: tamen omnino falsa, quia eorum origo falsa fuit. Pariter Romanorum legum, Numa Pompilio ficta divinitate, inventore; primi ab eo seducti vera cum pietate, & amore cæteros deceperunt. Adhuc nostro seculo fingunt, & semper finxere Monachi Divorum infinita miracula, quibus populi fidem adhibuere: credit satis piè, & pia hac fraude misere deceptus, quisque filios erudit, & isti alterius nationis homines, donec in toto Christianismo Papistico illa impostura de fide habeatur, ut qui negaverit, igne suæ infidelitatis pœnas luat. Sic nostro tempore pater Avianus Capucinus miraculis claret, populos, & principes decipit, ut sanctissimus impostor: Sed quare non faciet? Sunt ne filii, quos ipse genuit, quorum animarum salus ipsi chara? Talis est traditio, quæ in sua origine, ab aliquibus incipit, quos non est moraliter impossibile, alios voluisse decipere, ob causas, quas posteri penetrare nequeunt. Verum Judæorum de divina lege, & Mose traditio à parentibus incœpit, qui clare viderunt, & in filios suos immediate, sine interruptione derivata: Quod si primi patres non vidissent, quare communi consensu filios docerent, quod falsum esse sciebant? Quare in prolem inutile mendacium disseminarent?

Hoc sit primum argumentum, quo Mosem Prophetam, & divinum legislatorem, cognoscunt Judæi: quia patribus nostris adeo clare Deus Mosem verum Prophetam Israëli manifestavit, ut eis non amplius posset esse dubitatio, neque nobis, qui ab eis per interruptam nunquam traditionem accepimus.

Alterum argumentum desumitur, ex ipsa Mosis Prophetia, quæ suam divinitatem ita evidenter ostendit, ut nemo eam rationabiliter negare queat. Etenim futura contingentia, quæ ab solo humano arbitrio dependent, nemo potest certo præscire vel prædicere: solus Deus omniscius hæc præcognoscit, & suis Prophetis revelare quit, ut cæteris hominibus prænuntient. At in Mosis Prophetia clare, aperte, & omni cum perspicuitate futura contingentia cum individualibus circumstantiis populo Israëlis prænuntiantur, quæ postea ad unguem adimpleta continuo experimur. Recte ergo, & infallibiliter cognoscunt Judæi Mosem esse verum, & divinum Prophetam: Hoc enim fuit medium unicum, quo Deus utitur per Isaiam, ut suam divinitatem hominibus probet: *Nonne ego vobis futura prænuntiavi? quærite à Diis gentium an hæc etiam facere possint?*

Deut. 28.

Verum quod talium prædictiones extent in Mosis Prophetia, ex ejus simplici lectione constat. Scilicet, quod fluentibus seculis ob magna Israëlis peccata, & divinæ legis prævaricationem,

nem, venturæ erant gentes, ut eum destruerent e longissimis, & distantissimis regionibus (non ex proximis, hoc enim sæpe contingit) sed ex longinquis: quarum linguam non intelligetis: Profecto Israëlitæ Romanorum linguam non intelligebant. Nonne hæc erant ex mere contingentibus? tamen à Mose prædicta, & in suo tempore exequuta. Quod totus Israël in captivitatem iturus, ejus terra omnino deserta: Quod spasgendus erat per totum orbem. Contigit ne hoc alicui populo? An Romani Germanos, Britannicos, Gallos, Hispanos, Græcos, Asiaticos, per totum orbem in captivitatem, dispersere? Eos potius ut hæ regiónes habitarentur, conservare satagebant. Sed quod admirabilius est: prædixit Moses Israëlem spargendum per totum mundum, in quo ab omnibus gentibus extremam passurus erat persecutionem, quibus futurus esset in proverbium, despectum, & abominationem: Tamen quod in his omnibus semper conservandus, & idem populus futurus per tot sæcula; An hæc non sunt de contingentibus, imo quæ naturali rationi obstare videntur? Existimo quod hoc divino fundamento nixus, dixit Apostolus: Quod non intrabit Israël in Ecclesiam, *donec intraverit plenitudo gentium:* Quod supponit Israëlem substiturum, & perseveraturum in esse populi separati per plura secula, ut Moses prædixerat: Præterquam omnes Doctores Christiani consentiunt, quod conservatio Israëlis naturalis non est, sed ex speciali Dei providentia; cujus varios fines excogitarunt. Quod totum clare Moses prædixit, quantumvis mere contingens. Ergo fuit divinus Propheta. Tandem prædixit Moses Israëlem toto hoc captivitatis tempore suam miseram, non seditiosorum tunc temporis discordiæ, non inimicorum potentiæ, non aliis naturalibus causis, attributurum; sed suis duntaxat peccatis, & divinæ legis transgressioni: *Et dicent in ea die, quia Adonaï nobiscum non est hæc nobis contingunt.* Deut. 31. vers. 17. Talem confessionem per tot secula, Israëlem facturum, quis nisi divinus spiritus potuis prædicere? Qui per fidelissimum servum Mosem hæc omnia clare prænuntiavit.

Exhibet etiam Judæis Daniel per clarum testimonium, qui clare, & aperte prædixit, quod post septuaginta hebdomadas, id est CCCCXC. annos, templum erat à Duce cum exercitu venturo penitus destruendum: Sacrificium in medio ultimæ hebdomadæ cessaturum, civitatemque omnino devastandam. Hujus Prophetiæ divinitatem eventus confirmavit. Quod si hæc per decem annos antea fuissent prædicta, non esset vaticinium minus divinum, quia solus

Deus poterat hæc antea prævidisse, & futura enuntiare. Fuit igitur absque dubio Daniel iste divinus Propheta: hic tamen non Romanus, non Græcus; sed Judæus fuit legis Mosaicæ exactus observator, cujus revelationem in hac eadem Prophetia valde commendat, & illius prævaricationem lamentatur: Ergo credidit Mosem Prophetam, & Dei legislatorem: cum Prophetia hæc Danielis à nemine, qui non insaniat, impius quantumvis sit, negari potest. Habent igitur Judæi argumenta, quibus Mosem verum Prophetam, & legislatorem agnoscant (præter alia plurima) ex ejusdem Mosis Prophetia, quæ suam divinitatem probat: Ex infallibili à patribus traditione: ex Danielis irrefragabili testimonio.

RESPON-

RESPONSIO
AD
SECUNDUM SCRIPTUM JUDAEI.

CAPUT I.
De Quæsito primo.

Christianum esse dogma, unicum ad salutem æternam medium esse fidem in Jesum Christum, agnosco. Verum id intelligendum de tempore, postquam Jesus Christus in mundum venit, Evangeliumque prædicatum est. Ab Adami lapsu fidem expressam in Jesum Christum futurum redemptorem perinde fuisse necessariam, adeo ut sine expressa & distincta in ipsum fidè nemo salutem æternam consequi potuerit, nusquam in Scriptura Sacra reperio, ideoque nec ut dogma Christianum recipio. Agnosco lubens, quosdam Christianos Doctores, præjudicio erga peculiares quasdam opiniones abreptos, ita sentire ac docere: Verum mihi dogma Christianum non est, nisi quod in Scriptura, unica fidei meæ regula, reperitur. Si quid ergo Vir Doctissimus ex N. Testamento contra me proferre possit, illud ut dogma Christianum agnoscam & vindicabo.

Fides in Christum quo sensu sit unicum medium ad salutem.

Dixi ego, ut sententiam meam de fide, quæ requisita olim fuit sub V. Testamento in Redemptorem

Fides pro ratione revelationis.

ptorem futurum, declararem, *fidem nostram accommodatam esse debere revelationi divinæ.* Sed sententiam meam non recte percepisse Vir Doctissimus videtur. Illud volui: Pro ratione ac modo clarioris vel minus claræ ac distinctæ revelationis divinæ, etiam fidem nostram esse vel magis vel minus distinctam & expressam. Quando Deus nobis quid revelat plene & distincte, etiam distinctam & expressam illius requiri fidem: Quando autem Deus quid revelat, cujus non omnes circumstantias distincte & perspicue ob oculos ponit; rem ipsam, quæ clare revelata est, distincta quidem fide esse apprehendendam; non perinde illas circumstantias: Sed sufficere confusiorem aliquam & minus distinctam earum apprehensionem, revelationi divinæ accommodatam. Solent quippe omnes Prophetiæ, antequam complementum suum habuere, aliquam involvere obscuritatem, quæ ipso demum complemento evolvi & explanari solet. Rem illustrabo exemplo. Promisit Deus Abrahamo, se semini ipsius terram Canaan hæreditario jure possidendam traditurum: non autem speciatim prædixit modum introductionis in terram illam: quod nempe Josua duce populus præëunte arca Jordanem sicco pede esset transiturus, regionisque illius incolas bello superaturus. Promissioni isti divinæ convenienter Abraham rem ipsam credere debebat; nequaquam autem ad fidem modi, quo eam Deus effecturus erat, obligabatur. Eodem modo Deus olim diversis temporibus, primo obscurius, deinde clarius paulo ac distinctius Messiæ adventum, ejusque officium ac munus prædixit per Prophetas. Nullæ tamen prædictiones adeo fuere distinctæ & explicitæ,

vel est distinctior, vel minus distincta,

quin

quin multum obſcuritatis remanſerit, per ipſum Meſſiæ adventum demum evolvendæ. Iniquum vero fuiſſet, & à juſtitia Dei alienum, ut diſtinctam in illum fidem exegiſſet, quem diſtincte non revelaſſet. Fides ergo Patrum ſub Vet. Fœdere accommodata fuit revelationibus divinis de Meſſia, primo admodum confuſa & indiſtincta, dein paulo diſtinctior, prout ex revelationibus divinis hauriri poterat: Sed quantacunque fuerit, valde fuit incompleta, ſi conferatur cum illa fide, quæ nunc in Chriſtum præſcribitur. Crediderunt illi, convenienter promiſſis divinis, adventurum Meſſiam, eumque redemptorem fore Iſraëlis: Naturam autem redemptionis non niſi imperfecte admodum perceperunt; nec Deus ab ipſis exegit, ut eam diſtincte & expreſſa fide reciperent. Suffecit ipſis, credere venturum Meſſiam ad liberationem Iſraëlis: diſtinctam autem in illum fidem Deus reſervavit tempori, quo Meſſias in mundum miſſus, muneri ſuo inauguratus, totique mundo plene ac perſpicue ſine figuris & umbris prædicatus eſt: Itaque diſtincta illa fides, quæ nunc in Meſſiam neceſſaria eſt, olim neceſſaria non fuit.

Et hinc liquet, Viri Doct. reſponſionem, *quod Dominus ea quæ ſunt & fuerunt de neceſſitate ſalutis nunquam obſcure & ænigmatice revelavit, ſed clare & diſtincte*, neutiquam mihi opponi; utpote qui urgeam, quoniam obſcure revelata fuerunt, ideo diſtinctam eorum fidem non fuiſſe neceſſariam, nec à Deo præſcriptam. Quanta autem ea fides fuerit, quam Patres ex Prophetiis divinis de Meſſia colligere potuerunt, definire difficile eſt. Sufficit,

Diſtincta non fuit fides patrum V. T. de Chriſto.

ficit, quia Deus plene & perſpicue Meſſiæ munus ipſis non revelavit, quod nec ab ipſis fidem diſtinctam in Meſſiam exegerit. An ergo ſine Meſſia ſalutem æternam conſecuti ſunt? Nec hoc dixerim. Sed Deus, pro abſoluto ſuo jure, ipſis redemptionem, in plenitudine temporum per Meſſiam impetratam, applicat, licet pro ratione temporis quo vixerunt diſtincte in ipſum non crediderint. Hæc eſt mea de neceſſitate fidei in Meſſiam venturum ſententia, quam S. Scripturæ omnino conſentaneam judico.

Quomodo fuerit accommodata revelationi divinæ.

Ex dictis manifeſtum eſt, nec Virum Doct. ſenſum verborum meorum recte percepiſſe, cum dixi, *exiſtentiæ divinæ fidem Iſraëli non fuiſſe præſcriptam, ſed ſuffeciſſe claram exiſtentiæ divinæ revelationem, ut credatur Deus eſſe, eamque totius legislationis fuiſſe fundamentum*: & poſtea pergens, addo: *Eodem modo ſe res habet cum Meſſia*, &c. Non jam inquiram, an prima Decalogi verba, *Ego ſum Deus tuus qui eduxi te ex Ægypto*, præceptum contineant: Ego ſane nullum in iis præceptum deprehendo, ſed tantum declarationem, qua Deus ſe Iſraëlis Deum declarat, qui jus poteſtatemque habet leges ipſi pro lubitu ferendi, ob beneficium illud ingens liberationis ex dura Ægypti ſervitute, quo Deus eum ſibi acquiſiverat in peculium, quæque declaratio legislationis fundamentum eſt. Similiter, cum jubetur Deus adorari, amari, &c. non præſcribitur ut credamus Deum eſſe; illa enim omnia divinam exiſtentiam præſupponunt. Sed his omiſſis, quando dixi, *Eodem modo ſe res habet cum Meſſia*, nequaquam, prout Vir Doct. verba mea accipit, indicare volui

lui, perinde ſicut Deus exiſtentiam ſuam ita manifeſte Iſraëli revelavit, ut eam in dubium revocare non poſſent; eum etiam ita manifeſte Meſſiam Iſraëli revelaſſe per Prophetas, ut quando in mundum veniſſet, ipſe ſtatim ita indubitanter & infallibiliter ab Iſraële agnoſceretur, ut ejus exiſtentiam in dubium revocare non poſſent: Tum enim mihi ipſi aperte contradixiſſem, qui continuo urgeo, Meſſiam obſcurius à Prophetis fuiſſe delineatum, & non plene ac perſpicue revelatum, ſed id reſervatum ipſius adventui: Quod miror Virum Doct. non animadvertiſſe. Illud volui: Fidem noſtram accommodatam eſſe debere revelationi divinæ; & quando Deus nobis quippiam revelat, illi revelationi divinæ fidem adhibendam, etiamſi Deus non addat præceptum iſtiusmodi, credetis hoc eſſe verum: & fidem hanc vel diſtinctiorem vel obſcuriorem eſſe, pro modo revelationis divinæ. Idque illuſtravi duobus exemplis: Primo Dei, qui exiſtentiam ſuam ita clare Iſraëli manifeſtaverat, ut eam in dubium vocare non poſſent: ideoque eos obligatos credere Deum eſſe, licet nuſquam præcipiatur, credetis Deum eſſe. Alterum fuit exemplum Meſſiæ: Eodem modo ſe res habet cum Meſſia; hoc eſt, credendum eſt Meſſiam à Deo promiſſum venturum, licet Deus expreſſe non præcipiat, credetis Meſſiam venturum eſſe: &, vel minus diſtincta, vel diſtinctior in ipſum fides fuit requiſita, pro ratione clarioris vel minus claræ de ipſo revelationis. Deum Meſſiam ita clare per Prophetas Iſraëli revelaſſe, ut quando veniſſet minime ambigere poſſent, quin is eſſet qui à Prophetis prædictus fuit, ego non affirmavi: hæc potius, ut mox videbimus,

mus, Viri Doct. est sententia: Contrarium dixi: per Prophetas Messiæ officium obscurius fuisse descriptum: nunc vero in Evangelio id plene ac perspicue revelatum; ideoque nunc distinctam & explicitam in ipsum requiri fidem. Sane si quis Novi Testamenti libros non oscitanter perlegat, ex iis facile deprehendet, quale sit Messiæ munus ibi descriptum, non sub figuris & umbris, sed plene ac perspicue. At Judæi libri istius veritatem non agnoscunt. Fateor: verum non quia non distincte intelligunt, quæcunque ibi de Messiæ munere dicuntur; sed quia ea cum Prophetarum vaticiniis non congruere contendunt.

Munus Messiæ à Prophetis quomodo prædictum.

Age nunc videamus, quid Vir Doct. Assertioni meæ opponat. Dicit, *Dominum Messiæ officia clare & aperte per Prophetas suos revelasse, adeo ut neque in dubium vocari possent.* Sane Messiam fore Regem, & sessurum in solio Davidis patris sui, Prophetæ expresse prædicunt, & in dubium vocari nequit. Sed quænam sit regni illius ratio futura, non ita expresse & perspicue prædicunt, ut ante Messiæ adventum Prophetiarum sensus plene & integre perceptus sit: per adventum vero Messiæ, in quo prophetiæ illæ suum habent complementum, sensus earum manifestus & planus redditus est. Sane terrenum non fore Messiæ regnum, vel ex eo solo liquet, quod mors ejus miseranda prædicatur: quæ cum felici adeo regno in terris conciliari non potest. Quare & aliquot ex Judæorum Rabbinis, imo & ipsi Thalmudis compilatores (ut Doctor Lumbrozo in suo *Propugnaculo Judaismi* confitetur, & contra Grotium urget non esse hoc commentum recentiorum,

sed

ſed doctrinam Thalmudis) cum hæc adeo pugnantia conciliare non poſſent, ne cogerentur cum Chriſtianis regem agnoſcere ſpiritualem & cœleſtem, duos maluerunt confingere Meſſias, unum miſerum & occidendum, filium Joſeph ſeu Ephraim; alterum glorioſum & gentium victorem, filium Davidis. Sed de hiſce in ſequentibus plenius.

At vult Vir Doct. ut *clare ac perſpicue, verbis non figuratis, ſed ſenſu proprio acceptis*, munus Meſſiæ olim per Prophetas Iſraëli præſignificatum fuerit. At vero nulla ſolida ratione inductus id urget; imo ratio contrarium fieri ſuadet. Quia ſi Deus gratiam per Meſſiam revelandam jam ante per Prophetas clare revelaſſet, nihil novi Meſſias revelare potuiſſet, & Propheta, cujus miniſterio Deus gratiam illam revelaſſet, magnam muneris Meſſiæ partem impleviſſet. Hoc quippe Meſſiæ officium eſt, homines in gratiam cum Deo reducere, modumque, quo gratia divina, perſpicue ac plene ab ipſo revelata, obtineri poſſit ac debeat, docere. Si jam ratio illa per Prophetas fuiſſet plene expoſita, quid porro Meſſias, cum veniſſet, revelaturus fuiſſet? Ut ergo rite officio ſuo Meſſias fungeretur, oportuit munus ipſius involutius prædici; plena autem illius revelatio ipſi reſervari. Verbis figuratis.

Sed ſi hæc ſit prophetiarum ſententia, inquit Vir Doct. *Deus miſericorditer non egiſſet cum dilecto populo ſuo, ſi ne ſemel quidem in toto ſacro volumine clare & diſtincte Meſſiæ, quem revelavit, officium prædixit, &c.* Imo contra, miſericorditer Deus cum dilecto ſuo populo egiſſe dicendus eſt, cum Meſſiam promiſit, munerisque ejus rationem ali- Prædictio iſta non pugnat cum miſericordia Dei.

 quatenus

quatenus præsignificavit; & postea Messiam ipsum misit, miraculisque omni exceptione majoribus instruxit, ad convincendum Israëlem, illum eundem esse cujus adventum per Prophetas suos significavit. Et quæ injuria, quod regem mittat multo illustriorem, quam secundum literam promisisse videri posset? per quem Israël non proprie liberatur ab oppressione suorum hostium, & in terram Canaan restituitur; sed eximitur ab ira divina & maledictione æterna, & introducitur in vitam cælestem.

Promissa typica Israëli maxime fuerunt utilia, quia accommodata promissis Legis.

Atqui *Deo revelante est indignum*, inquit Vir Doct. *ut promittat Israëli inutilia, ideoque, ut à Deo promittuntur, nullatenus expetenda, contemnenda potius ut spiritualibus nociva, adeo ut in ipsa literæ perspicuitate, ob inscitiam nostram absque malitia, perpetua Israëlis damnatio & ruina consistat.* Ego vero contendo, tantum abesse, ut hæc promissa Israëli fuerint inutilia, ut fuerint summe utilia, & maxime expetenda, & misericordiam ac amorem, quo Deus Israëlem complectebatur, requisivisse ut hac & non alia ratione promissum de Messia Israëli revelaret. Lex enim Israëli eam observanti promittit felicem in terra Canaan habitationem. Deus ergo Israëli promittens Messiam, qui eum à peccatis, omnibusque in quas ob peccata inciderant miseriis, esset liberaturus, non potuit illo tempore munus Messiæ plene & perfecte revelare; sed oportuit, ut felicitatem veram ac solidam, à Messia procurandam, adumbraret typis rerum terrenarum, in Lege Mosis diserte promissarum. Exspectatione quippe Messiæ, bonorumque quæ allaturus esset spe, in mediis afflictionibus Israël erat continendus in officio & ob-

ſequio Legis divinæ: oportuit ergo illum iſtiusmodi promiſſis erigi, quæ bona in Lege promiſſa diſerte continebant, ipſiusque exſpectationi ex promiſſis Legis conceptæ conſentanea erant: nondum maturuerat tempus, quo Iſraëli natura regni Meſſiæ plene revelari poterat. Quid enim? ſiquidem manifeſte, ſine ullo verborum involucro, Prophetæ prædixiſſent, Meſſiæ regnum non fore terrenum, ſed cœleſte; Meſſiam hic in terris fore crucifigendum; ſed poſt mortem reſurrecturum, in cœlos aſcenſurum, & poteſtatem in cœlo ac terra accepturum: eandem quæ Meſſiæ fuit ſortem fore ejus ſequacium ac ſubditorum, in hac nempe vita crucem & afflictiones, quietem vero ac gaudium in futura vita in cœlis: An non in plurimis, quorum corda terræ Canaan nimium ſunt affixa, exſpectatio Meſſiæ elanguiſſet, & ſpes qua ſe ſuſtentabant mediis in afflictionibus collapſa fuiſſet? Quare tantum abeſt ut hæc promiſſa Iſraëli fuerint inutilia, ut potius ſummam ex illis Iſraël utilitatem perceperit, quoniam maxime fuerunt accommodata, ut Iſraëlem ante Meſſiæ adventum erigerent & in officio continerent. Cum autem Iſraël per varias & diuturnas afflictiones exercitatus aliquam quaſi maturitatem eſt adeptus, ſenſim præparatior redditus eſt, ad Meſſiam, cujus adventus inſtabat, recipiendum: populo ita præparato (licet & plurimi ob carnalem affectum animos ſuos induraverint) Deus Meſſiam miſit, ejuſque munus plene revelavit, & quid ſub promiſſorum iſtorum cortice hactenus occultaverit, perſpicue ſine umbris ac typis patefecit. Neque hic quicquam inſolens aut Deo inuſitatum factum eſt: quia ſermo metaphoricus

Deo eſt uſitatiſſimus ; ideoque nemo criminari poteſt , Deum , quando phraſibus hyperbolicis utitur , quæ ab unoquoque , imo & ab Iſraële ipſo , agnoſci debent , ſecundum literæ rigorem accipi non poſſe , obſcure loqui : Proinde ea præciſe ſecundum literam accipere velle , non eſt abſque omni malitia , & ob ſolam inſcitiam in errorem labi. Sicut ergo in multis Prophetarum verbis hyperbole eſt agnoſcenda , quid ni & figurata locutio , Deo admodum familiaris ? Præſertim cum alias , quæ de Meſſiæ afflictionibus & morte alibi prædicta ſunt , intelligi nequeant.

Gentibus non eſt datus ſpiritus vivificus præterito Iſraële.

Sed tum *populo ſuo mortiferam tantum dedit literam , gentibus vero ſpiritum qui vivificat.* Nequaquam : imo vero Iſraëli facta eſt hæc prærogativa, ut ſpiritus vivificans ipſi ſit datus , antequam daretur gentibus : cum vero Iſraël eum contumaciter rejecerit , & in litera abſque ſpiritu hærere maluerit , Deus eum , ſpreto Iſraële , communicavit gentibus.

Præſcientia Dei non requirit , ut illis loquendi phraſibus utatur, qua in alium ſenſum nullo modo accipi poſſunt.

Pergit Vir Doctiſſimus : *Si Deus præſciverit ob iſtius fidei defectum totum Iſraëlem , præter paucos , in æternam damnationem abiturum , etiam eum Iſraëli revelaſſet prout à vobis depingitur , & extollitur.* Reſp. Deus non tantum promiſit regem , ſed & præſtituto tempore eum miſit , donis ejuſmodi inſtructum , quibus Iſraëli ſufficienter eſt revelatus, adeo ut , ſiquidem ſepoſito omni affectu , præjudicio & malitia , ſedata mente eum conſiderare voluerit , ab ipſo facile agnoſci potuerit. Etſi Deus Iſraëlis infidelitatem præviderit , nulla tamen ratio cogit , ut Deus propterea ejuſmodi loquendi phraſibus promiſſa ſua enuntiet , quæ Iſraël , etiamſi maxime velit , in alienum ſenſum accipere

accipere nequeat. Oſtendimus enim Iſraëlis ſtatum exegiſſe, ne ante Meſſiæ adventum plena regni Meſſiæ revelatio ipſi fiat. Non etiam æquum fuit, ut propter prævifam ſequentium infidelitatem Deus nullam populi ante Meſſiæ adventum viventis haberet rationem; aut ejuſmodi loquendi modis promiſſa de Meſſia enuntiaret, qui ipſi ſpe & exſpectatione Meſſiæ pro ratione ſtatus ſui erigendo accommodati non erant. Præſertim cum, quando Meſſiam miſit, etiam abunde per eum convicti eſſe debuerint, ipſum eundem eſſe quem exſpectabant. Tum ipſa ſalutis, & medii quod ad ſalutis conſecutionem Deus deſtinavit, ratio exigit, ne Deus ejuſmodi prædictionibus, quæ nec à contumacibus detorqueri poſſent, Meſſiæ officium plene deſcribat. Vitæ quippe æternæ præmium excellentius eſt, quam ut ulli, niſi qui per voluntarium obſequium Deo ſeſe in omnibus ſubjicit, concedatur. Per fidem Deus Iſraëlem ad ſalutem ducere vult: Fides autem cum ſit virtus, & obedientia Deo maxime grata, argumentis apodicticis & omni exceptione majoribus non extorquet aſſenſum invitis & refractariis; ſed ſolidis perſuadet, quibus licet animus contumax aſſenſum denegare poſſit: docilis tamen & probitatis ſtudioſus pleniſſime convincitur. Sufficit itaque ut ea adhibeat argumenta Deus, quibus omnis infidelitas, niſi ſola obſtet malitia, facile expugnari poſſit.

Agnoſcit porro Vir Doct. promiſſorum de Meſſia impletionem reſervatam præſtituto tempori, quoniam *quæ Deus de Meſſia prædixit in ejus adventu ſunt exequenda:* Non autem quod *vera & propria Meſſiæ officia nunquam antea revelata reſervaverit ad* *ejus*

Promiſſio verbis figuratis enuntiata non eſt Iſraeli erroris cauſa.

ejus adventum. Sed nec hoc in verbis meis reperitur: aliud quippe est, nullo modo, aliud, obscurius revelare. Posterius dixi. Qui obscurius revelat, etiam rem insinuat; sed clarius & apertius suo tempore in lucem producendam. Non itaque promissa hæc, quæ sub locutionibus figuratis Messiæ officium aliquatenus adumbrabant, quod postea plenius in lucem est productum, Israëli erroris causa sunt quod Messiam suum minime agnoscat: Absit: Sed carnalis quidam affectus, quod Israël terræ ita sit affixus, ut animum ad cœlum & cœlestia minime attollere velit. Sed *non debebant exspectare neque credere Messiam, nisi se accommodando promissionibus: ut ego assero.* Ita est: inde ergo sequitur, antequam Messias advenit, officium ejus nondum plene cognosci potuisse, quia plene nondum revelatum erat, sed sub figuratis quibusdam locutionibus adumbratum. Postquam vero in mundum venit, seseque miraculis divinissimis illustrem reddidit, munerisque sui rationem plene Israëli manifestavit, nunc & ipsius fides illustriori huic revelationi accommodata esse debet, & Messias ut rex cœlestis agnoscendus.

Quæ sufficiunt gentibus persuadendis, etiam sufficere debere Israëli.

Recte ergo me conclusisse contendo; non necesse fuisse, ut Deus sub Vet. Fœdere Israëli distincte totum Messiæ officium revelaret, & expressam in ipsam fidem præciperet; sed suffecisse; Messiam promittere, qui cum venerit Dei voluntatem hominibus annuntiet. Fatetur Vir Doct. *hoc suffecisse gentibus, non Israëli.* Quamobrem vero? *Quia gentes aliter per divinam Legem & Prophetas non erant edoctæ; Israëli vero Deus Messiam contrariis coloribus depinxerat.* Sed vero gentibus sufficere

ſufficere non poteſt revelatio, niſi quæ ſufficientibus documentis probari poteſt eſſe divina. Agebatur quippe de gentibus à falſo idolorum cultu convertendis ad verum Deum Iſraelis. Quæ vero argumenta gentibus perſuadendis ſufficiunt, an illa Iſraëli perſuadendo non ſufficiunt? Quid ulterius ad fidem exigi poteſt, quam argumenta, quibus ſufficienter probatur revelationem quandam eſſe divinam? Talia ergo cum requirantur ad gentibus perſuadendum, dico ea etiam ſufficere Iſraëli, & injuſtum eſſe ut Iſraël alia requirat. Nec objicere poteſt, *ſibi Deum contrariis coloribus Meſſiam depinxiſſe:* Deus enim ſibi ipſi contrarius eſſe nequit: ſed cum fateatur Vir Doctiſſimus, hæc ſufficientia eſſe gentibus perſuadendis, inde colligere debebat Iſraël, ſiquidem contraria opinione eſſet imbutus, ſe Prophetarum verba juxta genuinum ſenſum non percipere, ac proinde ex propiore hac Dei revelatione eorum ſenſum addiſcendum eſſe.

Exſpectavit Regem, & merito: Rex enim eſt promiſſus. Dicit Vir Doct., *Regem non vidit.* Fateor, non terrenum, ſed cœleſtem. *Atqui de Rege in cælo præter Deum nunquam admonitus fuit.* Reſp. Per Prophetas, qui Meſſiæ adventum anteceſſerunt, regem in cœlo verbis planis abſque ulla figurata locutione non eſſe promiſſum, non imus inficias: ideoque nec illa fides expreſſe & diſtincte ab Iſraële olim exacta fuit. Attamen in promiſſis illis quædam ſunt, ſi rite & attente inſpiciantur, quæ regem non terrenum promitti ſuadent. Quoniam redemptio quæ promittitur, ſiquidem futura ſit terrena, ad illos tantum ſpectare poteſt, qui Meſſiæ tempore victuri ſunt:

Qua ratione rex cœleſtis Iſraeli fuerit promiſſus.

Quomodo ergo salus est toti Israëli? Adde, quod terrena Israëlis felicitas & reductio in terram Canaan res nimis exilis est, quam ut ob eam Messias toties à Prophetis sit prædictus, & tempus ac locus nativitatis, & parentes adeo sollicite descripti. Quid? Israëlis in terram Canaan restitutio tanti est, ut ob eam operæ pretium fuerit tot jam seculis prædicere Messiæ adventum, ipsumque adeo exacte per Prophetas præfigurare? Et restitutio illa tam ingens Israëli bonum est? cum forte pluribus nunc non multo pejus sit, quam in tali, quale sibi imaginantur, regno futurum. Aliquid ergo de regno cœlesti obscurius est insinuatum. Postea vero Messia adveniente de regno illo cœlesti plenissime verbis propriis absque ulla figura est edoctus: Et ab eo tempore distincta fides in regem cœlestem necessaria fuit: peccatque Israël, quod eum ad se missum, sibique jam plene, & quidem prius quam gentibus, revelatum, agnoscere, eique obedire & confidere recuset. Nec est quod excipiat, se omnia, prout litera præcise sumta sonat, nondum impleta videre. Majora siquidem in Messia Deus largitus est. Colorem aliquem habere posset objectio, si Deus minus quid præstitisset, quam litera rigide sumta sonat. Nunc vero cum multo excellentius præstiterit, nihil est quod infidelitati suæ Israël prætexat. Addo tandem; Si quædam à Prophetis prædicta Israël nondum in Jesu nostro Salvatore benedicto impleta credat, posse ea adhuc imposterum impleri, postquam plenitudo gentium in Ecclesiam intraverit, & Israëlem suæ contumaciæ pœnituerit. Viam modo eorum impletioni non amplius infidelitate sua præcludat.

CAPUT II.

De Quæsito Secundo.

SEcundum Quæsitum fuerat, *ut assignetur locus, in quo Deus dixerit, quod unicum medium ad salutem Israëlis, & restitutionis in divinam gratiam, sit fides in Messiam quatenus jam venit.* Respondi ego: Non necesse esse, ut id Deus olim præsignificaverit: sufficere, postquam Messias in mundum venit, Deum id per Messiam declarare. Regerit Vir Doct. *requiri evidens ejusmodi testimonium, ex quo Judæus suas consequentias juxta divinam Legem poterit deducere, certus quod omnia quæ Deus præviderat simpliciter & absolute necessaria ad sui populi salutem clarissime revelavit, ne temporum successione & gentium suasione falleretur.* Sane quando Deus Israëli clare revelavit se missurum Messiam, juxta divinam Legem certo consequentias suas deducere potest, plenissime persuasus, eum quando venerit audiendum esse. Sed Vir Doct. vult, omnia, quæ per Messiam revelari Deus voluit, jam per Prophetas plenissime revelari debuisse. At sic nihil per Messiam revelandum restaret. Quo jure autem id Judæus à Deo exigere potest? Sive enim per præcedentes prophetas, sive per ipsum Messiam jam missum id revelaverit, utrobique autoritate divina constringitur ad credendum & parendum. At *Deus omnia ad populi sui salutem absolute necessaria clarissime revelavit.* Agnosco. Exinde ergo sequitur, quod ad primum quæsitum jam respondi, distinctam & expressam fidem in Messiam, antequam in mundum venit, & à Prophetis sub typis & umbris præfiguratus, saltem non plene revelatus fuit, absolute ad salutem necessariam

Non requiri, ut Deus omnia, quæ Messiæ munus spectant, clare per Prophetas prædixerit.

non fuisse: sed demum necessariam redditam, cum Deus Messiam misit & plenissime revelavit, ac distinctam in ipsum fidem ad æternæ salutis consecutionem exserte præcepit. Nihil itaque hic omissum, quod ab amore Dei, quem semper erga Israëlem ostendit, exspectari merito potuit.

Nec dici potest, legibus umbraticis Deum decepisse Israelem.

Addit Vir Doct.: *Alias legibus umbraticis, carnalibus, nihil proficientibus, exiguo tempore duraturis, nos decepisset; quod de sua bonitate minime esse credendum* recte Vir Doct. concludit: Deus enim, qui ipsa veritas est & sanctitas, neminem decipere potest. Sed non video quomodo Deus, nisi ita exserte omnia quæ conditionem regni Messiæ spectant in antecessum revelaverit, dici potuerit Israëlem legibus umbraticis, &c. decepisse. Justa & legitima foret hæc argumentatio, siquidem Deus Legem ritualem Israëli præscribens, eam observari noluisset, ejusque observatores mortis reatui subjecisset. Nunc autem contrarium verum est: Voluit serio Legem ritualem ab Israële observari: ejus transgressores & prævaricatores severe punivit. Nec Apostoli usquam docuerunt, ne ipse Apostolus Paulus, tantus libertatis Christianæ patronus, illicitum esse fidelibus ex Judæis Mosaicæ Legis ritus observare: Quin ipse Timotheum circumcidit, se purificavit, & dies purificationis transegit in templo: Sed gentibus, quibus nunquam præcepti erant, eos à Judæis legis Mosaicæ zelotis imponi noluerunt. Verum est, docuerunt earum observationem ad salutis æternæ consecutionem esse inefficacem; quoniam jam ipsum corpus adventasset, quo adveniente umbra cessare debet. Sed Deus, pro statu Israëlis infantili, ritibus hujusmodi, tanquam primis elementis,

elementis, eorum animos ad perfectiorem cultum præparare volens, neutiquam dici potest Israëlem decepisse, quando cultu perfectiore introducto legem ritualem & umbraticam cessare facit. Non quod Deus ab Israële olim agnosci & credi voluerit, ritus legales cultus spiritualis ac perfectioris esse typum: hoc enim cum nusquam diserte Israëli revelaverat: nec etiam illius fidem ab Israële exigere potuit: Sed quod cultus ille rudior & imperfectior re vera tyrocinium religionis fuerit, & à Deo destinatus, ut, postquam perfectior cultus esset introductus, Israël illum hujus fuisse typum ex utriusque collatione deprehenderet. Verum de eo mox plura.

Deut. xxx. respicit tempora captivitatis Babylonicæ.

Dixi, pœnitentiam, quæ præscribitur *Deut.* xxx. respicere proprie tempora captivitatis Babylonicæ: idque probavi verbis Nehemiæ, *Cap.* I. 8, 9. Agnoscit Vir Doct. Nehemiam verba hæc captivitati Babylonicæ applicuisse: sed addit, *id à Nehemia factum, non quod omnia in ea captivitate executa fuisse crediderit: id erat impossibile: sed quia etiam, juxta ea verba, propter Legis prævaricationem iram Dei merito sustinebant.* Dicitque, *ex sapientioribus Christianis doctoribus neminem fere dubitare, quin verba hæc ad præsentem Israëlitarum captivitatem sint extendenda.* Legi ego plures celeberrimos interpretes Christianos, qui caput hoc ad tempora captivitatis Babylonicæ referunt, & inter illos quosdam, qui vulgarem Judæorum objectionem allatis verbis Nehemiæ expresse refellunt. Et dura admodum est explicatio, Nehemiam, cum ipsa eadem verba referat, quæ Vir Doct. urget, *Etsi ad cardines cœli dissipatus fueris, &c.* non credidisse, Deum omnia quæ ibi minatus

tus fuerat executum esse; sed tantum, quod propter Legis prævaricationem iram Dei merito sustinebant. Sane & in diversis afflictionibus, in libro Judicum memoratis, modo cum essent sub potestate Midianitarum, modo Palæstinorum, Ammonitarum, aliorumque, dubium non est, quin propter Legis prævaricationem iram Dei merito sustinuerint: Nemo tamen verba hæc Mosis ad illum statum unquam applicuisse legitur: Quoniam tunc in patria sua vivebant, aliorum licet jugo oppressi. In captivitate vero Babylonica è terra sua fuere abducti, & dispersi inter gentes. Verum, ait Vir Doct., *non fuere dispersi ad cardines usque cœli.* Verum est: Sed aut in verbis hisce hyperbole quædam agnoscenda est, valde familiaris in comminationibus ac promissionibus divinis; aut argumentationis quædam species, qua confirmetur pœnitentium spes ac fiducia in captivitate Babylonica, (quam ob carceris diuturnitatem valde collapsam fuisse docet *Ezechiel cap.* XXXVII.) Deum vere eos exinde liberaturum; neque esse quod de liberatione desperent ac dubitent; quia ea est divini numinis erga populum resipiscentem misericordia, eaque Dei omnipotentia, qua omnem humanam potestatem ipsi sese opponentem dejicere ac confringere potest, ut licet ad ipsos usque cœli cardines populus dissipatus fuerit, inde eum sit retracturus Deus.

Promissam felicitatem Israel non est adeptus ob spretum Messiam.

Hisce addit Vir Doct. patheticam admodum exaggerationem omnium miseriarum, quas Judæi à tempore adventus Jesu Christi, quem nos dicimus esse Messiam à Deo olim promissum, experti sunt, & etiamnum experiuntur, plane repugnantem felici illi statui, qui sub Messiæ regno prædictus

dictus fuit. Sed respondeo: Illustris illius felicitatis promissæ Israëlem participem esse non posse, quia regem Messiam ad se missum non agnovit, sed abnegavit & cruci affixit. Dicit Vir Doct. *hoc fieri non potuisse, quia Deus dixit, se tempore Messiæ circumcisurum cor populi, populumque purificaturum ab omnibus scoriis, immunditiis, & peccatis,* &c. Ad quæ paucis respondeo: Deum in Scriptura dici homines *purificare*, non quod actu semper homines mundentur; sed quia circa eos gratiosam adhibet operationem, quæ ad ipsos mundandos efficax est, & ad ipsorum mundationem destinata; licet contingat, hominem propria malitia abuti ista operatione divina, & per eam minime mundari. Id unico nunc, omni exceptione majore, testimonio comprobabo, ex *Ezech.* XXIV. 13. *Immunditia tua execrabilis est: quia mundavi te* (in Hebræo est טהרתיך) *& non es mundata à sordibus tuis.* Et ita Ezechielis verba, quæ vir Doct. citat, explicanda esse, evidenter colligitur ex *cap.* XI. ubi postquam idem proposuit promissum, *vers.* 19, 20. *Dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum,* &c. addit *vers.* 21. *Quorum cor post offendicula & abominationes suas ambulat, dabo eorum viam in caput eorum.* Manifesto indicio, posse hominem, si contumax esse velit, gratiosæ isti operationi divinæ morem non gerere, atque ita beneficio promisso excidere. Verum Vir Doct. ejusmodi operationem divinam promissam credit, qua totus Israël cohibeatur, ne contumax esse possit, & qua adeo valide commoveatur ad recipiendum Messiam, ut se ei necessario subjicere debeat. Sed talis operatio divina cum libera obedientia, qualem

Quo sensu dicatur Deus populi cor circumcisurus.

qualem Deus passim in Lege sua exigit, consistere nequit: nec ulla vera obedientia est, nisi quæ libera sit: libera autem esse nequit, nisi facultas non obediendi adsit.

Posita libertate arbitrii homo gratiæ divinæ resistere potest.

Animadvertit Vir Doct. hanc sibi responsionem objectum iri, ideoque alio in loco eam præoccupare conatus est, dicens: *Non quod Deus vim libero hominum arbitrio sit illaturus: sed quod ex affluentia gratiæ in bonum fere semper dirigetur, ut jam peccato finis imponatur.* Sed vero, sive vim libero hominum arbitrio Deus inferat, sive intus ita potenter afficiat, ut aliud velle nequeat, perinde est. Dico ergo: Illa affluentia gratiæ divinæ aut relinquet homini libertatem contrarium volendi, aut non. Si non relinquet; jam destructum est liberum arbitrium, nullaque superest hominis obedientia, vere ac proprie dicta. Si relinquet: fieri potest, ut affluentia illa gratiæ per voluntariam hominis malitiam non consequatur effectum: ac proinde requiritur, ut homo à sua parte adferat animum docilem, ac pietatis studiosum, omni præjudicio renuntiet, seque à verbo divino regi patiatur. Et non destructo libero arbitrio, quæ erit illa gratiæ divinæ affluentia, qua tam potenter homines in bonum dirigentur, ut peccato finis imponatur? An erit clara præceptorum ac promissorum renovatio? Sed & illis posse non parere hominem ostendit Israël, cum ex ore Mosis Legem plene & perfecte audivit, & nihilominus aliquoties Mosi rebellavit. An interna quædam Spiritus Sancti in mentibus hominum operatio? Sed quæ alia, quæ liberum hominum arbitrium non destruat excogitari potest, nisi quæ præcepta Dei in memoriam revocet, & promissa bonorum-

que

que promiſſorum certitudinem ac magnitudinem animis hominum infigat? Sed quandoquidem ipſi revelationi divinæ homo rebellare poteſt, etiam illi Spiritus Sancti operationi, quæ in & cum illa revelatione operatur, reſiſtere poteſt. An denique potens maximorum miraculorum patratio, quæ ita convincet homines, ut aſſenſum & obedientiam ſit quaſi extorſura? Verum nulla tanta dari miracula, quin animus contumax ea contemnere poſſit, iiſque minime flecti ad obſequium, affectui ſuo aut concupiſcentiæ adverſum, exemplo ſuo aliquoties docuit Iſraël, qui licet Moſem in montem ad Deum adſcendentem conſpiceret, fulgura ac tonitrua videret ac audiret, aliaque miracula Moſis oculis ſuis conſpicatus eſſet, nihilominus aliquoties in deſerto illi rebellavit: imo licet miraculo inſolito & inaudito Corah, Dathan & Abiram à terra devoratos coram adſpexiſſet, & cum fletu aufugiſſet præ metu ne & ipſi à terra abſorberentur; nihilominus poſtero diē, quaſi omnium horum obliti, animo rebelli Moſi ac Aaroni cædem interfectorum exprobrant, dicentes, *Vos interfeciſtis populum Dei*, *Numer.* XVI. Quæ itaque erit illa gratiæ affluentia, qua homo fere ſemper in bonum dirigetur, & peccato finis imponetur?

Tandem addit Vir Doct.: *Alias de hac præſente captivitate nunquam Deus Iſraëlem prævertiſſet, neque verbum locutus fuiſſet; maxime autem de præcedentibus breviſſimo tempore duraturis: quod omnino incredibile eſt, ſi modus, quo ſemper Iſraëlem tractavit, recte & cum ſinceritate conſideretur, & ad ſenſus myſticos, textus clara litera deſpecta, ad libitum non recurramus.* Reſp. Si conſideremus rationem

Separatio populorum facta eſt propter Meſſiam, & in Meſſia deſinere debuit.

regiminis

regiminis divini, quo erga populum Iſrâël jam ab initio uſus eſt Deus, apparebit totam illam directionem reſpexiſſe Meſſiam, & felicia illa quæ ſub Meſſia fluent tempora adumbraſſe. Ob Meſſiam ſolum, quem Abrahamo ex ſemine ſuo promiſit, Deus diſcrimen illud populorum, inter Judæos nimirum & gentes, introduxit; ideoque etiam circumciſionem inſtituiſſe videtur, cum ſemen Abrahamo benedictum, quod ſenſu myſtico Meſſiam deſignabat, promiſit; ut ſemper in circumciſione promiſſi illius memores eſſent; ideoque & Deus tali ſigno Iſraëlem ab aliis populis diſcriminari voluit, quod deleri aut obliterari non poſſet; rituſque illi præſcripſit plane diverſos, imo & contrarios aliarum gentium ritibus: ne ulla unquam inter ipſum & gentes commixtio fieret: ut ita indubitato conſtaret, Meſſiam ex ea gente, cui promiſſus erat, ortum fuiſſe. Inde ſequitur, Deum populi ſui, tanquam populi peculiaris, & à reliquis ſeparati, curam geſſiſſe ſingularem, eum per Prophetas docuiſſe & monuiſſe, uſque ad Meſſiæ tempora: hinc etiam omnes prophetiæ ad Meſſiæ uſque tempora terminantur. Ab eo tempore Deus pro populo ſuo cenſeri voluit, non Iſraëlem ſecundum carnem ex Abrahamo oriundum, ſed quoſcunque veſtigiis fidei Abrahami inſiſtentes, ex quacunque gente oriundos; voluitque ut omnes in unum coaleſcerent, ac diſcrimen illud populorum aboleretur: ſimulque paries ille intergerinus, lex ritualis, qua Iſraël à gentibus ſeparabatur, ſponte evaneſceret. Et hunc ſuum populum Meſſiæ regendum tradidit. Prædicunt ergo Prophetæ quanta populo felicitas ſit obventura per Meſſiam: non quia omnes in

Iſraële

Iſraële ſecundum carnem felicitatem ſibi à Meſſia oblatam corde obſequioſo ſunt amplexuri, ac reipſa eam adepturi: ſed quia omnibus facultatem largietur eam conſequendi, adeo ut ſi quis eam non obtineat, ſibi id imputet ſuæque incredulitati: & quia quicunque per veram in Meſſiam fidem populus Dei futuri ſunt, reipſa etiam felicitatem illam ſunt conſecuturi. Unde manifeſtum eſt, licet Deus per Prophetas antea diſerte comminatus non fuerit, diſperſionem hanc præſentem pœnam fore rejectionis Meſſiæ; juſte tamen & non recedendo à modo quo hactenus Iſraëlem tractavit, eam potuiſſe ob ſpretum Meſſiam ipſi immittere: Quia jam ipſum regi ſuo Meſſiæ regendum tradidit. Et mirum non eſt Prophetas de temporibus Meſſiæ adventum ſecuturis non ita diſtincte prophetaſſe ac de præcedentibus, nec rejectionem Meſſiæ, & populi Iſraëlis propter eam è terra ſua diſperſionem, ita ad vivum præſignificaſſe: Quoniam omnes ferme prophetiæ in ipſo Meſſia terminantur. Eſaias tamen *cap.* LIII. Meſſiæ rejectionem prædixit; & Daniel *cap.* IX. populi propter ejus cædem miſerabile excidium. Prædictiones autem de temporibus ſequentibus Prophetis Novi Teſtamenti creditæ ſunt.

Addideram præterea; *Si quis pertendere velit, verba hæc etiam ad præſentem Judæorum ſtatum extendi debere; ſciat ille, nullam veram ad Deum reſipiſcentiam eſſe poſſe, ſine receptione illius, quem ad populi ſui ſalutem miſit.* Illud ideo addidi, ut ſubindicarem, licet id concederetur, nihil tamen exinde proferri poſſe contra neceſſitatem fidei in Jeſum Chriſtum. Requirit nimirum Deus à populo peccatore reſipiſcentiam, ut in terram ſuam reſtituatur.

Sine receptione Meſſiæ nulla Deo grata eſt reſipiſcentia.

reſtituatur. Atqui quæ pœnitentia Deo grata à populo præſtari poteſt, quamdiu eum rejicere perſeverat, quem ipſis miſit redemtorem, ejusque ſe legibus ſubjicere recuſat? Sed vero, ut dixi, vix quicquam Prophetæ de ſtatu populi Iſraëlis poſt miſſum Meſſiam prænuntiant; niſi ſummam eorum, qui ipſum recipiunt, fore felicitatem: quia huc uſque ſeparatio populorum durare debuit: Poſtea omnes gentes cum Iſraële coaleſcere voluit in unam Eccleſiam. Solus Apoſtolus Paulus in *Epiſt. ad Roman. cap.* XI. nobis revelat conſilium Dei de Judæis, quod nempe cœcitas ex parte contigit Iſraëli, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſalvus fiet. Quæ felicia tempora adhuc ſperamus, vovemuſque ex animo, ut Iſraël debita animi purgatione ſe præparet ad redemtorem ſuum agnoſcendum & venerandum; ac ut Deus ſpiritus ſui luce magis magiſque eorum animos illuſtret, ut genuinum prophetiarum ſenſum, & naturam regni Meſſiæ ſibi promiſſi agnoſcentes, per ſinceram in ipſum fidem & obedientiam ſalutem ſibi deſtinatam conſequantur.

CAPUT III.

De Quæſito tertio.

Sufficit, ut Meſſias recipiatur, eum eſſe promiſſum.

AD tertium Viri Doct. Quæſitum reſponderam, *Neceſſe non eſſe ut Deus olim dixerit, quod Iſraël propter infidelitatem in Meſſiam eſſet deperdendus, & abjiciendus in nationibus, ut non ſit amplius populus Dei, ſed in æternum damnandus, donec in Meſſiam cum venit crediderit: Sed ſufficere, Deum Iſraëli Meſſiam promiſiſſe: exinde enim manifeſtum eſſe, Deum voluiſſe, ut, quando veniret, reciperetur & agnoſceretur;*

agnosceretur; ac proinde neminem, qui eum agnoscere recusaret, beneficiorum ejus fore participem. Hæc ego eum in finem non dixi, quod ejusmodi textum in Sacra Scriptura nusquam extare credam: sed ut disputationem nostram in compendium contraherem: Prævidebam siquidem, si textus ejusmodi allegassem, prolixam inter Virum Doct. & me de eorum sensu & genuina explicatione exorituram disceptationem: Eam ut præciderem, & disputationem, quantum possem, ad rei caput deducerem, & breviore gyro circumscriberem, hac responsione usus sum: Sufficere Messiam à Deo esse promissum: indè enim evidens est, quando veniret, recipiendum esse, nec posse absque gravi peccato ac divini numinis offensione eum rejici. Agnoscit *hanc meam responsionem* Vir Doct. *legitimam esse, quando agitur de Rege aut Propheta recipiendo.* Addit vero, *se non quæsivisse de hac fide, sed de ista fide in Messiam Mediatorem, in qua consisteret tota salus æterna Israëlis & generis humani, respectu cujus omnia quæ antea Deus in Lege præceperat quasi nihil erant, absque qua neque vere, neque verum Deum credere possent; sed si quam fidem haberent, in Deum creatorem, futura erat quasi in non Deum, quasi in idolum.* Hic primo Virum Doct. præmonitum velim, me illorum Christianorum, qui Judæos criminis horrendi, quasi non verum Deum sed tantum idolum agnoscant, reos agunt, neutiquam approbare. Sentio ego, nos simul Christianos ac Judæos in unum eundemque Deum, cœli & terræ creatorem, quique Israëlem ex Ægypto eduxit, credere; neque in eo versari controversiam inter Christianos & Judæos: Sed in eo solo, utrum Jesus, qui olim in Judæa docuit,

& miraculis claruit, crucique affixus est, sit promissus ille Israëli Messias: quem cum Judæi non agnoscant, nec etiam Deum recte colunt. Hoc præmisso jam ipsam responsionem examinabo. Cum Deus toties & tam sollicite Messiæ adventum prædixit, manifestum est, voluisse Deum ut ab Israële reciperetur. Necesse non fuit, ut Deus omnia ita plene & exacte prædixerit, ut Israël, etiamsi vellet, eum cum veniret rejicere non posset: voluntarios siquidem sibi Deus subditos vult, qui obsequium sibi gratum præstant. Sufficit, quando Messiam misit, eum illis instruere donis, quibus omnes, quorum animi pia docilitate sunt imbuti, & minime refractarii, abunde convinci possent. Sive enim Deus antea eas adhibeat præcautiones, sive per Messiam, donis ex quibus agnosci posset sufficienter instructum, clare quomodo recipi & coli debeat, præcipiat; nulla præfracte eum respuentibus excusatio superest.

Necesse non est, clare fuisse prædictam Messiæ rejectionem.

Sed cur Deus prædixit idololatriam Israëlis in futuris seculis, rejectionem autem Messiæ nequaquam, crimen idololatria multo deterius? Resp. Aut tales requirit Vir Doct. de Messia prædictiones, quibus Israël ita convinceretur, ut quando Messias venisset, etiamsi vellet, de eo dubitare minime posset: aut quibus de Messia sufficienter posset instrui, eumque quando venisset agnoscere; non tamen ita evidenter necessario convinceretur, quin si animo sit refractario eum rejicere posset. Si posterioris generis prædictiones requirit, eas exstare dicimus; & licet exstarent clariores, modo non tales quæ invitis assensum extorquerent, fieri tamen posset, ut Israël, maxima saltem

Israëlis

Iſraëlis pars, eum rejiceret: neque rejicientibus omnis deeſſet prætextus, quia ſemper quid invenirent quod cavillari poſſent. Si prioris generis prædictiones: præterquam quod eæ cum voluntario obſequio conſiſtere nequeant, uti ſtatim diximus; Quæro, an ullas ejuſmodi dari poſſe credat? An licet ſint evidentiſſimæ, Iſraël tamen non poſſet ſemper prævaricandi prætextum, ſiquidem vellet, ſibi quærere? Num clariores dari poſſunt, quam prædictiones de idololatria, & præceptum divinum toties in Lege inculcatum de non colendis idolis, ſeu diis alienis? Num propterea Iſraël ab idolorum cultu abſtinuit? Nonne ſæpius in idololatriam gentium, quas Deus coram facie ipſius è terra Canaan delevit, lapſus & relapſus eſt?

Præſentis diuturnæ diſperſionis cauſam nullam aliam poſſe dari, quam Meſſiæ rejectionem.

Tandem, quoniam Deus comminatur, ſe Iſraëlem ob idololatriam diſperſurum inter gentes, nullumque inter peccata Lege vetita gravius ſit idololatria, dicat Vir Doct. ob quodnam crimen Iſraël nunc ita diſperſus ſit inter gentes, & pluribus jam ſeculis è terra Canaan extorris inter gentes oberraverit. Non ob idololatriam. Quia legimus quidem in hiſtoria ſacra, Iſraëlem ante captivitatem Babylonicam aliquoties ſe fœdo idololatriæ crimine polluiſſe, & ob id crimen Babylonem in captivitatem abductum. Poſt reditum autem è captivitate Babylonica, graviſſima illa afflictione melius edocti, nunquam leguntur in idololatriam relapſi Judæi, ſed alia quidem crimina & peccata commiſiſſe: imo in hodiernum uſque diem, licet peccatores uti cæteri, ab idololatriæ tamen crimine puros ſe conſervant. Explicet ergo Vir Doct., quodnam illud crimen idololatria

gravius ſit, cujus pœna per tot ſecula Iſraëlem premit, & quod nulla ſua pœnitentia, nulliſque pœnis, quantumvis diuturnis, eluere poſſit. Sane ſi maturo judicio rem expendere velit, rationemque inveſtigare quæ homini cordato in conſcientia ſatisfacere poſſit, nullam aliam reperire poterit præter Meſſiæ contemtum. Legimus ob idololatriam Iſraëlem olim in hoſtium ſuorum poteſtatem traditum, ſed quamprimum reſipiſceret, ſeque ad Deum convertet, jugo hoſtili liberatum: Babylonem in captivitatem abductum poſt ſeptuaginta annorum captivitatem libertati & patriæ reſtitutum: interimque Deum per Prophetas ſuos ſpem feciſſe liberationis, eaque Iſraëlem in mediis calamitatibus erexiſſe. Nunc autem ultra ſexdecim ſecula extorres è patria vivunt, diſſipati in ultimas uſque mundi regiones, neque ullus Propheta nomine Dei eos erigit, aut miſeriæ finem oſtentat. Minatur Deus, ſe parentum idololatriam vindicaturum in liberis uſque in tertiam & quartam generationem: Jam autem plus quam triginta aut quadraginta generationibus exilium hoc ſuſtinent. Promittit Deus populo pœnitenti reſtitutionem in terram ſuam. An verbum hoc Dei excidit? Abſit. Quodnam ergo eſt crimen illud idololatria gravius, quod ipſos tot ſeculis in exilio hoc detinet, quodque ſincera ac conſtanti ſua in Deum fide, & Moſaicæ Legis profeſſione expiari non poteſt? Si enim Judæi jure Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum rejecerint, ſoli ſunt hodie in terra veri gloriæ ac veritatis divinæ aſſertores ac patroni. Et quid Deus benignus & miſericors ob tam conſtantem Legi ſuæ adhæſionem tam longinquo exilio, quin & tot afflictionibus ac calamita-

lamitatibus, quibus nonnunquam à quibuſdam Chriſtianis, perverſo zelo contra religionis ſuæ genium in eos ſævientibus, miſere affliguntur, teſtatam, fidis ſuis cultoribus non eſſet condonaturus? Proferat ergo Vir Doct. tale peccatum, ob quod Deus, non obſtante hac Iſraëlis fide & conſtantia, iram erga eos tot ſeculorum decurſu oſtendat.

Potuit Meſſias rejici, etiamſi in Iſraelis ſalutem venerit.

Dixeram ego, *Neceſſe non eſſe, ut Deus id præmoneret Iſraëlem; ſufficere ut Meſſiam mitteret, & per illum inobedientibus pœnam denuntiaret.* Agnoſcit Vir Doct. ſuffeciſſe Meſſiæ promiſſionem: verum inde longe aliud quam ego concludit: addens; *Siquidem non egebat aliqua ſuaſione, ut reciperetur is, qui in ſummam Iſraëlis felicitatem promittebatur.* Fateor, quando veniens felicitatem actu ipſo confert, licet aliam quam homo exſpectaverat. Ita licet Jeſus, Dominus noſter, cum cœleſti gloria veniſſet, omneſque Judæos in cœlum, coram oculis ſuis apertum, introducere paratus eſſet, plurimoſque ipſum prompte recipientes coram aliorum oculis in cœlum aſſumſiſſet, gloriaque cœleſti veſtitos oſtendiſſet, dubium minime eſt, quin omnes Judæi, licet nunquam de cœleſti illa gloria cogitaſſent, ſed regnum in terra glorioſum exſpectaſſent, unanimes nemine excepto eum pro rege & Meſſia promiſſo recepiſſent: neque neceſſe fuiſſet id ipſis præcipere, præceptumque iſtud pœnæ comminatione ſancire: quoniam felicitas bonum eſt ſummum, homineſque tam potenter in amorem ſui trahit, ut refragari non poſſint. Alia vero eſt ratio, quando promittit felicitatem futuram, mediumque felicitatem illam conſequendi eſt cultus carnali hominis

inclinationi adversus: tum enim facile à carnali homine contemni potest, qui sibi persuadere non vult, vitam desiderio suo adversam ad felicitatem perveniendi viam esse. Sane si vitam cœlestem cultoribus suis promisisset Jesus Christus, simulque Judæis regnum, quod hic in terris desiderant, restituisset, religionemque carni non ingratam, & carnali ipsorum exspectationi minime repugnantem, exegisset, num eum rejecissent Judæi? an non obviis eum ulnis amplexi fuissent? Non ergo eum rejiciunt, quia promittit quæ captum hominis superant, quæque Israël non excogitaverat; sed quia non præstitit illa quæ Judæi exspectaverant. Quo jure, ad primam quæstionem diximus.

Quis status prognatorum ex Judæis in Christum credentibus, sub regno Messiæ qualem Judæi exspectant.

Ego, ut responsionem meam fortius adstruerem, quæsiveram, *an non ipse Vir Doct. agnoscat, eorum posteros, quorum parentes ex Israële oriundi jam olim in Jesum Christum crediderunt, si unquam Messias, quem adhuc hodie Judæi exspectant, in mundum veniat, esse à beneficiis ipsius excludendos, & graviter puniendos, quoniam ipsum non receperunt?* Hanc quæstionem, quæ proprie est argumentatio responsionem meam confirmans forma quæstionis proposita, Vir Doct. alieno loco transposuit, eique tanquam quæstioni principali prolixe respondet. Summa huc redit: *Tales puniendos, non quia Messiæ, sed Deo immorigeri sunt.* Verum ea responsio neutiquam sufficit. Manifestum quippe est, qualiscunque rex sit Messias, sive terrenus, sive spiritualis ac cœlestis, nomine Dei eum munus suum administrare, ac proinde non posse eum rejici sine contumacia in Deum. Hoc quærebatur; an exstaret locus in Prophetis, ubi illi,

qui

qui ex Iſraële ſunt oriundi, à beneficiis per Meſſiam conferendis dicuntur excludendi, eo quod ipſum non receperint. Talis non producitur à Viro Doct. Addit etiam Vir Doct. *pios ex gentibus, ſive ex Iſraële oriundos, ſive non, qui verum Deum coluerint, qui Iſraëlis mirabilem redemptionem adjuverint, &c. redemptionis beneficiorum fore participes.* Quæro, an iiſdem cum Judæis privilegiis ſint gaviſuri ſub Meſſia, an vero Judæi eminentiore ſupra eos honoris gradu ſint donandi? Si prius: Velim produci textum ex Prophetis. Si poſterius: velim ſimiliter ex Prophetis probari, oriundos ex Iſraële, eo quod in Jeſum Chriſtum crediderunt, inferiore loco ſub Meſſiæ regno futuros, quam illos, qui Chriſto nunquam nomen dederunt. Is locus ſi proferri nequeat, agnoſcendum nec Chriſtianos urgeri debere in ſimili caſu locum proferre, ſed ſufficere Meſſiam à Deo miſſum, pœnamque inobedientibus ab ipſo conſtitutam.

Verba Deut. XVIII. reſpiciunt Meſſiam, & in Jeſu Chriſto ſunt impleta.

Agnoſcit Vir Doct., à Chriſtianis inter alia loca afferri ſolitum teſtimonium Moſis *Deut.* XVIII. qui verba Dei referens, ait, *Suſcitabo prophetam ſicut te*, &c. Quare per præoccupationem reſpondet, locum illum, teſte Calvino, intelligendum vel de Joſua, vel ſucceſſuris Prophetis. Ego breviter reſpondens, eam explicationem conceſſi; ita tamen, ut vel potiſſimum Meſſias intelligatur: quia Deus dixit, ſe Prophetam ſuſcitaturum ſicut Moſen: inter Prophetas autem (ſolo excepto Meſſia) neminem fuiſſe Moſi ſimilem. Reſpondet duo Vir Doct.: Primo: *Eſto, etiam accipiatur de Meſſia, non ſatisfacit quæſito de fide illa peculiari, in qua conſtitit & conſiſtit totius*

humani geris ſalus. Sed nullam rationem hujus reſponſi video. Si enim hic præcipiatur Meſſias audiri in omnibus quæ præcepit Iſraëli, ipſe autem fidem in ſe ut Dei legatum præceperit, tanquam conditionem ad ſalutem æternam neceſſariam, omnino etiam in eo ex vi præcepti hujus audiendus eſt; & quicunque eum, etiam in eo audire recuſat, eum manet pœna hic per Moſen denuntiata. Alterum eſt: *Me non poſſe urgere verba* ſicut tu, *ſignificare Prophetam Moſi ſimilem*: *quia agnoſco, totum hunc textum etiam compredendere reliquos Prophetas, inter quos ipſe contendam neminem fuiſſe ſimilem Moſi*: Addit autem Vir Doct., *omnes Prophetas Moſi fuiſſe ſimiles in officio prophetico, non autem in gradu revelationis, qui Moſi fuit omnibus excellentior*. Reſpondeo: Me jure textum hunc urgere poſſe, licet eum etiam Prophetis, qui inter Moſen & Meſſiam interceſſerunt, applicandum concedam. Non enim propterea agnoſco, omnia, quæ hic dicuntur, omnibus illis Prophetis congruere: Sane verba illa, *ſicut tu*, nulli niſi ſoli Meſſiæ aptari poſſunt. Quare hunc textus hujus agnoſco ſenſum. Nolo ut Iſraël populus meus auſcultet augures & divinos, prout gentes ſolent: Sed ſuſcitabo ei Prophetas, qui nomine meo ipſi reſponſa dabunt: Inter illos autem Prophetas unum ſuſcitabo eximium, ſimilem tui, cui in omnibus quæ ipſi dixerit auſcultaturus eſt: Si quis vero verbis ejus, quæ in nomine meo loquetur, auſcultare renuerit, ejus anima exſcindetur. Et rationes ſunt non leves in textu, quæ explicationem hanc ſuadent. Primo: quia Deus dicit, *ſuſcitabo Prophetam;* quod indicare videtur, certo quodam tempore Prophetam ſuſcitandum. Si id interpre-

interpretari velis de continua Prophetarum in populo Israëlis successione; omnino dicendum videtur, continuos fore in populo Prophetas, quos audire Israël possit. Atqui id experientia falsi coarguit. Secundo: quia expresse dicitur, *sicut tu*, quod omnino cum Mose similitudinem significat. Dicit Vir Doct. *fuere Mosi similes in officio prophetico*. Imo, inquam ego, ratione officii quo Moses functus est Mose longe fuere inferiores: fuit siquidem Moses legislator: reliqui autem Prophetæ ad summum Legis Mosaicæ interpretes, populumque ad Legis observationem solummodo hortati sunt. Mose ergo ratione officii longe fuerunt inferiores. Ut ergo Propheta sit similis Mosi, requiritur ut, Mosis instar, legislator sit; ac proinde præstantioribus præceptis Legem Mosis perficiat. Tandem addo: Licet Vir Doct. contendat, hæc ad Messiam non referri, non tamen Domino nostro Jesu Christo obsequium detrectare potest, consentaneë hisce verbis Mosis. Constat quippe, & in sequentibus fusius ostendetur, Jesum nostrum esse non tantum Prophetam, sed & Mose multo excellentiorem: cum autem omnis Propheta, quem Deus missurus erat, audiri debuerit, sub pœna exterminii è populo; sane tam excellenti Prophetæ obsequium denegari nequit, nisi incurrendo pœnas hic à Mose inobedientibus denuntiatas.

Regeret forte Vir Doct. Jesum Dominum nostrum à Synedrio magno non fuisse approbatum, sed ut blasphemum condemnatum: idque fortasse quasi in transitu subindicare voluit, cum initio scripti sui ait, *Dominum præcipere, ut Prophetæ secundum legem approbato ab iis, ad quos de jure divino* Non necesse est, ut propheta sit verus, eum approbari à Synedrio Judæorum.

id

id judicium pertinebat, populus fidem adhibeat. Fateor, tale me præceptum in Lege nuſpiam reperire, quo Deus judices quoſdam conſtituit infallibiles, à quorum judicio populus ita pendere teneretur, ut non licuerit Prophetam, qui ſe evidentibus miraculis à Deo miſſum evincit, agnoſcere, niſi prius à judicibus illis approbatum. *Deut.* XVIII. 19. dicitur quidem interficiendus, qui Prophetæ à Deo miſſo auſcultare noluerit: nulli vero infallibilis illa cum autoritate judicandi poteſtas traditur: ſed ſigna verum à falſo Propheta diſtinguendi adeo ibi manifeſta & evidentia indicantur, ut à quovis diſcrimen iſtud obſervari poſſit: *Hoc habebis ſignum: Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt locutus*, &c. Neque ad iſtam diſcretionem faciendum opus erat judicio infallibili. Inde autem minime ſequitur, non potuiſſe Judæorum ſenatum ex odio, malevolentia, aliove pravo affectu, verùm Prophetam, ingrata ipſi annuntiantem, & nomine Dei peccata ipſius libere redarguentem, reſpuere, & indignis modis tractare. Plures occurrunt apud Prophetas de Sacerdotum ac Scribarum perverſitate querelæ: inter alia *Eſa.* LVI. 10, 11. *Jerem.* VIII. 8, 9, 10. *Ezech.* XXII. 26. *Malach.* II. 7, 8. Quiſquamve credat, hominibus tam graviter Legem divinam violantibus, à Deo traditam poteſtatem, infallibile de Prophetis à ſe miſſis pronuntiandi judicium; ita ut, ſi quem illi rejicerent, nec illum ut verum Prophetam recipere fas eſſet? Sic Jeremiæ, quem ut pſeudoprophetam & ſeditioſum indignis modis tractarunt, ut Dei Prophetæ auſcultare nefas fuiſſet. Non ergo judicium Senatus Judaici contra

Dominum

Dominum Jesum spectari debet, sed ex ipsa doctrina miraculisque ejus indubium de missione ipsius judicium est pronuntiandum.

CAPUT IV.

De Quæsiti quarti primo membro.

Ceremoniæ umbra sunt cultus spiritualis.

ULtima quæstio bimembris est: in priore membro quærit Vir Doct., *ut assignetur locus, in quo Deus dixit, omnia legalia præter moralia fuisse umbram seu figuram futurorum in adventu Messiæ.* Respondi: Necesse non esse, ut Deus olim dixerit, ante Messiæ adventum omnia legalia præcepta præter moralia fuisse umbram & figuram futurorum: Sufficere, Deum olim, tam per Mosen quam Prophetas, aliquoties indicasse, cultum illum ceremonialem absque morali sibi neutiquam placere; & postea per Messiam perfectiorem cultum introduxisse, quin & templum, cui cultus ille externus alligatus erat, exscindi & dirui curasse, &c. In hac mea responsione tria occurrunt, quibus probo, necesse non fuisse, ut Deus olim per Prophetas populum præmonuerit, ceremonias tantum esse figuram perfectioris cultus: quæ tria aliquatenus inter se connexa sunt, quorum præcipuum est secundum, quod Deus per Messiam perfectiorem cultum introduxerit. Vir Doct. prolixe ad primum respondet membrum, & quædam ad tertium, nulla facta mentione secundi.

Olim rigide fuere observandæ.

Prolixus ille discursus ad primum membrum totus eo tendit, ut evincat: *Legis ceremonialis observationem non minus rigide, imo in multis ridigus exactam, quam Legis moralis;* quod aliquot allatis exemplis

exemplis illustrare conatur: ac proinde *eam*, *quia supernaturaliter à Domino revelatur*, *& observanda præcipitur*, *non minus perfectam esse*, *quam ea quæ ratio nostra naturaliter nobis dictat*. Profecto non opus erat tanta exemplorum congerie, ut ostenderetur, Legem ceremonialem exacte ab Israële debuisse observari: quamvis enim omnia exempla non sint accommodata, ut inter alia de falso teste, cui quidem in decalogo nulla constituitur pœna, sed tamen gravissima, *Deut.* XIX. 18. *& seqq.* tamen (ne singulatim omnia excutiendo prolixiores simus) ea, brevitatis causa, admittam ut legitime concludentia: Sed nihil hic contra me infertur: Non enim quæritur, an præcepta ceremonialia Israëlem obligaverint usque ad Messiæ adventum: ultro id concessi, & etiamnum urgeo; sed utrum fuerint typus & umbra, quæ in Messiæ adventu non quidem abroganda erant ut illicita; sed cedere debebant cultui perfectiori ac spirituali; ac proinde nullam amplius obligandi vim habere, sed sensim ut inefficacia ad salutem consequendum evanescere.

Inde non sequitur, ejusdem esse apud Deum pretii cum lege morali.

Sed fortasse Vir Doct. voluit hoc argumento evincere, Legem ceremonialem non minus fuisse perfectam Deoque gratam, quam moralem. Sane id nullo modo exinde evincitur. Sequitur quidem, Deum utramque rigide observari voluisse; non autem, utriusque observationem ex æquo hominem commendare Deo. Præceptorum positivorum nulla ratio assignari potest, nisi arbitrium legislatoris: Sicut itaque pro arbitrio suo leges illas fert, ita & quibus libet pœnis eas sancit. Unde manifestum est, siquidem gravioribus eas pœnis sanciat, earum transgressionem summopere

ſummopere ipſi diſplicere: non autem, earum obſervationem æque ipſi placere, aut magis quam moralium, quæ gravioribus pœnis non ſancivit, aut forte etiam levioribus. Poſſunt eſſe rationes graves, cur Legislator leges minoris momenti, ſi in ſe conſiderentur, ſeverioribus pœnis ſanciat, quam leges majoris momenti. Et ratio hic non obſcura eſt. Voluit Deus per legem ritualem populum ſuum ſanctificare & ſegregare à reliquis nationibus ac gentibus, ut ea tanquam pariëte intergerino ſepararentur: Ideoque & populo ſuo ritus præſcripſit, ut plurimum contrarios gentium ritibus; ut ita populus ille eſſet peculiaris, ab omnibus diſtinctus: voluitque id populorum diſcrimen ad tempora uſque Meſſiæ religioſe ſervari: ut ita toti mundo conſtaret, Meſſiam ex familia & gente cui promiſſus erat, vere originem ſuam ducere. Juſtiſſima ergo ratio erat, legem hanc ritualem graviſſimis pœnis ſanciendi, ne forte negligeretur.

Eam autem non æqualis cum morali apud Deum fuiſſe pretii, ipſe Deus per Prophetas ſæpius teſtatus eſt, cum ſe ritus illos, in quorum obſervatione populus omnem ponebat operam, deteſtari ait, quia populus vera erat deſtitutus pietate. *Miſericordiam volo*, inquit Deus, *non ſacrificium*. Quin & quandoque legem ritualem impune violari permiſit: ita Davidi impune fuit panes propoſitionis, ſolis Sacerdotibus conceſſos, comedere. Imo &, ſi non juſſit, ſaltem ſpiritus ſui inſtinctu excitavit Eliam, ut altare conſtrueret & holocauſtum offerret in monte Carmel, contra expreſſam Dei legem, qua templum Hieroſolymitanum deſtinaverat ſacrificiis. Nihil tale de Lege morali uſquam comperietur. Et ipſa ratio

Non ſunt Deo gratæ ſine cultu morali.

ratio ſuadet. Non enim externa rituum obſervatio animum intus purgat. Homines maxime impii ſummum in illa obſervanda nonnunquam ſtudium ponunt. Lex moralis ſine interna animi purgatione præſtari nequit : ideoque ejus obſervatio hominem Deo commendat.

Non ſunt perfectiores cultu morali.

Objicit Vir Doct. : *Nonne perfectius & rationabilius eſt facere quæ Deus præcepit, quam quæ nobis ratio naturalis bona eſſe ſuadet?* Certe. Sed an non & Lex moralis, quam & ratio naturalis commendat, à Deo eſt præcepta? Quæritur ſolummodo : An officia illa, quæ non tantum ratio naturalis facienda jubet, ſed & quæ Deus Lege lata expreſſe præcepit, quæque non niſi ex corde ſincero proficiſci poſſunt, præferenda ſint illis, quæ à Deo etiam præcepta, ſed nullum in ratione naturali fundamentum habent, & ab impio perinde atque à pio præſtari poſſunt? Hic non inſtituitur comparatio inter præcepta divina & humana, ſed inter divina diverſæ ſpeciëi, quæ utraque in eo conveniunt, quod ſint à Deo; ſed in hoc diverſa, quod alia ſint externa, alia intus animum purgent. Addit Vir Doct. : *Nulla major ſpiritualitas & perfectio excogitari poteſt, quam Deo præcipienti obedire.* Idque vere ac pie dicit : Ideoque certum eſt, non potuiſſe olim ſatisfacere Iſraëlitas, ſi in cultu ceremoniali negligentes forent; fuiſſet quippe hic ſummus legis divinæ, quam Deus ſevere obſervari volebat, contemtus. Inde autem minime ſequitur ritualis legis obſervationem æquali apud Deum fuiſſe pretio, atque moralis; ſed ſolummodo, eam impune non potuiſſe ſperni.

Cur moralis legis obſervatio

Sed nec Legis moralis obſervatio abſque ceremoniali Deo placuit. Reſp. Fieri non potuit, ut diligens Legis

Legis moralis observator ceremonialem negligeret: non enim fieri potest, quin legis moralis observatio ex summa erga Deum reverentia procedat; illa autem reverentia ut & rituum à Deo præceptorum observationem producat necesse est. Ritus autem ac ceremoniæ ab animo impio Deumque non sincere quærente observari possunt, ideoque fieri potest, ut exactus ac superstitiosus earum observator Deo minime placeat. Quemadmodum hoc pluribus prophetarum vaticiniis comprobari potest. Quæ omnia arguunt, Deum legem ritualem populo non præcepisse ut perfectam; sed ut umbratilem & typicam, & tandem meliori ac perfectiori cessuram. olim non suffecerit, sine observatione ceremonialis.

Et non eandem legis ritualis cum morali fuisse rationem, satis agnoscere ipse Vir Doct. videtur; cum pag. 11. Scripto suo id agnoscat, *Deum, siquidem velit, legem ceremonialem posse abrogare.* Atqui id de Lege morali dici nequit; contrarium enim illi quicquam præcipere, eamve abrogare minime potest: Quia ex ipsa naturæ divinæ sanctitate fluit, quam sicut abnegare nequit, ita nec legem moralem exinde immediate fluentem abrogare potest. Verum contendit Vir Doct., ex eadem Mosis Lege apparere, Deum eam nunquam abrogare velle. Verum hoc expresse à nobis negatur, ejusque assertionis probatio ex ipsa Lege Mosis requiritur à Viro Doct. Deinde, nec nos urgemus, legem ceremonialem per contrariam legem proprie abrogatam, sed meliori, cujus typus fuerat, cessisse. Religio enim Christiana religionis Judaicæ proprie non est abrogatio, sed perfectio. Nihil enim in religione Christiana Legi Mosaicæ contrarium præcipitur: Fides in eun- Ceremonialis potest abrogari, & desinere debuit tempore Messiæ.

dem Israëlis Deum exigitur, Lex Mosis agnoscitur divina; tantum ritus, qui, ut discrimen fieret populorum, ad tempus præscripti sunt, omnibus jam in unum recollectis sponte evanescunt: perinde atque leges militares pace facta sponte cessant; & inter omnes obtinet cultus spiritualis ritibus illis adumbratus. Quod licet antea temporibus perfectionis nondum impletis cognosci non potuerit; nunc tamen accurata inter Veteris & Novi Testamenti tempora collatione facta, cultuque novo miraculis Mosis miracula multum excedentibus plenissime comprobato, facile ad Dei gloriam deprehenditur.

Gentiles non fuere aptiores spirituali cultui recipiendo, quam David, &c.

Objicit tandem Vir Doct.; *Exinde sequi, Romanos & Græcos gentiles ad perfectiora & magis spiritualia à Deo fuisse aptiores inventos Davide, omnibus sanctis & prophetis, totoque populo à Deo ex omnibus gentibus electo, & ab incunabulis edocto, ob sui ruditatem elementis puerilibus, carnalibusque & externis ceremoniis absque spiritualitate contentis.* Colorem haberet hæc objectio, si sola lex ceremonialis populo data fuisset; gentibus autem solis perfectior lex annuntiata, exclusis Judæis. Atqui contrarium videmus. Judæis enim primo lex perfectior tempore præstituto est annuntiatà, & gentibus non, nisi postquam jam à Judæis rejecta esset. Et olim præter legem ritualem moralis Israëli est præscriptà, ut præcipue observanda; de qua Vir Doctissimus verbis immediate sequentibus ita magnifice disserit: *Quasi decem præcepta Decalogi totam spiritualem perfectionem non contineant, vel alia perfectiora fuerint revelata.* An perfectior Decalogo lex revelata fuerit, hujus non est disquisitionis: Nunc tantum dico, quoniam decalogus, qui

qui legis moralis ſumma eſt, ipſis præſcriptus fuit, non ſolam legem umbratilem, & primis elementis aſſimilatam, ipſis latam eſſe. Interim & ceremonialem illis tulit Deus, & ab ipſis obſervari voluit.. Verum non credendum eſt, in Davide aliiſque Prophetis eandem fuiſſe ruditatem, quæ vulgo in populo fuit. Dubium mihi non eſt, quin David, aliique ſpiritu divino afflati Prophetæ, penitius legis ritualis naturam habuerint perſpectam, cognoverintque eam populo rudiori in officio continendo deſtinatam, ut ſenſim ad perfectiorem cultus rationem aptior reddatur; ideoque nec in illius obſervatione pietatis ſummam collocarunt: quod vel ſolus *L. & LI. Pſalm.* evincit. Interim eam obſervarunt, quia noverant eam toti populo, ac proinde & ſibi datam, ac permanere debere ad tempora uſque perfectionis. Iſtis impletis, perfectior lex non Romanis ſolum & Græcis, ſed & Judæis, imo (uti diximus) illis primo annunciata eſt; reliquis autem non, niſi prius jam à Judæis repudiata. Non ergo gentes, nec etiam Judæi tempore Chriſti, aptiores creduntur Davide, reliquiſque Prophetis, ad perfectiorem cultum recipiendum: Sed ſancti illi viri accommodare ſe debuerunt infirmitati populi in quo degebant, & communem cum illis cultus rationem obſervare: Deus quippe legem ſuam totius populi genio accommodavit, non eximiis quibuſdam in illo populo; ſed illi eidem ſorti cum integro populo ſubjecti eſſe debuerunt.

Ceremonialem autem legem tandem deſituram, non obſcure variis in locis Prophetæ prædixerunt: Unum aut alterum, brevitatis cauſa, ſeligam. *Eſa.* XIX. 19. *& ſeqq.* dicitur *altare Domini futurum in*

Ceremonialem legem deſituram Prophetæ prædixerunt.

in Ægypto, & Ægyptii Dominum culturi in hostiis & muneribus. Malach. I. II. *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Hinc ex conditione partis unius, & quidem præcipuæ, cultus ceremonialis, licet argumentum deducere, quid de integro illo cultu Deus decreverit. Pars præcipua cultus ritualis fuere sacrificia: illa autem alligata erant templo Hierosolymitano, juxta *Deut.* XII. & I *Reg.* IX. cum autem Deus hic per Prophetas prædicat, *in omni loco sibi hostiam mundam oblatum iri*, cultus fore immutationem aperte indicat: nempe non offerenda Deo sacrificia victimarum & holocautomatum, quæ Hierosolymis, non alibi, offerri debebant; sed *sacrificium laudis, Psal.* L. 14. & *spiritum contritum, Psal.* LI. 19. *Esa.* LXVI. 2. quæ sunt hostiæ puræ, ex puro corde profectæ, nullique loco alligatæ. Et ratio hujus immutationis ex antedictis facile colligi potest: Si enim lex ritualis à Deo lata est, ut constaret Messiam ex gente cui promissus fuit originem ducere; nato jam Messia, & in regem cœlestem exaltato, lex illa evanescere debuit, cessante causa ob quam introducta fuit: atque ita destructo pariëte illo intergerino, discrimen populorum cessare, omnesque sub Messia in unum quasi populum congregari debuerunt.

Cultum ritualem Deus voluit cessare sub Christo.

Hisce ita per Prophetas non obscure prædictis, Deus tandem in plenitudine temporis per Filium suum Jesum Christum, in mundum missum, perfectiorem illum ac spiritualem cultum instituit; omnesque ad ejus observationem, primo Judæos, dein

dein gentes vocavit: ad cujus præſentiam ritualis ille, velut umbra ad corporis, typus ad antitypi præſentiam evaneſcere ac ſenſim deſinere debuit. Inſtituto jam cultu perfectiore, Dominus Jeſus ejuſque Apoſtoli umbratilem Judæis non quidem illicitum declararunt; (ſolummodo gentibus, quibus nunquam præſcriptus fuit, imponi noluerunt) ſed nullius amplius eſſe uſus ad Deo placendum, & juſtificationem ab ipſo obtinendam, docuerunt: hinc & aliquamdiu à fidelibus ex circumciſione obſervatus fuit: donec Deus cultum illum externum penitus abolere volens, templum, cui alligatus erat, per Romanos deſtruxit, totamque politiam Judaicam evertit, ipſumque populum in miſerrimam tradidit captivitatem, & per omnes terræ populos diſperſit; ut ita lex ceremonialis, quæ Domino moriente ſimul quaſi mortua eſt, honeſtæ ſepulturæ traderetur.

Sed excipit hic Vir Doct.: *Quod templo careamus, ſignum non eſt ceſſationis Legis Moſaicæ; caruimus etiam, quamvis breviore tempore, in captivitate Babylonica, perſeverante tota divina Lege.* Sed vero, ex ſola templi deſtructione ego non concluſi ceſſationem legis ceremonialis; ſed potiſſimum ex perfectioris legis promulgatione, cujus ceremonialis tantum umbra fuit. Cum itaque neceſſitate legis ceremonialis ſublata, etiam templum deſtructum ſit, & per tot ſecula deſolatum maneat, populuſque ita miſere è terra ſua evulſus, ut omnes genealogiæ penitus perierint, atque ita omne tribuum ac familiarum diſcrimen, unde origines agnoſci debebant, penitus exſtinctum; manifeſtum eſt, Deum legi ceremoniali finem impoſuiſſe, & ſublato illo rituum pariëte Quomodo id probetur ex deſtructione templi.

 inter-

intergerino, & populorum discrimine, omnes rursus populos in unum congregasse.

Sensus Ose. III. 3. 4. 5. Sed inquit Vir Doct. *Dominus jam diu oppositionem hanc solvit per Prophetam Oseam cap.* III. Sed fateor me in illa prophetia neutiquam istiusmodi solutionem animadvertere: respicit enim illa non Judam, sed regnum Israëlis, seu decem tribuum, quod expresse à Juda discernitur, *cap.* IV. 15. *Si fornicaris tu Israël, non delinquat saltem Juda.* Decem autem tribus diu ante Judam abductæ sunt in Assyriam, & qui ex iis inde redierunt accessio Judæ facti sunt. Si autem prophetia hæc respiceret præsentem Judæorum dispersionem, & templi reædificationem polliceretur, Judam potissimum respicere deberet, in qua tribu Deus templum construi voluit. Hæc fortasse causa est, quod hic nulla templi mentio fiat, sed tantum *principis*, *sacrificii*, *statuæ*, *ephod & teraphim*, quæ omnia in Israële obtinebant, sine templo. Alias enim ratio vix concipi potest, cur Deus *teraphim* & *statuas* conjungat *sacrificio*, idola nimirum cum cultu à se instituto: sed si hæc explicemus, uti revera explicanda sunt, de regno Israëlis, ratio illius facile constat; quia sacrificia in Israële à Jerobeamo instituta Deo minime placuerunt; sed totus ille cultus Deo fuit quam maxime exosus, vocaturque *peccatum Jerobeami qui Israëlem peccare fecit.*

Sed supponamus, hanc prophetiam etiam Judam respicere, & ad hæc dispersionis Judaicæ tempora extendendam; an exinde sequitur, templum reædificandum, integrumque illum cultum ceremonialem reducendum fore? Nihil tale in toto hoc capite, nec sequentibus, dicitur; sed solummodo,

ſummodo, quod *revertentur*, ſeu convertentur, *& quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum.* Ubi per *Davidem* Meſſiam Davidis filium intelligendum eſſe, non puto Virum Doct. negaturum. Prædicitur ergo poſt multos dies futura Iſraëlis converſio ad Deum & ad Meſſiam. Atqui illud ipſum eſt quod adhuc ſperamus, converſionem fore generalem Judæorum ad Meſſiam, ſeu Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum, quos, licet Dominum abnegaverint, adhuc propter patres diligi credimus; eoque & vocationem ipſorum aliquamdiu interruptam & ad gentes translatam, denuo reiterandam, ipſiſque gratiæ oſtium plenius & apertius reſerandum: Unde hunc ſperamus fructum, ut tandem, ubi Dominum agnoverint, miſericordiam conſecuturi, quin & Chriſti noſtri protectione tuti quietam & tranquillam vitam tranſacturi ſint, abſque tamen cultu illo externo & umbratili, quem ad ſpiritualis cultus præſentiam evaneſcere debuiſſe ipſi agnoſcent. Non enim omnia de Meſſia prædicta ſimul ac ſemel implentur, ſed ſuis temporibus ſingula. Quia itaque nondum omnia quæ Prophetis continentur impleta vident Judæi, exinde cauſam non habent Chriſtum Dominum rejiciendi; ſed potius ob inſignia & præcipua jam in ipſo completa eum ut Dominum ac Chriſtum agnoſcendi; & reliqua quæ implenda reſtant per ſinceram fidem ac humilem obedientiam à divina gratia ſuo tempore exſpectandi.

CAPUT V.

De Quæsiti quarti secundo membro.

Sensus Scripturæ literalis quo sensu nunquam sit rejiciendus.

ALterum Quæstionis ultimæ membrum fuit; *Ut assignetur locus, quod fere omnia, quæ & in divina Lege & in Prophetis fuere revelata, mystice & tropologice explicare liceat, quantumvis sensus literalis omnino despiciatur.* Respondi ego: Licere mystice Legem & Prophetas explicare cum despectu sensus literalis, nunquam ego concesserim: E contra credo, semper & ante omnia sensum literalem religiose esse investigandum, neque eum ullo prætextu posse rejici aut præteriri. Objicit mihi Vir Doct. *Christianos tamen plurima mystice explicare, despecto sensu literali; si enim nunquam sensus literalis rejiciatur, templum illud ab Ezechiële depictum cum suis porticis & mensuris aliquando realiter construetur, & bellum Gog & Magog vere continget; atque Israël carnalis, domus Jacob & Judæ, in propriam patriam, quam habitaverunt patres sui, vere revertetur*, &c. *Sic adest clarissime in litera: Qui tamen sensus literalis à Christianis minime agnoscitur, sed illi omnia hæc mystice intelligenda docent.* Sed verborum meorum mentem Vir Doct. non recte percepisse videtur. Non enim figuratas, quæ in Scriptura occurrunt, locutiones proprie & secundum literam accipiendas esse indicare volui: Eas enim figurate accipere, non est sensum literalem deserere, sed amplecti: Certum quippe est, verba non semper eodem sensu à Scriptoribus sacris, perinde ac profanis, usurpari: ipseque Vir Doct. agnoscit, in visionibus Esaiæ, Ezechiëlis, Sachariæ, Daniëlis, aliisque, multa reperiri obscura,

Qui

Qui itaque genuinum verborum ſenſum quærit, non quid litera præciſe accepta ſignificet, ſed mentem auctoris verba ejuſmodi adhibentis inveſtigare debet; eumque ubi detexerit, ſe genuinum verborum ſenſum indagaſſe certus eſt. Quoties in Scriptura Deus ſibi os, oculos, aures, manus, pedes, &c. adſcribit? An inde colligemus Deum eſſe corporeum, membriſque humanis præditum? Abſit. Sed ea convenienter naturæ divinæ, quæ ſpiritus eſt, nihilque corporei admixtum habet, religioſe explicabimus. Sic quando tempore Meſſiæ dicitur *mons Domini elevandus ſuper reliquos montes*, *lupus habitaturus cum agno*, &c. *lux lunæ futura ſicut lux ſolis*, *& lux ſolis ſeptupliciter augenda*, & quæ his ſunt affinia; anne hæc omnia prout litera ſonat accipiemus, dicemuſque animantia illa fera ac venenata omnem ſuam feritatem omneque venenum depoſitura, montem Domini ſeſe erecturum ut emineat ſupra omnes montes, & lunæ lucem æquandam luci ſolis, ſolis vero ſeptuplo fore auctiorem? & quæ his ſimilia plura occurrunt. Nonne ipſa ratio nos redarguet, & figuratam eſſe dictionem evincet? Ita plura in Prophetarum ſcriptis occurrunt, locutione figurata enuntiata, quorum ſenſus ex mente autoris dijudicandus eſt; illa vero indaganda attenta conſideratione omnium quæ autor dicit, non autem lacinia hinc illinc decerpenda. Eodem modo quando Prophetis viſio quædam offertur, non credendum eſt ſemper, rem ita revera contigiſſe, aut eventuram, prout viſio repræſentat; verum illam in ea tanquam in emblemate repræſentari. Talis fuit viſio Michæ 1 *Reg.* XXII, quæ non exprimebat ipſum Iſraëlem & Dei delibe-

 rationem,

rationem, prout revera ſe habebat; ſed tanquam in emblemate repræſentabat miſerum Iſraëlis ſtatum, & Dei decretum de Achabo perdendo, idque per falſorum prophetarum deceptionem efficiendo. Similia plura occurrunt in Prophetis; quæ ſi eodem modo explicentur, à genuina autoris mente minime aberratur.

Quomodo prophetiæ explicandæ.

Dixi tamen, *ſenſum literalem nullo prætextu rejici debere*. Verum eſt: Sed quando verba figurate enuntiata etiam figurate explicantur, ſenſus literalis non rejicitur, ſed ſervatur. Cum hoc ſcriberem, reſpexi ad interpretes quoſdam Chriſtianos, qui pleraque Prophetarum vaticinia (quæ olim ſecundum literam complementum ſuum habuerunt, licet non ſecundum omnimodam promiſſionis divinæ latitudinem; ſenſu vero ſecundo ac myſtico in Chriſto Domino noſtro ſunt impleta, & quidem perfectiſſimo modo, literæ ſenſu in amplitudine ſua accepto) neglecto ſenſu literali myſtice interpretantur, ac directe & ſenſu primo Chriſtum Dominum deſignare urgent. Hoſce genuinum Prophetiarum ſenſum minime aſſequi, neque Apoſtolorum verba, quando Prophetarum dicta in Chriſto impleta ſcribunt, neutiquam aſſecutos credo. Intentio autem mea nequaquam fuit, nullam in Prophetarum ſermonibus occurrere figuratam dictionem. Quin ipſa ratio eam admittere jubet: Prædicuntur enim ab Iſraële extorre & exule ceremoniæ legales obſervandæ, quarum maxima pars terræ Canaan & civitati Hieruſalem alligata erat. Manifeſtum itaque eſt, Deum hac locutione ſe accommodaſſe ſtatui populi, & religionis tunc vigentis, & figurata locutione adumbrare voluiſſe cultum, quem Meſſias præ-

præscripturus esset. Messiæ regnum prædicitur: sed simul variæ Messiæ afflictiones, quin & mors violenta: Manifestum itaque est, hæc non de regno terreno accipienda, quod Messias ita miserabili obitu exstinctus erigere nequit; sed ut duo hæc apte concilientur, de regno cœlesti, ad quod Messias per mortem cruentam contendet: uti antea fusius ostendimus.

Unde sequitur, quæ de Israëlis restitutione prædicuntur (quanquam certum est plurimas de eadem prædictiones captivitatis Babylonicæ tempora respicere) consentaneë Messiæ regno esse explicanda, & præcipue de spirituali ad Messiam congregatione & felicitate accipienda. Dicet forte Vir Doct. nos æqualia hic gentibus cum Judæis adscribere privilegia, cum tamen gentes ad Judæos dicantur congregandæ. Sed vero hæc non pugnant. Evangelium quippe, quod statum hunc felicem promittit, primo Judæis annuntiatum est, ex iisque Ecclesia collecta: postea, rejicientibus Evangelium plurimis ex gente Judæa, propagatum est ad gentes, illæque ad Ecclesiam illam primitivam Judæorum sunt aggregatæ, & tanquam rami sylvestres oleæ insiti, & in unam cum ipsis coaluerunt Ecclesiam. Quid intelligendum per restitutionem Israëlis.

Templum Ezechiëli in visione repræsentatum credibile est fuisse imaginem templi, quale fuit Hierosolymis, cum à rege Nebucadnezare fuit destructum: ejusque idea Ezechiëli est repræsentata, & accurate ab ipso descripta, ut Judæi redeuntes, quantum facultatum & temporum angustia permisit, ad instar illius templum reædificarent. Nec obstat, quod descriptio hæc aliquatenus recedat à descriptione templi Salomonici: Quodnam templum Ezechieli fuerit repræsentatum.

Credibile

Credibile quippe eſt, reges Judæ, qui per aliquot ſecula Salomoni ſucceſſerunt, ex amplis illis donariis & annuis tributis templum illud exornaſſe, & occaſione ita ferente amplificaſſe & auguſtius reddidiſſe: perinde uti templum ſecundum à Sorobabele exſtructum poſtea ab Herode admodum amplificatum, ornatum, multoque auguſtius redditum eſt. Nequaquam enim veriſimile eſt, Deum Ezechiëli repræſentaſſe templum, ad cujus ideam poſt bis mille ac amplius annorum decurſum templum ſibi exſtrui vellet; nullam autem templi mox ab exulibus in patriam reverſuris exſtruendi mentionem feciſſe, aut ideam exhibuiſſe. Quid quod Haggæus *cap. II.* ſatis manifeſte indicet, poſt templum illud ſecundum aliud tertium ædificandum non eſſe; dicit quippe Deus, ſe templum illud *repleturum gloria, quæ prioris templi gloriam excedat;* ac *pacem in eo* templo *daturum;* cumque hoc continget, ſe *cœlum, terram, mare & aridam commoturum;* imo ſe hoc *ſemel* tantum facturum. Quæ omnia arguunt, poſt illius templi excidium alterius tertii conſtructionem exſpectandam non poſſe.

De prælio Gog & Magog.

Quid ſit illud prælium Gog & Magog me non intelligere ingenue fateor. Multæ tamen ſunt in illa Prophetia circumſtantiæ, quæ figuratam locutionem admittere ſuadent: ut, quod tempore adventus Gog piſces maris, volucres cœli, &c. à facie Dei commovebuntur, montes ſubvertentur, &c. quod ſeptem menſes impendent ſepulturæ interfectorum in exercitu Gog, & quæ his ſunt ſimilia. Verum in eo non vertitur cardo rei, licet in prophetia hac quædam remaneat obſcuritas, quæ penitus elucidari nequeat.

Agnoſcit

Agnoſcit Vir Doct. *Doctores ſuos, tam antiquos quam hodiernos, plurima myſtica magna cum ſubtilitate ex ſacra litera deducere, nunquam tamen ſenſum literalem deſeruiſſe, neque ea myſtica novum in religione dogma conſtituiſſe, aut à Deo conſtitutum mutaviſſe: Quod nunquam licebit; quia hæ tantum cogitationes humanæ ſunt, quæ de ſenſu literali ſacræ paginæ nil debent vel mutare, vel detrahere.* Rectiſſime illud & veriſſime dictum eſt: Nunquam enim luxurianti hominis ingenio ea auctoritas concedi debet, ut ſenſu literali Scripturæ neglecto aut repudiato explicationes myſticas pro arbitrio fingat: Hac enim ratione janua panditur quibuſvis commentis, inſulſis ac abſurdis fabulis, veritatem divinam commaculandi. Sed vero quid hoc contra religionem Chriſtianam?

Pro arbitrio non licet ſenſum myſticum fingere.

Ait Vir Doct. *Chriſtianiſmus, cum novæ revelationi fidem adhibeat, talis eſt, & ſacram literam juxta Evangelicum ſenſum tenetur intelligere.* Reſp. Senſus Evangelicus literalem ſacræ literæ ſenſum non evertit, ſed eum præſupponit, uti jam oſtendimus: ſolummodo docet, Deum ſenſum ſublimiorem ſub Prophetarum verbis occultaſſe, quem tempore conſtituto revelaſſet; Deumque, cum verbis iſtis uteretur, ſenſum illum ſecundum & myſticum reſpexiſſe, quod eventus, aptiſſime verbis divinis reſpondens, luculentiſſime comprobavit. Nec pro arbitrio ſenſus ille ab Apoſtolis Domini eſt excogitatus, ſed ab eodem Spiritu Sancto, cujus inſtinctu & afflatu ſancti Dei Prophetæ oracula ſua ediderunt, dictatus. Adeo ut de illius interpretationis myſticæ non minus quam ipſius oraculi inſpiratione divina perſuaſi ſint Chriſtiani: quod ex iis quæ mox dicenda ſunt evidenter

De explicationibus Prophetarum myſticis in Evangelio.

evidenter liquebit. Quod attinet figuratas locutiones, illæ ex circumstantiis dignosci possunt, neque necesse est iis, quæ populo ante dicta sunt, hic quicquam addi.

Necesse non est, ut Deus prædixerit, eas locum habituras.

Verum urget Vir Doct. *ut ostendatur locus, ubi Deus prædixerit, quod aliquando tales sensus mysticos permissurus erat, ex quibus nova religionis dogmata constituerentur, vel tales sensus futuros insinuaverit pro adventu Messiæ.* Jure id exigeretur, siquidem Apostoli pro arbitrio & proprio marte mysticas illas Scripturæ explicationes excogitassent: Non autem, Quando Spiritus Sancti instinctu & revelatione eas tradiderunt. Idem quippe Spiritus, qui oracula Prophetis inspiravit, Apostolos docere potuit, res olim gestas typos fuisse Christi, eorumque quæ ipsi contigerunt; ideoque Deum duplicem oraculis istis comprehendisse sensum, literalem unum, in typo olim, sed imperfecte, impletum: mysticum alterum, in Christo, & quidem perfecte, implendum: Quem sensum & verba ipsa Prophetarum nonnunquam insinuant, cum illustrius quid quam olim impletum fuit continent, si genuinam verborum significationem attendamus: Licet etiam aliquando tota verborum vis in typo exhausta appareat, ac proinde nos augustiorem sub verborum illorum cortice sensum latere nunquam cognovissemus, nisi eum Apostolis revelare Spiritui Sancto placuisset. Non jam loquor de locutionibus figuratis, quæ ex ipsa verborum contextura dignosci possunt, & de quibus antea satis dictum est.

CAPUT

CAPUT VI.

De argumentis quibus Legis & Evangelii divinitas comprobatur.

ILlud ergo unum inquirendum restat; utrum Apostoli Spiritus Sancti afflatu nobis mysticum prophetiarum sensum aperuerint? quo evicto, nihil amplius restabit, quod eorum explicationibus objici possit. Sive enim Deus antea per Mosen seu Prophetas, præmonuerit, duplicem verbis suis inesse sensum, & utrumque simul patefecerit; sive post mystici sensus impletionem per Apostolos eum demum revelaverit, res eodem redit. Utrobique enim occurrit autoritas divina.

Iisdem argumentis quibus Mosis, validius Jesu Christi missio divina comprobatur.

Ut controversiam eo deducerem, atque ita de summa rei amica inter nos disceptatio institueretur, responsionibus meis ad quæsita Viri Doct. hanc subjunxi quæstionem: *Quibus argumentis moti Judæi Mosen agnoscant prophetam legislatorem divinum?* Profert Vir Doct. duo argumenta, continuam patrum, quibus Deus se ac Mosen servum suum clare manifestavit, traditionem per filios ad hanc usque ætatem constantissime propagatam; & prædictiones Mosis de futuris contingentibus, quæ à nemine cognosci possunt nisi à Deo, & cui ea Deus voluerit revelare. Verum quoniam hæc argumenta judicio Viri Doct. sufficiunt ad probandum Mosis missionem divinam; Quæro ulterius, quæ causa esse possit, cur Judæi, Mosen agnoscentes Prophetam divinum, Jesum Dominum nostrum agnoscere recusent, cum omnia, quibus Mosis divina missio comprobari potest, multo illustriora sint in Jesu Christo? Quod ne dicere tantum

tantum videar, age comparationem instituamus inter Mosen & Christum, ratione eorum quæ Vir Doct. profert argumentorum, & mox Christi præ Mose prærogativa apparebit.

Mosis missio adstruenda apud Ethnicum.

Dicit primo Vir Doct. meis verbis, *Deum adeo clare se Israëli manifestasse, ut ejus existentiam in dubium vocare non possent*: Ex quibus porro hanc elicit conclusionem: *Cum vero eadem media, per quæ ita clare se manifestavit, etiam Mosen divinum Prophetam & Legislatorem probaverint, non magis poterant Israëlitæ prophetiam Mosis in dubium vocare, quam Dei existentiam.* Sed vero ego hæc ut Christianus, qui divinam librorum Veteris Testamenti autoritatem agnoscit, scripsi, respondens Viri Doct. quæsito. Nunc autem quando quæro, quibus argumentis moti Judæi Mosen agnoscant Prophetam divinum, non quæsivi, quibus argumentis Mosis divina missio apud Christianum, suppositis iis quæ Christianus agnoscit, probetur; sed apud hominem eam plane rejicientem, apud quem quæ Christianus una cum Judæo admittit probanda sunt; perinde uti mihi Christianæ religionis divinitas apud Judæum eam repudiantem adstruenda est.

Eam comprobant I. miracula.

Sed age, primo supponentes librorum Veteris Testamenti divinitatem, consideremus paulo penitius illa media, quibus se Deus Israëli revelavit. Præter communia illa omnibus hominibus principia, quibus ex operum divinorum contemplatione cognoscimus existentiam divinam, præter traditionem, qua certi reddebantur Deum patribus suis Abrahamo, Isaaco & Jacobo locutum, accessere varia illustria ac vere stupenda miracula Mosis, & gloriosa cum Deo in monte Sinaï collocutio;

cutio; quibus conſpectis, nec de exiſtentia Dei, nec de Moſis miſſione divina ambigere potuerunt. Miracula quippe omnem naturæ creatæ virtutem ſuperantia indubium ſunt miſſionis divinæ argumentum.

J. Chriſti miracula ſunt plura ac majora miraculis Moſis.

Verum hiſce Jeſus noſter Moſe multo eſt illuſtrior, neque Moſis miracula ulla ratione cum Jeſu Chriſti miraculis comparari poſſunt. Sive enim numerum ſpectes: Moſis miracula fuere pauca: ad ſummum enumerantur à Judæis ſeptuaginta ſex: Jeſu Chriſti vero innumera. Sive ipſa miracula: Moſis fuere in certas tantum creaturas: Jeſu Chriſti univerſalia in quaſcunque, in mare, ventos, diabolos, morbos omniumque morborum genera, quin & mortem ipſam: Neque momentanea & ſubito evaneſcentia, uti miracula Moſis; ſed permanentia, quorumque effecta continuo in hominum oculis verſabantur. Moſes plerumque neceſſe habuit exſpectare juſſum Dei ut miraculum ederet: Jeſus ſolo verbo ſua fecit miracula, & cum autoritate quadam. Quin & diſcipulis ſuis dedit poteſtatem miracula faciendi in nomine ſuo: qui & omnia ſua miracula in nomine Chriſti, & poteſtate à Chriſto accepta ſe facere conſtantiſſime profeſſi ſunt. Tandem ipſe Dominus Jeſus tertio diē à Deo Patre è morte ſuſcitatus eſt, poſt ſuſcitationem ſuam redivivus conſpectus diſcipulis ſuis, iiſque adſpectantibus in cœlum ſublatus: unde decimo poſt diē Spiritum Sanctum effudit in Apoſtolos, quos Evangelii ſui per totum orbem elegerat præcones. Hæc adeo illuſtria ſunt & divina, ut omnia quæ de Moſe narrat hiſtoria ſacra longe his ſint inferiora, ac nullo modo cum iis comparari queant: Ne ipſa

quidem illa, quam Vir Doct. vocat, *quasi visio beatifica*, *quasi intuitiva notitia*, qua populus Israël Mosen vidit montem Sinai adscendentem, ut cum Deo loqueretur, ab eoque Legem acciperet.

Veritas historiæ Evangelicæ validioribus argumentis, quam Vet. Test. comprobatur.

Prævidit Vir Doct. hoc me ipsum argumento oppugnaturum, itaque tacite illud præoccupare volens, innuit magnum intercedere discrimen inter gentem suam aliasque ratione traditionis, qua certitudo de veritate rei gestæ nitatur. Suos enim constanti patrum suorum, de quibus neutiquam credibile est, quod filios suos decipere voluerint, traditione plenissime esse persuasos: Gentes vero niti solummodo testimonio ac traditione hominum alterius nationis, quorum traditio certa non est: quoniam variis rationibus impelli possunt ut alios fallant: qui ita decepti porro alios fallunt. Quod exemplo gentium, quarum idololatria ex una gente in aliam est propagata, nec non confictis monachorum miraculis, quibus tamen plurimi temeraria credulitate misere decepti sunt, latius confirmat. Concedo omnia hæc fieri potuisse, & aliquoties contigisse: Verum quid hæc ad Christianismum? Rationes habemus Christiani non minus solidas, imo solidiores, quam Judæi, quod traditio de doctrina ac miraculis Jesu Christi, quæ historia Evangelica continetur, sincere & incorrupte sit conscripta, & ad nos propagata.

Illius scriptores de veritate historiæ quam scribunt fuere persuasi.

Illius scriptores de rei gestæ quam narrant veritate plenissime persuasos fuisse, ipsa, quam nobis reliquerunt, historia clamat. Non enim res procul in longinquis ac dissitis regionibus gestas, aut ex incerto aliorum relatu haustas, narrant; sed quarum ipsi fuere testes oculati, quod se oculis suis

ſuis vidiſſe, auribus audiviſſe, ac manibus palpaſſe teſtantur. Non ergo hic aliorum figmentis decepti fuere, ſed certi, aut verum eſſe quod ſcribebant, aut falſum. Et ſiquidem falſum literis conſignarunt, non errore aliquo lapſi ſunt, ſed malitia, intendentes totum humanum genus mendacio à ſe confiƈto in errorem abducere. Atqui tot ſunt argumenta, & tam evidentia quæ contrarium evincunt, ut hoc de iis ſuſpicari nefas ſit.

Voluerunt etiam vera ſcribere.

Fuere enim homines plebeii & idiotæ, piſcatores manuum labore viƈtum tolerantes, qui etiamſi voluiſſent, fabulam ita apte ſecum cohærentem & per omnia ſibi reſpondentem excogitare non potuiſſent; multo minus ſperare, ſe eam toti mundo perſuadere poſſe. Res enim ſcribebant ea qua vivebant regione geſtas coram oculis hominum innumerabilium adhuc vitali aura fruentium; quorum conſentientibus ſuffragiis, ſiquidem mentiti fuiſſent, ſtatim mendacii coargui potuiſſent: atque ita ſtatim omnis ipſorum impoſtura concidiſſet. Fuere præterea homines pii vitæque inculpatæ, quos nunquam criminis adeo enormis ac mendacii tam deteſtandi coram Senatu accuſatos, multo minus conviƈtos, conſtat. Sed vero ſupponamus fuiſſe acuti ingenii homines, & mendacium aptis coloribus adornare potuiſſe; quid tali mendacio intendiſſent? Num ſibi ſpeƈtaſſent famam ac honores? Sed quid ex infami adeo mendacio exſpeƈtare poterant, præter infamiam ſummumque dedecus? An divitias ac opes? Sed contraria omnia ſibi evenire quotidie videbant, & tamen ad mortem uſque in ea profeſſione conſtantes manſerunt, potuiſſentque ſola illius abnegatione mortem redimere. Anne hoc

cadere potest in sani cerebri homines, ut ob mendacium mortem ultro oppetant, malintque dirissimo quovis perire supplicio, quam mendacium ingenue confiteri? Nec est quod objicias, præter exspectationem hoc ipsis evenisse: Habebant enim exemplum in magistro suo cruci affixo: ad crucem erant à Domino suo vocati: quin & graves ipsi sustinebant persecutiones, easque quotidie ingravescere percipiebant, omnesque suos auditores ac discipulos ad tolerantiam crucis hortabantur. Quæ omnia arguunt animum non tantum de veritate eorum quæ annuntiat plenissime persuasum, sed & sincerum, & ab omni fraude ac fuco alienum.

Æque valida pro lege adferri non possunt.

Consideremus nunc, an Judæi æqualibus argumentis apud Ethnicos & incredulos Mosis divinam missionem adstruere possint. Quid si Ethnicus totam Mosis historiam in dubium revocet, negetque ullum unquam exstitisse Mosen; quibus argumentis convinci poterit? Quid si concedat, Mosen quidem exstitisse, sed miracula ejus in dubium vocet, dicatque hominem fuisse sagacem & versipellem, uti Ethnici calumniari solent, qui astu Israëlitas circumduxit, sibi dominatum in populum quæsivit, & pro miraculis venditavit, quæ vere miracula non erant, sed illusiones & fallaciæ ingenii sagacitate excogitatæ; uti inter alios Tacitus: quibus argumentis eum convincent? An ulla habent, quæ cum argumentis, quibus historiæ Novi Testamenti veritatem adstruxi, comparari possunt? Nulli sunt scriptores coævi, qui de Mose testimonium perhibent: plures autem, non Christiani tantum, sed & Ethnici illo circiter tempore viventes, ac religioni Christianæ

Christianæ infensissimi, qui Christum exstitisse ac in Judæa docuisse consentientibus testimoniis agnoscunt, & confirmant. Consideret nunc Vir Doct., an ullum possit excogitare argumentum, quo suæ Legis divinitatem adstruat, quod non multo illustrius Evangelii divinitatem evincat.

Veritas traditionis Judaicæ in sua origine probari debet.

Unicum est, in quo se Vir Doct. triumphare putat, desumtum *à continua patrum in filios in hanc usque ætatem propagatione, quos credibile non est quod filios suos decipere voluerint: traditiones autem gentis unius in aliam non esse certas: talibus autem niti Christianos.* Verum quam imbelle hoc sit argumentum plenius paulo ostendere lubet. Primo ait, *traditio hæc falsa esse non potest, supposito quod in sua origine & radice adeo vera fuit, ut non possit in dubium vocari.* Verum hoc non supponendum, sed probandum est. Ego id quidem in responsione mea ad Viri Doct. quæstiones affirmavi; quoniam ut Christianus divinam librorum Veteris Testamenti autoritatem agnosco: Sed quando ego quæro, quibus argumentis moti Judæi Mosen agnoscant Prophetam & Legislatorem divinum, ejusmodi requiro argumenta, quæ apud hominem, nondum divinam Mosis autoritatem agnoscentem, adhiberi possunt. Hic supponi non debet, quod Christianus ultro concedit. Quæro ergo, quibus argumentis Judæus moveatur, ut credat, traditionem illam in sua origine esse veram & indubitatam? Vertat se Vir Doct. in omnes formas, nulla poterit proferre argumenta, quin à Christiano multo facilius ac fecilius ad Evangelii divinitatem comprobandum adhiberi possint.

Propagatio traditionis à patribus

Quia traditio hæc à patribus propagata est ad filios continua & non interrupta successione, sufficiens

in filios non certe probat illius veritatem in sua origine.

ciens illius veritatem adſtruendi probatio non eſt. Verum quidem eſt, efficax in liberis præjudicium, quod vix evelli poteſt, exoritur ex traditione parentum, quod liberi jam ab infantia in religione patrum ſunt enutriti, & aſſidua conſuetudine amorem ejus imbiberunt: quod præjudicium exinde valide confirmatur, quia credibile non eſt, patres ulla fraude filios ſuos, quorum ſalutem amant, circumducere velle: quo argumento etiam Vir Doct. pugnat. Verum ſcire debet, nihil adeo eſſe fabuloſum, quin à filiis hoc præjudicio faſcinatis avide ex parentum traditione arripiatur & altiſſime imbibatur. Non opus eſt alio argumento, quam experientia. Omnes nationes cultibus & conſuetudinibus à parentibus acceptis pertinaciſſime adhærent, & abſurdiſſima dogmata, quia à parentibus hauſta, ut veritates indubitatas acriter propugnant. Verum quidem eſt, credibile non eſſe, parentes filios ſuos per fraudem, quam judicant ipſis exitioſam, circumducere velle: Sed ſi quis objiat, parentes Judæorum, duce Moſe, in fraudem conſpiraſſe, aut à Moſe eſſe deceptos; perinde uti Romani ſub Numa Pompilio, non ut filiis exitium crearent, ſed bonum filiorum publicum procurarent: quod nempe conſiderantes ſine legum obſervatione nullam poſſe conſiſtere rempublicam, ut legibus communi conſenſu conſtitutis reverentiam conciliarent, eas ut à Deo acceptas filiis tradiderint, atque ita æternitati conſecrare voluerint: Quibus argumentis ejuſmodi hominem convincet? His accedit, quod parentes Judæorum liberis ſuis ſæpe falſam tradiderint religionem: Quotieſcunque in libro Judicum leguntur lapſi & relapſi ad idolorum cultum?

quem

quem parentes idololatras porro filiis ſuis inculcaſſe, quis negare ſuſtinebit? Præſertim in magna illa decem tribuum ſub Jerobeamo defectione, quæ per aliquot duravit ſecula, parentes liberis ſuis falſam tradidere religionem, quæ ex parentum traditione hauſta à liberis pertinaciſſime fuit conſervata. Num propterea liberi in ea, tanquam vera & à Deo profecta, ſecure acquieſcere potuerunt? Non magis quam Romani in cultibus à Numa inſtitutis, quos à patribus acceptos pertinaciſſime per multa ſecula conſervarent; donec Evangelii luce cultus illi falſi conciderunt. Tandem Judæi à patribus ſuis legem oralem acceperunt; quam tamen nec à Deo Moſi, nec à Moſe Iſraëli traditam, ac proinde non à primis illis patribus ad poſteros propagatam, ſed poſterioris ævi eſſe commentum, validiſſimis argumentis comprobari poteſt. Illam tamen Legi Moſis ſcriptæ ſi non præferunt, æquant ſaltem Judæi. Ita videmus, nihil proclivius eſſe, quam filios à parentibus in errores induci.

Quando vero religio ex una gente in aliam propagatur, non æquale deceptionis eſt periculum. Cavent ſibi homines ab extraneo & ignoto, præſertim novæ & antea inauditæ & à majoribus receptæ religioni repugnantis doctrinæ annuntiatore: tum & ſingulis gentibus diverſa non tantum ſunt ſtudia & mores, ſed & directe adverſantia commoda & negotia: quare caute admodum ſolent explorare extraneorum doctrinas; præſertim ſi præcepta contineant carni ingrata, commodis hujus mundi non alliciant, ſed potius omni malorum genere homines deterreant. Talis religio ſi propagetur à gente in gentem, multo ſe credi-

Certius probatur, propagata à gente in gentem.

biliorem oſtendit, quam quæ à parentibus ſolummodo in filios propagatur. Fieri enim nequit, ut illa ſe commendet, niſi doctrinæ ſanctitate, & miraculorum, quæ ad ejus confirmationem facta ſunt, gloria.

Mirabilis doctrinæ Chriſtianæ progreſſus miraculorum veritatem confirmat.

Et ſane mirabilis doctrinæ Chriſtianæ progreſſus veritatem miraculorum, quibus confirmata narratur, ſole meriano clarius demonſtrat. Pauci quippe homines, viles & abjecti, nulla eruditione aut arte dicendi inſtructi, nulla potentia humana armati, doctrina, carni humanæ ingrata, dura, ac difficilia præſcribente, paucos intra annos totum terrarum orbem repleverunt, omniſque generis homines ad fidem illius perduxerunt, non rudes tantum & plebeios, ſed & eruditiſſimos, prudentiſſimos, & maxime potentes; adeo ut, relictis patriis religionibus in quibus nati & educati erant (erga quas quam valida ſint præjudicia ipſe Vir Doct. hoc ſuo argumento luculente teſtatur, quia in animum ſuum inducere nolunt homines quicquam falſi ſibi à parentibus traditum) certatim hanc doctrinam ſint amplexi; non tantum nulla commodi terreni ſpe allecti, ſed ne graviſſimorum quidem ſuppliciorum metu deterriti; illamque fidem ac confeſſionem morte diriſſima obſignarint. Hoc qui abſque miraculis factum eſſe dicit, is miracula tollendo multo majus ponit miraculum. Paucos enim & rudes homines tali doctrina quoſvis potuiſſe imbuere abſque miraculis, multo majus eſſet miraculum, quam miracula quæ ab ipſis facta narrantur.

Falſæ doctrinæ potentia mundana

Quid ſimile invenies in Ethnicis, quorum ſacra adeo ſunt diverſa, ut unaquæque gens cultu gaudeat peculiari, & religionibus contrariis: ſola

ſola vi armata ac potentia mundana fulciuntur, quibuſque tanquam fulcris ſuis deſtituta ſtatim collapſa ſunt & evanuerunt? Quid hiſce conferri merentur Monachorum ficta miracula, quæ lucem non ferunt, ſed pleraque in occulto fieri dicuntur, nec diligentis inquiſitoris examen ferre poſſunt, ſed mox fraudis ac mendacii arguuntur? imo quæ fraudis convicta ipſis impune cedunt, fraudis autem convincere nulli tutum eſt, uti ipſe Vir Doct. agnoſcit. Ut alia nunc prætermittam. propagatur.

Nec in doctrinæ Chriſtianæ ad nos uſque propagatione minor eſt certitudo. Libros enim ſacros, quibus rei geſtæ hiſtoria ab ipſis Apoſtolis conſignata eſt, ſinceros & incorruptos ad nos perveniſſe, certiore multo documento nobis conſtare poteſt, quam Judæis de Veteris Teſtamenti libris. Fuere enim libri Novi Teſtamenti mox per omnes terras ac populos diſperſi, in varias converſi linguas, & tamen mirus omnibus in exemplaribus eſt conſenſus. Anne credibile eſt, etiamſi exemplaria librorum Novi Teſtamenti Apoſtolorum ſectatores mutare voluiſſent, tot homines, in regionibus adeo remotis, ita potuiſſe conſpirare, ut omnia exemplaria, nullo excepto, depravarent? & tam conſentiente impoſtura, ut nulla alicujus momenti in tot exemplaribus reperiatur diverſitas? Fieri hoc poteſt, quando in una tantum gente ſacri codices aſſervantur: ut autem tot gentes unanimiter in eandem mutationem conſpirent, impoſſibile eſt. Præterquam quod diverſa gentium ſtudia, & commoda unius alteri adverſa, conſpirationem in eandem fraudem non permittant. Quibus adde, inhumanum admodum eſſe ac durum, tot hominibus, per totum terra-

Libri N. Teſt. incorrupti ad nos pervenerunt.

rum orbem dispersis quique mortem etiam atrocissimam præferunt abnegationi professionis suæ, tantam adscribere impietatem, ut libros, quibus salutarem doctrinam contineri credunt, fraudulenter vitiare velint. Absit tale nefas.

Æque valide id de libris Vet. Test. ostendi nequit.

Poteſtne Vir Doct. simili argumento convincere, libros Mosis incorruptos, prout ab ipso Mose scripti sunt, ad nos pervenisse? Quid si aliquis contendat, libros Mosis in captivitate Babylonica interiisse; à piis vero quibusdam lacinias quasdam conservatas, quæ à reducibus ex captivitate sunt congestæ; & à Synedrio magno præside Esdra in unum volumen collectæ; uti notum est, plures in ea esse sententia, & varia occurrere in Scriptura quæ opinioni huic favere videntur: An posset Vir Doct. librorum Mosis γνησιότητα adstruere aliquo argumento, quod certitudine ac evidentia cum eo, quo ego Novi Testamenti libros esse genuinos & incorruptos adstruxi, ullo modo certare possit? Tale ego argumentum requiro.

2. Prædictiones futurorum. In illis J. Christus etiam superior est Mose.

Alterum Viri Doct. argumentum est, quod *Moses spiritu prophetico futura contingentia prædixerit.* Verum & in hoc argumento Dominus noster Mosen longo post se intervallo relinquit. Prædixit quippe varia, tam seipsum, quam Ecclesiam aut fideles suos concernentia. Cum adhuc summa in existimatione esset, se mortis supplicio afficiendum prædixit, & quidem, quando, à quibus, & quo mortis genere. *Matth.* XVI. 21. præterea, se à discipulo suo prodendum, *Joan.* VI. 70. *Matth.* XXVI. 21. à Petro, qui omnes zelo antecellebat, ter ea qua caperetur nocte abnegandum, *ibid. vers.* 34. prædixit crucem & afflictionem suorum, & speciatim Petro quo mortis genere esset interi-

interimendus, *Joan.* XXI. 18. summasque ob doctrinam suam exorituras contentiones, non aliter ac si gladium non pacem missurus in terram venisset: ac nihilominus tam arcte ac constanter sibi adhæsuros suos fideles, ut charissima pignora, parentes, uxorem, liberos, deserere malint quam fidei suæ professionem, *Matth.* X. 34. *& seq.* Quæ ita contigisse eventus docuit. Hierosolymorum excidium, quadraginta antequam exscinderetur annis, cum maxime adhuc floreret, ita exacte prædixit, cum omnibus suis circumstantiis, ut magis rei gestæ historiam, quam rei futuræ prædictionem verba ejus continere videantur; tum & varia Ecclesiæ suæ statum concernentia, adventum pseudoprophetarum, aliaque plura: quæ omnia legere licet *Matth.* XXIV. *Marc.* XIII. *Luc.* XXI. Potissimum vero resurrectionem suam ex morte tertio diē prædixit, *Matth.* XII. 39, 40. quæ cum ita contigerit, indubitatum divinitatis doctrinæ ipsius est argumentum. Fieri enim non potest, ut Deus impostorem, qui falso se à Deo missum jactet, & missionis suæ divinæ argumentum rogatus, ad resurrectionem suam tanquam irrefragabile argumentum provocavit, ex morte suscitet, signoque hoc omnium illustrissimo gloriosum reddat. Quid enim hoc esset, nisi mendacio autoritatem conciliare, & imposturam homini pio ac salutis studioso reddere inevitabilem? Quod cum de divina sanctitate cogitare sit nefas, ex hac Domini prædictione eamque secuta resurrectione, doctrinæ ipsius divinitas argumento omni exceptione majore comprobatur. Tandem & prædixit ultimum judicium, suumque ad judicium illud adventum, *Matth.* XXV. Quod quidem

dem nondum impletum eſt, ſed ſuo tempore implendum exſpectamus.

Etiam per Apoſtolos ſuos multa prædixit. Neque ipſe tantum futura prædixit, ſed & Spiritu ſuo cœlitus in Apoſtolos demiſſo multa ipſis futura revelavit, quorum prædictiones, prout in ſcriptis ipſorum leguntur, eventus comprobavit: Non tantum adventum falſorum doctorum, ſed & dogmatum quæ diſſeminaturi forent, 1 *Timoth.* IV. 1, 2, 3. præſertim defectionem illam magnam per ἄνομον illum & hominem peccati, 2 *Theſſ.* II. Quibus adde integrum Apocalypſeos librum, nil niſi prophetias continentem; quarum aliquæ, præſertim quæ ſeptem Aſiæ Eccleſiarum ſtatum reſpiciunt, jam ſuum habuere complementum, nobiſque documento ſunt, etiam reliquas nondum impletas ſuo tempore complementum habituras.

Concluſio. Alia jam non addo, demonſtraſſe contentus, omnibus argumentis, quibus Viri Doct. Moſis divinam miſſionem adſtruit, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Moſe longe ſuperiorem eſſe: Ac proinde nullam eſſe cauſam, cur Judæi, qui hiſce inducti argumentis Moſen agnoſcunt prophetam & legislatorem divinum, Dominum Jeſum, omnibus hiſce Moſe ſuperiorem, non pariter recipiant ut eximium à Deo miſſum prophetam, ac doctrinam ejus ut divinam amplectantur. Hic ergo pedem figamus, & fundamenta quibus Chriſtiana religio nititur conferamus cum fundamentis Judaiſmi; ex iis facile liquebit, eos, qui Moſen recipiunt, nullam habere cauſam, cur non & ſimul Jeſum Chriſtum recipiant. Quo adſtructo, ſimul evincetur, myſticum & ſpiritualem prophetiarum ſenſum, hactenus occultum & latentem,

à Deo Apoſtolis fuiſſe revelatum, ac potuiſſe eos ipſum fidelibus aperire: Non proprie eum in finem, ut eorum evidentia infideles convincant; paucas enim eum in finem urgent prophetias, ſed ordinarie ad miracula Jeſu Chriſti, ac potiſſimum ejus reſurrectionem, provocant: Verum ut, quibus jam per miracula doctrinæ Chriſtianæ divinitas erat perſuaſa, iis porro, apertione ſenſuum Scripturæ hactenus latentium, repræſentarent ſummam Dei ſapientiam, qui omnia, quæ nunc in Chriſto impleta videmus, olim variis in typis, tanquam in pictura, delineavit, atque ea ratione oſtendit, omnia quæ in populo ſuo directione ſua contigiſſent, propter Meſſiam eſſe facta, eumque illuſtriſſimis perſonis geſtiſque maxime eximiis fuiſſe præfiguratum: de quo exacta illa inter typos & Chriſtum antitypum convenientia omnes, qui, depoſito præjudicio & affectu, animo pio ac docili prophetias & res geſtas cum Chriſto conferunt, perſuaſiſſimos reddere poteſt, omnemque animis ipſorum eximere dubitationem. Deus Abrahami, Iſaaci & Jacobi, Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, per immenſam ſuam miſericordiam velamen cordibus Judæorum impoſitum auferat, ut nobiſcum Jeſum Chriſtum Dominum confiteantur, atque ita in eo omnium prophetiarum typorumque, tanquam in perfectiſſimo exemplari, complementum agnoſcant.

TERTIUM

TERTIUM SCRIPTUM JUDÆI.

Motivum istius Scripti.

A Primordiis Christianæ Ecclesiæ usque in hoc seculum, omnes Christiani Doctores Israëlem acerrime accusant, quod Messiam jam adventum non crediderit, neque ipsius Evangelio fidem præstiterit: Quæ infidelitatis contumacia unica fuit nostræ ruinæ causa, ob eamque in hac diuturna captivitate detinemur, quousque Messiam agnoscentes, eumque adorantes ab incredulitate resipiscamus. Cum vero ex Evangelio (quod nunquam admisimus) testimonia contra Judæos inutiliter afferantur, atque Evangelium ipsum ex Vetere Testamento suam veritatem probaverit; ex eo hanc fidem nobis ad salutem necessariam suadere contendunt, multaque ex eisdem sacris scriptis testimonia congerunt, quibus plane nos convictos existimant, nisi nostra obstiterit pertinacia. Cum autem totum Vetus Testamentum avidus exscrutarer, neque testimonium aliquod occurreret, quo talis fides in Messiam, ut unicum ad salutem medium, exprimeretur; Quærebam à Clarissimo Viro: An talis textus designari posset, in quo Deus hanc fidem Israëlem præmonuerit? An alicubi talem infidelitatem

tatem noſtræ ruinæ futuram cauſam prædixerit? Reſpondit Doct. Vir, hos, quos petebam, textus in toto V. Teſt. non clare extare; & acutiſſiſſime contendit, quod non erat neceſſarium Deum id Iſraëlem clare præmonuiſſe; ſed omnino ſufficere promiſiſſe Meſſiam, ut ei plenam, ſicuti antea Moſi, fidem adhiberet. Huic reſponſioni ut pro viribus ſatisfacere poſſem, aliqua ſcripſi: tandem meum quæſitum in diſputationem de religionis Chriſtianæ veritate, præter intentionem, devolutum fuit; cum mihi pro reſponſione ſufficeret, quod Doct. Vir fatetur, ex Vetere Teſtamento clare convinci non poſſe quod hæc fides erat unicum medium ad noſtram, & totius generis humani ſalutem: quod nunquam Deus comminatus eſt Iſraëli de infidelitate in Meſſiam: quod nunquam prædixit, quod ſi in Meſſiam crediderimus, divinæ gratiæ reſtituemur; aliter erit ſemper nobis adverſus.

Novam aliam reſponſionem ſubtilitate, doctrina, & ſapientia plenam Doct. Vir dignatus eſt inſtituere, cui an iterum reſponderem, dubius hærebam, ne graviſſimo viro amplius forem moleſtus. Certe non facerem, niſi ejus candorem & humanitatem noviſſem, qui & inſcitiæ & audaciæ meæ, ſolita ſua benignitate, indulgebit.

PRIMUM

PRIMUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quod à lapſu Adami fuit neceſſaria fides in Meſſiam.

SUpponebam ut Chriſtianum dogma, fidem in Meſſiam neceſſariam fuiſſe generi humano in ſalutem ab Adami lapſu: Sic ex Chriſtianis Doctoribus didiceram. Reſpondet Doct. Vir, non fuiſſe neceſſariam ante Meſſiæ adventum, neque eam Deus juſte ab hominibus exigeret: ſaltem in ſua, & ſuorum Doctorum opinione: (eſt quidem difficilis diſputatio cum Chriſtianis in tot ſectas diviſis, ut quod uni eſt orthodoxum, alteri improbabile.) Sit ita: Genus humanum ante Chriſti adventum nullam habuit fidem in Meſſiam (præter Judæos, qui obſcuram, confuſam, figurativam, habuiſſe dicuntur) tamen in lege naturæ omnes homines ſalvari poterant: ergo ſine Meſſia. Huic conſequentiæ occurrit Doct. Vir (ut qui non audet eam concedere) quod Deus per ſuam miſericordiam applicabat iis mortem Meſſiæ: Verum ego nunquam legi, quod ſine fide poſſint merita Meſſiæ alicui applicari: Ideo adhuc innocentes, pro quibus nemo Chriſti fidem præſtitit, ad limbum æternum præcipitant Pontificii, Calvinus infidelium filios in infernum, ubi ſuæ innocentis infidelitatis pœnas luant: Doctiſſ. Viri Doctores neſcio quo eos abjecerint: & hoc quare? quia fidem in Meſſiam vel venturum, vel jam adventum non habuere. Sed addit Doct. Vir, quod ante Meſſiæ adventum Deus non juſte fidem in Meſſiam à Judæis exigeret, cum eis ſatis revelatus non fuiſſet. Videtur quod propter eamdem rationem, quà Deus non juſte exigere poterat eam fidem in Meſſiam, antequam veniret, etiam poſtquam venit à plurimis non debebat exigere: Ab priſcis non; quia non iis fuerat revelata, ut ait, atque poſt ejus adventum per multa ſecula uſque ad noſtrum, vaſtiſſimis regionibus nulla Chriſti notitia ad gentes pervenit: Tunc ſi in lege naturæ aliqui recte viverent, an damnarentur propter infidelitatem? Quare iſti, & non qui Chriſti adventum præceſſerunt? An ſalvarentur adhuc poſt ejus adventum ſine Chriſto? An ex Dei miſericordia applicabuntur iis merita Chriſti abſque fide clara. vel obſcura in eum? Ego profecto in veſtra Theologia nondum inſtructus, aliquid aſſerere non auderem. Interim liceat mihi dubitare, quare tenentur gentes, quantumvis barbaræ, cuilibet Chriſti fidem, atque miracula Apoſtolorum enuncianti fidem

fidem adhibere? & si primæ gentes miraculis indiguere ut crederent, quare jam non istæ? neque par ratio est de Christianis & Judæis, qui interrupta traditione, & solidis fundamentis à majoribus acceptis nituntur. Sed quare nunc barbaræ gentes in suis ritibus semper educatæ, nostris traditionibus fidem præstabunt, eo solum quod à nobis proponantur? Ergo eadem est ratio post adventum Messiæ ac antea fuerat, respectu eorum qui nondum audiverunt, à quibus Deus talem fidem non juste exigere posset.

Num. II.

Quod fides debet adimpleri & esse juxta revelationem.

PErgit Doctissimus Vir, quod fides non nisi juxta revelationem esse debet; etenim si hæc sit clara, & aperta, talis debet esse fides de eo quod revelatur: Si autem confusa, & obscura, similem fidem ingenerat, quæ tunc erit clara & aperta, quando Prophetia suum complementum habuerit: exemplum adducit ex revelatione Abrahami, de terræ Kenaan possessione, qui redemptionis Israelis circumstantias minime prænovit, neque quod Moses & Josua, miraculosis obtentis victoriis, populum in promissam terram erant introducturi. Quæ revelatio tunc clara facta fuit, quando plene suum habuit complementum: Quod in Messiæ futuri revelatione pariter evenit, plurimis usque ad ejus adventum nec explicitis, nec intellectis.

Hæc Doctissimi Viri doctrina adeo est vera, ut à nemine possit in dubium verti. Ita debet esse fides, ut revelatio fuerit: Claræ revelationi clara fides, quantumvis plurimæ ignorentur circumstantiæ, quæ vel obscure, vel nullatenus fuere revelatæ. Ideo neque Abraham, & ejus posteritas in Ægypto, de obtinenda terra Kenaam dubitare poterant, quia clare, & aperte à Deo promissa fuit; & talis fuerat & Abrahami, & populi fides, & id ipsum quod clare credebant, realiter debebat adimpleri, ne divina frustraretur promissio: Sicuti de Multiplicatione seminis; & de regibus ex eo nascituris, quæ omnia ita vere adimpleta fuerunt, ut à Deo promissa, & Abrahamo, & posteris clare credita, quibus Deus ex sua bonitate plura postea, & sublimiora largiri dignatus fuit, quæ de clara promissione nil detraxere, neque in diversos sensus mutarunt. Sic quidem est divina revelatio, ut legitur de Samuele; quod nil defecerit eorum quæ dixerat: Aliter nunquam posset Prophetiæ veritas hominibus ita innotescere, ut ejus divinitatem certo,

Deut. cap. 8. vers. 18. Cap. 9. v. 5. Cap. 10. vers. 15.

to, & indubitanter afferent. Quod si ea quæ clarissime promittuntur, quorum etiam clara fides, ita suum complementum habuerint, ut nullatenus illi fidei respondeant, neque homines aliquid realiter, & visibiliter experiantur, eorum quæ certo, & clare crediderant, & exspectabant; potius suæ expectationi prorsus contraria; quantumvis omnia in sublimiora mutata dicantur: censereturne adimpleta esse futurorum revelatio? Non certe: sed id quod clare promittitur, clare, & sine aliqua mutatione adimpletur, quin obstet sublioris effectus prætextus: Sicuti semen Abrahami realiter numerosissime multiplicatum fuit: quod si gentes plurimæ tunc ut Abraham in Deum crederent, ejus semine penitus non multiplicato, aut forte exstincto; semen Abrahami spirituale essent, & in ipsis revelatio de multiplicatione seminis sublimiori sensu adimpleretur, sicuti de vobis nunc creditis: Verum illa Prophetia nunquam suam dignitatem probare posset, quia non sensibile hominibus complementum appareret; cum autem Prophetiæ ad intellectum humanum dumtaxat dirigantur, qui ex sensatis cum iis collatis, quæ fuerant promissa, hæc jam esse adimpleta dijudicat. Ejus igitur, quod de Messia clare & aperte à Prophetis revelatum fuit, claram, & minime confusam fidem omnes Israelitæ semper habuere. Neque clarior fuit promissio terræ Kenaan quam futuri Messiæ: & sicuti illa, ut revelata fuit, suum habuit complementum; quamvis sublimiora tunc etiam Deus largitus fuit, quæ non revelaverat, & Abrahamus, atque ejus filii ante redemptionem ignoraverant: Ita nos veram, sensibilem expectamus redemptionem, & regnum Messiæ terrenum, ut clare fuit per Prophetas revelatum, quamvis ejus redemptionis, & regni terreni circumstantias penitus ignoremus, & quibus mediis Rex ille se manifestaturus, quomodo omnes reges, & nationes Deo & sibi subjecturus est: quæ portenta Dominus effecturus, ut totus Israel sit pro fama, & honore in terris captivitatis suæ. Hæc omnia sunt nobis ignota, quia non à Prophetis fuere prædicta. Verum hæc ignorare nil intererit, dummodo clare revelata vere, & sensibiliter adimpleantur: & ut de iis plura dicamus Sap. V. scripta nobis amplius occasionem præbebunt: ad alia progrediamur. Dixeram quod ea quæ erant de necessitate salutis, Deus non obscure, sed clarissime revelavit. Respondet Doctissimus Vir quod ita est, ideo fidem in Messiam, ut mediatorem, Deus ab Israele non exegerat, ante ejus adventum. Iterum ego urgeo, quod id quod erat Israeli futurum de necessitate salutis in, & post Messiæ adventum, Deus, qui ejus saluti semper consulit, ex sua infinita misericordia debebat præmonere, ut qui sciret ob futuram cæcitatem omnia promissa in suo dilecto populo

pulo fruftranda fore: Neque fufficit, quod Patres ex Prophetis in Regem terrenum, qui populum ab hoftibus erat liberaturus, fidem habuiffent, quia hæc fides nil prorfus habet cum vero Meffia mediatore, & à peccato liberatore; hæc enim differunt, ut caro ab fpiritu: Præterquam totum genus humanum præter Judæos, ea obfcura fide carebat, quod licet in lege naturæ recte viveret, abfolute damnandum erat, vel fine Chrifto falvari, ut fupra diximus.

Num. III.

Quod Doctiffimus Vir non bene me intellexerit.

PRofequitur Doct. Vir, & queritur me verba fua non bene intellexiffe, ut qui non dixerit, ita per Prophetas clare, & aperte fuiffe Meffiæ officia revelata, ut poftea Judæi non poffent ambigere, quando venit, an ille verus effet Meffias antea promiffus: quia fi hoc dixerit fibi contrarius effet, qui femper fuftinuit à Prophetis non nifi obfcure fuiffe revelatum. Injufta profecto querela, quia id ego nunquam excogitavi, nec poffem, cum Doctiffimi Viri fententia fatis clara extet in fuis fcriptis. Illius vero quam adducit probationis, talem ideam concepi. Non neceffarium præceptum de credendo futuro Meffia: quod hoc probat exemplo: Deus ita clare fe manifeftavit Ifraëli, ut ejus exiftentiam non poffet in dubium vocare, ideo nec neceffe fuit præceptum addere de credendo Deo: fubdit. Pariter de Meffia. Quod ego fic intellexi: Sed Meffias adeo clare revelatus fuit Ifraëli quando venit, ut eum effe non poffet in dubium vocare: Ergo non erat neceffe fidem in eum effe præceptam; quæ confequentia præmiffis conceffis, fatis bene concludit, & fic debebat fieri argumentum: Ideo neque ego refpondi, quod revelationes propheticæ de Meffia ex fententia Doctiff. Viri fuerant ita claræ, ut Dei Ifraëlis in deferto: Quare hoc dicerem? Et quæ comparatio inter Prophetiam de futuro Meffia cum revelatione ipfius Dei toti Ifraëli præfentis: quapropter refpondi, quod fi fic fe gefiffet Deus cum Meffia quando venit, aut Meffias cum Ifraële, ut fe geffit cum eo in exitu Ægypti, nunquam poffet eum Meffiam in dubium vocare, neque effet neceffarium præceptum de credendo Meffia. Ex quibus colliget Doct. Vir, quod neque ego ei impofui quod non dixerat. Neque mea verba fatis comprehendit. An fides in Deum fit præceptum, vel non? Utrumque probabile ab Doctoribus cenfetur; id vero certum eft, quod qui non crediderit in Deum peccat, & fi peccat, contra aliquod Dei præceptum peccare putatur.

Num. IV.

Quod officia Messiæ satis clare fuerunt in Veteri Testamento revelata.

Addit Clarissimus Dominus : Quod ego dixerim officia Messiæ clarissime, & plane per divinos Prophetas fuisse enunciata : quæ ipse explicat, videlicet Regnum Israëlis restituturum, in throno Davidis sessurum, &c.

Addit non revelata fuit istius Regni ratio, & quomodo futurum erat, ita clare, & perspicue, ut in dubium verti non posset quando veniret.

Sed hoc videtur dubitationem affectare in re alias clarissima. Promittitur futurus Rex in throno Davidis; an hoc est obscurum? An David habuit thronum in cœlo? Poterant etiam Prophetæ prædicere Messiam obtenturum Romani Cæsaris regnum: An postea posset dici id intelligendum de regno Cæsaris in cœlo? Quippe non magis fuit in cœlo regnum Davidis, quam Cæsaris: Estne intellectu difficile, aut obscure dictum ut dubitationi locus supersit, prædicere, quod Messias erit Princeps, Judex in medio populi sui, eumque cum veritate, & justitia recturum, & hoc in terra Israëlis, in terra quam Deus dederat patribus suis, ubi patres sui habitaverunt, an hoc est cœlum? Certe de iis adeo claris non poterat esse dubia fides, postea in diversum, toto cœlo distantem sensum adimplendis. Ideo, ut Doctissimus Vir fatetur, Israël non aliam expectationem de Messia ex sacra Scriptura habere poterat, nisi carnalem: quia verba prophetica in suo naturali sensu non aliud significabant. Et si spectatio, & eventus talis futurus esset, ut nos credimus, non clarioribus verbis Deus per Prophetas eum significare potuisset: Sed quod hæc verba præter naturalem sensum, alterius sublimioris erant figurativa, naturali sensu minime adimplendo, ex Evangelio satis clare deducitur; Sed id credi nequit, nisi primo fides Evangelio adhibeatur; quæ an ex Vetere Testamento probari queat, erat nostrum quæsitum: at de ejus fidei veritate, vel falsitate, dubium haudquaquam fuerat institutum.

Conatur Doctissimus Vir ex aliquibus verbis Sacræ Scripturæ probare, quod regnum Messiæ non futurum erat terrenum, ob incompatibilitatem aliquorum, quæ etiam de Messia prænunciabantur, ut violenta mors LIII. *Isaiæ Cap.* descripta, quæ cum terreno, glorioso Messiæ Regno compati non poterat.

Verum si illud caput de Messia clare intelligeretur, quamvis ibi mors, & sepulchrum reperiantur; tamen juxta totam Prophetiarum

phetiarum feriem, in qua clariffime terrenum Regnum prædicitur, hoc explicari oporteret; cum tales voces in facra pagina non femel labores, & flagella fignificent, quibus ante perfe-ctam regni revelationem Meffias, utpote bonus Judæus, in defenfionem divinæ legis, & populi fortaffe exponendus erit; Conftat aperte *Ezechiel Cap.* XXXVII. *verf.* 12. Idcirco Propheta indicens eis, fic ait Deus; *Ecce ego aperiens fepulcra veftra deducam vos ex fepulcris veftris, popule mi: Reducamque vos in terram Ifraëlis; ut cognofcatis me effe Dominum aperiente me fepulcra veftra, & deducente vos ex fepulcris veftris: & collocabo vos in terra veftra.* Ecce Doctiffime Vir, *fepulcrum* pro captivitate fumptum. Quod etiam dicitur in eodem Capite: *& cum divitibus in mortibus fuis*, nihil aliud fignificat, quam vel Meffiæ, vel alicujus afflicti extremos labores; patet ex *epiftola fecunda* Pauli *ad Corinthios cap*, XI. *verf.* 23. *Sunt miniftri Chrifti* (*ut parum fapiens loquor*) *quod excellentior illis fum ego: in laboriôus copiofior quam illi, in vulneribus copiofior, quam illi, in mortibus fapius*: Igitur Doctiffime Vir labores, eo nomine, nempe *mortibus* à Paulo fignificantur, quo eodem ufus fuerat Ifaias in hoc Capite plurali numero, quod naturalem mortem fignificare nequit; cum ftatutum fit hominibus femel dumtaxat mori. Quod etiam amplius patet, ex ultimis ejufdem Capitis verfibus; *Videbit femen, & prolongabit dies*, quæ de jam mortuo in nullo fenfu verificari poffunt. Pro populo in hac captivitate conftituto omnia ibi prædicta fatis clare, & proprie intelliguntur, cum Ifraël fæpiffime ab Ifaia fub nomine Servi Dei fuerit appellatus: & pro eodem, eifdem fere verbis *Pfalmus* XLIV. fuerit confcriptus. Atque notatu dignum eft, quod fi adeo clare de Meffia agitur in hoc Capite mortem pafsuro, quod vix in Novo Teftamento in fui comprobationem illius mentio facta fuerit, cum nullum poffet ex Vetere Teftamento adducere ita clarum, & rei fignificativum, ut caput hoc, cum totum negotium, ut in Evangelio defcribitur, in eo graphice depingatur.

Id quod ait de Meffia Ben-Ephraim à noftris antiquis invento; nil probat: quia id neque eft de fide Judaica, neque contra fidem negare: Certe alicujus Doctoris Talmudici opinio fuit, ut verfum Sachariæ Prophetæ explicaret: *Et refpicient ad me pro eo quod transfixere, & plorabunt pro eo planctum, ficuti primogeniti, &c.* & cum ibi ingens nationum contra Hierofolymam bellum enarretur; videtur quod propter alicujus infignis viri mortem, talis Judæorum planctus futurus eft; inde capta occafione fuit opinatum, quod Judæorum in ea expeditione Imperator erit ab inimicis occidendus, quem Meffiæ nomine infignire placuit, ut plurimos ad dignitatem evectos fic nomi-

natos legimus, præter Regem filium Davidis à nobis expectatum, quem Messiæ nomine in toto sacro volumine (nescio qua providentia) significatum non invenimus, saltem non memini. At Sachariæ verba à Luthero, & Johanne Calvino commodius, & verius de populi pœnitentia explicantur pro iis quibus à lege divina defecerant; cum Judæi Christum nec percusserint, nec malum aliquod inflixerint, sed Romani. Quid ergo: ob has, & similes conjecturas, clara, & aperta Prophetarum verba, derelinquenda sunt, & nova gentium dogmata amplectenda?

Num. V.

Quod quamvis Messias revelaretur, ut nunc creditur, sua munera postea posset efficere. Quod neque aliquando fuerunt homines sub Dei maledictione.

ADdit Doctissimus Vir, quod si Prophetæ, ut ego exigebam, clare, & non sub figuris Messiæ munus revelassent; nil restaret quod Messias in suo adventu faceret, cujus proprium officium erat, divinam gratiam, & cœleste Regnum hominibus enunciare, eosque Deo reconciliare: Quod si Prophetæ prædixerint, non amplius necessarius foret Messiæ adventus.

Nihil solidum in hac ratione invenio, quia non est idem prædicere, quod officium Messias facturus est, ac idipsum officium facere: Non est idem, futuram gratiam ac reconciliationem cum Deo promittere, ac eam gratiam, ac reconciliationem consequi, & efficere: An quia Propheta prædixit Deum Israelem Babylonis visitaturum, & in patriam reducturum, jam hoc amplius non restabat agendum? Deus promittit quod tempore redemptionis Israelis corda circumcidet; ergo eo tempore hoc non restat efficiendum? Non ergo bene sequitur: quod si Prophetæ prædixissent Messiam regnum Dei cœleste revelaturum, jam non ipsum faceret quando veniret: Imo neque aliquid inauditum prædicerent; cum antea David, postquam omnes Prophetæ frequenter regnum Dei futurum prænunciaverint, divinis elogiis ejus temporis, & Regni felicitatem celebrandi: quid ni? hoc jam novum non erit, quando opere exequatur? Neque ideo quia prædictum, non restat amplius agendum. Posset quidem promitti filius Davidis, qui Israelem, & totum genus humanum erat restituturus, & Deo iis irato divina consequuta gratia conciliaturus.

Ait

Ait Doctissimus Vir in hoc paragrapho, quod nulla injuria fuit Israeli illata, quod Messias, quamvis ab hostibus non liberasset, miraculis, & portentis suam divinitatem asserens, eum ab ira Dei, & peccato liberaverit.

Profecto ut Messias ab Israele admitteretur, & à Deo missus crederetur, non necesse erat ea quæ referuntur miracula fecisse; sed alia à Prophetis clarissime prænunciata, ut Prophetia sensibiliter adimpleretur: videlicet, cum recepta à Deo potentia populum congregare ex omnibus mundi partibus, Davidis thronum jam per tot secula dirutum, in pristinam, & majorem majestatem restituere, omnes reges, & gentes ad Dei omnipotentis cultum, atque Israelis sanctum amorem perducere: Hæc vere insignia fuissent miracula omnibus nota, quæ à nemine in dubium vocarentur, & juxta naturalem Prophetarum sensum effecta: tunc enim si sublimiora cœlestia præstare posset, etiam faceret, quæ ex præactis quæ revelata fuerant, & exequuta, merito etiam crederentur, Sed prædicta à Prophetis nullatenus efficere; & invisibilia promittere, quæ ab hominibus nulla experientia probari possunt, Israeli fuit omnino extraneum, & à fide quam Prophetis præstiterant satis alienum. Quod attinet ad miracula, infra latius disceptabitur.

Quod Messiam esse, quamvis Israelem ab inimicis suis non liberaverit, neque in patriam restituerit, credere tenebantur Judæi, quia excellentius fuit eos à peccato, & ab ira Dei, atque æterna maledictione liberare, quam ea omnino terrena efficere.

Respondemus, quod non constat ex toto sacro textu illa ira Dei contra genus humanum, neque illa æterna maledictio: neque memini in quatuor Evangeliis me legisse hoc secretum à Christo fuisse detectum: quare putamus id postea inventum ut aliis dogmatibus fundamentum substerneretur. Id vero clare ex divinis scriptis liquet, quod Henoch & Elias vivi ad Deum fuerunt assumpti: quod Patriarchæ, Moses, & David, cæterique divini Prophetæ, & ex popularibus pii, erant Deo benedicti, dilecti, & in hominum oculis sanctificati; quod Dominus jubet Aaroni, & semini ejus, populo benedicere; *Et ponam benedictionem meam super eis, & erunt benedicti: Eritis sancti, coram me in die expiationis:* Et, *Sancti estote quia sanctus est Dominus Deus vester*: Dixitque Bilhamo: *Ne maledicas populo, quia benedictus est ille.* Quæ omnia æternæ maledictioni adeo contrariantur, ut neque Deus ipse posset ea componere: quia maledictio Dei, & benedictio Dei eodem tempore circa idem subjectum, suapte natura sunt incompatibiles, sicuti Deum hominem amare, eumque simul odio habere. Jam video Theologos Christianos hic plurima congerere de cri-

mine læſæ majeſtatis infinitæ, ideoque ad menſuram peccati infinita malitia, juſtitia divina æquam ſatisfactionem exigente, quam homo ob ſui limitationem, & corruptionem præſtare nequit, & cætera quæ ex iis conſequuntur: Sed hæc & ſimilia pro Chriſtianis neceſſaria ſunt, aliter non eſſent Chriſtiani: Iſraël vero has theologias, ſine fundamento in divina lege non admittere tenetur; ſed conſtantiſſime eam ſervare, Deo ipſo admonitus ne ab hominibus ſcientiam aliam diſcere audeat. Hæc eſt veſtra ſapientia, hic eſt veſter intellectus.

Num. VI.

Quod quamvis prædiceretur Meſſias ut Rex cœleſtis, Iſraël nec animo deficeret, neque à Lege recederet: potius oppoſitum faceret.

Proſequitur Doctiſſimus Vir, quod omnia quæ Deus Iſraëli in lege promiſerat non erant inutilia: ut ego pro inconveniente objeceram. Quia promittens Meſſiam, qui eum à captivitate, & inde ſequutis miſeriis erat liberaturus, cœleſte regnum oportebat non clare enunciare, ſcilicet cum Meſſia crucifixo, ex cœlo poſt reſurrectionem regnaturo, ſuis fidelibus non terrenam aliquam felicitatem; ſed perſecutiones, crucem, ut tandem his cœlum conſequeretur. Quem Meſſiam terreni carnaleſque homines nullatenus optarent, & in obſequio, & legis divinæ obſervantia non continerentur, ut eſſent unus populus ſeparatus, ut Deus pro eo ſtatu intendebat; neque illis ſpiritualibus futuris allicerentur: fuit igitur Iſraëli maxime utile in iis umbraticis ritibus, & temporalibus promiſſionibus terrenique regni ſpe tunc detineri, quouſque tempore jam maturo, adveniens Meſſias ſecretum id revelaret, & quod in involucris fuerat tectum, manifeſtum faceret, & Iſraël jam maturus facile reſipiſceret.

An talis Dei ſumme veracis cautela, utilis fuerit Iſraëli pro ſuo Deo Meſſia agnoſcendo, ut vitam æternam conſequeretur, ei fidem præſtanti? Eventus ipſe ſatis patefecit, qui non aliunde infauſte provenit, quam ex obſervantia, & amore regulæ quam tot encomiis Deus extulerat, & in Lege, & Prophetis commendaverat: & ſi Dominus Iſraëlis ſalutem expetebat, actus prudentis judicii foret ea media eligere pro fine obtinendo, quæ ejus conſecutioni contraria non forent; maxime ſi intendens certo præſciverit quod ea media futura erant in cauſa, ut non propoſitus, ſed contrarius finis inſequeretur.

Concludit

Concludit Doct. Vir, quot ut Israël in afflictionibus in divina lege contineretur, bona terrena in ea contenta volebat divina sapientia ut constanter expectaret, usque ad Messiæ adventum, quo illis minime concessis, tamen sublimioribus spiritualibus frueretur.

Poterat quidem facillimo negotio utrumque Israëli præstare, & terrena bona, & sublimiora cœlestia, ne Israël promissionibus falleretur: præsertim cum spiritualia non nisi per fidem liceat experiri; quæ certa crederentur, si ex visibilium promissorum comp... nento suaderentur. Neque Israël in suis afflictionibus animo deficeret, si ei Messias promitteretur qui cœleste regnum, mediumque ipsum consequendi revelaturus erat; cum etiam nunc Israëlis præcipua spes consistat in illa à Deo sæpe promissa cordis circumcisione, & sanctitate pro vita æterna consequenda, quod si prædiceretur à Messia ut Dei instrumento efficiendum, nec populus contristaretur, neque divinam legem despiceret. Quomodo propter Christianismi crucem, si prædiceretur, à lege deficeret, qui per tot secula propter ejus observantiam mavult captivitatis extremæ labores pati, quam Christianam satis commodam libertatem admittere, & hoc non Messiæ aut terreni Regni spe allectus, sed divinæ gloriæ, quam per legem se consecuturum credit, & semper antea credidit? Quis Judaismum profitetur tot cum laboribus, ut corporaliter, fortasse post multa secula redimatur, aut Regnum terrenum Messiæ videat? Certe nullus, adhuc insensatus: Sed quia credit se per legis prævaricationem in perpetuam abiturum damnationem, à quo æterno exitio credit per legis observantiam liberari. Quod si Prophetæ prædixissent quod Messias securiorem, & faciliorem modum, pro salute æterna obtinenda erat adducturus, id maxime desiderarent, & amplecterentur, sicuti nunc futuram cordis à Deo circumcisionem, neque ideo à lege deficerent, sicuti per tot secula non defecere; nulla habita consideratione de felicitatibus Messiam secuturis.

Hanc veritatem ex antiquis, & pluribus nostri seculi Christiani Doctores agnoscentes Christum in mundum rediturum credunt, regnumque Israëli terrenum restituturum, & omnia quæ Prophetæ prædixere, realiter, & ad litteram impleturum, & satis diserte probant, nullam ex prophetiis quæ ad Judæorum futuram felicitatem spectant in Christo suum complementum habuisse: isti sunt Chiliastæ seu quintæ monarchiæ propugnatores, neque pauci, neque indocti, neque Christo infideles; Apocalypsis prophetiæ valide innixi.

Quod addit, Israëlem per varias afflictiones maturum evasisse, & per legem præparatiorem ad Messiam recipiendum: Certe non intelligo; siquidem in omnibus afflictionibus à Pro-

phetis admonebatur quod legem divinam ſervaret, quod erat unicum medium, quo in Dei gratiam reſtitueretur; nunquam vero dixere, quod in futurum Meſſiam ſpem haberet, ſed in Deum, ut ab inimicis liberaretur, & in ſui gratiam reſtitueretur. Quod ſi aliquando de futuro rege loquuntur, non ut contineretur in divina lege propter Meſſiam, ſed de eo ut circumſtantia aliqua redemptionis futuræ, poſt multa commiſſa peccata, & eorum longiſſimam punitionem: Sicuti de ſummo Sacerdote, templo, & ſacrificiis. Præterea non bene intelligitur quomodo per exactam legis obſervantiam præparabatur, ut Meſſiam qualis à vobis creditur admitteret: Etenim divina ſapientia ſæpiſſime admonuit, ut *præcepta*, *leges*, *& ceremonias*, in eo libro tunc temporis ſcriptas, *toto corde*, *& anima obſervarent ſemper*, *de generatione in generationem*, *cultu ſempiterno*, *religione perpetua*, *tu & ſemen tuum*, *& ſemen ſeminis tui*, *donec vivus fueris ſuper terram*, & hoc adhuc redemptionis tempore: Malachias Capite ultimo, & per totam ſcripturarum ſeriem. Talis fuit Iſraëlis præparatio ut facillime Meſſiam agnoſceret, qui totam legem, præcepta, & ceremonias, (præter ea quæ à natura ſunt) relaxaret, & ut non amplius utilia, nec Deo grata rejiceret: Eventus id ipſum docuit, cum totus Iſraël (præter paucos, quorum indolem non novimus) eum Meſſiam ut in præſens rejecerit, adeo, ut ait Doct. Vir, ut abjecto Iſraële Evangelium ad gentes ut crederetur recurrerit: Merito quidem novo dogmati non credidere Judæi, utpote à Deo ſatis inſtructi, & præparati variiſque captivitatibus afflicti propter divinæ legis prævaricationem, adeo ut poſtea ei obſequentes in eadem lege perſeverare maluerint, quam nova, & contraria dogmata admittere, ſive Meſſias cito veniat, ſive per multa annorum millia non venerit, aut ſi poſſibile eſſet, quamvis nunquam venturus eſſet, neque ea terrena redemptio corporalis.

Num. VII.

Quod per Evangelium verbum Dei non clarius evaſit, potius majora dubia enata, nec Chriſtus, quod ſub cortice literæ latebat, patefecit, ſed contrarium.

Poſt vero ait Doct. Vir ſine typis & figuris, quæ ſub legis legis cortice latuerunt, Evangelium patefecit. Nunquam uſque ad Evangelium verbum divinum tot difficultates, tot dubia, tot varias intelligentias perpeſſum fuit: Unde enim tot

tot ſectarum differentiæ exortæ, niſi ex Veteris, & Novi Teſtamenti diverſo intellectu? Cum antea ſacra ſcripta ſincere ab Iſraële fuerint intellecta; nulla nova ſecta in populum invecta (præter aliqua ad Dei cognitionem neque ad Legis eſſentiam pertinentia, quæ depravato jam ſeculo emerſere, & paulo poſt per divinam miſericordiam penitus evanuere) conſervaturque populus per totum orbem diſperſus adeo in religione unitus, ut jam nulla ſecta, nulla hæreſis, ſine rege, ſine judice, ſine punitione pro tranſgreſſoribus; Sed unica ubique facies eccleſiæ, unus intellectus, una fides.

Sed à naſcente eccleſia Chriſtiana, quod fuerunt ſibi contraria Evangelia, ex quibus plurima jam diu fuere rejecta! Nec defecere diſſidia inter Apoſtolos, neque hæreſes ſequentibus, uſque ad noſtrum ſeculis: Non quidem in rebus parvi momenti, ſed quæ ad Religionis eſſentiam pertinebant: Circa trinitatem, Chriſti divinitatem, æqualitatem, & conſubſtantialitatem cum Patre, perſonalitatem, humanitatem, corporalem, aut ſacramentalem præſentiam in euchariſtia, in ſacramentorum numero, & eſſentia, in baptiſmate, an de neceſſitate ſalutis, an non ita? Inde Ebionitæ, Arriani, Anabaptiſtæ, Manichei, Sociniani, & alii plurimi ſectarii, quorum hoc tempore non modica propago: ſed quid de idololatria papiſtica, quam ab Apoſtolis traditam totus Chriſtianiſmus plus quam per mille & tercentos annos defendit, & nunc in potiore Chriſtianiſmi parte perſeverat, cæteros de hæreſi convictos aſſeverans. Unde igitur tot diſcrimina, tot ſectæ, niſi ex Veteris & Novi Teſtamenti adeo diverſa intelligentia, ut hos amaros fructus pepererit? Hæc fuit perſpicuitas, hæc ſine typis clara revelatio, ita clara ut hucuſque à Chriſtianiſmo non fuerit intellecta: adeo ut ſi Iſraël per tot ſecula eccleſiam Chriſtianam ingredi voluiſſet, idololatriam papiſticam amplecti cogeretur, quippe nullus alius reſtabat aditus, niſi forte ad Manicheorum, vel Arrianorum hæreſim confugeret; quæ difficultas adhuc viget, donec Chriſtianiſmum non unam, ſed ſibi contrarias eccleſias à principio, & nunc Iſraëlitæ viderint: Ergo Chriſti revelatio non umbras fugavit, non obſcura patefecit, ſed majoribus confuſionibus occaſionem præbuit, ut ſingulæ ſectæ abſque malitia verbum purum Dei ſe habere glorientur. Hoc ſolummodo clare, plane, & aperte, in quo omnes conveniunt ſectæ, revelatum fuit, nempe quod lex Dei per Moſem promulgata, erat typica, umbratica, non amplius obſervanda, utpote figurativa, & jam poſt Meſſiam adventum nullius valoris, nec Deo grata, neque obſervatu digna.

Hæc Chriſtum edocuiſſe omnes conveniunt: verum in quatuor Evangeliis id haud quaquam legimus, quia ſi hæc claro docuiſſet,

docuisset, ut postea Paulus, & condiscipuli, statim lapidaretur, ut Stephanus, nec tertium prædicationis annum adimpleret: sed profecto non fecit. Neque legem divinam typicam esse dixit, paulo post derelinquendam; oppositum potius populo significavit. Sed omnia hæc (ajunt) fuerunt reservata novæ alteri revelationi, quam post aliquot annos Spiritus Sanctus Paulo & sociis præstitisse fertur, quibus Judæos fidem adhibere nec tutum, nec facile fuit. Paulo post secuti Papistæ, sancti Episcopi, & Archiepiscopi, Pontifices, Concilia, qui à nobis circa plurima novam fidem exigebant, cum eo prætextu quod ab Christo, & Apostolis receperant, quibus si credidissemus, essemus necessario idololatræ; si negaverimus, perfidi Judæi: non ergo Evangelium claram & apertam ad æternam salutem viam revelavit. Præterquam Christus talem intelligentiam à Judæis nunquam exegit, ut propter suum adventum, & doctrinam antiquas à Deo præstitas leges desereret, aut ut inutiles despiceret, oppositum potius, ut in Evangelio fertur, populum admonuit, dicens quod nec jotam linquerent, quin omnia ex lege fierent: quod legem nolebat solvere, sed adimplere, id est opere exequi, ut usque ad mortem fecisse scribitur: & quod majus est, populum pro suæ vitæ regula ad legis Doctores audiendos mittit: cum ait, quod *Scribæ & Pharisæi in cathedra Mosis sederunt, facerent Israëlitæ omnia quæ eis dicerent.* Ex hac cathedra probi essent, vel improbi, legem Mosis, præcepta, atque ceremonias in æternum servari decreverunt, ut antea à Deo fuerat præscriptum, nec nova dogmata populus admitteret sub ejus adventus, aut altero prætextu: quod si post unum aut alterum annum ceremonialia erant ut inutilia cessatura, expediret, ea quæ sub legis cortice latebant, viva voce detegere, suo exemplo non amplius observanda ostendere; tandem neque populum ad Rabbinorum doctrinam provocare, aut suadere, quam Evangelio contrariam esse non ignorabat: non ergo quæ occulta sub legis cortice latebant, patefecit, de quibus neque de figurativis verbum loquutus, præter auctoritatem sibi à Patre concessam, quæ cum legalium ablatione, vel typicis explicationibus nullam prorsus habebant analogiam, nisi ipse id exprimeret, quod non egit.

Num. VIII.

Num. VIII.

Quod Deus nequit iis phrasibus loqui, quas in contrario sensu intelligere teneamur: præsertim in iis quæ sunt de necessitate salutis.

ADdit Doct. Vir: ideoque nemo potest criminari Deum, quando phrasibus hyperbolicis utitur, quæ ab ipso Israële agnosci debent secundum litteræ rigorem accipi non posse.

Fatemur quidem neminem posse Deum criminari, quod ut ipse velit loquatur: tamen absolute Deum criminari videtur, qui sustinet eum tali phrasi loquutum, ut homines contrarium debeant intelligere: hoc certe non est hyperbolice loqui, neque figurative: quia inter figuram, & figuratum aliqua debet esse proportio: sed quæ proportio inter Deum, & hominem, inter regnum terrenum, & cœleste imperium, inter Judicem, & Judicatum? Hyperbolica noscimus in sacra scriptura, & commodo sensu, & sine errore intelligimus: An quæ Deo repugnant credemus quamtumvis affirmentur? An intelligimus Deum posse pœnitere, posse irasci, gaudere, aut alicui mutationi obnoxium, gladium suum acuere, brachium extendere? An Hierosolymam ex gemmis, smaragdis, & adamantibus compactam expectamus? Plurima ex iis, & similia, hyperbolica sunt, quæ ad litteram intelligere nefas esset, & à rationis lumine alienum: sed ea quæ Deus clare, & aperte prænunciat, quæ in suo naturali sensu intellecta majestate divina digna sunt, atque ad totius sacræ scripturæ seriem consequentia; ad sensum alium ita diversum detorquere, ut verba Dei clara nil aliud quam obscura, & tenebrosa umbra reputetur; profecto id certius est Deum criminari. In summa ea quæ fuerunt, vel futura erant de necessitate salutis, Deus neque hyperbolice, figurative, aut obscure hominibus enunciavit: Satius fuisset nil prædixisse, & postea facere quod ipsi placuerit, siquidem ea figurative prædicta in causa fuerint, ut postea veris, & figuratis fides ab Israële non præstaretur: & gentes textibus scripturæ, quam non noverant, nequaquam indigebant ut crederent.

Num. IX.

Quod Christus literæ ſpiritualem ſenſum non explicuit, neque quod Lex erat Myſtica, potius oppoſitum: Atque in plurimis etiam Apoſtoli ad literam legem ſervantes.

PRoſequitur Doctiſſim. Vir reſpondens ad id quod dixeram, Deum nobis litteram mortiferam dediſſe; gentibus vero ſpiritum, qui vivificat; & ait: Deum primo dediſſe Iſraëli ſpiritum vivificantem, ſed cum revelatæ gratiæ repugnaverit, converſum fuit Evangelium ad gentes. Ego per ſpiritum intelligebam verum, & ſpiritualem litteræ ſenſum, ut non fuit Chriſto, dum viveret, revelatus, ut ſupra dixi; ſed oppoſitum docebat. Neque etiam diſcipuli hanc doctrinam claram, & apertam, conceperant; ex eis ſolus Petrus dixit quod erat Meſſias: & reſpondit, *quod caro, nec ſanguis hoc ipſi revelavit, ſed Pater:* non ergo hoc clare docuerat. Præterea diſcipuli adhuc terrenum regnum expectabant (utpote Judæi) & quæſivere an duodecim tribus Iſraëlis eſſet collecturus? Quibus ibi ſecretum quod ſub cortice legis latebat non aperuit, neque de Iſraële ſpirituali verbum loquutus: quamvis aliquando dixerit, quod regnum ejus non erat de hoc mundo: hæc ſervabantur ab Spiritu Sancto diſcipulis poſtea revelanda, ſed nec tunc adimpleta, quia poſtquam Spiritus Sanctus ſuper eos deſcendit, in eadem perſeverabant ignorantia, legalia jam inutilia minime credentes: ideo Petrus reſpondit Angelo, quod nolebat ſe immundare in reptilibus: Et de gentibus ad Eccleſiam recipiendis, dubitavit, ut qui credebat in ſolis Judæis Eccleſiam poſſe conſiſtere: adeo illis erat ignotum Moſis legem eſſe ut inutilem relegandam, ut plurimi ex diſcipulis eas ad ipſius obſervantiam cogere velint: & inito in Hieroſolymis conſilio oppoſitum Petrus præcipue decrevit. Vere profecto, & ſecundum divinum decretum, quod ſoli Iſraëli Legem commendaverat. Sed non conſiſtit ratio Petri in legis divinæ ut nunc aſſeritur per adventum Meſſiæ ablatione; Sed quod jugum quod patres noſtri portare non potuerunt non erat ſine neceſſitate gentibus imponendum, quod nil habet ſimilitudinis cum poſt ſequuta doctrina: Ergo neque Spiritus Sancti influxus ſpiritualem intelligentiam præſtitit, ut Judæis participaretur. Sed quo jure talem ſpiritum admitterent Judæi, cum & Chriſtum ipſum, & poſt ejus obitum diſcipulos legem ſecundum litteram obſervantes, viderint. Circumcidit Paulus Timotheum

præciſe

præcise ut scirent Judæi: Venit Hierosolymam, & ne contra circumcisionem, & patrias leges, prædicare convinceretur contrarium affectans, Nazareatum simulans sacrificium legale, & cæteras ceremonias in templo publice exercuit. Non ergo litteræ spiritum Israëlem docebat, sed gentes, quæ credere erant aptiores: Quibuscunque etiam aliqua in eo Concilio fuere decreta, ut abstinentia à sanguine, immolatis idolis, & suffocatis, sed pro fratribus Judæis nil prorsus decretum fuit, contentis Apostolis quod Moses singulis Sabbathis in Synagogis oppidatim legebatur: Credebant igitur hoc ipsis sufficere, dummodo Christum crederent, absque alterius spiritus notitia.

Num. X.

Quod frustra, & præter rationem ab Apostolis, præcipue Paulo, Judæis ritualia servare permittebatur: & quod verbis implicabantur.

PRosequitur Doct. Vir ut probet Deum Israëlem carnalibus, & umbraticis non fefellisse, & ait quod *neque Apostoli, neque Paulus magnus libertatis Christianæ patronus Mosis ritualia post Christi adsensum prohibuere Judæis.*

Sic & ego supra probavi, unde inferebam doctrinam de mystica, spirituali intelligentia Judæis non fuisse enunciatam neque præceptam, cum tamen hæc omnino essent incompatibilia advento jam corpore quod significabant, & donec in ipsis perseverabant spiritum qui vivificat minime habebant: Et ego quæro, quo prætextu, vel in quem finem ea observari permittebantur, an ut divina à Deo præscripta? Si ita: ergo ad vitam æternam consequendam: quippe non est obedire Deo, nisi in hunc finem: neque talia licebat agere ut indifferentia, cum semper fuissent habita divina: Quod si nunc scirent non esse necessaria, ut quid religiose servavent? hoc nihil aliud esset quam iis quæ sacratissima fuere indigne ludere: quam difficilis, quam confusa fuit hæc ultima revelatio? Idcirco cæteri Doctores Christiani aliter respondent: Quod servabantur legalia ut sepeliretur Synagoga cum honore. Sed quid hoc est nisi rhetoricus, & speciosius prætextus? At Paulus, cum omnia omnibus fieret ut aliquem Christo lucraretur, antiquos ritus Judæis permisit, plurima gentibus, quæ tractu temporis novis statutis, & consiliis partim evanuere, vel pro majori parte in toto Christianismo, præsertim papistico, perseverant. Opinatur ergo Doct. Vir, quod si ego nunc in Christum crederem

derem ut verum Messiam, & simul omnia Mosis legalia servarem ut à Deo in lege præscripta, & ut ei obedirem, & meæ conscientiæ satisfacerem, essem nullius criminis reus, & optimus atque orthodoxus Christianus, siquidem illa neque à Christo, neque ab Apostolis, neque à Paulo fuerunt Judæis prohibita. Vidi doctissimum, & satis pium virum Dominicani ordinis Monachum, qui toto corde hanc opinionem conceperat, & ab Inquisitoribus captus, post sex carceris annos, in sua sententia constanter perseverans Christum usque ad ultimum spiritum implorans, vivus fuit concrematus. Putarem quidem quod totus hodiernus Christianismus pro illius hominis condemnatione suffragium daret. Sed ad rem: permittebatur Judæis ab Apostolis ritualium usus à Deo præscriptus, dummodo Jesum Messiam crederent quem expectaverant: Verum antiquis, & hodiernis Judæis videbantur Apostoli in verbis implicari, cum præcipua Christi dogmata Legi Mosis contraria sint, & eo ipso quod Christum crederent Legem tenerentur deserere, ut vanam, & inutilem ad salutem, ut jam non Deo gratam: Cum tamen ex eadem credere teneantur, ipso Deo sæpe attestante, quod non sunt vana quæ nobis præscripsit, quod non sunt inutilia, quod ei gratissima tota lex est, præcepta, judicia, atque ceremoniæ, quod in ejus observantia sanctificabimur coram Deo, quod illa est nostra vita, & medium unicum pro nostra sanctificatione; quæ si feceritis & observaveritis sancti eritis coram me: Certe inter sanctum & justum nullum assignari potest discrimen: Ergo contra legem facerent, qui ejus præceptiones, ut vanas & non amplius ad salutem utiles observarent: Inanis quidem foret superstitio, & hypocrisis cum divina lege, & Christianismi severitate incompatibilis.

Sed tunc temporis erant Christiani in infantili ætate, balbutiebat Sanctus Spiritus cum ipsis, ut puerulis, sublimiori doctrinæ non idoneis (Ecclesiæ infantiam appellant Doctores Theologi) ideo totus scopus consistebat in fide Christi propaganda & optimis moribus consulendis (ut etiam faciebant Stoici) omni honestate, & vitæ innocentia præscripta. Unde nil mirum eo tempore legalia Apostolos & exercuisse, & permisisse Judæis, dummodo Christo nomen darent. Erat tamen perniciosa permissio, quia qui transgrederetur crederet se peccare, & qui observaret crederet Deo placere, & utrique absolute fallebantur, cum ea, utpote indifferentia, neque Deo offensiva, neque grata fuissent. Videat deprecor Doct. Vir miserum populum, jam orto sole, tenebrisque fugatis, veritate, quæ sub legis cortice latebat, clare detecta, in ejusdem legis laqueis inutiliter implicitum, ut novi Prophetæ eam inutilem,

inutilem, vanam, tamen adhuc obſervabilem à Judæiſque non neceſſario rejiciendam prædicarent. Hoc ſufficiebat, ut eos Prophetas populus non audiret, quia utpote miſſi à Deo, populum in lege divina confirmare debuiſſent; non vero avertere, vel ut inutilem, indifferenter ſervare, aut rejicere; *Hieremia*, *cap.* XXIII. *verſ.* 22.

Num. XI.

Quod ſi Lex eſſet typica, & hoc Deus non voluiſſet quod ſcirent Judæi ante adventum Meſſiæ, eos fallebat: quia volebat, quod rem aliter ut erat intelligerent.

DIcebam Deum decepiſſe Iſraëlem legibus umbraticis, ſi talis futurus eſſet Meſſias ut nunc creditur. Reſpondet Doct. Vir, quod non eſt decipere Judæos, non ipſis regni Meſſiæ conditionem, ut futura erat, exacte, & aperte prædicere. Et ego iterum urgeo: hoc non eſſe decipere, fateor, quia non omnia debebat Deus prænunciare, quæ ad Meſſiam ſpectant: Sed omnino contraria prædicere iis quæ futura erant, adeo ut propter hanc prædictionem populus poſtea eventui non crederet, hoc eſſet vere decipere: quod an ſic fuerit experimentum ipſum oſtendit.

Addit, quod foret decipere ſi propter obſervantiam legum umbraticarum transgreſſam Deus populum puniviſſet: ſed cum potius obſervantes dilexerit, & prævaricationes graviſſimis punitionibus affecerit, fruſtra contendo quod Deus populum fefelliſſet. Eodem ſi liceat utar argumento: cum talium legum obſervatores Dominus dilexerit, & prævaricationes acerrime puniverit, ſi adveniente Meſſia, in ipſis legibus, ut antea hærentes, & conſtantiſſime perſiſtentes, propter Dei amorem, & veram fidem, à Deo extrema ruina, & deſertione punirentur, an non eos decepiſſe crederetur, quia Deum conſilium mutaſſe ſuaderi non poſſent? Quod ait Doct. Vir de infantili Iſraëlis ætate, de elementis, de rudimentis puerilibus legis Moſaicæ, nihil probat contra Judæos, quibus, ſi infantuli eſſent, & majoribus ferendis adhuc inepti, non legem Deus ipſis imponeret, quam patres noſtri ſuſtinere non potuerint, neque adeo grave jugum, quod poſtea Spiritus Sanctus nollet imponere collis gentium: certe non facile compatitur, quod Lex Moſis obſervatu difficillima ſit, dura, atque ponderoſa, & quod eam Dominus infantili populo exactiſſime obſervandam

vandam imponeret: Præsertim cum, ut alibi dixi, decem præcepta decalogi majorem perfectionem admittere nequeant; ita ut & in ipsis, & cæteris moralibus in lege dispersis, quo ad Deum, & proximum, tot sint divinæ præceptiones, ut non pluribus indigeat humanum genus ad summam perfectionem, atque salutem. Nisi id intelligendum veniat de aliquibus Christianismi mysteriis, quæ sicut nunc, à quovis populo, quamtumvis rudi, creduntur, anteaque à Græcis, & Romanis, etiam ab Israële in sua infantia crederentur. Ego quidem ut verum fatear, maxime desideravi quod talis excellentia, & major doctrinæ Christianæ perfectio, mihi ostenderetur, siquidem ex auctoribus nil solidum potui percipere.

Num. XII.

Quod Israël non ex odio, neque malitia Christum abjecit: quod si male fecit, fuit ex invincibili ignorantia, ut & Paulus fatetur, & Christus dixit.

Promisit Deus (ait Doct. Vir) Regem, eumque suo tempore misit, eis donis instructum, quibus posset Israël eum facile cognoscere, *si seposito prajudicio, & malitia, sedata mente eum considerasset.*

Si Israël tunc temporis per totum orbem in Synagogis dispersus, & omnes qui Judæam habitabant, Christum, & ea quæ referuntur dona vidissent, posset dubitari quare non crediderint: Sed siquidem neque præsentes credidere, minus possent credere absentes, qui nil viderunt, neque aliquid novum in Israële ex iis quæ exspectaverant, neque in toto mundo experti fuere. Erat quidem non facile, aut rationale post ejus mortem, Judæos divinam legem inter gentes laboribus, opprobrio, & despectione observantes, hominibus eam historiam enarrantibus, fidem præstare, & quam divinam religionem à Deo & ascendentibus receperant, abjicere. Hoc erat præjudicium à Doct. Viro damnatum, quo Judæi semper divina lege præventi nova dogmata admittere renuerunt, & in hoc præjudicio perseverare à Deo ipso semper fuerunt admoniti.

De malitia, quam disertis verbis Doct. Vir, & illius temporis Judæis, & præsentibus imponit; nescio quid respondeam: Sufficeret negare, cum id probari non posset, sed à Deo qui hominum corda exscrutatur, an malitia sit, vel fidelis constantia judicabitur. Fere excogitari nequit, quod in hominem,

minem, qui mortuos excitat, cœcis visum concedit, ægrotos omnes sanat, & infinita edit miracula, totus populus malitiam, & odium exerceat; possent quidem aliqui qui idem officium affectarent; potuerunt falsi Prophetæ maligna invidia contra Hieremiam agere, quia de vera, vel falsa prophetia contendebant, vel etiam idololatria infecti contra aliquos Prophetas: aliter nescio quæ insania tot homines potuit corripere, qui alias levissimis quibuscumque insolitis permoventur: Præsertim in viro justo, & innocente, quamtumvis populi peccata, & hypocrisim magnatibus urgeret, quod tunc Rabbini, & nunc etiam nostri singulis Sabbatis concionantur, & acriter reprehendunt; neque ideo populus aut seniores eos odio prosequuntur, sed annualia largiuntur stipendia, ut suis concionibus homines coerceant, & ab peccatis avertant.

Tandem Paulus Doctissimo Viro contradicit, & pro Judæis respondet, asserens, quod ex ignorantia Christum crucifixere, & quod ipse ex zelo legis Christi sequaces totis lacertis persequebatur: tamen erat vir doctus, Rabbinus, qui studuerat ad pedes Gamalielis. Quare igitur cæteri Judæi, pio eodem zelo non afficerentur, cum Paulus credere non potuisset, quousque vidisset cœlos apertos, & audivisset arcana Dei, quæ non licet homini loqui? Si toti populo talia contingerent abs dubio crederet, sicuti credidit in deserto. Ideo dixit Deus Mosi, *Ego veniam super tabernaculum, & videbit totus populus, & credet*; debebat ergo videre totus populus: quare si non credidit eandem habuit malitiam, quam Paulus dum non credebat. Sufficiat ergo pro malitiæ excusatione, quod scribitur in Evangelio Christum dixisse; *Pater ignosce eis non enim sciunt quod faciunt*; & quare facerent si scirent?

Num. XIII.

Quod Deus talibus phrasibus uti debet, quas non in contrarium sensum Israël intelligere teneatur. Atque qua ratione Israël suum Messiam exspectet, & ob quem finem.

ADdit Doct. Vir quod nulla ratio cogit, ut Deus pro iis quæ promittebat, iis phrasibus uteretur, quas Israel, etiamsi maxime velit, in alienum sensum accipere nequiret.

Fateor quidem, quod nulla ratio cogit Deum talibus phrasibus loqui, quas non possit hominis malitia, etiam si maxime velit, in alienum sensum interpretari. Cum hominis malitia

potis ſit verbum Dei quamtumvis clariſſimum, obſcurum reddere tenebricoſum, & aliquando divina bonitate indignum. Hinc hæreſiarchæ in omnibus eccleſiis exorti fuere. Sed ratio naturalis cogit credere, quod Deus ſumme verax non talibus phraſibus loquutus fuit in iis quæ promiſit, quas poſtea Iſraël in alienum ſenſum, atque contrarium, accipere teneretur; vel in æternam damnationem abire phraſibus iis juxta naturalem ſenſum intellectis.

Proſequitur Doctiſſimus Vir; quod non æquum erat propter ſequentium prævisam infidelitatem, Deum nullam populi ante Meſſiam viventis rationem habere: Cui ſtatui clara de futuro Meſſia revelatio minime conveniebat, (ut ſupra probavit) Reſpondeo, quod ſicuti Deus in lege extremam Iſraëlis ruinam, & longiſſimam diſperſionem, qualem nunc experimur, clare prædixit: non obſtante periculo, quod populus tot laboribus perterritus legem divinam deſerens, gentibus permiſceretur: Sicuti etiam populus per tot ſecula in hac diuturna captivitate legem conſtanter ſervat, quamvis ſciat poſſe per plurima ſecula differri ea terrena redemptio, quæ nunc viventibus nil proderit quando veniat: Ita quamvis ſciret redemptionem ſpiritualem futuram, legem non derelinqueret, neque animo deficeret, quia nemo Judæorum ſervat, nec aliquando legem ſervavit propter Meſſiam aut futuram redemptionem; Sed propter vitam æternam conſequendam. Non igitur eſſet inconveniens quod Deus Meſſiæ regnum cœleſte prædiceret, quod moriturus, & reſurrecturus erat, in cœlumque Judæis videntibus evolaturus, ubi thronum Davidis divinitus collocaturus: quod omnes gentes tunc Iſraeli erant adjungendi; ut eumdem Deum Iſraëlis colerent, Legis Moſis abditis arcanis per Meſſiam, & ejus Prophetas plurimis inauditis miraculis patefactis: An talis prænunciatio Iſraëlis animos in, & extra afflictiones dejiceret? Profecto in divina lege, & Dei amore, & ſpe confirmaret. Quod ſi non obſtante clara iſtius negotii prædictione à Romanis, vel aliis Hieroſolymæ crucifigeretur, (ut fuit) ſui Meſſiæ mortem Iſraël lamentaretur, ut Moſis mortem, & inter cæteras quas paſſus fuerat calamitates hæc major ab eo putaretur: Fidem haberet quam vos habetis, crederet ſuum Meſſiam ut creditis; neque infidelitas in cauſa foret ut regnum terrenum Iſraëlis Dominus deſtrueret; populumque ſuum inter gentes abjiceret; Servaret potius ut à Prophetis enunciatur, Meſſia ex cœlo regnante, & terrenum Iſraëlis regnum reſtituente (quod Doctiſſimus Vir cum omnibus Chriſtianis Doctoribus fatetur, dicens quod ſi Judæi Chriſtum non rejeciſſent non à Deo fuiſſent in hac captivitate derelicti) præterea nonne plurima ex iſtis fuerant etiam à divinis Prophetis Iſraëli revelata? quod

Adonay

Adonay *Adonay futurus erat unus, & nomen ejus unum omnibus gentibus*, quod *omnes ventura erant Hierosolymam in nomine Adonay:* quod *omnes ventura erunt de Sabbatho in Sabbathum, de novilunio in novilunium Deum Jahacob adoratum, & singulis annis ut festum tabernaculorum cum populo Dei celebrarent, idololatria penitus exstincta:* Si hæc omnia à Deo concedenda expectamus, non sine Messiæ interventione in terra, quid inconveniebat prædixisse Messiam jam in cœlo collocatum, ut Dei instrumentum, hæc, & sublimiora effecturum? Sicuti Angelus ille qui Israelem per desertum ducebat. Certe quod hac, vel altera creatura, vel ex cœlo, vel in terra, utatur divina voluntas, nil indignitatis, aut inconvenientis habere videtur, neque quod sic clare, & aperte, Israëli fuisset enunciatum; ne in letalem errorem misere dilaberetur: hoc modo Deus populi ante, & post Messiam viventis, eandem habuisset providentiam, & id medium, quod (ut creditur) decreverat pro generis humani salute absque Israelis internecione, optime exsequeretur. Sed cum id Deus nullatenus per Prophetas prædixerit; potius littera oppositum significaverit, ideo non credidere Judæi, & se hac arte à divina lege recedere, eamque contemnere putabant, si crederent.

Cæterum quod de fide, & docilitate, quam Deus ab hominibus exigit, adducit Doct. Vir; generalissimum est omnibus sectis: ita loquuntur Pontificii contra omnes Reformatos, ita Reformati contra Papistas, Socinianos, & alia dogmata insequentes. Ita etiam Mahometani contra Christianos, seque ipsos appellant credences ab Alcorano edocti; Sic Judæi se populum Dei sapientem, & à Deo instructum putant: Cæteros omnes populos vanis sectis implicitos existimantes, ut à Deo censebantur ante Christi adventum. Et cum viderint quod ab initio legis divinæ ante, & post Christi adventum, ab omnibus gentibus, ut pertinaces, & superstitiosi contemnebantur, & continuis conviciis, & opprobriis propter divinam legem afficiebantur, ut patet ex Plinio, Tacito, Petronio, Justino, & similibus: Post vero sequutus Christianismus ex eisdem gentibus coalescens idem odium, eamdem persecutionem, eadem convitia, cum semper exercuerit, eademque Mahometani pariter nobis objiciant, nullo dissimili prætextu; nil mirum quod Israel credat omnes has gentes propriis erroribus, ut antiquitus compulsas, suæ in divina lege constantiæ illudere, & ad suas fides ut dociles, indesinenter trahere contendant. Ita est, Deus vult homines ad suum imperium, atque mandata dociles, non refractarios; non contumaces; sed non ita blandos, dociles, ut ab constantia in ea quam receperunt vera fide aliorum hominum suasione, vel etiam Angelorum (si possibile foret)

contraria doctrina amoveantnr: Sic etiam de Evangelio legi novos Christianos Paulum admonuisse ad Corinthios.

Dicit amplius Doctissimus Vir, quod non reperitur in suis scriptis, Deum præcipua Messiæ officia non revelasse; sed quod non clare, & plane revelavit: hoc est, obscure, & verbis figuratis; Respondeo, quod confuse, per umbras, & figurative revelare haud probari potest; nisi prius Evangelio fides adhibeatur: neque potest Evangelio fides præstari, nisi credantur ea ab figuris, & umbris in Vetere Testamento contineri. Cum vero Israël tales figuras, & umbraticas insinuationes nunquam cognovisset; frustra ex Vetere Testamento Evangelium suam veritatem probare contendit; quippe quo magis Israël scripturas excrutatur, magis abest, quo minus testimonia pro Evangelio confirmando adinveniat. Neque tales insinuationes sufficiebant, ad Legem Dei deserendam, novamque amplecti priori plane contrariam, præsertim cum clarissime de Messiæ officiis Dominus fuisset loquutus, non tenebatur Israël claris ut inutilibus despectis, confusas, obscuras, umbraticas insinuationes disquirere. Ideoque ea quæ dicuntur obscure insinuata (ut prætendit Doctissimus Vir) non fuerunt in causa, ut Israël eum Messiam non receperit: Sed negato supposito de iis obscuris insinuationibus, & figuris, quas nunquam novit; non credidit Israel illum Messiam propter clara, & patentia à Prophetis de Messia revelata, & in illo non solum non adimpleta, sed omnino contraria ratione contingentia.

Deus fidem exigit ab hominibus; sed id non obstat quod clare revelet id quod vult quod credamus, & quibus vult quod obediamus; hoc liquet, quia non, quia clare se ostendit Israeli, fides Israelis erat minus sancta, & Deo grata: & si hæc fuit ex clara revelatione, quare non ita de Messia vel ante vel quando venit? Præterquam non petit Deus, aut aliquando revelavit quod populus crederet in Messiam, vel in aliquem alium Prophetam; maxime quod crederent Prophetæ, verba Dei enuntianti; quod omnino diversum est cum homo in solum Deum credere debeat, Prophetæ vero credere: ergo qui in se ipsum fidem exposcit jam Propheta non est, sed Deus ipse. Debet enim Propheta dicere: *Sic dicit Adonay:* non, *Ego autem dico vobis:* præsertim si prædicetur Lex Dei, ut onus insupportabile. Quas hic Theologi distinctiones adducunt optimæ sunt ad dogma Christianum defendendum Scholastico modo, non vero ad Israelem suadendum ut credat; etenim Deus Israeli in ea lege constantiam perpetuam commendavit, ut ab ea non recederet, quamtumvis portentis, & miraculis suadeatur. Certe non obedire Deo, ut ait Doctissimus Vir, non est idem ac

ac ut Iſrael Deo obediat legem à Deo commendatam ſervare, & alteri quæ ſub nunquam auditis, ne excogitatis doctrinis proponebatur, repugnare.

Num. XIV.

Quod Judæi non propter carnalem affectum Meſſiam non recepere, neque talem expectant, ſed omnino propter Dei gloriam, cum pro ſingulorum Salute Meſſias neceſſarius non ſit.

Pergit Doctiſſimus Vir & acriter in Judæos invehiter, quod nil aliud impedivit ut ſuum Meſſiam admitterent, niſi *carnalis quidam affectus, qui terra ita ſit affixus, ut animum ad cœlum & cœleſtia minime attollern velit.* Sed in quo conſiſtat iſte carnalis affectus ſapientiſſimus Dominus nunquam ſatis explicuit: debet tamen conſiſtere aut in amore patriæ, & bonorum temporalium; aut in doctrina carnali, quæ ſpirituali opponeretur, aut in utroque. Quod ad amorem terræ Chenaan attinet, non inficias ibo, quod Iſrael eam ſummo amore proſequitur: & ſic tenebatur, niſi divinam munificentiam indigne contemſerit: In ea, & propter eam Dominus tot miracula fecit: Iſraeli ut inæſtimabile bonum promiſit, & dedit: quod ſi legem obſervaſſet in ea feliciter victurus; quod ſi transgrederetur, non infernales pœnas comminatur Judæis; quippe cum republica loquebatur non cum ſingularibus, in quibus plurimi erant juſti, tota republica ut improba, & rebelli, punitionem ſuſtinente, quæ in exilio à terra illa ſancta conſiſtebat: neque cætera bona temporalia, quæ ad uſus humanos expectant à Deo ipſo promiſſa, debebat Iſrael deſpicere; ſed cum gratiarum actione à liberaliſſima Dei manu recipere, & debita cum pietate, & moderatione eis uti; unuſquiſque ſecundum ſui ſtatus rationem, cum in ſuo mundo diverſas hominum hierarchias eſſe voluerit, quas abſque bonis temporalibus ſubſiſtere foret impoſſibile: Hoc vero reſpectu divinæ gloriæ, & ſalutis æternæ, atque perfecti Dei amoris, quaſi nihilum ab Iſraele habendas, ab eo didicimus, quem toto corde, tota anima, totis viribus amare jubemur; ita ut nullum, nec minimum in corde habeamus quo Dei amorem, & obedientiam, quoquo modo diminui patiamur: Sicuti nec amor proximi, aliquid detrahit de totali amore quem Deo debemus, ſiquidem & proximum, & cætera temporalia in ſolius Dei glo-

riam amare teneamur, neutrumque simulata affectatione despicere: Abrahamum, Ishacum & Jahacobum, Dominus divitiis cumulavit, pro quibus gratias Deo reddidere: Ideo Jacob Deo dignas grates rependens dixit, quod *pauper cum suo baculo Jordanem transiverat; & tunc duabus pecudum gregibus, dives, in patriam redibat*, non erant certe viri isti ita carnalibus addicti, ut cœlestia considerare nequirent, nec obstabant divitiæ frequentibus cum Angelis colloquiis, quia divitiarum amor talis erat ut de divino nil prorsus detraheret. Hæc fuit, & erit semper sacræ Legis doctrina pro qua violentissimas mortes Judæi passi fuerunt ante Christi adventum, & postea pro Romanorum idololatria à suis terminis exterminanda, nec adhuc oculis Hierosolymæ sub Cæsarum imagine inspicienda unanimes colla carnificibus libenter obtulere. An erat affectus carnalis? terrenis affixus, quod temporalem vitam contemnebant, ut æternam cosequerentur? Non id concedet Vir pientissimus. Nostro vero seculo, & præcedentibus post Christi adventum non eadem, & difficiliora Judæi perpetiuntur? incarcerantur, bonis temporalibus penitus destituuntur, & vivi propter divinæ legis confessionem concremantur? An hic est carnalis affectus quo cœlestia aspicere non possumus? Profecto non nisi propter cœlestia gentium labores, opprobria, & mortes sustinuerunt; & sustinemus: Nec amplius pro Dei amore agere possumus; cum nemo possit amicum magis amare, quam vitam dare pro amico suo, ut in Evangelio legitur.

Sed jam video Christianam doctrinam majorem perfectionem prætendere, videlicet, quod omnia terrena temporalia penitus contemnantur, quod sola ad cœlestia animi eleventur, & ea unice prosequantur, nulletenus in terris thesauros colligere, sed dumtaxat in cœlo, ubi omnia sunt à corruptione exempta: quod neque pro sequenti die, ut nostræ indigentiæ subveniamus, solliciti simus, à passerculis, & floribus edocti, quibus Deus, eis non cogitantibus, liberalissime providet: quod vendat quisque quæ bona habuerit, & tollat crucem suam, & Christum insequatur: sicuti jubebant, & exercebant Apostoli cum primis Christianis: & vendebant omnia quæ habebant, & imponebant pretium pedibus Apostolorum: Amare inimicos, non vindictam capere nec odium servare, una percussa gena, alteram offerre percutienti: nunquam jurare: neque adhuc juste pro meo pallio litem cum proximo agere, potius reliquum meæ vestis patienter largiri. Ex iis præcipua fuere in divina lege præcepta, aliqua non nisi cum hyperbole proponuntur, quæ commodo sensu accipi debent: Consilia dicunt Doctores Pontificii, alii præcepta. Plurima bona essent, si factibilia forent: Sed nunquam Christianismus talem doctrinam

nam fuit opere exsequutus: nisi forte in iis primis ecclesiæ rudimentis, tunc enim pauci cum essent, unam quasi confraternitatem constituebant, ut ex actibus Apostolorum colligere licet: post vero crescente numero ea doctrina impossibilis evasit: nunquam Christiani bona temporalia contemsere ad cœlestia dumtaxat respicientes; quamtumvis sæpe vitam darent pro religione, ut & Judæi semper fecere. Semper thesaurarunt in terra, quamvis cœlestem patriam principaliter intuerentur: Sufficiebat quidem esse pauperes spiritu, & respectu vitæ æternæ omnia temporalia nec flocci habere. Semper regna armis tueri consuevere: Quisque suam dignitatem cum decore servare: Sua bona retinere, nec vendere omnia: & dare pauperibus, ut sic crucem suam Christum insequens unusquisque tolleret. Adeo ut qui aliter vitam suam componeret, & ea omnia ad literam servaret, ut superstitiosus à cordatis omnibus damnaretur. Neque mundus alio modo gubernari patitur. Quid si omnes ut ab Evangelio instituitur vitam agere velint; ubi inferiores, qui aliis inservirent in rebus ad vitæ conservationem necessariis, omnes cum essent pauperes, & æquales? Esset profecto totus mundus, saltem totus Christianismus, mendicorum colluvies. Debent ergo divitiæ prudenter servari, & licite conquiri, ac in proprios usus sancta cum sobrietate dispendi: Pauperibus non totum panem; sed suam portionem largiri; Sed præ omnibus quærere regnum Dei, & ejus gloriam omnibus anteponere; & servando mandata quantum nostra fert fragilitas, Dei gratia semper implorata, animæ prospicere, & salutem æternam à Deo per suam misericordiam expectare, & constantissime ambire. Nisi hæc Evangelica doctrina sic intelligatur, qui fuit, & est sensus legis divinæ à Mose promulgatæ, nunquam opere exequi poterit, nunquam eam Christianismus observavit. Si tamen ego omnes Christianos Monachos Capucinos factos vidissem, tunc libenter faterer, eam habere Evangelicam perfectionem in totius mundi, & terrestrium contemptu stabilitam: Interim neque in vitæ compositione, neque in cordis affectibus, neque in cœlestibus unice disquirendis Christianos cæteris gentibus majori video spiritualitate gaudere, quamtumvis de ea maxime glorientur. Potius nulla religio, quæ tot vitiis, sectis, præcipue idololatria pro majore ejus parte scateat, & conspurcata sit, ac semper fuerit. Fateor tamen hæc esse contra religionis Christianæ genium, qui hæc omnia valide condemnat; Sed id assererem, quod iste genius ista perfectio secundum id quod divinæ Legi Mosis addere intendit, hominibus impossibilis est, & nunquam exequuta, nec exequendam nisi intra eos limites, quos Dominus ipse in divina Lege præscripsit. Et cum spiritualia, & cœlestia

Christiani per Evangelium non magis ambiant quam Israël per Legem; non recte dicitur, quod ob terrenum, & carnalem affectum Judæi cœlestia respicere non potentes, Messiam suum non cognovere: Imo à carnalibus Israëlis animus adeo erat aversus, ut Deum summum spiritum, carni minime similem, ejus jussu ab initio credens, jam incarnatum esse in animum non posset inducere.

Num. XV.

Quod ea quæ sufficiunt pro suadendis gentibus ad Evangelium non suffecere Judæis aliter à Deo instructis. In quo Doctissimus Vir non me bene intellexit.

Dixeram, quod illa revelatio de officiis Messiæ in Veteri Testamento sub figuris significatis sufficiens erat pro gentibus suadendis; non vero pro Judæis aliter à Deo instructis. Regerit Doctissimus Vir, quod *si pro gentibus erat sufficiens, etiam debebat sufficere Judæis, siquidem agebatur de gentibus ab idololatria avertendis, & ad Dei Israëlis fidem adducendis:* Quare ergo non sufficeret pro Judæis?

Respondeo, quod ea quæ sufficerent pro gentibus ad Evangelium suadendis, nullatenus sufficiebant pro Judæis, propter rationem quam ibi adduxeram: Quippe Judæi erant à Deo contraria doctrina instructi, quæ debebat esse unica suæ fidei regula, quam gentiles penitus ignorabant. Verum argumenta, quibus Apostoli probarent unius Dei existentiam, non minus sufficiebant pro Judæis, quam pro gentibus; siquidem essent ex naturali ratione petita (quamvis ea in Evangelio non inveniantur) sed his argumentis non indigebant Judæi, qui soli in toto orbe, verum Deum ab incunabulis noverant, & adoraverant. At argumenta quibus Evangelium, seu novam revelationem gentibus suadebant his possent sufficere, utpote talium rerum ignaris, & divinas scripturas minime cognoscentibus, quibus antequam jam essent Christiani haudquaquam fidem adhibuere: quibus ergo argumentis eum Messiam Deum, & hominem esse probare possent? Id naturali ratione suaderi nequit: ex Vetere Testamento dumtaxat argumenta capere tenebantur; sed gentiles analogiam cum Evangelio quomodo discernerent, ut sic ad fidem suaderi possent? Cum igitur Veteris Testamenti essent ignari, Evangelio facile credidere, & cultum pietate plenum admisere: cum antea summa cum barbarie

barie plurimos homines mortuos ut Deos adorandos amplecterentur, multis fabulis contextis lumini rationis plane repugnantibus: quid mirum, quod melius instructi Deum Israëlis admitterent, quem fortasse non credidissent nisi suo modo ipsis proponeretur humanatus, ex muliere natus, pulcherrimus, innocentissimus, mortuus, resurrectus, & in cœlis ad dexteram Patris sedens inter divos collocatus: Erant similibus populi terræ satis assueti. Paulo post vel statim à Christianismi exordio, paucis labentibus annis eadem gentium idololatria perstitit, divorum nominibus, atque dearum, dumtaxat mutatis, quibus eadem antiqua templa fuere dicata, & in quibus non minus idololatricus cultus celebrabatur, & adhuc pro majori parte in Christianismo consistit.

Cum igitur ego dixi ea argumenta sufficisse gentibus; non sic debet Doctissimus Vir intelligere, quasi dicere velim, ea argumenta pro statuendo Evangelio, utpote valida, & vera, sufficisse pro gentibus: sed quod eæ ignaræ ob sui inscitiam potuerunt iis facile convinci, & fidem præstare: nec enim habebant principia, quibus novis repugnarent, & sua antiqua sustinere possent, ideo Occidentales, & Orientales Indi facillime non solum religionem, sed Papistica idola admisere, & alia quæcumque admitterent, si proponerentur, non ita Chinenses, utpote suis ritibus, quamtumvis falsis, rationabilius instructi. Ideo dixi quod ea non sufficiebant pro Judæis à Deo aliter abunde instructis, quibus in lege dixerat: *Vos estis gens sapiens, vos estis gens inclita.*

Dixeram Deum per Prophetas Messiam diversis coloribus depinxisse, ac postea vester apparuit. Respondet Doctissimus Vir, Deum non posse sibi esse contrarium: & siquidem gentes credidere, hoc sufficere debebat Israëli, ut cognosceret, se Prophetas in vero sensu non intellexisse. Bene quidem; quasi Israël à gentibus discere teneretur, vel earum exemplum imitari, cujus oppositum Dominus semper commendaverat, & ab eis per religionem separatum voluit, nunquam in ea cum gentibus conventurum, ut dixit Moses: *Et erimus separati, ego, & populus tuus ab omnibus populis terræ;* cui Deus respondit: *Hoc etiam faciam, quia invenisti gratiam in oculis meis.* Jam quidem per plura secula expertus fuit Israel gentium doctrinam semper ei fuisse funestam, & earum imitationem omnium malorum causam: Ideo eam fugere Dominus sæpissime admonuit: Ergo quamtumvis gentes crederent, nil debebat in Israëlitarum animos influere illa fides. Est enim verum, ut dixi, quod Deus contrariis coloribus Messiam depinxerat: quippe terrenum descripsit, qui alias futurus erat cœlestis: & sicuti

hæc

hæc nostra spes in Messiam terrenum est vestræ fidei contraria; ita & illa promissio terrenis coloribus depicta, ut jacet, futuro cœlesti Regi. Sed quod sub his contrariis coloribus, aliud satis diversum latebat; Id nunquam novimus, neque noscere possumus, donec Evangelio fidem non præstiterimus.

Num. XVI.

Quod Israël Regem cœlestem non vidit, neque visibilis est, sed fide credendus, neque pro hoc miracula sufficiebant.

Refert Doctissimus Vir, Regem Israëli promissum fuisse, sed quod responderim: Regem non vidimus. Et urget, verum esse quod Regem terrenum non vidimus; habuimus tamen cœlestem, quem noluimus recipere. Christiane satis loquitur, ut decet, sed contra Israëlem nil convincit, qui regem cœlestem Hierosolymæ non vidit: Neque visibilis est Rex cœlestis; sed per fidem credibilis; quia non potest esse Rex cœlestis, nisi fuerit Deus ipse (quidquid Sociniani contrarium somniaverint) etenim nulla pura creatura potest ubique assistere, & providere. Sed quomodo cognosceret Israël hominem aliquem esse Deum, ideoque regem cœlestem? an ex miraculis? Profecto vera miracula opera Dei sunt, sed quando à Deo immediate non efficiuntur, sed per homines, isti ut Dei instrumentum recensentur, & ut ejus ministri venerantur, honore, & gloria soli Deo omnipotenti concessis: Non igitur ex miraculis homo aliquis sui divinitatem, seu deitatem asserere potest; sed id dumtaxat, quod ministerium ejus est à Deo, non à propria voluntate, aut superbia confictum. Neque Mosis miracula ipsum regem cœlestem probabant, sed regis cœlestis fidum ministrum. Cum vero Deo placuit immediate suam existentiam Israëli demonstrare, præter Mosis stupenda miracula, ipse absque hominis interventione totum populum alloquutus fuit, ita ut ejus existentiam non amplius posset in dubium vertere. Præterquam ut Doctores Christiani asserunt, Christus quando in cœlum ascendit Regis sceptrum obtinuit, non antea, cum servi formam gerebat in mundo. Quomodo igitur Israël posset tunc cognoscere eum hominem esse Deum, & Regem cœlestem, cum nec miracula sufficissent, neque quod de se ipso id affirmaverit, aut aliquod observaverit regnandi signum? Et quamvis cognosceretur ut Propheta, non ideo ut rex cœlestis cognosceretur, cum nondum regnum obtinuerit. Post vero tempore Apostolorum non sufficeret

ficeret quodlibet miraculum, ut quem Prophetam crediderant jam Deum esse crederent; Profectò nimia credulitas à Judæis exigebatur. Sed cum Doctissimus Vir non explicuerit quomodo Israël Regem cœlestem viderit; Sufficit absolute negare donec probetur. De quibus inferius plura.

Num. XVII.

Quomodo futura Redemptio ab Israële desideretur, quamvis non omnibus populi individuis profutura sit, præsertim qui antea emoriuntur.

Probat Doctissimus Vir: quod satis liquebat Israëli, futurum quod expectabat regnum non fore terrenum, neque corporalem redemptionem, quæ toti Israëli, & totius populi in salutem promittitur, quæ si terrena futura esset solis tunc viventibus prodesse quiret; non tamen per tot ante secula jam mortuis: Ergo spiritualis redemptio erat promissa, quæ toti Israëli posset esse in salutem.

Pro cujus argumenti solutione quod aliquam probabilitatem prima facie habere videtur, supponat Doctissimus Vir: quod Israël duplici sensu considerari debet: vel copulative, pro collectione populi, & ut respublica quædam à Deo instituta: vel distributive pro singularibus illius reipublicæ. In hoc secundo sensu nullo Messiæ, nulla redemptione indiget, nec aliquando opus habuit ad salutem æternam consequendam: sufficit quidem lex divina quam ut unicum medium ad salutem Dominus Israëli præcepit: *Hæc est vestra vita*: *arborem vitæ* appellavit Salomon: quod de temporali minimum verificaretur: cum & juvenes quamtumvis pii immatura ætate moriantur; sed de æterna necesse est intelligi. Propter ejus observantiam Deus se nobis concessurum promittit: quod *erimus ei grati*, quod *erit nobis in Deum*: quod *nos amabit*; & cum præter Deum ipsum nulla alia gloria rectè cogitari posset, sic nobis æternam gloriam promittit. Est quidem verum, quod cum homines ob sui limitationem gloriam neque concipere, neque verbis exprimere possent, varias gloriæ ideas sibi finxere, quas cæteris hominibus persuaserunt, ut ad vitæ rectitudinem, earum spe allicerent, Gentes Campos Elisios; Mahometani voluptatibus plenum Paradisum: Christiani civitatem in quadro positam super omnes cœlos, quasi Deus sibi domicilium aliquod paraverit: quod Jesuita doctissimus magno volumine graphice depinxit, ad ea verba Evangelii: *Multæ sunt mansiones in domo Patris mei:* ubi magna lucidissimaque palacia somniavit, ne post resurrectio-

resurrectionem Sanctorum rediviva corpora, quasi oves errarent per totum cœlum dispersa: Et cum sensus tunc non otiaturos, verisimile sit, mirabiles colores, odores, suavissimaque mella, atque sapores lepide descripsit: De tactu nil protulit, ne omnino Mahometicum Paradisum depingere putaretur. Ita humana imbecillitas delirat, in rebus incomprehensibilibus; at Israelis individua nullam aliam gloriam sibi proposuere præter Deum ipsum, cui si Israel legem observans, placuerit, credit & sperat infallibiliter eo in æternum fruiturum: Sed ubi, & quomodo, nec scit, nec scire usquam affectavit, neque pro hoc divino, & summo bono consequendo, Messiæ aut alterius redemptionis, interventionem admittunt Judæi aut necessariam esse crediderunt, sola divina misericordia, & lege contenti.

Verum in alio sensu, ut unus populus, ut respublica, ut ecclesia Dei collective sumpta, dispar est ratio: & ut talis à Deo punita fuit, suo splendore penitus destituta, ex sancta patria extorris, quasi à Deo despecta, & derelicta: quem statum, sub visione prophetica cadaverum ad vitam redeuntium descripsit Ezechiel, dicens: *Hæc est domus Israëlis, sepulta in gentibus*, cujus sepulchra se aperturum ibi promittit, & in patriam reducturum, super eamque divinum suum spiritum influxurum. Hæ sunt punitiones, & redemptiones populi, reipublicæ, seu Ecclesiæ; non singularium: quia in devastata republica sancti, & pii eamdem, fortasse propter Dei judicia deteriorem, fortunam subeunt. Ideo de pœnis, & præmio æternis Prophetæ fere non loquuntur, cum hæc ad singularia; non ad rempublicam pertineant; ne igitur Israelitica crederet se jam à Deo in æternum derelictam, neque amplius Deum Abrahami semen diligere atque in gentium numero à Deo haberi, suamque ecclesiam in alias mutasse, legemque quam dederat ut inutilem revocasse, populum, & in lege, & per Prophetas omnes, admonuit, quod fœdus cum patribus initum, nunquam defecturum, quamvis foret inter hostes suos dispersus; quod omnes nationes ad quas relegatus fuerit, disperdet; non vero populum suum quem ad justitiam castigabit; quod quamvis gentes credant, & ei objiciant, quod suum vulnus est immedicabile, ipse sanabit, ut non amplius ægrotet; quod restituetur, & in sui gratiam, & in patriam, ut ibi ab hostibus liber divinum cultum exerceat, & antiquis favoribus fruatur. Hæc adeo frequenter repetuntur in Sacris Scriptis, ut vix sit Prophetarum pagina absque similibus consolationibus, ita claris verbis, ut aliter, nisi ad libitum, interpretari non admittant, aut in alios sensus converti. Quamvis plures gentes per multa secula nobis objiciant; aliquæ, quæ majorem mundi

Hieremias.

di partem occupant, quod ſunt vera Abrahami poſteritas: aliæ quod ſunt verus Iſrael, ſicque ſpiritualis, in quo omnes Prophetiæ adimplentur, de quo maxime gloriantur diverſæ gentes variis cultibus implicitæ; & nos ex Iſraele naturaliter oriundos, ut à Deo odio habitos, & profanos abominantur, ſeque novis revelationibus, populos Dei eſſe contendunt. Sed hæc amantiſſimus pater in noſtri correctionem permittit: Non quod alios populos præ nobis diligat; ſed ut zelotypiâ affecti confuſionem patiamur, & ejus miſericordiam ſemper implore-mus: Quod ne aliquando ignoraremus claris verbis admonuit. Deut.Cantic. Moſis. Igitur tota eccleſia Iſraelitica promiſſam à Deo reſtitutionem deſiderare, & continuis præcibus flagitare tenetur; niſi ingrata fuerit, & infidelis. Sicuti & eccleſia Chriſtiana ſuam conſervationem, & propagationem avide exoptat, & Deum continuo deprecatur, quod Chriſtus regnet in omnibus hominibus, & quod omnia adimpleat quæ de eo prædicta fuere, ita ut in genere humano ſit paſtor unus, & unum ovile. An ſinguli Chriſtiani pro ſuarum animarum ſalute talium adimpletione indigent? non certe, ſed ſic credere, & deſiderare, ac petere tenentur in Dei gloriam, & eccleſiæ proſperitatem. Ecce, Doctiſſime Vir, (quod fortaſſe nunquam de Judæis audiveras) qualis ſit Iſraelis ſpes, qualem redemptionem conſtanter expectet; non pro divitiis conquirendis, quia Judæus, etiamſi ditiſſimus, redemptionem populi à Deo deprecatur; non pro humanis commoditatibus, plures quidem haberent inter gentes ſi divinam Legem deſererent, & Iſraelis futuræ redemptionis ſpem exuerent: Non ergo propter humanas commoditates expectant, præſertim cum (ut ait Doctiſſimus Vir) non multo pejus vitam degant in plurimis locis, quam vel degére, vel degere poſſent in terra Canaan: Hoc etiam liquet, ſiquidem habita permiſſione à rege Dario redeundi, præter quadraginta tria millia hominum, in patriam populus redire noluit. Et adhuc jam Hieroſolyma ædificata, templo conſtructo, & temporis tractu ea reſpublica non modicum ſplendorem adepta, populus terram Chenaan habitare renuit: & per totum mundum, ut nunc jacet, in Synagogis, diſperſus vivere maluit: quippe illa redemptio, licet à Deo conceſſa, erat omnino terrena, & ſublimiorem ex Prophetis expectaverat, quæ etiam ſpiritualem adduceret quam Judæi adhuc ſpectant, cum utramque Dominus promiſiſſet, videlicet reductionem in patriam jam ab hoſtibus liberam, & cordium mirabilem circumciſionem, tanta cum gratiæ affluentia, ut amemus ſemper Deum toto corde & tota anima ut vivamus.

Hoc

Hoc beneficium non nobis ſolis Judæis expectamus, ſed omnibus ſimul gentibus, cum Davide deſiderantes quod laudent Deum omnes populi, & pure adorent Deum omnes nationes. Sed hæc omnia, & temporalia, & ſpiritualia non præcipue in noſtram, & totius generis humani utilitatem expetimus; ſed ob principalem ſcopum propter Dei Iſraëlis gloriam, & honorem, qui ſolus regnet in ſuo mundo, cui cunctæ gentes cum amore, & humilitate obſequantur. Hoc eſt regnum Dei, quod deſideramus, & quod unice in noſtra liturgia petimus, & continuo deprecamur: quod ita temporali Iſraëlis, ex gentibus redemptioni, colligatur, ut nunquam unum abſque altero prædixerint divini vates.

Neque erit inefficax remedium, ut omnes gentes ad verum Deum convertantur, falſis ſectis depoſitis, ſi viderint populum à Deo per tot ſecula abjectum, & diſperſum, ejus omnipotenti manu, contra omnium hominum opinionem, collectum, ſublimatum, exaltatum, quem neque inſpicere dignabantur. Præterquam terræ Chenaan poſſeſſio ſignum erat evidentiſſimum, quod Iſrael in Dei ſui gratia perſeverabat; & ex ea relegatio iram Dei contra ſuam eccleſiam & populum ſignificabat, ut ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, evidenter agnoſcitur: Erit igitur talis poſſeſſio maxime expetenda, ut in divinam gratiam populus iſte ſe jam reductum credat.

Nec obſtat quod nunc & antea viventes hanc felicitatem guſtare nequeant; quippe quandocumque evenerit idem erit populus, eadem reſpublica, & eccleſia; & tunc totus Iſrael ſalvabitur: Sicuti totus egreſſus fuit ex Ægypto, quamvis in ea captivitate, & patres, & aliquæ generationes jam non exſtarent, morte præventæ. Totus Iſrael terram promiſſam obtinuit, quamvis omnes parentes in deſerto mortui fuerunt: Sic totus Iſrael tunc ſalvabitur, quamvis plurimi interim moriamur. Ideo diximus talem redemtionem pro ſingularium ſalute non eſſe neceſſariam; ſed propter ſolam gloriam Dei: & reipublicæ ſpiritualia, & temporalia bona, ab omnibus piis Judæis deſiderantur, & ut Deus concedat eccleſia continuo deprecatur. Nec ſunt Judæi adeo ſtulti ut credant ſuo hoc tempore Deum eam redemptionem facturum (non quod repugnet) ſed quod multa ſecula cum tranſierint quin Deus fecerit, poſſunt adhuc plura percurrere quin faciat: ob id ſua divina Lege, & æternæ gloriæ ſpe contenti vivunt, quamtumvis Deus hanc felicitatem per multa ſecula differri velit: Non ergo eſt exile bonum, quod Iſrael expectat, ſed ſummum bonum, nempe gloriam Dei, regnum Dei omnibus innoteſcens, ſacrificia, quibus ei uniatur ſua eccleſia, ut antiquis temporibus fuiſſe conſtat: Prophetiam, ut Deus hominibus ut antea communicetur:

nicetur: & hæc omnia non præcise in nostram, aut futurorum utilitatem; sed in gloriam, & honorem Dei omnipotentis Israëlis; cujus cum miseratur, cui cum benedixerit, cum illuminaverit vultum suum super eum, cognoscetur via ejus, id est Lex divina, in terra: & scient omnes gentes salutem suam: laudabunt te populi Deus, laudabunt te populi omnes, lætabuntur, & cantabunt nationes, quia judicabis populos cum æquitate. Israëlis terrenam mirabilem redemtionem hæc omnia consequentur: hoc est regnum Dei, quod depinxere omnes Prophetæ: hoc quod nondum vidimus, nec vastissimæ totius orbis regiones viderunt: hoc Judæi expectant, & quousque non viderint constanter expectabunt; quod cum ad Dei gloriam pertineat, quando libuerit operabitur.

Num. XVIII.

Quod Prophetæ neque locum, neque tempus nativitatis Messiæ, neque parentes prædixerint; sed quod erit ex tribu Judæ, & domo, vel semine Davidis: Quod neque ejus parentes certo constant ex Evangelistis.

Addit Doctissimus Vir: Quod si Messias regnum dumtaxat terrenum adducturus est; frustra fuit per Prophetas adeo magnifice, & frequenter de eo sermonem instituere; tempus, & locum suæ nativitatis atque ejus parentes prædicere, ut noscerentur: majora igitur munera, & diviniora officia erat effecturus.

Fatemur multa & magnifica de Messia rege divinitus prædicta; non tamen quæ ejus humanam naturam excesserint, sed quod perfectissimus erit præ cæteris filiis hominum. Talem debebat perfectionem habere, qui tunc temporis, regnum Davidis desolatum restitueret, & omnes gentes terræ ad veri Dei cultum perduceret, ejusque nomini inimicos, potentissime subjiret, & de medio tolleret; qui suo exemplo, & sapientia omnes sectas destrueret, & Israëlem, & gentes suavissimo, sed invincibili jugo ad amorem Dei, & ejus puram adorationem cogeret. (Quomodo hæc cum libero arbitrio compatiantur infra discutiemus.)

Aliqui credidere Messiam futurum esse eumdem regem redivivum (*quem suscitabo eis: Hierem:*) Qui si idem foret immortalis futurus esset, & in regno perpetuus: Sed cum hæc opinio probabilis non sit, sed quod ex semine Davidis Messias

erit oriundus, certum est quod primo hac mortali vita privato non minus sancta regum posteritas insequetur, qnæ successive sedat in trono Davidis, ut fatetur Hieremias; *Quod sicut est impossibile temporum ordinem perverti; ita est impossibile* (loquitur de redemptione) *quod deficiat ex semine Levi, qui sacrificet in templo: & ex semine Davidis qui in ejus trono sedeat*: Cum vero non iidem Levitæ futuri semper sint, sed per suas generationes, ita neque idem rex semper erit, sed continuatâ seminis Davidis successione. De his cuivis licet ad libitum opinari, cum Prophetæ nil revelaverint, quo dubium dirimatur. Sed Lex divina nullam ad Messiam habet relationem, neque propter eum est, neque ab eo aliquo modo dependet, ideo nulla mentio de Messia facta in Lege: Et Prophetæ non nisi redemptionem Israëlis ex longa captivitate prædicentes, tunc Messiam Regem futuri populi, magnum Sacerdotem, templum, Sanctam civitatem, Sacerdotes, & Sacrificia, Deum concessurum prænunciant.

Tempus Messiæ, sicuti redemtionis, nunquam signatum fuit: Nec locus suæ nativitatis; maxime quod oriundus erit ex Bethlehem Ephrata: ubi non dicitur quod nasciturus; sed egressurus: & omnis æquivocatio ut vitaretur, addit: *& egressiones ejus ab antiquitate*: non egressus, quasi nativitatem significaret. Parentes nullatenus prædicuntur, sed quod erit ex semine Davidis, ut quod ei Deus promiserat adimpleretur: Ultra nulla parentum notitia, quam neque Evangelistæ certam dedere, sed maxima cum differentia; unus per Salomonem, alter per Nathanem filios Davidis, lineam generationis deducens: Quam impossibilitatem ut Doctores componerent, duas lineas naturalem & legalem adinvenere, tot cum difficultatibus, ut vix intellectus humanus capere possit. Sicuti ab Josepho ad Zerubabelem diversos avos, & proavos, diversorum nominum excusatione, vel nescio quibus legalibus matrimoniis excogitatis evadunt. Præterea parentes Christi Evangelistæ minime retulere, qui cum ex sola matre carnem assumpserit, cum parentibus Josephi nil habebat, ab ipso non genitus. Quare frustra videntur nominari patris putativi generationes ad eum haud pertinentes: Nec ignoro quas solutiones commentatores satis ingeniose fuerunt meditati; ex quibus & magna earum diversitate, colligo, quod non solum in Prophetis, sed neque in Novo Testamento Christi parentes fuerunt ita designati, ut hominibus certe constaret, qui fuerint, & quod ex semine Davidis fuisset oriundus. Quod plurimi Christiani Doctores fatentur, asserentes, quod cum Jesu cognatio fuisset omnibus satis nota Evangelistæ de illius declaratione non multum curarunt: Quod etiam plane concedit Johannes Calvinus, dicens;

dicens; *quod cum Josephus, & Maria in adeo abjecto statu, paupertate & despectione essent, nihilo regii in ipsis apparenti, scandalum in hac genealogia Evangelista vitare conabantur: Siquidem ex ipsa non liquido probari potest ex Davide originem habuisse Mariam.* Et miror quod cum fere cum omnibus fateatur Calvinus quod Christus non procedit naturaliter ex Salomone, quod paulo post dicat: *Quod si præscindamus Salomonem ex Mariæ genealogia Christus non erit amplius Christus*; Et quid magis præscindere quam ex suo semine non esse progenitum? Huic objectioni alibi respondet, quod *quamvis naturaliter non fuisset ex Salomone natus; hoc non obstanti per ordinem quemdam legalem ejus filius putatur, quia descendit ex regibus Juda.* Hæc certe non intelligo, cum linea Nathanis ante Christum nunquam regnaverit: neque jus regnandi poterat venire lineæ Nathanis ex Salomone, sed ex ascendente suo Nathane ut filio Davidis, quem ille posterus repræsentaret, non Salomonem. Hæc prolixe scripsi, ut aliquo modo probarem patris Christi nullatenus in Vetere, neque certo in Novo Testamento fuisse designatos, ut prætendebat Doctissimus Vir; quod si, ut intendit, factum fuisset, nihil utile inferre posset, ut majora quam speramus Messias facturus esset.

Quod addit Doctissimus Vir: Christo jam adveniente Israëlem fuisse satis clare, & evidenter absque figuris instructum de eo Rege cœlesti, & de eo Regno: ideoque peccat qui suum Regem primo ei nunciatum rejicit, & non cognoscit. Hæc est conclusio Doctissimi Viri ut pii Christiani; Multa supponit, quæ supra non ita esse probavimus, & multa quæ nisi jam credentibus probari nequeunt. In eo majorem vim facere videtur, quod Deus plura, & excellentiora dederat quam promiserat. His supra respondi, quod si dedisset quæ claré promiserat, sublimiora etiam clare facile crederentur: Sed sine illis cætera nec probari possunt, nisi ex Veteri Testamento constiterint, sed cum ex eo non clare, sed vix per umbras, vel figuras constare fateatur Clarissimus Vir, non est, unde credat Israel, nisi primo Christianus factus eas umbras, seu figuras admiserit.

Num. XIX.

Quod nil de Messia prædictum adimpletum est. Quod ejus regni cœlestis nullum signum huc usque visum, neque in gentibus, neque in Israële, neque in Ecclesia Christiana.

Pergit Doctissimus Vir: Quod licet aliqua quæ de Messia prædicuntur ad literam adimplenda, nondum adimpleta sint, nil facit contra veritatem: Quippe in posterum suum complementum habebunt, præsertim quando introiverit plenitudo gentium, & Israël suam finiat infidelitatem, neque fidei aditum præcludat.

Respondeo, quod ubi Doctissimus Vir dicit (*aliqua*) Israël intelligit non aliqua sed omnia: Siquidem nil hucusque vidit de eis quæ de Messia fuere prædicta: Neque erga Deum, neque erga Israëlem, neque erga gentes, neque adhuc erga Christianismum. Deus à majoribus mundi partibus ignoratur, gentibus in idololatriæ luto hærentibus: Israël in eadem, & majore dispersione, quam ante ejus adventum per quingentos annos patiebatur: Christianismus totus in varias sectas divisus, & fere totus à principio idololatricus: Vitia in toto genere humano non minus regnant, quam ante Christi adventum, nisi sit in aliquibus regeneratis, quos nemo novit: Diabolus etiam regnat ut antea, & fere totum mundum cum Judæis in infernum præcipitat. Quos ergo effectus Israël istius novi regni periclitatur, ut suum Messiam credat jam ex cœlo regnum exercere in terris? Profecto neque in Israële, neque in toto Christianismo aliquam peculiarem providentiam experimur, sive spiritualem, sive corporalem respicias: Si Papistas excipias, qui Christum sæpe Monachos, & Moniales alloqui, ut de fide credere jubent: qui matrem huc & illuc mittunt, ut suis devotis auxilietur, qui prophetiam, & stupenda miracula singulis annis, & mensibus, ab eo, ab ea, & ab eorum Divis patrari constantissime asserunt: quia si hæc non confinxerint, nullatenus Christi regnum se experiri crederent. Sed his facile respondebitur, quod ut Rex Messias regnat in sua ecclesia in qua consistit Regnum Dei. Sed ubi Israël vidit hanc ecclesiam plusquam per mille & trecentos annos, ut ibi cognosceret Regem cœlestem? Nondum venerant Reformatores, & quando venerunt, non meliorem locum obtinuere in Christi ecclesia quam Judæi, qui nec possunt tales Christianismi dissensiones discernere,

discernere, & securiorem partem eligere: ergo nunquam, clare, & plane, ut asseritur, viderunt Regem cœlestem. Suum Regem satis clare viderunt in Sinaï, & postea quod in Israële regnat, speciali quam promiserat providentia clarissime experiuntur; Et quamvis sit inter inimicos dispersus; *Servabo fœdus, quod pepigi cum patribus, & tecum in egressu ex Ægypto: Omnes gentes disperdam, in quas te relegavi. te autem nunquam disperdam, sed castigabo ad judicium: Eris semper unus populus coram me.* Quam specialem providentiam Israël per multa secula experiebatur cum in temporalibus, tum in spiritualibus, quod nemo credo inficias ibit; hoc est sensibiliter regnare Deum in sua ecclesia, cum, & punitionem, & protectionem (doctissimis ex Christianis mirabilem) ut ad literam promittuntur adimpleri videamus; Regem eum cœlestem clare, & indubitanter agnoscimus, & quod in nobis, ut prædictum fuit, etiam nunc regnat: Ideoque non peccamus alteri regi non obsequentes, cujus nullibi specialem providentiam usquam viderimus: *Deum tuum amabis, & ei soli adhærebis.*

Hoc bene sciebat Paulus, & quod sine Israëlis sensibili redemptione non locum aliquem habebat Messias: cui objectioni, quam antea fecerant Apostoli, satisfecit: Quod suo tempore redimetur Israël (& quis posset oppositum probare?) quia sine Israële nulla usquam promissa redemptio. Ideo Doctissimus Cocceus ad *Caput* XXXVII. *Ezechielis* fatetur, quod Israël carnalis iterum possidebit terram Chenaan (addito *in Christo*) cum sensus mystici inter Christianos Doctores acerrimus propugnator fuerit: Certe veritas ipsa eum hoc fateri coëgit; ob id Paulus: & Petrus, & alii Apostoli, prædicabant, Christum cito rediturum, suo adhuc tempore: & plurimis ex credentibus jam nimis tardare videbatur, quos Paulus bona spe corroborat, & cito venturum enunciat, & si quis ex fratribus moriebatur, cum cæteri contristarentur quod ille jam non visurus erat Christi adventum, eum resurrecturum docebat, ut obvius esset ei quando venisset; addens, *atque nos qui permanemus ascendemus ad eum in nubibus:* Quale omnes credebant tale Christi regnum cito visuros: fortasse non crederent si aliter proponeretur: quod tempore Tertulliani infallibiliter expectabatur, nec me latent commentarii, quos ut hunc nodum solverent authores cogitarunt.

SECUNDUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quod Messias non fuit promissus, ut aliquid Israëli noviter revelaret: neque ut legislator, sed ut Rex. Atque nil novum revelavit, quod Deus antea non dixisset, & Israël optime à principio scivisset.

Quærebatur Secundo, ut assignaretur locus in quo Deus dixerit, quod unicum medium ad salutem Israëlis, & restitutionis in divinam gratiam, sit fides in Messiam quatenus jam venit. Respondit Doctissimus Vir: non esse necessarium, ut Deus olim præsignificaverit; Sufficere postquam Messias in mundum venit, Deum id ipsum per Messiam declarare. At ego urgebam id non sufficere, cum omnia quæ erant Israëli de necessitate salutis Deus clare, & aperte præscripserit: ne aliquo tempore à divina voluntate recederet, seu proprio errore, seu ab gentibus seductus: Et cum fides in Messiam futurum esset unicum medium ad salutem, oportebat id præmonuisse: ideo neque antiqui, neque hodierni Judæi credunt Messiam quem expectant; futurum esse medium ad salutem; quia Deus nunquam id dixit nec insinuavit: quod si aliquo modo insinuasset, neque hoc sufficeret, quia populus assuetus audire clare, & aperte, *ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti*, & cætera de Deo & ejus cultu pariter clara; non debebat per obscuras insinuationes ex uno, vel altero verbo decerptas, antecedentibus, & consequentibus minime pensitatis, nova dogmata credere, quamvis à toto mundo suaderetur. Neque à Messia quando veniret novas jussit Deus revelationes expectare, nec nunc expectat ita ut Regnum Dei noviter Israëli revelatum dicatur, quia per tot ante secula Israël constantissime credebat Deum esse Regem cœli, & terræ, atque speciali providentia in Israële regnare. Noverat quod Deus est finis ultimus hominis, atque ejus summum bonum: Ideo pro ejus gloria sæpe moriebatur, & gentium opprobria patienter tulit: quod animæ salus, atque vita æterna præ omnibus bonis expetenda. An hoc Judæi ex Evangelio didicere, vel ignorabant ante Christi adventum? An Christus hoc quasi novum edocuit, vel ejus Discipuli? Potius ut stabilitam

doctrinam

doctrinam ſuppoſuit, & ut eam proſequerentur admonuit: quippe præter hæreticos Sadducæos, nemo non credebat animæ immortalitatem, æternam gloriam, pœnamque. Quapropter cum juvenis ille quæreret, quid faciam ut ſalvus fiam? Reſpondit: *Serva mandata:* verum addidit, quod ſi perfectionem, & ſeveriorem vitam volet: *Vende omnia quæ habes*, non ut præceptum, ſed ut conſilium. Ecce quod unicum medium pro vita æterna conſequenda in ſervandis mandatis dumtaxat conſiſtit: Ergo jam ille juvenis, ut bonus Judæus, quod requiritur ad vitam æternam exacte ſciebat: Cognoſcebant ergo Judæi clare, & aperte regnum Dei, & Regem cœleſtem, cujus eamdem habebant ideam, ac nunc habemus: Et quem non alio modo poſſent Judæi ignorare, quam ſi ſub corporis humani involucro eis ſeſe objiceret.

Nunquam Meſſias promiſſus fuit ut legislator Iſraëli, nec ut crederetur ut Deus Iſraëlis, aut qui Legem perficeret, aut quovis modo mutaret; ideo ei fides talis adhibita non fuit: Sed ut regnaret ſic ut David cum veritate, & juſtitia, improbos coerceret; & divinam Legem ſervaret, & ſervare faceret. Regnum tamen cœleſte cum ſpeciali providentia in Iſraële ſibi ipſi Deus reſervavit: *Ego ero vobis in Deum; Servus meus David princeps in medio veſtri:* non ut nova revelaret, quod nunquam Deus dixit: quod ſi revelaturus eſſet ea, quæ ad vitam æternam erant neceſſaria, quare Deus id non prædixiſſet, ut ſuo tempore ei fides præſtaretur? Saltem in ſpecie, quod Meſſias venturus alia ſublimiora cœleſtia, ad vitam æternam neceſſaria, revelaturus erat. Certe tale ſecretum (Iſraëli poſt mortiferum) neſcio quare infinita illa bonitas ſervare voluit, cum ita facile extremam dilecti populi ruinam præcavere potuiſſet. An, ne populus animo ante deficeret in ſuis captivitatibus? Ingenioſa ratio, ſed pro tanto negotio debile fundamentum, quod ſupra (ni fallor) ſatis impugnavimus.

Num. II.

Quod Israël non debebat divinam Legem cum alia comparare, ut quæ sibi perfectior videretur eligeret. Et quod nulla ita perfecta ut divina esse potest.

ADdit Doctissimus Vir: Dominum non voluisse ante Christi adventum quod Israël sciret, & crederet, quod Lex ritualis erat typus perfectioris doctrinæ: Sed quod postea à Christo edoctus hanc veritatem caperet: collata nova doctrina cum antiqua, quo facile posset cognoscere illius perfectionem maxime superare.

Si Deus ita dedit Legem, ut Judæi nullatenus intelligerent esse alterius futuræ typum, quousque ab Evangelio docerentur: ergo nunquam potuerunt id scire, aut credere, donec Evangelio fidem non præstiterint: ergo non suppetit efficax medium ex Vetere Testamento, quo id credere possint, & Evangelio fidem adhibere. Quod erat nostrum quæsitum. Neque licet hominibus Legem Dei, atque ejus divinam, quam supponunt esse, doctrinam cum aliis novis, aliquo modo contrariis conferre, quamtumvis divinæ etiam prædicentur; post vero quæ sibi perfectior videtur eligere. Et quid est homo qui posset talem comparationem facere, & perfectionem inter divinos inaccessibiles infinitæ voluntatis actus, major, minorve sit discernere? Sed Israel à multis seculis divina Lege instructus quando alias considerat, suæ quam à Deo recepit majorem perfectionem evidenter agnoscit. Sive Deitatem ipsam respiciat, puram simplicissimam, in omni linea unam adorandam: cujus oppositum summam imperfectionem, & intellectus imbecillitatem dijudicat. Sive ejus immutabilitatem, ac impatibilitatem aspiciat, in quam antiqui Græci, & Romani aggrediebantur, summa cum imperfectione, quippe nullo prætextu, nulla metaphysica disquisitione, sacrum id dogma patitur everti. Deo nullam figuram concedit, nullam corporeitatem, eique implicare credit: Et doctrina quæ hoc docet est summe perfecta, & à Deo tradita: opposita quomodocumque quis philosophetur prorsus indigna, & imperfecta. Quod ad moralia, perfectissima est, sicuti & Evangelica, imo eadem est doctrina, quæ ex eodem sacro fonte promanavit, aliquibus hyperbolicis ei superadditis. Quod ad judicialia, perfectiora intrinsece sunt, quæ Deus pro sua republica gubernanda decrevit,

vit, quam duodecim tabularum leges, & cætera Juris civilis decreta, quibus totus Christianismus dirigitur. Ritualia, utpote ab ipso Deo præscripta, & efficacissime commendata, necesse est hominem perficere, & ad spiritualem perfectionem perducere, si ut Deus vult in ejus obedientiam, cultum, & amorem exequantur. Verum in majore parte Christianismi hodie, antea in toto, non nisi ingentissimas imperfectiones Israel observavit, quæ etiam sub religionis Christianæ perfectione venditæ fuerunt, & adhuc venduntur. Neque hoc de Christi, & Apostolorum doctrina me dicere Doctissimus Vir intelligat, quia, ut nuper dixi, sanctissimæ sunt admonitiones, Dei præcepta complectentes, quibus cum si homo vitam suam instituere velit, profecto angelice vivet: Sed has novas esse diffiteor, utpote jam à Deo in Lege, & Prophetis clare & abunde præscriptas. Ideo tunc temporis Judæi atque etiam hodierni non ob hanc doctrinam Christum non recepere quam jam à multis seculis sciverant; sed ob nova dogmata suæ fidei opposita, & ob præcepta legalia, seu ritualia, quorum observantiam à Deo præceptam destruere, vel ut inutilem discernere, horrendum visum fuit, & Israeli abominabile. Sic igitur perfectionem Evangelicæ doctrinæ cum Mosis Legis perfectione contulere Judæi, & nullatenus illam majorem putaverunt.

Num. III.

Quod textus ex XXX. *Cap. Deut.* proprie, & absolute de præsenti captivitate intelligendus est, juxta etiam Christianismi antiquos Doctores.

UT probarem nullum aliud medium fuisse Israeli ad salutem à Deo concessum, nisi Legis divinæ observantiam, per quam ex hac captivitate in ejus gratiam esset reducen[illegible]s, adduxi textum ex *Cap.* xxx. *Deuter.* ubi ait Dominus, quod quando Israel *servaverit Legem, precepta, judicia, ac ceremonias; quamvis ad cardines cœli fuerit dissipatus, exin[illegible] te retrahet Dominus Deus tuus:* &c. Hæc verba in præce[illegible]tibus scriptis Babylonicæ captivitati Doctissimus Vir ap[illegible]t, quod recte factum probat ex libro Nehemiæ, in qu[illegible]n verba adduxit pro ea captivitate. Cui respondi, q[illegible]tis apte iste Propheta ei captivitati Deuteron. textum acc[illegible]avit; quia propter Legis prævaricationem tunc Isra[illegible]m sustinebat, ut antea prædictum: Sed quod non i[illegible]cuti præsenti, in quo omnia concurrunt à Deo præ[illegible]n

prædicto *Deuter. Cap.* Sed hoc non obstat, quo minus omnibus afflictionibus, quæ populo acciderint, ea divina comminatio recte conveniat, secundum diversos istius populi status, sed præsenti totaliter, & adæquate, quod ad Israelis justam punitionem spectat.

Huic meæ resolutioni noviter opponit Doctissimus Vir primo, quod plurimos Christianos Doctores legit, qui hæc verba de Babylonica captivitate intellexere, & Nehemiæ verba in suæ sententiæ confirmationem adducunt. Secundo, quod aliis afflictionibus Judicum tempore, talia Deuteronomii verba non fuerunt applicita.

Antiqui Doctores de captivitate præsente hæc verba intellexere cum Nicolao de Lira, aliisque plurimis, quos non dubito Doctiss. Virum legisse: Sed tot cum difficultatibus inde emergentibus, ut vix ab ipsis se extricare possint; ita ut Lira de quovis singulari Judæo, qui Christo nomen dederit, totam illam populi reductionem, & seminis circumcisionem intelligere velit: Alii, quod totum negotium erat spirituale, & in adventu Christi, & Evangelio plene completum. Tremellius & Junius in notis marginalibus nil præter promissiones Evangelicas intellexere, quidquid textus litera reclamet: Nehemiam citant, sed de Babylonica captivitate nec verbum ullum. Postea non solum Chiliastæ, sed etiam ex Reformatis, huic captivitati verba ea applicuerunt: Et Pauli Prophetiam insequentes carnalem, quem dicunt, Israëlem, suam corporalem redemptionem experturum, agnoscunt: Sed Christiani cum sint, in Christo futuram esse prædicant; non vero absque illius fide: Sicque, & non alio modo, Apocalypsis prædictiones explicari posse contendunt. Talis est veritatis vis, & fortitudo, ut cum nulla via possit convelli, plurimis, quamvis irritis, conatibus invaditur.

Quod autem ab Nehemia pro ea captivitate eadem verba adducta fuerint: sufficienter respondi, quod ei captivitati recte divinæ comminationes adaptabantur, cum non nisi propter Legis prævaricationem, Israël eam periclitabatur: & si populus tunc vere resipisceret, Deus suum verbum adimplere erat paratus, ut in textu continetur. Quod vero præcedentibus afflictionibus talia verba nunquam fuissent applicata, nil probat; si enim eo corrupto tempore aliquis Propheta captivum populum admonuit, fortasse eadem verba allegaverit, & satis apte, ut probaret non nisi per pœnitentiam, libertatem obtenturum: sed nunc non memini talem exhortationem legisse. Verum dato quod sic est, ut Doctissimus Vir contendit, nulla, ut ait, est proportio illarum captivitatum, cum Babylonica, ob rationes, quas ibi adducit,

Intentum

Intentum Nehemiæ erat populum ad exactam pœnitentiam suadere, & Dei comminationes, quarum effectum experiebatur, & absolutam misericordiam, si resipisceret, ob oculos proponebat. An hoc obstabat, quod hæc majori, & crudeliori captivitati non convenirent? Nec credere posset, ut dixi, Nehemias, in ea captivitate omnia, vel præcipua in legis maledictionibus contenta, fuisse executa: quia populus non adeo relegatus fuit, ut ad extrema terræ diceretur dispersus, sed solum in proximas regiones captivus ductus. Sed hic respondet Doctissimus Vir, quod hæc sunt hyperbolica: Tamen idem dixerat Deus absque hyperbole *Cap.* xxx. *vers.* 54. *Nam disperget te Dominus in omnes populos ab extremitate terræ usque ad* (alteram) *extremitatem ejus:* & cum talem dispersionem in hac captivitate vere realiter, & sine hyperbole periclitemur, quare ea verba hyperbolica censebimus? Non talis fuit dispersio Babylonica, neque ita miserabilis, & populo extreme molesta: quippe quoad religionem libertate gaudebant, neque ad extraneos ritus, nisi rarissime fuere coacti: in suis Synagogis degebant, ut hoc tempore; & in captivitate absoluta, quam Deus nobis comminatur, oppositum prædicitur: *ibi servies Diis alienis, quos non noveras tu, aut majores tui, lignis, & lapidibus.* Nunquam Israël in Babylonica captivitate idololatriæ crimen commisisse legitur; neque de eo ab Esdra, aut Nehemia accusatur; potius ex hoc dumtaxat vitio rediit emendatus, Non ergo ibi Deos ex ligno, & lapide adoravit: Maxime postea plurimi in Christianismum ingressi pristina idololatria infecti fuere, & adhuc inficiuntur, originis, & patriæ legis penitus obliti: Hi sunt Dii alieni quos majores non cognoverant: quippe Caldæorum, & Persarum Deos Israël, & nostri majores haudquaquam ignoraverant; maxime novos, recentes, quos Christianismus sibi adinvenit. Neque in aliis, quas inhabitant per totum mundum, regionibus idololatriam invenient, in quam misere impingant, nisi Chtistianismum amplectantur, in quo Deos ex ligno, ex lapide, ex farina, & vino adorare cogantur. De hac igitur captivitate sacrum Oraculum intelligi oportet, non de illa in qua id Israëli minime contigit.

In hac civitate fertur, quod in via vitulina prope ecclesiam de sancta Capella, aliqui Judæi hostiam consecratam obtinuere, quam in aquam ferventem indiderunt, & tanta sanguinis copia promanavit, ut per ostium egrediens ad plateam usque effluxerit: Quo viso, hostiam collocarunt & pro miraculo id templum constructum fuit. Judæi capti aliqui fuerunt combusti: Plurimi, ut periculum evaderent, Christianismum amplexi. Hæc historia legitur in breviario Amstelodamensi, ubi

hujus

hujus miraculi fit commemoratio. Simile etiam in miraculo hostiæ Bracelensis. Similiter Matriti, ubi Judæi accusati quod Christi imaginem verberaverant, eamque ipsos allocutam: Si sum Deus vester quare me verberatis? Quod aliqui in tormentis confessi ad triremes damnati, alii, qui negarunt, vivi concremati, & templum ibi Christi ab injuriis titulo constructum. Huic spectaculo ego fui præsens, nec talia passi fuerant in Babylonia ut adorarent Deos ex lapide.

Præterea extremas afflictiones Deus eo tempore adventuras prædixit, quas referre non opus est, & populus Babylonis nunquam expertus: Sed ibi pacifice vivebat, domus construebat, & vineas plantabat, juxta Hieremiæ vaticinium: Legem servabat: Prophetas habebat: suis bonis fruebatur: & cum tempore Hasueri regis in periculo versarentur Judæi statim miraculose servati fuere, & totum malum in inimicos detortum, & quod mirabilius, per Judæorum manus executa vindicta. Profecto non adeo extremos labores tunc patiebantur, siquidem obtenta redeundi in patriam permissione, maluerunt in iis provinciis manere, & per alias quamplurimas spargi, quam in terram Kenaham redire: Evidens signum, quod ibi non experiebantur quod Dominus dixerat: *Et in gentibus illis non requiesces, nec erit quies plantæ pedis tui: Sed dabit ibi Dominus tibi cor trepidum, & mœrorem animi: Eritque vita tua suspensa tibi è regione, pavebisque die, & nocte: Mane dices, quis dabit noctem: & nocte, quis mihi dabit diem, præ cordis pavore & præ viso oculorum tuorum, quod videbis.* Si hæc periclitarentur, satis liberi, & læti in patriam redirent; sed sciebant omnia, & his deteriora aliquando populo Israëlis eventura: Ideo eam libertatis umbram fere omnes contempsere, & redire noluerunt, præter paucos: Ex quibus quod *in Ægyptum in navibus venditi* rediissent, non novimus, cum aperte futurum prædiceretur in sacro textu: *Et deducet te Dominus in Ægyptum in navibus: Exponemini venales inimicis vestris in servos, & ancillas, & non erit emptor.* Hoc quidem in Babylonica non contigit; sed post reditum tempore regum Græciæ, & Ægypti: tandem in Vespasiani, & Titi captivitate. Si igitur hæc omnia, ut à Deo prædicta, experimur in hac, quare ad aliam præcedentem captivitatem recurremus? Quam longum foret Doctissimo Viro referre, quæ iste populus in diversis regionibus, præcipue Europa, passus fuit? quam juxta divini verbi literam, quin aliquid, neque ad minimum defecerit?

Neque textus verba de captivivitate Babylonica intelligi patiuntur: in quibus asserit Dominus quod *cum conversus fueris ad Dominum Deum tuum, auscultatibus voci ejus, secundum omnia*

omnia quæ præcipio tibi hodie, tu, & filii tui, ex toto corde tuo, ex tota anima tua: reducet te Dominus, &c. Erat ergo conditio necessaria, quam Deus ab Israele exigebat, ut ejus misereretur, & à gentibus redimeret, quod vera pœnitentia resipisceret, & ad eum converteretur. Tunc quæro à Doctissimo Viro, an Israël in captivitate Babylonica tali pœnitentia compunctus fuerit? an omnia quæ Deus præceperat obediens fecerit, an sanctus, & ejus voci toto corde, & anima auscultans, misericordiam, & redemptionem impetraverit? Hoc asserere nequit, cum oppositum ex sacra, & humana historia evidenter probetur. Non legimus, quod in ea captivitate populus ad Deum clamaverit, ut in Ægypto, & aliis afflictionibus tempore Judicum. Verum quidem est, quod ab idololatriæ crimine abstinuit; sed alia plurima contra divinam legem tunc egisse, evidenter constat, ut mox probabimus.

Major pars populi Dei misericordiam contempsit, & inter gentes vivere maluerunt, quam in sancta patria, futuris laboribus perterriti, sacrum templum, & sacrificia minime quærentes. At qui cum Esdra venerant, non magis justi, sed diversis peccatis contaminati, adeo ut sanctus Propheta publice populi peccata lugeret; præsertim de illicitis connubiis cum alienigenis. Postea Nehemias, quamvis populum ad pœnitentiam adduceret, atque de Lege servanda fœdus innovaverit, enormia peccata, quæ tunc committebantur, detestatur, & de Legis prævaricatione populum, & principaliores, redarguit, & criminatur: qui Dei Sabbatha publice prævaricabantur: torcularia eo die calcabant, & alia servilia opera exercebant. Non ergo sancti, neque pœnitentia digna compuncti redempti fuerunt. Sed quæ facinora contra Deum, & homines fluenti tempore populus ille non perpetravit? homicidia, incestus, latrocinia, tyrannidem, sacrilegia, odia, contentiones: Hæc vulgarissima fuerunt in populo, sacerdotibus, atque principibus: adeo ut tempore Antiochi publica ab eo idololatriæ gymnasia postularent, & plurimi præputium recludere, aut restituere conabantur ut circumcisionem velare possent. Tandem schismatica templa contra Dei præceptum erexere, quorum unum plusquam per trecentos annos duravit. Postea hæreses exortæ, quibus populus à tota Legis observantia tacite dissuadebatur, animæ immortalitate, atque vita æterna penitus negata; &, si vobis crederemus, detestabile Deum humanatum necandi crimen. Auscultaverant ergo voci Dei Babyloniæ, ut Deus suum verbum adimplens eos ex omnibus populis colligeret, & eorum, & seminis corda circumcideret ut viveret? Hoc non fatebitur Doctissimus Vir.

Quod

Quod si hoc non fuit, quia populus noluit resipiscere, ob idque nec Deus quam promiserat absolutam redemptionem effecit, corporalem neque spiritualem: ergo ea magnifica ex *Deuteronomio* promisso de illa captivitate intelligi nequit. Sed quis id cordate crederet, cum Nehemias facta jam ea redemptione misera, & laboriosa, conqueratur Deo quod erant *servi in propria patria*, quod *aquam suam & lingua sua pretio emebant.* Quot labores in civitatis, & templi fabrica, quot postea temporis decursu non sustulere Judæi? Propter peccata, quæ in dies multiplicabantur, diversis principibus semper subjecti, usque ad extremam ruinam per Titum. Quot millia emptitiorum servorum ex Judæis Ptolomeus Philadelphus ex ærario regio libertate donavit? Quomodo hæc cum iis verbis compatiuntur: quod quando Israël voci Dei auscultaverit, & totam legem servaverit, toto corde & anima pœnitens ad Deum revertatur? *Quamvis ad cardines cœli fueris dissipatus exinde te retrahet Dominus Deus tuus, & multiplicabit te plusquam patres tuos in terra quam ipsis dederam, & circumcidam cor tuum, & seminis tui, ut ames me toto corde tuo, & tota anima tua, ut vivas.* Inpertinenter textum adeo repetitum integrum huc adducere videbor, sed cum ejus claritatem divinam inspicio, contineri non possum, quin sæpe repetam.

Num. IV.

Quod Israël propter Christi mortem nullis beneficiis privatus est. Quod Israël non potuit nec poterit suum Messiam occidere: aliter verbum Dei omnino frustraretur.

PRosequitur Doctissimus Vir: Quod omnes miseriæ quæ Israëli adveniunt post mortem Christi effectus sunt illius pertinaciæ, quippe suum Messiam non solum non agnovit, sed etiam crucifixit: ob quod detestabile crimen divinis promissionibus utpote indignus minime fruitur, potius in hanc extremam captivitatem relegatus, & à Deo abjectus. His ego antea respondi, sed nunc obiter scire vellem, quibus beneficiis à Messia obtinendis privatur Israël ob sui infidelitatem? Quia carere regno terreno, potentia, divitiis, summaque inter homines libertate, Evangelium nec flocci facit. Omnia hæc potius contemnenda suadet; non ergo fuisset magnum supplicium Israëli, hic ob sui infidelitatem privari: præterquam plurima regna, quæ Christo nomen dedere, suam potentiam penitus

nitus amisere, & Mahometanis regibus parent, sicuti & Ecclesia Christiana Græca sub Turcæ imperio ab aliquibus annis gemit, & tamen non est Christo infidelis. Quid ergo Israeli præstaret si Evangelium recipiens Palestinæ regnum adhuc obtineret? Profecto secundum Evangelii doctrinam id non foret æstimatione dignum, potius ut terrenum, & caducum maxime contemnendum, sublimioribus dumtaxat, atque cœlestibus intentis. Quod si velit Doctissimus Vir intelligere, quod Israël privatur vita æterna quia Christum non credidit, hoc sic asserere debet ut Christianus; oppositum asserunt Judæi, ut Judæi: quod nisi post hanc mortalem vitam, neutri probare possunt.

Verum tamen quod Israël non posset suum Messiam vel non recipere, vel crucifigere, jam dixi in primis scriptis, quod quidem evidenter constat, cum Dominus semper per Prophetas clare promiserit, quod in adventu Messiæ, & redemptionis, Israel erit *sanctus*, quod eum *Deus* ipse *à suis sordibus, & peccatis emundabit*, quod *immittet Spiritum sanctum suum super eum, & omnes à minimo usque ad majorem Deum agnoscent, ut ei inserviant*, & lubentissime obediant: Ideo tale facinus tunc populum committere est impossibile, nisi Dei promissa frustrari posse credamus.

Contra hanc responsionem urget amplius Doctissimus Vir: Quod licet Dominus in sacris litteris dicat se homines purificaturum, & mundaturum; hoc intelligendum quantum est ex parte Dei, qui medium sufficiens pro tali purificatione gratiose concedet: huic tamen divinæ gratiæ potest hominis malitia repugnare ita ut effectus minime sequatur; Siquidem homo liberum habet arbitrium, ut resistere valeat Dei admonitioni, & ut medium pro salute necessarium penitus abjiciat, ac in suo peccato, & immunditia persistat. Pro cujus probatione *Ezech.* verba adducit, *Cap.* XXIV. *vers.* 13. *Pro immunditia tua scelus, eo quod mundavi te, sed non es mundata ab immunditia tua.* Hunc appellat textum omni exceptione majorem: Sed non video, quod inde aliquid contra meam solutionem possit Doctissimus Vir colligere. Nemo negare quit, quod Deus omnes homines sanctos esse velit, quod præsertim Israeli sanctissima dedit præcepta, ut secundum justitiam vitam suam degeret: quod non solum dedit, sed & in lege, & Prophetis, eorum observantiam commendavit, pœnam, & præmia oculis suis objiciens, quæ sufficiebant, ut si Israel parere vellet, ab omni peccato abstineret, & iniquitatibus non se contaminaret, atque jam ob humanam fragilitatem aliquando in iis immundatus, Prophetarum admonitionibus resipisceret, & ad Deum converteretur. Hoc nullus hominum negare potest, neque theologus aliquis dixit, quod gratiæ sufficienti, seu

excitativæ,

excitativæ, homo libere nequeat resistere, & de facto non assentiri. Sic intelligenda verba Prophetæ, præter omnes commentatores Christianos unice adducam verba ex notis marginalibus Tremellii & Junii ad hunc versum. Sic explicant: *id est, verbo præcepti te mandavi, & toties, ac tamdiu per Prophetas imperavi.* Liceat ergo mihi cum doctissimis istis Christianis Doctoribus verba hæc intelligere, nempe quod ibi Deus solum criminatur Judæos, quod cum salubria præcepta ipsis dederit, atque eorum observantiam per Prophetas inculcaverit, ii tamen eorum vocibus non auscultarunt.

Insuper idem intentum Doctissimus Vir amplius firmare contendens ejusdem Prophetæ verba adducit, quæ præallegata confirmare putat ex *Cap.* XI. *vers.* 21. ubi postquam Dominus populum *in sui gratiam reducturum* promittit, ac *lapideum cor ablaturum, carneumque inditurum, ut in viis suis ambulent, & jura divina obedienter servent, & efficiant, ut sit eis in Deum, ii vero ei in populum*; addit *vers.* 21. sequent: *at illis quorum animus abibit intima detestabilia, & abominationes istorum: viam suam in capite ipsorum reponam.* Sic explicant præfati Doctores: *qui se dabunt in penitissimam idololatriam, & adhærebunt istis:* Optime quidem, quia in universali redemptione, ut expresse in priori scripto dixi, plurimi non solùm ex gentibus, sed etiam ex Judæis, iram Dei sustinebunt, propter crimina, quæ ipsos divina illa gratia efficaci indignos reddidere: sed quid hoc cum tota ecclesia, cum universo populo, cui talis gratia promittitur, ut in viis Dei ambulet, & obedienter divinæ legi pareat, ut non amplius ab eo avertatur: hoc promittit Dominus se facturum: hoc est, *corda circumcidere, lapideum auferre cor, & carneum*, id est molle, obediens, & morigerum, *indere*: hoc est: *faciam ut in viis meis ambuletis, & mandata mea servetis, & nunquam amplius à me recedatis:* atque *legem ponere in cordibus eorum, ne amplius prævaricentur*, ut antea fecerant: & similia, quæ passim in omnibus Prophetis occurrunt; quibus non quomodocumque, sed efficaciter se Deum facturum promittit, hominis malitiam evincens, extinguens, & ad summum bonum movens, ut effectus ab eo prædictus infallibiliter exequatur.

Quod si libertatem respicias, & sic philosophari liceat, sicuti Judæi, ita omnes gentes, utpote liberæ, potuerunt de facto Evangelium non admittere: quod si fuisset, in nullis esset facta Christi redemptio, illeque frustra in mundum venisset. Suppositum est doctrina Doctissimi Viri, consequens est verum, sed impium. Libere quidem assentiebantur gentes; sed de facto non poterant omnes non assentiri, plurimis efficaci gratia concessa.

Sed

Sed his addit Doctiss. Vir: me prævenisse solutionem argumenti, quod statim contra hanc doctrinam pullulabat, ideoque subjunxi: *Non quod Deus libero hominis arbitrio vim sit illaturus; sed quod ex affluentia gratiæ homo fere semper inclinabitur in bonum ut sic finis imponatur peccato.* Sed contra hanc meam propositionem acerrime insurgit VirDoctissimus, & idem quod fecerat argumentum contra liberi arbitrii læsionem nunc facit contra gratiam, quam dixi nulla vi illata libero arbitrio homines ad bonum infallibiliter perducere: Sic disputans quia vel hac gratia posita potest homo ei resistens oppositum operari, vel non? Sed necessario acquiescere? Si primum dixero, habet intentum: si secundum, jam amplius libere operari nequit; sed necessario id ad quod per divinam gratiam cogitur.

Hoc argumento Doctissimus Vir non solum me, sed totum Christianismum oppugnat (ignoscat mihi deprecor, si licentiori hoc loquendi modo utar) gratiam efficacem ad quam infallibiliter sequitur effectus, servato libero arbitrio, nec admittit, sed clare destruere conatur. Eam Christiani Doctores *pignus, quod suo pretioso sanguine generis humani electis Christus emit*, unanimes appellarunt: Nostri vero, *omnipotentiæ divinæ, atque ejus infinita misericerdiæ, & amoris præcipuum effectum:* & merito, quia si, quamvis Deus efficaciter hominem aliquid efficere vellet, hominis voluntas ei resistere de facto posset, utpote libera; divina frustraretur, & magis dependeret Dei voluntas ab humana, quam hæc à Deo: cum tamen optime dixerit magnus *Augustinus de correptione & gratia Cap.* XIV. *Magis habet Deus in manu sua voluntates hominum, quam ipsi suas:* & sacra pagina: *Cor regis in manu Dei.* Habet Deus summum imperium in omnes creaturas; quod absolute verum non foret si hominis voluntas ab hoc imperio substraheretur, quia voluntas Dei efficax, ad hominis libitum frustrari contingeret. Posset quidem Israël, si Doctissimi Viri sententia esset vera, sua libertate utens nolle Ægyptum relinquere, & redemptioni resistere: posset Cyrus populum non dimittere, sua libertate utens contra Isaiæ oraculum: possent Paulus, & Lucas peccare, siquidem erant liberi; & si peccare poterant, etiam possent homines fallere Spiritui sancto libere resistentes. Profecto omnium horum, & similium eadem est ratio; si supponatur Deum hominis voluntatem ita efficaciter movere non posse, ut effectus infallibilis sit, libero arbitrio omnino indemni. Sed non poterant Apostoli peccare, quia (ut dicunt doctores) erant jam in gratia confirmati, hoc est, efficaci gratia ad perseverandum præventi: quicquid subtiliter latreant Sociniani contra Dei infinitam præscientiam.

Probatur gratia efficax, cum effectus infallibilitate salva voluntatis libertate, ex Christiana & Judaica orthodoxa doctrina.

Quando enim Deus promittit se *purificaturum*, se *peccata omnia mundaturum*, se *circumcisurum cor hominis*, non quamlibet excitativam gratiam promittit, sed efficacem, ad quam sequatur effectus, ut Deus vult: & tunc facit, quod homo velit eo modo, & gratiæ gradu, quo ille scit hominem libere, sed infallibiliter, voliturum. Sic explicuit Augustinus verba ex xxx. *Deuteronomii* à nobis allegata: *Circumcidet Dominus cor tuum:* dicens: *Hac autem est evidens pollicitatio gratiæ: promittit enim se esse facturum, quod solet jubere ut fiat.*

Divina certe doctrina: Jubet Deus quod eum diligamus, quod legem ejus servemus: & quando suæ bonitati placet, id ipsum facit in nobis, efficace gratia fortiter suaviter ad se nostrum velle attrahens. Sequebatur Pauli doctrinam, qui expresse ait: *Deus est qui format in nobis, & voluntatem, & actionem:* hinc Augustinus: *actiones sunt nostræ, ob liberum arbitrium quod eas efficit: Sunt etiam à Deo ob gratiam qua facit, ut liberum nostrum arbitrium eas producat.* & alibi: *à Deo factum est, ut velint, quod nolle potuissent.*

Fatemur quidem quod homo suapte natura potest libere peccare, & efficaciæ gratiæ resistere; sed hoc non obstanti, quando Deus vult per suam misericordiam, facit quod agat homo, id quod ipse vult, eo modo quo vult, quin hæc infallibilitas divinæ operationis aliquomodo naturalem hominis destruat libertatem, per abditos, & inaccessibiles modos, quibus Deus hanc infallibilem sed liberam in homine mutationem operatur. Sic Augustinus, *lib.* I. *ad Simplic. Quæst.* 2. *Non deficiebat Deo modus, quo mentem Esaiæ ad credendum applicaret voluntatemque conjungeret,* Et *de correptione, & gratia: Deo volenti salvum facere, nullum humanum resistit arbitrium.* Sic etiam in *enchiridio cap.* XCVIII. *Potest Deus voluntatem creatam, quando voluerit, ubi voluerit, & quomodo voluerit, immutare.* Eamdem doctrinam edocuit lib. *de gratia Christi contra Pelagium Cap.* XXIV. dicens: *Non lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna atque occulta mirabili, ac ineffabili potestate operatur Deus in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates.* His enim potest liberum arbitrium repugnare, si velit, tamen non volet de facto; sed infallibiliter assentietur: ideo *Ester.* XIII. dicitur: *Non est qui possit tuæ resistere voluntati;* & Paulus *ad Romanos nono, Voluntati ejus quis resistet?* Concludere oportet hoc negotium cum magno eodem Augustino, siquidem nostros Theologos Doctissimus Vir parvi facere tenetur. Ait igitur sapientissimus Doctor. *Deus mutat cor hominis dulcedine quadam cœlesti, quæ omnem superat carnis delectationem, facitque quod homo ex una parte suam sentiens mortalitatem, suum nihilum;*

&

& ex altera excellentiam, & æternitatem Dei, peccati delicias abominetur, per quas à bono incorruptibili separatur: totam complacentiam in Deo inveniens, ad quem suaviter trahitur, & in quem infallibiliter fertur, se ipso, per motum quemdam omnino liberum, omnino voluntarium, omnino amorosum; adeo ut nulla major ipsi posset esse pœna, ac supplicium, quam à Deo separari. Optime quidem & sanctissime, quia licet liber sit homo ut separetur à Deo si velit, quomodo volet si (ut addit Augustinus) *quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est.*

Cum hac vera, & orthodoxa doctrina, quæ in sacra pagina quodammodo contrariari videntur, facile intelliguntur: *Convertimini ad me: Dominus converte nos ad te: Abjicite à vobis iniquitates vestras: Deus est qui aufert iniquitates populi sui: Agite opera digna pœnitentia: Domine tu facis in nobis opera nostra: Facite vobis cor novum, & spiritum novum: Ego dabo in vobis spiritum novum, creabo in vobis cor novum. Justificamini: ego justificator vester.* Hæc omnia conciliavit Augustinus, ut supra: actiones sunt nostræ propter liberum arbitrium, quod eas producit: sunt etiam à Deo propter gratiam, quæ facit, quod liberum arbitrium eas producat: ideo dicebat Paulus, quod *merita nostra opera Dei sunt.*

Oppugnat etiam Doctissimus Vir Calvini sententiam, qui gratiæ efficaci adeo absolutam vim in hominis voluntatem concedit, ut jam non amplius resistere, neque libere operari possit: quamobrem omnia merita prorsus negavit. Oppugnat etiam maxime Lutherum, qui eandem vim asserens valide sustinet, quod hominis voluntas nullatenus cooperatur cum gratia, non magis quam si esset res inanimata. Videtur Doctissimus Vir sentire cum Molinistis, qui liberum arbitrium gratiæ efficaci de facto resistere posse cum autore suo Molina defendebant; sed illo, & illis, à Romana ecclesia jam diu damnatis. Nisi forte Socinianis nomen dederit, qui Deo futurorum contingentium, præsertim, actus liberi hominis, scientiam denegarunt; ideo cum hæc Deus non præviderit, neque efficaciter, & infallibiliter determinabit: sed non credo piissimum virum huic impietati assentiri velle. Nostram & Christianam pietatem abs dubio admittit: quod salva scilicet hominis libertate ejus voluntatem ita efficaciter Deus moveat, ut effectus, quem Deus vult, infallibiliter sequatur. Et cum efficaciter voluerit populum suum tempore Messiæ redimere, quamvis populus liber esset ad parendum, certo, & infallibiliter redimendus erat; neque ejus liberum arbitrium de facto voluntati divinæ posset resistere, ut in redemptione ex Ægypto non restitit, quantumvis liber ad resistendum.

Contrariatur etiam Doctissimus Vir, doctrina, & sinceritate venerando Episcopio, qui in suo theologico volumine quæstionem instituit: An Christus peccare posset? Ibique concludit: Christum cum liberum haberet arbitrium, peccare posse si voluisset; sed quod de facto nunquam velle poterat divina gratia efficace præventus, & ad bonum libere, sed infallibiter, determinatus. Est igitur istius gravissimi Doctoris sententia, quod gratia efficax non tollit libertatem ad oppositum, quamvis effectus, ad quem determinat, indefectibilis sit.

Tandem quærit Doctissimus Vir, in quo consistat hæc gratia, quæ voluntatem ita determinat, ut contrarium de facto minime usquam velle possit? Respondeo: me ingenue fateri istius divini secreti invincibilem ignorantiam: fortasse, & quamvis Angelus essem etiam ignorassem: Dicam ergo cum Augustino: quod *interna, atque occulta, mirabili potestate, movet Deus hominis voluntatem*: Sed talis est nostri intellectus natura, ut etiam inaccessibilia, comprehendere affectet. Scholastici Christiani Doctores, quandam spiritualem qualitatem intellectui à Deo inditam, fortiter defendunt: pariter ac de lumine gloriæ, quo intellectus creatus elevatur ad videndum Deum, philosophantur. Sed hæc subtilia sunt, & fere in solis verbis sistere putantur. Vestri Doctores nescio, quam contra Pontificios sententiam tulerint. Nostri vero Theologi majore cum sinceritate hoc negotium tractarunt. Supponunt gratiam in genere esse, id quod Deus homini gratis, ex sola sua bonitate largitur, ad hoc vel illud bene operandum: quod consistere potest, vel in doctrina, vel in externa persuasione, vel interna inspiratione, vel aliis, quæ ad unum vel alterum nostram voluntatem inclinare, atque movere queant. Hæc eadem gratia, quæ excitativa est, sufficienter, non efficaciter determinans, cuique voluntas resistere potest, quando Deo placet, est efficax: cujus efficacia omnino dependet à præscientia Dei, qui certo scit, quibus mediis humana voluntas indefectibiliter movebitur ad volendum. Cum autem Deus hoc præsciverit, ea per suam misericordiam media largitur, quibus liberum arbitrium infallibiliter, ad id quod Deus vult, moveatur: quippe Deus ignorare nequit quibus mediis voluntas indefectibiliter ad id determinabitur. Quod adhuc in hominibus experimur: qui prudentior fuerit media eliget ad alterius voluntatem movendam, quæ pro illo fine fuerint aptiora: minus errabit, quam imprudens; sed potest aliquando falli, quia supra captum hominis est mediorum efficaciam præscire respectu alterius hominis voluntatis: sed cum Deus omniscius sit, quomodo in hac mediorum electione errorem committet? Hæc media in variis rebus consistunt, quorum aliqua à Doctissimo

ſimo Viro referuntur. Peccavit David, & præſcivit Deus, Nathane Propheta, ea propoſita parabola, Davidem reprehendente, & de commiſſo crimine accuſante, quod infallibiliter futurum erat, ut David reſipiſceret, & toto corde diceret: peccavi Domino: illa fuit efficax Dei gratia, mittere Nathanem, ut Davidis peccatum iis verbis criminaretur; præter alia interiora, quæ nos non novimus: Eſſent abs dubio alia media, quibus Deus ſciebat Davidem minime auſcultaturum, quæ nunquam efficacia forent. Peccavit Manaſſes, & viderat Deus, quod neque doctrina, neque inſpirationes, neque Prophetarum admonitiones pro ejus voluntate ad pœnitentiam movenda, ſuffectura: Sed etiam præſciebat, quod ſi in captivitatem duceretur, & ferreis compedibus incarceraretur, certo ad Deum pœnitens, reverſurus erat: Hæc media per ſuam miſericordiam præſtitit, & ille oravit ad Dominum Deum ſuum, eumque exaudivit, & regno reſtituit. Aliis in morbis, aliis in reſtituta ſanitate, aliis in paupertate, aliis in divitiis, aliis per internas inſpirationas, per miracula, per alicujus exemplum, gratiæ efficacia conſiſtit; ſingulis, ut Deus prænovit, eſſe neceſſarium, ut infallibiliter ſequatur effectus, quem intendit: Sed hæc certo cognoſcere, ſupra captum hominis eſt, atque etiam angelorum.

Prolixe ſatis huic oppoſitioni reſpondi, quippe eſſentialiſſimum eſt noſtræ diſputationis punctum: & ex dictis liquet, quod ſi Deus promittit, ſe ſanctificaturum, emundaturum Iſraëlem, cordis malitiam divina gratia, in bonitatem mutaturum, ſpiritum ſanctum ſuper eum effuſurum, ut in viis ſemper ambulet, & vivat; ut non amplius ab eo recedat, & hoc propter gloriam nominis ſuis: *Non propter te, non propter te, Domus Iſraëlis; ſed propter nomen meum, quod prophanatis inter gentes:* quod hæc omnia erant non obſtantibus populi peccatis: quod tunc temporis filius Davidis futurus eſt Princeps in medio eorum, illeque ſemper eis in Deum: quod hoc videbunt, & plaudent omnes gentes: idque abſque aliaque conditione Dominus prædixit, certo & efficaciter eventurum, oportet vere, & realiter contingere, ne divini verbi efficacia fruſtretur.

Neque hoc ſolvitur dicendo: quod quia Chriſtum non receperunt aliter Judæis evenit, ac expectaverant: Hoc enim eſt quod diſputatur: an ſuum Meſſiam poſſit Iſraël non recipere, potius inhumaniter crucifigere? hoc probavi eſſe impoſſibile ſuppoſito præallegato decreto. Recurrit Doctiſſimus Vir ad liberum arbitrium: Sed ego urgeo quod hoc omnino indemni, & ſervato, Iſrael non poterit ſuum Meſſiam non admittere, quem libere, ſed infallibiliter recipiet: & tunc gratia efficax,

præter internas inſpirationes, & miracula, præcipue conſiſtet in ipſo redemptionis evidenti actu ex omnibus locis, & gentibus, cum Dei nomine in toto genere humano clare, & magnifice exaltato, cum omnium nationum ad verum divinum cultum, ſuaviſſima adductione, cum Hieroſolymorum, atque ſacratiſſimi templi erectione: non enim poterunt Judæi negare, quod evidenter videbunt: Sicuti neque patres negare poterant redemptionem ex Ægypto, neque tranſitum per ſiccum mare: pro quo non eſt ad propoſitum recipere, vel non recipere Meſſiam, quem ſi omnes gentes recepturæ ſunt, & eo medio ad veram, & puram Dei cognitionem, perduci, quomodo Iſraël non credere poterit? Erit enim ita evidens Meſſiæ regnum Iſraeli, & cæteris nationibus, ut in dubium vocare non poſſint, quamquam in principio improbos, & Deo inimicos potentiſſime coërceat, & de medio tollat. Neque erit tunc magna virtus Meſſiam agnoſcere, & credere, eique ut regi obedire: quippe, & gratiæ efficacia, & redemptio evidenter effecta, ad contrarium populum, & cæteras nationes, ferri non patientur. Neque Deus aliquando ſub dubio poſuit, quod Meſſias eſſet recipiendus, ſicuti neque quod redemptio Iſraëlis à fide in eum aliquomodo dependeret, aut quod ejus ſalus à Meſſia dependeret, aut in eo conſiſteret. Ideo Iſraël Evangelio, quod oppoſitum docet, fidem nunquam præſtitit. Et hoc eſt quod in noſtris Quæſitis petebamus: an hoc clare probari poſſet ex Vetere Teſtam. ut Chriſtiani nunc credunt?

Num. V.

Quod ritualia non erant præciſe ut Iſraël ab aliis populis ſepararetur. Neque Lex neque populus propter Meſſiam, ſed hic propter populum; ut ei inſerviret.

Dixeram, quod ſi Prophetiæ de hac præſenti captivitate nunquam intelligantur, ejus etiam nunquam Deus mentionem feciſſet, maxime de Babylonica breviſſimo tempore duratura.

Reſpondet Doctiſſimus Vir, quod omnia quæ ante Chriſti adventum prædicta fuere, unice ad Meſſiam dirigebantur, in quo ſuum complementum habitura erant: ideo Abrahamo in ſuo ſemine omnium gentium benedictionem promiſit, per quod Meſſias myſtice intelligitur. Quod circumciſio ideo præſcripta, ut ab eo tempore populus ille ab aliis ſepararetur uſque ad

ad Messiam, neque cum aliis commisceretur: in quem eundem finem totam postea per Mosem Legem imperavit; ut semper per circumcisionem promissi illius Messiæ memores essent: sicuti per aliorum ritualium observantiam, aliarum nationum ritibus plane diversam, imo contrariam, & sic populus ille sic separatus consisteret, ut quando Messias nasceretur liquido constaret, ex eodem populo, cui fuerat promissus, enatum fuisse: itaque & Lex, & populus non nisi propter Messiam, à Deo fuere stabilita, & constituta.

Hæc est Doctissimi Viri responsionis summa, quam quasi præludium ad directam solutionem apposuit, quamque etiam per suas partes, scrutari necesse est: Primo, quod illud: *in tuo semine* &c. intelligatur mystice de Messia, non disputabimus, dummodo, ut facit, nobis concedit, quod ea intelligentia est mystica, id est, Christiana: & quod secundum literam Abrahami carnalis posteritas ibi intelligitur, videlicet Israël. Concedimus etiam quod Deus per circumcisionem, postea per Legem Israëlem à cæteris nationibus separari voluit. Sed pariter negamus, quod circumcisio, & Lex divina, non ob alium finem à Deo fuerint institutæ, nisi ut Israël ab aliis populis separaretur: pro opposito stat tota sacra pagina.

Primo quia circumcisio vel fœdus est, vel signum fœderis, quod Dominus pepigit cum Abrahamo; quod in eo præcise consistebat; perpetuo se futurum esse ei, & seminis ejus in Deum: quod innumerabiliter multiplicandum erat; hoc est, nunquam Deum Abrahami semen deserturum, aut abjecturum; sed speciali paterna providentia id gubernaturum, ut per tot secula fecit, & etiam nunc miraculose facit. Non ut à gentibus separaretur, sed ut veram, in verum Deum, fidem habere, signo illo ab ipso præscripto, protestaretur: Sicuti Christiani Cœnam Christi celebrant, & vescuntur, non ut ab aliis populis segregentur; sed ut suæ fidei protestationem efficiant. Verum quidem est, quod per hoc signum etiam separabatur Israël à gentibus; sed non erat præcipuus finis ipsa separatio, sed fidei in verum Deum signum ex initio pacto significativum. In quo fœdere de Messia venturo nec verbum reperitur; nisi mystica ibi disquirantur, quæ nisi quis Christianus jam fuerit admittere nequit.

Et quod Doctissimus Vir ait, ut semper in circumcisione promissi Messiæ memores essent; esset quidem probabile si antiqui Judæi, vel præsentes in actu circumcisionis aliquam de Messia mentionem fecissent, cum tamen illis talis mentio, nec in mentem venerit, circumcisionis ratione: Negatur ergo, quousque probetur circumcisionem in ordine ad Messiam fuisse à Deo institutam. Negatur etiam, quod Israëlitæ indelebile id

ſignum geſtaverint ut eo ab gentibus ſepararentur, ſed ut fœdus cum Deo initum perpetuo ſervarent: *Sic erit fœdus meum in carne veſtra in fœdus perpetuum:* Nec ſufficeret credere in Deum Abrahami, ſi fœdus id viſibile irritum feciſſent: *abſcindetur anima ejus ex populis ſuis.* Hoc ita clare, & aperte dicit Deus, ut in alios ſenſus detorqueri non patiatur. Eſt etiam verum, quod præter hanc externam circumciſionem, eſt alia interna, ſcilicet, cordis, quæ ſi defecerit, illa minime ſufficit ad ſalutem: pariter neque cordis circumciſio dari poteſt, abſque externa, quæ ſtabilitum fuit à Deo illius internæ circumciſionis fœdere perpetuo. Idem fatebitur Doctiſſimus Vir in ſua religione: an erit fidelis Chriſtianus, qui veram fidem ſe habere glorietur; tamen externis à Chriſto præſcriptis repugnaverit? Qui baptizari nollet, neque Cœnam aſſumere? Hæc incompatibilia ſunt, in Chriſtum credere, eum amare, & ſuis præceptis non obedire: eodem prorſus modo de circumciſione liceat diſcurrere. Inſuper neque Chriſtiani Cœnam capiunt, & baptiſantur, ut ab aliis ſeparentur; ſic neque Judæi per circumciſionem, quamvis utrique per hæc etiam ab aliis populis differant, & ſegregentur.

Quod addit Doctiſſimus Vir de Lege Moſis, quæ tota dirigebatur in Meſſiam, atque populus ea directione conſervabatur, quouſque ex ipſo Meſſias naſceretur; ſatis Chriſtiane dicitur, ſed id nunquam probari poteſt ex Vetere Teſtamento: quia licet ſæpe Deus dixerit; *hac facite, & eritis ſeparati ab omnibus populis*, non ſignificat quod hic erat unicus, vel præcipuus Legis ſcopus: Verum eſt quod iis ritibus ſeparabantur Iſraëlitæ, ſed ut quid ſeparabantur ne cum aliis nationibus confunderentur? Non certe propter ipſammet ſeparationem, quæ ſublimiorem finem reſpiciebat, ſcilicet *ut eſſet Deo in populum, & Deus ei in Deum*; *ut ſanctus eſſet Domino Deo ſuo: Deut. cap.* VIII. *verſ.* 18. *cap.* IX. *verſ.* 5. *cap.* X. *verſ.* 15. ut fœdus cum Abrahamo initum perpetuum foret: ut illud exequerentur mandatum, *Sancti eſtote quia ſanctus eſt Dominus Deus veſter:* quia Lex Domini immaculata, convertens animam, illuminans oculos: non igitur dumtaxat ut ſepararentur à gentibus, ſed ut Deum verum crederent, eum colerent, ipſique inſervirent, & ſoli adhærerent; talem quidem ea ſeparatio finem habebat. Profecto quod ille populus ſeparatus viveret ab omnibus aliis fruſtra Dominus tot præceptis, & ritibus eum oneraverit, pauca ſufficerent, ſicuti à tempore Abrahami, uſque ad exitum ex Ægypto ſola circumciſione ſeparabatur. Sicuti etiam Mahometani, qui per undecim ſecula, duobus, vel tribus præceptis ab omnibus aliis nationibus ſegregantur, neque eis aliquando commiſcentur: Sic poſſet Iſraël paucis, ab aliis populis differre,

differre, & feperatus fervari. Non igitur ea omnia pro tali fine necessaria putantur: & si tot non necessaria; ergo frustra adhibita, nisi sublimiorem finem habuissent, qui in Lege frequentissime repetitur absque aliqua Messiæ facta mentione.

Addit Doctiss. Vir, quod ideo populus à Deo servabatur, ut postea ex eodem Messiam enatum homines scirent. Sed ego crederem, quod Rex est propter populum, non tamen populus propter Regem; ita neque Israël fuit à Deo separatus propter futurum Messiam, sed Messias fuit promissus propter populum; nunquam de eo fuit mentio facta in tota Lege, quia Lex non erat in ordine ad Messiam: de eo postea loquuti Prophetæ, non ut de fine legis, seu populi, sed ut de circumstantia redemptionis ex captivitate quam passurus erat, propter iniquitates suas, & nunquam alibi facta ejus mentione; quia si populus Legem Dei servavisset, ut à Domino fuerat admonitus, neque captivitatem, neque ruinam pateretur, & summa cum felicitate in patria viveret; Quare neque Messias promitteretur, neque esset necessarius, ideo tunc dumtaxat promissus cum supposita captivitate redemptio ex ea prædicebatur, omnino contraria iis, quæ Judæi in hoc statu patiuntur. Sunt extorres ex patria, promittitit Deus quod revertentur; sunt sparsi, promittit quod congregabuntur ex omnibus locis: carent sancta civitate, templo, & sacrificiis; promittit quod hæc restituentur; sunt sub extraneis dominis, & regibus: promittit quod habebunt regem proprium, eumque filium Davidis, non quidem perversum, ut fere omnes Israëlis reges fuere, sed sanctissimum, justissimum, ut fuit David. Ecce nulla alia mentio facta de Rege Messia, nisi ut circumstantia quadam, fortasse præcipua, redemptionis Israëliticæ, ideoque ut Deo, & populo in suo ministerio inserviat, non ut finis legis, vel populi, ut Doctissimus Vir juxta Christianum dogma prætendit.

Istis positis directe respondet Doctissimus Vir meæ propositioni, dicens, quod omnes Prophetiæ fuerunt usque ad Messiam, non ultra, quod eo advento jam Israël non erat populus Deo separatus, potius cum aliis gentibus in Christo commiscere erat divina voluntas, disrupto pariete legalium, quibus ab ipsis diu fuerat separatus: ideo de Israële post adventum Messiam, non amplius Prophetæ locuti fuerant; Israëlis, & totius humani generis regimine, Christo concredito, qui in omnibus æque regnaturus erat, ut unico populo, & si quid prædicendum erat, Novi Testamenti Prophetis à Deo commissum fuit.

Quod Prophetæ locuti fuerunt de

Hæc omnia satis Christiane dicta sunt, sed probatu impossibilia. Quod Prophetæ non ea quæ post adventum Messiam, eventura prædixerint, non admittimus: quia omnes temporales, & spirituales felicitates, quibus Israël perpetuo fruiturus

Israële etiam post redemptionem: quod in hac captivitate hæc natio est etiam Deo chara omnes Doctores Christiani fatentur, in cunctis sectis.

post actam redemptionem, clare, & dilucide, omnes Prophetæ prænuntiarunt. Quod omnes populi Israël aggregabuntur, & venient de mense, in mensem, de anno, in annum adoratum Deum Jacob Hierosolymam, aperte prædixere. De glorioso, & sancto Israëlis tunc temporis statu quanta legimus in omnibus Prophetis? Et quomodo credi potest, quod illud perpetuum fœdus cum Patribus initum; quod semper futurus erat suo semini in Deum, & illud Deo in populum, circumcisionis sanguine hucusque confirmatum, Dominus irritum fecerit, ut jam non amplius sit Israël populus dilectus, sed gentium fortunam sequatur; nulla pro sui conservatione, & salute speciali habita providentia, quam perpetuam tot encomiis, & toties promiserat, suis peccatis minime huic promissioni obstantibus. Sententia Doctissimi Viri in verbis implicari videtur: quia cum toto Christianismo sustinet, quod Israël dispersus subsistit per totam terram, inter omnes populos iram Dei sustinens, propter Messiæ necem, & propriam in eum infidelitatem: quod si verum supponatur, ut asseritur: inde evidenter sequitur, quod adhuc est peculiaris Dei populus, & à cæteris per Legem separatus, ut antea fuerat: Siquidem adhuc specialiter à Deo punitur, & miraculose conservatur inter gentes, ut tandem divinæ gratiæ restituatur: quod utrumque omnes Christiani fatentur: quare igitur de hac futura punitione non loquerentur, cum tam diuturna esset, & per tot secula duratura?

Quod non propter infidelitatem in Christum nunc puniuntur Judæi.

Respondebitur forsan, quod propter infidelitatem in Christum, non est amplius populus Dei, & tamen propter hoc crimen hac dira captivitate punitur. Sed ego quærerem, quare cæteræ omnes nationes, quæ nunquam Christo nomen dedere; & quæ dederant, & postea ab ejus fide recesserunt, Mahometismum amplectentes, ut magna pars Africæ, Asiæ, & Europæ, quæ Christianissimæ fuerunt, & ab ea fide penitus defecerunt, à Deo non captivantur, non disperguntur, non in abominationem habentur, ut populus Israëliticus? Potius sua servant imperia, suam celsitudinem, & potentiam, Christianorum provintias, integraque regna subjicientes, atque innumeros Christianos durissimo captivitatis jugo affligentes: in quibus regionibus Judæi parum minus, quam omnimoda libertate gaudent. Omnes istæ gentes in eadem perseverant infidelitate, Christiano nomini maxime infensæ, plusquam Judæi: quare isti propter id crimen perpetuo puniuntur, sunt in opprobrium, in abominationem omnibus gentibus: illis nullam, nec minimam punitionem sustinentibus? An quia omnes isti populi saniorem, & Deo magis gratam doctrinam observant quam Judæi? Non credo Doctissimum Virum hoc responsurum; cum aliæ gentes, vel in Paganismo idololatrico hæreant,

reant,

reant, vel Mahometiſmum fuerint amplexæ, quæ cum divina Lege comparari nec debent, nec poſſunt. Fortaſſe quia Judæi Meſſiam occiderunt? Hoc vulgo, ſed fruſtra aſſeritur, quia nec totus Iſraël qui tunc vivebat, Chriſtum crucifigendum tradidit; ſed illius temporis Judices, & aliqui ex iis qui Hieroſolymæ habitabant: neque idem eſt in eum non credere, ac ipſum crucifigere: non crediderunt, qui per diverſas regiones diſperſi diſtabant, quia quam putabant falſam doctrinam, divinæ Legi præponere non æquum exiſtimarunt. Poſteri vero uſque in præſens, adeo abeſt, ut tali crucifixioni aſſentiantur, ut neque eam certo crediderint, cum nullam ejus eventus authenticam notitiam habuerint: ſciunt tamen ex Joſepho, & noſtris Antiquis, quod eo corrupto tempore, labente jam Republica, aliqui ſeductores, & falſi Prophetæ qui populum commovebant, fuerunt à Romanis variis ſuppliciis interfecti, quorum ſequaces profugi per Samariam, Idumeam & alias regiones, vagabantur: Sed nominatim de Chriſti morte, certam huc uſque notitiam non habuere; quare juſta fuerit, vel injuſta illius mors penitus ignorant; ideoque in eam nec conſentire poſſunt, nec diſſentire: Atque hoc judicium ad Iſraëliticum populum, ut jacet, pertinere, nemo crederet.

Ratio evidens qua convincitur, quod non propter infidelitatem Judæi captivitatis ærumnas patiuntur.

Et ut evidenter pateat Doctiſſimo Viro quod non ob hoc peccatum Iſraël non eſt amplius populus Dei, nec pluſquam alii infideles punitus, aliqua adducam, de quibus (ut credo) dubitare non poterit. Omnes Iſraëlitæ donec divinam Legem obſervant, & ejuſdem populi partem conſtituunt, captivitati, & ad eam ſecutis ærumnis, ſunt ſemper obnoxii: hoc per ſe notum eſt: Sed omnes Iſraëlitæ, qui divinam Moſis Legem deſerunt, eamque ut apoſtatæ abjurant, quamcumque, quamvis falſam ſectam amplectantur, liberi à captivitate Iſraëlitica evadunt, nullis poſtea Judæorum calamitatibus obnoxii: ſecundum ſuam fortunam divitias, authoritatem, & dignitates aſſequuntur: quorum poſteri Judaicæ infelicitatis, & laborum non ſunt amplius particeps; ſed ut ſors dederit, ſicuti cæteræ gentes, liberè vitam degunt: Hoc adeo certum eſt, ut nulla egeat probatione. In Turcarum ditione, qui Judæi patriam religionem, pro Mahometica ſecta abnegarunt eadem libertate ipſi, & poſteri, ac Turcæ, fruuntur, & ſui ſtirpis memoria adeo deliteſcit, ut inimici jurati Judæis ſint. Idem in tota Africa, præſertim in regno Fecenſi, tota Synagoga præter eos qui martyrium perferre maluerunt, Mahometiſmum amplexa fuit; quorum Judæorum poſteritas, ſatis numeroſa, populo non modò inimici, ſed crudeliſſimi carnifices ſunt, Levitarum, & Coanim cognomina adhuc ferentes. In Hiſpania qui Judaiſmum abnegarunt, & eorum poſteritas, ſecuriſſimam,

mam, non laboriosam, ut Israel, vitam degunt: Sunt quidem Principes, Duces, Comites, Marchiones, Inquisitores, Clerici, Canonici, Monachi, & Moniales, & omnes diri Judæorum persecutores. Hoc Clar. Dominus satis novit de Paulo Burgensi: Primo in civitate Burgi insigni Rabbino: postea clerico Episcopo Carthaginensi: post ejusdem Burgi Archiepiscopo; tandem Patriarcha de Aquileya: Rege Hispaniæ mortuo, totius regni unico Gubernatore. Ex ejus prole unus filius Episcopus Segoviensis, alter Archiepiscopus Compostellanus, alter qui patrem in Archiepiscopatu successit: major natu Princeps, qui Marchio de Sancta Maria cognominatur. Quid de Nicolao de Lyra, de Senensi, & aliis qui à religione passim deficiunt? & quamvis plurimi neque Christiani sint, sed vere Athei, ad summas dignitates evehuntur, captivitate Judaica non amplius in suam, aut posterorum mentem, revocata. Ex quibus hæc conclusio evidenter deducitur, quod Judæi nullam captivitatem patiuntur, nisi in quantum Populum Israeliticum per divinæ Legis observantiam constituunt, à qua si defecerint, nec velint inter Israelitas amplius numerari, nullam captivitatem, nullos ejusdem Populi labores, periclitantur: sive Mahometani fiant, sive Pagani, sive idololatræ Papistæ, sive omnino fuerint Athei: Ergo ut peculiaris populus à Deo adhuc habetur, & speciali providentia ab eo affligitur, & ut affligat, & postea redimat, divinitus conservat, & separatum ab omnibus subsistere vult: quia si commisceretur, non esset amplius Israel, quem post captivitatem ad se reduceret. Neque credibile est aut Christiana pietate dignum, asserere: quod Israelitæ, dummodo divinam Legem relinquentes, quasvis falsas sectas admittant, non erunt ita exosi, ut captivitatis ærumnas pati debeant, sed quod saltem in hac vita feliciter degent, pro alia futura tota punitione servata, ut Mahometanis, & cæteris: Sed si divinam Legem observaverint, sicque sint adhuc Israelitæ, utpote deterioris conditionis, in hac, & in altera vita pœnas luent. Quod si hoc affirmari non potest, sequitur, quod propter rationem, quam nos credimus, Israel ut peculiaris Dei populus hanc captivitatem patitur, & à Deo conservatur, ut patiatur, & secundum vestram sententiam, ut resipiscat, Christo fidem præstando: & secundum nostram, ut per rectam Legis observantiam, & condignam pœnitentiam ad Dominum Deum suum converratur, ut & ejus misereatur, & in pristinam, & majorem peefectionem suam ecclesiam perducat, toto genere humano à falsis sectis, & cultibus, omnino averso; & ad veri unius Dei puram cognitionem, & adorationem feliciter converso.

Hæc omnia prolixe scripsi, contra Doct. Viri propositionem; quod Deus Dominus noster ita nos abjecit ab adventu Messiæ, ut

ut non amplius ſimus ejus populus, bonus, vel improbus, & quod tota illa ſpecialis providentia Patribus promiſſa, & per tot ſecula executa, ſicuti & Prophetarum prædictiones, non ultra Chriſti adventum reſpiciebant, præſentis & infidelitatis (ut creditis) & captivitatis (ut patimur) nulla adhibita præmonitione, neque poſtea ſaltem pro punitione erga Iſraëlem, ut ſuum peculiarem populum, particulari adhibita providentia; quam nullum ex Doctoribus Chriſtianis negaſſe, legi: neque Paulus negavit, potius aperte concedit: Et Doct. Vir infra clare fatetur. Unde non recte dici videtur, quod poſt Chriſti adventum, jam Iſraël non eſt populus Dei: Eſt quidem, licet propter commiſſa peccata criminalis; aut ut creditis, per infidelitatem punitus, & à Deo ſpecialiter flagellatus: quæ punitionis providentia circa alias nationes Chriſto infideles à Deo non exercetur; Sed in ſolo Iſraële, ut populo præ omnibus ſibi dilecto, & pro ſublimiore felicitate miraculoſe ſervato: Sic dixit Deus quando filios Aaronis in Sanctuario occidit: *Et in mihi proximioribus ſanctificabor.*

Coacti Doctores Chriſtiani textu *Deuteron.* de præſenti Captivitate non intelligendum recentiſſime opinantur, non alia reſtabat, profugiendo via.

Sed cum verba ea Deuteronomii, & omnium Prophetarum prædictiones, de cauſa iſtius Captivitatis, & futuræ redemptionis clare loquantur, de Babylonica aliqui, præſertim ex recentioribus, intelligenda contendunt: hac præſenti nunquam in Veteri Teſtamento prædicta: quod inconveniens, ut vitaretur, Iſraëlem non eſſe amplius populum Dei, aſſerere coguntur, neque de eo poſt Meſſiam aliqua prædicta fuiſſe, omnino derelicto. Sed dictu mirabile eſt: quod omnia, quæ Deus de futura captivitate populi prænuntiavit, cum omnibus circumſtantiis, abſque figuris, ſine hyperbole, in præſenti per tot ſecula experiamur: quod ante Chriſtum per totum id tempus fuerit Iſraël per divinam Legem ab omnibus populis ſeparatus: quia eo medio, (ut ait Doct. Vir) Deo placuit uti, ut ſeparatus conſiſteret uſque ad Meſſiæ adventum; & quod poſt Chriſtum per idem prorſus medium, nempe divinam Legem, Iſraël inter omnes gentes diſperſus ſeparatus exiſtat: adeo ut Lege derelicta ſtatim Judæi gentibus commiſceantur: quod Deus tali medio pro ea ſeparatione uſus fuerit uſque ad Meſſiam, quo eodem populus maneret poſt etiam ſeparatus; credibile non eſt de infinita præſcientia: cum non niſi ratione Legis, qua Deus eum ſeparavit, Iſraël veſtrum Meſſiam non receperit, & propter eandem, nec nunc eum recipiat, aut cum aliis populis commiſceri audeat. Et cum Deus dixerit ſe Iſraëlem perpetuo ſervaturum, & hoc fieri non poſſet, niſi Legem obſervando, & cum nunc per eandem in eſſe populi ſeparati conſervetur: Signum evidens eſt, quod Deus per eam adhuc ſeparari vult, quouſque reſipiſcat, ut ſæpe prædixit. De quo ſtatu nunquam fuiſſet admonitus, ſi Prophetiæ ad eum nunquam pervenerunt.

Addit,

Quod neque Israel, nec gentes coaluerunt in unum populum quamvis aliquæ ex gentibus Christianam doctrinam amplectantur.

Addit, quod voluit Deus, ut Israël, & omnes populi in unum sub Christo coalescerent, tempore Redemptionis. Et nos idem expectamus, & futurum credimus, quod tempore Messiæ omnes populi cum Israële coalescent, Deum pure agnoscentes, & ei libere inservientes. Sed quod hoc jam vestro Messia advento contigerit, nequaquam videmus, neque videtis. Cum major pars hominum nec vobiscum, neque cum Israële, in unum populum coalescat: potius tota Africa, tota Asia, magna Europæ pars, tota America, vestram nec nostram fidem admiserint, & Christianismo sint prorsus infensæ: quare nec solus Israël cum gentibus per Evangelium, in unum populum non coaluit; sed neque cæteræ gentes, cum Christianismo præter paucas, easque in mille sectas divisas, quæ eidem fidei, in plurimis, maxime contrariantur! & à multis seculis parum ultra religionis initium, quæ sit vera Christi ecclesia penitus ignoretur.

Quod adimplendorum spes, majori cum fundamento est in Israële quam in ecclesia Christiana.

Sed hæc adhuc suo tempore complenda, expedit expectare, communiter respondetur, siquidem non omnia statim fieri debebant; sed suis temporibus singula; quantumvis nimis tardare videantur: Mille anni ante oculos Dei, sicuti dies hesterna, quæ præteriit, ut de Christi reditu citabant Apostoli; sic nos etiam dicimus de nostra futura redemptione, quando adversarii valide urgent, & nobis illudunt, quod diu, & per tot secula frustra Messiam expectamus. Verum majori cum fundamento Prophetiarum complementi spem habemus: quippe nos credimus, quod quando Deus, quod promisit efficax remedium Israëli, & toti generi humano, largiri dignetur, statim, ut ab omniscio, & potentissimo medico, & Israël, & totum genus humanum, perfectissimam sanitatem consequentur, ut non amplius curari desiderent: hoc quidem satis rationale est, donec remedium non fuerit applicitum: Sed jam ab omnipotente, & summe sapiente medico, efficacissimo circiter à duobus mille annis remedio adhibito; in Israële, & fere omnibus hominibus, eundem morbum perseverare, & promissa nullatenus adimpleri, mundo eisdem tenebris obvoluto, integram salutem, à plurimis, & per plurima secula expectari, non ita rationi congruum apparet.

Prosequitur Doctissimus Vir: Et hunc suum populum Messiæ regendum tradidit. Prædicunt ergo Prophetæ quanta populo felicitas sit eventura per Messiam: quia omnibus facultas largitur eam consequendi: hoc sub ea conditione, quod populus velit Messiæ monitis auscultare.

Hæc est doctrina Christiana, quæ omnino dependet à fide in Evangelium; sed ex V. Vest. nunquam probabilis, cum ex eo contrarium evidenter constet, si absque præjudicio universim legatur,

legatur, & ſenſus literæ ad alios, qui ibi non ſunt ſenſus, non extorqueatur. Quale futurum eſſet regnum Meſſiæ in Iſraele, clare prædictum, non ſemel, ſed quoties de Meſſia oratio fuit inſtituta: & quod tale terrenum ab Iſraele debebat expectari, ut nos hodie expectamus, Doct. Vir fatetur: ideo quando venit quibuſcumque muneribus, ut creditis, inſtructum, eum eſſe ſuum regem non crediderunt, cum eum aliquo modo regnare, non vidiſſent: & poſtea nullum ſui regni modum adhuc videant: cum omnes Prophetæ dixerint, quod erit Princeps in medio noſtri: & quod ex omnibus noſtri exilii partibus, quæremus Adonai, & Regem noſtrum Meſſiam. Sed neque Deum, neque Meſſiam quæſivimus, quando venit (ut ſemper aſſeritis) ſed Meſſiam rejecimus, & ſimul Deum, ne amplius foret nobis in Deum, ut promiſerat pacto ſempiterno: non ergo illi Meſſiæ ſuum populum regendum tradidit.

Quod id nobis evenerit per noſtram malitiam, & abominabilem repugnantiam, jam ſupra late probavi, id eſſe impoſſibile ſuppoſita Dei efficace voluntate populum poſt captivitatem ſalvandi, & ad veram reſipiſcentiam efficaciter movendi: quod ſe facturum ita frequenter promiſit, ut ſuperfluum ſit ſapienti Viro, & in Sacra Scriptura exercitato, varia loca referre: totam quidem Sacram paginam deſcribere oporteret. *Id Dominus ſe facturum promiſit, quod jubet ut faciamus;* dicebat Auguſtinus ad textum *Deuteron. circumcidam cor tuum, & ſeminis tui & ſpiritum meum ponam in medio veſtri: & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea cuſtodiatis, & habitabitis in terra, quam dedi Patribus veſtris, & eritis mihi in Populum, & ego ero vobis in Deum in æternum.* Promittit ergo Deus tempore redemptionis, peccatis prolixa captivitate jam expurgatis, populum, in ſua fide per tot ſecula contra omnium gentium impetum conſtantem, divino ſuo ſpiritu mundaturum, ejus peccata penitus oblitum: & hoc propter ſuam gloriam. *Non propter vos, non propter vos, Domus Iſraëlis; ſed propter nomen meum, quod profanatis inter gentes.* Et non dicit, quod *Populus in præceptis ſuis ambulabit;* ſed, *quod ipſe faciet, quod ambulet*, hoc eſt, gratia efficace eum movere, ut judicia ſua ſanctiſſime cuſtodiat: ad quam ſanctitatem ſequetur terræ, quam dederat Patribus, perpetua poſſeſſio, quod erit infallibile ſignum conſequutæ gratiæ: ideo *erit ei in Deum, ii vero Deo in populum*, quod perpetuum fœdus cum Patribus pepigerat. Sociniani doctores eandem Doct. Viri explicationem amplectuntur, auxilio efficace prorſus negato, cum Deus contingentia non prænoverit. Adhuc introitum Iſraelis in eccleſiam, quem Paulus vaticinatur, ſub conditione admittunt, quod populus velit, ſed quod poterit de facto non velle utpote liber.

In

In quorum ſententia Prophetia nil eſt præter prudentem Dei conjecturam. Quæ doctrina impia cenſeri debet. In his labyrinthis implicantur, ut verbi Dei vim poſſint effugere.

Ex his clare liquet, quod illa conditionalis, (*ſi populus voluerit*) eſt frivola quamtumvis diuturna evaſio, quippe toti Sacræ Scripturæ ſeriêi evidenter contrariatur. Et Doctiſſimus Vir nullum aliud inconveniens contra hanc doctrinam concepiſſe videtur, ut hoc infallibiliter fieri non debeat, aut poſſit, quam quod Deus libero hominis arbitrio vim eſſet illaturus, ſi talem gratiam largiretur, cui Iſraël non poſſet de facto reſiſtere, ſed infallibiliter juxta voluntatem Dei operari. Sed cum huic inconvenienti jam ſupra ex omnium Theologorum conſenſu prolixe ſatisfecerim; nil inſuper obſtat, quin, quod omnia à Prophetis pro Iſraële ſalvando, tempore Meſſiæ, prædicta fuere, literaliter udimplenda intelligantur: ex quibus certo infertur, quod Iſraël non poterat ſuæ redemptioni reſiſtere ab ipſo Deo jam ſanctificatus, & ab omnibus peccati ſordibus emundatus. Et Doctiſſimus Vir tenetur ad communem Doctorum ſententiam recurrere; quod omnia ſpiritualiter in ſpirituali Iſraële fuere completa: cui non minus reclamat tota Sacra litera, quæ de Iſraële vera & carnali Patriarcharum progenie, quæ à Deo fuerat inter gentes abjecta, adeo expreſſe loquitur, ut nunquam Judæi aliter intelligere poſſint, nec antea deberent, ut ait Doctiſſimus Vir. Ergo hucuſque ſuum populum Meſſiæ regendum non tradidit.

Num. VI.

Quod nil intererat Evangelium primo Iſraëli annuntiari, ſed pro eo credendo gratiam conferre.

QUod attinet ad id quod dixit: quod dedit Deus Iſraëli facultatem eam felicitatem conſequendi per Meſſiam: certe hic non fuiſſet chariſſimo populo peculiaris favor, aut gratia præ cæteris nationibus, quibus etiam largitus fuit facultatem eam felicitatem conſequendi ſi velint, abſque tot promiſſionibus, & admirabilibus encomiis in Lege, & Prophetis præſcriptis. Quod vero ſæpe repetitur, Evangelium fuiſſe primo enuntiatum Judæis, non privilegium aliquod fuit, parum quidem intererat prius, vel poſterius enuntiari: totum negotium conſiſtebat in gratia ad credendum, quam efficaciſſimam Deus Iſraëli promiſerat; ſed non dedit, potius, ut creditis, gentibus Græcis, & Romanis, quæ, ut frequenter ait Paulus, hanc gratiam copioſiſſime recepere, non autem Judæi.

Deus

Deus dixerat quod tempore redemptionis facturus erat prodigia, & miracula, quibus in Ægypto, & deserto, patrata, oblivioni traderentur; & hoc, in omnibus locis tuæ captivitatis, ut sis in ipsis pro fama, & honore. Si hæc aut similia fecissent Apostoli in omnibus regionibus, quibus Judæis Evangelium enuntiabant, fortasse suaderentur ad credendum: tamen verisimile est talia non egisse, siquidem pugnis, & verberibus eos frequenter ex Synagogis abjiciebant. Profecto Rex ille Pharao Mosem ita rigorose tractare non ausus fuit, quamvis ab eo totum regnum desolatum atque eversum, periclitatus erat. Sed abs dubio Judæi nil viderant divinitus effectum quo ad Legem diversam accipiendam dimoverentur.

Iterum Doctissimus Vir ex aliquibus Sacræ Scripturæ textibus suadere conatur, quod Judæi poterant cognoscere Messiam esse violenter moriturum. Sed cum sæpe sustineat, quod Deus ante Messiam nonnisi terrenum regnum, atque redemptionem revelaverat, & quod sic oportebat, ut populus intelligeret, & crederet: Sequitur quod etiam hos quos adducit textus, Israël aliter tunc intelligebat, ac nunc à nobis exigitur: quippe si Judæi sic intelligerent, ut nunc prætendit Doctissimus Vir, Messiæ terrenum regnum minime expectarent, vel utrumque compatibile crederent, & magnificum Messiæ terrenum regem, & summam à Populo despectionem, atque infandam ejusdem regis necem, quod Doctissimus Vir putat non possibile. Adducit, (ut antea) textum ex LIII. *Cap. Isaiæ*: in quo de Messiæ rejectione nec verbum ullum: quod si de eo loquatur: significabitur abjectus ejus status, quando primo apparuerit: & quando intraverit Hierosolyma pauper, humilis, asina incedens: tunc enim hominibus in despectum veniet: deinde per summam patientiam, de Israële, à quo non statim cognoscebatur, & de gentibus, à quibus magnis persecutionibus afflictus fuerat, obtenta victoria, non armis, non ob propriam virtutem, sed ob brachium Adonai, ei revelatum: antea plura diximus, hæc nunc sufficiant.

Explicantur aliqui textus, in quibus videtur Messiæ mors prænuntiari.

Adducitur textus Danielis de LXX. *hebdomadis*, in quo Doctores Christiani victoriam de Judæis semper cantarunt. Verum caput hoc ita difficile intellectu est, ut Hieronymus id explicare non ausit, aliorum sententias recenset, sed suum sensum omnino declinat expromere, suamque etiam de aliorum sententiis censuram. Augustinus *Epistol.* LXXX. *ad Hesychium*, nullatenus sibi persuaderi ab aliquibus, passus est, ut hoc Danielis caput explicaret, rei difficultate deterritus: quod si ut vulgo intelligendum esset, satis clare ibi, & mors, & passionis Christi tempus, depicta jacent. Reinoldus, Scaliger, Junius, & plurimi non credunt has hebdomadas in Christi

morte

morte finiri, ſed in deſtructione templi per Titum. Euſebius, de Chriſto in his hebdomadis tractari haudquaquam concedit, oppoſitum mordicus ſuſtinet, & in ultimo ex Machabeis Pontifice penultimam hebdomadam claudi conſtanter aſſeverat, ultimam ad captam Hieroſolymam per Pompeium extendit: annis centum ante Chriſti adventum. Videat ergo Doctiſſimus Vir, quomodo Judæi poſſent ex hoc capite Meſſiæ mortem prænoſcere, cum à Chriſtianis Doctoribus plurimis, nec nunc ibi contineri credatur.

Daniel non ibi agit de Meſſia filio Davidis, ſed clare, & aperte de primo ſummo ſacerdote, qui cum, & poſt Nehemiam regnavit, utrumque jus, & eccleſiaſticum, & quaſi regium, in populum exercens: Ideo *Dux* ſeu Princeps, & *unctus*, appellatur: hoc fuit in fine ſeptem hebdomadarum, quo Sacerdotum mixto regimine Populus per LXII. ſeptimanas, variis cum fortunis, perſeveravit: tandem in medio ſeptuageſimæ ultimo Sacerdote occiſo Ananeo: *& non ei:* id eſt, & non amplius ſucceſſor aliquis fuit: qui jam ab Angelo non appellatur Princeps unctus, ſed ſimpliciter *unctus:* quippe regiam poteſtatem ab aliquibus annis Herodiana domus uſurpaverat. Hæc quidem explicatio eſt omnino literalis, & juxta divinam hiſtoriam, atque etiam humanam: quia eo prorſus modo res contigere Populo, ut retulimus, & nil aliud ab Angelo prædicitur, niſi quod totum id tempus Iſraëli concedebatur, ut reſipiſceret, ut peccato finem imponeret, ut prævaricatio finiretur, & ſic ſcriptura Prophetica de univerſali populi redemptione adimpleretur: prædixit etiam quod cum Populus aliter facturus eſſet, ac Deus exigebat, aliter etiam ei debebat contingere: quod per capitis ſeriem, uſque ad extremam ruinam depinxit.

Joſephus.

Num. VII.

Quod Iſraël præfixa à Deo pœnitentia ut ad Deum reſipiſceret, non eam habuit conditionem, ut Meſſiam crederet, ſed quod Legem Moſis integre ſervaret.

SUbjungit Doctiſſimus Vir: Quod ſi quis prætenderet verba ex *Cap.* XXX. *Deuteronom.* ad hanc captivitatem extendere; nil poſſet inferre contra debitam fidem in Meſſiam: ſiquidem, ut Iſraël redimeretur, & patriæ reſtitueretur, pœnitentiam agere tenebatur, quæ abſque fide, & receptione Meſſiæ, quem

quem ipsi Deus concessit, & obedientia suis legibus, nil prorsus valebat, neque vera usquam esset pœnitentia, aut Deo grata.

Respondeo, quod quamvis Deus sæpe dixerit non nisi per pœnitentiam posse Populum ad Deum reverti; nunquam ei pœnitentiæ talem circumstantiam addidit de fide in Messiam; potius ea quæ cum fide in vestrum Messiam erant incompatibilia: Videlicet, quod quando servaret omnia Præcepta, Judicia, & Ceremonias scriptas in Lege Deus erit ejus miserturus; Cum vero fides in Christum totam hanc Legem, præter moralia, inutilem, vanam: & non ad salutem observandam, prædicet, incompatibilis est cum ea pœnitentia à Deo Israëli, in Lege præscripta. Et siquidem Prophetiæ erant usque ad Messiam, sat congruum divinæ bonitati erat, ut ejus adventum Israël ut unicum ad suæ salutis medium agnosceret, ut ejus extrema ruina vitaretur. Quod videns Paulus, & quod illa absque Israëlis felicitate redemptio, omnino à promissa per Legem, & Prophetas differebat, nec adhuc cum ea similitudinem aliquam habebat; dixit tandem *Israëlem salvandum esse, cum gentium plenitudo intraverit:* quibus (ut hodie fit) argumentis in oppositum adductis, facile satisfaciebat: saltem gentibus, non ita in Sacris literis instructis. Tamen illa solutio cum Veteri Testamento non bene cohæret: quia nunquam Deus dixit, quod Israël salvabitur, postquam plenitudo gentium salva fuerit; sed contrarium; quod quando Israël fuerit liber, & redemptus ex gentibus, istæ etiam Dominum quærent, Israëlem imitantes & dicentes: *Eamus vobiscum, quia novimus vobiscum esse Deum. Et scient omnes populi, quod posui tabernaculum meum in medio vestri.* Nec oportet in hoc amplius immorari, quod luce clarius est in Sacra Scriptura: quod populi adhærebunt Israëli tempore redemptionis; non Israel populis terræ: ideo rectius dicere possumus: quod quousque intraverit Israel in sanctam patriam, à Deo suo redemptus, eique gratus; non intrabit in ecclesiam Dei Israelis plenitudo gentium.

TERTIUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quod neque Messias neque Propheta aliquid dicere debet contra Legem Dei, & quod clare de Messia prædicta fuere, minime in Jesu fuerunt adimpleta.

Erat tertium quæsitum: An in Veteri Testamento textus aliquis extaret, ex quo clare constare posset, quod propter infidelitatem in Messiam Israel erat deperdendus? An Deus alicubi comminatus fuerit extremam Israelis abjectionem, quia Messiæ non erat auscultaturus? Respondet Doctissimus Vir, Quod non erat necesse Deum de hoc Israelem admonuisse; sufficere promisisse Messiam, ut ei, utpote excellentiori Prophetæ, Judæi crederent, & obedirent, ut sic felicitates promissas habere possent, incredulis, ab ejus beneficiis, merito exclusis.

His supra multa respondi, quæ repetere non expedit: id solum nunc dicere liceat: quod ad credendum Prophetam, sive Messias dicatur esse, vel non, qui contrarium dixerit, aut fecerit iis, quæ à Deo in Lege, & Prophetis, clare, & aperte præcepta, vel prædicta fuere, Israel nullatenus tenetur: Sed magna constantiæ virtus fuisset, ut divina vaticinia atque Legis integritatem servaret, & tueretur, quamtumvis signa, & portenta viderit, ei doctrinæ fidem non præstare. Hic poterit Doctissimus Vir pro allegatis nunc habere omnia quæ de Regno Messiæ, & Populi statu eo tempore futuro, in Lege, & Prophetis, prædicta inveniet, quæ ut etiam Doctissimus Vir fatetur nil aliud clare significabant, quam Regnum Messiæ terrenum, cum Israelis corporali redemptione, & tanta efficacis gratiæ affluentia, ut Sanctus futurus esset, omnibus gentibus hoc prodigium confitentibus, & ad verum Dei cultum conversis. Sic extat Sacra litera, sic credebat per tot secula Israel, & sic volebat Deus quod crederet, ut ait Doctissimus: sed ex his omnibus nec minimum vidit in Christi adventu: ergo ut divinam, quam receperat, Legem tueretur, nulli Prophetæ, quovis prætextu fidere debebat, ut ab ea separaretur. Non ergo sufficiebat promisisse Messiam, nisi eum prædiceret qualis futurus erat, ut crederetur esse Messias: sed nil adducere ex eis quæ de eo Dominus prænuntiaverat, erat sufficiens, ut in

cæteris minime credendus esset. Quod attinet ad miracula, supra aliquantulum, infra fortasse plura dicemus.

Cæteris quæ hic addit Doctissimus Vir satis respondimus. Fatetur contra plurimos, ne dicam omnes Doctores Christianos, Israelem in verum Deum adhuc credere. Grates rependo Doctissimo Viro, quod hoc nobis concedat, nec sicuti alii nos barbaros judicet, à vero Deo alienos. Tamen propter necessitatem fidei in Messiam jam adventum perinde se habet ac si non crederemus: quippe dummodo fidem in Messiam non habeamus, eodem prorsus modo condemnabimur, ac si in verum Deum Israelis non crederemus, ac si idolum adoraremus pro Deo: non igitur credibile est, quod summe bonus Deus contentus fuisset promittere Messiam talibus verbis, ut populus non nisi terrenum Regem, & corporalem redemptionem intelligeret, & expectaret: Postea talem regem non concedere, sed alium, omnibus quæ crediderat plane contrarium: & quod ex ignorantia quam supra esse probavi, dilectus populus esset omnino deperdendus temporalibus, & æternis pœnis damnatus, de tali fide nunquam à Deo admonitus, sed terrena contraria spe per tot secula allectus.

Num. II.

Quod non oportebat omnia de futuro Messia prædicere, sed neque contraria, ita ut populus falleretur quando veniret.

Addideram, quod futuram Israelis idololatriam Deus clare prædixit, & criminatus fuit antequam committeretur: quærebam quare etiam non, & Messiæ rejectionem? Siquidem Deum humanatum occidere, non esset minus peccatum, quam idololatria. Recte petebam de hoc debere Populum admonuisse; nisi eum inscium peccare voluisset. Respondet Doctissimus Vir: an ego velim talem, & ita expressam de Messia, à Deo prædictionem, ut quando venisset, Israel quamvis vellet, non posset eum rejicere? aut ita ut sufficienter esset instructus, ut quando veniret, posset eum cognoscere, nisi refractarius fuerit, & inobediens.

Respondeo; Me non debere velle quod Deus hoc, vel illo modo faciat, sed omnino facere quod Deus velit: Cum vero voluisset per suam bonitatem redemptionem, & Regem nobis promittere, quem, & cujus officia adeo clare descripsit, ut non aliter eum expectare possemus, nec deberemus, (ut Doctissimus

ctissimus Vir sæpe fatetur) ante ejus adventum ; nil aliud pro eo cognoscendo à Deo expetere, opus fuit : Sufficit quidem clarissima, de redemptione, & rege revelatio, quamvis quando venerit plurima efficiantur, quæ utpote non revelata, nunc ignoramus, quæ iis quæ Deus de eo rege prædixit minime erunt contraria. Sed si postea homines, quod Deus clare, & aperte prænuntiavit in toto cœlo, diversos sensus contorserint, & novæ revelationis prætextu pro rege humano, & terreno à Deo promisso, Deum ipsum, & regem cœlestem, intelligere velint, cœlum pro terra, Israelem pro gentibus, seu gentes pro Israele, Patrum terram Hierosolyma, Zionem, pro ecclesia Christiana : quid nos faciemus, si divina voluntas id permittit ? nisi in verbi Dei clara intelligentia, ut Patres nostri, constantissime insistere, novis revelationibus haudquaquam auscultantes.

Quod de Messia quando venerit Israel non poterit dubitare : neque etiam gentes.

Directe igitur respondeo ; Quod sacris vaticiniis stantes de Messia quando venerit, non poterunt Israelitæ ambigere, an verus Messias sit : nisi forte in principio suæ apparitionis, quando nondum sua munera, quibus dignoscatur, exercuit : tuncque ei fidem non facile præstare, opus erit dignum, & meritorium, si ob Dei timorem, & Legis amorem, decipi timuerint ; quousque ejus vocatio conspicua sit, ut juxta Legem divinam debeat admitti, & juxta eam, quam dederit, doctrina exacte examinata : Nemo quidem poterit, nec de evidente redemptione, nec de eo Rege amplius dubitare (*& videbunt populi, quod fecit veritatem, & justitiam cum Populo suo, ideoque cantabunt ei canticum novum*) sicuti de Davide jam ad thronum elato, nulla tribus dubitare ausa fuit : pariter ut nullus hominum hodie in dubium vertit : an rex Galliæ, vel Hispaniæ sint vere reges ? Siquidem hoc omnibus conspicue patet : amplius Messiæ regnum patebit quando regnaverit : & si aliquis vel improbus, vel insanus parere recusaverit, læsæ majestatis humanæ crimen committet, & à judicibus ut perduellis, capite plectetur. Sicuti si Davidi, vel aliis Israelis regibus non obedisset : Simulque contra Legis præceptum ageret, quo potestatibus à Deo institutis, obedire mandatur. Præterquam infallibilis, & Deo, & Messiæ subjectio, optime compatietur cum voluntario totius Populi, atque gentium plurimarum obsequio : ita ut totus à peccatis, & sordibus, sicuti purissimum argentum, mundatus semper diligat Dominum Deum suum, idque perpetuo, infallibili, sed liberrimo amore, ut supra latissime ex Christiana, & Judaica doctrina, atque sacra pagina, indemni libero hominis arbitrio, futurum esse, probavi.

Quare Deus de

Quærebam ergo ; quare de rejectione Messiæ Deus nunquam locutus ; maxime de futura idololatria ? Regerit Doctissimus Vir,

Vir, quod quamvis Deus clare Messiæ rejectionem prædixisset, & damnasset, Israëli ea præmonitio non profutura esset: Siquidem licet idololatriam sæpe & acerrime reprehendisset, & populum de eo futuro crimine prævenerit, & gravissime sæpe puniverit: non tamen ideo abstinuit, sed facile in id incidere crimen solebat: non ergo quamvis de ea rejectione, & infidelitate populus fuisset præventus, eam necessario vitaturus esset, si obsequi ex propria malitia, & abominabili contumacia nollet.

futura populi idololatria locutus, nunquam vero de Messiæ rejectione?

Ego autem tale argumentum ex hac responsione colligerem: ergo quia Dei præmonitiones, & comminationes contra idololatriam non suffecere, ut populus ab eo crimine abstineret; frustra Deus admonuit, prohibuit, & populum se destructurum, prædixit: hoc clare consequitur: quia ideo asserit Doctissimus Vir, quod non necesse fuit Israëlem de futura in Messiam infidelitate criminari; quia talis præventio nec suffectura erat, neque Populus obediturus, sicuti pro idololatriæ crimine vitando, minime suffecit: ergo frustra etiam futuram idololatriam prædixit, & illius criminis pœnam: & si non frustra, quamvis contrarius fuerit effectus; ergo nec frustra Messiæ rejectio prædiceretur, & ad eam secuta pœna, quamvis Israël futurus esset inobediens, & plane refractarius. Verum tamen maxime oportuit, quod Deus idololatriam non modo prohibuerit, sed etiam eam commissuros gravissimis suppliciis comminatus fuerit non solum, ut abstinerent, sicuti plurimi fecere; sed si quando in id peccatum inciderent, & divinam periclitarentur punitionem, facile resipiscerent, & Dei prædicta contemplarentur, & de crimine, de quo antea fuerant præventi, pœnitentes, ad Deum suum toto corde converterentur. Sic Israëli contigit, in diversis captivitatibus, ubi suum peccatum agnoscens ad Deum pœnitentia ductus redibat. Sic etiam, ut Dei præceptum servaret, in secundo templo pro majore parte abstinuit. Atque propter eandem Dei admonitionem per tot secula in hac dispersione idololatriam abominatur: & quare? non nisi quia Dominus prohibuit, prædixit, & extrema supplicia, se in transgressores executurum, indixit. Multum igitur oportuit Deum de futura idololatria præmonuisse, eumque toto cum rigore flagellaturum populum, si tale facinus aliquando committeret: quamvis etiam dixerit: *Ego scio quod labenti tempore fornicabimini cum Diis gentium, & irascar contra vos, & penitus destruam vos, & regnum vestrum.* Quod ergo inconveniens foret, si idem prædiceret, de Messiæ rejectione, de Legis gratiæ abnegatione, & de Dei humanati futura nece? Hæ erant de Messia necessariæ prædictiones, quæ usque ad eum inclusive pertingebant; quæ si non suffecissent, ut Israël morigerus obediret; conducerent saltem, ut in subsecutis

ſecutis pœnis, & ſuppliciis, non obſtinatus perſiſteret; ſed quod facile reſipiſceret, ut fecit de idololatria, ſuum peccatum agnoſcens: ſed quomodo nunc reſipiſcere quit, ſiquidem credit non modo, quod ſuum Meſſiam non negavit, ſed quod ex verbo divino, eum aliquando negare eſt impoſſibile; quomodo ergo pœnitebit, quod negaverit? nunquam hoc fatebitur, neque aliquam humanam habet utilitatem in negando. Ideo dicebam, quod ſi Iſraël tale horrendum facinus commiſſurus erat, à Deo fuiſſet prædictum, & comminatum, ſicuti de idololatria, vel ut ab eo crimine populus abſtineret, vel ab eo commiſſo facile reſipiſceret: hoc quidem intererat divinæ providentiæ.

Num. III.

De hujus Captivitatis cauſa, & diuturna duratione.

Filo noſtræ diſputationis tantiſper omiſſo, digreditur Doct. Vir ad aliud quæſitum, quod omnes Chriſtiani, qui Judæum convertere intendunt, maxime extollunt. Quærunt à nobis, propter quod peccatum adeo longum, & miſeram captivitatem ſuſtinemus, quamtumvis Moſis Legem exacte obſervare eamque contra totum genus humanum, retinere cupiamus, idololatria, quæ erat peſſimum Iſraëlis peccatum, penitus relicta, & toto corde abominata; Cum antea tempore Judicum idem crimen breviſſimis captivitatibus, vel vicinis populis ſubjectione, puniretur, Deo ſtatim, ac reſipiſceret, ſui Populi miſerente. Poſtea in Babylonica ſeptuaginta annis Dominus contentus fuit pro Iſraëlis expiatione, cui pepercit, & miſericors in patriam reduxit: cum tamen ea captivitas propter horrenda crimina fuiſſet; præſertim pro univerſali populi idololatria, quam Reges, Principes, & Sacerdotes, per aliquot ſecula, commiſerant: tamen ſeptuaginta captivitatis annis fuit expurgata. Quare igitur, in hac, in qua nec idololatria, neque ſacrilegia, nec majora peccata quam cæteræ gentes, Judæi patrant, adeo durat, ut pluſquam per ſexdecim ſecula vagabundi ſint, extorres à patria, ſine rege, ſine Domino, potius abjecti, & omnibus populis in opprobrium, & perpetuam deſpectionem? Quod ergo eſt hoc peccatum, quod nec veniam, nec conſolationem aliquam pro ſpe noſtra firmanda, ita Dei miſericordiam impedit nobis largiri, præter modum, quo Deus propter majora crimina, cum dilecto ſuo populo uſus fuerat? Quod enim aliud niſi obſtinata in Meſſiam jam adventum infidelitas?

Hæc ſpeculatio, cnm ad Dei abditum, inexſcrutabile ſecretum aſcendere affectet, ad eum ſatius foret inquirentem mittere, quam reſponſionem aliquam adhibere. Tamen divino ſecreto

Deo

Deo ipsi reservato, cum argumentum non nisi conjecturale sit; conjecturaliter etiam, quantum ratio humana assequi potest, & quantum ex verbo Dei scripto, legere licet, pro viribus satisfaciemus. Interea vellem etiam inquirere; si Evangelica doctrina, & Dei adventus in mundum, à peccato Adami erat ita necessarius, & ad totius generis humani salutem adeo proficuum: quare per tot secula fuit à Deo dilatus? hominibus in tali cœcitate, & miseris tenebris involutis, ut nec verum Deum suum creatorem agnoscere possent, omnibus in absurdissimis opinionibus, & peccatis implicitis? Erat ne aliquod externum ex parte generis humani, quod divinam misericordiam, & potentiam, impediret? Non certe, quia Deus independens infinite est per suam naturam: ideo, quodcumque voluit fecit: Neque indiget aliqua externa dispositione ut operetur quando velit, & quomodo velit. An erat mundus, quando venit, aptior ad suam receptionem? hoc non, quia omnes gentes erant idololatræ, & Israël in majore corruptione quam nunquam fuerat: Præsertim qui eum nec credidit, nec recepit, sed crucifigendum tradidit. Et si venturus erat, ut crucifigeretur, quovis præcedenti tempore veniret, non deficerent improbi, qui id sacrilegium committerent. His nulla alia responsio adhiberi potest, quam quod illud fuit Dei inexscrutabile secretum, cui quando ex sua infinita scientia, & misericordia, placuit, id summum beneficium hominibus impartitus fuit. Eodem prorsus modo sufficeret, quæsito nobis facto respondere; & efficacius satisfaceret; cum in vestra sententia Messias fuerit necessarius pro animarum redemptione, ex diaboli captivitate obtinenda, & divina gloria comparanda: Nos vero nec redemptionem quam expectamus, nec Messiam ipsum pro animarum salute nec pro gloria æterna consequenda, necessaria esse credimus; sed pro aliis finibus quos supra retuli: ideó quamvis per decem, vel plura millia annorum differatur, non adeo interest ut vestræ quam creditis redemptionis dilatio, quæ per tot secula duravit, homine servo diaboli, filio iræ, sub Dei odio, & æterna maledictione ad ejus usque adventum, persistente. Hujuscemodi plura à Doctissimo Viro quærerem, quibus scio nihil aliud respondere posse, quam ad divinum secretum, & liberam Dei voluntatem recurrere: posset etiam acutissimo quo pollet ingenio subtiles congruentes rationes etiam excogitare: sed ratio ex congruentia petita nullam certitudinem, sed probabilitatem ingenerat, quæ uni placet intellectui, alteri displicet. Sic erit solutio quam præfato quæsito præstare accingor; præterea quæ ex verbo Dei claro adducere queam, quæ si clara fuerint, Doctissimus Vir abs dubio admittere tenetur.

Ad duo capita hoc quæsitum reducitur: Primum, ob quæ

peccata Dominus per omnes populos Iſraëlem in captivitatem diſperſit? Secundum, quare adeo diuturna ſit hæc captivitas? cum antea propter majus ſcelus, nempe idololatriam, ſeptuaginta anni Babylonicæ captivitatis ſuffecerint ad peccati expiationem, ut populus priſtinam libertatem conſequeretur? Ad primum Deus ipſe aperte reſpondet, qui in tota Lege, & Prophetis Iſraëli de hac per totum univerſum diſperſione, & ſumma abjectione, comminatur, non niſi propter illius Legis, quam per Moſem promulgavit, tranſgreſſionem; nulla alia addita cauſa, neque de Meſſiæ abnegatione verbum loquutus. Quare igitur aliæ noſtræ captivitatis cauſæ aſſignandæ? Sufficit clarum verbum Dei, ut certiſſime ſciamus divinæ Legis Moſis prævaricationem, hæc omnia nobis adduxiſſe mala; nec nobis aliam cauſam quærere, aut exſpeculari licet, cum conſcii nobis ſimus hos, & majores labores propter Legis transgreſſionem, adhuc hodie mereri. Aliam noſtræ captivitatis cauſam diſquirant ad quos maxime oportet invenire, ut ſua dogmata poſſint ſtabilire.

Majus negotium faceſſit ſatisfacere alteri quæſiti parti de noſtri exilii mirabili diuturnitate, & de circumſtantiis quas Doct. Vir etiam addidit, quæ negotium difficilius reddere apparent. Judicia Dei (ut ſupra dixi) exſcrutari, vana audacia eſt humani intellectus: *Sicut diſtat cœlum, à terra, ita judicia mea, à veſtris judiciis, dicit Dominus.* Quare Deus leviſſimo, fere nobis ignoto peccato, chariſſimum Moſem morte puniret, cum plurimis aliis majora crimina minori ſupplicio pepercerit? Quare Saulem non ob magnos defectus morte, regni ablatione, & totius poſteritatis exterminio; Davidem vero pro homicidio, & adulterio, pueruli morte, atque Abſalonis rebellione, puniverit? Quis hæc comprehendere quit, præter Deum ipſum, qui unicus ſua judicia novit.

Quod hæc captivitas non eſt propter mortem Meſſiæ?

Rationem tamen, ſi aliquid conjecturare valeamus, tantiſper conſulere liceat: & primo, quod hæc captivitas, & diuturna ejus duratio non ſit propter mortem, & infidelitatem Meſſiæ, ſatis nobis conſtat: Quia, ut ſupra probavimus, Meſſiam enecare eſt contra verbum expreſſum Dei, qui toties repetivit nos undique eum quæſituros, eumque futurum Principem, & Regem in medio noſtri, noſque ab omnibus iniquitatibus, tunc temporis expiandos, divina Lege cordibus ita indita, ut non amplius eam prævaricare velimus. Iſtis ſuppoſitis Meſſiam occidiſſe, impoſſibile credimus; Quare neque hanc eſſe iſtius captivitatis conſervatricem cauſam.

Præterea per plurima ſecula ante Chriſti mortem decem tribus Iſraëlis fuerunt in captivitatem ductæ uſque in præſentem diem; quas in univerſali cum Meſſia redemptione etiam reducendas,

cendas,

cendas, Deus ipse promittit, clare distinguens inter domum Israëlis, & domum Judæ: quæ redemptio Babylonicæ nequit adaptari: sic *Hierem. Cap.* XXIII. *vers. 6. Diebus illis servabitur Juda, & Israël habitabit secure:* quem vers. Tremel. & Junius in nota ad vers. 4. sic intellexere *non tantum Juda, sed etiam Israëlis* vers. 6. *Ex quo manifestum est, non esse hac verba restringenda ad reversionem è Babylonia.* Hæc illi, qui satis cognoscebant, quod in ea Dei visitatione Israëlis domus non redierat, ideo ad eam hæc verba restringi non posse fatentur. Sed ut sui dogmatis consequentiam servarent, ad universalem per Christum spiritualem redemptionem necessario recurrere tenebantur, ut statim faciunt, addentes: *Sed de liberatione spirituali per Christum hic agi.* Nos vero ubi similem locutionem in Prophetis reperimus, Israëlem, & Domus Judæ filios simul redemptione promissa potituros, credimus. Hæc adduximus, ut ex Doctoribus Christianis probari possit; quod Israël à tempore, quo captivatus fuit, non adhuc redivit, sed in eadem captivitate perseverat, quam propter Christi infidelitatem perdurare, asseri non potest, cum per tot secula ante Christi mortem extorres à patria fuissent Israëlitæ, & per varias regiones sparsi. An vero jam illæ tribus ubicumque fuerint, Evangelium amplectentes Christi redemptione, aut spirituali liberatione, nunc fruantur? Ego non novi, neque credo Doct. Virum audivisse: scio tamen quod in toto Oriente, & in vastissimis Indiæ regionibus, atque etiam in Æthyopia, innumeras habent Israëlitæ Synagogas: neque Judæorum nomine appellantur, sed Israëlis: à quibus non à sex annis amplissimas sacro idiomate literas accepimus, valde miratis, quod in his regionibus etiam extarent Judæi, seu Israëlitæ, ut ipsi loquuntur, qui de Christiana religione vel nullam habent notitiam, vel saltem vagam, confusam. Hos ex decem tribubus esse, suspicamur, & quod non propter infidelitatem in Christum, quem non noverant, in captivitate sint, ratio ipsa suadet: Ergo neque cæteri has regiones habitantes.

Quod hæc captivitas est eadem Babylonica continuata diversis populi statibus.

Tribus Judæ, Benjamin, & Levitica à tempore, quo in Babylonem captivæ fuerunt, in eadem captivitate, usque in præsens perseverant: quod si absque præjudicio consideretur, negari non potest: Siquidem quamvis post septuaginta annos in Hierosolyma redeundi esset à Cyro rege facultas: Exigua pars Populi id beneficium voluit admittere, & non nisi 40300. rediere, qui respectu totius populi, quasi nihil erant: cæteris omnibus per populos dispersis (ut hodie subsistunt). Verum est, quod erat iis facultas redeundi; sed etiam sciebant, eam non esse universalem redemptionem, quam Deus in Lege promiserat, atque in Prophetis, perfectam, admirabilem, & nunquam amplius, neque Israëlis peccatis, neque hominum potentia convellendam:

vellendam: ideoque hanc, quam patimur, captivitatem, & quam eandem tunc patiebantur, per multa secula duraturam, nec dubitabant: Siquidem neque promissam sanctitatem à Deo Israëli influendam, neque nationum ad veri Dei cultum, reductionem, neque Regem Messiam filium Davidis, viderunt: quare ergo crederent eam esse redemptionem per Legem, & Prophetas promissam? Profecto non fuit nisi modica visitatio, per quam benignissimus Pater adhuc, & Patriam, & sacrum templum per cccc. annos, & ultra, populo concessit, si forte à contumacia resipisceret, & finem imponeret peccatis, & prævaricationi, ut sic adimplerentur scripturæ de universali Israëlis redemptione. Verumtamen ii, qui redierunt, non minus perversi, quam adscendentes fuere, nec minus servi, quam qui Babyloniæ, & in aliis regionibus permansere. Hoc totum constat ex *Esdra. cap.* IX. *vers.* 6, 7, 8. in cujus fine ait: ***Cum illustrans oculos nostros Deus noster dedit nobis restitutionem aliquamtulam in servitute nostra.*** In qua servitute plusquam per CL. annos durarunt, à tempore scilicet Cyri, usque ad Artaxerxem: quasque in ea, & post eam restitutionem calamitates, & miserias, passi fuerint refert Nehemias, simulque quomodo cultus divinus perpetuo labebatur. Post vero à Græcis subjugatus, ab Antiochio fere consumptus, & ab aliis gentibus ita semper vexatus, ut doctor aliquis Christianus scribat, ***quod per eos ccccc. annos, Deum eum populum continuo adeo punivit, ut flagellum de super eum non abstulerit.*** Postea Pompeius, unde Romanæ captivitatis initium, cum laboribus, & ærumnis ab Josepho, & aliis autoribus enarratis: per Titum ultima, & totali ruina tandem eventa, interim, dum hæc in Judæa populus per ccccc. annos patiebatur, totus Israël per plurimas mundi partes in Synagogis, ut nunc, dispersus, quietam magis, atque securiorem vitam degebat, ideo in patriam redire noluit, quia, quod fratres in ea patiebantur, non ignorabat: Sicque Babylonica captivitas semper hucusque perseveravit, diversis populi statibus: quam propter infidelitatem in Christum esse, probabile non est; siquidem per ccccc. annos, & ultra ante Christum inceperat, & sine intermissione perseverat: ea visitatione à Deo concessa, ut adimpleretur Hieremiæ Prophetia, ut constat ex *ultimo Chronic. vers.* 21. Non ut verbum Dei in *Deuteron.* & aliis Prophetis promissum adimpleretur.

Quod licet idololatria sit semper deterioris naturæ, non semper

Verum est, quod à communi idololatria populus in captivitate Babylonica, & postea, abstinuit; tamen per totum id tempus horrenda commisit peccata, quibus ad extremum exterminium Dei iram provocavit, sacrilegia in sancto templo, homicidia, incestus, latrocinia, constantissima odia, & alia, quæ referre pudet, & Josephus atque nostri antiqui nobis scripsere.

pſere. Verum à communi, & publica idololatria quoquomodo abſtinuere, quæ quamvis ſit deterioris naturæ, quam præfata peccata, non ſemper eſt æqualis malitiæ, niſi in iis, qui idololatriam committunt, ſcientes ſe contra Deum peccare, ut Jeroboam, & ſimiles, qui propter fines humanos Deo ſcienter ſpreto, idola colunt. Tamen qui ab aliis ſeducti, vel mala educatione imbuti, credentes ſe bene agere, in id crimen incidunt, mortaliter quidem peccant, nec excuſabiles ſunt; ſed non tanta cum malitia; quippe quantum de ignorantia intercedit, tanto malitia minor eſt: Sicuti Papiſtæ absdubio graviſſime peccant idolis cultum præſtantes; ſed majore cum malitia peccabunt ſi proximum occiderint, ſi ſtuprum, ſi inceſtum fecerint: ibi ignorantia malitiam diminuit; hic ex ſola malitia peccant. Pariter de Iſraëlitis judicium ferre expedit: idololatriam exercebant in primo Templo cum inſana pietate, credebant ſe bene agere, adeo ut ſanctum Hieremiam criminarentur jam in extremis captivitatis laboribus, quod *à tempore, quo regina cœli libare deſtiterant, tales iis evenerant ærumnæ:* Fallebantur miſeri, neque à graviſſimo peccato excuſabantur, tamen minore cum malitia, ac in cæteris quibus clare ſciebant, Deum offendere. Quapropter in ſecundo Templo, quamvis peccata non eſſent ita pravæ naturæ, ac idololatriæ crimen, erant tamen majoris malitiæ: & punitio magis reſpicit malitiam peccantis, quam naturam actus peccaminoſi: ideo inſanus quamvis graviſſimum crimen fecerit, jure abſolvitur, ſiquidem caret malitia, quamvis actus per ſe improbus ſit, & extrema punitione dignus. Non ergo mirandum, ſi Deus populo ab idololatria, quam aliquo modo ignarus commiſerat, jam emendato, pepercerit, eumque viſitaverit, redeundique in patriam, atque Templum ædificandi, facultatem concederet ſumma cum miſericordia, ut ex aliis peccatis Deo pro tanto beneficio gratus reſipiſceret, ut clare conſtat ex Sacra pagina. Tamen cum Deus præſciret, populum in prædictam univerſalem diſperſionem tandem iturum, quæ jam à Babylonica inceperat, placuit ſuæ divinæ providentiæ, ut per ccccc. annos Iſraël adhuc in Judæa perſiſteret, ut ibi idololatriam odio habendi, edoctus, & aſſuetus, ſecurus ab hoc infauſto crimine per totum orbem vagari poſſet, nec à gentibus amplius falleretur: quod ſi idololatriæ deditus, ut fuerat, hæc totalis, & diuturna fuiſſet diſperſio, eo vitio inter gentes ſervato, cum eis omnino confunderetur, neque eſſet amplius Dei populus electus, & ſeparatus, poſtea miraculoſe redimendus.

eſt æqualis malitiæ ac cætera minora peccata, neque majore digna punitione.

Num. IV.

Num. IV.

Quod Judæi in ſecundo Templo, nec nunc, ab idololatria penitus abſtinuere.

NEc Judæi in ſecundo Templo omnino ab idololatria fuerunt immunes: Verum quidem eſt, quod non fuit publice, neque à ſuperioribus, permiſſa: tamen plurimi ex Judæis, gentilium, Græcorum, ac Romanorum ſuperſtitiones, amplexi fuerunt: adeo ut Antiochi tempore gymnaſia peterent, in quibus de cultu idololatrico edocerentur: ac ſe præputiare conabantur, ut refert Joſephus, & adhuc Pauli tempore in uſu habebant. Neque in primo, & ſecundo Templo deficerent Theologi, qui ſuis diſtinctionibus probarent, talem cultum non eſſe contra Legem Dei, ut nunc etiam Pontificii contendunt contra Reformatos. Hac arte fallebantur incauti Judæi, qui etiam poſt Chriſti mortem idem crimen committebant, non omnes, ſed plurimi, ut antiquæ noſtræ enarrant hiſtoriæ: & cum hæc individualiter conſtare nequeant, facile nobis negabitur, cum tamen ex Actibus Apoſtolorum qualem qualem probationem poſſimus educere: Siquidem mater Timothei genere Judæa Græco viro nupta fuit, quod fieri non licebat per Legem, eamque deſpexit, & filium, ut tenebatur, non circumcidit quamvis à Gentili progenitum: quod totum fortaſſe, antequam Evangelium ei fuiſſet enuntiatum, fecerat: hujus apoſtaſiam plurimos tunc temporis contraxiſſe, veriſimile eſt. Poſt vero idololatriam papiſticam magnus Judæorum numerus in diverſis regionibus amplectebatur, & à Lege divina defecit; noſtriſque temporibus id ipſum experimur. Neapolitana Synagoga perſecutionem perferre non potens ad Papiſmum converſa: Barcinonica, & quotquot erant in tota Catalonia, diris tormentis, præter eos, qui martyrium ſuſtinuerunt, & eos qui mature aufugerant, religionem abnegarunt, & idololatriam admiſere. Quid dicam de Hiſpania, & Portugalia? Ubi ex Judæis apoſtatis fere omnes & principes, nobiles, & populares, originem ducunt: quod in iis regionibus adeo notum ut nemo dubitaverit: quamvis pro inſigniis nobilitatis, & dignitatibus, præſertim eccleſiaſticis, obtinendis Judaiſmum abjurare oportet, & informationes exhibere, quod ab Iſraële oriundi non ſunt: quod falſis teſtibus adhibitis, ut in regia, auro etiam juvante, facile conſequuntur. Ideo omnia monachorum clauſtra, atque monialium Judæorum plena. Canonici, inquiſitores, Epiſcopi, plurimi ex Judæis procedunt: non pauci in corde judaizant, & propter ea bona temporalia,

temporalia, Christianismum simulant: ex quibus aliqui resipiscunt, & ut possunt, effugiunt. In hac civitate, & plurimis aliis regionibus, monachos habemus, qui idololatriam rejecere, Augustinianos, Franciscanos, Jesuitas, Dominicanos. Sunt in Hispania Episcopi, & gravissimi monachi, quorum parentes, fratres, & sorores, in hac, & aliis civitatibus, ut Judaismum servare possent, inhabitant. Sed in tota Turcia, in Africa, in Asia, Persia, Arabiis, quot divina Lege abnegata ad Mahometismum transierunt? Et singulis diebus, levissimis ex causis, mutantur. Hi quamvis in idololatriam non impingant, quippe ibi non exercetur, potius in abominatione habetur; tamen perinde se habet, cum divinam Legem negarint, & vanam sectam insequantur. Non igitur recte asseritur, quod Israël à captivitate Babylonica ab idololatriæ crimine abstinuit, cum oppositum experientia testetur. Et quomodo ego de hoc suaderi possem, qui toties miser genua Baali flexi? Peccatum meum ego recordor, ut dicebat servus Pharaonis. Utinam adeo sanctus esset nunc Israël, ut à Doctissimo Viro depingitur; sed ut verum fatear, neque Doctissimus Vir credit esse adeo sanctum, ut profert, pro sui intenti probatione.

Quod hæc captivitas magis respicit rempublicam, ut talem, quam Judæorum singularia.

Hic addere oportet, ut supra dixeram, quod hæc est Reipublicæ punitio, cui omnia priorum temporum peccata jure attribuuntur; cum una eademque Respublica semper sit, unus populus: quæ satis diversa est, & alterius naturæ à singularium pœna, quamvis singularia etiam patiantur. Certe in Judicum, & Babyloniæ captivitate Respublica Judaica fuit à Deo flagellata, ut non amplius Reipublicæ decorem, nec faciem haberet, quousque resipisceret: tum sancti cum improbis etiam captivi fuerunt, & divinæ justitiæ iram sustinere videbantur, quia Dei judicia cadentis Reipublicæ sortem insequebantur: quos labores justos in hoc mundo perpeti in suum beneficium, nemo dubitat, Republica maxime castigata, cui omnia præcedentia crimina jure imputantur. Et ob eandem rationem, quia Rex aliquis rebelli civitati humaniter majora crimina sæpe indulserat: postea si alia minora commiserit; videns Rex quod à peccare non desistit, & quod sua clementia abutitur, juste indignatus ei civitati omnia antiqua detrahit privilegia, nec permittit eosdem incolas ibi habitare, sed per totum regnum dispergit, ea civitate quasi ad nihilum redacta, sed incolis solo exilio, & cæterorum opprobrio punitis, præter eos, qui, utpote magis criminales, morte plecti secundum jus meruerant. Sic Israëlitica Respublica, cui à tempore Ægypti Ezechiel accusationem agit, alii Prophetæ à deserto, alii à terræ Sanctæ possessione: cui Deus sæpe misericorditer indulsit;

&

& cum, ut probavimus, totam Legem transgredi non desisteret omnia præcedentia crimina imputavit, tanto majora facta, quanto Dominus sæpe cum ea misericorditer se habuit, ideoque per totum hoc tempus punita, quamvis præsentia, antiqua crimina, non æquaverint. Quod si æque peccaret Israël in hac captivitate, ut antea fecerat: nec aliquomodo à præcedentibus vitiis emendaretur, neque aliquod bonum faceret, quo iram Dei placare posset, hoc supplicium non esset medium à Deo præfixum pro bono populi, nunc concedendo inter hostes suos; ut postea universali redemptione, captiva Respublica libertatem, & pristinum splendorem obtineat. Aliter esset punire absque alio, præter ipsam punitionem, fine, qui tandem hominibus in bonum cedat. Hoc idem esset contra divinam bonitatem, quæ adhuc in suppliciis, nostram utilitatem intendit.

Sic in hac captivitate patienter sublata, Israël suam redemptionem expectat; quousque Domino suam rempublicam, & ecclesiam restituere, placeat. Interim singularibus, maxima, & evidenti misericordia, & providentia, ab hostibus, servatis: Fœdus, quod cum Patribus inierat, semper observans, ut promiserat: atque per tot secula nos protegit, contra omnes gentes totius universi, quæ Israëlem indicibili odio prosequuntur, contra regnorum mutationes, & contra tempus ipsum, quod omnia consumere, & finire consuevit. Hoc est sufficiens miraculum, ut gentes odio deposito, si Deus vellet, agnoscerent Israëlem esse populum Dei, & non frustra suam redemptionem expectare, nec divinam Legem, per quam ab ipsis separatus subsistit, inutiliter retinere. Quod si aliquando in aliqua regione præter solitum patimur, id nostris actualibus peccatis imputandum, præsertim quando ob nimium luxum captivitatem obliviscimur, superbire incipimus, ab Legis amore paulatim deficere, & gentium mores præter rationem affectare, horum pœnas, adauctis laboribus, luere oportet: aliter uno vel altero seculo gentibus permisceremur, nostri generis obliti.

Cum hoc tamen ut filii à Deo semper tractamur, nec sumus semper adeo abjecti, ut plurimi Christiani non nobis invideant. Fere omnes Reges Christiani nostris hominibus pro principalioribus officiis agendis, utuntur: Sicuti Turcarum, atque Persarum Imperatores, & omnes eorum Proreges, qui absque Judæis nil efficiunt: & quotquot magna ibi negotia ab Regibus, suis legatis agenda sunt, non nisi Judæorum interventione, obtatum finem obtineant. Tandem singuli Judæi pro ratione, vel divitiarum, vel officiis authoritatis, vel alterius ordinis, dignitatis, in toto orbe terrarum, suam habent æstimationem;

&

& ne longius abeamus, in hac civitate satis cum honore, Regum Hispaniæ, Portugaliæ, Daniæ, Ducis Hanover, & aliorum Principum, Judæi Legati, quos Residentes appellant, existunt. Non igitur est semper adeo miseranda captivitas, quo ad temporalia pertinet; ut in Ægypto: nec sumus servi empticii, neque in toto orbe alicui nationi inservimus: Sed Deus nos ut filios protegit, Republica sui splendoris, & divinæ, quam habebat communicationis, destituta, quam Deus misericorditer punit propter nostra, & Patrum crimina, ut antea comminatus fuerat, & se facturum prædixerat: ad tempus per suam infinitam scientiam, & bonitatem præfinitum. Neque juxta Dei decretum poterat hæc captivitas breviori tempore durare: Siquidem dixit *nos dispersurum inter omnes populos, ab uno terra extremo ad alterum extremum:* Neque hæc dispersio futura erat per integri populi transmigrationem, ut fuit Babylonica: quomodo totus populus simul ab uno ad alterum terræ extremum inter omnes populos pergeret; hoc naturaliter impossibile est: & ut sic egrederetur ex Ægypto opus fuit Deum tot fecisse miracula. Erat igitur necesse quod temporum tractu generationibus succedentibus posteri per orbem dispergerentur, variis casibus, hominibus contingentibus, sed à Deo prædeterminatis, ut præfixa sequeretur totalis populi dispersio: pro qua eo modo efficienda tota hæc secula, & plura fortasse necessaria fuerunt. Erat igitur juxta Dei decretum hæc captivitas multis temporibus duratura: interim pro animarum salute nihilo prorsus deficienti.

Id mihi sæpe, mirandum, in mentem venit, quod quando Christiani nostrum, ut expectamus Messiam, & terrenam redemptionem, exprobrareq intendunt, nos carnales, & temporalibus solum addictos appellant, ut qui ad cœlestia, & spiritualia mentem elevare nequeamus, terrenis dumtaxat hærentes: & quando nostram captivitatem improperant, è contrario disputant: nos miseros, sine regno, neque rege, neque terris, absque hominum æstimatione, splendore, & honore, nostro abjecto statui illudentes, semper insultant. Sed ego regererem: Si hæc temporalia non sunt ab spirituali homine expetenda; quid interest, quod per plurima secula iis ecclesia Judaica privata sit, dummodo Deum suum toto corde, & tota anima dilexit, divinam Legem observet, & omnium nationum opprobrium, & cæteros captivitatis dolores, patienter ferat: Præsertim cum nunquam crediderint Judæi, summam felicitatem consistere, neque in Messia, neque in futura redemptione; sed in vita æterna, quam per Legis observantiam, ut à Deo exigitur, singulos consequi posse, non dubitant; cæteris futuris

promiſſionibus, pro eccleſiæ Iſraëliticæ mirabili, in Dei gloriam, reſtitutione, avide deſideratis, & continuo petitis.

Sed ſi ſic eſt (infert Doctiſſimus Vir) Ergo ſoli Judæi in toto orbe, & in omnibus hominibus, cum Chriſtum jure abjiciant, ſunt gloriæ ac veritatis divinæ aſſertores. Et ego concedo conſequentiam: Siquidem Iſraël in Ægypto, & in deſerto talis fuit, talis etiam tempore Judicum, quamvis barbaris gentibus miſere ſubjectus, maxime Babyloniæ captivus; cæteris nationibus majeſtate, & ſumma potentia, mundum poſſidentibus, pariter in ſecundo Templo quamvis graviſſimis peccatis implicitus: Ubi per circiter ccccc. annos ab hoſtibus fere ſemper oppreſſus. Talis fuerat Iſraël per tot ſecula: Et ſi tunc Chaldæi, & Græci, vel Romani Judæos urgerent, eoſque vilipendentes, hanc conſequentiam ipſis opponerent: ergo ſoli Judæi in toto orbe, noſtros Deos contemnentes, ſunt gloriæ, ac veritatis divinæ aſſertores: quid tunc reſpondere, in veritate, deberent? niſi conſequentiam concedere, & conſtanter credere ſic eſſe verum: præſertim cum jam diu à Deo audiverint: quod erat *primogenitus Iſraël, Dei peculium, ejus hæreditas, in omnibus hominibus ſub cælo, electus*: tandem: *& vos teſtes mei eſtis.* Ergo ſi hoc verum eſt (infert Doctiſſimus Vir) debent à Deo ſalvari, neque eorum diſperſio amplius protrahi inter gentes. Hujus conſequentiæ veritas, non ad me, ſed ad ſolum Deum judicanda pertinet, qui merita demerita, & condignas pœnas unicus exacte, & ſine errore, metiri novit.

Num. V.

Caſus impoſſibilis à Doctiſſimo Viro propoſitus, alio ſimili convincitur.

Dixeram non fuiſſe neceſſe, Deum Iſraëlem præmonuiſſe, quod Meſſiam reciperet quando veniret: quia ſuaſione non egebat, ut reciperetur, qui in ſummam Iſraëlis felicitatem promittebatur. Fatetur Doctiſſimus Vir, cum diſtinctione, quando ſcilicet, veniens felicitatem actu ipſo confert, licet aliam, quam homo expectaverat. Addit inſuper: quod ſi Chriſtus cum cœleſti gloria veniſſet, Judæoſque palam omnibus in cœlos aſcendere feciſſet; cæteriſque medium daret, quo evidenter in gloriam advolarent: quamvis de his nunquam fuiſſent præventi, absdubio crederent, quamtumvis terrenum regnum, quod expectaverant, minime vidiſſent.

Reſpondeo, quod absdubio credidiſſent, licet hæc antea prædicta non fuiſſent, à Deo: quippe de iis quæ clare intuemur, dubitare non poſſumus. Sed ego pariter à Doctiſſimo Viro

Viro quærerem: si forte quem nos expectamus Messias, venisset, & regnum Davidis magnifice restitueret, non armis sed sola Dei opera, Domum Israëlis, & Judæ ex omnibus mundi partibus colligeret, toto genere humano ad veri Dei cultum reducto: omnibus regibus terræ non violentia, sed amore, Deo & suo Messiæ sanctissime subjectis: Levitico cultu, & sacro Templo, ut ab Ezechiele depingitur, restituto: omnipotente Deo in omnibus mundi regionibus pro quovis Judæo liberando, miracula, & prodigia majora, quam in Ægypto, efficiente, & sacram Mosis Legem, ut in litera jacet plane confirmante: Sectis, bellis, & dissensionibus prorsus finitis: nonne omnes Christiani crederent illum esse verum Messiam: id promissum fuisse Regnum Dei, in Scripturis prædictum? Abs dubio crederent. Certe nec dubitarent, nisi etiam sensu communi carerent. Verum Doctissimo Viro hic est casus methaphysicus: Sic mihi quem Doctissimus Vir proponit: unicuique secundum suam fidem, hæc sunt de impossibilibus: excepto, quod à me proposita, si quando fuissent, clare, & aperte in sacra pagina prædicta omnes invenirent, & tunc eorum complementum ad unguem viderent, figuris, & sensibus mysticis non amplius memoratis: & quæ Doctissimus Vir affert, si aliquando fuissent, non ex scripturis, non ex præscripto verbi Dei; sed ex sola intuitiva visione constarent, ideoque crederentur, licet prædicta non fuissent, & quamvis prædictis clare contrariarentur: Sicuti Israëli in deserto, & in Ægypto omnia quæ videbat credere necesse erat, licet de eis antea non prævento; sed neque Abrahami revelationi aliquomodo contraria.

Quod ea quæ clare promittuntur, clare adimpleri debent, & hoc est de ratione essentiali Prophetiæ.

Dicebat Doct. Vir, quod alia est ratio, quando futura felicitas promittitur: tunc suasione indiget, ut credatur. Ita profecto est, quia futuras cœlestes felicitates promittere, quas homines aliquando verificare, est impossibile, facile quidem est, sed non creditu facile: nec minora promittebant gentiles, & nunc Japonenses, & Chinenses suo ritus observantibus. Ut homines his fidem præstare possint, & debeant ex visibilibus, à Deo suadentur: Ideo Deus ipse ex visibilibus se notum fecit: *Cœli enarrant gloriam Dei: & Isai: Eleva oculos tuos, & vide quis fecit ista.* Opera enim Dei visibilia, plusquam omnis philosophia, ejus existentiam demonstrant: quapropter terrena visibilia promittere, in sui omnipotentiæ ostentationem: postea hæc nunquam adimpleri, & cœlestia loco illorum iterum promittere, quæ nec videmus, nec experiri possumus, quæque etiam media divina Lege semper expectabamus, Prophetiæ rationi congruum minime putatur.

Quod Judæi, & re-

Pergit Doctissimus Vir: Quod si Christus vitam cœlestem Judæis promitteret, simulque regnum terrenum ut expectat, præstaret,

gnum terrenum in majorem Dei gloriam, & æternam vitam, cum cœlesti Dei regno semper expectarunt, & expectant.

præstaret, etiam admitteretur. Sed quare non, cum id ipsum Judæi expectent, & terrenum in hac vita, & æternam postea in cœlo? hæc semper fuit, & est Judaica doctrina. Sed videtur Doctissimus Vir supponere, Judæos vitam æternam, vel despicere, vel nequaquam expectare; in quo magnam nobis injuriam infert; & in summa nos præ omnibus gentibus barbarie constituit.

Addit: quod si nobis cultum, & religionem carni non ingratam, sed nostris desideriis conformen, Christus imperasset, statim crederemus: maxime terreno regno concesso, quamvis etiam medium ad gloriam consequendam simul præstitisset.

Judæi nec habuere nec sperant Legem carni gratam, sed omnino spiritualem carnis affectibus contrariam.

Respondeo: Quod si religionem carni gratam, & nostro desiderio aptam, Messias præstitisset; minime ab Israele admitteretur talis Messias; quippe ab aliquot annorum millibus Legem à Deo accepit, eodem summe bono, & sanctissimo dignam, carni, & nostris inordinatis desideriis, omnino adversam. Miror profecto virum gravissimum, atque pium dicere, quod Judæi carni gratam religionem, vel habuerint, vel desiderent; cum non aliam præter divinam observatu dignam crediderint; neque aliam perfectiorem, aut imperfectiorem, desiderent, aut expectent: cum propter hanc tot patiantur labores, captivitates, & crudeles mortes. Permisitne Dominus Judæis in Lege aliquod, quod purissimæ vitæ contrarietur? Permisit incestus, luxuriam, scorta, & quæ gulæ, libidini inserviunt? Permisit idololatriam aut profanum aliquem cultum, seu vanam superstitionem? Permisit odia, vindictam, & aliqua quæ caritati in proximum aliquomodo officiant? Est Lex Dei carnalis, quæ nostram foveat concupiscentiam? Sunt ne carni grata præcepta Decalogi, & cætera moralia per totam Legem dispersa, quibus summa pietas nil addere quit? Potiore jure dicerem cum Evangelio & omnibus Christianis Doctoribus, divinam Legem esse severissimam, Christi vero facilem, & gratiosam, quæ pariete inter nos, & gentes jam disrupto, plurima nobis carni grata permittit, quæ Dominus spiritualiori populo prohibuerat. Nec oportet omnia referre, saltem aliqua sufficient: Omnibus indifferenter vesci, de quibus Deus dixerat esse sibi abominabilia, & quod abstineremus, ut essemus sancti, ut ille sanctus est. Etiam jam animantium sanguis permissus, quod præceptum, ut ab Apostolis etiam prohibitum, plusquam per DC. annos Christianismus servavit. Idolis sacrificata jam edere licet, utpote indifferentia. Accessus ad menstruatam, non amplius illicitus, antea sub abscissionis animæ pœna prohibitus. Adulterium, peccatum est inter Christianos, sed ut cætera vulgaria peccata puniendum, cum Deus non nisi utriusque aggressoris morte contentus fuisset. Ego certe non capio, quid nobis carni gratum

Lex

Lex divina concesserit, cum semper contra carnis desideria pugnare per divinam Legem præcipiamur. Cum fœmina enixa Christianus statim concumbit, Judæus vero, non nisi post XL. dies, quod si fœmella edita fuit, nonnisi post LX. & in menstruata oportet quatuordecim dies transiisse, singulis mensibus, ad quam accedere non licet nisi præcesserit legale balneum: quod ita exacte observatur, ut neque improbus transgredi audeat. Est ne crani gratum per dimidiam anni partem viros juvenes ab uxoribus abstinere? Sed hæc ad externum cultum pertinent, dicet Doct. Vir: tamen negare non poterit quod hæc nostri appetitus actus internos inordinatos coërcent, in quo potissimum cultus internus consistit, cui nec aliquid gratum divina Mosis Lege permittitur.

An totum negotium consistit, quod Evangelium terrena contemnere, & cœlestem vitam dumtaxat prosequi edoceat? Sed hoc, ut decet, intellectum, non novum fuit Israëli, qui ante Christi doctrinam id ipsum semper noverat, crediderat, & opere executus fuerat, plurimis pro ea veritate martyrium, captivitatem, & innumeros labores sustinentibus. In summa: si Messias quem expectamus aliquid carni gratum contra Legis puritatem doceret, jure divino lapidandus esset, præsertim si in nomine Dei talia proposuisset. Nec Judæi, ut sæpe dixi, Christum propter sanctam doctrinam, & moralem pietatem, quæ in Evangelio legitur, non accepere, aut crucifigendum tradidere; sed quia vel se fecit æqualem Deo, vel quia dicebat se esse Regem illius populi, ut in titulo crucis dicitis fuisse inscriptum, & Judæi ne tali crimini favere, aut consentire, crederentur, Romanorum potentiam timentes, eum ipsis puniendum dedere: vel propter alias causas nobis ignotas; sed nunquam quia doctrinam cœlestem, & carni adversam edocebat, aut alia, quæ captum hominis superant, nisi iis, quæ jam à Deo crediderant, contraria fuissent.

Num. VI.

Quod oriundus à Judæis qui Christo nomen dedit, in redemptione poterit majore gratiæ gradu potiri, quam Judæus: Sed non eandem dignitatem in populo habere.

Prosequitur Doctiss. Vir referens argumentum, quod contra me fecerat, ut suam præcedentem responsionem roboraret. An qui ex Judæis oriundi suæ originis obliti, Christo nomen dedere, si quando noster Messias venerit, ejus beneficiorum

 erunt

erunt participes, quamvis ei parere nolint? Respondi, quod tales ex Israële oriundi jam per aliquot generationes gentibus commixti, nil prorsus habent cum populo Israëlis. Si vero Legem acceptaverit, erit peregrinus, ut descendentes per Israëlem ex Abrahamo, vel ex Isaaco, per Esaum, qui nil habent cum promissione facta Patriarchis, neque omnes nationes, quæ fere omnes ex Israële originem habuere, in eo partem habere putantur. Adhuc filius Judæi, & matris ex gentibus, Judæus non est, neque ad Legem tenetur. Tales ergo erunt qui gentibus commixti Christianæ, vel alteri sectæ nomen dedere: qui si Regi Messiæ non obediverint, læsæ majestatis humanæ crimen committent: & peccatum etiam contra Deum, qui supremis potestatibus parere jubet: Sicuti si quis Davidi, vel alteri ex regibus, obedire recusaverit.

Quærit igitur, an qui ad Legem Mosis convertatur, qui Christum antea crediderit, pari cum Israëlitis honoris gradu, potiturus sit? An in inferiori habendus? Sed ego quæsitum non satis percipio: quia si talem honoris gradum respectu divinæ gratiæ intelligat; non modo ex Judæis oriundus, sed quivis ex gentibus, talem poterit Dei amorem habere, talem fidem, ut præ omnibus Judæis, superiorem gratiæ gradum consequatur. Si autem intelligit de gradu honoris terreni, semper Israëlitæ in suo populo debent extraneos præcedere: quippe ex præcepto divino neque Reges, neque Judices, ex extraneis licet constituere: & illi de quibus loquimur, gentibus commixti, sive Christiani sint, sive alterius sectæ, jam prorsus extranei reputantur, qui respectu Israëlis infimum locum obtinebunt: Sicuti & cæteræ gentes ad Deum reductæ. Petit textum Doctiss. Vir, sed satis constat ex variis locis sacræ scripturæ. Sufficiat pro nunc *Isai. Cap.* LX. *vers.* 10. *Et ædificabunt alienigenæ muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi: cum furore meo percussero te, & benevolentia mea miserebor tui:* & *vers.* 12. *Nam gens ipsa, & regnum, quæ non servient tibi peribunt, & gentes penitus desolabuntur. vers.* 14. *Et ædificabunt te demissum filii affligentium te, & incurvabunt se ad plantas pedum tuorum, quicumque spernebant te: atque vocabunt te civitatem Domini, Zionem Sancti Israëlis.* Hæc satis clara sunt, sed à Doctissimo Viro pro ecclesia Christi, & allegorice intelligenda: Nobis vero literaliter, quamvis hyperbolica locutio sit. Sed hæc in sua ecclesia nondum visa sunt, neque reges, & regna, quæ eam spernunt, & persequuntur, ruinam aliquam experta sunt; sed majorem opulentiam, quam Christiana ecclesia: igitur hæc adhuc restant adimplenda, vel in vestra ecclesia, ut creditis, vel in nostra, ut expectamus, prophetiæ literam in sensu commodo, & naturali retinentes. Hæc sufficiant, ut ab hoc particulari quæsito nos expediamus.

Num. VII.

Num. VII.

Quod Propheta ea ſola verba enuntiare debet, quæ ei Deus ori ſuo indiderit, vel erit falſus.

VErba ex *Deut.* XVIII. *Suſcitabo Prophetam ſicut tu*, jam præcedentibus ſcriptis, ſatis diſputavimus. Et ego contentus ſum cum opinione Joannes Calvini, quam etiam Doct. Vir admittit, quod ibi Deus non præciſe loquitur de Meſſia; ſed de Joſua, & ſucceſſuris Prophetis, maxime de Meſſia, (inquit Doct. Vir) qui omnium Prophetarum princeps futurus erat (hoc tamen ex ſacra pagina nunquam probabitur) ſed pro primo meo quæſito hæc additio nil faciebat: quia ego petebam textum, in quo Deus eam fidem, tanquam unicum ad generis humani ſalutem medium, commendaverit? Non an deberemus credere Meſſiæ ſicuti aliis Prophetis, ex generali eo præcepto fidem Prophetæ præſtandi. Ideo quamvis Doctiſſ. Vir inſiſtat, quod iſta verba maxime de Meſſia dicta fuere; tamen in ſuis ſcriptis totus eſt in probando, quod non fuit neceſſe de tali fide Deum aliquando Iſraëlem admonuiſſe, quo clare fatetur, ex illis verbis, non niſi conjecturaliter elici poſſe, quod quærebam. Alias ex iſtis verbis directe meo quæſito reſponderet, & aſſereret Deum ſatis admonuiſſe Iſraëlem de fide in Meſſiam, cujus oppoſitum ſemper ſuſtinuit, potius quod hoc myſterium fuit Iſraëli abſconditum, & tempori Meſſiæ reſervatum. Cæteris quæ hic ſatis docte, & acute producit, reſpondere abſtineo, ut ad alia quæ magis urgent, properemus.

Quaſi ad hominem Doct. Vir contra meam reſponſionem argumentatur, dicens: quod ſi ego conceſſerim, verba ea etiam de Meſſia, ſaltem ut Dei Propheta intelligenda, omnibus quæ diceret, tenebatur populus auſcultari; ſub eadem pœna, quam Dominus Prophetæ reluctantibus, in eodem textu præſcripſit. Et cum Chriſtus dixiſſet fidem in eum eſſe conditionem,& medium neceſſarium ad ſalutem: Id Iſraël credere debebat, quamvis Deus per alios præcedentesProphetas non indicaverit: vel in iram Dei incidere, ut in præfatis textus verbis expreſſe comminatur.

Reſpondeo; quod populus tenetur omnibus, quæ Dei nomine dixerit Propheta, fidem præſtare: qui tunc verus Propheta putabitur, cum præter ſignum, quod dederit, à ſenioribus exacte examinatum, nil loquatur, quod Deus ipſi non revelaverit, & dicere præcipiat. Debet igitur ſemper loqui, ut miniſter, ut Dei legatus; quod ſi ex ſe vel in nomine Dei, vel ſuo, aliqua, quamtumvis bona, dixerit, quæ Dominus non præcepit, ex pſeudo-Propheta, munus legati tranſcendit; non debet audiri. Ideo

ſemper Prophetæ dicebant: *Sic dicit Dominus, verbum Domini, ait Dominus;* quia à ſe ipſis à Deo non præceptum aliquid prophetare, non licebat,& eo ipſo contrarium agens eſſet falſus Propheta. Qui ſi verus ſit poteſt à Populo ſuis verbis, quod fidem adhibeat, poſtulare: quia ſunt verba à Deo ipſi indita, & imperata, ut enuntiet: ſed non debet in ſe ipſum quaſi imperantem, quaſi principale etiam agens, fidem expetere, aut exigere, neque in ſuo nomine præcipere populo, ut hæc vel illa credat, vel faciat; jam enim non legatum agit, nec Prophetam, quapropter, neque ut talis audiendus. Quod ſi etiam addiderit, ſeu affectaverit deitatem, vel cum Deo æqualitatem, Prophetæ nullam rationem induit, neque ut tali credere licet, cum ex ſervo ſe dominum fecerit, ex creatura creatorem, & verba ſua prædicaverit, non à Deo juſſa. Et ut hæc veritas clare conſtet, non oportet longius abire. Siquidem ex ipſiſſimis allegatis *Deuter.* verbis, clare probatur, ubi de Propheta ſuſcitando ſic Deus loquitur. *Et indam verba mea ori ejus, ut eloquatur eis, quidquid pracepero ipſi. Et verſ. ſeq. Quicumque non auſcultaverit verbis meis, qua locuturus eſt in nomine meo. &c.* Et infra: *Verum Propheta ille qui ſibi arrogaverit eloqui aliquid in nomine meo, qua non pracepero ei loqui, omnino morietur Propheta ille.* Ecce clarum, quod Propheta unice loqui poteſt, ſi verus ſit, ea verba, *qua Deus ori ſuo indiderit, qua pracepit, ut dicat*; non *ex ſe*, vel *à ſe ipſo,* Igitur qui Propheta venerit, & dicat in nomine ſuo hæc facienda, vel credenda, homines in nomine ſuo ſalvandos, miracula in nomine ſuo facienda: in ſe ipſum fidem exegerit ad ſalutem æternam,in nomine ſuo, & à ſe peccata hominibus condonanda: Iſte non eſt Dei miniſter, non eſt Propheta, ſed Deus ipſe. Non igitur de eo intelligi poſſunt ea verba, *ſuſcitabo Prophetam*, cui ut tali fides præſtanda erat: nec eſt Moſi ſimilis, ſed infinite diſſimilis: Moſes fuit à Deo legatus, ut populo quæ ille juſſiſſet, diceret: *& nos quid ſumus*, dicebat Moſes populo murmuranti: qui ergo diceret, ſe eſſe omnia, ſatis contrarius eſſet Moſi, qui nil ſe eſſe fatebatur. In ſumma, qui ſe prædicaverit adorandum, qui verba à ſe non à Deo imperata, populo indicaverit, qui dixerit ſe, & Deum, unum,& eundem eſſe,nec eſt Propheta, neque credendus, neque aliquo modo admittendus. Jam ſcio Chriſtianiſmum duas ibi naturas credere, divinam,& humanam, quarum diſtinctione omnia præfata componi poſſunt. Sed hæc valde ſubtilia, & theologica erant pro iis temporibus, & pro illo populo; vix in noſtris hoc intelligi poteſt, imo nec intelligibile, ſed ſola fide acceptabile, quamvis rationi repugnet,ut docet Suares in ſua methaphyſica: adhuc non credunt Sociniani, & ſatis Chriſtiani ſunt, ac in philoſophicis, & methaphyſicis ſatis inſtructi: quomodo crederent Judæi, quibus nec Chriſtus, nec Apoſtoli eam Theologiam edocuere?

Num. VIII.

Num. VIII.

Prophetæ doctrina examinanda, in ejus confirmationem an vera sit vel falsa?

PRæterea quam doctrinam prædicaverint, exacte examinandum, an sit vera, vel vel falsa? quod hominis judicium certe discernere nequit; nisi juxta Legem à Deo datam, id examen effecerit: & verbo Dei jam antea revelato, doctrinam conformem, aut dissonam esse dijudicet: nulla quidem est alia de vero, vel falso, judicandi regula in Religionis negotio. Igitur si Propheta aliquid contra divinam Legem noviter statuere, vel auferre tentaverit, vel Dei, vel sui nomine, illico pseudo-Prophetas judicandus, atque de medio tollendus. Non itidem si pro aliqua occasione, aliquod præceptum, revelatione divina, dispensaverit: eo præcepto de Lege minime abscisso; sed pro ea duntaxat occasione, intermisso, pro evidente Dei majore gloria, & populi utilitate: ut Eliæ sacrificium extra Templum, ad Dei solius existentiam, & totius Legis veritatem publice probandum: quod in posterum, ut sic fieret, non fuit in exemplum. Aliter qui Prophetæ divinam Legem secundum aliquid, relaxare contenderit, suo, vel Dei nomine, ut falsus rejiciendus, quamtumvis miracula, & prodigia in suæ Prophetiæ confirmationem, ediderit. Constat ex *Cap.* XIII. *Deuter.* ubi qui somniator, aut Propheta minacula faciens, populum à Deo avertere tentaverit ad cultum alium eum persuadens; quamprimum lapidandus, ut id malum de medio tollatur: quia tentat depellere te à via, quam præstitit tibi Dominus Deus tuus, ut ambules in ea. Hæc via est Lex Domini per Mosem Israëli præstita, per quam voluit, quod Israël semper incederet, ut ad Deum suum sine errore pervenire possit. Quicumque igitur, qui cum miraculis, & prodigiis nos ab hac Lege, seu via distrahere conatur, aliam viam securiorem, perfectiorem, aut breviorem esse, docens: præsertim si simul ad Deos alienos nos provocaverit, est pseudo-Propheta in hoc capite à Deo damnatus, & nullatenus credendus.

Sed jam audio Doctissimum Virum, cum sapiente Grotio, & aliis Christianis Doctoribus, respondentem: Eum falsum Prophetam hic à Deo damnari, qui Deos alienos, quos Patres nostri non noverant, colere suaderet, non vero eum, qui eundem Deum Israëlis, qui populum ex Ægypto eduxerat, qui Patriarchas fuerat allocutus, unice adorandum prædicaret: Prophetasque, & eorum scripta veneraretur. Hic enim non est ille falsus Propheta, qui apostasiam consuleret, & à Deo

Iſraëlis recedere, aliumque alienum quærere: talis ſi miracula fecerit, & ſuam vocationem iis, in confirmationem ſanctiſſimæ doctrinæ, comprobaverit, ut verus Propheta audiendus eſt; quamvis de Lege aliqua, vel omnia indifferentia, pro diverſo populi, ſeu eccleſiæ ſtatu, mutaverit, & in perfectiora, Dei juſſu, reduxerit, in bonum populi, & majorem Dei gloriam.

Quomodo intelligendum præceptum de Diis alienis non adorandis.

Hæc reſponſio veritatis ſpecimen oſtendit, eamque exacte ſpeculari opus eſt, cum ipſi Doctores Chriſtiani, in ea ſui dogmatis defenſionem, merito poſuerint. Pro cujus oppugnatione aliqua ſupponere cum Doctiſſimo Viro, ſincere, & absque præjudicio vellem. Primum, quod Iſraël, neque aliquis ex hominibus habuit, aut habere potuit Dei propriam, aut perfectam ideam, cum intellectui humano, ob ſui limitationem, illius infinitudinis cognitio, omnino repugnet. Ideo ſolum per negationes, & remotionem eorum, quæ Deo competere nequeunt (ut dicunt omnes Theologi) Deitatis cognitionem, homo habere poſſit: non vero poſitive divinam eſſentiam concipere. Habuit igitur Iſraël talem Dei ideam, qualem ipſe voluit ei revelare: quam cæteri homines ſe ipſis capere non potuerunt, ideo Deitatem creaturis miſere tribuebant, & eas adorandas ſuſcepere. Iſraël vero à Deo ipſo edoctus ſolus eum in ſpiritu cognovit, æternum, infinitum, purum ſpiritum, immenſum, ſine corpore, ſine figura, nulli ſimilem, independentem, immortalem, impatibilem, nulli mutationi obnoxium: & ſimiliter in aliis, per quæ à creaturis infinite differt, nulli prorſus, nec analogice ſimilis, aut proportionatus. Hoc adeo certum eſt, ut nulla egeat probatione, ex ſacris literis clare, & aperte deductum. Igitur nunquam licet Iſraëli Dei ſui aliam ideam admittere; præſertim ſi à Deo jam inditæ, quoquo modo adverſetur: quippe ſemper quod Deus ad alienos Deos non recurrendum admonuit: idem eſt, ac dicere, quod eum ſub nulla alia idea, quam à ſe jam revelata fuit, credat, vel colere intendat: quare ſæpe dixit, *ad Deos, quos Patres tui non cognoverunt*, id eſt, quorum ideam Iſraëlis patrum mentibus non indiderat: quia non eſt alter modus, quo Deus alienus ſit, niſi quod alio modo, & ſub diverſa idea cognoſcatur, ac Deus ſe ipſum voluit, ut cognoſcerent: quippe eum, ut in ſe poſitive eſt, cognoſcere, ſupra creaturæ captum eſt, ob ſui infinitatem, ut ſupra dixi. Eſt ergo nobis cognitus verus Deus, quando eum ſecundum ideam, quam nobis de ſe dedit adoramus, & alienus, qui ſub aliis ideis nobis colendus proponitur: quamvis dicatur eſſe idem Deus Iſraëlis, æternus, omnipotens, qui eduxit Populum de Ægypto, qui Legem ex Sinai promulgavit: hi ſunt effectus, & attributa veri

veri Dei; tamen non vero Deo applicita. Sic fecere Israelitæ in deserto: sic Jeroboam vitulis, id ipsum tribuentes: *Ecce Israël Deum tuum, qui te eduxit de terra Ægypti.* Quod si aliquod ex astris dicerent, quod erat Deus Israelis, quod si de aliquo bruto id homines assererent, quamvis infinita in hujus confirmationem miracula efficerent, abjicere oporteret, nequaquam credere. Quamvis Thomas, Scotus, atque alii Theologi constanter defendant, quod Deus potest assumere naturam bruti, adeo ut verificari possit, Deus est equus, equus est Deus. Deus est lapis, lapis est Deus; ob utriusque naturæ unionem: quamvis sint propositiones in materia repugnante, ut dicunt Logici. Sed isti juxta suum dogma non male philosophantur: quia non minor distantia est, sed æque infinita inter hominem, & Deum, quam inter eum, & bruta, aut inanimata: quapropter, vel æque invincibilis, vel æque vincibilis. Quod si sub bruti, vel astri alicujus idea, Deus adorabilis non est, ergo nec sub alia, quæ non minus distat à Deo.

Explicatio *Cap.* XIII. *Deut.* de falso Propheta.

Dixit ergo Dominus in capite citato, quod quicumque Propheta populum ad Deos alienos, quos Patres nostri non noverant, adorandum suaserit, rejiciendus est: talis prorsus est qui Deum Israelis sub diversa idea ab ea, quam Deus Israeli revelaverat, colendum proponit: sive sub astri, bruti, vel hominis idea, designetur. Si enim ille falsus Propheta tunc temporis, prodigia & signa fecisset, ut probaret, aliquod ex istis esse verum Deum Israelis, nonne jure lapidandus foret? Concedet abs dubio Doctissimus Vir, quamvis ille eundem prædicaret Deum, qui eduxit populum ex Ægypto, qui fecit cœlum, & terram: igitur si alium hominem esse Deum Israelis suis miraculis probare, aut verificare non posset, ut ab Israele credi deberet, potius lapidari: quare non idem si se ipsum, Deum Israelis esse, affirmasset, & plurimis confirmaret miraculis? Profecto eadem est ratio sui, vel alterius, & eodem supplicio puniendus jure foret, quia Israelem suadebat Deum sub diversa idea colere. quod idem est, ac Deum alienum, quem non cognoverunt, id est, cujus ideam Patres nostri non habuerunt: quippe cognoscere nil aliud est, quam sub tali idea rem mente concipere.

Quod Christianismus Deum sub hominis idea adorandum proponit.

Quod vero sub idea hominis Deus adorandus proponatur: est Christiana doctrina: quippe adorare præcipit Deum incarnatum, hominem Deum, siquidem verbum caro factum est; eumque facit visibilem, mensurabilem, loco conclusum. Neque obstat distinctio in quantum Deus, & in quantum homo: quia hoc est quod impossibile putatur, & divinæ ideæ prorsus contrarium, scilicet quod Deus possit limitatam naturam induere salva ejus infinitate. Sic etiam credebant prisci ecclesiæ Doctores:

Cum ea-

dem unica persona sit Deus, & homo.

Doctores: adducam dumtaxat Tertullianum, qui verbum divinum ante incarnationem, & visibile, & mensurabile, & loco addictum, expresse fatetur, non vero Patrem, quem utpote summum Deum, hæc habere non posse, acriter defendit; non quia pater, sed quia Deus, cujus ideæ hæc repugnare credidit. *Lib. de Trinit.* mihi Fol. 623. Sic ait. *Quod si idem Moses ubique introducit Deum Patrem immensum, atque sine fine, non qui loco cludatur; sed qui omnem locum cludit: neque eum qui in loco sit; sed potius, in quo omnis locus sit, omnia continentem, & cuncta complexum, ut merito nec descendat, nec ascendat, quoniam ipse omnia, & continet, & adimplet. & tamen nihilominus Deum introducit descendentem ad turrim, quam ædificabant filii hominum (--) quem volunt hic Deum descendisse ad turrim illam? Deum Patrem? Ergo jam loco clauditur: & quomodo ipse omnia complecteretur? nec ergo Pater descendit, ut res indicat: neque Angelus ista præcepit, ut res probat: Superest ergo, ut ille descenderit de quo Apostolus Paulus: qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos: hoc est, filius Dei, verbum, & verbum caro factum est. Ecce Moses refert alio loco, quod Abraha visus sit Deus; at idem Moses dicit, quod nemo hominum videt Deum, & vivit: si videri non potest Deus, quomodo visus est Deus? aut si visus est, quomodo videri non potest? ut Johannes; & Paulus, quem nemo vidit: Ex quo intelligi potest, quod non Pater visus sit, qui nunqunm visus est, sed Filius, qui descendere solitus est, & videri, quia descendit; imago est enim invisibilis Dei, &c.*

Quomodo Tertullianus Deitatem componeret cum verbo; ipse viderit. Arianismo credidisse videtur.

Ecce Doctissime Vir qualem ideam de Deo antiqui conceperint: visibilem, & limitatam, Deo Patri, quem dicunt, id est summo Deo, repugnantem: sed verbo adhuc ante incarnationem naturaliter convenientem, ut quod loco claudi, mensurari, videri, descendere, incarnari, posset: hocque non in visione prophetica: quia sic posset etiam Pater, sed realiter incarnari, & patibilis fieri: quod idem est, ac Deum sibi contrariam induere, sub qua ab hominibus adoretur: ideoque clare dicebat: Qui videt me, videt Patrem: Erat igitur in eo jam Deus visibilis, quod ipse dixit. *Qui videt me, videt & Patrem.* Idem erat ac asserere sub hominis idea Deum videri, & adorari voluisse.

Propheta non in se ipsum fidem expostulet, non

Ex quibus directe Doctissimo Viro respondeo: Quod Propheta, qui in se ipsum, ut verum Deum Israëlis fidem exegerit, qui Dei omnipotentiam sibi arrogaverit, qui verba sua, ut à se præcepta populo indixerit, admitti non debet, neque ut verus Dei Propheta recipiendus: quippe Deus jussit, suis servis Prophetis

Prophetis auſcultare, cui verba, quæ eorum ori indiderit, enuntiaverint: non ei, qui ſe æqualem Deo, vel Deum ipſum eſſe prædicaverit, aut aliis prædicandum commiſerit. Quo prætextu à via quam Deus Iſraëli dederat, eum pellere conatur, & aliam docet viam, divinis legibus, ut inutilibus, plane ſpretis. Et dato impoſſibili, quod Meſſias, quem expectamus, eam doctrinam Iſraëlem edoceret, jure foret, ut pſeudo-Propheta, lapidandus. Quod vero ad Chriſtiani dogmatis myſteria attinet, non eſt hujus loci diſputare: neque de unione hypoſtatica, neque de duabus naturis ſed una perſona, aut ſubſiſtentia, abſque naturarum confuſione. Hæc theologica ſunt, quæ magis fide, quam probatione admitti debent à populo Chriſtiano, quæque Judæi tunc ſcire non tenebantur, nec fuit aliquis, qui eas diſtinctiones doceret, adhuc tempore Apoſtolorum, ut ex eorum ſcriptis liquet. Quod ſi abſque hac theologica doctrina crederent tunc Judæi vel hominem eſſe Deum, vel Deum eſſe hominem, eſſent idololatræ, aut hæretici: Sicuti hodie, ſi Chriſtianus Deum fuiſſe converſum in hominem, vel hominem in Deum, crederet, impiam metamorphoſim admitteret, & à Chriſtianiſmi fide evidenter deficeret, quæ aliter docet: Sed non eo modo, quo Iſraël à Deo edoctus fuit, ſed contrario, qui ſemper admonuit, ſe *ſuam gloriam alteri non daturum*, ſe *mutationem nunquam ſuſcepturum*, id eſt, quod nil ei novum poteſt accidere, ſive naturam aliam, ſive unionem: quæ ſi non ſemper Deo inerant, noviter ei acciderent, ſi quando ineſſent, atque divinæ ejus ſubſtantiæ ſuperaddita, cum unio utrumque pertingat intrinſece extremum quod unitur, aliter vel unum ſine unione eſſet unitum. Ideo dicebam, quod hæc myſteria ſola fide credenda ratione inconſulta, quæ hæc comprehendere nequit. Quare oportet primo Chriſtianiſmum amplecti, ut credantur, quæque Iſraël neque à Propheta, neque à Meſſia recipere debet, ut probavi.

ſuam miſericordiam ſed Dei extollet: non ſe Deum, aut illi æqualem, ſed miniſtrum prædicet.

Num. IX.

Quod Propheta debet approbari à Senatu, ut recipiatur.

DIxeram ego Doctiſſimo Viro reſpondens, quod Iſraël præcepto divino Prophetæ à Deo miſſo fidem tenetur præſtare: Et addidi inter parentheſin (approbato ab iis, ad quos de jure divino id judicium pertinebat). Regerit nunc Doctiſſimus Vir, quod ego volebam dicere, Jeſum, ut blaſphemum, fuiſſe à Synedrio damnatum. At ego talibus verbis non

non uterer, quamvis in Evangelio expresse legantur: neque de Christo tunc loquebamur, sed de Propheta in genere, quem à senatu probari debere necesse esse, dicebam; Sin minus, abjicere. Respondet insuper Doctissimus Vir, se non legisse in toto Veteri Testamento quod Deus aliquando tribunal aliquod constituisset, ita infallibile, ut quem verum, vel falsum Prophetam decerneret, populus teneretur sic eum cognoscere, admittere, vel respuere: cum tale judicium necessario infallibile fuerit. Oppositum potius ex aliquibus sacræ paginæ locis comprobavit, ex quibus constat, Reges, Principes, & Sacerdotes, fuisse improbos, & idololatras, qui Prophetas occidebant, & mille modis persequebantur: ut de Hieremia clare constat, parum minus, quam mortem, à Principibus, & Sacerdotibus, sæpe perpesso: Quomodo igitur credendum, quod talibus hominibus, Deus de Prophetæ veritate infallibile judicium commisisset?

Et ego quærerem à Doctissimo Viro, An hoc argumento probare velit, quod judicium de vero, vel falso Propheta, ad vulgum pertinebat; adeo ut quem ipse verum, & divinum probaret, vel ut falsum rejiceret, talem totus populus acceptare teneretur, atque senatus ipse ejusdem vulgi sententiæ deberet acquiescere? Foret ne hic bonus ordo Reipublicæ, præsertim à Deo constitutæ? eratne populus errori minus expositus, quam senatus ab ipso Deo præscriptus, & institutus? Profecto si senatus Christum recepisset; & à vulgi tumultu fuisset negatus & occisus, Doctissimus Vir, & omnes Christiani satis rationabiliter dicerent: O Judæi, vester à Deo stabilitus senatus eum admisit, & improbus, & insanus vulgus negavit, & abjecit; quare vos non minus insani populi sententiam sequimini, non vero sacri senatus?

Propheta debebat signum suæ vocationis ostendere: quis hoc signum, an verum, vel falsum esset, dijudicare tenebatur, ut infallibiliter crederetur, esse divinum? Certe non vulgus, qui inter Dei, & diaboli opera, minime discernit. Quis eam doctrinam examinaret, an hæretica, an orthodoxa esset? minime vulgus, qui hæc non callet: Sed miracula, & prodigia, minus posset populus dignoscere, an magica, an Dei opera, effecta, præsertim cum vulgus novitatibus, & extraordinariis, delectatur, & facillime seducatur: ut in Pontificiis continuis falsis miraculis experimur: & quod talia à falso Propheta fieri possint, præter Deuter. text. constat etiam ex Evangelio *Matthæi* XXIV. *vers.* 24. *Excitabuntur enim pseudo-Christi, & pseudo-Prophetæ, & edent signa magna, & miracula, ita ut seducant (si fieri posset) etiam electos.* Quid ergo foret, si talia miracula, & signa, ad vulgares examinanda, pertinerent,

pertinerent, eaque probarent? Quod si nunc ad Batavos Propheta aliquis falsus adveniret, miracula faceret, & novas doctrinas prædicaret; pertineret ne hoc judicium ad vulgum, ad nautas, ad mulierculas? Non certe, sed ad Doctissimum Virum, suosque confratres verbi Dei Ministros, & sacris doctrinis imbutos, qui certo talium falsitatem detegerent, & populos ad veram doctrinam perducerent, falso Propheta jure divino damnato. Eo prorsus regimine Israël à Deo gubernabatur, tali judicio popularibus minime concesso, sed sacro senatui solummodo, commisso.

Sed Doctissimus Vir textum exigit, ex quo tale Deum tribunal constituisse probari posset: Sed statim occurrit ex *cap.* XIII. *Deut.* ubi, si Propheta, vel somniator miracula fecerit, futura prædixerit, & his populum à Deo avertere prætendat, illico lapidari jubetur. Ecce tribunal satis divinum, utpote à Deo stabilitum pro Propheta, & judicando, & capite plectendo, si falsus esse inveniatur. Sed cum hæc capitalis pœna non à populi tumultu fieri deberet, sed à judicum lata sententia, ad eosdem absdubio illius Prophetæ falsitatem examinare, & disquirere, pertinebat: Siquidem ad eumdem judicem, ad quem attinet sententiam ferre, pertinet etiam inspectio causæ. Erat igitur senatus à Deo statutus, qui Prophetam, falsus, verus ve esset, determinaret; neque populus de iis judicare poterat, ut supra dixi.

Hæc Doctissimum Virum fateri, non dubito, quippe vera sunt; & naturali rationi consentanea. Tamen adhuc poterit contra meam sententiam urgere. Quod Doctissimus Vir non negavit fuisse à Deo tribunal statutum, ad quod, & judicium de Propheta, & cætera legalia, & politica decernenda, pertinebant: non tamen concedit huic tribunali eam infallibilitatem, ut si falsum esse Prophetam determinaret, necessario id judicium verum esset, quamvis populus ex evidentibus miraculis, ad oppositum suaderetur, & quamvis verus esset Propheta debitis, & majoribus signis, suam vocationem ostendens.

Respondeo, quod pro Propheta ut vero acceptando sufficiebat signum dare, quod prædixerat, quo evento non pluribus egebat, ut crederetur. Sed ut constaret tale signum esse à Deo, Dominus ad Judices illius examen revocabat, ut exacte cognoscerent, an id esset vere divinum, an id confirmationem veræ doctrinæ? in quo consistit tota ratio miraculi: quod si non fuisset, & sub aliena idea, quam Patres nostri à Deo non habuerunt, eum adorandum proposuerit: aut contra Legem aliquid docuerit, capite plectendus, quamtumvis miracula, & prodigia ediderit. Quod vero hoc judicium erat infallibile bene nobis concederent Papistæ, qui eum, & suam ecclesiam in-

fallibiliter

fallibiliter decernere credunt. Verum judicium senatus Israëlitici, inde constat esse infallibilibile, quia juxta divinam Legem fieri debebat, judices probi fuissent, vel improbi, divina quadam providentia, siquidem eis Deus in omnibus auscultari jussit, iisque non minus fidem præstare, quam Prophetæ; majore pœna imposita rebellibus, quam qui Prophetam non audiverint. Constat ex *Deut. Cap.* XVII. ubi in occurrendis circa Legem vel civilem, vel ecclesiasticam, dubiis, ad summum Sacerdotem, & judices, qui eo tempore judicaverint, jussit Dominus recurrere, eisque omnino obedire. Deinde *facies ex præstituto illius sententia quam indicaverint tibi, à loco, quem elegerit Dominus. Et observabis ut facias, secundum omnia quæ docuerint te: ex præstituto Legis, quam docuerint te: & secundum judicium illud, quod dixerint tibi, facies: nec recedito ab ea sententia, quam indicaverint tibi dextrorsum, aut sinistrorsum: Vir autem ille qui commiserit superbe, ut non auscultet sacerdoti ( ) utique morietur vir ille, & tolles malum illud ex Israële.* Ecce Doctissime Vir, ad quos pertinebat Israëlis dubia circa Legem judicare: & quod majus dubium quam de doctrina, & Propheta eam edocente, in quo consistebat non minus quam negotium religionis, & salus tota populi? Quod judicium si infallibile non esset, quare Deus eandem, & majorem pœnam reluctanti præscripsisset, quam ei, qui vero Prophetæ non auscultaverit? Poterant quidem, vel malitia, vel ignorantia errorem committere; sed jam Deo placuit, ut semper secundum Legem judicium facerent, ne errarent. Talis fuit illa divina providentia, præsertim in iis quæ ad religionem pertinebant. Quod si talis non fuit, ex Dei mandato injuste moreretur, qui aliquando iis judicibus non recte decernentibus, repugnaverit, & tunc non malus, sed bonus tolleretur ex Israële, & justus, qui judicum malitiæ nollet consentire: quod cum divino decreto in allegato textu, nequit cohærere: *& tolles malum illud ex Israële.* Ad hoc tribunal mittebatur judicandus Propheta: & quamvis miracula edidisset, ejus miracula examinanda, atque doctrina præcipue an vera esset, vel falsa; unde inferebatur sua fuisse vera vel falsa miracula. Sic de hoc tribunali recte sentiens Christus dicebat: *Scribæ, & Pharisæi in cathedra Mosis sederunt, facite omnia, quæ dixerint vobis*, &c. Vitiosos & hypocritas eos judicat, sed quando doctrinam dedissent, ut si à Mose daretur, recipere absolute commendat: quia sciebat non posse senatum conspirare in veram doctrinam exulandam, & falsam recipiendam: Nunquam id visum fuerat in Synedrio, quamvis plurimi præcipui ex populo, & Sacerdotibus idololatria fuissent contaminati; quippe Synedrium ex sua constitutione erat ad divinam Legem tuendam, divina adjutum speciali providentia.

Quod

Quod si his non obstantibus perseveret Doctissimus Vir, quod tribunal illud erat etiam fallibile; quæram, quis Isaiam, Jeremiam, cæterosque Prophetas, veros & à Deo missos decrevit? an vulgus ipse? quod si ita est, fortasse vulgus ille fallebatur, siquidem magis fallibilis, & ad errandum proclivior erat, quam senatus, à Deo statutus: cum Dei decreto miracula non sufficissent; & de doctrina judicare, populus non esset idoneus. Quis etiam hos Prophetarum, & historicos libros, quos canonicos habemus, tales infallibiliter esse sancivit? Non alius præter Senarum, qui si in judicando Propheta falli poterat: posset etiam in canonicis libris decernendis, spiritu sancto si pro uno, etiam pro altero non influente: nulla quidem dispar oratio excogitari potest. Cum igitur in eorum librorum electione, & canonizatione errare non possent, spiritu sancto illuminati; nec etiam possent in veri, vel falsi Prophetæ declaratione: cum hoc non minus ad divinam gloriam interesset, quam aliud: imo magis perniciosus error insequeretur: quia sicut bonum, & verum Prophetam possent abjicere; falsum etiam per errorem, vel malitiam admittere possent; in quo contra gloriam Dei, & in malum populi, hæresis, & apostasia tandem, insequerentur. Non igitur credendum est talem senatum ita velle, vel posse falli, ut alienas à Deo doctrinas foveret, vel falsum Prophetam admitteret, & verum damnaret. His, & majoribus providit divina sapientia, ne populus suus usque in hodiernam diem à suæ divinæ Legis veritate aberraret, Inde est quod nullus Propheta falsus ex plurimis qui tunc temporis fuere, quos populus insanus insequebatur, fuerit inter veros stabilitus: Signum evidens illius infallibilitatis quam defendimus; siquidem hæc Dei providentia mediis hominibus exequebatur. Fuerunt semper in senaru seniores ea pietate pleni, & Dei gratia adjuti, ut in rebus fidei, & orthodoxæ doctrinæ nunquam errarent, aut populum seducerent. Ad hos in omni eventu accurrere tenebatur Israël in iis quæ dubitaret, ex evidenti Dei præcepto. Adhuc & Mosem non ad vulgares populi, sed ad seniores, qui Israëlem in Ægypto judicabant pro eo statu, de proxima redemptione admonendos, misit. Sit ergo conclusio, quod Deus Dominus noster senatum statuit, qui infallibiliter Prophetarum, & cæterorum ad religionem pertinentium, causas decerneret, cui sub capitali pœna cunctus populus parere tenebatur.

Quæ à Doctissimo Viro in contrarium adducuntur ex sacra pagina, solummodo probant, quod in omni tempore semper fuerunt improbi homines, non modo vulgares, sed Reges, Principes, Sacerdotes, & Levitæ, & Seniores, qui non solum Prophetas non audiebant, sed occidebant, & summe

persequebantur, ad profanos, & idololatricos cultus declinantes. Id quidem non negamus; sed quod senatus Israëlis talis usquam fuisset, nemo in æternum probabit. Omnes eæ, quæ in sanctos fiebant violentiæ, non per judicium fiebant, neque à senatu decernebantur: progrediebantur quidem ex plurimorum malitia, & pravitate, qui quamvis præcipui erant in Republica, senatum non constituebant, eum potius odio prosequebantur. Neque constat sententia à senatu lata. Jeremiam fuisse punitum, quamvis falsi Prophetæ cum eo contenderent, quos senatus coërcere non valebat, corrupto eo tempore potius ab improbis, & magnatibus, absque aliqua juris autoritate credebantur: Domino statim, ut legitur, vindictam suscipiente: Plurimi ex piis fortasse senatoribus frustra clamabant, dicentes; quod sicuti Isaias, & alii Prophetæ præcedentibus regibus, plurima mala prædixerant absque aliquo periculo, vel injuria eis illata: quare Jeremias pariter patienter non audiendus erat. Sed quid, quod contra eum non pauci nec ignobiles ex populo conspirassent? Id ipsum contra Deum, & Mosem in deserto fecerant. Hoc quidem contra Jeremiam tumultu factum, non à Senatu, qui eum ut verum Dei Prophetam semper venerabatur, & ejus scripta servavit, & posteritati divina esse decrevit: non igitur Synedrium Hieremiam abjiciebat aut persequebatur. Rex cum populi tumultu sanctum Prophetam Sachariam enecavit, non Synedrii sententia, 2 *Paralip. cap.* XXIV. *vers.* 27. Et Rex Husiah à Synedrio, ut leprosus relegatus, scilicet à domo judicii. 2 *Paral. cap.* XXVI. *vers.* 20. Non ergo inepte, & sine fundamento dixi: quod fides adhibenda Prophetæ approbato ab iis, ad quos de jure divino hoc judicium pertinebat: non à vulgo, quamvis magna ediderit signa, atque miracula: quæ, si possibile fuisset, electos etiam seducerent, ut in Evangelio,

Num. X.

Quod Messias perfectiorem cultum nec docuit, neque docere potest.

IN ultima quæstione petebam, ut assignaretur textus in Veteri Testamento, in quo Deus prædixerit, quod tota divina Lex, præter moralia, fuerat umbra, typus, & figura eorum, quæ tempore Messiæ futura erant. Respondit in præcedenti scripto Doctissimus Vir, quod talis textus non extat, neque erat necessarius; sufficit quod Deus pluries dixerit, se non esse contentum ceremoniali cultu, neque ei placere sine morali seu interno: quod postea per Messiam perfectiorem cultum introduxisset: quod templum, cui talis cultus ritualis erat annexus,

annexus, dirui curaret. Hæc responsio trimembris est, ait Doctissimus Vir, sed quod ego principali non respondi, sed duobus duntaxat. Primo late respondi, & ad ultimum aliquid dixi: Medio: scilicet, quod Messias perfectiorem cultum introduxisset, ni fallor, etiam quantum potui, satisfeci: & perfectiorem cultum; quam decem præcepta decalogi, introduci non posse, late contendebam. Nunc noviter respondeo, quod nullatenus colligitur; quia Deo cultus externus, sine morali interno non placuit, quod externus erat figura alterius perfectioris cultus, & quod erat futurorum umbra: ego nescio quomodo hoc ex illo consequitur, neque aliquam perspicere possim inter istius consequentis, cum antecedenti, connexionem: ideo sufficit respondere: nego consequentiam, quousque efficaciore medio probetur. Neque Doctissimus Vir hoc argumentum plusquam verisimiliter convincere credit: Est enim, ut dicitur, ratio congruentiæ: & ego petebam textum, in quo expresse Deus talem permissionem hominibus dedisset, ut totam divinam Legem, præter moralia, non nisi futurorum umbram esse, affirmare liceret: ut eo stabilito, ut vana, & inutilis releganda esset, & non amplius ab Israële necessario observanda: quod ex similibus conjecturis asserere, valde durum est, & Israëli plusquam horribile; ideoque Evangelio fidem non præstitit.

Alterum membrum de perfectiore cultu per Messiam introducendo, non majorem continet efficaciam; quia suppositum absolute negatur, nempe quod Messias alium cultum introducturus esset, & quousque ex sacro textu clare probetur, rationabiliter negatur: nunquam tamen probari poterit, quia si talis textus exstaret in Veteri Testamento, eodem probari posset antiquum ritualem cultum cessaturum, jam inutilem redditum: Et cum Doctissimus Vir frequenter asseruerit, quod id absconditum fuit à Judæis usque ad tempus Messiæ; evidenter colligitur, quod ex Veteri Testamento non constat Messiam perfectiorem cultum introducturum: Ideoque recte suppositum, ut non verum negatur. Et pro me hoc sufficit, cum nostra disputatio non sit ex ratione petita: sed an ex Veteri Testamento hoc clare probari posset: non per congruentias, sed per purum verbum Dei; sed cum non possit, nil aliud nobis disceptandum restabat. Addo: quod licet Messias totum cultum moralem, & internum, optimis & sanctissimis consiliis, in majorem perfectionem, edoceret: Si simul ritualem Dei Legem jam inutilem, & vanam prædicaret, non perfectiorem Legem introduceret, sed unam ejus partem præficiens, & alteram destruens, totius divinæ Legis prævaricatæ esset reus: Quippe Deo una pars Legis sine alia minime placebat, ut ait

Doctissimus Vir, nec minus severe, unius refractarios, quam alterius, punivit; totius in aliquorum ritualium prævaricatores severius animadvertere legimus: & si quidem horum transgressio magis displicebat, eorum observantiam plus etiam placuisse, colligitur: cum contrariorum eadem sit ratio, & disciplina.

Eam cultus Evangelici majorem perfectionem, Doctissimus Vir, in neutro scripto detexit, neque in Christianis aliis Doctoribus legi. Omnes cultum internum prædicant, quasi à Deo internus cultus summa cum perfectione in Lege non fuisset præscriptus; Tota quidem interni cultus perfectio consistit in vero, & constantissimo Dei amore, & proximi propter ipsum Deum: hic est totus cultus internus, ex quo omnia opera externa, seu moralia, seu ritualia sint, debent profluere: quæ si ex hoc principio non emanaverint, imperfectissima sunt, & divinæ Legi prorsus adversa. Si Abrahamus filium sacrificaret, non ex Dei amore, & obedientia, certe opus profanum fecisset; si quis totam Legem servaret, absque eo agendi principio, quasi nil faceret: quamvis homo suum proximum diligat, ut se ipsum, eique subveniat, famelicum saturet, sitienti potum, nudo vestem largiatur, cæteraque omnia misericordiæ exerceat: Si hæc non propter Dei amorem, & obedientiam fecerit, nil ipsi præstabunt animæ ad salutem, nullum meritum inde consequetur: erunt hæc secundum naturam bona, non secundum Legem. Sed an talia absque Dei amore, & obedientia fieri possunt? Maxime quidem à puris naturalibus dispositionibus, & ob humana motiva, quod homo propria indole, & nativa temperie ad misericordiam, & pietatem sit inclinatus; quia ut optime Plato: *animi mores corporis temperaturam sequuntur*. Plurimi etiam suo honori consulentes à multis vitiis abstinent, nec stuprum, neque furtum, nec homicidium, committent, ne vel in periculum incidant, vel suo honori deficiant: Sic Stoici virtutem propter se ipsam maxime prosequebantur, & honestissima præcepta statuere nulla Dei amoris, atque obedientiæ, habita ratione: Isti nequaquam religiosi fuerunt, nec Deo grati, quamvis honestissime, & tota cum rectitudine, naturaliter operarentur: Sed nil spirituale habebant, nil Deo meritorium, quia non ex ejus amore operabantur, qui est totius cultus interni, & externi, si religiosus sit, unica radix, & principium; quod si non fuerit, quæ bona opera efficiantur, nil cum cultu interno, vel externo à Deo Israëlis præscripto habebunt.

Oportet ergo examinare, an secundum hanc veram & catholicam doctrinam Deus suo populo cultum præscripserit: & in quo consistat illa major cultus perfectio per Messiam introducenda,

cenda, & Israëli prædicanda. Præcepit Deus per totam Legem, ut eum amemus præ omnibus aliis, sive vita sit, sive omnia bona temporalia: & non quovis amore, sed perfectissimo, *toto corde tuo*, *tota anima tua*, *tota virtute tua:* id est, quod nullum desiderium de rebus creatis hunc amorem diminuere possit: id est, *toto corde tuo:* quantum viribus naturalibus, quantum in homine possibile est: hoc est *tota virtute tua: tota anima tua:* plusquam vitam tuam, quam pro ejus amore libenter tradere, nec dubites: *ei soli adhærebis, eum solum timebis*. Amare Deum propter timorem pœnæ æternæ non est perfectus amor, neque amare propter vitam æternam consequendam est perfectissimus amor, quia uterque amor in propriam utilitatem dirigitur. Ille vero est perfectissimus, qui propter Dei infinitam bonitatem est, & quia dignus quod summo amore diligatur; sive gloriam æternam dederit, sive infernum. Hic est amor Israëli à Deo præscriptus, ab omni propria utilitate independens: & quamvis Deus temporalia promittat, etiam jubet quod his, & propria vita despectis, pro ejus amore libenter moriamur. Ideo Israël in sua lyturgia non vitam æternam, sed Dei gratiam deprecatur, id est, quod sit ei gratus: in quo consistit tota humana felicitas: Cæterum Deo relinquitur. An amor Dei, atque filialis timor præ omnibus creatis, in Evangelio perfectiore modo præcipiuntur? Non certe: potius Christus ad hoc divinum præceptum homines mittebat ut vitam æternam assequerentur. Et in his duobus totam Legem consistere docebat: amare Deum, & proximum: quod si pro perfectiore modo, amandi Deum, aliquid Evangelium addidit, deberet à Doctissimo Viro proponi, ut ego si possem eam majorem perfectionem perciperem. Interim solum video, totum Evangelium percurrens, pias satis admonitiones, & documenta de vita æterna procuranda, de Deo obediendo, de hypocrisi vitanda, de patientia, de temporalium absoluta despectione, & contemptu: multis cum parabolis, quæ in eosdem fines tendunt: aliquibus additis hyperbolicis, quæ à Doctoribus in sensu commodo explicantur: ut divitem salvari non posse, providentiam pro usibus humanis necessariam nullatenus habendam, sed divinæ unice fidere, eique acquiescere: nunquam jurandum: Litem etiam justam non instituendam, neque ab injusta secundum jus defendi: sed si pallium quis injuste petierit, dare ei etiam reliquum vestis. Una gena percussa, alteram percutienti præbere: ut iterum percutiat. Hæc & similia, quæ ut dixi, commoda explicatione moderantur, nullam perfectionem divinæ Legi addidere, neque ut jacent à Christianis servantur: nec servari possent, hominibus in hoc statu vitæ degentibus. Infinita, ut sic loquar, præcepta mo-

ralia ſunt in Lege, quibus homo ad angelicam vitam perduceretur, ſi recte ſervaret, quæ in Evangelio minime ita explicite reperiuntur, ut in divina Lege per totum Pentateuchum, maxime *Levit. cap.* XIX. & XX. Adhuc idololatriæ crimen vix in Evangeliis deteſtandum memoratur; aliquando in Pauli Epiſtolis, ſed non eo ardore, & efficacia quibus in libris Moſis: nec alia plurima vitia, quæ tunc maxime, in toto populo, imo in omnibus hominibus vagabantur. Nulla inſtituta pœna pro horrendis peccatis, ſaltem ut homines abſtinerent punitione deterriti, quaſi poſſibile foret omnes ex amore Legem ſervaturos. Et ſi Leges humanæ neceſſariæ fuerunt ad turpitudinem coërcendam; quare non divinæ inſtituerentur? hac providentia hominibus relicta. Potius quatuor Evangelia tota ſunt in Phariſæorum, & Scribarum hypocriſi detegenda, & acriter criminanda: Recte quidem, ſed multo majora peccata tunc erant in populo: quippe deterius, absdubio, eſt furtum, ſtuprum, homicidium, erroneæ opiniones, odia conſtantiſſima, quæ tunc cum communi piorum ſcandalo patrabantur; quam eccleſiaſticos ſanctiores velle coram populo apparere, quamvis ſuam diſſimulent malitiam, quo pro ratione officii, ſcandalum in populo vitare poſſint: nec ideo hypocriſis excuſabilis eſt, ſed peccaminoſa, & abſolute execranda, licet alia tunc fuiſſent deteriora peccata, quæ amplius repræhenſione indigebant. Tandem cum nihil perfectius viderim in Evangelicis ſcriptis, eam propoſitionem de perfectiore cultu à Meſſia introducendo, ſeu introducto, non ſine divinæ Legis ignominia concedere liceret. Verum tota Evangelicæ doctrinæ perfectio conſiſtere videtur in ablegatione rituum Legis Moſaicæ, ut ſic Chriſtiani omnino ſpirituales evadant: cum præter id nullam aliam ſe habere majorem ſpiritualitatem nobis probare queant: neque Deum magis in ſpiritu credere, & adorare, quam nos, gloriari debent, & noſter, quem externum cultum appellant, non minus ſpiritualis cultus eſt, quam Chriſtianus cultus internus, & externus, ut mox patebit.

Num. XI.

Quod cultus externus, ut talis, eſt interno multo perfectior.

Diſputatio de cultu interno reſpectu ritualis.

PRoſequitur Doctiſſimus Vir ritualia cum moralibus ſubtiliter conferens, & acutis rationibus, horum præſtantiam extollens: primo, quod ritualia ex ſolo legislatoris arbitrio procedant, nullo in ratione naturali habito fundamento, quapropter Deus etiam aliquando ea violari permiſit; non vero moralia, quæ non niſi ex Dei ſanctitate profluunt, ideoque perpetua,

perpetua: ut ille perpetuo ſanctus eſt. Præterea Lex ritualis & externa obſervantis animum minime purgat, cum & impii in iis ritibus exequendis maxime ſolliciti frequenter ſint. Verum Lex moralis non niſi pura mente, purgato animo, exequi-poteſt, ideo per eam homo Deo gratus evadit.

Reſpondeo: Quod Lex ritualis ex legiſlatoris arbitrio dumtaxat pendet, aliquando, vel in plurimum nullo fundamento in naturali ratione invento: Sed non ob id inferiorem perfectionis gradum obtinet ſuppoſita legiſlatoris infinita ſapientia, & bonitate: altioris potius, & ſublimioris ordinis cenſeri debet: Siquidem ſuppoſito, quod ſumme bonus, & ſapiens Deus vanas & ineptas leges homini præſcribere nequit; quantum nobis earum ratio magis abdita, tantum ad divinæ ſapientiæ ſecretum magis pertinere, oportet credamus: quod nobis nec curioſe, nec philoſophice ſcrutari licet, ſed obedienter ejus imperio ſubjici, quo noſtrum amorem, & debitam reverentiam ſummo creatori præſtemus: omnia quæ nobis obſervanda proponit, ſua infinita ſapientia digna, valde bona, & perfectiſſima, toto corde credentes: ſive ea poſſit, ſi vellet diſpenſare, ſive pro aliqua occaſione intermittere: & inſignioris obedientiæ eſt ea obſervare, quam quæ à Deo etiam imperata in ratione noſtra fundata invenimus: iſta ſiquidem etiamſi Deus non juſſit homines ſcirent, & obſervare poſſent, ut plurimi ex Gentibus nullo ad Deum habito reſpectu fecerunt, honeſtitatem, & omne rectum amantes, ut Stoici, & alii Philoſophi: Quid ergo quod id, quod ſe ipſis, ſi vellent, feciſſent Judæi, à Deo ita magnifice imperatum, etiam fecerint, cum naturaliter bonum eſſe cognoverint?

Verum cultus externus à Deo præſcriptus, ut talis eſt, utrumque eſſentialiter includit (ut Doctiſſimus Vir etiam fatetur) & internum moralem in ſolo ſpiritu conſiſtentem, & actum corporeum in Dei obedientiam, & amorem, elicitum, qui eum internum cultum teſtatur, perficit, & opere exequitur, ideo utramque perfectionem continet. Ex quo evidenter colligitur, non ſolum, quod non eſt interno imperfectior, cum eum etiam includat, ſed multo magis perfectus, utpote etiam corporaliter, per Dei reverentiam, & obedientiæ executionem, eam perficiens.

Perfectiſſimam creditis legem Evangelicam, quæ tota in ſpiritu ſiſtit, perfecta eſt fides in Mediatorem, qui paſſus fuit, & pro omnibus mortuus: Sed Sacramenta, quæ corporalibus ſignis, & externis actionibus exequuntur, perfectiones ſunt ejuſdem legis, ejuſdem fidei: imo perfectiora quatenus eandem fidem includunt: ut Sacramentum Euchariſticum, & Baptiſma; quæ ſi veram & ſpiritualem fidem non incluſerint, jam

non erunt Sacramenta, neque gratiam conferent: & qui eas actiones externas *indigne*, id est, si absque fide, & caritate fecerit, *judicium sibi manducat, & bibit.* Hic enim cultus externus est, sed internum supponens, & includens, aliter non erit cultus externus à Christo præscriptus, sed fictitius, divinum simulans, & nullatenus divinus. Pariter divinæ Legis cultus exrernus à Deo Israëli præscriptus, si in solis externis actibus sistat, non est cultus legalis, sed prorsus humanus Deo abominabilis, est turpe mendacium, quippe iis externis actibus, quibus Deo placuit, quod sui amorem, & reverentiam, homo testetur, indigne, & sacrilege abutitur: ea simulans, quæ prorsus non habet, & internam malitiam cultu à Deo pro sanctificatione statuto, tegere credit: contra quæ sæpissime Dominus irascitur, & talem hypocrisin per omnes Prophetas criminatur. *Isaias Cap.* LXVI. *vers.* 3. *Qui jugulat bovem, ac si percuteret virum; qui mactat parvam pecudem, ac si decollaret canem: qui offert munus, ac si sanguinem porci, qui adolet thus: ac si muneraretur idolum: Etiam isti eligunt vias suas, & abominationibus anima eorum delectatur.* Conabantur quidem suas animæ abominationes occultas facere cultu divino abutentes, sed non erat divinus culrus, sed profanus, & sacrilegus. Non igitur licet talem appellare cultum externum quem Deus mandavit: Ille enim hominis animam non purgat, neque sanctificat; maxime alter, qui internam pietatem supponit, & testatur, quo cultus divini rationem induit: quem si homo, ut à Deo exigitur, effecerit, nil ei ad summam felicitatem consequendam deficiet, quæ in sanctitate vere consistit. Ego non ex me assero, sed Dominus ipse aperte promittit: qui postquam omnes immunditias corporales, & recenset, & prohibet, concludit: *Neque abominandas faciatis animas vestras ulla bestia, aut ulla ave, aut ullo, quod premit terram, quæ decrevi vobis, ut immunda habeatis: sed eritis mihi sancti, quia sanctus ego Dominus, qui discrevi vos à reliquis populis, ut essetis mei.* Ecce, Doctissime Vir, non solum præscripsit Deus externum cultum Israëli, ut separatus ab aliis populis subsisteret, sed, ut per eum *sanctificaretur*, quod in plurimis locis etiam repetit. *Et eritis sancti, quia sanctus est Dominus Deus vester.* Si igitur cultus externi actus ab impio efficiatur, non est cultus legalis, ut dixi, sed sacrilegus; hunc potest quicumque etiam impius operari, & in eum sunt improbi maxime proni: Sed quid divino externo cultui, cum his externis actionibus? Hæ quidem suapte natura indifferentes sunt, saltem quantum nos possumus intelligere; quia aliquid nobis occultum iis inest, quod altioris perfectionis est, Deo soli notum, & sufficiens, ut dignum fuerit divino decreto. Sic credere sanctius est,

est, & rationabilius, quam quod infinita ea sapientia tot leges commendaverit, nil in se perfectionis habentes, quod idem est, ac vanas, & se ipsis omni sanctitate destitutas. Sic putare oportet, quamvis in plurimis eam intrinsecam perfectionem intelligamus. Minus quidem intelliguntur mysteria Christiana, & tamen creduntur, quia Deus ea credere jussit, ut putatis; sint seipsis indifferentia, tamen ut à Deo exiguntur, effecta adeo divina sunt, ut hominem sanctificent, non quovis sanctitatis gradu, sed sublimiore, ut Dei ipsius infinitæ sanctitati, quantum fert natura creata, hominis sanctitas similis evadat: *Eritis sancti quia sanctus est Dominus Deus vester.*

Possunt etiam moralia absque Deo, & sine interno cultu fieri, ut supra de recta naturaliter operantibus, dixeram. Sed præter hos, etiam improbi virtutem simulando, ejus actus morales frequenter exercent: & proximo subveniendo, pupillo, & viduæ in necessitatibus pie accurrendo, & justitiam unicuique tribuendo: Hæc etiam adhuc athei absque hypocrisi exercent, qui nullum alium Deum, præter virtutem, reverendum, & amandum, sibi proposuere. Restat ergo cultus interni vera, infallibilis, & fictioni minime exposita ratio, in amore Dei, qui fidem, & spem in eum, & caritatem in proximum includit, Cæteri vero actus morales fallaciæ sunt expositi, & ut sic cum divinæ Legis externo, vel interno cultu non minus incompatibiles, quam cætera alia ritualia, si absque fide, & caritate efficiantur.

Num. XII.

Cultus externus non minus Deo gratus, quam internus.

VErum ex præcedenti discursu audio Doctissimum Virum, qui statim infert: Ergo talis cultus externus, ut à Deo præscriptus, quamvis sanctus etiam sit, non est ita perfectus ac internus. Respondi: quod cum externus alterum includat, non potest esse minus perfectus, cum interni perfectioni novam insuper addat: majorem Deo reverentiam in actu exercito (ut dicunt Theologi) præstando. Ideo dicebant nostri antiqui magistri in Misnah. *Dedit Deus Israëli plurima præcepta, ut magis mereri possent plurimis actibus amorem & obedientiam exercentes.* Est enim externus cultus ut à Deo postulatur interni cultus maxima perfectio. Hoc aperte constare potest, siquidem nunquam internum cultum Deo placuisse legimus, absque aliquo externo: quippe homo spiritu, & corpore debet Deo inservire, ita ut quod carnis ei inest, quodammodo spirituale etiam efficiatur. Sic clare colligitur ex sacris

 literis.

literis. Statim in mundi primordiis Abel sacrificium obtulit Deo gratissimum: sed Cain etiam absque interna pietate, à Domino non acceptum. Quis dubitat quod Adamus etiam obtulisset, à quo filii didicerint? Postea Noë arcam deserens non solo cultu interno Deo justas grates rependit, sed oblatione, quam Deus in suavissimum odorem admisit: & neque Adam, & filii, atque Noë eum externum cultum exercebant, ut ab aliis populis separarentur, qui non extabant; sed ut Deo creatori grati fierent. Postea Abrahamus sacrificium obtulit, & quando à Deo jussus filium sacrificare instituit, in executione impeditus, ne tam divinus actus frustraretur, arietem ab ipso Deo miraculose missum obtulit: unde quam gratus ei fuerit externus ille cultus, evidenter apparet: ut qui posset Abrahami fide, & obedientia contentus, non amplius ab eo exigere, neque victimam aliam pro sacrificio ministrare: Sed placuit Deo, ut piam Abrahamus, quam sacrificandi intentionem habuerat, opera externa exequeretur, ut internus, quem servabat, cultus amplius perficeretur. Labenti tempore, Israële innumere multiplicato, atque ab hostibus liberato; non solum circumcisionem, quam Abrahamo dederat, commendavit; sed sacrificia præscripsit, quæ sibi non minus grata fore promisit, quam fuerant tempore Abelis, Noë, & Abrahami. Ex quibus sequitur non solum per Legem, sed omnibus seculis præcedentibus, Deo placuisse externum aliquem cultum, per quem internus perficeretur; aliter frustra à sanctis viris efficeretur, fortasse à solo lumine rationis exorto, cum nullibi constet fuisse à Deo præceptum, & si sic est, sanctitatem intrinsece habere, fateri devincimur, cum in gloriam creatoris à natura ipsa proficiscatur: ut homo non ut anima, sed ut homo, qui ea & corpore constat, opera efficeret Deo suo gratissima, quæ corporeitatem insequi necesse erat.

Num. XIII.

Respondetur objectioni Doctissimi Viri, quare Deus possit externum cultum derogare.

Sed majus negotium facessit Doctissimo Viro respondere ad objectionem, quam huic doctrinæ acute satis opponit: quod moralia, seu cultum internum Deus nequit abrogare, cum ex sui ipsius sanctitate profluat: potest tamen ritualem, non modo pro aliqua occasione intermittere; sed in perpetuum abrogare, si velit, quod & ego concesseram in præcedenti scripto. Sed quod etiam additi, quod quamvis Deus possit, si vellet, tamen non volet; quia jam decreverat in Lege se nunquam

quam abrogaturum. Hinc majorem profectionem inesse infert cultui interno, quam externo, siquidem potest, si velit eum Deus in perpetuum abrogare: neque id Deum non facturum constat ex sacra pagina.

Acuta quidem ratiocinatio, sed quæ in sacris literis non magnum fundamentum habere videtur: cum Deus de utriusque prævaricatione æque offendatur. Sed quidem ex ratione etiam disputamus: juxta naturalia principia respondere expedit. Dico igitur, quod Deus potest cultum externum, quem præscripserit, si velit, abrogare, quia est perfectior cultu interno; imo quia est summa interni cultus perfectio. Hæc propositio fortasse dura videbitur Doctissimo Viro, tamen ut examinata fuerit, ejus probabilitas clare constabit.

Est enim cultus internus suapte natura, & simpliciter bonus: & bono contrarium, Deus utpote infinite sanctus, & bonus, velle non potest: unde omnia moralia Deus semper, & absolute vult; quia in se ipsis bona sunt, & iis contraria sunt necessario mala, in quæ divinam voluntatem ferri omnino implicat. Verum est etiam, quod Deus juste ab homine exigit, quod perpetuo bonus sit, quod rectum prosequatur, & ab omni rectitudini opposito penitus abstineat: Hic est enim cultus internus. Sed non exigit Deus ab homine, quod non solum bonus sit, sed etiam perfectissimus: non ab eo summam perfectionem expostulat: quia neque eam homo novit, neque media habet, ut assequatur; nisi à Deo gratiose concedente, edoceatur, & talia media receperit, quibus ei, quod simpliciter bonum est, major perfectio accrescat: ut sic homo non solum bonus, sed perfectissimus evadat, erga Deum, & proximum. Cultus internus hominem absolute bonum, rectum, & Deo gratum constituit: hoc non tollit, quin ad majores perfectionis gradus ascendere, non possit, ut si præ aliis Deo sanctior, & magis gratus. Ab omnibus hominibus Deus rectitudinem, seu internum cultum exigebat; sed ab Israële majorem illius cultus perfectionem per ritualia adquisitam, ut sic esset sanctus Domino Deo suo: siquidem internum cultum æque ab Israële, & aliis omnibus gentibus exigebat, in ritualibus dumtaxat posito, pro majore perfectione, discrimine. Igitur hanc majorem perfectionem præstat cultus externus, ut supra explicui, quatenus internum opere exequitur. Quod si hominem non amplius perficeret, frustra à mundi principio exerceretur, & Deo placeret, ut late probavimus. Est ergo interno cultui addita perfectio, siquidem ille in amore, & reverentia Dei consistit: & iste eum amorem, & reverentiam, cum obsequio, & obedientia, externo opere præstat, & attestatur, mentalem eum cultum, quem supponit, pro viribus perficiens, & quo plures

obedientiæ

obedientiæ actus effecerit, quibus Deum revereatur, eo magis in obedientia, & reverentia creatoris se exercet, & perfectior evadit: quia sicut ex pluribus actibus habitus ingeneratur: ita actibus non elicitis, habitualis amor, & reverentia in dies diminuuntur: ut in omnibus artibus, & scientiis liquido experimur.

Hanc enim majorem perfectionem, seu eam consequendi medium, poterit Deus, si velit, abrogare: quia ejus oppositum non est quid positive malum; sed privatio majoris perfectionis ipsius boni: ideoque cultum externum, quia non est bono contrarius, sed imperfectiori oppositus, potest à Deo vel non homini præscribi, vel præscriptum abrogare, si velit, sua sanctitate indemni: non tamen internus, qui simpliciter bonus est, & malo absolute contrarius, & perfectionem cultus externi in sua substantia, seu natura, non continet: ideoque ipsi solum contrariatur, sicut imperfectius, perfectiori: tamen externus, utpote interni perfectio, eum in se continet, ut subjectum, quod perfectius denominat, ut perficiens suum perfectibile. Quod si cultus externus interno additus non fuerit, ut ejus perfectio, jam ille externus, haudquaquam cultus est, sed vana hominis superstitio, & hanc appellare cultum Dei externum ab eo præscriptum, impium est, & à veritate alienum, cum eo Deus minime colatur, sed maxime, ut ipse sæpe dixit, offendatur. Eam ob rationem Judæorum jejunia execrabatur, dicens: *Sunt ne hæc jejunia, quæ ego à vobis exigo, abstinere à cibo? &c.* Sic etiam sacrificia, sabbata, & alias festivitates abominabatur, quippe sub cultus divini specie, his abutebantur; quapropter nunquam dixit, ***Sabbata mea, festivitates meas, sacrificia mea,*** quando hæc omnia iratus rejiciebat; Sed, ***Sabbata vestra, oblationes vestras***; quia ut ab ipsis fiebant non erant cultus divinus externus à Deo ipsis præscriptus.

Hucusque naturalem rationem aliquomodo consulere placuit; sed sacra litera non minus hunc discursum firmabit. Deus fuit in primo mundo sola lege naturæ, quæ in cultu interno consistit, contentus, solam vitæ innocentiam, & rectitudinem ab hominibus exegerat: tamen fructum eum Adamo prohibuit, ut saltem in aliquo externo cultu genus humanum obediens, internum exerceret, atque perficeret. Post diluvium Noë & filiis præceptum dedit de abstinendo à sanguine, quod ad externum cultum plane pertinebat. Quod præceptum in quocumque sensu consideretur, ad majorem hominis perfectionem datum fuisse, Doct. Vir fateri devincitur, & quod per illud cultus internus Noë, & posterorum obedientium perficiebatur: pariter de circumcisione Abrahamo imposita discurrendum, non solum pro separatione ab aliis populis, sed fœderis inter Deum, & suum semen perpetuum, & indelebile signum.

Postea

Postea Israëli omnia legalia præcepit, ut in eorum observantia populus Deo sanctus esset & cæteris omnibus populis perfectior. *Vos estis gens inclita, vos estis gens sapiens:* &, *Quæ gens, quæ habeat judicia justa sicut vos?* Poterat quidem, & Noë, & Abrahamo, atque Israeli eos cultus externos non præcepisse, quippe inde nullum positivum malum sequebatur Dei sanctitati contrarium: Sed voluit quod Abrahamus perfectior fuisset, quam Noë, ideo dixit illi statim post præceptam circumcisionem; *esto perfectus:* & Noë plusquam qui in naturæ lege vixerant: Sed non potuit Deus velle, quod à rationalis naturæ rectitudine deviarent: hoc quidem esset positive malum, & bono oppositum: illud sola majoris perfectionis privatio. Et ut hoc intentum, (sicuti aliquando soleo) firmius evadat, ex Evangelio etiam fundamentum assumam. Non ne concedit Doctissimus Vir, quod doctrina Evangelica omnes præcedentes doctrinas divinas perficit; imo quod est earum summa perfectio? Maxime quidem: Tunc inquiro: an posset Deus, si voluisset, neque in mundum venire, neque eam doctrinam hominibus præstare, sed eos in solo cultu interno, qui omnibus fuerat lex communis, perseverare velle? Hoc negari non potest: quippe libere voluit Deus hominem per filium suum redimere, & cætera fuerunt redemptionem comitantia, aut subsequentia. Præterquam si Adamus non peccasset, doctiores Christiani sustinent, verbum non incarnandum fore: & quovis modo quis opinetur, hoc verum est, quod potuit Deus libere, hæc omnia ad Evangelium pertinentia, non fecisse. Quod amplius probatur: quia per tot secula non fecerat, usque ad tempus Messiæ præfinitum: ergo nec eo tempore, quo eam doctrinam nondum dederat, neque etiamsi nunquam dedisset, aliquid de sua infinita bonitate, & sanctitate, detraheretur. Tamen nullo tempore, vel suspendere internum cultum, vel eum differre, vel non velle potuit: ergo quia interno cultu, & moralibus omnibus, Evangelica doctrina perfectior est, seu cultus interni summa perfectio, potuit à Deo sua sanctitate indemni, per multa secula non præcipi, vel nunquam dari: & illum nec minimo temporis spatio non velle potest. Sed quare hoc? nisi quia Evangelica doctrina est summa perfectio, abs qua posset homo interno cultu simpliciter servato, esse Deo gratus, quia perfectioni Evangelicæ oppositum, non est malum, sed majoris perfectionis privatio: Sicuti illud Evangelii: *Vende omnia, quæ habes:* Perfectius esset, sed ad salutem non necessarium. Quod idem de cultu rituali à Deo in Lege præscripto, respectu interni, putare oportet, quod hunc Deus nequit abrogare, utpote simpliciter bonum; illum vero maxime, si vellet, ut majorem istius perfectionem,

Cultus externus, utpote interni perfectio, potest à Deo derogari vel non præcipi: internus nequit, quia simpliciter est bonus, male appositus.

Sed

Probatur Deum dixisse, se nunquam externum Legis cultum mutaturum. Ibi de Legis perpetuitate.

Sed totum negotium consistit in probando, quod Deus dixerit se cultum eum externum nunquam mutaturum, & jure Doctissimus Vir textum à me exigit, in quo Deus talem perpetuitatem promiserit. Sed Primo rationem consulamus, quæ divinæ naturæ, quod sanctius, & perfectius est, concedendum suadet. Nunquam Deus de majore perfectione aliquid detrahere consuevit, nec suam sanctitatem decebat, cum perfectissimum plus ei placeat, quam perfectum, & cum ritualia interno cultui non opponantur, sed perficiant: quare ab eo abstinere homines voluisset? Profecto sacrificia interno cultui non adversabantur, si recte celebrarentur, juxta Dei monita: an abstinere à sanguine, an circumcidi, an sabbatho Deum mundi conditorem sancta quiete laudibus, & hymnis confiteri, sunt contra cultum internum? An iste perficitur per permissionem cubandi cum menstruata: aut proximo pecuniam fœnerandi, aut relictas spicas, & uvarum racemos, pauperibus concedendi, & alia plurima non faciendi, quæ summa sapientia & bonitas decrevit, Dei & proximi caritate plena? Ideo Abrahamo circumcisionem præscribens Deus præceptum Noë datum de abstinendo à sanguine non derogavit: neque hæc duo præcepta, quando Mosi legalia cætera præscripsit: potius ea semper servari jussit, quippe à majore perfectione ad minorem Deus descendere non solet. Profecto quod aliquis ritus à Deo præscriptus, sit cultui interno contrarius, asserere, impietatis excusari nequit. Sicut nec negari potest omnes eos ritus, & judicia Israëlem perfecisse, siquidem per eorum observantiam sanctificari, Dominus ipse testabatur. Qualis ergo erat sanctitas interna, quæ in eorum abrogatione consistebat? quasi illa, quam Christianam libertatem appellatis, aliquid interno cultui perfectionis addiderit. Quod vero tale jugum divinum gentibus necessarium non esset, non inficias ibo, cum neque ipsæ aliquando sub eo fuissent: Sed Israël quare ab eo ut inutili liberandus, quod non ut supplicium, sed in summam utilitatem, ut mente, & corpore Deo suo fuisset addictus, præscriptum fuit?

Quantum ad textum, quem ex sacris literis Doctissimus Vir à nobis efflagitat, in quo Legem perpetuam fore Deus enuntiaverit. Respondeo verum esse, quod pro ejus cultus perpetuitate Dominus ea phrasi non utitur, qua sua æternitas significari solet: Siquidem creaturis æternitas nullatenus adaptatur, sed soli Deo, qui per suam essentiam existit. Verum tamen pro perpetua Legis duratione respectu Israëlis, qui aliquando cum modo finem habebit, utitur sacra littera omnibus phrasibus, quibus absolute constet, Deum nunquam derelicturum suum populum, neque quam dedit Legem mutaturum, præcepta,

judicia,

judicia, atque ceremonias: non oportet hic omnia loca adducere, cum frequentissime in sacra scriptura reperiantur, videlicet: *Ea servabis tu, & filii tui, & filii filiorum tuorum: Semper, tu, & semen tuum, & semen seminis tui; in perpetuum, de generatione, in generationem: cultu perpetuo: religione perpetua, fœdere perpetuo.* Qua eadem perpetuitatis voce in rebus, donec mundus perseveraverit, duraturis utitur divinus spiritus: sit unicus locus *Hieremiæ* quasi in exemplum. *Cap.* v. *verf.* 22. *Qui disposui arenam terminum mari statuto perpetuo, quod non transgreditur.* Sicuti hic *statutum perpetuum*, non æternitatem significat, sed immutabilitatem, quæ creaturæ secundum suam naturam debetur: ita de divinæ Legis duratione semper divinus spiritus Israëlem alloquitur: quod ut nemo tergiversari posset, Legis durationem non usque ad alicujus mortem, sed juxta Israëlis vitam, subsistere voluit, dicens, quod eam observaret, *Donec vivi fueritis super terram.* Nec erant alii termini, quibus Legem perpetuam fore significaretur, cum donec Israël subsisteret, Legem duraturam, eamque servari præceperit. Nunquam vero usque ad Messiæ adventum dumtaxat Legem duraturam admonuit: neque verbum aliquod protulit, ex quo eam aliquo modo mutandam esse insinuaverit. Hoc nostri adversarii probare tenebantur: quod etiam faciunt, sed inani labore verbum Dei in alios sensus detorquendo: nec alio modo possent, cum textus facer clarissimus sit, adeo ut Doctissimus Vir etiam fateatur, quod Deus voluit, ut hæc abscondita fuissent à Judæis, usque ad tempus Messiæ: quomodo igitur ex sacro textu convinci poterunt ad oppositum, nisi prius Christiani fuerint, & novæ revelationi fidem præstiterint?

Quod vero Deus templum suum destruxerit, & Israëlem ex terra Kenaham extorrem fecerit, quibus plurima legalia erant annexa: nil contra nos convincit: & eos ritus nunc omittentes divinum etiam Legis præceptum observamus: idem qui in templo Deus sacrificare jussit; etiam extra templum abstinere, severissime præcepit, quod per totum mundum dispersi constantes servamus: sicuti Populus Babyloniæ fecerat, & in eadem, quæ per tot regiones perseverat, captivitate, ab iis quæ Templo, & ei terræ erant annexa, secundum Dei Legem, ad quam semper tenebatur abstinuit: hoc plusquam per D. annos ante adventum Christum.

Sed eximia perpetuitatis Legis probatio deducitur: quod in omnibus captivitatibus maxime post redemptionem, & Messiæ adventum, ritualia Deus observari jussit: & quod & sacrificia, & cætera omnia restituenda sunt. Quibus Christiani interpretes respondent, quod Deus in iis omnibus locis figurate loquitur,

quitur, & quod omnia ſpiritualiter, ventura ſub rituum ceremonialium umbra, rudi populo propoſuit (non vero Græcis, & Romanis majori intellectus acumine præditis, ſeu melioribus legibus diſpoſitis, & præparatis) hæc tamen eſt ſolutio quædam, qua verbi Dei ſinceritatem effugiunt: Sibi hoc ſufficit, ſed pro Iſraële nil habet efficaciæ. Sufficit quod clare Deus nobis mandaverit, quod in omni captivitate Legem ſervemus, ut jacet, nec addendo, nec aliquid diminuendo, ergo in hac captivitate id ipſum nos præſtare oportet. Sufficit etiam, quod poſt noſtram redemptionem prædixerit, quod omnes, vel ex omnibus gentibus, ibunt Hieroſolymam Deum Jacob adoratum; quod ſua munera ferent: quod feſtum tabernaculorum nobiſcum celebrabunt, atque plura ſimilia. Ut quid ergo umbratice dictum credemus, cum Deus per totam Legem frequentiſſime juſſerit eam ſemper obſervandam fore adhuc poſt perfectam redemptionem, imo quod tota redemptio ab ejus obſervantia dependebat.

Num. XIV.

Quod Præcepta Decalogi perfectiſſima ſunt. Aliqui textus Prophetarum explicantur.

UT probarem perfectiorem cultum non poſſe à Meſſia introduci, quam quod Deus Iſraëli præceperat, addidi, quod præcepta decalogi cunctam moralium continent perfectionem, quibus pro vita ſanctiſſime degenda, nil addi poteſt, nec neceſſarium eſt: niſi aliqua eorum explicatio, qua ad individualia deſcendatur: qua ratione omnia moralia, quæ excogitari poſſunt, in Levitico, & aliis Pentateuchi libris plene explicita fuere. Hæc magnificis verbis me diſſeruiſſe ait Doctiſſimus Vir: ſed ſub dubio reliquit, an perfectior cultus dari poſſit; quam decalogi præcepta? Non auſus eſt id aſſerere, tenebatur tamen me docere, in quo conſiſtat ille perfectior cultus moralis, quem Evangelium adduxit: & in quo præcepta decalogi ſuperaverit: Sed non fecit, ideoque eam majorem perfectionem agnoſcere nequeo, quouſque melius erudiar. *Serva mandata*, dicebat Chriſtus: ergo ſufficiebat ad ſummam perfectionem ſervare mandata; ſiquidem quod addidit, *vende omnia quæ habes*, ad ſeveriorem vitam conducebat, non tamen ad perfectiorem Legis obſervantiam: Ideo nemo Chriſtianorum id conſilium exequitur, nec prorſus tenetur.

Quid David & cæteri Prophetæ intendant, quando videntur ritualia aliqua ſpernere, ex eorum contextibus facile liquet: criminantur

criminantur quidem Judæos de eorum abusu, quæ, utpote ad divinum cultum pertinentia, internum includere debebant; sed absque eo præstabantur, & à divino cultu erant aliena: quasi Deus iis externis absque præstita sanctitate, gaudere posset, aut ipsis indigeret. Abominatur quidem Deus legalia, quæ sine lege fiunt, quia hæc legalia non sunt, quamvis esse appareant: Sicuti hominis cadaver, ejus figuram habet, sed homo non est. Quibus à Doctissimo Viro propositis, ut ritualium valorem extenuet, credo me clare satisfecisse. Cætera quæ hic adfert, Christiane & juxta suum dogma recte dicuntur: Sed mihi utpote Judæo minime accipienda. Cæterum de textu Isaiæ de *Templo in Ægypto ædificando:* & Malachiæ de *Sacrificio in omni loco Deo oblato:* pro nunc si Doctissimo Viro placeat explicare abstinebo, ne sicut in præcedentibus prolixior sim. Deprecor tamen Doctissimum Virum ut Isaiæ contextum attente percurrat, & videat, quem tunc locum Israël habiturus sit inter gentes: & an ea quæ ibi prædicuntur, tempore Christi vel postea, fuerint adimpleta: hodie pro earum regionum possessione, totum negotium stat pro Mahometicis, antea pro Romanis. Et in Malachia, contextum etiam deprecor sincere consideret, & quare Deus sacrificia se despicere dicat, etiam clare videbit: neque ibi, neque alicubi inveniet Deum dixisse, quod quia post adventum Messiam futura erant inutilia, ea rejecerit. Pro Doctissimo Viro hæc sufficiunt, ut meam mentem percipiat: aliquando si occasio dederit hos, & alios textus, qui frequenter contra nostram fidem adducuntur, pro meis viribus explicabo.

Quod destructo templo, & Hierosolyma, Lex manet integre perfecta, cujus potiora in sacrificiis non consistunt.

Iterum contendit Doctissimus Vir, quod destructo templo jam ritualia cessatura prædicabantur; Siquidem præcipua eorum pars templo alligata consistebat. Verum mihi oppositum certius videtur, scilicet quod minima legalium pars ad templum pertinebat, nempe sacrificia, quæ in aliis totius regni locis fieri non licebat: in quibus Lex Mosis plurimis cum legalibus observabatur. Circumcisio erat primum, & maximum præceptum: deinde Paschata, præcipue azymorum, quæ etiam extra Hierosolymam sine occiso agno per totum orbem celebrabatur, ut nunc facimus; dies expiationis, quæ omnium celeberrima, ac sanctissima: totius anni sabbata singulis hebdomadis recurrentia, & Deo sacratissima. Abstinentia ab cibis illicitis: à connubiis prohibitis, à mulieris immunditia, & cætera quæ superfluum est recensere, cum Doctissimo Viro sint satis nota; & hoc tempore sciat per ea Judæos à cæteris populis separatos existere. Major sacrificiorum pars erat continuum pro toto populo, cætera pro singulorum peccato ex errore: pro immunditiis expiandis, & pro gratiarum actione.

Sed hæc non ita necessaria sunt, ad Legem Dei observandam, ut sine ipsis imperfecta sit? Adeo hoc abest à vero, ut ille Doctissimus R. Moses Maimon putaverit sacrificia non ut necessaria fuisse à Deo instituta, neque ei maxime grata: Sed quia Popopulus in Ægypto sacrificare assuetus, ad gentium sacra recurret, si præscriptis sacrificiis non detineretur: ideo unicum templum, & unicam sacerdotalem lineam statuit. Non igitur credidit iste Doctor, quod præcipua Legis in rebus templo annexis consistebant. Sed quod ille addit, ut sacrificiorum dignitatem, & valorem attenuet; præter rationem sunt, & contra divinam dispositionem prolata: Cum Deus tempore Adami, Noë, & Abrahami tali fidei sensibili protestatione contentus fuerit; quando præsertim in primo mundo non erant alii profani ritus, à quibus averterentur, Abel scilicet, & Noë. Immunditiæ expiabantur ut licitus foret in templum ingressus. Errores involuntarii, levi pœnitentia à Deo absolvuntur. Pro peccatis voluntariis, homicidio, stupro, adulterio, incestu, idololatria, & similibus, nullo à Deo præfixo sacrificio: de quibus dicebat David: Utique holocaustis non delectaberis. His nil præter condignam pœnitentiam prodesse poterat: quare dictum est à Propheta pro hoc tempore; & *inservient pro tauris labia nostra:* non minus valent coram Deo preces ex bono animo effectæ, quam quæ in templo victimæ immolabantur. Pariter actum est in captivitate Babylonica per DC. annos ante Christum populo per Asiam, & magnam partem Europæ atque Africæ fere toto disperso: quo tempore sicuti hodie, & nunc degebat, neque templum frequentabat, quia ad essentiam Legis non valde pertinebat, nec erat simpliciter necessarium, ut cætera legalia, quæ retuli, & plurima alia, ad quæ populus extra eam terram absolute tenebatur. Ex quo infertur, hæc esse præcipua, in quibus Lex consisteret: non quæ templo, & terræ Kenaam erant annexa: quæ extra eum locum omittere, per eandem divinam Legem præscribitur.

Explicatur Oseæ prophetia à me antea allegata.

Quod attinet ad verba quæ *ex Osea cap.* IV. adduxeram ad probandum, quod Templum in Messiæ adventu reædificandum est, profecto satis clare probat meum intentum. Doctissimus Vir explicat de decem tribubus Israëlis, duobus aliis Judæ, & Benjamin exclusis: quia diversa est domus Israëlis quæ fuit captiva per Salmanazarem in Assyriam, à domo Judæ, & Benjamitica, ut patet ex Sacra pagina, saltem post Hieroboami rebellionem. Sed hæc explicatio locum non habet, quia non est idem dicere *Domum Israëlis*, ac *filios Israëlis:* illa est diversa à Ieuda, sed ex utraque nominantur filii Israëlis, ut jacet in citatis Prophetæ verbis, in quibus præsens Israëlis status perspicue depingitur: *Sine rege, sine principe, sine altari, sine sacrificiis,*

crificiis, & sine idololatria. Et non erat minima istius status circumstantia, sed potissima, quod populus ita dispersus per tot secula, nullo regimine coactus, nulli pœnæ subjectus ab idololatria abstineret: propter quod cum gentibus minime commisceretur: Sed quod perseveraturus erat Israël, suum nomen & divinum cultum observans, & ab idololatrico non immundatus, quamvis plurimi singulares à Lege ad gentes defecerint: & sic unus idemque populus subsisteret, qui tandem post tot secula Deum suum quæreret, & Messiam regem suum filium Davidis, ut Dominus futurum certo esse prædixerat. Ob id Propheta cæteris relatis divinitus addidit, *& sine idololatria.* Præterquam de decem tribubus nunquam hucusque verificatum fuit, quod quæsiverint Dominum, & Messiam Regem suum: potius quod ex ea captivitate nunquam rediere: credendum Josepho, qui nullo argumento pro religione oppressus, id confirmat *lib.* 11. *Antiq.* his verbis: *Totus autem populus Israël in illa provincia permansit: ideoque dua tantum tribus consistunt per Asiam, & Europam obsequentes Romanis. Decem autem tribus hactenus trans Euphratem commorari probantur, quarum multitudines inæstimabiles minime possunt numero comprehendi.* Vel si aliqui Judæ commixti, ut plurimi Doctores Christiani contendunt probare, in secundi Templi seculis fuere; certe neque Deum quæsiverunt, neque suum Regem Messiam; eum potius, sicut alii Judæi, abjecere, & crucifigendum tradidere: qui non erat optimus modus eum quærendi. Propterea dixit Propheta: *Et dixi illis diebus multis eritis mecum: non fornicaberis, neque eris alteri viro, nec ego ero tibi.* Ubi clare significatur præsens Israëlis status, in quo nec idololatriam committit; neque Deum ut antea evidenti providentia propitium habet: quod de omnibus duodecim tribubus plane verificatur. Et quamvis ibi de Templo restituendo sermo non sit; optime infertur, quod si, ut nunc Israël expectat, pristino statui à Deo reducendus est tempore Messiæ, quod id non sine Templi reædificatione erit: quippe frustra apponeretur, *sine altari, & sine sacerdote*, si in ea quæ ibi promittitur restitutione, talia futura non essent. Diceret quidem, erit Israël multis temporibus in captivitate, & postea quæret Deum, & Messiam Regem suum: neque ad propositum faciebat altaris, & sacerdotis mentio, quæ jam non amplius erant futura. Sed divinum vaticinium ea, quibus nunc privati sumus, refert, ut in redemptione eadem nobis concedenda significet. Quod si de Christo credendo, postquam intraverit plenitudo gentium, textus intelligatur: est etiam impossibile in sententia Doctissimi Viri, qui maxime sustinet, Prophetas de Israële minime loquutos fuisse nisi usque ad Messiæ adventum, postea

Evangelii Prophetis, si quid restabat de Judæis prædicendum, toto negotio commisso: ideoque solus Paulus hunc Judaismi in ecclesiam ingressum patefecit, & prænuntiavit: non ergo consentire quit Doctissimus Vir, quod hic textus de futura Israëlis fide in Christum intelligatur, nisi contrarius esse velit. Minus etiam potest reduci ad reductionem ex Babylonia, quia nec tunc Messiam quærerent, qui non nisi post plura secula venit, eumque nec Judæi, neque decem tribus admisere. Sed in suo adventu minime hoc verificatur, cum tunc temporis non esset Israël sine rege, principe, altari, & sacerdotio. Quod vero Templum, & sacrificia restituenda sunt, satis expresse per Ezechielem prædicitur: quamvis satis ingeniose Doctissimus Vir ab hac clarissima Prophetia se expedire conatur, ad secundum Templum omnia ibi contenta subtiliter convertens. Sed mihi minus inconveniens videretur huic Prophetæ fidem non adhibere, quam ea ita clare, & usque ad minutias prolata, in sensu à Doctissimo Viro proposito, intelligere. Bellum Gog & Magog aliquibus tropologicis & hyperbolicis commodo sensu acceptis, ut jacet in litera, Judæi intelligunt, id est, ingens omnium gentium contra Israëlem bellum, redemptione non adhuc perfecta: in quo præter Israëlis integram salutem, gloria Domini in conspectu totius generis humani exaltabitur: Sicuti coram toto Ægypto, & plurimis gentibus in prima redemptione fecerat: tuncque adimplebitur illud Prophetæ, & *erit dies tribulationis Jacob, sed ex ea salvabitur.* Hierem.

QUARTUM QUÆSITUM.

Num. I.

Quomodo sensus literalis à mystico differat.

Alterum quæsiti ultimi membrum fuit, quo ego petebam textum aliquem ex Vet. Testamento, *ex quo aperte constaret, licere tota fere sacra scripta mystice, figurative intelligere, literali sensu prorsus abjecto.* Respondit Doctissimus Vir, *sensum literalem nunquam despici, aut abjici debere, sed religiose servari.* Opposuit, quod si sic esset, *totus Israël carnalis in terram Kenaam restituendus erat; Hierosolyma & Templum fabricanda: Sacrificia iterum instituenda: Bellum Gog & Magog ad literam adimplendum.* Respondit iterum Doctissimus Vir, me sensum suum non bene calluisse: quippe iis verbis non intendebat significare; quod nulla extant in sacra scriptura quæ debeant, aliter ut litera sonat,

nat, intelligi: Sed quod quamvis myſtice, & figurate intelligantur; tamen ſenſus literalis non deſpicitur; potius ſervatur, cum ſemper autoris mentem debeamus diſquirere; non vocum ſignificationem, quæ ab autoris mente ſæpe in ſacra pagina maxime diſtar. In cujus confirmationem aliqua loca adducit, in quibus quod litera ſonat accipi non debet; ſed rei verus & realis ſenſus diſquiri. Veluti quando Deo membra corporea tribuuntur, mutationes, animi affectiones, & quæ ſæpe ſimiliter occurrunt. His in præcedenti ſcripto reſponderam, non eſſe Judæos adeo inſanos, ut omnia quæ in ſacra ſcriptura legunt ſecundum præciſam vocum ſignificationem intelligant: certe melius ſapiunt, & quæ myſtica ſunt, à literali ſenſu exacte diſcernunt: & neque Deo membra, & cætera repugnantia concedit Iſraël; ſed in ſuo commodo ſenſu ſemper explicuit. Sed quando ſic agit, non dicit ſenſum literalem ſervari; potius omitti, quia non verus ſenſus eſt, ideo neque ſervandus; & verus diſquirendus ad autoris mentem. Non eſt idem ſenſus literalis, ac verus, & genuinus literæ ſenſus: ille eſt qui ex naturali vocum ſignificatione colligitur: alter qui ſecundum rationem, ad autoris mentem recte concipitur, juxta aliorum principiorum præconceptam veritatem. Etenim quando ſacra ſcriptura Deo oculos tribuit, ut ſonat, eſt literalis ſenſus; ſed talis, utpote contra rationem, & ab eodem Deo habitam doctrinam, non admittendus; ſed Dei ſapientia ac providentia quod ibi ſignificatur, credere oportet: cum jam de fide ſciamus, nil corporeitatis ei ineſſe poſſe. Sed hic ſenſus literalis non eſt, ſed juxta autoris mentem: ideoque litera ſolummodo myſtice hanc veritatem ſignificat: ob hoc ipſum dicebat Paulus: *litera occidit, ſpiritus vivificat*, id eſt, literalis ſenſus occidit. Tandem, ut dixeram, omnia ea, quæ vel rationi naturali, vel etiam ſacræ ſcripturæ repugnant, non literaliter, ſed in ſuo vero ſenſu intelligenda: & credere oportet, quod myſtica, vel hyperbolica ſunt.

Sed hinc permiſſionem capere, ut fere omnia, quæ in ſacra ſcriptura continentur, non ſecundum litteram, ſed ſenſu myſtico, & figurato accipi debeant: id ego dubitabam, & an ſic poſſe fieri ex ſacro textu conſtaret, efflagitabam. Quapropter ubi verba in ſuo naturali ſenſu accepta, nil ſignificant, quod intellectui, & ſacro textui, repugnet; potius maxima cum doctrinæ conſequentia perpetuo ſic occurrunt, ea figurata eſſe aſſerere, & ad ſenſus ibi minime ſignificatos confugere, videtur nec rationi, nec Prophetiæ congruum, præſertim ſi tales ſenſus, quovis prætextu capiantur, naturali verborum ſignificationi oppoſiti ſint. Hoc quidem eſſet contra locutionis, & ſcripturæ naturale inſtitutum, quod ad loquentis mentem alteri

aperiendam dirigitur. Quod si fere semper aliter intelligere oporteat, ac verba seu scriptura significant, naturalis loquendi usus pervertitur: summo cum animarum periculo. Si vero id aliquando, & raro contigisset; ex aliis principiis autorem sic voluisse, colligi posset; & juxta totius scripturæ seriem & consequentiam cum cæteris servando, posset vera erui intelligentia. Sed quod Deus in Lege, in Prophetis, de præceptis, de Israële, de redemptione, de Messia, semper & ubique eodem prorsus modo loquatur, omni cum claritate, & expressione: & quod hæc omnia figurate dicta censeantur mille rhetoricis figuris excogitatis, quin verbum aliquod inveniatur, ex quo sic Deum intelligi voluisse, deducatur; Israëli videtur impossibile: neque Christiano medium aliquod suppetit, quo id probare queat; nisi sic ab eodem Deo recepisse affirmaverit. Quod autem tales figurati sensus literæ sacræ adversentur, evidenter constat, nec oportet omnia loca percurrere, de quibus in præcedentibus satis diximus: Sufficiat aliquod pro exemplo: Deus promisit regnum terrenum Davidis in hoc mundo, in terra Israelis, in montibus Israelis, talibus phrasibus usus, ut Israel per tot secula sic intelligeret, quia non aliter volebat Deus quod intelligeret. Postea advento Messia illum sensum voluit, quod rejiceret, cum ut ipse ait: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Ecce quod contradictorii sensus in iis verbis sacræ scripturæ continebantur, scilicet, regnum de hoc mundo, & regnum non de hoc mundo à Messia instituendum: & sic in aliis promissis, & vaticiniis.

In sui probationem addit Doctissimus Vir, quod ea fuisse figurata, aliquomodo in sacra littera significabatur: quia *cum Deus in captivitate, & dispersione, totam Legem servari præcepisset, tamen ex ipsius Dei decreto id fieri non posset, plurimis præceptis ei terra, & Templo alligatis, quæ extra fieri non licebat: Signum evidens est meliorem cultum Deum daturum, qui universim exerceri posset, & per eum legalem cultum figurabatur; antiquo, judiciis, præceptis, & ceremoniis jam, ut plane inutilibus, & vanis derelictis, & derogatis.* Nonne hoc est oppositum figurative significare? Si enim Deus dixisset: & quando fueris inter gentes dispersus adhuc tibi favebo, & perfectiorem cultum tibi præstabo, ut bene sit tibi, & semini tuo, ut vivas: Si hæc dicerentur, quamvis cultus ille non clare, neque plane prædiceretur; posset postea facile admitti; Sed quod clare præcipiat omnium legalium observantiam in sua dispersione; ut postea populus intelligat, Deum illis verbis voluisse, quod eam observantiam deserat, & aliam admittat cum ea incompatibilem, ita ut id mandatum, Cum dispersi fueritis totam Legem observate, sit idem ac dicere totam Legem ne observetis, sed aliam

aliam novam, & perfectiorem, quam vobis ego monstrabo. Hoc quidem non credibile est de divina veritate. Cætera quæ Doctissimus Vir hic addit, optima sunt pro jam credentibus in sua fide firmandis; non vero pro suadendis Judæis, qui rationes ex congruenti discursu petitas, nullatenus accipere consuescunt, sed in solo claro Dei verbo insistere, in quo putant vitam habere.

Num. II.

Quod Hebræi Doctores ex sensu mystico nullum Religionis dogma constituerunt.

Dicebat Doctiss. Vir, quod etiam nostri Doctores plurima ex sacra Scriptura mystice explicuere: & nil ipsis magis vulgare, præsertim Thalmudicis, qui juxta hunc sensum infinitas conceptiones habuere. Responderam Doctiss. Viro, quod quamvis nostri Doctores plurima ex sacris literis mystica, ut populum ad constantiam in laboribus, & in fide, & divini cultus observantiam deduxerint: nunquam tamen licebat ex iis nova religionis dogmata statuere, vel statuta quovis modo mutare. Addidi, quod Christiani aliter scripturam intelligere tenentur, novæ Evangelicæ revelationi fidem adhibentes, quod si non facerent, non essent amplius Christiani. Sed nunquam dixi, mysticas Evangelii intelligentias fuisse ab Apostolis confictas: nec est idem eas, ut Judæum non recipere, quam ita immodestis verbis eas tractare: præsertim ego, qui Christianissimum, non inter barbaros, sed inter doctissimos, sanctissimosque viros, versari agnoscam: eumque mirabili pietate plenum nunquam diffiteor: quod ab facta abusuum reformatione, majore cum ratione & fundamento dixerim. Vellem quidem hic sistere, & non ultra in nostra amica disputatione progredi, ne respondendi necessitate aliqua scribam, quæ modestiæ limites excedant: Sed ne videar, quæ in suis scriptis sequuntur, minore habere pretio, quam præcedentia, ut etiam pro meo captu satisfaciam; utque Doct. Viri curiositati aliquo modo blandiar, qui Judæorum mentem intime scire desiderat, inceptum opus perficiam, non livido, sed studioso animo omnia percurrens à Doctissimo Viro mihi opposita.

Conditionatam propositionem Doctiss. Vir mihi proponit, quam & ego facile admitterem, nempe, quod si idem divinus spiritus, qui Mosi, & cæteris Prophetis revelavit, in Apostolorum mentes influxisset: An si vellet, posset etiam Apostolis nova influere, mentibusque eorum, quæ præcedentes Prophetæ prædixerant, declarationem indere: & quæ antea sub typicis locutionibus recondebantur, detegere? Ego etiam libenter

fateor, quod si Deus velit posset quidem sic facere: dummodo tales declarationes claro & expresso verbo Dei præcedenti contrariæ non forent: & quia Israël credidit esse contrarias, ideo à Deo, & suo spiritu factas, nunquam credere potuit, cum Deus sibi contrarius esse non possit. Ideo petebam textum, si forte exstat, in quo Deus tales sensus, & futuras declarationes aliquando se influxurum promiserit; talem textum impossibilem esse putamus, qui verbo Dei præscripto adversaretur. Ideo optime, & sapienter concludit Doctiss. Vir, quod totius nostræ disputationis negotium in hoc tandem consistit: Utrum Apostoli Spiritus Sancti afflatu nobis mysticum Prophetiarum sensum apparuerint? Quo concesso, nil aliud restat impediens, quo minus Israël Evangelicam doctrinam admittat. Quod ut facilius discuti possit, aliam quæstionem adjunxit Doctissimus Vir, *Quibus argumentis moti Judæi Mosem Prophetam & divinum legislatorem agnoscant?*

Duo huic quæstioni argumenta protuli: continuam à Patribus, qua Deum Mosi servo suo clare manifestatum fuisse constat, traditionem, per filios ad hanc usque ætatem propagatam; & Mosis prædictiones de futuris pure contingentibus suis temporibus ad literam adimpletis: quæ à nemine præcognosci possunt, nisi à Deo, & quibus ei revelare placuerit.

Quare Judæi Mosi, & non Evangelio crediderint?

Objicit Doctiss. Vir: cum ego credam hæc sufficere ad fidem Mosi præstandam: quare etiam suo Messiæ eamdem fidem adhibere recusent Judæi? Breviter respondeo, ad quæ antea scripseram consequenter loquens: quod propter eandem rationem, qua Mosi fidem præstamus, Evangelio adhibere non possumus: quippe ideo Mosi, & ejus Legi credimus, quia à suo tempore usque in præsens non interrupta traditione à patribus recepimus, eos ea omnia vidisse, ut in sacris Bibliis enarrantur, esseque omnino vera, sine aliquo dubio aut controversia hanc enarrationem intercipiente. Cum vero à tempore quo Evangelium incepit ab eisdem Patribus non interrupta traditione receperimus ea non ita fuisse, ut enarrantur, & creduntur à Christianismo, iis fidem adhibere, nec possumus, nec tenemur: Cum Dominus nunquam nos ad gentes misisset interrogandas, sed solummodo ad Patres nostros, quibus omnino fidere jussit. Quia si à Patribus similem traditionem de Mose haberemus, ac de Christo habemus, scilicet quæcumque Moses scripsit taliter non gesta fuisse, cujus patres fuissent oculares testes, profecto nec Mosi, neque ejus scriptis plusquam Evangelio crederemus: Igitur propter rationem qua illi credimus, isti fidem præstare nequimus.

Urgebit iterum Doct. Vir, quod quamvis præsentes Judæi sic excusari velint: non possent qui tempore Christi & Apostolorum

rum ſubſiſtebant, qui quæ viderant credere nolentes ſuam poſteritatem miſere fefellere. Reſpondeo: quod quare Patres tunc temporis viventes Chriſto & Apoſtolis fidem non dederint, non eſt cognitu nobis difficile. Primo, non credidere, quia non ſufficiens fundamentum eis apparuit, ut crederent: quia ſi inveniſſent, non eſſet ratio aliqua, qua eum negarent, & rejicerent: & non modo docti, & ſeniores; ſed etiam populus Hieroſolymitanus, admitterent. Secundo: quia regem terrenum non viderunt, qui ut talis fuerat promiſſus, & ab Iſraële, per tot ſecula ab eodem Deo edocto, expectatus. Doctrina magis diſplicuit, ut divinæ Legi contraria, quæ majorem ejus partem, ut vanam, & inutilem, neque Deo amplius gratam, prædicabat. Non cognoverunt eſſe Meſſiam, quia docebat ſe Deo æqualem, imo ipſum Deum, quem antea incorporeum, immortalem, impatibilem eſſe, crediderant: nec putabant eſſe modum aliquem quo Deus per ſuam omnipotentiam poſſet ſe contrario modo facere: Sicuti nunc putamus eſſe impoſſibile, quod Deus fiat panis, aut panis ſit Deus, neque per transmutationem, neque per ſuæ naturæ aſſumptionem. Tali doctrina erant Judæi à Deo imbuti: poſt vero corporeus, patibilis, mortalis proponebatur adorandus; duarum naturarum hypoſtatica unione non adhuc excogitata, neque à Chriſto neque ab Apoſtolis aliquando prædicta: quæ quamvis prædicaretur, minime admitteretur à Judæis, utpote impoſſibilis, & ſuo divino dogmati contraria. Quod ſi tunc edoceret Deum eſſe corporeum, minime credi deberet: Quid ſi ſe corporeum; eſſe Deum, affirmaret? Certe perinde ſe habet aſſerere Deum eſſe corporeum, ac corporeum aliquod eſſe Deum. Niſi quis tunc myſteria Chriſtiana theologica didiciſſet, & inter hæc duo diſcrimen excogitaſſet. Ideo tandem non crediderunt, quia XIII. *Deut.* nemo credibilis erat quamtumvis feciſſet miracula, & prodigia, qui Deum ſub ſpecie humana, vel ſub ejus individuo, vel alterius ſpeciei, adorandum ſuaderet: cum non niſi in puro ſpiritu adorari voluerit: non in alicujus creaturæ imagine, multo minus, ſubſtantia.

Num. III.

Quod Moſis miracula cum aliis comparari non poſſunt.

SEd regerit Doctiſſ. Vir: quod fecit miracula, Moſis excellentiora, in ſuæ divinitatis confirmationem. Quæſtionem de facto, non diſputabo. Sed reſpondeo: quod quamvis feciſſet, eum recipere non tenebantur ob rationes ſupra allatas, quas fruſtra repeterem. Etenim Moſes ſe ſervum Dei omni, &

ſumma cum humilitate, populo præſtitit: Soli Deo, non ſibi, & Deo gloriam attribuit: non ſuam miſericordiam extollit peccata populo indulgens, ſed ad unius Dei miſericordiam Iſraëlem provocabat. In ſuæ vocationis, & Prophetiæ divinitatem, quæ omnes ſcimus miracula ſtupenda edidit: In quibus plurima concurrebant, quæ eum ab omnipotente mundi creatore Legatum eſſe atteſtabantur. Primo totius naturæ quaſi directorem ſe præbuit, & oſtendit: & quæ effecit miracula hoc præſtantiſſimum habuere, quod non aliquo oppido, non intra privatos parietes, coram aliquibus facta fuere, qui aliis enarrare ad libitum, & ſecundum ſuam credulitatem vellent. Sed primum coram toto Ægypto & Iſraële: poſtea pariter in mari rubro, & in deſerto, omnibus videntibus, & audientibus, ut recte, & pie dixerit Doctiſſ. Vir, adeo patenter, ut non poſſet populus Dei exiſtentiam, & Moſis divinam Prophetiam, amplius in dubium vocare: maxime veſtrum Meſſiam quem in dubium vocarunt.

Referuntur Moſis miracula.

Dixi quod ſe totius naturæ arbitrum oſtendit: ſed quod majus eſt, divinitatem ad libitum ſuum quando opus erat, è cœlo ad ſe advocabat, cum Domino facie ad faciem ſermonem inſtituens: toto populo vidente: hoc eſt in cœlo quodammodo poteſtatem habuiſſe. Aërem ita valide commovit, ut brevi noctis tempore afflans aquas maris divideret, itinere Iſraëli per ſiccam conceſſo: Tonitrua, turbines, grandines, nunquam antea ſimiles viſas, mirabiliter excitavit: tenebras per tres continuos dies aëri indidit, ut ſolis lumine prorſus impedito, earum craſſitie, homines locum mutare nequiſſent: ſolaribus radiis Iſraële interim fruente: nec poteſt excogitari major in aërem poteſtas. Sed quid prodigii in aquis non fecit? Eas in toto Ægypto in ſanguinem convertit: in mari rubro, ut tranſitus Iſraëli ſecurus concederetur, aquæ immenſitatem diviſit: & nativa fluiditate impedita, ſolida perſtitit donec totus populus tranſiiſſet: quæ iterum ſubito liquata miſerum fuit Pharaoni, & exercitui ſepulchrum. Aqua ex rupe ad ſui imperium adeo copioſa effluxit, ut numeroſiſſimo populo ſatisfaceret. An hoc non eſt in aquam ſummam poteſtatem exercere? Columna ignis in ſuæ prophetiæ, & populi utilitatem, eum præcedebat: ne hoc etiam elementum divinæ Legis promulgationi non inſerviret: quod etiam in Synai totum montem conflagrans, terribiliter apparuit. Terra ad Moſis vocem immundiſſima animantia, & ex omni genere ſerpentium, & inſectorum fœdam colluviem, ad menſam uſque Pharaonis, immiſit: omnibus Ægyptiis ea miſera lue vexatis. Et in deſerto, ut Moſi adverſantes vivos deglutiret, os contra ſuæ naturæ ſtatutum aperuit: ſubitoque ſiccum amygdalæ ardoris virgultum fecit floreſcere.

Sic

Sic Moſes ſervus Dei omnibus elementis coram toto numeroſo populo imperabat. Sed his, & majoribus omiſſis, alia præſtantiſſima circumſtantia conſideranda venit, quam Doctiſſ. Vir miror, quod non adverteret, potius oppoſitum prætendere videatur: videlicet quod Moſis miracula fere omnia fuere permanentia, & quæ per longiſſimum tempus durabant. Aquæ quæ ex rupe effluxerant ſiccum deſertum irriguum reddidere, populumque qua ibat inſequebantur. Manna per quadraginta annos ſingulis diebus, præter Sabbata, deſcendens perſeveravit: & ejus incorrupta portio vaſe ſervata, & in ſancta ſanctorum repoſita per circiter nongentos annos perduravit, uſque ad primi templi devaſtationem. Columna nubis toto deſerti tempore ſuper tabernaculum apparuit, ad cujus motum, populus etiam dimovebatur. Nec transfiguratio defecit Moſi, cujus facies lucis radios emittebat: non coram uno vel altero; ſed coram toto populo, ejus ſplendorem non ſuſtinente, niſi velo faciem obtegeret: hocque non per horulam, ſed toto tempore quo Iſraël deſertum peragrabatur. Oportet etiam quæ poſt Moſis obitum in ejus Prophetiæ confirmationem à ſuccedentibus Prophetis edebantur, referre, ut Legis, & legislatoris divinitas amplius innoteſcat. Sacrum Urim & Tumim oraculum à Legis promulgatione, ad Salomonis templi ruinam, in Iſraële perſeveravit: Sicuti & per aquas amaras dubii adulterii mirabilis probatio, & ex Evangelio, quod una die ſingulis annis Angelus deſcendebat, ut probaticæ piſcinæ aquas promoveret, unique ægroto illuc intranti, illico ſalus reſtitueretur: quod ſi hoc fuit, ut fertur, à templi Salomonis conſtructione abs dubio incepit. Videat igitur Doctiſſ. Vir, An per Moſem edita miracula, & poſtea in ejus Prophetiæ divinitatem comprobandam, effecta, fuerint tranſeuntia? an cum eorum duratione alia comparari poſſint? Muri Hierico ad tubarum ſtrepitum, & Arcæ circumductione corruere: Jordanus ſicuti mare rubrum fuit diviſus. & utrimque ſtitit, donec arca Domini, & Sacerdotes ſicco pede tranſiviſſent: Sol in medio cœlo ad Joſuæ vocem curſum ſuum intermiſit; ut nulla dies ita magna antea vel poſtea fuerit obſervata. Elias mortuum ſuſcitavit, & in cœlum vivus à Deo aſſumptus. Eliſæi precibus puer reſurrexit: verum eſt quod Deus à Propheta rogatus hæc fecit: ſicuti ejus cadaver, quod hominem jam diu juxta ſe ſepultum ad vitam reſtituit; ipſe quidem, nec alter ſua virtute facere non poſſet: ut etiam legitur: quod Pater Jeſum ex mortuis ſuſcitavit. Omittamus cætera omnia miracula quæ Deus per tot continua ſecula per Prophetas, ut Legis Moſis divinitas aſſereretur, præſtitit: ſed ſolum notetur, quod hæc omnia coram toto populo effecta fuere: ut de iis non amplius dubitare liceret. Quod

ſi

si Christus jam ex mortuis suscitatus toti Israëlis cætui publice dixisset: Audi Israël, ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: & nunc de majore captivitate peccati, quem tu sacrilegus occidisti; Abs dubio totus Israël credidisset usque in præsentem diem, nec dubitationi locus relinqueretur. Verum tamen Populus talibus publicis portentis, & miraculis assuetus, pro suæ Legis veritate tuenda, & confirmanda, editis, aliquorum hominum enarrationi fidem adhibere non potuit; quin à Deo, & ab eo lata Lege deficere vereretur. Profecto ego nescio quomodo comparari possit: quod aliqui homines dixerint se vidisse Jesum redivivum in cœlum ascendere, cum illa mirabili visione qua totus ille innumerabilis populus, nemine excepto, vocem Domini Dei sui ex monte loquentis audivit?

Accedit Doctissimus Vir ad aliud meæ probationis membrum: nempe incorruptam à patribus traditionem, qui à principio se vidisse, & audivisse testati fuere, & filios hanc veritatem edocuerunt. Quæ traditio ab omni alia maxime differt, quæ de aliquibus ad alios in sua origine fuit, post vero de natione in nationem defertur: in qua possunt homines, ut sæpe fecerunt & nunc faciunt, alios decipere: quod de Patribus erga suos filios credendum non est: præsertim de omnibus Patribus numerosissimi populi, nullo huic veritati aliquando refragante. Fatetur Doctissimus Vir sic fallere sæpe homines consuevisse, non vero taliter in Christianismo contigisse, qui fundamentales rationes habet tota exceptione majores, quibus veram suam fidem esse credat, quas statim proponere accingitur. Et mea saltem sententia satis bonæ sunt, & efficaces, ut Christiani eas amplectantur, & in sua fide roborentur: non vero ut Judæi Christiani fiant, ut supra latius probavi.

Respondetur iis quæ pro Evangelistis & eorum prædicatione Doctissimus Vir in suo scripto, producit.

Proponit primo: quod *non in dissitis regionibus Apostoli Evangelium annuntiabant, sed in iis locis ubi ea acta fuere.* Sed ego regererem, quod in eo loco ubi hæc fuisse narrabantur fidem non præstitere Judæi, siquidem Christum crucifigendum tradidere, & pauci vel nulli ipsi viventi credidere. Post vero etiam paucissimi: & qui fuerint, & cujus indolis, aut conditionis, qui novit? ex infima plebe fuisse aliquos jam constat, cæteri fortasse fuerunt Samaritani, & Idumæi, qui nil præter nomen Judæorum habebant. Postea ex Synagogis per totam Græcam & Romanorum ditionem, Paulus, & condiscipuli ab Judæis abjiciebantur, & unus, vel alter infimæ plebis dicitur eam novam doctrinam secutus, toto Israële penitus negante, & quasi nihilum despiciente. Quod vero plures ex Græcis & Romanis crediderint, nil mirum, cum ipsi non, inquam, sanctam doctrinam, ut erat Evangelica, quæ prædicabatur; sed

ſed & innumeras fabulas quotidie admiſerint, ex quibus tota ſua religio ſemper conſtabat. Nec aliquid probat, quod dixerint ſe vidiſſe, audiviſſe, & manibus palpaſſe: Sic prorſus dictum eſt de miraculis virginis Mariæ, hoſtiæ ſacratæ, atque Papiſtarum omnium Divorum, quibus non minus fidei præſtitum à Chriſtianis, quam Evangelio, & hoc à toto Chriſtianiſmo pluſquam per mille ſecula (ipſi ab initio fuiſſe prætendunt) ſic credebant veſtri avi, proavi, & atavi: & ſi quis negaret, non eſſet minus quam perfidus Judæus, ſaltem hæreticus: cum tamen iis temporibus exactior fuiſſet jam ordo in miraculis disquirendis, quam Chriſti, & Apoſtolorum tempore: tamen non à ſola rudi incultaque plebe ſancte credebantur, ſed etiam à Chriſtianis Monarchis, Regibus Principibus, & viris doctiſſimis, qui nec falli credebant, nec alios decipere ex malitia volebant: ſed temporis tractu, & mediis nobis abditis, tandem vera fiunt, quæ in ſuo principio nil veritatis continebant.

Fuerunt idiotæ homines qui Evangelium conſcripſerunt, ait Doctiſſimus Vir. Sed ego non omnino idiotas fuiſſe crederem: cum præter quatuor Evangelia, in quibus nil præter vitam. & mortem, & aliqua moralia continentur: cætera omnia ſcripta, in quibus præcipua doctrinæ Chriſtianæ edocentur, à Paulo edita fuerint, homine non quidem idiota, & indocto, ſed ſatis ſapiente Rabbino, qui, ut ipſe ait, diſcipulus fuit inſignis illius magiſtri Gamalielis, à quo plurima in Miſnah circa legalium explicationem doctiſſima documenta habemus. Neque Lucas, qui & ſuum Evangelium & actus Apoſtolorum compoſuit, erat vir idiota, aut literarum ignarus, ſed medicus, fortaſſe optimus Philoſophus, qui Paulum etiam comitabatur. De aliis Apoſtolis pauca habemus, præter unam vel alteram Epiſtolam, quæ præcipue ad bonos mores diriguntur. Non igitur concedendum eſt ab ignorantibus fuiſſe Evangelium contextum; ſed à ſapientibus, & in ſacris literis ſatis inſtructis. Qui quales fuerint, non oportet examinare, maxime cum præſentes Judæi omnino neſciant, qui fuerint, & an quæ docebant, crediderint, vel non.

Omnes Apoſtoli non fuerunt idiotæ homines.

Urget Doctiſſimus Vir, quod *ſi Apoſtoli non probi homines eſſent, neque veritatem profitentes, ſed plane mendaces, quid ex hoc turpi mendacio lucrari poſſent, quos honores, quas divitias? cum potius propter Evangelium, quod prædicabant, infames ab omnibus putarentur ſummo cum dedecore, egeni erant & paupertatem patienter ſuſtinebant, ſuis manibus victum quærentes, dira martyria, & mortem libentiſſime patiebantur: idque diſcipulos conſtanter imitari ſuadebant: neque hæc præter expectationem accidebant, cum in ſuo magiſtro, quem prædicabant, ſufficiens haberent exemplum.*

Horum

Apostoli nil habebant, quod pro Evangelio perderent, aut famæ, aut temporalium bonorum. Multum potius honoris lucrabantur. Et victum sufficienter consequebantur.

Horum rationem exacte reddere me non posse, libenter fateor; nec etiam teneor, cum adhuc plura meo tempore contingant, de quibus nullam rationem exhibere queam; quanto minus de rebus, quæ à tot seculis actæ fuerunt; & ab hominum arbitrio totaliter dependebant. Conjecturale est argumentum, ideoque ex conjecturis erit etiam solutio. Quod Apostoli nec famam, nec honorem ex sua prædicatione conquisiverint, dubium est: id tamen certum, quod neque famam, neque honorem amittere poterant; quippe non habebant, cum homines infimæ plebis, & abjectissimæ fortunæ essent, ut constat ex Evangelio, pauperes piscatores, & Paulus coriorum sutor: non enim solent tales proprio decori, & famæ maxime consulere. Præmium erat pauperibus piscatoribus pro divinis habitis omnia tradi, omnia à suis credentibus subjici. Reliquit Petrus trita retia, fracasatam cymbam, stolidos comites: & postea à plurimis præ oraculis ejus verba observabantur, quocumque diverterent Apostoli certissimum hospitium. Propterea non erat parvi pretii transitus ab eo misero statu ad divinarum rerum magisterium: Et quamvis non apud omnes famam, & honorem adquirerent, saltem iis, qui suis verbis auscultabant, in magno pretio habebantur: ut solent omnes, qui nova dogmata introduxere, ut ex Epistolis Pauli satis liquet.

Divitias non adquirebant, quia non nisi inter infimam plebem vagabantur; Sed neque aliquas habebant, quas pro Evangelio enuntiando perderent. Saltem commodum victum ex eadem prædicatione consequebantur, ut ex plurimis epistolarum locis constat: siquidem collectæ ab ecclesiis tunc enascentibus flagitabantur, quas *gratia* nomine Paulus appellabat. Atque pro spiritualibus, quæ ipse largiebatur, temporalia petebat, textum sacræ paginæ explicans: *Non obturabis ora bovis triturantis.* Fortasse tales gratiæ non erant valde exiguæ, siquidem, *vendebant omnia, qua habebant, & imponebant pretium pedibus Apostolorum.* Nonne hoc erat satis honorificum, atque proficuum? Non erant divitiæ, fateor, sed erat, quod sufficeret, ut commode vivere possent. Et quanta, & qualia pro hoc solo fine homines cum mortis imminenti periculo committere solent, quamvis experiantur plurimos pro eisdem capitali pœna punitos? nec omnes alieno periculo emendantur.

Ad Corinthios Ep. 2.

Act. Apost.

Non ex prædicatione periculum subibant nisi inter Ju-

Quod attinet ad suæ vitæ periculum: nullum timebant, nisi in Judæa, quam propere effugientes, ad Græcos recurrerunt, cæteris in Judæa latentibus, fortasse paucis. A Græcis, postea à Romanis non multum timendum erat, qui in Diis novis, novisque cultibus admittendis non erant nimis scrupulosi: Cum & vitiis, & abominationibus templa erigerent, & sacrificia

ficia libaverint. Nec diffiteor quod ex una tabularum Lege prohibebatur novi Dei cultus introductio, absque senatus prævia notitia & permissione. Ideo & fertur, cum Tiberius Christum inter Deos numerari voluisset, Senatus impedivit, quod Pilatus non ei priusquam Cæsari illius notitiam miserit. (Ita facile tunc Dii conficiebantur) Sciebant tamen gentes Apostolos esse Judæos aliumque unicum Deum adorare ex Religionis instituto: & in eo ordine Apostolos habebant: Et Evangelium novam aliquam circa Legem Mosis disceptationem, ejusdemque Judaismi Sectam aliquam putabant. Et cum Judæi ubique permitterentur; possent absque timore inter gentes, ut Judæi, versari, quamvis in Judaismi opinionibus differentes: Sic Christianos Tacitus in suis annalibus *Judaorum Sectam* appellavit. Et si quid Apostoli gentes contra Deorum cultum edocebant, non eæ erant in hoc negotio ita severæ, ut inquisitio Hispanica contra Judæos, & Reformatos. Hoc clarissime patet ex actis Apostolorum: Siquidem Paulus, & discipuli quando à gentilibus in carceres mittebantur, facillimo negotio libertatem obtinebant, quod nullius criminis rei convincerentur: cum totum consisteret in diversis ejusdem Legis opinionibus, & ita aberat periculum, ut aliquando Prætor suppliciter à Paulo veniam deprecaretur, quod eum verberatum in carcere servaverit unica die. At in Judæa ubi evidens erat periculum, cum propter legalium prævaricationem accusatus, à procuratore Romano captus fuisset, coram Festo, & Agrippa omnia de quibus accusabatur negavit, dicens, quod nil contra circumcisionem, aut contra patrias Leges docuerat; sed quia mortuorum resurrectionem prædicabat, & visionem aliquam cœlestem se vidisse referebat (cui Pharisæi contra Sadducæos maxime annuebant) & quia peccatorum pœnitentiam consulebat: ideo populus eum persequebatur. Cum tamen verum esset non propter hæc populi odium concitasse, sed quia Judæos à circumcisione, & aliis legalibus avertebat, ut ex eisdem Apostolorum actis, & Epistolis abunde dignoscitur. Ecce quomodo pro viribus periculum effugiebant. Præterea non novi in Novo Testamento, quod Apostoli contra Deorum cultum publice concionarentur, asserentes esse falsos Deos & minime adorandos: hoc quidem nunquam fecere: maxime proselytis, & jam credentibus, quibus jam secure possent hoc secretum absque periculo credere: id quidem latenter fiebat, & maxima cum prudentia, non in foro, non in plateis, non coram Sacerdotibus, & Principibus, à quibus puniri possent. Et qui fratres introducebantur, & secretum revelabant, falsos fratres appellabant. Ideoque quando Paulus in Ephesо argentarios urgebat quod divinitas nequit in imagine repræsentari, discipulus captus

Judæos, ideo eos fugiebant, à quibus aliquando pulsabantur. Semper Judæi habiti fuerunt à gentibus quarum idololatriam non palam execrabantur.

Paulus Legi contradicendi crimine negato à carceribus liberatus.

captus à populo à Judice excusatus fuit, dicente, quod homo ille nihil peccaverat, siquidem contra templi majestatem minime fuerat locutus: Ex quo evidenter colligitur, idololatriam gentium nunquam clare & publice palam omnibus reprehendisse, aut ut profanam damnasse. Et erat satis diversum, filium Dei natum, & injuste mortuum, & resurrectum gentibus enuntiare: quippe similibus erant satis assuetæ; quam omnes suos Deos falso & adoratione indignos asserere. Profecto si aliquando hoc publice fecissent, quamprimum crucifigerentur: Sed nunquam hoc ausi fuerunt tentare: maxime vero posteri ea fide jam animis imbuta, quam sui majores ebiberant. Paulum vero alii cordati despiciebant: alii, ut philosophi Athenienses, irridebant, quia de animarum resurrectione concionabatur, non vero contra Deos; tamen non occidebant, quamtumvis illum Deum ipsis ignotum prædicaret; quia alterum inter tot Deos recipere, non erat inconveniens.

Quod Evangelium sanctissimam continebat moralem doctrinam.

Quod Evangelium sanctissimam inculcabat doctrinam, ego sæpe concessi: omnia siquidem moralia ex Veteri Testamento desumpta fuere: quod si talem doctrinam non prædicarent, quomodo à gentibus audirentur, ut à Deo missi? nisi cum admirabilis sanctimoniæ prætextu. Quod si criminalia consulerent: rebellionem, homicidia, adulteria, latrocinia, vindictas, mutuum odium: præterquam à nemine crederentur, à judicibus, ut criminales cito condignas pœnas luerent, & capite plecterentur: quod ii non quærebant. Et adhuc Mahomet barbarus impostor in toto Alkorano omnes virtutes commendat, & vitia perpetuo damnavit. Certe nil aliud continet, quam præcepta decalogi suo modo ruditer præscripta. Unius Dei adorationem, amorem, & obedientiam: decimas pauperibus singulis annis largiri, judicium finale semper ob oculos habere, & his similia: quæ omnino bona sunt, & sacræ doctrinæ, quamvis barbaris conceptionibus expressa. Sed præcipue totus est in idololatria detestanda, publice & in multis Orientis regionibus eam doctrinam hominibus gentilibus, Christianis, & Judæis enuntians. Quod Apostoli nunquam publice fecisse dicuntur, ideo vel semper, vel paulo post eorum mortem in Christianismo usque in præsens perseveravit. Quod propter Evangelium, quod prædicabant, mortem subierint, nil probat: plurimi in Republica capitali pœna damnantur propter id commissum, quod crimen esse secundum suas leges putatur: nec semper sufficeret de factis pœnitere, ut mortem evaderent. Hæc ignoramus, & quam mortem Apostoli obierint naturalem, an violentam, neque Christiani certo sciunt: cum nullam post Evangelium de Apostolorum fine authenticam historiam habuerint. Saltem ego non vidi, præter vagas aliquas

historias

hiſtorias de vita & morte Apoſtolorum, mille ſuperſtitionibus inſperſis, & martyrologia à Papiſtis jam à multis ſeculis confiꝍta, in quibus non pauca idololatrica Apoſtolis tribuunt: in quibus Thomas fertur in India cum cruce ænea plurima prodigia, & ſtupenda miracula ediſiſſe, tandem ibi martyrio occiſus: & poſt longum tempus crux eadem inventa ad Goam civitatem per Luſitanos deportata à miraculis faciendis nequaquam ceſſavit. Quis huic & ſimilibus hiſtoriis fidem præſtabit? Petrus & Paulus Romæ dicuntur à Nerone enecati cum plurimis Chriſtianis, propter incendii crimen eis falſo impoſitum. Tamen Reformati dicunt Petrum nunquam Romæ extitiſſe, & de Paulo quis novit, ubi quando & quomodo dies ſuos finiverit.

Oportet recurrere ad traditionem Eccleſiæ, cujus originem novit nemo neque cum certitudine aſſeri poteſt.

His conjecturis Doctiſſimi Viri, conjecturalibus etiam ratiocinationibus, quantum capere potui, ſatisfeci: fortaſſe non certæ ſunt, ut à me excogitantur, ſed alio modo res proceſſit eo ſeculo, & Chriſtianiſmi rudimentis, quem ego nunc intelligere minime queo: Sed non ideo ſimilibus conjecturis convictus debet Iſraël à divina Lege recedere, aliamque contrariam amplecti: aliumque Deum adorare, quem non cognoverunt Patres noſtri.

Num. IV.

Contra Ethnicum non oportet diſputare.

INſuper aliam conſiderationem, ut me ad Evangelii fidem ſuadeat, adducit Doctiſſimus Vir. Quod ſi ethnicus Prophetiam Moſis negaverit, eumque Judæis impoſuiſſe ſuſtineret, ut ſibi imperium compararet: ſagaciſſimumque fuiſſe hominem, non vero divinum dixerit: qua ratione poſſem contrarium convincere, quæ eas, quas Evangelii ſequaces poſſunt producere, efficacia ſuperare valeat? Reſpondeo, me nulla demonſtratione Moſis Prophetiam divinam eſſe, contra Ethnicum probare poſſe: quippe id demonſtrabile non eſt. Sicuti ſi Deum ipſum negaverit, ejus exiſtentiam demonſtrative convincere nec poſſem: quia hoc modo ſcire eſt rem per ſuas cauſas cognoſcere: cum vero divinæ exiſtentiæ nullæ ſint cauſæ, ideo non à priori demonſtrabilis eſt: maxime à poſteriori, id eſt, ab effectibus: Sed cum hos ab æterno fuiſſe ethnici cum & ſine Ariſtotele ſuaderentur: imo quod totum univerſum infinitum eſt præter quod nil aliud quid ſit, quia infinitum eſſe nullum eſſe excludit, aliter in linea eſſendi non eſſet infinitum: unde colligunt totum univerſum eſſe Deum, infinitarum proprietatum principium, quæ in omnium rerum varietate conſiſtunt. Quæro etiam à Doctiſſ. Viro, qua philoſophica, aut metaphyſica

metaphyſica demonſtratione oppoſitum contra ethnicum concludere poſſet? Si igitur ethnicus Moſis Prophetiam negaverit, eſt Atheus, quia non habet aliunde Dei exiſtentiam certiſſime & indubitanter credat, quamvis ex aliis principiis poſſit probabiliter conjectari: neque enim ſufficit ratio, neque quod aliquis dixerit, de quo eadem fieret inquiſitio. Hunc igitur convincere eſt impoſſibile, æque ac Dei exiſtentiam, ac Moſis Prophetiam, per quam nobis unice conſtat eſſe Deum. Eſt igitur propria & formalis diſputatio Judæi cum ſolis Chriſtianis, qui Moſis Prophetiæ fidem abſolute præſtant, & non minus quam nos credunt eſſe divinam, atque infallibilem. In hoc unanimes ſumus, & ſola reſtat diſceptatio: an ea quæ in Lege Moſis, & Prophetis revelata fuerunt, ſint jam adimpleta, ut in Evangelio refertur? an talis nova revelatio divina ſit? Sicuti ab utraque parte de antiqua revelatione conceditur: ex qua ſolum utrique parti probationem deducere licet, ut Evangelium verum eſſe oſtendatur, quod per utriuſque conformitatem demonſtrari debet: cum etiam Evangelium ex ea ſuam veritatem probare velit. Non ergo ſic licet diſputare: Si quis ethnicus negaret Legem Moſis, non poterit aliqua ratione convinci, quæ etiam pro Evangelio cum eadem vi non poſſet produci: quia ille neque ad Legem Moſis, neque ad Evangelium ſolida ratione convinci quit: Sed aliquibus congruentiis, quæ non multi roboris ſunt ad humanum intellectum convincendum, maxime ad jam credentis roborandum.

Eodem prorſus argumento poterit uti Mahometanus contra Chriſtianos, & Judæos, & omnes ſectas adinvicem hac argumentandi ratione contradici. Quid ſi illi ſuum Prophetam exaltantes, & antiquitatem & miracula, & traditionem incorruptam, & multorum populorum receptionem allegaverint? Quæ ſi negaverimus, ipſi pariter noſtra negabunt. Quod ſi addiderint, quod ſuus Propheta à minimis principiis, pauper homunculus, in animum ſuum induxerit, ſe poſſe idololatriam in illis regionibus maxime vigentem, in veri, & unici Dei fidem, & ſpiritualem cultum mutare? idola deſtruere, & domos orationis conſtruere, in quibus quinquies in die & nocte populi congregarentur ex omnibus nationibus, ad confitendum, & celebrandam Dei exiſtentiam, & puriſſimam unitatem, atque divinam cum creaturis ineffabilem providentiam. Quod eam ſuam revelationem vaſtiſſimæ regiones, & numeroſiſſimæ gentes ſuſcepere, ſuis antiquis cultibus plene derelictis. Quod primo ſolus, quem Judæi, Chriſtiani, & gentiles continuo perſequebantur; his tamen periculis prævaluit; ut Deus ex credentibus tot gentes ipſi conceſſerit, ut jam non ſolo verbo, ut incœperat, ſed copioſis exercitibus, fortiſſimos populos

ad

ad Dei sui cultum perduceret, eosque ab idololatria recedere cogeret, eamque penitus abominari. Quod totum non post multum tempus à sua revelatione contigit; sed minus quam xxx. annis, ut ipse idem hoc jam perfectum esse videret. Cujus doctrina tota Africa, Asia, & major Europæ pars, Deum non imperfectius, quam per Mosis Legem, adorant. Tot reges, tot principes (quos nos, utpote sapientiores, barbaros appellamus, sed nos etiam illi pariter concipiunt) eundem cultum religiosissime observantes. Quid ad hæc nos dicemus? quod judicia Dei inexscrutabilia nobis sunt, atque ignota: quod scimus ex aliis principiis, eum fuisse barbarum impostorem, quod ex suis scriptis etiam deducere licet. Judæi, quod contra Legem Mosis egit, cum tamen eam ut sui dogmatis fundamentum admiserit. Christiani, quod contra Evangelii veritatem, quamvis id non omnino damnaverit; sed inter Judaismum: & Christianismum media via incesserit: quod non doctrina, sed armis populos subjecit. Pariter dicunt Judæi, quod Christianismus non nisi temporis decursu fuit inter gentes introductus: quod erant pauci & miseri in primis seculis usque ad Constantinum, qui id dogma amplectens sua autoritate, & imperio, Christianismum amplificavit, & in varias regiones introduxit. Postea non nisi temporis tractu per magnam mundi partem creditus fuit. Polonia non nisi post decem secula fidem amplexa, Principe Stephano Goisæ filio ad Christum converso. Dania, & Norvegia millesimo vigesimo secundo anno ad Christum adductis, cum Princeps Robertus, in Normandia baptizatus, Christo nomen dedit: & sic plures aliæ nationes, quas non refero. Sed Mahomet breviori tempore, & per plures regiones suam sectam propagavit, & non à ducentis annis post Alkorani promulgationem, tantus fuit credentium numerus, ut Arabes, & Mauritani totam Hispaniam subjugarent: & parum defuit, quod & Gallias, & totum Christianismum caperent: Sicut postea in Oriente fecerunt, Græcum imperium vastissimasque Christianorum provincias diripientes, & sub suo imperio ad præsens usque tempus subjicientes, Christianismo ingentem patiente diminutionem; & ex Africa, ubi tot ecclesiæ, Episcopi, & sacra concilia fuerant, Christianismo penitus deleto, incolis omnibus ad Mahometicum cultum mutatis. Nec homines doctissimi à principio defuere, qui eandem fidem admiserint, ita ut tota Philosophia, Metaphysica, & Medicina, cæteræque scientiæ naturales ab iis magistris ad Christianos emanaverint, qui tunc temporis in summa barbarie, & ignorantia versabantur. Sufficit unus Averroes, qui si non superavit Aristotelem, & Platonem, saltem æquavit. Avicenna doctissimus medicus, & Philosophus, Avenzoar, Mesues,

&alii, quos Scholam Arabem communiter appellamus. Et innumeri alii qui in Fecensi Africana, Cordubensi, & Hispalensi Hispanicis Academiis parum post Mahometi seculum floruere. Nonne istis suppositis asserere possunt, quod si Mahometi revelationem negaverimus, Mosis etiam & Christi negare possunt, cum nullam rationem producere queamus, quæ suæ sectæ confirmationi non inserviat? His omnibus, si bene considerentur, plurimis, quæ Doctissimus Vir pro suo intento contra me adducit, à paritate, satisfecisse puto. Linquamus igitur ethnicos, & Mahometanos, qui nobiscum in nullo conveniunt: & ex iis quæ pariter credimus, an Judæus Evangelium ut verum credere teneatur, amice disputemus: quia nos in Evangelio contenta Mosis revelationi contraria, cum putemus; ea non sic fuisse, ut enarrantur, credimus, nullis in oppositum conjecturis admissis, quæ nobis aliud dictamen ingignant.

Ad majorem sui argumenti confirmationem urget Doctissimus Vir. *An ego possem fortiore aliqua ratione Ethnico satisfacere, si assereret Mosem fuisse hominem sagacem, qui miracula confinxit, quibus populum illudebat, ut in eum haberet imperium? vel si omnino Mosem nunquam extitisse contenderet?* Jam supra dixi, quod alicujus præteriti, nec etiam Dei, existentia, ulla ratione demonstrari potest. Ideo argumentum nequit esse cum ethnico, sed Judæi cum Christiano Veteris Testamenti æqua fide ab utroque supposita, sola Evangelii veritate in dubium vocata. Quæ vero ratio in hac linea convincens sit pro Lege Mosis, quæ pro Evangelio Formari nequit, parum infra proponam.

Num. V.

Probatur nostram traditionem esse infallibilem, alteri non comparandam.

ACcedit Doctissimus Vir ad impugnandam rationem, quam præstiteram pro veritate Prophetiæ Mosis quam ego fortissimam putabam: tamen Doctissimus Vir maxime debilem, & inefficacem censet. Traditionem nostram, utpote à Patribus ad filios, & in sua origine veram, infallibilem esse sustinebam: Quippe parentes filios fallere in re adeo extimabili, ut animæ salute, haud credibile est. Regerit Doctissimus Vir; Primum, *quod ego suppono, quod probare tenebar, si cum ethnico rem haberem: quod scilicet ea traditio in sua origine vera fuisset: hoc enim est quod ab ethnico negatur.* Fateor bene argumentari, si ego in iis dumtaxat verbis sisterem, & ultra non progrederer, dicens, quod nostra traditio probatur

esse

esse in sua origine vera, quia à principio parentes dixere, quod viderant, & audiverant omnia quæ de Mose in Bibliis enarrantur: & quod ii non mentiti fuere, probavi: quia non est credibile, omnes patres filios decipere voluisse, & inutilibus falsitatibus onerare: quod etiam nunc assero. Concedit Doctissimus Vir, magnam impressionem filiis ingignere parentum educationem: verum addit: teste experientia: quod nil fabulosum est, quod filii indelebili præjudicio non acceperint eorum animis ea traditione fascinatis, altissime imbibita, ut in omnibus falsis sectis liquet à filiis pertinaciter observatis. Pariter Judæorum parentes potuerunt à Mose seducti filios in falsa religione instruere, ut Romani à Numa Pompilio decepti sic filios erudiere. Respondeo, totum id verum esse, quod supponitur: magna tamen cum differentia: quia cæterarum gentium parentes primo ab aliquo impostore decipiuntur, & veram doctrinam esse credentes eandem filiis instillant: quibus postea creditur infallibilis, sicuti & parentes in sua origine putarunt; ut Romanis contigit cum Numa Pompilio, & Arabibus cum Mahometo, isti potuerunt eos primos parentes fefellisse: quia quæ ipsi nec videbant, nec audiebant, facile credidere, sicuti Numa asserens se ea à Nympha Ægeria in nemoris solitudine divinitus prolata, accepisse: & sic de aliis, qui Deum, vel deas se vidisse, & allocutos fuisse testabantur: quod mendacium populi reciperent, crederent, & suos posteros edocerent. Verum Judæorum parentes sic decipi non potuerunt: Siquidem hoc in deserto Synaï fieri oporteret: quippe in terra Kenaam Moses amplius non subsistebat. At in deserto non dicebat Moses, ut Numa Pompilius Romanis, Deus hoc mihi revelavit, ut vobis notum facerem, sed quod ii ipsi per mare sicco pede transiverant, quod vocem Dei audiverant, quod columnam nubis, quæ eos præcedebat singulis diebus, videbant, quod seditiosorum mirabilem punitionem ipsi periclitati fuerunt: quod manna per quadraginta annos vescebantur. Et quamvis post Legis in monte promulgationem populus Dei vocem propter timorem non audiverit, non omnino audire desivit: quia sæpe Dominus loquebatur, Moses respondebat, & totus populus audiebat. Præterquam prodigia semper in conspectu habuit, ex quibus, & ex præactis, quæ viderat, Mosem divinum legatum esse, dubitare nequibat. Quomodo ergo ut Romani fallerentur & ut cæteræ gentes, quarum parentes nil se vidisse filiis dicebant, sed quod sic ab aliquo receperant, cui fidem dedere? At Judæorum patres, cum quibus tota Lex præsentialiter loquitur, non se à Mose, sed à Deo intuitiva notitia fuisse edoctos, & hac incorrupta traditione filios educarunt, quos non credibile est decipere voluisse; nec possent:

Deut. Cap. IV. *verſ.* 3, 4, 9, 11, 12, 33, 36. *Cap.* V. *verſ.* 3, 23, 24, 26. *Cap.* VI. *verſ.* 20, 21, 22. Qua enim ratione diceret Moſes, atque ſuaderet populo adeo duræ cervicis: *Vos vidiſtis: Vos audiviſtis?* An poſſent falli credentes ſe Mannam per quadraginta annos ſingulis diebus è cœlo deſcendentem comediſſe, ſi hoc falſum eſſet? Ideo in tota Lege ſemper additur: *Coram toto populo:* &, *apparuit gloria Domini toto populo vidente:* certe hic non poterat eſſe fraudis ſuſpicio. An poterit aliqua traditio gloriari, quod talis fuerit in ſua origine? Maxime quod aliqui dixerint ſe vidiſſe, & aliis enarraverint, quos falſos damnat *Hieremias Cap.* XXIII. *verſ.* 17, 18, 22. Sic omnes falſæ ſectæ fuerunt in mundum introductæ: quia, ut dicebam, non incredibile eſt, quod patres ab aliis ſeducti eodem errore filios imbuant, nec quod aliqui cæteris, qui filii non ſunt, propter motiva nobis nunc abdita, imponere voluerint.

Cum hoc recte conceperit Doctiſſimus Vir, aliam reſponſionem paravit: dicens, *Verum eſſe quod non eſt credibile parentes filios ſuos, eis exitioſa, quam putant fraude, velle decipere. Sed ſi quis objiciat: parentes Judæorum duce Moſe in fraudem conſpiraſſe, non ut filiis exitium crearent; ſed bonum filiorum publicum procurarent: quod nempe conſiderantes ſine legibus nullam poſſe conſiſtere Rempublicam: ut legibus omnium conſenſu conſtitutis reverentiam conciliarent, eas, ut à Deo acceptas, filiis tradiderint, atque ita æternitati conſecrare voluerint? Quibus argumentis ejuſmodi hominem convincerem?*

Ego reſponderem: quod nullis, ſiquidem non oportet ethnicos de Legis divinæ veritate perſuadere, & ſuis ſpontaneis meditationibus ſatisfacere. Ideo rem habere debemus cum Chriſtianis, ut ſæpe dixi, qui nobiſcum in plurimis conveniunt: Quorum religionis noſtrà divina Lex eſt unicum fundamentum, quamvis novum ex nova revelatione accepiſſe dicantur. Nec diſputamus, quæ rationes ad credendum, ſuæ, aut noſtræ efficaciores ſint; ſed an ex Veteri Teſtamento cui fidem præſtant, & præſtare per ſuam religionem tenentur, probari poſſit hanc eſſe veram, & cum illa compatibilem? An Deus qui primum dixit, poſſet ſua veritate divina indemni, hæc in Evangelio continentur etiam dixiſſe? Hic eſt noſter quæſtionis ſtatus, non alter. Sed ut Doctiſſimi Viri argumento etiam reſpondeam, dico. Quod id quod ſupponit, eſt de moraliter impoſſibilibus, & (ut Scholaſtici) caſus metaphyſicus in re nunquam valens exiſtere. Quomodo credibile, aut poſſibile eſt, omnes parentes, homines & fœminas numeroſiſſimi populi, in unam fraudem convenire, quicvis finis, aut prætextus conſideretur? Quod omnes unanimiter vellent ſuam bonam, aut malam religionem abjurare, & novam conſtituere

ab

ab omnibus, ut divinam prædicandam, quam non esse, omnes evidenter sciebant? nunquam talis hominum conformitas visæ fuit in rerum natura.

Præterea parentes non sufficiebat, quod in eamdem fraudem conspirarent: Oportebat etiam filios ad eam concurrere: Quippe non omnes erant parvuli, qui decipi possent? sed ingens juvenum & adolescentium multitudo omnium ætatum, quibus non erat possibile persuadere, quod Deum audiverant, quod columna nubis apparebat super tabernaculum, eosque in itinere præcedebat, quod manna cœlitus demissa vescebantur, & similia, in quibus fraudem esse possibilem, nemo assereret. Quam bene eæ fœminæ, & ii juvenes secretum posteritati servarent, & divinum esse constanter dicerent, quod purum figmentum esse sciebant? hoc est impossibile: Quare sic proponenti nil aliud me respondere oporteret. Et ratio mea efficacior Doctissimi Viri propositione evadit: quia, ut fatetur, non credibile est, parentes velle exitiosa, quam sciebant, fraude, filios decipere: & cum prætextus propositus, ejusque executio impossibiles sint, restat mea ratio valide convincens, qua huic traditioni nullam aliam similem esse probabam: cum nulla fuerit in sua origine à parentibus in filios derivata: ideoque omnes à sua origine queunt esse fallibiles, & ab aliquo, vel aliquibus confictæ, præter Judaicam. Quare frequenter in sacra Scriptura Deus populum admonuit, quod ut constanter Legi divinæ obediret, ejus veritatem à parentibus non ab extraneis sciscitaret. *Deut.* XXXII. *verſ.* 7. *Memento dierum antiquorum: intellige annos de generatione in generationem: quære à patre, & enuntiabit tibi: à senioribus tuis, & dicent tibi:* Hujusmodi traditio placuit Deo, utpote minime fallibilis, aut fraudi exposita, quæ ad antiquos, seu primos usque mittebat, id est, ad primos parentes, qui viderant, & audiverant, qui neque ab aliquo decepti fuerant, nec decipere filios vellent, in quos continuata successione profluxit: de quo cæteræ traditiones gloriari nequeunt; sed levibus congruentiæ rationibus stabiliri. Tanti Deus fecit à patribus, qui oculares testes fuerunt, traditionem, ut ea suam deitatem Israëlitis confirmaverit, sæpissime inculcans, *non adorabis Deos, quos patres tui non cognoverunt:* quasi à suis patribus non fuisse cognitos sufficiens ratio esset, ne adorarentur.

Aliam rationem Doctissimus Vir huic veritati opponit: quod parentes Judæorum sæpe eos decepere, idololatricum cultum eis inculcantes: præsertim in decem tribuum defectione, quæ per aliquot secula duravit, omnibus, sicuti in Judæa à patribus idololatriam ebibentibus, pertinacissimeque conservantibus. Resp. Israëlitas tunc temporis eo prorsus

 modo

modo fuisse deceptos, quo cæteræ nationes nunc decipiuntur, doctrinam recipientes, quam in sua origine parentes non se certo, & evidenter, scivisse dixerint. Seducti fuerunt à Jerobeamo, & aliis pravis hominibus, qui non erant eorum parentes, sed Reges, aut falsi Prophetæ: Legem Dei, cujus certam habebant traditionem, nunquam falsam esse credidere, sed cum ritu idololatrico componere statuerunt, propter humanos, quos intendebant fines: divinam Legem suo modo explicantes, & falsa theologia, vanisque distinctionibus idolorum cultum cum Adonaï fide compati asserentes, dummodo non crederent alium esse Adonai præter unum, quem maxime credere gloriabantur. Ideo dixit Propheta: *quousque uno, & altero pede (cogitatione) claudicatis? vel Adonaï, vel Baal insequimini.* Fecerunt profecto pariter ac Christiani Pontificii, qui suam evidentem idololatriam cum Evangelica doctrina componunt, quamvis ei evidenter contrariam. Credunt quod verum est omnibus Christianis; sed vero falsitatem addidere, vano suæ traditionis prætextu, quæ non de patribus ad filios ortum habuit; sed ab uno, vel altero incepta, & conficta, & ab aliorum credulitate recepta, tandem de una in alteram nationem inter plurimos homines propagata. Inde igitur ea mala Israëli contigere, quod extraneis fidem præstiterint, pariter qui filios edocuerint, quæ leviter crediderant ab aliis seducti; quod si in sua solummodo, quam à parentibus, qui viderant, & audiverant, traditione constantes persisterent, ut nunc facimus, & pii populi semper fecere, similibus fraudibus non fuissent expositi: nec Deos quos patres eorum non cognoverant adorarent; nec leges, quas seniores sui à Deo non receperunt, amplecterentur.

Num. VI.

Quod Lex oralis est divina: contra Christianos Doctores.

Alio laqueo me præpedire conatur Doctissimus Vir, dicens: *Parentes nostros nos etiam Lege orali fefellisse, quam etiam divinam agnoscimus: Cum tamen solidis rationibus Doctores Christiani prabaverint esse non à Deo; sed posterioris ævi commentum.* Hoc argumentum non parum valet pro Christianis in sua, quam de nobis improba opinione habent, confirmandis: Sed non contra Judæum, qui credit esse Legem divinam, à Mose ipsi populo Israëlis in deserto traditam, non minus quam scriptam: Ergo parentes fefellere Judæos circa Legem oralem, quia sic videtur, & probatur à Christianis: Negatur consequentia: quia vestris argumentis non obstantibus,

bus, divinam esse Legem oralem sustinemus, atque valide probamus quamvis multa contra hanc veritatem excogitata fuerint, quæ ego etiam in vestris doctoribus & legi, & satis meditatus fui. Fortasse impugnant, quod non satis intellexere: & cum nostri non multum curaverint, de aliis populis satisfaciendis, aut nostris legibus instruendis: non semper nostra exacte intelliguntur: & variis argumentationibus contra nostra dogmata occasionem dedere. Dicam Doctissimo Viro quomodo hanc Legem oralem intelligamus.

Circa Dei cognitionem, & internum cultum, nulla oralis Lex à nobis agnoscitur: quippe Deus clarissime quomodo erga se, & proximum, homo se habere debeat, edocuit: cætero naturali rationi commisso. Sed cum alia pars Legis, quæ naturalis non est, sed simpliciter divina, utpote à sola Dei voluntate dependens, in plurimis corporeis actibus, atque eorum negatione, consistat: qui saltem in re positiva præcipiuntur, aliquo modo fieri necesse est: aliter Deus daret præceptum, & modus id exequendi esset indifferens, unicuique ad suum placitum exercendus: quod nec divinæ sapientiæ, nec ecclesiæ regimini congruum esset, cujus unica debet esse facies. Præterea si Legem ritualem unicuique ad libitum suo modo facere liceret, intra centum annos diversæ, & sibi contrariæ fuissent religiones, atque voluntariis superstitionibus aditus pateret. Quod Papistis contigit, qui primitivæ ecclesiæ sinceris actibus abutentes, in idololatricas, & stultas superstitiones, paulatim degenerarunt. Fuit igitur conveniens, quod Deus tot externos ritus populo præcipiens, eorum executionis modum præscriberet: & quod Moses Legem populo, aut ejus senioribus promulgans, quomodo se gerere deberent in ejus exercitio, vocaliter doceret: qui agendi modus non aliud præceptum constituit, non aliam Legem, sed illius executionis, seu modi agendi explicationem: ut recte fiat, & juxta Dei voluntatem Mosi revelatam: postea per eum toti Israëli participatam. Quis enim dubitare potest, quod in quadraginta annis, quo populus in deserto vagabatur numero adeo ingente, non plurimi casus occurrerent circa ritualium executionem, imo quod nullus casus non acciderit, in tanto tempore, & numeroso populo, pro cujus intelligentia Mosem divinum magistrum non consulerent: cum in ritualibus, tum in judicialibus. Quæ omnia dubia sacer Vates, non nisi juxta Dei voluntatem, dissolveret, ut in plurimis expresse fertur in Sacra pagina: ut de blasphemo, de filiabus Zelopha, de spoliis ab inimicis in bello captis, purificandis, & mille aliis, in quibus Moses non nisi Deo consulto decernere audebat: igitur omnia quæ tunc occurrere dubia circa ritus exequendos, juxta Dei placitum

Moses explicuit, & posteris modus agendi tunc præscriptus de generatione in generationem, ut à Deo præceptus semper observatus. Qui postea populo jam per captivitatem dispersso à Magistris, ne temporis tractu populus oblivisceretur, vel in diversas superstitiones laberetur, scriptis mandatus fuit, quæ *Misnah* à nobis appellatur.

Hæc veritas, & Legis oralis necessitas, aliquibus exemplis amplius illustrabitur. Jubet Deus circumcisionem: Oportebat ergo dicere quomodo fieri debebat, ut vera esset & ut à Deo præcepta: Mahometani, & plurimæ aliæ gentes circumciduntur, sed post paucum tempus interiore pellicula non simul abscissa, increscit, & totaliter operit, quasi novo præputio renascente. An sic circumcisionem Judæo licet efficere, qui paulo post iterum præputiatus evadat? Ergo Lex oralis quæ nobis utramque pelliculam, & internam, & externam abscindere docet, divina est, & à Mose edocta, ut, ut à Deo recepit, circumcisionem exerceremus. Quod fimbriæ penderent ex quatuor vestis angulis, præceptum divinum est, sed quales debeant esse fimbriæ, quas Ziziot vocamus, Moses non scripsit: & quis dubitat, quod Jesus, ut bonus & perfectus Judæus, etiam gestaverit, non humanæ traditioni, sed Legi obediens, non solum in præcepti substantia, sed in suæ executionis modo. Immaculatas victimas Deus exigebat: & maculatas semper abominabatur, & illicitas fecit: Sed in quo consisterent tales maculæ non omnino expressit: quia oporteret omnes pravas affectiones percurrere, quibus animalia corripi solent, ut pro sacrificio fuissent inepta, quas omnes per eam traditionem à Mose Judæi habuere: Nec aliud erat principium unde colligerent, cum id ex naturali ratione minime dedendeat. Pariter in præceptis negativis, ubi plurima sunt, quæ nisi ex divina traditione dignosci non possent: Sunt etiam non pauca opera servilia quæ die Sabbati fieri licet: cum circa ægrotos, tum in variis necessitatis casibus; præcipue si ad charitatem pertineant. Sicuti ut puerulo debili, quod circumcisio differatur: & quod in die Sabbati fieri possit, & debeat, si in eum octava dies à nativitate inciderit. Quod in die expiationis, onera prius medici conscientia, ægrotans nutrimentum capiat; alias abscissionis animæ pœna prohibitum. Profecto si hæc, & plura alia, ut dispensarentur Papam haberemus, non oporteret ad Deum in Synaï præcipientem recurrere. Nec necesse est Legis oralis plura percurrere, dummodo Doctissimus Vir agnoscat, quod nil per eam facimus, aut intelligimus, quam modum exercendi cultum externum, cum necessario aliquo modo fieri debeat. Ideoque Lex oralis, de præceptorum substantia nil adimit, neque ei aliquid addit, potius

potius exactam observantiam Legi conciliat: ita ut nec novam Legem, nec aliud aliquod præceptum constituat. Sic credere oportet, cum talia decreta à Synedrio profluxerint, cui Deus absolute obedire jussit, neque ad dextram, neque ad sinistram deflectere: sed omnibus quæ Judæis dixissent auscultare: dixerunt incorrupta traditione se à Mose sic fuisse edoctos, ergo Dei decreto populus sic credere tenetur. Quod Christus etiam plane sentiebat, cum dixit, eis Judicibus *in omnibus parendum esse, quia in cathedra Mosis sedebant:* id est, quasi si idem Moses loqueretur, quod idem ac si Deus præcipiat. Hoc profecto non intelligebat Christus de litera sacræ paginæ quæ ab omnibus habebatur, & ut divina credebatur, sed de intelligentia præceptorum, & modo, quo effici debebant; ideo dixit, *facite omnia, quæ dixerint vobis*; de factilibus igitur admonebat. Et ille senatus dubia quæ in populo excitabantur, circa Legem, non ex scripta, sed ex traditione à Mose habita dirimebat; quia aliunde non poterat. Cæteraque sepes ad Legem vocamus, ut sapientum statuta, & præcautiones, ne Legis præcepta prævaricentur, credimus, non ut divina præcepta. Veluti Deus jubet pœna abscissionis animæ ne quis cum menstruata congrediatur: Jubent nostri sapientes, ne cum ea concumbat: ne eam osculetur, aut quod simile faciat, ne forsan ex iis actibus, alias à Deo non prohibitis, ad præcepti prævaricationem progrediatur. Eadem providentia pro virtutum moralium observantia, solent cordati homines uti, plurimos actus vitando, ex quibus, in virtutis corruptionem, homo facile laberetur. Quod in his aliquid, vel plurimum superstitionis insertum sit, nec diffitebor: quod etiam in Evangelio legisse memini: in vasculorum purgatione: in exactissima manuum lotione, quas majorum traditiones appellat. Sed hæ traditiones nunquam ut divinæ receptæ fuerunt, aut à Deo commendatæ, sed humanæ, propter aliquos fines, quos fastidiosum foret referre, ab antiquis institutæ. Nil tamen in ipsis, vel contra honestatem, aut bonos mores reperias, aut quod pravam superstitionem redoleat. Plures adinventiones sibi confinxit Papistica ecclesia, quæ contra Dei gloriam & adorationem certo putantur: Si quæ in Baptismate recenseremus, paginam integram scribere non sufficeret: quot in chrismate: quot in aquæ lustralis consecratione: in aræ, in campanæ, in altaris dicatione: hæc certe infinita sunt: tamen deteriora ipsis, & magis superstitiosa Christianis videntur quæ Judæi faciunt, vasa purificando aqua super infusa, & ut panem comedant manus abluere: sed quis tales inconsequentias non irrideat? Hæc sufficiant, pro Doctissimo Viro satisfaciendo, quod nec Lege orali, nec sepibus seu institutis humanis

ad

ad prævaricationem præcavendam Legis divinæ, parentes Israelem fefellere, quidquid sui Doctores in oppositum probaverint. Ad paragraphum in ultimo Fol. qui incipit: *Quando vero religio:* Abunde respondisse videor, ideoque libenter abstineo.

Num. VII.

Probatur certitudo Legis divinæ, & sacri libri Mosis.

QUod attinet ad comparationem, quam Doctissimus Vir agit inter Evangelium, & libros Mosis; vellem responsionem non adhibere, ne modestiæ limites excedere cogar: Dicam tamen aliquid, quia scio Doctissimum Virum id desiderare, & non bene laturum me omnino abstinere.

Oportet ex ipsis Doctoribus Christianis probationem assumere, ex qua Evangelica scripta, cum Vetere Testamento, nullatenus certitudine comparari posse, constare queat. Præter Paganos, qui idololatriam absolute colunt; totum mundum occupant Christiani, Judæi, & Mahometani: qui omnes unanimes fatentur Mosis libros esse divinos, quamvis Mahometici barbare querantur, quod Judæi ex sacris scriptis malitiose Mahomet nomen expunxerint. In cæteris minime dubitant: & sacrum Legis volumen in Synagogis servatum, maxime venerantur: adeo ut si aqua suo tempore agris deficiat, Judæos cogant, ut nostram leiturgiam secundum mores, recitantes, Legis volumen per campos deferant, quos mirabili cum devotione Mauri insequuntur, credentes statim se aquam è cœlo habituros; tanta cum superstitione librum venerantur. At Christiani nunquam ei divinitatem denegarunt, (præter stultos Manicheos;) cum suæ religionis fundamentum sit. Alkoranus, ut barbarus à Judæis, & Christianis despicitur, & in aliquibus non modo falsus, sed aut ridiculus, aut abominabilis putatur. Evangelium à Mahometanis ut falsum rejicitur: nec tales libros aliquando receperunt, eosque divinos esse perpetuo negant. Judaismus pariter divinos nunquam agnovit, sed Græcorum inventum, aliquorum ex Judæa interventione. Restat ergo liber Mosis in pacifica suæ veritatis & divinitatis possessione, in sententia Christiani, Judæi, & Mahometani; quod idem est ac totius orbis. Non igitur id quod ab duabus hominum partibus in dubium vocatur recte comparandum est cum eo libro, qui ab omnibus, ut verus, & divinus, absque dubio, & disputatione, religiosissime recipitur: Quia id pro vero constanter habetur, quod à nullis hominum dubitatur,

dubitatur, ſed omnes unanimes verum eſſe credunt. Verum Evangelii liber, quamvis à Chriſtianis credatur, ab aliis duabus hominum partibus eam fidem non fuit aſſecutus. Hæc eſt ratio congruentiæ, non evidenter concludens, ſed librorum Moſis dignitatem commendans.

Probatur etiam Veteris Teſtamenti certitudo: quia à primis parentibus, ad præſentes liber iſte non interrupta traditione, ut divinum oraculum, pervenit: non eſt igitur ratio, quæ talem non eſſe ſuadeat: cum parentes, ut ſupra probavimus, filios decipere voluiſſe probabile non ſit. Sed contra hoc urget Doctiſſimus Vir: Quod ſi quis dixerit, librum Moſis fuiſſe tempore captivitatis Babylonicæ deperditum: poſtea vero quod Eſdras caput Synedrii cum aliis ejuſdem Senatus confratribus, ex quibuſdam conſervatis laciniis, Legis volumen, quod nunc habemus conſtruxit: quibus rationibus oppoſitum probare poſſemus? Præſertim cum aliqua ibi reperiantur, quæ ſic accidiſſe, non obſcure ſignificant: ut plurimi noſtri ſeculi non ſine mentis acumine, & ſubtilitate detexere.

Hoc argumentum plurima improbabilia ſupponeret, quæ examinare opus eſt. Primum ego quærerem à proponente: An credat ille, quod Eſdras originale aliquod habuit perfectum, & purum, ex quo fideliter, quod habemus, ſcripſit? Quod ſi ita fuit, non librum conſcripſit, ſed ex vetere originali exemplar aliquod deſcripſit. Sed ab interrogante hoc plane negaretur; Sed aliquas lacinias, ſeu fragmenta Legis Eſdram inveniſſe, ex quibus hunc librum compoſuit, aſſereret. Sed quid hoc ſignificare vult? Quod exſtabat liber Moſis, tamen non bene, neque integre compactus: aut characteribus non recte exaratis, ſed alicubi deletis: Quod aliqua capita deficiebant, alia extabant? Sed quis hæc noviſſe potuit niſi Eſdras ipſe in ſuis ſcriptis revelaſſet? Quod non fecit: Ergo hoc ad libitum, & ſine fundamento proponeretur. Quod ſi Eſdras ex ſuo cerebro librum confinxit, vel ex reſervatis fragmentis, aut notis, tot Dei cum Moſe, & populo colloquia, tot minutias, & circumſtantias mentiri auderet coram integro ſapientum, & Prophetarum Senatu? Quomodo omnes in eandem fraudem convenirent? Niſi forte Pentateuchum memoria ſervaſſent: hoc fateor non eſſe impoſſibile; ſi quidem video, quod aliqui ex noſtris Rabbinis, qui per plurimos annos ſacræ literæ ſtudio dediti fuerunt, non ſolum quinque Moſis libros, ſed etiam Miſnam, quæ majore volumine continetur, ita memoria ſervant, ut de verbo ad verbum recitare ſoleant: pro quo præmia ſtudentibus magiſtri largiuntur. Quid ergo mirum, quod illi homines, qui oneroſo Thalmudis ſtudio tunc carebant, Moſis

Mosis librum memoria servassent. Sed si aliter fieret, & aliqua, vel pleraque ex proprio cerebro confingerent, neque ipsi inter se convenirent, neque talis liber universim reciperetur à Judæis per varias regiones eo tempore jam dispersis, in quibus principaliores erant, & Sacerdotes; quos qui ad patriam redierant precati fuere quod Levitas, & Sacerdotes mitterent, qui Templi cultui inservirent, quibus maxime carebant. Isti igitur quomodo fabulosum, & confictum librum recenter constructum, ut divinum reciperent, & Mosis esse crederent? Præterquam deperditum fuisse in captivitate, non verisimile est; cum & Isaiæ, Oseæ, Hieremiæ, & aliorum libri Prophetici servati fuerint; qui non tanti haberi debebant, quanti divinæ Legis scripta: Ergo sicuti illi perfecti permansere, quare ex divina Lege aliquæ dumtaxat laciniæ perseverarent? Hoc quidem ad libitum assereretur, & sine probabili aliquo fundamento, seu ratiocinio. Insuper liber iste claram, & expressam continet prophetiam de populi, & regni totali eversione, & hac quam patitur captivitate, ac de ejusdem populi duratione ab omnibus gentibus separati per tot secula, cum circumstantiis adeo individualibus, ut rem jam præteritam magis significare videatur, quam futurum rerum eventum. Quem librum seu Legem in eo contentam Danielis clara de ultima Templi eversione, & populi extrema ruina suo statuto tempore, divinum esse prædicat, ad cujus veritatis confirmationem ea omnia dirigebantur, quod neque Ethnicus rationabiliter negare quit, ut in fine præcedentis scripti clare probavi.

Num. VIII.

Quod Evangelii Libri non eandem habent certitudinem.

Possem nunc ab æquilibrio cum Evangelio abstinere, sed in Doctissimi Viri gratiam aliqua etiam proponam excusationis, non impugnationis prætextu. Primum, cum Evangelium pro Judæis primo & principaliter fuerit, quod & quatuor Evangelia, & cætera omnia in novo Testamento contenta, unica lingua Græca fuerint conscripta, valde miramur: Adhuc & Epistola ad Romanos, & ad particularem Romanum, cujus servus ad Paulum effugerat: atque etiam ad Hebræos: ita ut videatur totum Exangelium à Græcis fuisse compactum: quippe nunquam lingua Græca fuit ita vulgaris, Romanis, Gallis, Hispanis, Germanis cæterisque Europæ nationibus, ac Latina. Romanis omnia hæc regna tunc possidentibus: neque Asiaticis Judæis plusquam Hebræa, quæ adhuc

adhuc nostro tempore ab Israëlitis in omnibus suæ dispersionis locis, ut venacula habetur, & semper habita fuit: sed Græca non nisi iis qui Græciæ civitates habitabant. Dubitatur ergo quare omnia sola hac lingua Spiritus Sanctus influxerit, quæ paulo post non nisi à paucis intelligenda erat?

Est etiam notatu dignum, quod ante hæc quatuor Evangelia alia plura fuerint conscripta, ut refert Lucas *Cap.* 1. *vers.* 1. Qui etiam se eam historiam *scribere voluisse*, ait: *Ut sciret certo Theophilus* quidam, *quomodo res ea gesta fuisset, ut ab ocularibus testibus fuerat informatus.* Non ab Spiritus Sancti afflatu ad scribendum commotum fuisse dicit; sed quod ei etiam scribere placuit. Non, ut omnes homines scirent, & ad Deum converterentur; sed ut Theophylus de iis, quæ jam crediderat, amplius informaretur. Non quæ ipse viderat, sed quæ ab aliis audiverat vera esse, scribere animum induxit, Sancti spiritus, vel Dei revelationis nulla prorsus facta mentione. Contra omnium Prophetarum stylum, qui semper dixerant, *& loquutus est mihi Dominus: Sic ait Dominus, verbum Domini:* præsertim Moses, qui fere in omnibus lineis divini spiritus influxum refert: *& dixit Dominus Mosi: & Dominus mihi dixit?* ne aliquid à se dictum populus crederet, sed omnia Spiritus Sancti afflatu suis mentibus indita cognosceret. Quod nullus ex Apostolis in suis Evangeliis, vel aliis libris, asserere ausus fuit.

Fuerunt quidem plurima, præter quatuor Evangelia, quorum aliqua refert Hieronymus & alii Patres, quæ diversarum hæresum fuere principia: ut ad Ægyptios, ad Hebræos, Thomæ, Bartholomæi, duodecim Apostolorum: Basilidis, Harpocræ, & alia quæ referre foret superfluum, quorum singula suos fautores habuerunt, diversisque contentionibus occasionem dedere. Hæc omnia Evangelia inter se de rei veritate contendentia, temporis tractu, & Conciliorum authoritate rejecta fuere, quatuor duntaxat in Europa admissis, utpote inter se magis conformibus. Sed non à toto Christianismo explosa fuere, quia à Thoma conscriptum in plurimis Africæ, & Asiæ ecclesiis perseverat, ut unica suæ fidei regula: quod & ego vidi, & Latine mihi interpretabatur Archiepiscopus, nescio cujus Armeniæ civitatis, qui Romæ Latinitatem didicerat, cum quo per aliquot menses in hac civitate consuetudinem habui, & vere testor me tot errores, superstitiones, & hæretica dogmata ibi legisse, ut valde mirarer Evangelii nomine insigniri. Quod ipse constanter affirmabat esse verbum Dei ab cæteris occidentalibus

Christianis

Christianis nunquam falsificatum. Bone Deus, quam bella cætera alia Evangelia continerent, siquidem à majore parte Christianismi fuere rejecta!

Joannis Evangelium non nisi post multos annos à Christi morte, apparuit. Aliqui Doctores dicunt, quod in monte Pathmos magno cum tonitruum strepitu fuit cœlitus demissum. Alii quod in fundamentis Templi Salomonis inventum fuit. Alii quod in palude columna marmorea inclusum. Sed major pars Doctorum sustinet quod Johannes ab Episcopis Asiæ rogatus, contra hæreticos Ebionitas, Evangelium scripsit, qui Christi divinitatem negabant (ut hodie Sociniani) ab aliis tribus Evangelistis non clare assertam (tanta à principio circa Evangelicum dogma fuit controversia).

Præterea in hoc Evangelio aliqua sunt, quæ Apocrypha ab antiquis Patribus censentur: ut de Angelo in horto Christum confortante. De adultera à Judæis coram Christo accusata: quam historiam Eusebius *Lib.* III. *caput.* XXXIX. *Historia ecclesiastica*, ait: *Papias addidit quandam historiam de muliere adultera à Judæis coram Christo accusata, quæ extat in Evangelio, quod dicitur ad Hebræos:* Non ergo erat in Evangelio Joannis: quod si fuisset, frustra ad apocryphum Evangelium recurreret: nec certam quandam historiam nominaret. Hieronymus *Lib.* II. *contra peregrinos*, dicit: *Quod hæc historia in plurimis Græcorum, & Latinorum codicibus legebatur:* Ergo non in omnibus. Epiphanius *Lib.* II. asserit de hac historia: Quod *audax aliquis, ex Evangelii ad Hebræos confictoribus, eam scripsit*, ibique per Tatianum Hæresiarcham compositam fuisse opinatur. Neque aliquis ex Græcis commentatoribus, qui totum Evangelium explicuerunt, huic capiti commentarium fecere. Sic de Probatica piscina Anabaptistæ autumant, qui non infirmis fulcris nituntur, ut eam nunquam extitisse, neque Evangelium de ea locutum, probare possint.

Quod attinet ad Lucam, præter evidentem contradictionem quam circa Christi genealogiam videtur facere Matthæo, aliqua etiam habet, quæ ab antiquis doctoribus non admittuntur. Hilarius *Lib.* X. neque Angelum Jesum in horto consolantem, neque sanguinis sudorem, vera esse concedit: Sic ait: *Certe nec ignorare debemus, quod in plurimis libris Græcis & Latinis nil invenitur de Angelo, nec de sanguinis sudore.* Plura referre possem, in quibus autores primitivæ ecclesiæ circa capita integra Evangelii maxime dubitarunt, & in varias sententias abiere.

Matthæus

Matthæus fertur Hebraico idiomate scripsisse, sed quod eo autographo deperdito Græco sermone postea translatum apparuit ab incerto autore ea lingua donatum. Marcus est istius Evangelii, ut gravissimi Doctores asserunt, absque rerum gestarum ordine, compilator. In cujus præfatione ait Hieronymus, quod *Papias Episcopus Hierosolymitanus hujus Marci mentionem facit:* Quem sacrum fuisse scriptorem confirmavit Clemens Romanus Episcopus. Est certe notatu dignum, hunc magnum Doctorem dixisse: *Evangelistam talibus testimoniis ad suam verificationem indiguisse*: quod Evangelium Pontificii asserunt fuisse à Petro Romæ confirmatum: Cum tamen Reformati negent Petrum aliquando Romæ deguisse.

Epistola ad Hebræos non ab omnibus Paulo tribuitur, sed incerto alicui Autori: Sic ex Reformatis præcipui opinantur, contra totius Christianismi receptam opinionem, & antiquam traditionem. Quod idem de Apocalypsi prisci Doctores opinabantur: qui liber, ut refert Eusebius *Lib.* III. Cerintho attribuebatur sub nomine Joannis conscriptus, ut suam sententiam suadere posset, de mille annis Christo in terris regnaturo. Atque etiam Hieronymus ab ecclesiis Græcis, non ita libere hunc librum recipi, expresse fatetur. Quapropter neque Doctissimus Athanasius, neque Concilium Laodicenum Apocalypsim inter Canonicas Scripturas recensent. Tandem nullus liber, nulla fere Apostolorum Epistola, neque Acta Apostolorum absque contentione à primis, & posteris Christianis, accepta fuere: quamtumvis multæ sint solutiones, variis temporibus ab insignibus viris excogitatæ, quibus hæ Evangelii maculæ abluerentur. Nec loquar de querelis quas antiqui Patres Ecclesiæ habuere circa Evangelii textus corruptionem: jam Græca exemplaria, jam Latina infinitis erroribus scatere, deplorantes: quod Latina per Græca, & hæc per Latina explicanda essent, singuli juxta suum placitum asserentes. Hoc certe nostro seculo recentissime confitetur Doctissimus Vir Vossius *de ætate mundi cap.* 11. Ut sacri textus Veteris Testamenti autoritatem diminuat, sic ait: *Nullam autem habuisse curam Deum eorum, qui descripsere Novi Fœderis libros, in quibus tanta est lectionis varietas, ut si quis omnes inter se committeret codices, quot verba totidem pene sit inventurus discrepantias*, &c. Possunt quidem librarii, seu scriptores errores committere in aliquibus dictionibus Sacri textus; sed non qui non tales esse statim cognoscantur, & emendentur ex correctioribus exemplaribus: non qui controvertantur à Doctoribus, aliis sustinentibus, aliis errores esse negantibus. Ideo in volumine,

quod in Synagogis ſervatur, & ad populum legitur, nullus poteſt error occurrere: non ſolum propter ſcribentis maximam curam, ſed quia uſque ad apices ab aliis examinatur: nec id ſolum, ſed caput quod ſequenti die legendum publice eſt, die præcedenti à Rabbinis exactiſſime percurritur, ſi forte in aliquo defecerit, quamvis minimo. Quod ſi Rabbinus qui publice recitat, lapſu linguæ tantillum deviaverit, videres totum populum quaſi facto tumultu, ſimul clamantem, ut dictionem repetat, & ille pro errore tali argenti ſumma multatur, quæ adjudicatur pauperibus. Quod ſi talia volumina quæ in Synagogis ſervantur, conferrentur, quotquot ſunt in toto orbe terraram ubi Judæi inhabitant, pura, & omnino conformia, ſine aliqua erroris macula invenirentur: neque aliter aliquando inventa fuere. Sed non hoc idem aſſerit Doctiſſimus Voſſius de Novo Teſtamento, ſed quod, *quot verba tot pene inveniuntur diſcordantia*, de quo Græci, & Latini antiquitus querebantur, ſinguli ſuos errores ſuſtinentes.

Has injurias à principio paſſum fuit Evangelium: Sed majore cum providentia Vetus Teſtamentum à Deo ſervatum: Sed non ſolum à Judæis, ſed à gentibus etiam receptum, ſemper incorruptum, & in ſumma veneratione habitum, ejus veritate nunquam in dubium revocata; verum quidem eſt quod cæterorum librorum præter quinque Moſis, certos autores aſſignare non poſſumus, ſi Prophetarum excipias, quorum nominibus inſcribuntur. Id tamen nil Veteris Teſtamenti veritati obeſt, quippe tota religio conſiſtit in libris Moſis, in cæteris nullum fidei, ſeu Legis dogma ſtatuitur, neque ante eos libros, minus perfectam Legem habeat Iſraël, quam poſt eorum inſcriptionem: Nec crediderim Samuelem fuiſſe imperfectiorem Judæum quam qui poſtea ſucceſſere, eo quod tales libros non viderit. Sed Evangelii libri omnes eam religionem conſtituunt, fidei dogmata inſtruunt, pro quibus quatuor Evangelia minime ſufficerent, præſertim ſi Paulus non ſcripſiſſet, ex quo major pars, vel tota Chriſtiana theologia effluxit, quamvis eam Petrus difficilem, & non niſi cum multa cura legendam putabat. De his ergo, vel de aliqua ejus parte Doctores Eccleſiæ dubitare, ac qui fuerint autores controvertere, & ignorare, multum autoritatis adimit, ne cum libris Moſis comparati debeant, aut poſſint. Eſt igitur liber Moſis ita perfectus, & purus, atque ab erroribus alienus, ab ejus conditore per tot ſecula, variis in nationibus ſervatus, ut cætera naturalia, quæ Deus non corruptioni expoſita

exposita creavit; ut cœli, sol & astra: quæ à sua formatione non majore providentia incorrupta servantur, & subsistunt, quam divinæ Legis libri, qui nunquam aliquam mutationem experti fuerunt.

Cæteris, quæ de Prophetia in Evangelio etiam contenta, sicuti in libris Mosis, à Doctissimo Viro opponuntur; breviter respondeo. Quod cum omnia post Christi mortem diversis temporibus ab Evangelistis fuerint conscripta, nullatenus prophetica esse probari queunt, quippe post res gestas scribere, quod prædicta fuerant, & proportionatam historiam contexere, in qua futura prænuntientur; satis facile est. Ideo nostram disputationem solummodo institueramus; an ea quæ Christus circa Israëlem fecisse legitur in Evangelio, an ea nova religio, an ea fides in Messiam, ut in Deum & hominem, an illud regnum cœleste, fuerit in Vetere Testamento à Deo prænuntiatum, ita ut ille populus teneretur talium fidem habere, eaque expectare, ut postea acta fuere? In summa respondet Doctissimus Vir: quod Deus non voluit quod Israël, ante Messiæ adventum, sciret, quod Lex Mosis erat typica, aut figura alterius futuræ; quod cognosceret regnum Messiæ futurum esse cœleste, potius quod terrenum expectaret, & regem qui eam ab hostibus liberaret: ex quibus Doctissimi Viri conclusionibus infertur, quod nullum ex istis, ad Evangelica dogmata pertinentibus, ex Veteri Testamento possit probari, saltem ut Judæo suadeatur: nisi prius Evangelio fidem præstiterit, & ex ipso credat, Vetus Testamentum non ita intelligendum, ut Deus antiquitus volebat, quod Israel intelligeret: quod ante Christi adventum Israël in sua spe fallebatur, & quod sic placebat Deo ut usque ad Messiam falleretur. Quod vero sublimiora dederit, non probat promissa dedisse; Sed alia diversæ speciei, & naturæ; cum utraque largiri potuisset, siquidem inter se nullam habebant contrarietatem: & cum cœlestia sensibilia non sint, non aliunde suam certitudinem probare poterant, quam ex promissorum clara, & aperta adimpletione: quæ cum non fuerit, cætera quæ referuntur suspecta fuerunt: præcipue cum ex Veteri Testamento nullatenus constiterint. Restat igitur liber Mosis ab omnibus sine controversia receptus, nec in toto, neque in aliqua ejus parte deficiens; quidquid nostri seculi ethnici, & scioli Præadamitæ, Athei, Theologi politici, Mosis librorum crisis, impie sed frustra oblatraverint. His omnibus Doctissimus Vir magna cum sapientia, & subtilitate respondet, quæ licet ego admittere nequeam cum ut

Judæus, tum ob rationes, quas in hoc ſcripto produxi; verum quantum debeo ſummo opere veneror. Quod ſi diſputationis ardore aliqua forte non ita modeſte protulerim; ſuam humanitatem deprecor ignoſcat. Interim me obſequentiſſimum habeat. Valeat Doctiſſimus
Vir, mihi in perpetuum
colendus.

RESPON-

RESPONSIO
AD
TERTIUM
SCRIPTUM
JUDÆI.

Occaſio hujus Diſquiſitionis.

SCopum, quem in hac diſquiſitione præfixum ſibi habuit Vir Doctiſſimus clare ſatis hoc ſcripto ultimo expreſſit, & jam in primo ſcripto oblatis quatuor ſuis quæſtionibus non obſcure indicavit: Alius is non eſt, quam à me requirere præceptum aliquod divinum Lege Moſis expreſſum, aut prophetiam claram & expreſſam, quæ verbis propriis, nulla umbra aut figura involutis, omnia illa quæ nos ſub Evangelio conſentanea Moſis ac Prophetarum vaticiniis impleta dicimus, ſub Meſſia implenda foret enuntiet, & quidem ita clare, ut Iſraël omne iſtud jam ante Meſſiæ adventum ita plene ac perfecte cognitum habere debuerit, perinde atque nunc, poſtquam complementum ſuum habet, ex hiſtoria Evangelii & doctrina Chriſtiana cognitum eſt. Huc quatuor in initio propoſitæ quæſtiones totæ tendunt: Idem me præſtare, & ejuſmodi vaticinia proferre debere Vir Doctiſſimus in ſcriptis ſequentibus urget. Sane

si ea stat Viro Doctissimo sententia, unice ejusmodi præcepta aut prophetias requirere, &c, si tales non proferantur, nullis argumentis, quantumvis validis, & quantamcunque persuadendi vim habentibus, cedere, frustra hæc inter nos instituitur disquisitio. Tales quippe prophetias aut præcepta divina in Veteri Fœdere non exstare, ultro confiteor.

Verum ego officii mei esse credidi, ostendere, injuria ejusmodi textus à Christianis flagitari; Sufficere, generatim prædictum Messiæ adventum, ejusque personam ac munus eatenus describi, ut quando venisset, ex iis quæ de ipso prædicta erant, quæque ipse consentanea iis docuisset ac fecisset, dignosci posset: Doctrinam autem ejus non debuisse à prophetis jam olim plene describi, sed ab ipso cum venerit revelari, & miraculis sufficienter confirmari. Utque magis Virum Doctissimum de religionis Christianæ divinitate convincerem, vicissim ab ipso quæsivi, quibus argumentis moti Judæi, Mosen agnoscant prophetam & legislatorem à Deo missum: plenissime persuasus, nulla posse proferri argumenta pro divina Mosis missione, quin iisdem multo fortius ac evidentius divina Jesu Christi missio comprobetur: ut ita luculentam Viro Doctiss. Christianæ religionis fundamenta plenius ac planius proponendi, occasionem haberem; si forte ea attentius ad animum revocans gratiæ divinæ ope Messiam, jam diu nimis à populo suo rejectum, agnoscat, & salutem ab ipso per fidem exspectet, & benignitate divina consequatur. Gratias itaque

itaque Viro Doct. habeo, quod ultima hoc sua responsione amplam mihi præbuerit materiam, religionis Christianæ veritatem ac divinitatem contra argutas ipsius exceptiones fortius adstruendi; quo sic constet, nihil ab acutissimi ingenii homine potuisse excogitari contra religionem Christianam, & contra argumenta quibus illius veritas ac divinitas adstruitur, quin facili negotio ita plene dissolvi possit, ut nulla, quæ fidem in Christum remorari debeat, supersit difficultas. Ultra quod homo pius & docilis, ac salutis suæ amans, nihil jure exigere potest, Itaque ad gloriæ divinæ laudem, distincte & per partes in timore Domini Viri Doct. scriptum expendam.

Unicum autem præmoneo, me à confirmatione religionis Christianæ initium facturum, ac proinde ordinem disputationis hactenus à nobis observatum aliquatenus immutaturum; ita ut primo ostensurus sim, iisdem argumentis, quibus Legis divinitas adstruitur, multo fortius Evangelii divinitatem confirmari; cui disputationi occasionem dedit quæstio mea in primo meo responso Viro Doct. proposita, quæque semper ultimo loco tractata fuit. Non id facio turbandi ordinis studio, sed potius, quia ordinis ratio eam mutationem exigere videtur. Cum enim Viri Doct. quæstiones revera sint objectiones conrra religionem Christianam, ordinis ratio omnino requirere videtur, ut prius religio Christiana adstruatur, deinde objectionibus, quæ contra eam per quæstiones instituuntur, occurratur. Idque eo magis, quia ipse Vir Doct.

agnoscit, *Quæsito quarto Num. II. pag. 215. in hoc totius disputationis nostræ negotium tandem consistere.* Et merito. Solidis enim argumentis semel adstructa religionis Christianæ veritate ac divinitate, eo ipso omnes Apostolorum interpretationes, quibus Prophetiarum Veteris Testamenti vaticinia Christo adaptarunt, & in Jesu Christo suum habere complementum docuerunt, evidentissime arguuntur non ex proprio cerebro temere esse efficta, uti Judæi credunt, sed à Spiritu Sancto dictata, qui pleniorem sensum, olim sub verborum involucris latentem, Apostolis revelavit. Quo victo, omnes Viri Doctissimi objectiones, quæstionibus ipsius quatuor comprehensæ, sponte evanescunt, omnesque illius interpretationes Apostolorum interpretationibus oppositæ, spuriæ esse convincuntur. Jure merito ergo ordinem mutasse videor.

In reliquis eundem quem in præcedentibus ordinem servavi. Non semper quidem Viri Doct. vestigiis presse insisto; quoniam nonnunquam occasione ex iis quæ tractat arrepta, pro fœcunditate ingenii sui digressiones facit; aliquando quod semel jam dixit, materiæ affinitate invitatus aliquoties repetit. Ego unam eandemque rem semel dixisse contentus singula in proprium locum rejeci, & quæ sparsim eadem de re in scripto Viri Doct. occurrunt, in unum collegi: Quale inter alia est, quod variis in locis de perfectione præceptorum Legis cum Evangelio collatorum disserit, *Quæst. I. Num.* II. & *Quæst. II. Num.* II. & *Quæst. III. Num.* IX. ad quæ omnia respondeo in meo scripto

ſcripto *Quæſt. IV. Cap. I.* ubi ex profeſſo ea materia tractatur. Quare ſi hic illic quibusdam à Viro Doct. dictis à me non eodem loco aliquid reponatur, non exiſtimandum eſt ea à me eſſe prætermiſſa; verum ſingula ſuo loco excuſſa & refutata deprehendentur.

CAPUT I.

Jeſu Chriſti miracula majora ac illuſtriora fuiſſe miraculis Moſis.

UT de religionis Chriſtianæ divinitate Doctiſſimum Virum convincerem, quæſtio mea fuit, quibus argumentis moti Judæi Moſen agnoſcant Prophetam ac Legislatorem divinum. Vir Doctiſſ. tam in ſecundo ſuo ſcripto, quam in hoc tertio, *Quæſito quarto, Num.* II. *pag.* 215. *circa finem*, duo quibus perſuaſi ſint Judæi profert argumenta, unum deſumtum à continua & non interrupta patrum in filios traditione; alterum à prædictionibus Moſis. Verum in primo argumento inquirendum fuit primo & ante omnia, hujus traditionis fundamentum, ſeu quibus rationibus moti Judæorum patres, Moſen agnoverint Prophetam & Legislatorem divinum, ut ita porro hanc veritatem per traditionem ad filios propagare poſſent. Deinde ratio ac modus hujus traditionis, quo Judæi certi eſſe poſſint, traditionem, à primis patribus acceptam, fideliter ac ſine ulla immutatione per ſequentia ſecula in ſeros poſteros eſſe propagatam, ut illi indubitata fide acquieſcere poſſint. In omnibus hiſce oſtendi Jeſum Chriſtum multis modis ſuperiorem eſſe Moſe; & quoniam Vir Doct. his argumen-

Capita hujus diſquiſitionis.

gumentis motus Mosen agnoscit Prophetam à Deo missum, quæsivi, quomodo recusare possit eandem fidem adhibere Jesu Christo? Respondet Vir Doct. quod *sicut propter traditionem parentum Mosen recipiat ut prophetam divinum, propter eandem Jesum Christum recipere non possit.* Verum quoniam primo fundamentum traditionis parentum inquirendum est, deinde ipsius traditionis certitudo, ego, sepofita aliquantisper ad hanc Viri Doct. argumentationem responsione, primo inquiram, quibus argumentis Mosis divina missio olim coram populo Israëlis confirmata fuerit, & cum iis ea quibus Christi divina missio confirmata fuit conferam: Deinde traditionis, qua utraque religio propagata est ad nos usque, certitudinem investigabo: qua investigata, ostendam nudam parentum traditionem rationem esse viro cordato & salutis amanti indignam, qua moveatur ad religionem quandam amplectendum aut rejiciendum; sed antequam ea momentum aliquod apud ipsum habere possit, ante omnia fundamentum illius & propagationis certitudinem esse inquirendam: rationem autem dictare, validiora argumenta præferenda esse minus validis; & historiam validioribus confirmatam argumentis evidentis veritatis suæ habere testimonium: Quare si fide recipiatur doctrina, ob ea quæ veritatis ac divinitatis suæ habet testimonia; evitari non posse, siquidem ratione, uti æquum est, nos duci patiamur, quin similiter tanquam divinam recipiamus doctrinam, cujus veritas ac divinitas iisdem testimoniis illustrius ac evidentius demonstratur. Hoc fundamento comparationem instituo inter Mosen & Christum, ac inter Mosis Legem, & Evange-

Evangelium Jeſu Chriſti: quæ ut tanto melius inſtituatur, ad ipſos primos utriuſque doctrinæ præcones & annuntiatores aſcendendum eſt, & res ab ovo (ut ſic dicam) deducenda.

Miſſionis divinæ argumentum indubitatum eſſe vera miracula, ſeu opera magna & ſtupenda, omnem vim creatam excedentia, conſentiunt Judæi & Chriſtiani: quia ea à nemine eſſe poſſunt, niſi à Deo. Quare ut aliquis tanquam legatus à Deo miſſus, mandataque divina ad homines perferens, agnoſcatur, requiritur, ut operibus admirandis, omnemque vim creatam ſuperantibus, illius legationem tanquam literis fiduciariis Deus confirmet, ac per ea illi tanquam ſuo legato autoritatem concilet, ſimulque homines ad illi fidem præſtandum obliget; ita ut, quicunque conſpicit ejuſmodi opera, quæ non niſi virtute divina exiſtere poſſunt, ad nutum & juſſum hominis alicujus, qui ſe à Deo miſſum dicit, & in dictorum ipſius confirmationem, fieri, fidem illi, niſi Deo refractarius eſſe velit, denegare nequeat. Itaque ut dijudicemus, utrum Moſes an Chriſtus validioribus miſſionis ſuæ divinæ argumentis inſtructus ſit, utriuſque miracula conſiderare & inter ſe conferre oportet.

Miracula ſunt miſſionis divinæ argumentum.

Miracula Moſis eſſe illuſtria ac magna, Moſisque divinitatem abunde comprobare, nemo Chriſtianus inficias iverit. Verum nec numero, nec excellentia ac magnitudine cum Chriſti miraculis ullo modo comparari poſſunt. Moſis miracula Judæi ſeptuaginta ſex enumerant; & ut eum numerum exſculpant, admodum ſudant & miſere ſe torquent: quædam enim inter ea recenſent quæ miracula non ſunt, licet ſpecialem quandam Dei provi-

Miracula Moſis numero cedunt.

providentiam eventum illum direxiſſe agnoſcendum ſit; ut quod à filia Pharaonis è flumine ereptus ſit; quædam plane conficta, quod mortuus ſit ſuper ore Domini, & manibus Dei ſepultus: ſæpius etiam, ubi unum tantum eſt miraculum, duo fabricantur: primo enim generale præmittunt miraculum, quod Moſes ſeparaverit terram Goſen, in qua erat Iſraël, nihilominus quando enumerant quatuor plagas, nimirum peſtilentiæ, grandinis, tenebrarum, & cædis primogenitorum, in ſingulis duo conſiderant miracula: unum quod Ægyptii plaga percuſſi; alterum quod Iſraël ab ea fuerit immunis: atque ita ex quatuor miraculis octo conficiunt. Idque nullum alium in finem, niſi ut ex numero miraculorum probent Moſen omnibus aliis ante & poſt ipſum Prophetis ſimul junctis ſuperiorem eſſe: quoniam illi omnes ſeptuaginta quatuor tantum edidere miracula. Sed agnoſcamus illum numerum, exinde liquebit, à Moſe & propter Moſen ſpatio centum viginti annorum facta eſſe ſeptuaginta ſex miracula: Et ſi reliquorum adjungamus, eaque omnia propter Legem à Moſe latam, & ad ejus confirmationem facta concedamus, à principio mundi, uſque ad excidium templi primi, id eſt, annis ter mille trecentis & viginti octo, facta fuiſſe miracula centum & quinquaginta.

Miraculis J. Christi.

At miraculorum Jeſu Chriſti numerus immenſus eſt, & iniri nequit: tot fuiſſe ſcribit Joannes, in fine Evangelii ſui, ut *ſi omnia ſingulatim conſcriberentur, ne totus mundus quidem libros capere poſſet:* quæ quidem eſt hyperbolica locutio, qualis illa Dei ad Abrahamum, quod ſemen ejus multitudine æquaturum eſſet ſtellas cœli & arenas maris: ſed

ſed interim maximam multitudinem, cujus iniri numerus nequeat, deſignat. Unde *Joan.* VII. 31. Judæorum aliqui conſpectis tot Jeſu miraculis dixerunt, *Meſſias cum venerit, numquid plura ſigna faciet, quam quæ hic facit?* Eaque exiguo triennii aut ad ſummum quadriennii ſpatio omnia facta fuerunt.

Et ſicut miracula Chriſti miracula Moſis numero, ita & gloria atque excellentia eadem excedunt. Vir Doct., ut miraculorum Moſis gloriam in immenſum augeat, dicit, juxta communem Judæorum ſententiam, quod ſe *totius naturæ quaſi directorem & arbitrum oſtenderit; quod divinitatem ad libitum quando opus erat è cœlo ad ſe advocabat, & ſic in cœlis quodammodo poteſtatem habuerit; ac omnibus elementis imperaverit.* Sed vero, ſi hiſtoriam ſacram attente conſideret Vir Doct. deprehendet, Moſen ſe nihil minus quam naturæ arbitrum oſtendiſſe: Vix ullum enim miraculum feciſſe legitur, niſi præëunte mandato divino, aut precibus ad Deum effuſis; uti hiſtoriam plagarum Ægypti, & miraculorum in deſerto factorum inſpicienti, manifeſtum eſt. Adeo ut miracula fecerit, non per virtutem ſibi inhabitantem, ſed quam precibus per intervalla à Deo obtinuit, aut ad Dei mandatum exeruit. D. Jeſus vero virtutem miracula faciendi perpetuo ſibi inhabitantem habuit, adeo ut, ubicumque & quandocumque vellet, non tantum præſens, ſed & abſens, *Matth.* VIII. 6, 7. *& ſeqq. Joan.* IV. 49, 50. *& ſeqq.* ea ediderit. Nec hoc tantum, ſed (quod Moſes non potuit, nec de Moſe uſpiam legitur) eam etiam aliis communicaverit; ut diſcipulis ſuis, *Matth.* X, 8. *Ægrotos ſanate, leproſos purgate,*

Et gloria Chriſti miracula ſunt facta per virtutem ipſi continuo inhabitantem, Moſis non.

gate, mortuos suscitate, dæmonia ejicite: gratis accepistis, gratis date. Unde & *Luc.* x. 17. discipuli reversi cum gaudio dixerunt, *Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo:* Et generatim in se credentibus: *Joan.* xiv. 17. *Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & majora.* Similiter *Marc.* xvi. 17, 18. Eamque potestatem ipsis revera esse communicatam, Actorum Apostolicorum historia docet; quæ miracula non tantum ab ipsis facta recenset, sed &, quod ea se facere professi sint in nomine Christi, hoc est, potestate à Christo accepta, & in confirmationem doctrinæ Christi. Vide inter alia *Act.* iii. 6. sanationem claudi. *Cap.* ix. 34. Æneæ paralytici. *Cap.* xvi. 18. ejectionem spiritus pythonis ex puella.

Cum ipso Deo Moses non est immediate locutus.

Sed præterea, etiamsi concederetur, quod tamen concedi non potest, Mosen omnia sua miracula virtute sibi inhabitante fecisse, nequaquam tamen cum miraculis Jesu Christi ullatenus comparari possent. Primo enim, quod ait de divinitate, quam Moses ad libitum quando opus erat è cœlo ad se advocabat, nullo Scripturæ loco comprobari potest. Dicit Vir Doct. *cum Domino facie ad faciem sermonem instituit.* Verum eo non significatur, quod ipsa divinitas è cœlo descenderit, ut cum Mose loqueretur. Nam ex historia Mosis liquet, non ipsum Deum, sed angelum nomine Dei cum Mose esse locutum: Nam & angelus, qui nomine Dei populo præfuit, etiam expresse *Dominus* vocatur: Sic *Exod.* xiii. 21. dicitur *Dominus præcessisse castra Israëlis;* & *cap.* xiv. 19: dicitur fuisse *angelus: In quo* etiam dicitur *esse nomen Dei, cap.* xxiii. 21. Et qui Mosi apparuit

apparuit in rubo, qui Mosi dicit, *Ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi*, *Exod.* 111. 6. qui nomen ſuum dicit eſſe, *Ero qui ero*, *verſ.* 14. expreſſe *verſ.* 2. vocatur *angelus Domini.* Ex quibus (ne alia jam loca allegem) liquet, totam revelationem Moſi factam miniſterio angeli, qui perſonam Dei repræſentavit, ac proinde perinde ac ſi Deus ipſe eſſet locutus eſt. Quod vero dicitur, *non in ſomniis nec in viſione loquar ei, ſed ore ad os, & facie ad faciem, ſicut homo cum amico ſuo loquitur*, non ſignificat, ipſum Deum immediate cum Moſe locutum; ſed quod angelus, qui cum ipſo nomine Dei loquebatur, non per viſiones ac ſomnia ſe ei revelaverit, ſed quod diſtincta ac clara voce ipſum ſit allocutus, adeo ut Moſes eum loquentem clare ſine perturbatione audiverit, & in rebus dubiis ejus oraculum, prout amicus amicum, confidenter conſulere potuerit.

Sed ſi porro concederetur Judæis, Deum ipſum immediate cum Moſe locutum, ex eo neutiquam ſequitur, Moſen ad libitum divinitatem è cœlo ad ſe advocaſſe. Non enim Vir Doct. dicet, ipſam eſſentiam divinam, quæ immenſa eſt, neque cœlo ac terra contineri poteſt, è cœlo à Moſe advocatam. Per divinitatem ergo quam Moſes advocavit, prout docet Rabbi Manaſſe Ben-Iſraël in fine ſui Conciliatoris, intelligunt Judæi, *nubem Domini quæ interdiu, & ignem qui noctu erat ſuper tabernaculum.* Atqui ea non erat ipſa divinitas, ſed præſentiæ Dei benevolæ ſignum viſibile, ex quo indubitato colligebant, Deum ipſis præſto eſſe & auxiliaturum. Præterea ipſe Vir Doct. paulo poſt contendit miraculum hoc fuiſſe perpetuum; *columna nubis*, ait, *toto deſerti tempore ſu-*

Divinitas quæ deſcendit fuit nubes & ignis.

per tabernaculum apparuit. Si id fuerit perpetuum, quomodo Moses divinitatem, quæ perpetuo insidebat tabernaculo, ad se è cœlo ad libitum advocabat? Ne jam dicam, illud præsentiæ divinæ signum primum apparuisse Mose nec advocante, nec ut compareret orante, & procul dubio Mose ne cogitante quidem; sed spontaneo Dei favore, qui nube illa duce populum per mare rubrum & desertum ducere voluit. *Exod.* XIII. 21, 22.

Christus in cœlos imperium habet.

Hisce conferamus quæ de Jesu Christo narrat historia Evangelii. Illum in cœlos imperium obtinere, adeo manifestum est, ut nulla exceptione obscurari possit. Ascendit in cœlum; & in confirmationem supremæ suæ potestatis, inde, juxta promissum suum, decimo post adscensionem suam die ipso Pentecostes festo in Apostolos suos Spiritum Sanctum demisit: qui cum sit ipsius Dei spiritus, manifestum est eum, qui in Spiritum Dei potestatem habet, super omnia evectum Deo proximam dignitatem adeptum. Angeli ipsi ut Domino, etiam dum in terris versaretur, ministrasse leguntur, *Matth.* IV. 11. exaltato autem in cœlis subjecti esse passim dicuntur, *Phil.* II. 10. *Eph.* I. 20, 21. 1 *Pet.* III. 22. Cœlum, cum baptizatus esset, ipsi fuit apertum, & Spiritus Sanctus instar columbæ in ipsum descendit, additaque fuit vox è cœlo, *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacuit anima mea. Matth.* III. 16, 17. Cum hisce quæ de Mose dicta sunt nullatenus comparari queunt.

Christi miracula fuere universalia.

Quod addit Vir Doct. Mosen in omnia elementa miracula edidisse, videamus an in eo ullatenus cum Jesu Christo conferri possit. Miracula Christi adeo fuere universalia, ut vix quicquam in natura

tura excogitari poſſit, in quod Chriſtus poteſtatem ſuam non exercuerit: eſtque tanta miraculorum Chriſti varietas, ut unde initium recenſendi faciendum ſit vix reperiam. Sanavit unico verbo & in inſtanti omnis generis morbos; cæcis natis viſum non tam reſtituit, quam dedit, mutis loquelam, ſurdis auditum, claudis greſſum; paralyticos ſanavit, leproſos mundavit, ſedavit tempeſtatem, inambulavit aquis, piſces in diſcipulorum retia compulit, alium eum ſtatere in ventre in hamos Petri, ut tributum ſolveret, panes multiplicavit, dæmonia ejecit, ac tandem mortuos excitavit: adeo ut poteſtatem ſuam exſeruerit in mare, ventos, piſces, panes, dæmones, morbos, quin & mortem ipſam.

His ſi addamus ſigna & miracula in ipſius gratiam à Deo facta, magis ejus ſupra Moſen excellentia erit conſpicua. Conceptus eſt virtute Spiritus Sancti, & natus ex virgine illibata: Conceptio illius per angelum eſt annuntiata matri, nativitas per angelum, imo immenſam angelorum multitudinem, celebrata: per novæ ſtellæ apparitionem Magis in oriente indicata: Ipſi poſt baptiſmum ex aquis aſcendenti cœlum eſt apertum: Spiritus in eum deſcendit inſtar columbæ, & vox è cœlis audita: *Hic eſt filius meus dilectus in quo complacuit anima mea.* Poſtea in monte eſt transfiguratus, eademque vox è cœlo audita; & quod omnium miraculorum maximum eſt, & quo Moſes deſtitutus fuit, ex morte à Deo eſt reſuſcitatus; quod quam evidenter ejus miſſionem divinam comprobet, in ſequentibus dicetur. Adeo ut vita ejus, cujus nulla pars iis deſtituta, quaſi continua fuerit miraculorum hactenus inauditorum

Miracula in ejus gratiam facta.

R ſeries.

ſeries. Hiſce ſi jam addamus quæ porro ab Apoſtolis in doctrinæ Chriſtianæ confirmationem facta ſunt, magis illius præ Lege eluceſcet dignitas. Afflatu Spiritus Sancti omnium linguarum cognitionem unico momento adepti, ac de rebus divinis variis linguis locuti ſunt: Impoſitione manuum ſuarum dona Spiritus Sancti fidelibus communicarunt: morbos quoſcunque verbo ſanarunt: mortuos excitarunt: Dæmonia ejecerunt: quin & ipſa Petri prætereuntis umbra, *Act.* v. 15. & ſudaria Pauli ægris impoſita, *Act.* xix. 12. quemcumque morbum ſanarunt. Quid cum his comparari poſſunt miracula, quæ recenſente Viro Doct. à Moſe, & in confirmationem ipſius Legis ab aliis Prophetis facta ſunt?

Miracula Chriſti habuere effectus permanentes, Moſis non.

Addit Vir Doct. contra meam aſſertionem, miracula Moſis fuiſſe permanentia, ſeu effectus eorum fuiſſe permanentes. Equidem nullius miraculi Moſaici effectum fuiſſe permanens, ego non affirmaverim: Verum generatim loquendo id de miraculis Moſis dici poteſt: Quoniam ferme omnia, paucis tantum exceptis, cito tranſierunt, nec diuturnos & permanentes, qui longo poſt tempore in hominum oculos incurrerent, reliquerunt effectus. Hujuſmodi cum pauca admodum recenſeat Vir Doct. ſatis fatetur reliqua, hoc eſt, pene omnia Moſis miracula, in ipſa operatione miraculoſa tranſiiſſe, nullo relicto ſui veſtigio vel monumento, niſi quod in hominum memoria conſervaretur.

At miracula D. Jeſu ferme omnia eorumque effecta fuere permanentia. A morbis liberati ſani, cæci videntes, claudi ambulantes, è quibus dæmones fuere ejecti abſque morbis, & mente ſibi

conſtante,

conſtante, viventes conſpecti ſunt ab hominibus, è mortuis reſuſcitati inter homines verſati ſunt. Et hac ratione omnia ferme Chriſti miracula conſiderando permanentes eorum deprehendentur effectus.

Sed aliud eſt, in quo Vir Doct. miracula Moſis præferenda putat, quod omnia illa *facta ſint coram toto Ægypto, & poſtea in deſerto coram toto Iſraële, omnibus videntibus & audientibus.* Verum D. Jeſus hac in parte Moſe inferior non eſt. Verum quidem eſt, totus populus nunquam fuit congregatus ut omnes ſimul nemine excepto miracula Jeſu conſpicerent, neque id fieri potuit: Attamen D. Jeſus per vicos & urbes, in Synagogis & plateis, Hieroſolymis & in templo, & in ipſa feſtorum frequentia coram ingente hominum multitudine, omnibus, tam inimicis quam amicis, inſpectantibus, miracula ſua edidit, adeo ut nemo de eorum veritate ambigere potuerit. Imo ait Vir Doct. *paulo poſt, eo in loco ubi hæc geſta narrabantur fidem non præſtitere Judæi.* Sed aliud eſt credere miracula eſſe facta: aliud, credere illum à quo miracula facta ſunt à Deo eſſe miſſum & Meſſiam. Poſterius non crediderunt Judæi; non quia opera illa quæ in Evangelio narrantur à Jeſu facta negabant; ſed quia iis ſe perſuaderi non ſunt paſſi, ut Jeſum crederent eſſe Meſſiam: Sicut Vir Doct. etiam paſſim hoc ſuo ſcripto contendit, *etiamſi hæc miracula facta eſſent, tamen non debuiſſe nec potuiſſe Judæos Jeſum agnoſcere eſſe Meſſiam.*

Facta ſunt coram omnibus.

Alibi, nempe *Num.* VI. *ad Quæſt.* II. ait Vir Doct. *Veriſimile eſſe, talia non egiſſe Apoſtolos, ſiquidem pugnis & verberibus eos frequenter ex ſynagogis Judæi abjiciebant: Cum tamen rex Pharao Moſen ita*

Ratio cur Apoſtoli, etiam factis miraculis, à Ju-

dæis male sint mulctati.

rigorose tractare non ausus fuerit, quamvis ab eo totum regnum desolatum atque eversum periclitatus esset. Sed vero, non videtur Vir Doct. meminisse atrocis illius comminationis, quæ refertur *Exod.* x. 28. *Dixit Pharao ad Mosen; recede à me, & cave ne ultra videas faciem meam; quocunque dië apparueris mihi morieris.* Neque postea Moses coram Pharaone comparuit. Præterea, nullum est in historia Mosis indicium, unde liquet Pharaonem divinam Mosis missionem agnovisse: contraria omnia: nam & postquam egressus esset Israël ex Ægypto, & hæreret circa mare rubrum, eum Pharao cum integro exercitu est insecutus, ut populum internecione deleret; & cum transiret mare rubrum eum insecutus est. Quid evidentius indicium requiri potest, unde colligatur, Pharaonem nec missionem Mosis, nec liberationem Israëlis à Deo esse credidisse? Sed porro, alia fuit miraculorum Mosis, alia miraculorum Jesu Christi conditio: Mosis miracula omnia fere fuere horrida & formidolosa, variæ nim: plagæ, & postea fulgura, tonitrua, & horrenda in peccatores judicia. Miracula vero Jesu Christi omnia mera fuerunt beneficia, liberationes à morbis & infirmitatibus, similiaque: Atqui notum est, beneficiis homines probos ac veritatis & virtutis amantes proprie allici: pœnis vero malos terreri, non ut credant, sed tantum ut ab externo maleficio desistant. Non mirum igitur impium Pharaonem plagis territum, ut à maleficio abstinuerit; infideles autem Judæos beneficiis Jesu Christi & Apostolorum non potuisse retineri, ne eos quos tuto se lædere posse credebant, quibusvis contumeliis & injuriis male mulctarent.

Objicit

Objicit Vir Doct. *Quod si Christus jam ex mortuis suscitatus toti Israëlis cœtui publice dixisset, audi Israël, ego sum Dominus, &c. abs dubio totus Israël credidisset usque in præsentem diem, nec dubitationi locus relinqueretur.* Resp. 1. Hoc esse Deo rationem ac modum præscribere, quo se hominibus revelare debeat: quod ab omni ratione alienum est. 2. Semper requirit Vir Doct. ejusmodi evidentia documenta, quibus Judæi, etiamsi maxime rebelles ac refractarii, necessario ad fidem converti debuerint. Quo autem jure id exigere potest? Participatio bonorum regni Messiæ est præmium, quo Deus fidem & obsequium ipsum recipientium & ut regem honorantium remunerari vult. Atqui si Deus ita convinceret Judæos, ut nullus dubitationi esset relictus locus, præmium illud impio ac refractario perinde præparatum esset, atque probo ac pia animi docilitate ipsum recipienti, ac morigero. Sic nullum esset discrimen inter improbum ac probum, utrumque enim Deus perinde hac sua actione converteret. At quando Deus argumenta adhibet, idonea ad convincendum animos pietatis studiosos ac Dei timentes, non vero quæ refractariis ac pertinacibus, etiam invitis, assensum extorqueant, manifestum inter utrosque discrimen facit, & utrorumque arcana in corde latentia detegit ac manifesta reddit.

Cur non oportuerit Christum se redivivum ostendere Judæis.

Tandem, neutiquam sequitur, etiamsi Jesus Christus se ex morte redivivum coram toto populo ostendisset, quod eum ut Messiam recepturi fuissent. Si hæc sufficiens Viro Doct. videatur revelatio, quæ nullum dubitandi locum relinquat, quomodo idem spondere ausit de aliis Judæis? Miracula Mosis in Ægyqto ipsi satis manifesta videntur,

Si se ostendisset, non sequitur, Judæos fuisse credituros.

dentur, ut credat ipſum à Deo miſſum: verum hæc Ægyptiis non perſuaſerunt. Deus dixit publice toti cœtui Iſraëlis; *Ego ſum Dominus Deus tuus*, &c. Hoc Viro Doct. poſt tres mille annos ſatis evidens videtur documentum, ut ſculptile non adoret, idemque fortaſſe pro tota ſua gente ſpondere auderet: Et tamen videmus ipſum illum populum, qui miracula illa præſens vidit, qui hæc verba à Deo in monte prolata audivit, ſtatim relicto Deo tam clare & manifeſte ſe ipſis oſtentante ad idololatriam deſciviſſe, & vitulum aureum adoraſſe. Si aliquis ex decem tribubus ſub Jerobeamo in Dan & Bethel ſacrificantibus ſimiliter dixiſſet, Si Deus toti cœtui Iſraëlis jam in templo miraculoſe apparens publice diceret, ſe eo ſolum in loco coli velle, abs dubio totus Iſraël crederet, nec dubitationi locus relinqueretur; quid huic homini reſpondendum cenſeret Vir Doct. niſi quod Deus pro ſua benignitate hoc tam clare revelaverit, ut nemo pius, nemo cordatus, nemo eam quam debuit docilitatem afferens, poſſit dubitare: Et tamen ea revelatio, quæ ipſi ſumma cum ratione ſufficere videtur, totis decem tribubus, tot Iſraëlitarum myriadibus, non ſuffecit. Eodem modo & nunc Judæi rejicere potuiſſent Chriſtum, etiamſi poſt mortem ſuam ſe redivivum coram toto populo oſtendiſſet; quod Vir Doct. credit abunde ſufficiens futurum fuiſſe ad fidem Iſraëli perſuadendum. Negare quidem non potuiſſent eum reſurrexiſſe, ſicuti nec miracula, quæ coram oculis ſuis fieri viderunt, negare potuerunt: Verum ſicuti illis conſpectis non fuere permoti ad fidem, ſed ea principi dæmoniorum adſcripſerunt: ita fieri potuiſſet, ut nec ipſius redivivi

divivi apparitio ipſos ad fidem adduxiſſet. Cui ſemel conſtitutum eſt alicui rei fidem denegare, etiam clariſſima & evidentiſſima in dubium vocabit, neque ullis ſe rationibus perſuaderi patietur: Præſertim ſi ea ipſi ſtat ſententia, quam Vir Doct. aliquoties in ſcripto ſuo inculcat, non licere Judæo fidem adhibere Chriſto, quantacumque fecerit miracula. Coram talibus fruſtra Chriſtus redivivus apparuiſſet: Principes Sacerdotum & Seniores, qui, narrante Matthæo *cap.* XXVIII. II. *&c.* ex relatu militum audiverant omnia prodigia quæ in reſurrectione Chriſti contigere, certi erant, Chriſti cadaver è monumento à diſcipulis furto non eſſe ablatum; & tamen data pecunia perſuaſerunt militibus, ut falſum illum rumorem diſpergerent.

Is eſt quæſitus prætextus.

Ita ut hic quæſitus tantum ſit prætextus. Si enim revelatio non ſit ſatis clara, quamdiu incredulus aliquis dicere poſſit, ſi hoc vel illud feciſſet Deus ego crediidiſſem, ubi tandem erit finis? Deus petulantiæ humanæ ſuis miraculis quotidie inſervire deberet: Quod enim tibi ſatisfacturum dicis, de alio ſpondere non potes. Ita ut eo tandem redeat Viri Doct. argumentatio: Quod tum ſolum ſufficiens ſit revelatio, quando omnes illi credunt. At ſic nulla unquam dabitur ſufficiens revelatio: ſemper enim incredulus ſolidiora quibus ad fidem perducatur requirere poteſt argumenta, & ſemper nova ac majora deſiderare miracula. Inde tandem ſequetur, quod omnis incredulitas pendeat à defectu revelationis, nulla autem à mentis pervicacia: Hoc eſt culpam in Deum conjicere, niſi velit cogere hominum mentes, & nolentibus vim adhibere. Expendenda ſunt argumenta

æquo pio ac docili animo: Quod si faciat Vir Doct. manifestioribus argumentis Evangelii quam Legis Mosaicæ divinitatem confirmari videbit.

Veritas & certitudo testimonii Apostolorum.

Putat tandem Vir Doct. nullius esse ponderis, quod aliqui homines, duodecim videlicet Apostoli, dixerint, se vidisse Jesum redivivum in cœlum adscendere. Verum ipse non gravatur testimonio unius Elisæi credere, Eliam vivum in cœlum à Deo esse assumtum. Apostoli autem duodecim unanimiter testantur, se Jesum vidisse in cœlum ascendentem, non in turbine, ut vix & nonnisi subito id conspici potuerit, sed placide, ita ut ipsum ascendentem perfecte viderint: Et testimonium suum comprobarunt signis & prodigiis admirandis, quæ omnia se in nomine Christi à Judæis crucifixi, & à Deo Patre resuscitati & in cœlis exaltati, & virtute ab ipso accepta, facere constanter professi sunt. Adeo ut unumquodque ab ipsis factum miraculum evidens ascensionis Jesu Christi comprobatio fuerit. Et præsertim missio illa Spiritus Sancti in Apostolos die Pentecostes, juxta promissum Domini, per quem in instanti omnium linguarum cognitione fuere imbuti, variisque linguis locuti.

Hisce omnibus non obstantibus Vir Doct. illicitum credit Judæis, Jesum agnoscere pro Messia, ob rationes quas hic uno tantum verbo attingit, sed quas alibi fusius proposuit: Ad quas itaque nihil reponam; sed singulas suo loco, ubicunque occurrent, plenius expendam.

CAPUT

CAPUT II.

Probatur veritas historiæ Novi Testamenti.

HÆc omnia quæ de Jesu Christo diximus eximia sunt, & vere divina: Sed alia jam superest quæstio, an probari possit hæc ita vere contigisse, ac proinde justam esse causam quæ historiæ hæc narranti fidem adhibere suadeat. Ego contendo contra Virum Doct. omnes rationes, quibus historiæ Veteris Testamenti veritas comprobatur, validius concludere pro veritate historiæ Novi Testamenti: nullamque justam proferri posse rationem, qua fides illius suspecta reddatur.

Ego ut id adstruerem, hoc argumento usus sum. Si falsa est historia Novi Testamenti, alterutrum erit in causa; vel quod illius scriptores vana credulitate fuerint decepti, & res sibi non exploratas scripserint, aliorum relationi temere credentes: vel quod mundum decipere intendentes ea chartæ commiserint, quæ ipsi confinxerant, quæque falsa esse persuasi erant. At neutrum de iis dici potest. Prius non posse dici, non negat Vir Doctissimus, estque id per se & sua luce manifestum. Restat ergo alterum.

Scriptores N. Test. potuere vera scribere.

Hic ego urgeo, discipulos Jesu Christi, etiamsi voluissent fabulam comminisci, non tamen fieri potuisse, ut tam apte inter se cohærentem concinnarent. Historia enim Novi Testamenti per omnia sibi constat. Ipsi vero fuere homines plebeji & idiotæ. Regerit Vir Doct. *Paulum*, à quo plures fuere conscriptæ epistolæ, *non fuisse idiotam*. Fateor: Sed ego respicio scriptores Evangelio-

Narrationem suam, si falsa esset, non potuissent confingere.

rum, quibus historia Jesu Christi continetur, illius præcepta ac promissa recensentur, extra quæ Apostolorum epistolæ nihil ad salutem creditu necessarium continent. Esto Lucas medicus fuerit, nihil singulare habet, quod non & ab aliis sit narratum Evangelistis, nisi forte circumstantiam quandam quæ ad historiæ majorem elucidationem aliquatenus facit. Ipsa etiam Evangelia satis arguunt, ipsorum autores non fuisse homines sapientia & eloquentia humana instructos. Nullo artificio historia est adornata, non accuratus secundum rerum gestarum seriem ordo observatus, non adhibita verborum lenocinia; sed stylus est humilis, narratio simplex, & in ipsa illa simplicitate vis quædam est & energia, quæ lectoris præjudiciis vacui animum mirifice afficit. Scripturarum intelligentia, quæ in scriptis ipsorum elucet, non studio ac labore acquisita fuit, intenti enim fuere ante vocationem suam solummodo operi manuario; sed per Spiritum Sanctum miraculose in ipsis producta, qui latentem prophetiarum sensum ipsis reseravit: Ita ut id ad doctrinæ ipsorum confirmationem faciat. Verum & vitæ ipsorum simplicitas etiam in illa cœlesti sapientia tralucet. Ita ut nihil hic fictum aut fucatum, sed omnia sincera reperiantur.

Nec sperare, se eam mundo persuasuros.

Addidi: Nec potuisse sperare, se eam toti mundo persuadere posse: quia si mentiti fuissent, consentientibus suffragiis hominum, quibus præsentibus miracula illa facta narrant, mendacii coargui potuissent. Objicit Vir Doct. *Hæc non fuisse credita eo in loco ubi facta narrantur.* Verum hoc ego constanter nego. Miraculis quidem illis plurimi Judæi non fuere permoti, ut Jesum agnoscerent

ſcerent Meſſiam, uti paulo ante dixi: ſed non negarunt, opera illa à Jeſu Chriſto & Apoſtolis ejus eſſe facta. Et ſiquidem facta non eſſent, Judæi, qui crucifixione Chriſti, & Apoſtolorum è Synagogis ejectione, manifeſte ſatis odium ſuum prodebant, eorum falſitatem avidiſſime coram toto mundo patefeciſſent. Penes ipſos erat Reip. imperium, Apoſtoli ipſorum imperio ſubjecti; indigniſſime eorum Senatus ferebat, Jeſum, ab ipſis condemnatum & Pilato ut crucifigeretur traditum, prædicari reſuſcitatum & in cœlos ſublatum. Itaque omni ſtudio mendacium iſtud coarguiſſent, & facile, ſi miracula illa non contigiſſent, reprimere potuiſſent.

Quod autem hic Vir Doct. objicit Papiſtarum illa ficta miracula, quibus non minus fidei præſtitum ſit à Chriſtianis, quam Evangelio; nihil plane ad rem facit. Quod enim Vir Doct. dicit, *exactiorem fuiſſe iis temporibus ordinem in miraculis diſquirendis, quam Chriſti & Apoſtolorum tempore;* plane aliter ſe habet. Illicitum fuit illo tempore ullam miraculi, quod jactabatur, diſquiſitionem inſtituere; & ſi quis id negaſſet, *non fuiſſet minus*, ut Vir Doct. recte ait, *quam perfidus Judæus, ſaltem hæreticus.* Itaque tum diſſeminabantur quædam quaſi miracula clam & paucis conſciis facta: quæ non tantum tuto diſſeminabantur, ſed & quæ examinare quibuſque contradicere tutum non erat: eaque Monachorum ac Epiſcoporum autoritate credulæ plebi perſuadebantur: Naſutiores, quibus fraus ſubolebat, mortis aliorumque ſuppliciorum metu terrebantur, ne ea inquirerent, aut detecta fraude ea in dubium vocarent. Contraria omnia fuere in Apoſtolis: Miracula ipſorum

Diſcrimen inter ea, & ficta Papiſtarum miracula.

rum ſine ſupplicii metu diſſeminare non licuit; multo minus, ſi mendacia fuiſſent, licuiſſet: In ea inquirere non modo tutum fuit, ſed & Magiſtratui gratum: quin & ipſe Magiſtratus ſeveram inquiſitionem inſtituit: & ſi quis fraudem aliquam hic detexiſſet, gratam primoribus Judæorum navaviſſet operam, & procul dubio præmium meruiſſet: Apoſtolos autem ut vanos miraculorum fictorum jactatores, & populi per mendacia ſeductores, certum manſiſſet ſupplicium. Si itaque cum fabuloſis hiſce Papiſtarum miraculis fabulas conferre velit Vir Doct. ne cum iis Apoſtolorum conferat miracula, ſed fabulas Rabbinorum, quæ plenis modiis in Thalmude exhibentur, & quædam adeo futiles, inſulſæ ac ridiculæ, ut à ſani cerebri hominibus excogitari non poſſe videantur: Quas tamen miſera Judæorum plebs, Rabbinorum autoritate occæcata, ut certiſſimas veritates à patribus traditas, recipit. Equidem ſæpe miratus ſum, Rabbinos ineptiſſimam illam fabulam de morte Moſis, quod poſtquam bis angelum Samaëlem repuliſſet, ipſique cornu gloriæ ſuæ excuſſiſſet, tandem ſuper ore Domini, qui oſculando animam ipſi è corpore evulſerit, mortuus ſit, etiam ex ipſa hiſtoria ſacra velle confirmare. Verum evenit illis, quod *Grotius in Annot. in Matth.* XXI. 43. prudentiſſime obſervat: *Inter pœnas Judaicæ gentis nulla eſt nobilior, quam quod poſt Chriſtum repudiatum non modo Prophetiæ dono omnino ſunt privati; ita ut illud ipſum lumen olim & ſidus peculiare gentis Hebraicæ ex eo ad Chriſtianos tranſierit; ſed quod & omnis illa ſcientia Legis, quæ humanis præſidiis comparari poterat, verſa eſt in putidiſſimas fabulas, quibus ſcatet Thalmudicus*

dicus liber: tales certe, ut, qui eis fidem adhibeat, judicandus sit non modo divino spiritu, sed magna etiam parte sensus communis esse destitutus. Et sane si ulla gens est fabulis dedita, est gens Judæorum; neque ulla facilius à Rabbinis ac majoribus decipi fabulis potest quam illa; quoniam unicam patrum traditionem indubitatum fidei fundamentum credit. Quod & hic Vir Doct. late admodum urget. Ejusmodi opinione ac præjudicio imbutis quidvis, quantumvis absonum, ridiculum ac rationi repugnans, persuaderi potest. Unde & fabulæ Judaicæ jam olim in proverbium abierunt.

Sed & in eo errat Vir Doct. quod paucissimi ex Judæis Christo credidere. Ipso die Pentecostes Petrus unica oratione tria Judæorum millia ad fidem convertit, *Act.* 11. 41. qui numerus quotidie auctus est, adeo ut *Act.* XXI. 20. legantur aliquot *myriades ex Judæis* credidisse. Dicit Vir Doct. *aliquos ex infima plebe fuisse constat, cæteri fortasse fuerunt Samaritani & Idumæi, qui nil præter nomen Judæorum habebant.* Respondeo. Fortasse fuerunt flos populi, qui in toto populo Judaico pietate ac timore Dei maxime excellebant; neque de eo dubitandum est: an vero conditionis lautioris an tenuioris fuerint, parum refert, neque id operæ pretium est inquirere. Cum ipse Dominus à Judæis illius temporis sit vocatus Samaritanus, nihil mirum ejus sequaces etiam nunc Samaritanos haberi. Verum si Samaritani nihil præter nomen Judæorum habebant, hi certe Samaritani non fuerunt: quoniam *omnes* fuere *Zelatores legis*, *Act.* XXI. 20. & indignissime ferebant, gentibus salutem prædicari, sine observatione ceremoniarum Legis.

A plurimis Judæorum fuere credita.

Ita

Apostoli voluerunt vera scribe.

Ita quidem probatum est, eam fuisse Apostolorum conditionem, ut comminisci falso historiam Evangelii non potuerint. Sed supponamus, tales fuisse, ut potuerint; rationes sunt evidentes, quæ suadent ipsos veritatem, de qua, uti nunc ostendimus, plene persuasi erant, sincere absque ullo fuco ac fraude scripsisse. Qui aliquid facit, & quidem magni momenti, id finis alicujus ac boni obtinendi causa facit. Nullo enim fine aliquid facere, in sani cerebri hominem non cadit. At si Apostoli veritatem sincere non scripserint ac testati sint, nullus excogitari potest finis, quem intenderint: non famam, non honores, non divitias. Sane testari rem aliquam à se visam, & ob testimonium ejusmodi quævis supplicia ac mortes crudelissimas sustinere, &, cum sola illius abnegatione vitam redimere liceat, nihilominus in testimonio ejusmodi reddendo constantem esse, mortemque ultro subire, invictum sinceritatis argumentum est: Nec video quid majus requiri possit.

Argumentum hoc, quod mihi ferme ejusdem cum demonstratione evidentiæ esse judicatur, *conjecturale* vocat Vir Doct. cujus etiam solutionem *ex conjecturis se daturum* ait. Respondeo; mirum non esse, eos, qui à vera facti alicujus causa animum & oculos avertunt, per varias conjecturas temere errare, neque ullam reperire posse, in qua solide acquiescant. Cum itaque omnes Viri Doct. conjecturæ sint fallaces, omnique verisimilitudine destitutæ, quid aliud inde colligere potest, nisi (quod res est) Apostolos de veritate rei quam testantur plenissime persuasos, mortem omniaque adversa maluisse ultro in se suscipere, quam veritatis

veritatis ſibi certiſſime cognitæ teſtimonium non præbere? Verum conjecturas ejus audiamus. Hic autem velim Virum Doct. majorem in recenſendis Apoſtolorum actis ingenuitatem oſtendiſſe; ſi enim hiſtorias, quas ex Novo Teſt. citat, ingenue recenſuiſſet, facile plures ſuarum conjecturarum in auras evanuiſſe deprehendiſſet.

Potuerunt amittere ob prædicationem ſuam, famam & honores.

Primo ait, *certum eſſe, Apoſtolos nec famam nec honorem, cum nullum habebant, utpote infimæ ſortis homines, amittere potuiſſe.* Sane & infimæ ſortis homines honeſti viri fama, quæ glorioſiſſima eſt, ac pretioſiſſima, & cui nulla altera comparari poteſt, gaudere poſſunt; & miſera eſt religio, quæ famam ex divitiis ac eminentia mundana ſolummodo æſtimat. Addit Vir Doctiſſ. in contumeliam Pauli, quod *coriorum fuerit ſutor.* Sane Paulum primarium inter Judæos fuiſſe virum ex hiſtoria & Epiſtolis ejus nimis manifeſtum eſt. Ipſe autem amore veritatis divinæ omnia quibus fruebatur commoda floccifecit, & ad eum paupertatis ſtatum redigi maluit, ut vili opificio ſibi victum pararet, quam ut veritatis agnitæ propagationem contra conſcientiæ dictamen negligeret. Ne jam addam, etſi Paulus ante ſuam ad fidem Chriſti converſionem ſe ad opificium aliquod addiſcendum contuliſſet, nihil inde in opprobrium aut deſpectum ejus poſſe concludi. Quoniam (uti doctiſſimi Viri obſervant) mos erat doctiſſimis Judæorum opificium aliquod diſcere, unde, ubi res ferret, ſe ſuſtentarent: alii fuere ſutores, alii piſtores, alii pelliones. Vide *Grotii annot. in Matth.* XIII. 55. & *Act.* XVIII. 3. ubi id ex Joſepho aliiſque probat, Sed eſto: fuerint omnes vilis conditionis homines: tanto minus ſperare potuerunt, annuntiationem

ſuam,

ſuam, ſi falſa fuiſſet, apud quemquam fidem inventuram.

Non potuiſſent ſperare rerum divinarum magiſterium, ſi falſa dixiſſent.

Præmium hujus prædicationis, ait Vir Doct. *fuit, ut ipſis pro divinis habitis omnia traderentur, paratum ubique eſſet hoſpitium, & haberent rerum divinarum magiſterium.* Verum, ſiquidem falſa annuntiaſſent, nec miraculis ſuam doctrinam confirmaſſent, quo fundamento præmium ejuſmodi ſperare aut conſequi potuiſſent? Prædicabant Jeſum Chriſtum, à Judæorum Synedrio ut blaſphemum condemnatum, & malefici inſtar cruci affixum, eſſe promiſſum Meſſiam, è mortuis ſuſcitatum, & in cœlis à dextris Dei ſedere. Quomodo, ſi hoc confinxiſſent, ſibi perſuadere potuerint, aliquem adeo in toto mundo fore fatuum, qui iſti annuntiationi fidem adhibuiſſet? quid aliud, niſi omnium execrationem, tanquam mendaces & impoſtores, aut irriſionem, tanquam ſtolidi & fatui, experti fuiſſent? Et quis credat, Judæorum primores, odio intenſiſſimo contra ipſos accenſos, nunquam fraudem iſtam, ſiquidem falſo miracula ſua jactarent, detecturos fuiſſe? Itaque loco magiſterii fidei & hoſpitii certi, inveniſſent infamiam, irriſionem, carceres & ſupplicium, neque aliud exſpectare potuiſſent.

Sibi non quæſiverunt divitias, nec collectas ab Eccleſiis.

Divitias, pergit Vir Doct. *non acquirebant, quia non niſi inter infimam plebem vagabantur; ſed neque aliquas habebant, quas pro Evangelio annuntiando perderent: interim victum ex prædicatione Evangelii habebant, petebant gratiæ nomine collectas ab Eccleſiis, & fideles prædia ſua vendentes pretium apponebant pedibus Apoſtolorum.* Reſp. Non reliquerunt quidem divitias, attamen omnia quæ poſſidebant, domos, naves, & opificium quo ſibi ac familiæ victum

victum parabant. Collectæ, quas Paulus *gratias* vocat, non exigebantur Apostolis, sed pauperibus Hierosolymitanis sublevandis, præsertim tempore famis. 2 *Cor.* VIII. Tantum vero abest, ut sibi Paulus gratias ejusmodi petierit, ut plurimis in locis declaret, se nemini oneri fuisse, sed labore manuum sibi parasse victum, ut Evangelium gratis annuntiaret: Quod adeo manifestum est, ut mirer Virum Doct. hic ita Pauli verba detorsisse. Vide inter alia 1 *Cor.* IX. 14, 15. &c. *Qui altari deserviunt, cum altari participant. Ita Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc uti ita fiant in me: bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.* Et paulo post. *Quæ est ergo merces mea? Ut Evangelium prædicans, sine sumtu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio.* Vide & 2 *ad Corinth. cap.* XI. 7. XII. 13. 1 *Thess.* II. 9. *Act.* XX. 34. Et 2 *Thess.* III. 8, 9.

Sed vero, spectaverint victum, quomodo eum sperare potuissent, quomodo aliquos exspectare discipulos, si falsa annuntiassent? Fortasse novitate prædicationis quidam in initio potuissent allici; sed fraude detecta statim ab omnibus deserti fuissent. Ita semper contigit impostoribus Judæis. Barchochebas se venditavit esse Messiam; habebat prophetam Aquibam, qui multa jactabat miracula: plurimi credulitate vana in initio decepti sunt; sed illis profligatis ac fraude detecta ab omnibus fuere deserti. Et similis omnium impostorum, quos in initio Judæi apertis ulnis avide exceperunt, exitus fuit, etiam nuperi ridiculi

Nec, si spectassent, sperare potuissent.

Messiæ Sabetha Sevi. Quis nunc illi adhæret? ne unus quidem. Addo præterea, quod victus, quem suppeditabant fideles, pretium condignum non fuit compensandis persecutionibus, suppliciis ac tormentis, quæ sustinebant, & continuo exspectabant. Tolerabant *famem*, *nuditatem*, *angustiam*, *periculum*, *gladium*: *Rom.* VIII. 35. *Esuriebant*, *sitiebant*, *nudi erant*, *colaphis cædebantur*, *spectaculum erant facti mundo*, *& reputati tanquam purgamenta mundi*: 1 *Cor.* IV. 9, 10, 11. *& seqq.* Ipse Paulus *sæpius fuit in carcere*, *quinquies flagellatus*, *ter virgis cæsus*, *semel lapidatus*, & *continuos* sustinuit *labores ac molestias*, 2 *Cor.* XI. Quam hæc habent proportionem cum victu, qui ipsis ab Ecclesiis quidem suppeditabatur, sed quo sæpe ob persecutiones destituebantur, famem ac nuditatem sustinere coacti.

Persecutiones sustinuere gravissimas à Judæis & Ethnicis.

Si *nullum ipsis vitæ periculum metuendum fuit*, *nisi à Judæis*, *non autem à Græcis & Romanis*, ut ait Vir Doct. satis eo Judæorum malignitatem prodit, apud quos hominibus sanctissimam doctrinam inculcantibus, ut paulo post Vir Doct. ait, periculosior fuit commoratio, quam apud gentes verum Deum ignorantes. Verum ignorantia historiæ Virum Doct. in errorem abduxit. Persecutio Christianorum à Judæis quidem cœpit; verum non multo post Ethnici majoribus animis in Christianos insurrexerunt: Apostoli autem non nisi ægre permoveri potuerunt, ut relictis Judæis, à quibus persecutiones sustinebant, se conferrent ad gentes. Sed & cum inter illas Evangelii sermo increbrescere cœpit, duriorem experti sunt sortem. Id testantur Apostolorum epistolæ ad gentes fideles scriptæ, in quibus crebræ occurrunt consola-

consolationes, & adhortationes ut persecutiones Evangelii causa fortiter tolerent, quas patiebantur non à Judæis, sed à suis magistratibus & popularibus. Quod inter alia evidenter liquet ex 1 *Epist. ad Thess.* II. 14. *Vos imitatores facti estis fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu; quia eadem passi estis vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Judæis, qui & Dominum occiderunt Jesum.* Non autem, persecutionem sustinentibus Ecclesiis, Apostoli earum ædificatores à persecutione immunes erant. Vide & 2 *Cor.* I. Tum Apostoli Jacobus & Petrus in epistolis suis, quas dirigunt, hic ad *dispersos in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia & Bithynia*, ille ad *duodecim tribus dispersas*, multi admodum sunt in consolandis fidelibus contra persecutiones; quas manifestum est non sustinuisse à Judæis, quorum extra Judæam nullum erat imperium, sed à gentibus sub quarum imperio in dispersione vivebant; licet Judæis, pro odio suo in Christum, eas instigantibus id factum esse neutiquam negare velim.

Recepere quidem *Romani aliquoties novos Deos*, non vero cum rejectione Deorum jam olim ab ipsis receptorum: Religio autem Christiana Deos gentium validissime impugnavit. Negat Vir Doct. *Apostolos publice contra gentium idola prædicasse.* Verum hoc negans, simul negare debet, Apostolos publice Evangelium prædicasse: Leguntur autem passim publice prædicasse non tantum in Judæorum synagogis, sed & coram gentibus, & coram Magistratibus constituti intrepide & aperte fidem suam professi sunt. Ipsa Evangelii prædicatio idololatriæ Ethnicæ impugnatio est, & conversio ad fidem Christi abjectio idololatriæ. *Con-*

Publice contra gentium idola prædicarunt.

versi estis ad Deum ab idolis, inquit Paulus 1 *Thess.* 1. 9. *ut vivo ac vero Deo serviatis.* Non autem semper illius distincta mentio fit: quoniam scriptoribus sacris in more fuit per compendium tantum concionum Apostolicarum summam tradere: neque operose describere, quod per se notum erat. Interim & data occasione etiam invectivas ipsorum contra idololatriam recensent. *Act.* XIV. 14. *& seqq.* cum Lystrenses conspecto Pauli miraculo, adducto sacerdote Jovis, ipsi & Barnabæ voluerunt sacrificare, ipsi scissis tunicis ajunt; *& nos sumus mortales, vobis similes homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum. Cap.* XVII. Paulus usus laudabili dexteritate Athenienses ducit ad veri Dei cognitionem, & idololatriam ipsorum egregio argumento impugnat. *Act.* XIX. impugnasse idololatriam gentium liquet ex seditione Demetrii contra ipsum concitata. Quod vero scriba civitatis dicit, nihil illos locutos contra Dianam, fecit ut homo politicus, ut seditionem compesceret, quæ semper periculosa est civitati. Sed & omnes Apostolorum epistolæ clamant, idololatriæ nullam cum Evangelio posse esse communionem.

Neque id voluerunt clam haberi. Vir Doct. quia hoc negare non potest, hic effugium aliquod, sed veritati directe adversum, quodque nunquam probare potest, commentus est; nempe, quod *jam credentibus, quibus secure & sine periculo committi poterat, secretum hoc revelaverint, & latenter: si qui vero introducebantur fratres, qui secretum id revelabant, falsos fratres appellabant.* Sane hic nobis Vir Doct. describit Apostolos per omnia similes Judæis Hispanis, qui liberos (ipso hoc nobis in sermone referente) instruunt,

ſtruunt, licere metu inquiſitionis Hiſpanicæ Deum & Legem abjurare, ſuillam comedere, idololatriam committere: ſufficere, ſi intus & animo ſint Judæi, licet factis contrarium teſtentur. Major fuit in Apoſtolis pietas, & Dei timor. Perſecutiones & afflictiones non horruerunt: flagris cæſi cum gaudio exibant à Senatu, quod digni eſſent judicati pro nomine Chriſti ignominiam pati. Quod fideles clam docuerunt, etiam palam profeſſi ſunt.

Falſos fratres vocat Paulus, non qui revelabant gentibus, idololatriam clam ab Apoſtolis damnari (uti Vir Doct. ipſis impingit) ſed qui gentes cogere volebant ad ſuſceptionem ceremoniarum Legis, & *libertatem noſtram quam habemus in Chriſto explorare*; uti *ad Gal. cap.* II. *ad Philipp. cap.* III. videre eſt: Quique non zelo pietatis, aut pro Lege Moſis, moti id urgebant; ſed tantum ut placerent Judæis; quia nempe videbant perſecutiones quotidie magis magiſque Chriſtianis à gentibus inferri, Judæos autem ab illis eſſe immunes, hac ratione eas, tanquam ipſi etiam eſſent Judæi, ſtuduerunt declinare: uti manifeſte Paulus dicit *Gal.* VI. 12. *Quicunque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Chriſti perſecutionem non patiantur.* Quos & *Phil.* III. 18. vocat *innimicos crucis Chriſti*, nimirum quidvis facientes, ut crucem Chriſti effugiant. Hi erant Apoſtolis falſi fratres, non vero, qui doctrinam Evangelii ſincere profitentes perſecutioni ſe & Eccleſiam exponebant. Et ſane Vir Doct. hic adeo aperte repugnantia dicit, ut mirer in viro acuti ingenii tantam potuiſſe locum habere oſcitantiam. Dicit *poſteros*, *jam ex fide*,

Quinam ipſis vocentur falſi fratres.

quam à majoribus imbiberant, imbutos, idololatriæ aperte contradixisse. Sane hoc adeo notum est ex scriptis non tantum Christianorum, sed & Ethnicorum, ut id negare tantumdem foret, atque soli lucem denegare. Verum quomodo fieri potuit, ut posteri, neglecto vitæ periculo, imo in certam mortem & immanissimos cruciatus se præcipitando, publice professi fuerint doctrinam, quam Apostoli, primi præcones Evangelii & Ecclesiarum fundatores, ita scrupulose non tantum Ethnicis occultaverant, sed & occultari jusserant, omnesque qui eam revelabant falsos vocarant fratres: Exinde enim non minus certo sibi persuasissent, licere, imo oportere, metu mortis & persecutionum doctrinam hanc occultam habere, neque quisquam periculum mortis pro ea adire voluisset: perinde uti nunc Judæi à parentibus edocti faciunt in Hispania. Verum cum contrarium ex scriptis tam Ethnicorum quam Christianorum constet, accusatio illa in Apostolos contorta evertitur. Sed & sibi aperte contradicit: *Apostolorum posteros* ait *ea fide imbutos contradixisse idololatriæ*: paulo vero post, *quod, quoniam Apostoli nunquam publice id fecerint, in Christianismo vel semper, vel paulo post eorum mortem, perseveraverit idololatria.* Quam hæc sibi invicem repugnantia sunt?

De dicto Pauli in Synedrio Judæorum.

Unum est, quod aliqua cum specie videatur Apostolo Paulo objicere, quod *in Judæorum senatu exclamaverit, se propter resurrectionem mortuorum judicari, atque hac ratione dissensionem quandam inter Pharisæos & Sadducæos de negotio suo concitaverit.* Verum quid hic reprehensione dignum commisit Paulus? An se negavit Christianum? minime. Tantum dixit, se judicari propter resurrectionem

rectionem mortuorum. Nonne hoc verum erat? An non præcipuum religionis Christianæ, quam Paulus annuntiabat, dogma fuit, Jesum Christum ex morte resurrexisse, omnesque in ipsum credentes & vitam ex præscripto ipsius instituentes, similiter ex morte resuscitandos? De religione ergo Christiana qui judicatur, vere judicatur de resurrectione mortuorum. Nimis autem notus erat Paulus Judæis, nimisque apertum ipsum esse Christianum, quam ut ipse, etiamsi voluisset, id negare potuisset, aut ipsi id neganti fides à Pharisæis adhibita fuisset. Locutus autem est Paulus in illo Synedrio, non speciatim de Christo, sed de resurrectione mortuorum, ut ostenderet, nullam Pharisæos habere causam Christianam religionem persequendi, quoniam ipsa dogma illud præcipuum, quod Pharisæi contra Sadducæos defendebant, vel maxime promovebat.

At coram Festo & Agrippa, inquit Vir Doct. *negavit Paulus, se quicquam contra circumcisionem aut patrias leges docuisse; cum ex Actis & Epistolis ipsius constet, quod Judæos à circumcisione & aliis legalibus avertebat.* Verum quidem est, Judæos accusationem hanc, sed falsam & maligne confictam, odio suo contra Paulum prætexuisse: sed ex nullo Actorum Apostolicorum, aut Epistolarum Pauli loco ea comprobari potest: imo omnia contrarium testantur. Solummodo docuit Paulus, hominem nunc non justificari per ceremonias Legis, sed per fidem in Jesum Christum; ideoque ceremonias non imponendas esse gentibus: Quod & ipse Vir Doct. agnoscit, utpote quibus nunquam à Deo datæ fuerunt, sed soli Israëli: non vero ulli Judæo autor fuit eas contemnendi:

Et coram Festo & Rege Agrippa.

quin & ipſe Timotheum, utpote ex matre Judæa natum, circumcidit, *Act.* XVI. 3. & ſe in templo *purificavit*, *Act.* XXI. 24. Jure ergo coram Feſto & Agrippa affirmavit, nihil ſe contra circumciſionem aut patrias leges docuiſſe.

Senſim perſecutiones graviores ſunt excitatæ ab Ethnicis.

In initio cum religio Chriſtiana nondum inter gentes invaluiſſet, certum eſt, à Magiſtratibus Ethnicis accuſationes Judæorum minoris eſſe æſtimatas, & religionem Chriſtianam conſideratam ut peculiare Judaicæ religionis dogma, cujus aſſertores ſectam peculiarem inter Judæos conſtituebant, quam ad ſe nihil pertinere Ethnici credidere. Poſtea autem cum, multis ex gentibus eam amplectentibus, celebrior eſſet facta ac magis innotuiſſet, illius profeſſores durius multo fuerunt excepti, quam Judæi. Prætor à Paulo veniam deprecatus eſt, non quia verberaverat Chriſtianum, ſed civem Romanum, quod juxta leges Romanas illicitum erat; quæ illo tempore reſpectu Chriſtianorum nondum abrogatæ erant: ſed non multo poſt Chriſtianis privilegium illud fuit ademptum, omneſque ſine diſcrimine, an cives Romani eſſent nec ne, ad ſupplicium ſunt rapti.

Mors Apoſtolorum veritatem prædicationis ipſorum evincit.

Negat porro Vir Doct. aliquod pro veritate hiſtoriæ Evangelicæ poſſe duci argumentum exinde, *quod Apoſtoli pro illius prædicatione mortem obierint; quia in Republ. plurimi capitali pœna damnantur propter id commiſſum, quod crimen eſſe ſecundum ſuas leges putatur.* Verum diverſa longe illorum & Apoſtolorum eſt ratio. Malefici factum ſuum negant: ſi convincantur, aut tormentis fateri cogantur, non defendunt, ſed damnant, & ſiquidem vitam redimere poſſent, illud publice deteſtarentur, & jure ſe damnari confitentur. Chriſtiani vero

vero primi prædicationem suam ac doctrinam ultro confitentur, eam ut veram ac divinam propugnant, etsi vita offeratur nequaquam negare cupiunt, sed oblatam liberationem respuentes magno animo, quin & quandoque cum gaudio, mortem ac dirissimos cruciatus sustinent. Sane qui hæc omnia eo modo sustinet pro testimonio rei, quam se oculis suis vidisse testatur, si is alio animo quam sincero & ab omni fuco ac fraude alieno id fecisse dicatur, nullum ullius hominis testimonium ut verax ac sincerum admitti potest.

Apostoli vere pro Evangelio mortem sustinuerunt.

Tandem Apostolorum mortem violentam in dubium vocat Vir Doct. *quia post Evangelium nullam authenticam de morte Apostolorum historiam habeant Christiani, & quæ habetur, multis superstitionibus & fabulis sit referta.* Sed si hoc argumentum valet, ego similiter negare possem, fuisse Antiochum, qui Judæos gravissime est persecutus, fuisse Machabæos, Herodem, ac tandem Judæam à Vespasiano in potestatem Romanorum esse redactam, & urbem ac templum à Tito solo æquatum: Quoniam nullam habent Judæi de hisce authenticam historiam. Multa ex consentientibus historicorum narrationibus probari possunt esse vera, licet à viris spiritu divino afflatis conscripta non sint. Mortis Apostolorum historia non facit proprie ad salutem nostram, sed cognitio vitæ ac mortis Jesu Christi: Ideo necesse non fuit illam à viris divinis conscribi. Solummodo referunt, quomodo & qua occasione Evangelium ob Judæorum infidelitatem sit translatum ad gentes: ut certi simus id non proprio motu, sed sapienti Dei consilio ac directione factum. Et ibi desinunt. Mors Apostolorum tantum alle-

gatur in argumentum sinceritatis ac candoris Apostolorum, quem in prædicatione sua ostenderint. Fabulas, quibus historia illa à posterioris ævi scriptoribus conspurcata est, facile quis ab ipsa historia separabit, si antiquiores scriptores, Apostolorum ætati proximos, & consentientia ipsorum testimonia, consulat: simplicem mox deprehendet historiam, nullo fabularum fuco deturpatam. Jacobi mors traditur *Act.* XII. Petrum ac Paulum Romæ Neronis jussu fuisse interemtos, adeo constans totius antiquitatis tradito est, ut quo fundamento in dubium vocari possit, ego non videam. Reformati quidem negant, Petrum viginti quinque annis Romæ vixisse; aliqui etiam, putantes quod hac ratione fortius se Papistis opponant, eum Romæ mortuum, imo Romæ unquam fuisse, negant: Doctiores autem diligentius antiquitatis tabulis excussis, id minime in dubium vocant. Sed sive Romæ, sive alibi obierit Petrus, omnes eum pro testimonio Jesu mortem crucis, juxta prædictionem Domini, *Joaa.* XXI. 18, 19. sustinuisse consentiunt.

Atque ita quidem omnibus Viri Doct. conjecturis & exceptionibus ad argumentum meum respondi, prolixius & operosius quam initio destinaveram: Sed quia validissimæ sunt, quæ à viro sagacis & acuti ingenii excogitari potuerunt, distinctius & fusius aliquanto ad singulas respondendum putavi, ut liquido appareat, nihil alicujus momenti adferri posse, quo argumentum meum pro veritate religionis Christianæ convellatur.

CAPUT

CAPUT III.

De Comparatione argumentorum quibus Legis, & quibus Evangelii divinitas comprobatur.

UT argumenti hujus robur Vir Doct. penitius perſpiceret, quæſivi an Vir Doct. æqualibus argumentis apud Ethnicos & incredulos Moſis divinam miſſionem adſtruere poſſit? Et jure id quæſivi. Oportet enim ut Vir Doct. Moſen agnoſcens prophetam divinum, argumentis gravibus, quæ vim habent Moſis divinam miſſionem perſuadendi ad fidem iſtam perductus ſit. Si ergo religionis Chriſtianæ veritas adſtruatur argumentis ſolidioribus, omniaque quæ Legis divinitatem ſuadent argumenta validius concludant pro religione Chriſtiana, rationi conſentaneum eſt, ut qui argumentis illis perſuaſus Legem agnoſcit divinam, iiſdem fortius de divinitate Evangelii perſuadeatur. Validioribus argumentis divinitas Evangelii quam Legis adſtruitur.

Vir Doct. reſpondet, *ſe contra Ethnicum Moſis prophetiam eſſe divinam, Deique exiſtentiam, demonſtrare non poſſe: quia demonſtratio eſt probatio rei per cauſam.* Verum ego de demonſtratione non quæſivi: Ea enim in rebus fidei locum non habet; ſed rationes graves, quæ viro cordato, pio ac veritatis ſtudioſo convincendo ſufficiunt; licet à pertinaci & contradictiones quærente rejici poſſint; (quia fides eſt obſequioſus aſſenſus.) & qualibus argumentis cordatus Judæus de ſua religione non dubitat, etiamſi non ſint præciſe demonſtrativa. Miror autem, Virum Doct. hic tam rotunde fateri, quod Ethnicus *ad legem Moſis* Non hic locum habet demonſtratio.

ſolida

ſolida ratione convinci nequeat, ſed aliquibus congruentiis, quæ non multi roboris ſunt ad humanum intellectum convincendum. Inde enim ſequitur, legem Moſis penitus eſſe inefficacem, ut gentes ad verum Deum convertat; & ut gentes ad Dei cognitionem convertantur opus eſſe medio illuſtriore ac efficaciore. Quod non leve pro religionis Chriſtianæ divinitate argumentum eſt, quæ doctrinæ veritate ac argumentorum quibus ea confirmatur efficacia totum pene orbem ad unius veri Dei cultum & fidem permovit.

Non poteſt Judæus recuſare diſputationem cum Ethnico.

Sed quid Vir Doct. exinde concludit? *Cum Ethnicis, pui nobiſcum in nullo conveniunt, non eſſe diſputandum; ſed Judæis tantum eſſe diſputationem cum ſolis Chriſtianis, qui Moſis prophetiam cum Judæis agnoſcunt eſſe divinam: & ſola reſtat diſputatio, an ea quæ in Lege Moſis & Prophetis revelata fuerunt ſint jam adimpleta, ut in Evangelio refertur? Et an talis nova revelatio divina ſit? ſicut ab utraque parte de antiqua revelatione conceditur.* Sed ſi hæc argumentandi ratio valeat, ego ſimiliter concludere debeo, Chriſtiano non eſſe diſputandum cum Judæo. Quia ſicut Ethnico non eſt convenientia cum Judæo in fide Legi adhibita; ita neque Judæo convenientia eſt cum Chriſtiano in fide Evangelio præſtita. Et ſicut Lex Chriſtiano & Judæo eſt communis; ita & recta ratio omnibus, Chriſtiano Judæo & Ethnico, communis eſt. Et eodem jure quo Vir Doct. negat Ethnico quicquam cum Judæo eſſe commune, etiam ego negare poſſum Judæo quicquam commune eſſe cum Chriſtiano. Non enim nuda verba, ſed eorum ſenſus genuinus, Lex eſt. Atqui Chriſtianus contendit, genuinum ac plenum Legis ac Prophetarum

rum ſenſum juxta ultimam Dei intentionem petendum eſſe ex Evangelio, ac D. Jeſu ipſiuſque Apoſtolis poteſtatem datam, ſenſum illum, involutius ſub Legis ac Prophetarum verbis latentem, plene ac clare revelandi: Quod Judæus negat. Et in eo, uti Vir Doct. etiam concedit, tota controverſia inter Chriſtianos & Judæos conſiſtit. Ex Lege ergo etiam & Prophetis Chriſtiani Evangelii divinitatem comprobant; ſed non ex ſola; verum ejuſmodi argumentis, quibus Judæi ſuæ Legis divinitatem comprobant: Quæ in præcedentibus fuſius retuli. Recte ergo & optime diſputatio inde inchoatur, ſi comparatione inſtituta inter argumenta quibus Legis & quibus Evangelii divinitas adſtruitur, comperiatur validiora eſſe pro Evangelio quam pro Lege, aut eadem quæ pro Lege concludunt validius concludere pro Evangelio, indeque inferatur, nullam eſſe cauſam cur Judæi, qui illis moti argumentis Legem ut divinam recipiunt, Evangelium reſpuant. Quo evicto, commodius convenientia inter Legem & Evangelium oſtendi poteſt.

Præterea, hic non agitur, an Judæus cum Ethnico diſputare velit, vel non; ſed de argumentis ipſis, quibus Judæus permotus ſuam amplectitur & retinet fidem, an in ſe ſint clariora iis, quæ pro religione Chriſtiana afferuntur. Hoc ab Ethnico recte utente ratione ſua dijudicari poteſt: hoc à Judæo, à Chriſtiano ad examen revocari debet. Niſi credat Vir Doct. eam debere eſſe hominum de æterno ſtatu negligentiam, ut quiſque cœca mente amplecti debeat religionem ſibi à parentibus traditam. Quæ opinio in Virum Doct. vix cadere poteſt, quandoquidem tanto animi ſtudio

Quæſtio eſt, de robore argumentorum, an ſint fortiora pro lege, an pro Evangelio.

ſtudio & in ſuam & in alienas religiones tam acriter inquiſivit, uti ex hoc ipſius ſcripto patet. Rogo, ſi Ethnicus idololatriæ pertæſus & ſuæ religioni diffidens adiret Virum Doct. ut ab illo fundamentum fidei Judaicæ edoceretur, eam amplexurus, ſi in ea, quod rationi ſuæ veritatis ſtudioſæ poſſet ſatisfacere, reperiret; an cum hujuſmodi viro ad proſelytiſmum feſtinante ſermonem habere, argumenta pro Legis divinitate proponere, & dubiis reſpondere dedignaretur, quia nondum penitus cum eo conveniret? anne igitur recuſare poſſet, argumentis illi perſuadere, quod Lex Moſaica fuit θεόπνευστος, quia nondum credidit? Quid hoc aliud eſſet, quam nolle proſelytum facere, quia nondum plane eſt proſelytus? Quid ſi idem homo diceret, clariora ſibi videri argumenta pro revelatione Evangelica, quam Moſaica, nonne itidem reſpondere, & contrarium argumentis, quantum poſſet, demonſtrare conaretur? Adeo ut quicquid prætexat Vir Doct., etiam cum iis qui de veritate revelationis Moſaicæ dubitant, diſputationem prorſus evitare cum ratione ne Judæus quidem poſſit.

Diſcrimen inter propagationem religionis Chriſtianæ & Mahomethanæ.

Ut autem argumentum meum à mirabili Evangelii propagatione deſumtum Vir Doct. evertat, dicit, *Mahometanos eodem argumento contra Chriſtianos & Judæos uti; quod nempe eorum religionem vaſtiſſimæ regiones & numeroſiſſimæ gentes receperint, & quidem intra brevius multo temporis ſpatium, quam religio Chriſtiana propagata eſt.* Verum quis hic non videt maximum diſcrimen? Religio Chriſtiana prædicata eſt à paucis hominibus, vilibus, abjectis, nulla autoritate, nulla dicendi arte inſtructis, nulla eruditione claris. Primus illius autor

autor ac fundator cruci tanquam blaſphemus & ſeditioſus erat affixus. Doctrina ſeu religio ipſa omnes alias, ut falſas, damnabat, & per nullam earum ſalutem obtineri poſſe urgebat. Præcepta proponebat carni ingrata, moleſta, ac dura, ſui ipſius abnegationem, crucifixionem carnis & concupiſcentiarum, fidem in crucifixum ut Dominum cœli ac terræ: Promiſſa continebat & hominibus incredibilia, ut reſuſcitationem ex morte: & quæ præcipi non poterant; nempe non hujus vitæ bona, aut felicitatem in hoc mundo, aut aliqua carni grata; verum poſt hanc vitam demum obtinenda, & ſpiritualia, quibus caro neutiquam afficitur. Et quod magis eſt, prædicebat crucem & afflictiones in mundo, omneſque ſuos profeſſores quibuſvis perſecutionibus & cruentiſſimæ morti quotidie exponebat. Qualis ſit religio Chriſtiana.

Et tamen hæc religio ita à paucis hominibus prædicata, non artificioſo ſed ſimplici admodum docendi modo, ſine ullis armis, ulla vi aut coactione, brevi temporis ſpatio per omnem fere orbem eſt propagata, omniſque generis homines, tam ſublimes quam abjectos, tam doctos quam indoctos, ad ſui fidem traxit, adeo ut deſertis patriis religionibus, in quibus nati ac educati erant, hanc amplexi ſint, non tantum nulla ſpe commodi mundani allecti, ſed nec graviſſimorum tormentorum ac mortis metu deterriti; adeo ut plurimi, ne eam abjurarent, mortem alacri animo ſubierint. Profecto mirabilis illa Evangelii vis nulli alii cauſæ adſcribi poteſt, quam miraculis ac prodigiis, quibus de veritate annuntiationis Apoſtolicæ homines plene fuere convicti. Ut enim ad ejuſmodi doctrinam à talibus hominibus, Et quomodo propagata.

&

& eo quo dictum est modo prædicatam, amplectendam mundus permoveatur absque miraculis, moraliter impossibile est. Ideoque conclusi, ex mirabili illa Evangelii propagatione veritatem miraculorum, quæ in ejus confirmationem facta narrantur, validissime comprobari: Ita quidem, ut si quis miracula illa facta neget, eo ipso majus miraculum statuere debeat: Quoniam majus foret miraculum, totum mundum, aut saltem magnam mundi partem, ad fidem Christianam absque miraculis sola Apostolorum prædicatione esse perductam, quam ipsa illa miracula quæ facta narrantur.

Quomodo Mahometana propagata.

Vir Doct. Videns hoc indissolubile esse argumentum, neque simile pro veritate miraculorum Mosis posse adduci, nihil ad hoc respondet: solummodo objicit, *Mahomethanos idem Christianis pro suo Alkorano posse objicere.* Sed tanta inter Mahometicæ & Christianæ religionis propagationem est dissimilitudo, ut vix in animum inducere possim Virum Doct. hoc serio & ex animo, sed disputandi tantum gratia, dicere. Non enim miraculorum patratione & simplice Alcorani annuntiatione, comitante miraculorum testimonio, à paucis hominibus inermibus prædicata obtinuit religio Mahometis; sed vi ac armis, uti ipsi gloriantur, ab hominibus prædonibus, quos sibi in societatem adscivit Mahomet, propagata. Fundator illius non fuit crucifixus; sed militiæ dux ac bellicosus: non prædixit suis crucem; sed vi ac armis subjungavit gentes, ut iis dominetur, earumque divitiis fruatur. Doctrina non fuit adversa carni: licet enim varia contineat præcepta sanctitatis, quod necesse fuit ne homines, quibus aliquis

aliquis ſenſus virtutis vel religionis relictus erat, à ſe alienaret; tamen, ut ad ſe multitudinem alliceret, varia etiam carni blandientia conceſſit; quale inter alia eſt indultum polygamiæ, quod concedat ſectatoribus ſuis tot ducere uxores, quot quiſque commode alere poſſit. Promiſſa non ſunt carni ingrata, ſed illius deſideria excitantia; nimirum de epulis & mulierum gregibus unicuique aſſignandis ad voluptates veneras. Talem religionem armis late propagari, & gentibus per arma ſubactis imponi, atque ita inter multos diſpergi, non mirum. Verum quid hoc commune habet cum modo quo religio Chriſti ſancta & carni adverſa per paucos homines viles & abjectos ſola miraculorum efficacia, cum doctrinæ ſanctitate conjuncta, propagata eſt?

Plurimi fuere Chriſtiani, etiam ante Conſtantinum.

Sed objicit Vir Doct. *quod in primis ſeculis ante Conſtantinum pauci tantum & miſeri fuerint Chriſtiani: Conſtantinum autem dogma id amplectentem Chriſtianiſmum ſua autoritate & imperio amplificaſſe, & in varias regiones introduxiſſe.* Fuiſſe Chriſtianos primis ſeculis miſeros in terra, fateor: Quotidie enim ad tormenta, ſupplicia ac mortem rapti fuere. Paucos vero fuiſſe miror quo fundamento Vir Doct. aſſerat, cum contrarium clamet tota antiquitas, & ſcripta non tantum Chriſtianorum, ſed & Ethnicorum. Paulus de ſe teſtatur, quod ipſe ſolus ab Jeruſalem per circuitum uſque ad Illyricum propagaverit Evangelium Chriſti. Tertullianus in Apologetico ſuo ita loquitur ad gentes: *Veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum; nullamque eſſe* ait *gentem quantamcunque, unius tamen loci & ſuis fini-*

bus contentam, sive Mauros, sive Marcomannos, sive ipsos Parthos, quæ numero Christianis possit conferri. Et ad Scapulam præsidem Carthaginensem: *Quid facies de tantis millibus hominum, tot viris ac fœminis, omnis sexus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerentibus se tibi? Quantis ignibus, quantis gladiis opus erit? Quid ipsa Carthago passura est, decimanda à te ferentibus se tibi?* Cyprianus ad Demetrianum ait, *nimium & copiosum esse populum Christianum.* Qui tamen ambo diu ante Constantinum vixerunt: gentibus autem, si falsum fuisset, id objicere neutiquam potuissent, aut fuissent ausi. Et ne forte hæc, utpote à Christianis prolata, minoris apud Virum Doct. sint autoritatis, age videamus locum ex epistola Plinii ad Imperatorem Trajanum; in qua consulit Imperatorem, qua ratione cum Christianis sit procedendum. *Visa est mihi*, inquit, *res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis illius contagio pervagata est.* Quid expressius, & quidem ab homine Ethnico, dici potest? Qui etiam addit, *prope desolata fuisse templa, & sacra solemnia diu fuisse intermissa, & rarissimos victimarum inventos esse emtores.* Sed soli lucem fænerarer, si id operosius adstruere contenderem.

Post Constantinum non eadem fuit Christianorum pietas, quæ ante.

Jam itaque ante Constantini imperium, in mediis cruciatibus & suppliciis, Christiana religio se per omnes regiones, & cujusvis ætatis, sexus, & ordinis homines diffuderat: Licet negandum non sit, rerum imperio tempore Constantini ad

Christianos

Christianos delato etiam multos non sincere, sed commodorum terrenorum spe Christo nomen dedisse: quo tempore etiam Christianismus multum à priore puritate defecit, Episcopis de quæstionibus subtilibus, & potissimum de summis sedibus acriter inter se contendentibus, plebe in partes divisa, & pietate passim exulante aut proterve conculcata. Quæ causa videtur, quod Deus primo Gothorum aliorumque gentium septentrionalium, deinde Mahomethanorum immissione Christianorum impietatem punire ac coërcere voluerit. Ita videmus argumentum meum ne levissime quidem à Viro Doct. convelli, sed plane manere inconcussum.

CAPUT IV.

Collatio traditionis Judaicæ cum Christiana.

UT tanto magis Virum Doct. adstringerem, quæsivi, an ullum possit excogitare argumentum, quo Legis suæ divinitatem adstruat, quod non multo illustrius Evangelii divinitatem evincat? Vir Doct. ut argumentum hoc, quo se pressum sentit, declinet, dicit, hunc non esse quæstionis nostræ statum, sed illum solummodo, *an ex Vet. Test. cui Judæi fidem præstant, & præstare per suam religionem tenentur, probari possit, Evangelii doctrinam esse veram, & cum illo compatibilem? An Deus, qui primum dixit, posset sua veritate divina indemni hæc quæ in Evangelio dicuntur, etiam dixisse?* Non nego hanc esse capitalem inter Judæos ac Christianos controversiam. Sed quæritur de modo probandi. Nullam esse inter Vetus

Controversia inter Judæos & Christianos.

& Novum Testamentum repugnantiam Christiani contendunt. Quæritur autem de genuino Vet. Tet. sensu. Christiani contendunt Deum, sicuti Mosi legem dedit, & Prophetis sua vaticinia revelavit; ita & primo per J. Christum, deinde per ipsius Apostolos novam mundo dedisse revelationem, priore multo perfectiorem, & in qua sensum Legis & Prophetarum, involutius antea & obscurius expressum, perspicue plene & clare secundum ultimam suam intentionem enarravit.

Quo ordine sit tractanda.

Prima ergo ordine ac præcipua quæstio est, an J. Christus ejusque Apostoli missi sint à Deo, & potestatem habuerint sensum Legis & Prophetarum mysticum aperiendi, in quo Vir Doct. concedit, tandem totum nostrum negotium consistere. Unde autem argumentatio ad id probandum procedere debeat, inter nos dissentimus. Vir Doct. urget, probationem illam desumi debere ex sola Lege, quia *illa unicum sit religionis Christianæ fundamentum.* Verum valde in eo errat. Est quidem Lex etiam religionis Christianæ fundamentum, si eam accipias cum pleniore illius explicatione per Christum & Apostolos: Verum si literam tantum Legis respicias, non est præcipuum neque unicum: Sed miracula à Christo & in Christi gratiam à Deo Patre facta, ad quæ Christus & Apostoli semper tanquam præcipuum suæ missionis argumentum provocant. Proinde disputationem inchoare velle ex Lege & Prophetis, & inde exigere probationem, quod Deus Christum & Apostolos cum potestate docendi miserit, est præcipuum disputationis argumentum declinare. Verum hic est genuinus & naturalis disputationis nostræ ordo; Ut primo inquiratur, an J. Christus,

Christus, illiusque Apostoli à Deo sint missi? Quo excusso, sequitur secunda disquisitio, an quæ docuerint, Legi ac Prophetis repugnent, nec ne? Et an verba Legis & Prophetarum eum admittant sensum, quem Apostolorum explicatio illis tribuit? Saltem, quoniam Vir Doct. à me religionis Christianæ probatione exigit, haud æquum est, ut mihi præscribat rationem & ordinem argumentandi: sed meum est argumenta seligere, ponderare, & quo ordine ac methodo in probatione mea unumquodque urgendum sit. Itaque ordine primum adhuc argumentum meum, quod hactenus fuse ab objectionibus Viri Doct. vindicavi, urgeo: Et quoniam Judæi nullum pro suæ Legis divinitate adferre possunt, quin validius concludat pro religione Christiana, etiamnum infero, nullam esse causam cur Judæi, qui hisce argumentis moti Mosen agnoscunt Prophetam esse divinum, iisdem non fortius moveantur, ut credant J. Christum esse Prophetam à Deo missum.

Traditio sola parentum non est sufficiens probatio.

Sed tandem Vir Doct. argumentum suum, quo Legis Mosaicæ divinitatem adstruxit, contendit tale esse, ut pro nulla religione, nec ipsa Christiana, simile produci possit, desumtum à continua patrum suorum in filios in hanc usque ætatem propagatione, quos credibile non est, filios suos decipere voluisse. Quod argumentum ego vocavi *imbelle;* non quod nullam ei ad probandum efficaciam inesse credam; sed comparative sum locutus, respectu habito ad argumenta quibus Christiana religio confirmatur, quæ multo esse validiora contendo: adeo ut illud cum hisce collatum imbelle sit. Uti tota argumentatio mea, quæ

comparativa eſt, oſtendit. Alias fateor iſti argumento ſuam ineſſe efficaciam, ſed non comparandam cum efficacia argumentorum quibus confirmatur Evangelium: præterea quam infirmum, quam periculoſum ſit traditionis argumentum, ſi ſine delectu, ſine judicio, ſine diligente tam rererum quam teſtimoniorum examine & æſtimatione, admittatur quodcunque ſub nomine traditionis per manus majorum ad nos pervenit, ſatis oſtendunt ineptæ & vanæ illæ traditiones, quas ſimiliter à patribus acceperunt Judæi, quarum quaſdam non tantum ridiculas, ſed &, ut mox oſtendam, impias (ignoſcat vocabulo huic Vir Doct.) eſſe, liquido probari poteſt.

Comparatio inter Moſen & Chriſtum.

Ita ergo Vir Doct. argumentum ſuum inſtituit: *Traditio noſtra probatur in ſua origine eſſe vera, quia à principio parentes dixere, quod viderant & audiverant omnia, quæ de Moſe in Bibliis narrantur; eos autem non eſſe mentitos, quia non eſt credibile omnes patres filios decipere voluiſſe.* Ut comparationem inſtituam inter hanc Judæorum traditionem, & eam quæ Chriſtianorum eſt, inchoandum à perſonis, qui primi utriuſque religionis fuere fundatores. Judaicæ fundator fuit Moſes, homo educatus in aula regis Pharaonis, ibique procul dubio, tanquam reginæ filius, inſtructus omni ſapientia Ægyptiorum & prudentia politica: Chriſtianæ fundator fuit Jeſus Chriſtus, & illius juſſu ac mandato Apoſtoli, homines externo adſpectu viles, nullis ſcientiarum diſciplinis imbuti, nullo natalium aut adoptionis ſplendore conſpicui: Jeſus Chriſtus à fabro fuit educatus, & fabri filius reputatus: Apoſtoli fuere piſcatores. Moſes populum eduxit ex Ægypto, eoque beneficio

eum

eum ſibi obnoxium habebat: Chriſtus & Apoſtoli vixere inter homines ſibi inimiciſſimos, à quibus Chriſtus eſt crucifixus, Apoſtoli verberati, ejecti, & quavis contumelia affecti.

Minus dubitari poteſt de J. Chriſti divina miſſione, quam Moſis.

Quæro nunc; Si de alterutrius mirabilibus factis dubitari à quoquam poſſit, in quem magis alicujus artis, qua res non prorſus veras nec tantas ignaro populo perſuaſit, cadere poſſit ſuſpicio; an in virum doctum, aulicum, potentem, liberatorem populi è dura ſervitute, & omnia pro nutu ſuo moderantem: an in pauperculum, contemtum, doctoribus populi inviſum, magiſtratui exoſum, & omni humana ope ac favore deſtitutum? Nec ſolum ea in autoribus & utriuſque religionis fundatoribus eſt differentia; ſed & in ipſo populo, qui hæc accepit & poſteris tradidit: Tempore enim Moſis populus diuturna & duriſſima ſervitute fractus, non poterat non eſſe rudis & ignarus valde, &, uti eſt oppreſſæ plebis animus, paratior ad quævis magnifica de liberatoribus ſuis credenda, & de iis poſteris ſuis majora tradenda; quam iis, qui jam libertati aſſueti, patriis inſtitutis imbuti, legi quam divinam habebant addicti, nullo magno beneficio ab hoc ſuo Meſſia in præſente hac vita affecti, nullo mundano ſplendore vel felicitate moti, & diverſa plane exſpectantes; quibus igitur nihil aliud niſi rerum ipſarum claritas argumento eſſe poſſet, ut vel ipſi crederent, vel aliis pro veris narrarent. Honorem novimus gentibus ex fundatorum ſuorum vel divinitate vel ſplendore quæſitum, & inde fabuloſas de origine ſua traditiones apud eos obtinuiſſe. De gente Hebræa quicquam hujuſmodi nec dico, nec credo, verum contrarium: Hoc tamen negari

non poteſt, inſtituta inter utramque religionem comparatione, uti nunc facimus, quod hæc etiam ſuſpicandi occaſio à populo Chriſtiano longius abſit, & qui hiſtoriam Moſaicam veram eſſe credit, de Evangelica minus poſſit dubitare.

Quidquid opponi poteſt Ethnico à Judæo, validius Judæo opponi poteſt à Chriſtiano.

Quod addidi, veriſimile non eſſe, parentes filios ſuos velle circumducere fraude, quam ipſis ſciunt eſſe exitioſam, ſed tamen poſſe quempiam objicere, fieri potuiſſe, ut Judæorum parentes aut cum Moſe conſpirantes, aut à Moſe decepti, ut legibus ſuis, quas liberis ſuis ſalutares fore credebant, autoritatem conciliarent, eas ut à Deo acceptas filiis tradiderint: Reſpondet Vir Doct. *Hunc eſſe caſum moraliter impoſſibilem, ut tam numeroſus populus, una cum liberis ac fœminis unanimiter in ejuſmodi fraudem conſpiret.* Fateor, ſi ita, prout eum Vir Doct. proponit, conſideretur. Verum qui id iobjicit, non dicet totum illum numeroſum populum, ſed illius primores, qui quidem aliquo, ſed non admodum ingenti fuere numero, & à quorum autoritate ac ductu reliqui pendebant, fraudem illam concepiſſe, reliquos autem in credendo nimis fuiſſe faciles. Si dicat Vir Doct. non potuiſſe hoc fieri, quia toto populo inſpectante hæc facta ſunt, & *Judæorum parentes non à Moſe, ſed à Deo intuitiva notitia fuiſſe edoctos, eoſque continua traditione id in filios propagaſſe.* Reſponderi poſſet, totum illud niti unica relatione Moſis, in cujus libris hæc hiſtoria aſſervatur; qui ſi deperditi eſſent, forſitan & tota illa traditio non fuiſſet inter Judæos. Si quis ergo objiceret, uti Ethnici faciunt, non fuiſſe illa vera miracula quæ Moſes feciſſe dicitur, ſed ſua ſagacitate Moſen fucum feciſſe Iſraëlitis, eaque ipſos in majus

extulisse, ut ferme fieri solet; Mosen autem ea ut miracula divina & valde amplificata scriptis consignasse, quæ à quibusdam consciis asservata, post eorum, qui cum Mose desertum peragrarunt, obitum, vulgata sint, & à credula plebe pronis animis excepta, & postea continua traditione propagata: Nihil à Judæo ad objectionem hanc Legi oppositam retundendum reponi potest Ethnico, quin majore soliditate idem afferre possit Christianus contra Judæum pro Evangelio.

Recte dicit Vir Doct. semper recurrendum esse ad primam traditionis originem. Inquiramus ergo primo utriusque traditionis originem: de illius propagatione in posteros, sequente capite dicturi. Quando autem de traditione loquor, non intelligo traditionem oralem, quæ fallaci hominum memoriæ commissa ad posteros est propagata: sed traditionem scripto consignatam, & libris S. Scripturæ comprehensam, ac fideliter conservatam. De suæ traditionis origine ait Vir Doct. nullam *traditionem gloriari posse, præter Judæorum, quod continua successione à parentibus qui viderant & audiverant, & ab alio decepti non sunt, in filios sit propagata; reliquas autem tantum levibus congruentiæ rationibus stabiliri.* Sed vero nihil hoc ad religionem Christianam, quæ non levibus congruentiæ rationibus, sed validioribus & clarioribus quam ipsa Mosis lex stabilita est. Primi Christiani miraculorum Christi & Apostolorum æquæ ac primi Judæi miraculorum Mosis fuere testes oculati. Non magis ergo potuere decipi quam Judæi. Adde, quod miracula à Mose esse facta nemo testetur nisi Judæi, qui scripta Mosis servant, A Christo esse miracula facta non tan-

Traditio historiæ Evangelii certior est quam Legis.

tum teſtantur Chriſtiani, ſed & agnoſcunt Judæi infenſiſſimi ipſius hoſtes; verum non ſpiritu divino, ſed magiæ, & nomini Dei tetragrammato, quod Chriſtum furto ſuſtuliſſe ſomniant, adſcribunt. Atqui non levis hiſtoriæ probatio eſt confeſſio adverſariorum. Non potuere ergo, etiam juxta Viri Doct. argumentationem, primi Chriſtiani decipi in iis, quæ ipſi oculis ſuis viderunt. Accedit, quod Judaica traditio ſit antiquior, proinde obſcurior quam Chriſtiana, etiam magis interrupta temporibus captivitatis Babylonicæ, aliiſque, de qua mox pluribus. Chriſtiana vero, utpote omnibus populis communis, iſtam interruptionem pati non potuit, ſed ſi opprimeretur in una gente, conſervata fuit in altera, imo in multis ſimul.

Traditio pluribus gentibus communis non tam facile poteſt corrumpi, quam uni peculiaris.

Nec juvat, quod traditio Judaica ſit à patribus in filios: Quia ſicut ab una parte non facilis eſt ſuſpicio falſitatis à patribus in filios propagatæ; ita ab altera parte nihil proclivius eſt, quam liberos cœca credulitate recipere, & à tenera ætate alte imbibere opiniones parentum traditione ſibi inſtillatas. Sed quando religio propaganda eſt ad extraneos, & religio, quam ex parentum traditione hauſerunt, ut falſa & exitioſa abjicienda, tum præjudicium pro parentum traditione, & contra novitatem ejus quæ commendatur, omnia ſollicite inquirere & inveſtigare, & ubique fraudem metuere docet. Præſertim ſi religio quæ commendatur ſit ingrata carni, multa contineat communi hominum opinioni ac deſiderio plane contraria, nec niſi maximo cum fortunarum ac bonorum, carceris & exilii, quin & præſentiſſimo mortis periculo recipi poſſit. Præterquam enim

enim quod extraneorum omnia suspecta sint, hic tam multa concurrunt, quæ animos ab ista religione alienos reddunt, ut nisi evidenter convincantur de annuntiationis veritate, fidem neutiquam adhibituri sint. Itaque traditio ita de gente in gentem propagata miraculorum veritatem (uti antea fusius probavi) validissime adstruit, & omnem à se falsitatis suspicionem amovet. Nec obstat, quod gentes, & præsertim Romani, aliquoties novos Deos receperunt: Illi enim suis Diis quos colebant alios novos adjunxerunt, quia felicitatem quandam in hac vita ab ipsis sperabant: Sed non rejiciebant Deos quorum cultui jam olim erant assueti, nedum, cum certa exspectatione crucis & afflictionis propter novorum Deorum receptionem sustinendæ. At religio Christiana, uti jam aliquoties diximus, Deos gentium validissime impugnavit & sustulit, nullamque in terra suis professoribus felicitatem promisit, sed crucem & afflictionem exspectare jussit, felicitatem autem demum post hanc vitam. Unde & gentes eam ut stultam risere, & ut in Deos suos impiam execratæ sunt.

Judæorum traditio fuit corrupta sub Jerobeamo.

Ut ostenderem, Judæos in sola patrum suorum traditione securos esse non posse, ex S. Scriptura ostendi, ipsos aliquoties parentum traditione pravam imbibisse doctrinam, præsertim in generali illa decem tribuum sub Jerobeamo defectione. Respondet Vir Doct. quod *tum decepti fuere à Jerobeamo aut falsis prophetis, qui non erant eorum parentes, recipientes doctrinam, quam in sua origine parentes non se certo & evidenter scivisse dixerint.* Concedo: Sed & qui decepti à Jerobeamo eam doctrinam receperunt, illam etiam liberis suis tradiderunt,

derunt, ut legi Mosis non repugnantem, ipsique liberi hanc doctrinam à parentibus per traditionem haustam pertinaciter aliquot seculis retinuerunt. Unde liquet, & Judæos per parentum, ab aliis in populo suo deceptorum, traditionem etiam posse seduci. Si enim populus jam revelatione divina illuminatus, & doctior factus, potuit à Jerobeamo decipi, non impossibile dicet Ethnicus, etiam rudiorem populum, & è tenebris Ægyptiacis vixdum emergentem, à peritiore Mose decipi potuisse. Hoc igitur urgeo, ut videns Vir Doct. quam fallax sit argumentum patrum traditio, si ejus fundamentum, prima origo, non inquiratur, & totius rei circumstantiæ accurata trutina ponderentur. Hoc si non fiat, par Viri Doct. erit decem tribuum responsum; idemque utrisque patrum traditionem jactantibus fundamentum. Quo jure enim dicere potest, patres in decem tribubus liberos suos decepisse; in tribu vero Juda patres filios suos decipere non potuisse? An prius ipsi fuerint decepti, non arguo; perinde enim utrimque est. Velim mihi rationem det Vir Doct. cur falsa traditio in decem tribus populi potuerit irrepere, in duas reliquas vero non potuerit. Hoc saltem non pendet ex eo, quod patres liberos suos decipere non potuerunt: in quo unica argumentationis Viri Doct. vis consistere videtur.

CAPUT V.

De Judæorum Lege Orali.

Lex Oralis alia est à lege scripta.

Aliud objeci Judæis exemplum, nimirum quod parentum traditione etiam receperunt Legem oralem; quam tamen nec à Deo Mosi, nec à Mose

Mose Israëli traditam, ac proinde non à primis illis parentibus ad posteros propagatam, sed posterioris ævi esse commentum, validissimis argumentis comprobari potest. Hic Vir Doct. multa de legis oralis natura disserit, juxta communem Judæorum sententiam; sed nullo argumento, verum conjectura admodum levi, eam adstruere conatur; nempe dicit, quod *non constituat aliam legem, sed illius executionis seu modi agendi explicationem:* Quod exemplis *circumcisionis, immaculatarum victimarum, fimbriarum in vestibus*, aliisque illustrat, *quæ tantum in lege generatim præcepta sint, non autem modus præcise in iis observandus in ea est expressus; qui cum non dependeat ex naturali ratione, necessario eam traditionem à Mose Judæi habuere.* Eodem plane modo quo à Pontificiis Ecclesiæ suæ traditiones solent stabiliri. Verum 1. Ex hac Viri Doct. descriptione liquet, hanc vere esse aliam legem à scripta, illique superadditam. Quod enim lex scripta non definivit, ac proinde quod diversis modis sine ulla Legis transgressione ab hominibus fieri poterat, illa determinavit, & ad certum observandi modum restrixit; ita ut, nisi exacte omnes per eam præceptæ circumstantiæ observentur, homo transgressor legis constituatur. Quod ex ipsis quæ Vir Doct. profert exemplis manifestum est. Quæ de Turcarum circumcisione scribit, etsi vera sint (quod mihi vix persuadeo) nihil ea faciunt, ad adstruendum legem oralem esse necessariam, ad executionem præcepti de circumcisione: solummodo evincit, oportuisse ut Judæi sciant, quid voce circumcisionis significetur, antequam præceptum hoc exequi possint. Nullus ergo hic est novus modus præcepto non contentus,

Et posterioris ævi commentum.

tentus, ſed quicquid hic Vir Doct. recenſet, ipſo præcepto circumciſionis continetur. Sed ſi ritum quempiam lege ſcripta non contentum Vir Doct. neceſſarium urgeret, exinde, conſentaneæ ſuo argumento, deduceret legis oralis neceſſitatem: Sed & ego exinde inferrem, legem illam eſſe aliam à lege ſcripta, & aliquid determinare, quod lex indeterminatum reliquit. Fimbrias debere pendere ex quatuor veſtis angulis præceptum eſſe divinum Vir Doct. ait, ſed lex non definivit, quales eæ eſſe debeant. Sed reſpondeo: Si id definivit lex oralis, jam quid definivit, à lege non definitum, atque ita novum legi ſcriptæ præceptum ſuperaddidit. Nam ſecundum legem ſufficit fimbrias annectere veſtibus, & quidem hyacinthini coloris, *Num.* xv. ſatisfecit ergo legi, quicunque fimbrias veſtibus ſuis annexuit. Si vero lex oralis varias de illarum longitudine, textura, annectendi modo, ſimilibuſque adjunxerit, illi neutiquam ſatisfieri poteſt, niſi omnia iſta rigide obſerventur: ac proinde, qui legi ſcriptæ ſatisfecit, peccare poteſt contra legem oralem. Idem in reliquis exemplis oſtendi poſſet. Atque inde liquet, legem oralem novam eſſe legem, aliquid præcipientem ultra legem ſcriptam, & definientem quod lex ſcripta non definivit.

Inde 2. infero, quod hæc tam frivola adinventio argumentum ſit evidentiſſimum, legem illam oralem non eſſe profectam à Deo, aut Moſe; ſed eſſe poſterioris ævi commentum, quando à ſinceritate cultus divini recedentes, eam collocarunt in ſuperſtitioſa ceremoniarum obſervatione, in qua dum exacti & eximii eſſe cupiverunt, ceremonias amplificarunt, & circa minimas in earum obſerva-

obſervatione circumſtantias novas leges excogitarunt; atque ita ſuas inventiones & præcepta obſervantes, majorem ſibi adſcripſerunt ſanctitatem, quam ſi iis neglectis cultum veræ pietatis ſincere Deo exhibuiſſent. Quod jam temporibus Eſaiæ inoleſcere cœpit; qui propterea nomine Dei ipſis exprobrat, quod *Deum timeant mandato & doctrinis hominum*, *Eſa.* XXIX. 13. Quæ ſuperſtitio, poſt exortum Phariſæorum, mirum in modum aucta eſt, qui circa externa valde fuerunt ſeveri ac ſuperſtitioſi, animo intus pravis cupiditatibus æſtuante. Atque ita ipſis accidit, quod Papiſtis contigiſſe Vir Doct. ait, quod ſi non *in idololatricas*, ſaltem *ſtultas ſuperſtitiones paulatim degenerarint.* Et hæ traditiones à poſterioris ævi Rabbinis collectæ conſtituunt legem illam oralem, non vero mandata Dei, Moſi, ut Judæi volunt, in monte dierum quadraginta ſpatio data, & per Moſen poſtea coram Aarone, ejus filiis, ſeptuaginta ſenioribus, ac tandem populo, enunciata, & per varias traditiones conſervata, donec tandem circa annum poſt everſum templum ſeptuageſimum in Thalmud ſunt congeſta.

Non enim traditiones haſce eſſe à Deo, evidentiſſimis argumentis Chriſtiani comprobant, quas Virum Doct. legiſſe quidem nullus dubito, ſed & ſolidi nihil quod iis reſpondeat habere perſuaſus ſum. Ego ex multis duo aut tria tantum ſeligam. 1. Nulla ejus mentio eſt in Lege.

1. Nuſquam in Lege aut Prophetis ulla vel minima Legis hujus oralis mentio fit, nec cum commendatur Iſraëli Legis divinæ obſervatio, nec quando violatæ legis arguuntur, nec etiam quando ad illius obſervationem à tranſgreſſionibus ſuis revocantur. An credibile eſt, Deum nunquam Legis

Legis illius oralis, sine qua lex scripta, secundum Judæos, observari nequit, imo quæ, uti ajunt, scriptæ legis anima est, siquidem in rerum natura exstitisset, mentionem facturum fuisse? Hinc est quod & quidam inter Judæos, Karaim dicti, legem eam non recipiant, sed solam scriptam agnoscant.

2. In dubiis Moses debuit consulere Dominum.

2. Siquidem Moses in monte legem illam oralem accepisset, in dubiis quibusdam casibus, quos etiam Vir Doct. allegat, nempe blasphemi illius, & lignorum collectoris in diē Sabbathi, filiarum Zelophad, & eorum qui tempore Paschatis impuri erant super cadavere, non necesse habuisset consulere os Domini; cum Lex oralis, quam jam in monte accepisse fingitur, eum de omnibus instruxisset, & casus hos dilucide solvisset.

3. Lex scripta fuit neglecta: quomodo autem oralis conservata;

3. Quod magis stringit. Legimus legem scriptam adeo neglectam à Sacerdotibus fuisse, ut ferme memoria illius in populo perierit: tempore nimirum regis Josiæ; cum enim jussu pii regis templum repurgaretur, in illius repurgatione repertum fuit exemplar legis diu neglectum: cumque regi ac populo lex prælecta, omnesque comminationes divinæ auditæ essent, rex vestimenta sua scidit: 2 *Reg.* XXII. 10. & 2 *Paral.* XXXIV. 14. *& seqq.* Evidenti documento, quod non tantum ipsum Mosis autographum (uti quidam volunt) desideratum fuerit, sed tota legis memoria in populo interierit, nullumque præ manibus fuerit exemplar, unde Legis cognitionem haurire possent. An credibile quidem est, homines, adeo negligentes in Lege scripta asservanda, legem illam oralem tam operosam, & tanta

tanta præceptorum ac regularum mole constantem, & tantum memoriæ hominum concreditam, fideliter conservasse? Præsertim cum ipse Vir Doct. fol. seq. affirmet, *homines illius temporis oneroso Thalmudis studio caruisse:* Qua ratione igitur lex illa oralis fuit servata?

4. De scripta lege sola dicitur, quod sit lex.

4. Moses, postquam toto Levitici libro varia præcepta dedit, *cap.* XXVI. & XXVII. ita concludit: *Hæc sunt judicia atque præcepta & leges, quas dedit Dominus inter se & filios Israël in monte Sinai per manum Mosis.* Et librum Numerorum similiter claudit: *Hæc sunt mandata atque judicia, quæ mandavit Dominus per manum Mosis ad filios Israël in campestribus Moab supra Jordanem contra Jericho.* Quod si alia essent mandata Mosi à Deo tradita, dici debuisset, hæc sunt pars mandatorum, aut, hæc sunt mandata, quæ Deus scribi voluit per Mosen, ad distinctionem eorum, quæ per oralem solummodo traditionem conservari voluit. Quin & ipse Moses morti vicinus, valedicturus populo, legem in libro scriptam Sacerdotibus tradidit, jussitque quovis anno septimo coram toto populo legi, *ut audiunt, & discant, & timeant Dominum Deum, custodiantque & observent omnia verba legis hujus; Deut.* XXXI. 9, 10, 11, 12. An quis aliam oralem credere potest esse legem, ejusdem cum hac autoritatis à Deo per Mosen latam, cujus nulla in tam solenni actione à Mose jam in æternum populo valedicente fieret mentio, nulla habita ratio, nulla conservandæ cura, sed populi negligentiæ & socordiæ prorsus commissa? Quid hoc aliud est, quam æternæ eam oblivioni tradere?

5. Non bene consuluisset Deus, ne obliteraretur.

5. Ac tandem, an credibile esse potest, Deum omniscium, quique omnium futurorum eventus certo præscit, ac proinde etiam periculum, quod nempe per dispersionem Judæorum lex oralis facile obliterari posset, prævidit, isti periculo matura illius scriptione obviam non ivisse; sed quod illius temporis Rabbini, hac in parte Deo sapientiores, illam ex variis chartis in unum corpus compingendo eam ab interitu vindicaverint? Hæc omnia legis illius oralis vanitatem evincunt, & nuperum tantum Rabbinorum esse commentum non demonstrant. Eam tamen hodierni Judæi, ut à patribus ab ipso Mose acceptam, & ad hoc usque tempus in liberos continua traditione propagatam, ut divinam recipiunt. Et hoc potissimum respectu argumentum à traditione sumtum, alias validum & fortissime concludens, *imbelle* vocavi: Quoniam figmentum legis oralis similiter traditione patrum ad se delatum crepantes, infidelibus totum suum de traditione argumentum suspectum reddunt.

Traditio quædam impia Judæorum in Hispania.

Addo aliud: Judæi in Hispania (referente id in colloquio ipso Viro Doct.) parentum suorum traditione edocti credunt licere sibi, metu inquisitionis Hispanicæ, Christianam religionem, quam in corde ut falsam damnant, profiteri, seque eam veram agnoscere declarare, idque juramento manu cruci imposita confirmare, suillam edere, aliaque præcepta legis, ex quorum observatione Judæi esse agnoscerentur, transgredi. Atqui hoc quam maxime impium est & horrendum. Licet enim Christianæ religionis professio revera veritatis sit professio: horrendum tamen crimen & impietas in Deum est maxima, si Ju-

dæus,

dæus, credens religionem Chriſtianam eſſe falſam, taman eam, & (quod peſſimum eſt) cum juramento quidem, profiteatur eſſe veram, ſeque Judæum neget, & ut negationem ſuam confirmet, præcepta legis, quæ divina agnoſcit & æterna, ac proinde etiamnum ipſum obligantia, violare non vereatur. Quæ enim major & apertior erga Deum irreverentia cogitari poteſt? Et tamen traditio parentum id licitum docet, eaque traditione freti, in media illa abnegatione ſecuri ſunt, ſeque nihil Legi adverſum quo Deum offendant committere credunt. Uti ipſe Vir Doct. vivum nobis ac præſens exemplum eſt. *pag.* 174. Atque huc reſpexi, cum duriore vocabulo utens quaſdam traditiones impias vocavi. Alterutrum hic neceſſe eſt Vir Doct. dicat, aut Judæos Hiſpanos huic ſuorum patrum traditioni auſculantes recte facere, & peccaturos ſiquidem illi immorigeri eſſent, ac proinde recte facere quod legem abnegent, peccaturos quod legem profiteantur; quod ſane dicere horrebit: Aut, traditioni parentum, eo ipſo tantum quod à patribus tradita ſit, tuto Judæos acquieſcere non poſſe; ſed traditionis originem eſſe inquirendam, & examinandum utrum patres juſta ratione permoti traditionem illam filiis communicarint. Quod in negotio apoſtaſiæ ſub Jerobeamo & ſequentibus regibus bene obſervavit.

Hoc itaque cum à quovis veritatis ac gloriæ divinæ, & ſalutis ſuæ ſtudioſo faciendum ſit, facile nunc animadvertit Vir Doct. quam debile ſit argumentum ipſius, quo in initio hujus ultimi quæſiti rationem reddit, cur iiſdem argumentis, quibus moventur Judæi ut Moſen agnoſcant prophetam

Traditio parentum non eſt Judæo ſufficiens argumentum rejiciendi Evangelium.

tam à Deo missum, non & similiter moveantur ad recipiendum Jesum Christum: nempe, *quod à tempore quo Evangelium cœpit non interrupta traditione à parentibus suis receperint, ea non ita fuisse, ut enarrantur & creduntur à Christianismo.* Sane non negant Judæorum patres, doctrinam, quæ in Evangelio traditur, à Christo publice in Judæa esse prolatam, aut Jesum multa in Judæa prodigia ac signa fecisse, aut tandem ipsum crucifixum esse: Sed negant ex mortuis resurrexisse, negant esse Messiam à Deo populo suo promissum: Non quia ea quæ recensui vera negant: sed quia eorum quædam Messiæ non competere, quædam, nempe prodigia & signa, eum non certo & indubitato indicare credunt. Quod resurrectionem attinet, non testantur, sibi compertum, eum non resurrexisse; aut sibi evidentibus documentis constare, prædicationem de ipsius resurrectione esse confictam: videl. quod Christi cadaver viderint, postquam Apostoli eum à mortuis resuscitatum prædicarunt: aut quod sibi compertum sit, Apostolos cadaver Christi furto abstulisse dormientibus sepulchri custodibus: quæ fabula, antea à militibus Sacerdotum persuasione disseminata, sua absurditate evanuit: Non enim, etiamsi voluissent, cadaver Christi è sepulchro armatis militibus septo vi auferre potuissent; multo minus fraude, somno sepultis militibus: Quis enim credat omnes milites, cadaveri custodiendo missos, simul in somnum incidisse, & quidem adeo profundum, ut amotionem saxi à sepulchro non audiverint? Sed demus, somno indulsisse: An omnes ita fatui, ita capitis negligentes fuerunt, ut nemo inter illos, cum alios dormientes videret, juxta saxum illud quod sepulchrum clau-

sit

ſit procumbere vellet? Si illic ſe ſolum reclinaſſet, quantumvis ſomnolentus, ſecurus dormire potuiſſet, & tuta fuiſſet cuſtodia. Quis credat, diſcipulos momentum iſtud, quo ſomno oppreſſi fuere milites, ita exacte obſervare potuiſſe? Quis tandem credat, diſcipulos iſtius furti ſuſpectos fuiſſe, & nuſquam coram Judæorum tribunali iſtius reos actos? Nihil horum ſibi certo compertum teſtantur Judæorum patres. Quid igitur? Quod Jeſus fuerit populi ſeductor: Quod ſe falſo Meſſiam venditaverit, ſimiliaque. Verum nunc poſterorum officium eſt exquirere ſedata mente ac pio ſalutis ſtudio an traditio illa in ſua origine ſit vera? an patres ſui jure Jeſum dixerint impoſtorem? Fieri enim poſſet, quoniam hic non perhibent teſtimonium rei à ſe certis documentis infallibiliter exploratæ, ſed judicium proferunt de homine Jeſu Chriſto, quod non ſit Meſſias, ut in judicio hoc erraverint: Quam traditionem ſi filii cæca obedientia recipiant, eo quod à patrum traditione ipſis recedere ſit nefas, una cum parentibus in eundem errorem ut abripiantur neceſſe eſt. Quod ſi obtinere debeat, neceſſe eſt ut omnes homines in erroribus & falſa religione, in qua à parentibus educati ſunt, conſeneſcant; & de ea deſerenda aliaque, licet veriore, amplectenda cogitare, erit nefas. Quid ergo de veritate religionis Chriſtianæ aut Judaicæ diſputamus? Quis fructus & finis ejuſmodi diſputationis? Apage igitur ficulneum illud à ſola traditione parentum deſumtum argumentum, Viro Doct. indignum, & res cum re, ratio cum ratione certet; & inquiratur, an ullæ juſtæ ſint rationes, propter quas Judæorum parentes Jeſum Chriſtum jure rejecerint, & morti tradiderint.

CAPUT VI.

Quæ & quanta ſit certitudo, libros Veteris Teſtamenti incorruptos ad nos perveniſſe.

HActenus collatione inſtituta inter argumenta, quibus certitudo traditionis de veritate ac divinitate Legis ac Evangelii in ſua origine comprobatur, eviciſſe me credo, nulla poſſe pro Lege afferri argumenta, quin validius militent pro Evangelio, quam pro Lege; Reſtat nunc ut illius propagationem ad nos uſque, per libros ſacros, quibus ab initio utraque conſcripta, & in quibus ad noſtram uſque ætatem conſervata eſt, inter ſe conferamus.

Evangelium nititur ſolidioribus argumentis quam Lex, licet à ſolis Chriſtianis, Lex vero à Judæis, Chriſtianis & Mahomethanis, recipiatur.

Hic primo Vir Doct. magnam Legis præ Evangelio prærogativam colligit, *ex generali, non Judæorum tantum, ſed & Chriſtianorum & Mahumethanorum confeſſione, qui omnes, ſolis Paganis exceptis, unanimiter librorum Moſis divinitatem agnoſcant. Soli autem Chriſtiani Evangelium, à Judæis & Mahomethanis rejectum, recipiant. Non igitur quod ab duabus hominum partibus in dubium vocatur, recte comparari poſſe cum eo libro, qui ab omnibus ut verus & divinus, abſque dubio & diſputatione religioſiſſime recipitur.* Sed quoniam ipſe Vir Doct. agnoſcit, hanc rationem, quantumvis ſpecioſam, eſſe tantum congruentiæ, non evidenter concludentem, licet librorum Moſis dignitatem commendantem, non eſt quod operoſe eam refutemus; quia præter ſpeciem, qua homines ſimpliciores, ſuperficiem tantum non ipſam quæſtionis medullam conſiderantes, capi poſſunt, nihil habet.

habet. Poteſt ſiquidem contingere, ut id, quod ab aliquibus tantum recipitur, ſolidiore nitatur fundamento, quam id quod ab omnibus receptum eſt: Quando nimirum quod aliqui tantum recipiunt, aliquatenus dependet ab eo quod univerſale eſt omnium, illique teſtimonium perhibet veritatis: Tum enim iſtud recipere nequeunt, niſi ſimul generale illud cui hoc perhibet teſtimonium veritatis ſimul recipiant: Licet quando utrumque in ſe & ſolitarie conſideratur, & argumenta quibus utrumque nititur inter ſe conferantur, validiora militent pro hoc, quam pro illo. Et ita ſe res habet cum Lege & Evangelio. Evidentiora minoribuſque exceptionibus obnoxia ſunt argumenta, quibus Evangelii, quam quibus Legis divinitas adſtruitur. Interim Evangelium præter iſta argumenta etiam à Lege ſibi autoritatem confirmat, & Legi divinitatis teſtimonium perhibet. Etiamſi itaque omnia alia argumenta deëſſent, ſolum Evangelii teſtimonium, quod Chriſtianus divinum agnoſcit, ſuffecerit Chriſtiano ut Legem agnoſcat divinam. Hoc autem argumentum Judæo, Evangelium ut fabuloſum rejicienti, in teſtimonium veritatis Legis inſervire nequit. Itaque ea argumenta, quibus ſolis Judæus permotus Legem recipit, conferenda ſunt cum illis, quibus Chriſtianus perſuadetur de divinitate Evangelii: & ſi fortiora ſint aut fortius concludant pro Evangelio, quam pro Lege, iterum concludo, Judæum nullam poſſe dare rationem, cur cum argumentis illis inductus Legem recipiat ut divinam, Evangelio fidem deneget.

Traditio Judæorum in captivitate Babylonica potuit interruptionem pati.

Vir Doct. pergens, ex non interrupta traditione parentum in filios probat codicem Legis incorruptum ad hanc ætatem usque perdurasse. Verum difficile valde est, istam nunquam interruptam traditionem, non supposita Novi Testamenti divinitate, solide adstruere. In captivitate siquidem Babylonica tanta populum oppressit calamitas, ut traditionem Legis interruptionem esse passam, haud mirum videri debeat. Civitas & templum solo fuere æquata, tota terra Judæa misere desolata, populus in captivitatem abductus, ut de conservanda Lege frustra sollicitudinem suscepisse videri possit. Auget difficultatem, quod legamus tempore regis Josiæ, non adeo multis ante captivitatem istam annis, tantam pro conservatione Legis in populo fuisse socordiam, ut cognitio Legis plane obliterata fuerit; & cum in repurgatione templi exemplar Legis diu deperditum repertum, & coram rege ac populo lectum esset, rex præ animi consternatione vestimenta sciderit. An ergo ita inprobabile videri debet, sub rege impio, & in gravi adeo populi calamitate, non ea cura ac diligentia Legem conservatam, qua alias sub rege pio & tempore felici conservari potuisset? Quis credat, populum in ipsa urbis direptione, in captivitatis dispersione, in septuaginta annorum calamitate & servitute, de codicibus conservandis valde fuisse sollicitum, qui domi, cum fluerent res ejus, cum sui essent juris, cum quotidianus ad cultum Dei necessarius esset illius libri usus, tam negligentes ea in re fuerint, ut unicum tantum prostaret Legis exemplar, quod quam diu desideratum fuerit, non constat, sed solummodo quod regnante Josia sit repertum.

Et

Et ſane probabilitate non caret illa multorum ſententia, quod non exſtiterit poſt reditum ex captivitate ullum perfectum ac integrum exemplar, quod Legem Moſis ac ſcripta Prophetarum ita plene & integre exhibebat, prout ante eam exſtiterunt; Et quod Eſdras omnia monumenta, quæ inter varios diſperſa, & per particulas conſervata erant, ſumma cura ac induſtria collegerit, ex iiſque corpus illud Bibliorum, quod nunc habemus, concinnaverit.

Plura occurrunt in hodierno Bibliorum codice, unde ſatis evidenter colligitur, Pentateuchum per omnia non eſſe talem, qualis à Moſe eſt conſcriptus. Primo enim non puto Virum Doct. negaturum, quod puncta vocalia à Moſe literis non fuerint appoſita. Contendunt inter ſe eruditi, an Eſdras ea addiderit, uti communiter credunt Judæi: an vero à Maſorethis Tiberienſibus circa annum Chriſti quingenteſimum, textui addita ſint: Qua in ſententia Doctiſſ. Rabbi Aben Eſram fuiſſe doctiores critici Chriſtiani ex ipſius ſcriptis evincunt. Quicquid autem de hac controverſia ſit, conveniunt utrique, antiquiorem illis non eſſe adſcribendam originem, quam temporibus Eſdræ. Non ergo puncta vocalia à Moſe ſunt appoſita. Atqui certum eſt, pro diverſa punctorum additione etiam ſenſum admodum eſſe diverſum. Quo itaque argumento Judæi certi ſunt, ſe ubique genuinam Moſis lectionem habere, neque in quoquam ab ea aberrare? Si dicat, parentum traditionem: Confugit ad principium incertum ac dubium: Unde enim conſtat, parentes hanc lectionem à Moſe accepiſſe, & ab ipſa Moſis ætate ad uſque Tiberienſes, aut ſaltem Eſdram, ita

Puncta non fuere literis addita à Moſe.

per omnia incorruptam & invariatam ſervaſſe, uti à Moſe tradita fuit? Hoc affirmant Judæi, quia ita affirmare libet, non quia certo aliquo argumento ad id affirmandum inducuntur.

Quædam in Pentateucho occurrunt à Moſe non ſcripta.

Secundo: certum eſt in hodierno Pentateuchi textu quædam occurrere, quæ à Moſe ſcripta non eſſe, evidenter oſtendi poteſt: quale eſt inter alia *cap.* XXXVI. *Geneſ.* ubi narratur filiorum Eſau genealogia: illam enim à ſcriptore Moſis ætate longe poſteriore additam fuiſſe, evidenter evincitur ex *verſ.* 31. *Reges autem qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem filii Iſraël, fuerunt hi: &c.* Nondum enim tempore Moſis reges erant in Iſraël. Huic unum tantum, brevitatis cauſa, addam: Prima nempe *Deuteronomii* verba: *Hæc ſunt verba quæ locutus eſt Moſes ad omnem Iſraël trans Jordanem.* Quæ locutio etiam occurrit *cap.* IV. 41. & 46. Apparet enim hæc verba ſcripta eſſe ab autore qui Jordanem tranſivit, & cujus reſpectu verba Moſis trans Jordanem prolata eſſe dicuntur. At Moſes Jordanem non tranſivit. Adde his verſus duodecim poſtremos *Deuter.* ſeu *caput* XXXIV. quo deſcribitur mors Moſis: Quos à Moſe non eſſe ſcriptos celebris inter Judæos Doctor Aben Eſra agnoſcit, idque *ſecretum duodecim* (ſc. verſuum) vocat.

Quomodo mutatio illa fieri potuiſſet.

Ex his, ſimilibuſque locis, evidenter liquet, aliquid hiſtoriæ Moſis à ſcriptoribus poſterioris ævi fuiſſe additum: Et licet illud non magni videatur momenti, tamen in lectore ſuſpicionem poſſet gignere, in aliis locis, ubi id tam clare animadverti ac detegi non poteſt, ſimiliter quid fuiſſe additum, quod fortaſſe majoris ſit momenti: Saltem certitudo illa tanta non eſt, quanta Chriſtia-

Christianorum, quod libri Novi Testamenti incorrupti ad ipsos pervenerint: Quia, uti dixi, in una gente facilior fieri potuit mutatio, in exemplaribus paucis, & præsertim in collectione variarum laciniarum à diversis conservatarum, & à Synedrio magno in unam compagem & volumen conjunctarum: quam in multis exemplaribus, in diversas regiones statim dispersis: quoniam mox maxima exemplarium esset apparitura varietas: Quæ tamen non reperitur: ut in sequentibus ostendam.

Respondet Vir Doct. *oportuisse ergo ut Esdras ex suo cerebro confinxerit tot Dei cum Mose & populo colloquia: quomodo tot circumstantias mentiri auderet coram integro sapientum & prophetarum senatu? quomodo omnes in eandem fraudem convenirent?* Sed vero objectio hæc non infert, Esdram colloquia illa Dei cum Mose confinxisse: Verum ex laciniis multis integrum Bibliorum volumen collegisse. Alia autem res est, Esdram mentitum fuisse; alia, volumen Veteris Testamenti ex codicibus minus perfectis, & servantium incuria vel calamitate corruptis, consarcinasse, adeoque unius codicis lacunas ex aliorum voluminum fide, quamvis suo stilo, replevisse. Quicquid autem hujus sit: longe aliud est, dicere, Esdram, vel quemvis alium, hanc Mosis & legem & historiam finxisse: aliud, quod Novum Testamentum depravationis vel mutilationis nunquam tantum adiit discrimen, quantum codex Veteris Testamenti in illa gentis Judaicæ generali dispersione, & septuaginta annorum captivitate: quod non tanta sit certitudo, neque tam evidentia argumenta, quod textus Hebraici integritas illibata permanserit,

Occurritur objectioni.

quam

quam Novi Teſtamenti, in quo nulla hujuſmodi exſtant veſtigia vel calamitatis, vel incuriæ.

Alteri. Objicit porro Vir Doct. quod *Eſaiæ, aliorumque prophetarum libri in captivitate Babylonica ſervati fuerunt, qui tamen tanti haberi non debebant, quanti Legis divinæ ſcrita.* Verum qui hanc objectionem faciunt contra Legem, idem etiam ſentiunt de Prophetis: varios nimirum prophetarum ſermones in populo fuiſſe diſtributos, multaque eorum fuiſſe apographa: poſtea illos in unum fuiſſe collectos, inſertis hiſtoriis, quarum occaſione ſermones hi habiti fuere, aut habiti fuiſſe credebantur: atque ita ex iis inter ſe collectis volumen eſſe enatum. De qua ſententia jam nihil addam. Sufficit hoc ad ſolutionem argumenti.

Tertia. Tandem objicit Vir Doct. quod *liber iſte, quem nunc habemus, contineat claram & expreſſam prophetiam de hac populi captivitate, cum circumſtantiis adeo individualibus, ut magis rem præteritam, quam futurum rerum eventum ſignificare videatur.* Verum in ſequentibus, ubi de prophetia iſta ex profeſſo agendum erit, ego oſtendam, ex circumſtantiis ejus, & phraſiologia linguæ Hebrææ, quæ pluribus in locis in Prophetarum ſcriptis occurrit, quæ ibi prædicuntur, in captivitate Babylonica fuiſſe impleta; itaque tempore Eſdræ revera jam fuiſſe præterita. Ubi ſimiliter Danielis prophetia explicabitur. Sed & ſi id concedatur, inde tamen neutiquam evincitur, collectionem ex variis laciniis in unum Bibliorum codicem ab Eſdra non eſſe factam.

CAPUT

CAPUT VII.

Major eſt certitudo libros Novi Teſtamenti incorruptos ad nos perveniſſe, quam libros Veteris Teſtamenti.

Cur N. T. Græca lingua ſit ſcriptum.

CONſideremus nunc quæcunque Vir Doct. Novi Teſtamenti ſcriptis objicit. Primo quidem argumento generali omnia Novi Teſtamenti ſcripta ſimul in dubium revocat, quoniam *omnia ſcripta ſunt linqua Græca; cum tamen Evangelium primo & principaliter fuerit pro Judæis: & lingua Græca nunquam Romanis aliiſque Europæis non adeo fuerit communis, quam Latina, & Aſiaticis Judæis plusquam Hebræa, ſed iis ſolis, qui Græciæ habitabant civitates, peculiaris fuerit.* Unde colligit, *videri totum Evangelium à Græcis fuiſſe compactum.* Verum omnibus, qui leviter tantum antiquitatis cognitione imbuti ſunt, notiſſimum eſt, linguam Græcam temporibus Apoſtolorum non tantum per totam Græciam, ſed & Aſiam, quin & Ægyptum, fuiſſe receptam, & in communi fuiſſe uſu: Adeo ut ipſe Cicero in oratione ſua pro Archia poëta dicat; *Græca legi in omnibus fermegentibus, Latina ſuis finibus, & exiguis ſane, contineri.* Idem, etſi alia antiquitatis monumenta deëſſent, Doctorum Chriſtianorum ſcripta, qui non in Græcia tantum, ſed & in Aſia & Ægypto vixere, ut Origenis, Clementis Alexandrini, Euſebii, Baſilii Magni, Gregorii Nazianzeni & Nyſſeni, Athanaſii, Cyrilli Hieroſolymitani, & Alexandrini, Chryſoſtomi, aliorumque, quorum recenſere nomina longum foret, omnia Græca lingua exarata, evidentiſſime comprobatum reddunt.

Quia

Quin & in ipſa civitate Roma linguæ Græcæ uſus fuit vulgatiſſimus, etiam fæminis, & quidem in quotidiano ſermone, uti ex Juvenale diſcimus, *Sat.* VI.

Se non putat ulla
Formoſam, niſi quæ de Thuſca Græcula facta eſt:
De Sulmonenſi mera Cecropis: omnia Græce,
Cum ſit turpe magis noſtris neſcire Latine.
Hoc ſermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta.

Cum itaque aliquo ſermone hiſtoria & doctrina Evangelii eſſet conſcribenda, eaque Judæis quidem primo, attamen & omnibus hominibus & nationibus deſtinata eſſet in ſalutem, convenientiſſimum fuit eam conſcribi lingua omnibus populis maxime communi; quæ illo tempore fuit Græca, ſatis communis Judæis, ſaltem extra Judæam habitantibus, omnibuſque populis imperio Romano ſubjectis, ut merito univerſalis ferme totius Romani orbis lingua dici potuerit. Hanc ob cauſam & epiſtola ad Romanos Græce ſcripta eſt, quia & Romanis nota erat, & peregrinis Romæ degentibus notior quam Romana: & agumentum Epiſtolæ tale, ut quæ ad reliquas mitteretur Eccleſias digniſſima foret. Ad particularem Romanum epiſtola Pauli Græce ſcripta non exſtat. Philemon, cujus ſervum antea fugitivum cum epiſtola remittit Paulus, Romanus non fuit, quod vel ipſum nomen indicat. Et ridiculum eſt, Græcos fabulam, tanquam rem in Judæa vere geſtam, conſcripſiſſe, & plurimos ex Judæis ei fidem adhibuiſſe, & ob illius teſtimonium crucem, afflictiones, quin & mortem ſuſtinuiſſe. Apage iſtiuſmodi nænias.

Addit

Addit Vir Doct. *Scriptores Evangeliorum non esse commotos à Spiritus Sancti afflatu :* Quod ex duobus indiciis colligit : 1. *Quia Lucas dicit, se historiam Evangelii scribere voluisse, quia plures eam conscripserint : & quidem, non ut omnes homines eam scirent, sed ut Theophilus de iis, quæ jam crediderat, amplius informaretur : 2. Quod scribat, non quæ ipse viderat, sed ab aliis audiverat, nulla de revelatione divina facta mentione. Quod etiam nullus ex Apostolis in suis Evangeliis vel aliis scriptis asserere ausus est. Contra omnium prophetarum stylum, & præsertim Mosis, qui semper scribit, Dixit Dominus Mosi, aut, Dominus mihi dixit.* Resp. Primum argumentum Lucam solum ferit : Sed ut primo de omnibus simul dicam, & tum plenius quod Lucæ objicitur diluam ; dico, non requiri in historico, qui res gestas alterius scribit, ut se à Deo ad scribendum speciatim incitatum, aut quæ scribit, sibi à Dei spiritu dictata afferat : Sufficit, ut exactam rerum quas scribit cognitionem habeat. Tales autem fuere Evangelistæ : referunt illi dicta ac facta Jesu Christi ; ea ex vero referre sufficit, ut comprobentur esse divina : quoniam ipse Jesus doctrinæ suæ sufficiens divinitatis perhibuit testimonium. Nec Moses, quando historias patriarcharum toto Geneseos libro describit, sibi eas à Deo dictatas, imo nec ab iis qui viderunt, aut à cestibus oculatis habuerunt, aut alia via exploratas se habuisse affirmat. Solummodo quando leges Dei ad populum refert, ait, ita sibi dixisse Dominum. Simili modo loquuntur Apostoli, coram Senatu Judæorum, *Act.* IV. V. & alibi. Consentaneë missioni suæ, qua Dominus eos misit, ut Evangelium ubivis terrarum prædicarent, *Matth.*

Scriptores N. Test. spiritu divino fuerunt afflati.

Matth. XXVII. 18, 19. *Marc.* XVI. 15. *Joan.* XX. 21. Et Apostolus Paulus epistolas suas inchoans ordinarie se vocat *Apostolum Dei, vocatum Apostolum per voluntatem Dei, Apostolum non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum & Deum patrem.* Quin se ac reliquos Apostolos, *ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei,* 1 *Corinth.* IV. 1. adeoque, *necessitatem sibi incumbere Evangelizandi, & væ sibi esse nisi evangelizet; ibid. cap.* IX. 16. Quod tantumdem est, ac si diceret, se scribere & prædicare quæ à Deo habet. Quin & id disertis verbis affirmat, *Epist. ad Gal. cap.* I. 12. *Neque enim ab homine accepi Evangelium, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.*

De Evangelio Lucæ.

Ut itaque ad Lucam revertar: Ad fidem Evangelio ejus conciliandum sufficit, quod exacte omnia ab iis qui oculati testes fuerunt inquisiverit, nihilque nisi penitus exploratum scripserit. Quod ait, *sibi visum esse* Evangelium scribere, non arguit, purum tantum fuisse motum humanum; nam & diligentiam humanam Deus exstimulare potest, suppeditando argumenta & considerationes illi movendæ efficaces. Quodque Lucas in gratiam præcipue Theophili, viri, ut apparet, primarii scripsit, Deus etiam, ut omnium saluti inserviret, direxit. Addo; unicum Evangelium Matthæi sufficere, ut plenam dictorum ac gestorum Jesu Christi habeamus cognitionem, quantum ad salutem satis est: Verum divinam benignitatem abundantius hominum saluti prospicere cupientem plurium diligentiam excitasse, ut ita plurium consentientibus testimoniis totus orbis plenius de historiæ Christi veritate, ac doctrinæ ipsius divinitate confirmaretur.

Pergit

Pergit Vir Doct. quod *multa, præter quatuor, fuerint Evangelia fictitia; & plures Evangelia scripsisse, etiam ex Luca liquere.* Sane in initio plures Christi res gestas conscripsisse, mirandum non est; fuere enim tam eximiæ, omnesque in tantam admirationem rapuerunt, ut plures illarum splendore ad eas conscribendas excitati sint. Verum quoniam qui audita tantum, & ex rumore percepta narrant, facile veris falsa quædam addere possunt, ea tantum recepta sunt ut genuina, quæ à duobus Apostolis, Matthæo & Joanne, & duobus viris qui in Apostolorum comitatu longo vixerunt tempore, Marco nim: & Luca, ac proinde omnia certissime explorata habuere, conscripta sunt. Quod Evangelia attinet, quæ Thomæ, aliisque adscribuntur, manifestum est ea Apostolorum ævo non exstitisse, sed à nugatoribus quibusdam posterioris ævi, supposito Apostoli alicujus nomine, esse conficta. Verum primi Christiani, qui ipsis Apostolorum temporibus vixerunt, diligenti exploratione facta, hæc quatuor ab autoribus, quorum nomina præferunt, vere esse scripta indubitato deprehenderunt. Neque ulla justa dubitandi causa, quod hac in re decepti sint, allegari potest. Quomodo enim credibile est, viros adeo salutis suæ studiosos, ut quotidie gravissimas afflictiones, quin & mortem pro Evangelio sustinerent, tam socordes fuisse, & salutis suæ negligentes, ut temere sibi tanquam divinos, & fidei per quam salvi esse debebant regulam, obtrudi passi sint libros, de quorum αὐθεντεία evidentibus documentis persuasi non essent, & eo quidem tempore, quo supposititia à genuinis facile discerni potuissent? Et hæc traditio ab

Evangelia fictitia non infringunt autoritatem eorum quæ in N. Test. extant.

ipsis constantissime per omnes populos & ætates consensu invariato est propagata. Recentiores fabulas, quæ à credulis quibusdam receptæ sunt, Thalmudicis annumeramus fabulis, quæ passim inter Judæos recipiuntur. Evangelium Joannis quo tempore, qua occasione, aut ubi locorum scriptum sit, nihil scire refert, modo à Joanne Apostolo scriptum constet, de quo inter Christianos nunquam dubitatum fuit.

De depravationibus, quæ dicuntur in Evangeliis contigisse.

Aliud addit Vir Doct. argumentum; quod Evangelio Joannis fuerit, juxta Doctorum Christianorum sententiam, aliunde inserta historia de adultera à Judæis coram Christo accusata: & Evangelio Lucæ historia de angelo Christum in horto confortante (quam paulo ante Vir Doct. perperam affirmavit in Evangelio Joannis exstare) & de sudore Christi sanguineo. De genealogia Christi, quod obiter insinuat, in sequentibus suo loco dicetur. Quod vero de historiis Evangelio intrusis adfert, dico paucis: Quod historiam de angelo confortante & sudore Christi crassiore instar grumorum sanguinis in terram decidente, in aliquot exemplaribus olim fuerit desiderata, non ex eo profluxisse, quod in quibusdam primi ævi exemplaribus lecta non fuerit; sed quod quidam audaculi, qui eam majestate Christi indignam judicabant, temerario ausu eam eraserint: Quod sane Evangelii veritati, codicum antiquiorum fide constanter asservatæ, præjudicare nequit. Historia de adultera etiamsi inserta fuisset, nihil illa momenti ad fidem Christianam habet: Et si velimus à Joanne scriptam non esse, liquet historiæ puritatem in plurimis exemplaribus, in quibus ea desideratur, conservari. Sane exigui nimis

mis momenti ea hiſtoria eſt, quam ut indè argumentum ad probandam in Evangelio depravationem deduci poſſit.

Progreditur porro Vir Doct. & ait: *Autographum Matthæi, quod Hebraico idiomate ſcripſiſſe fertur, periiſſe, & exſtare tantum translationem ab incerto autore factam.* Eſto: translatio illa jam Apoſtolorum tempore exſtitit, & approbationem obtinuit: Non autem hiſtoria aut doctrina ullam, etſi alia enuntietur lingua, mutationem patitur: ſed eadem pluribus linguis eodem ſenſu enuntiari, ſcribi & legi poteſt. Exinde autem liquet, quod ante dixi, Græcam linguam omnibus ferme populis fuiſſe communem: Ideo Matthæi Evangelium in totius mundi uſum mox in linguam Græcam eſt translatum: Qua translatione approbata, ipſum exemplar Hebræum, quod ſolis ex Judæis converſis inſervire tantum poſſe videbatur, non ea qua Græcum cura ac diligentia aſſervatum fuit. De Evangelio Matthæi.

Quæ Marco objicit adeo exilia ſunt, ut refutationem vix mereantur. Eſto, Marcus Evangelium Matthæi maxima ſui parte compilaverit, quid in eo peccatum? modo nihil Marcus ſcripſerit, quod non plene exploratum habuerit. Sive Romæ ſive alibi à Petro dictatum fuerit, non minuit illud illius autoritatem: circumſtantia ea eſt adeo exilis, ut referri non mereatur. Quæritur ſolummodo, an Marcus in comitatu Petri vixerit, & ex ipſius ore de omnibus quæ ſcripſit certus eſſe potuerit. Et quod Papias, Irenæus, & Clemens illius meminerint, Evangelii ipſius antiquitatem & γνησιότητα probat. Alium in finem hæc teſtimonia non allegantur, niſi ut de antiquitate Et Marci.

 ejus,

ejus, ac genuino autore constet; Non vero, ut per istorum doctorum testimonia ipsi Marco autoritas quædam concilietur. Perinde uti Judæi per traditionem patrum suorum sibi constare ajunt, libros quos habent ab ipso Mose esse scriptos: non autem ea traditio Mosi aliquam, quam per se non habet, autoritatem conciliat.

De Epistola ad Hebræos.

De Epistolæ ad Hebræos autore variant Christianorum sententiæ, aliis eam Paulo, aliis Lucæ, aliis Barnabæ, aliis Clementi adscribentibus. Cujuscunque ex his quatuor sit, antiquissima est, & Pauli ævo scripta; siquidem hi tres Pauli coætanei fuere: Ejus antiquitatem etiam probat Clementis quæ exstat ad Corinthios Epistola antiquissima, siquidem verba ex hac epistola desumta in Clementis epistola occurrunt: quæ causa fuisse videtur, quod aliqui eam Clementi adscripserint. Sed cujuscunque ex tribus illis fuerit, dubitandum non est, quin doctrinam in ea contentam, præsertim de typorum Veteris Testamenti impletione in Jesu Christo, ex ore Apostolorum, præsertim Pauli, habuerit: & quia doctrinam, quam toties ex Apostolorum ore hauserant adeo egregie explicat, ideo etiam primis Christianis ut per omnia illi conformis, recepta est.

De Apocalypsi.

De Apocalypseos libro non necesse est multis differere: Continet ille non dogmata fidei, sed visiones quasdam propheticas, ænigmaticas & obscuras, Ecclesiæ Christianæ statum in hisce terris concernentes. Quod quidam olim eum Cerintho adscripserint, id non fecerunt certa quadam ratione inducti, sed ex mera tantum conjectura; quia Cerinthus dogmata quædam sua ex Apocalypsi adstruere conabatur, illisque ea perperam intellecta

tellecta Cerinthi dogmati aliquatenus favere videbantur. Verum si talis paucorum conjectura ad librum quempiam reprobandum, aut genuino suo autori abjudicandum suffecerit, nullus liber à censura immunis erit. Causam autem nullam justam esse eum Cerintho adscribendi, arguit primorum Christianorum, qui eum Joannis Apostoli fœtum agnoverunt, traditio: Quibus antiquissimi, quorum scripta habemus, Doctores Christiani, Justinus, Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, &c. consentiunt. Quibus alias non addam rationes. Verum, ut dixi, liber hic nulla dogmata fidei, verum ænigmaticas tantum & obscuras quasdam prophetias continet; ita ut, licet ille abesset, fides Christiana nullum esset passura detrimentum.

Quid vero Vir Doct. Epistolis Apostoli Pauli objicit? An aliquis eas ipsi abjudicavit, & ignoti esse autoris asseruit? Nemo. Bene est, quod hæ, perinde uti Evangelium Matthæi, Joannis, Lucæ, & Acta Apostolorum, ipso non refragante, genuinorum autorum nomina præferant.

Tandem Vir Doct. Novo Testamento objicit, variantes quæ in diversis codicibus reperiuntur lectiones, quas verbis Isaaci Vossii *de ætate mundi cap. 2. adeo multiplices esse* ait, *ut si quis omnes inter se committeret codices, quot verba, totidem pene inventurus sit discrepantias.* Verum si quid Viro celebri ad opinionis suæ stabilimentum excidat quod hyperbolen sapit, an putat Vir Doct. ex ejusmodi verbis, contra experientiam cuivis obviam prolatis, solidum posse deduci argumentum? Omnes antiquiores codices hodie summa diligentia sunt excussi, variantes lectiones maxima sedulitate

De variantibus N. Test. lectionibus.

excerptæ, textui vulgari appositæ, & omnium oculis expositæ: Inde quam αὐξητικῇ hyperbole usus sit D. Vossius, liquido constat: quod in istiusmodi casu in Viro magno facile excusari potest. Tum maxima variantium lectionum pars adeo nihil facit ad immutationem sensus, ut quocunque modo legatur, sensus per omnia idem sit: veluti si Latine quis legat, *enim*, vel *nam*: *igitur* vel *ergo*: *dicebat*, vel *loquebatur*: ac similes: Quæ sensum aliquatenus immutant, rariores: nullæ vero, quæ dogma necessarium creditu ad salutem concernunt, aut aliter credendum esse vel levissimam suspicionem ingenerare possint. Quod mihi vel maximum ac certissimum providentiæ divinæ circa Novi Testamenti codicum conservationem argumentum est. Ejusmodi autem variantes lectiones etiam in diversos Legis codices irrepserunt; Quod ex collatione codicis Samaritani cum vulgari Judæorum codice, ex antiquis Masoretharum libris, ex Judæorum Orientalium & Occidentalium, Ben Aser & Ben Nephthali lectionibus, atque ex manuscriptis optimæ notæ exemplaribus, quorum nonnulla diversas codicis Hilleliani lectiones exhibent, doctissimi Critici ostendunt. Quin & ipsa Græca LXX interpretum versio documentum est satis evidens, in exemplari Hebræo, unde versio hæc facta est, multis in locis aliam fuisse lectionem, quam in hodiernis Judæorum codicibus.

Explicantur verba quædam I. Vossii.

Quod vero Vir Doct. ex Vossio citat, quod *Deus nullam habuerit curam eorum, qui descripsere Novi Fœderis libros*, verba Vossii non bene intellexit. Hoc enim hic non affirmat Vossius, sed tanquam consequentiam absurdam ex eorum quos oppugnat

oppugnat opinione deducit. Illi enim contendunt, Hebræum codicem mansisse plane invariatum, idque peculiari providentiæ divinæ adscribunt. Inde colligit Vossius, quod sequeretur, quoniam tanta est lectionum varietas in N. Test. quod Deus ergo nullam eorum, qui Novi Fœderis descripsere libros, curam habuerit: Quod ipsi absurdum est; quod nempe Deus continuo adfuerit Judæorum librariis, nullam vero eorum qui Novi Fœderis descripsere libros curam gesserit; cum tamen magis interesset eos servari incorruptos, quam Veteris Testamenti. Qui sensus ex tota ejus collectione manifestus est. Sed Vir Doct. qui verba Vossii truncavit, illationem quam Vossius ex aliorum sententia colligit, tanquam sententiam Vossii proponit.

Quod Vir Doct. addit, de exactissima cautione quæ hodie in Judæorum Synagogis adhibetur, ne ulli in codices sacros irrepere possint errores, aut lapsus; arguunt quidem, Judæorum exemplaria post inventam Masoram non facile ullam posse pati immutationem: Verum ea non potest abolere variantes lectiones, quæ ante inventam Masoram in codicibus Hebræis jam apparuerunt. Multo minus difficultates illas tollere, quæ circa collectionem librorum sacrorum in unum volumen, temporibus Esdræ, à pluribus observatæ sunt. *De cautione in Judæorum Synagogis adhiberi solita.*

Quibus omnibus inter se collatis, & comparatione inter certitudinem librorum Veteris & Novi Testamenti accurate instituta, non dubito, quin unusquisque mecum admiraturus sit præjudicium Viri Doct. quod per hyperbolicas expressiones contra Novi Testamenti libros, & pro volumine Pentateuchi seu Legis, in scripto suo indicavit *Hyperbole Viri Doct.*

 contra

contra Novi Teſtamenti libros; hiſce verbis. *Nullus liber, nulla fere Apoſtolorum epiſtola, neque acta Apoſtolorum, abſque contentione à primis & poſteris Chriſtianis accepta fuere: quantumvis multæ ſint ſolutiones, variis temporibus ab inſignibus viris excogitatæ, quibus hæ Evangelii maculæ abluerentur.* Pro Lege vero: *Eſt liber Moſis ita perfectus, & purus, atque ab erroribus alienus, ab ejus conditore per tot ſecula variis in nationibus ſervatus, ut cætera naturalia, quæ Deus non corruptioni expoſita creavit; ut cœli, ſol, & aſtra: quæ à ſua formatione non majore providentia incorrupta ſervantur, & ſubſiſtunt, quam divinæ Legis libri, qui nunquam aliquam mutationem experti fuerunt.* Profecto, addo ego, miraculum ergo eſſe, quod ipſum volumen manu Moſis conſcriptum interire potuerit: niſi forte & illud alicubi à corruptione, perinde atque ſol ac aſtra, immune latere, ſuo tempore denuo in lucem protrahendum, Judæi aſſerere cupiant.

Evangeliis tota religio Chriſtiana continetur.

Tandem & argumento quod Novi Teſtamenti libris objecit, & in plures Veteris Teſtamenti libros retorqueri poſſe videt, occurrere conatur; quod nempe multorum librorum, qui in Veteris Teſtamenti volumine exſtant, genuinos autores aſſignare non poſſint Judæi: Cui ita reſpondet: *Totam religionem conſiſtere in libris Moſis, in reliquis nullum fidei ſeu legis dogma ſtatui. Novi Teſtamenti autem libros omnes religionem Chriſtianam conſtituere, fidei dogmata inſtruere, pro quibus quatuor Evangelia minime ſufficerent, præſertim ſi Paulus non ſcripſiſſet, ex quo totam Chriſtianam Theologiam effluxiſſe* ait; *cum tamen Petrus eam difficilem, & non niſi multa cum cura legendam putaret.* Verum valde fallitur

Vir

Vir Doct. Nam & similiter tota religio Christiana, omnia illius dogmata fidei & præcepta vitæ, ad salutem necessaria, quatuor Evangeliis, imo unico Matthæi Evangelio, continentur: Neque ex Epistolis Apostolorum, imo nec Apostoli Pauli, ullum dogma ad salutem creditu necessarium Proferetur, quod non antea in Evangelio clare expressum exstat. Judæos, qui varia Evangelio objiciebant, Apostolus Paulus pluribus in Epistolis refellit: & in illis disputationibus multa occurrere non diffiteor obscuriora, propter stylum Pauli concisum, & nonnullis in locis abruptum, & quod non semper exacte & distincte indicet, quænam verba adversarii objectionem, quæ vero suam contineant solutionem: Verum solutiones objectionum non continent nova fidei dogmata antea inaudita; sed eorum veritatem ab adversariorum cavillationibus vindicant. Ausim itaque dicere, etiamsi sola quatuor exstarent Evangelia, nos perfectum habituros canonem seu regulam fidei ac morum: Neque Stephanus protomartyr imperfectior fuit Christianus, quam qui postea vixere, eo quod expistolas Paulinas non viderit. Verum tanta est erga genus humanum benignitas divina, ut quæ in Evangeliis plene ac perfecte tradita sunt, etiam in Apostolorum Epistolis sæpius repeti, & à variis objectionibus vindicari, ad majorem fidelium in fide confirmationem ac constantiam, singulari providentia voluerit.

Hæc quidem fuse dicta sufficiunt ad solutionem omnium, quæ Vir Doct. religioni Christianæ objecit circa primum argumentum, quo se permotum ait, ut Mosen agnoscat Prophetam & Legis-

latorem divinum, deſumtum à continua patrum traditione ad hanc uſque ætatem continuata.

De prædictionibus D. Jeſu & Apoſtolorum.

Quæ Religioni Chriſtianæ objicit circa ſecundum argumentum, deſumtum à prædictionibus futurorum, in quibus dixi D. Jeſum Moſe multo eſſe ſuperiorem, revera nullius ſunt momenti; nempe, quod *ſcripta ſint poſt res geſtas; facile autem ſit, ſcribere quædam eſſe prædicta, & proportionatam hiſtoriam contexere, in qua illa quaſi futura prænuntientur*. Primo enim, jam ante argumentis validiſſimis hiſtoriæ Evangelicæ veritatem comprobavi; ita ut hæc objectio, niſi primo everſis omnibus illis argumentis, in eam torqueri nequeat. Sed porro, licet quædam jam geſta ſint, ante Evangelicæ hiſtoriæ conſcriptionem, plura tamen poſt illius conſcriptionem ſunt impleta, conſentaneë prædictionibus quæ in Evangelio exſtant. Matthæus Evangelium ſuum non multis poſt adſcenſionem Chriſti, pluribus vero ante Hieroſolymorum excidium annis conſcripſit: in illo tamen excidium illud cum omnibus ſuis circumſtantiis adeo graphice deſcribitur, ut expreſſius non poſſit. Varia ſtatum Eccleſiæ Chriſtianæ concernentia, quæ ibi leguntur, eventus comprobavit. Tum & prædictio Chriſti, de calcatione Hieroſolymorum à gentibus, etiamnum hodie impletur. Ne quid de Apoſtolorum prædictionibus addam. Verum Vir Doct. facile videbat, ex Chriſti prædictionibus, & præſertim de ſua reſurrectione, argumentum inſolubile peti pro divinitate doctrinæ quam annuntiavit; cujus ictum cum nullo alio effugio ſe declinare poſſe videbat, voluit hiſtoriæ veritatem in dubium vocare. Verum illa in antecedentibus tam valide

aſſerta

asserta est, ut verbum addere superfluæ futurum esset operæ.

QUÆSITUM PRIMUM.

CAPUT I.

De necessitate Fidei in Jesum Christum.

HActenus argumenta, quibus Vir Doct. divinitatem Legis Mosaicæ comprobat, fortius pro Evangelio quam pro Lege concludere ostendi: Restat nunc ut ab objectionibus Viri Doct. vindicem responsiones meas ad ipsius quæsita, quæ proprie continent objectiones contra Religionem Christianam. Hic varia occurrunt, non directe disputationem nostram concernentia: Quia tamen ad illam aliquatenus referri possunt, & Vir Doctissimus disputationi suæ tanquam fundamentum substernit privatas aliquot quorundam Christianorum opiniones, quibus & me imbutum credidit; ut disputatio nostra omni ambiguitate careat, & presse rem ipsam à fundamento excutiamus, etiam de illis sententiam meam clare ac dilucide explicabo.

Fides in Christum necessaria est ad salutem illis quibus Christus est revelatus.

De necessitate fidei in Jesum Christum, de qua sententiam meam requirit Vir Doct. ita sentio. A tempore revelati Christi & promulgati Evangelii fidem in Jesum Christum unicuique ad consecutionem salutis æternæ esse necessariam; utpote unicum à Deo ordinatum medium ad salutem. Hinc sequitur, omnes qui fide in Christum carent, etiam destitui medio quod Deus ordinavit in hominum salutem. Eorum autem duo considerari possunt genera: Alii quidem Evangelium sibi prædicatum

prædicatum rejecerunt, ſalutemque in Chriſto ſibi oblatam reſpuerunt: Alii, quia Evangelii vox nunquam eorum auribus inſonuit, in mera vivunt ac invincibili ignorantia; & quia Chriſtum ignorant, in eum nec credunt, nec credere poſſunt. Priores, quia non ex ignorantia peccant, ſi Evangelium ipſis legitime ſit annuntiatum, etiam reos ſe faciunt pœnarum incredulis conſtitutarum. De poſterioribus Evangelium tacet; itaque de his pronuntiandum videtur, quod iis quæ in Evangelio ſunt patefacta, quodque juſtitiæ ac miſericordiæ divinæ maxime conſentaneum eſt.

Qui non credunt defectu revelationis non videntur puniendi ut increduli Evangelio.

Primo itaque certum mihi eſt, Deum neminem, qui ex mera ignorantia, defectu videl. revelationis, in Chriſtum non credit, propter illius fidei carentiam puniturum pœnis in incredulos conſtitutis: Non enim permittit illius juſtitia, ut ab homine exigat abſolute impoſſibilia, ipſumque ob ea non præſtita puniat. Quare nec gentes ante Chriſti adventum punientur, quod fide obſcura ac figurativa in Chriſtum caruerint; nec quotquot poſt Chriſtum vixerunt ſine ulla Evangelii revelatione, quod fide expreſſa ac diſtincta, qualis nunc exigitur, in Chriſtum non crediderint. Imo, ut ingenue quod ſentio enuntiem, aliam nunc gentium ad quos Chriſtiani excurrunt, quam earum quibus olim per Apoſtolos eorumque coadjutores Evangelium eſt annuntiatum, rationem eſſe credo: Non tantum, quia Apoſtoli miraculorum maxime ſtupendorum gloria auditorum animos percellebant; ſed & vitæ integritate morumque ſanctitate doctrinæ Jeſu Chriſti ſanctiſſimæ bonum inter eos, quibus prædicabant, odorem conciliabant: Cum hodierni præ imperitia doctrinam

doctrinam divinam ſæpe frigide defendant ac comprobent, & moribus turpiſſimis ac vita maxime contaminata gentium animos à doctrina ſancta avertant; ex profitentium quippe moribus judicium de doctrina faciunt, quod vel non ſit tam ſancta quam prædicatur; vel quod qui eam prædicant nec ipſi ex animo illi fidem habeant. Quæ duo maxima ſunt à Chriſtianis ipſorum fidei objecta impedimenta; quæ ſicut Deus malis ejuſmodi Chriſtianis imputabit; ita dubitandum non eſt, quin gentium culpam aliquatenus coram Deo juſto judice imminuant. Quouſque autem Deus propterea gentibus indulturus ſit, quia Evangelium tacet, nec à nobis definiri poteſt. Hoc ſolum dicere poſſumus, Deum juſtum ac καρδιογνώστην nihil cuiquam in pœnam imputaturum ſupra merita.

Quis ſtatus gentium, quibus non eſt prædicatum Evangelium?

Quæri ergo poſſet, quis gentium, quibus Evangelium prædicatum non eſt, ſit futurus ſtatus? Hic nihil certi à nobis definiri poteſt, quia Evangelium tacet: ſolummodo generatim dicitur, gentes quæ *ſine lege peccarunt, etiam ſine lege judicandas;* & *ſervum qui non cognoverit voluntatem Domini, nec ſecundum eam fecerit, paucioribus plagis vapulaturum.* Dicam tamen meam ſententiam, quam ut articulum fidei haberi nolo, ſed ut opinionem juſtitiæ ac miſericordiæ divinæ meo judicio maxime conſentaneam. Si qui inter gentes honeſte ſecundum naturæ legem vivunt, credibile mihi eſt, munificum ac benignum Deum non inhonoratam relicturum eorum probitatem, eoſque aliquam in futuro ſeculo habituros partem. Qualis autem & quanta ea futura ſit, penitus mihi ignotum eſt. Quia autem Chriſtus humanum genus morte ſua cruenta Patri reconciliavit, adeo

ut

ut redemptio per Christum unicum sit ad salutem perveniendi medium, credo Deum ex superabundanti gratia, qua Christum humani generis redemtorem constituit, etiam illis, qui inter gentes juxta rationis dictamen vitam instituunt, redemtionem Christi applicaturum, ut ita non aliter quam beneficio Christi, licet despectu revelationis sibi ignoti, ac propterea nec ab ipsis crediti, salutis sint futuri participes. Nec id absurdum videatur, Salvatoris sacrificium iis etiam applicari, qui revelationis defectu eum ignorant: Licet enim quicunque eum rejiciunt per infidelitatem redemtionis fructu priventur: nec is, secundum Evangelii legem, aliis quam eum viva fide recipientibus destinetur: nihil tamen obstat, quin Deus ex immensitate gratiæ ac bonitatis suæ, ultra conditiones Novi Fœderis, mortis Christi beneficium etiam extendat ad illos, qui honeste secundum naturæ legem viventes Christum sibi nunquam revelatum ignorant: Quoniam tales, si revelatus ipsis fuisset Christus, eum verisimiliter recepissent: ac proinde per gratiosam Dei imputationem, Fœdere Novo non comprehensam, censentur, si non plene, aliquatenus saltem, ac si eum recepissent, vel saltem ab eo alieni non fuissent.

Prærogativa Christiani præ gentili.

Si quæras, quæ ergo sit prærogativa Christiani præ ejusmodi gentili? Dico, magnam eam esse & eximiam: Gentilis quippe, qui forte servatur, non servatur vi fœderis divini, sed superabundanti gratia fœdere divino non inclusa; proinde nec spem firmam vitæ æternæ, qua in omnibus vitæ hujus mutationibus ac molestiis sustentetur, concipere potest; sed & solummodo generatim sperare

ſperare in benignitate divina: præterquam quod definiri nequeat, qualem & quantum ſalutis gradum Deus illi ſit aſſignaturus. Chriſtiano autem ex vi fœderis divini in Chriſto erecti ſalus confertur; unde & certiſſima ſalutis ſpe, indubitatis Dei promiſſis nixa, hic ſuſtentatur, qua mundum omniaque in mundo ſuperare poteſt: Et ſpeciatim vitæ æternæ præmium & corona immarceſſibilis ipſi promiſſa eſt; ut nulla ipſi dubitatio ſupereſſe queat, quod ſalutem æternam per fidem in Chriſtum vitæque ſanctitatem, præceptis Chriſti conſentaneam, obtinere poſſit. Hæc fuſius paulo propoſui, non ut eſſent argumentum diſputationis inter nos (ita enim à principali noſtro ſcopo nimis aberraremus) ſed ut ſententiam meam de neceſſitate fidei in Jeſum Chriſtum Viro Doct. plenius explicarem.

De ſtatu infantium in infantia morientium.

Ex hiſce jam facile colligit Vir Doct., me nullos infantes, ſive Chriſtianorum, ſive Judæorum, ſive gentilium, in infantia & ante rationis uſum morientes, ad inferorum cruciatus ablegare: Hoc enim Dei benignitati ac juſtitiæ è diametro adverſatur: ſed contra potius, omnibus partem ſalutis in futuro ſeculo adſcribere. Licet enim plerique ſalutem ſolis Chriſtianorum infantibus, & quidem baptizatis, alii non omnibus ſed ſolis electis adſcribant; convenientius tamen eſt benignitati ac miſericordiæ divinæ, magiſque cum verborum Scripturæ, in quibus de infantium ſalute agitur, generalitate congruit, omnibus omnino infantibus, ex quibuſcunque parentibus prognatis, & ante uſum rationis morientibus, ſalutem adjudicare. Verum hi non ſunt articuli fidei, ſed opiniones probabiles, quæ ſalva fide

ſalutari

ſalutari in utramque partem ventilari poſſunt. Prout inter Judæos multæ ejuſmodi ventilantur quæſtiones, & inter quas Vir Doct. recenſet quæſtionem de Meſſia Ben-Ephraim miſero & in prælio miſeranda morte occubituro. Hiſce ita generatim præmiſſis, preſſius nunc ipſam cauſam principalem examinemus.

CAPUT II.

Officia Meſſiæ ſub Veteri Teſtamento non fuiſſe plene revelata, ſed ſub typis & umbris.

Explicantur quædam mea verba non recte intellecta.

AGnoſcit mecum Vir Doct. fidem noſtram accommodatam eſſe debere divinis promiſſis. In eo ergo conſentimus, neque neceſſe eſt contra Virum Doct. probare, claræ revelationi reſpondere debere fidem claram & diſtinctam. Unde etiam conſequitur, ſufficere ut obſcuræ revelationi adhibeatur fides obſcura & involuta; & ut obſcura & involuta fides eliciatur, etiam ſufficere obſcuram & involutam revelationem. Poſſem ergo omnia, quæ Vir Doct. hic habet, intacta præterire: Verum quoniam verba mea de ratione revelationis qua Meſſias olim Iſraëli revelatus fuit, & fidei, quæ conſentaneè iſti revelationi illo tempore & in illo ſtatu ſufficiens fuit, non bene intellexit, & plane contra mentem meam interpretatur, paucis id mihi expediendum eſt. Credebam me mentem meam in ſecundo meo ſcripto *pag.* 32. ſatis clare ac diſtincte explicuiſſe: Nempe, hoc me voluiſſe, *Credendum eſſe, Meſſiam à Deo promiſſum venturum, licet Deus expreſſe non præcipiat, credetis Meſſiam venturum eſſe: &, vel minus*

nus distinctam, vel distinctiorem in ipsum fidem fuisse requisitam, pro ratione clarioris vel minus claræ de ipso revelationis. Vir Doct. in hoc tertio suo scripto, *Quæst. I. Num. III. pag.* 99. longe aliam mihi responsionem, seu argumentationem, tribuit, non prout ego argumentatus sum, sed prout ipse credidit debere fieri argumentum meum, ut sic facile illi respondere posset. Concipit ergo hunc argumenti mei sensum: *Quod Messias adeo clare revelatus fuit Israëli quando venit, ut eum esse non possit in dubium vocare: Ergo non erat necesse fidem in eum esse præceptam.* Verum hanc non esse genuinam verborum meorum interpretationem liquet vel ipsa Viri Doct. cui respondi quæstione. Quærit enim: *Cum fides in Messiam redemtorem futurum non minus necessaria fuerit à mundi exordio, quam in Deum creatorem, imo magis*, &c. *Quare Deus fidem in seipsum sæpissime & clarissime Israëli commendaverit in universo Vetere Testamento, & fidem in Messiam nusquam commendaverit, in qua consistebat tota salus?* Ego respondi: Fidem nostram debere esse accommodatam revelationi divinæ. Unde duo deduxi. Unum, ad obligationem fidei sufficere revelationem veritatis, etiamsi Deus nullum addiderit credendi præceptum. Alterum: Fidem nostram esse vel distinctiorem, vel minus distinctam pro ratione revelationis divinæ. Istud illustravi duobus exemplis: Primo Dei, qui se Israëli adeo clare manifestaverat, ut ejus existentiam in dubium vocare non possent; ideoque obligatos fuisse Israëlitas credere Deum esse, etiamsi nusquam Deus præceperit, credetis Deum esse. Deinde & exemplo Messiæ, quem se missurum Deus prædixerat per Prophetas: ergo consenta-

neë isti prædictioni obligati fuere Israëlitæ credere, Messiam ad sui redemtionem venturum, etiamsi Deus nusquam expresse præceperit, credetis Messiam venturum esse. Sed & porro alterum explicare volui, ostendendo diversam rationem fidei ante adventum Messiæ, & post ejus adventum, pro ratione clarioris vel minus claræ revelationis officii ipsius. Olim officium Messiæ non fuisse Israëli plene ac perspicue revelatum; ideoque nec tunc expressam in ipsum fidem fuisse necessariam: Nunc autem munera Messiæ distincte ac clare esse revelata: ideoque Deum nunc distinctam & claram in Messiam fidem exigere. Sic respondi presse ad Viri Doct. quæsitum. Verum Vir Doct. longe aliam mihi attribuit responsionem: quasi voluerim dicere: Sicut Deus olim ita manifeste se revelavit Israëli, ut ejus existentiam, etiamsi maxime vellet, in dubium vocare non posset: Quod similiter nunc Messiam, quando venit, adeo clare Israëli revelaverit, ut eum esse non possit in dubium vocare: Ergo necesse non erat fidem in eum esse præscriptam. Quæ est argumentatio longe à mente mea aliena. Ego enim contra ea, quæ Vir Doct. ex quorundam Christianorum sententia supponit, dico; fidem distinctam in Messiam futurum à mundi exordio non fuisse necessariam; idque adstruo. Vir Doct. sibi imaginatur, me velle ostendere, quod necesse non fuerit fidem in Messiam præscribere, quia, quando venit, eum Deus adeo clare Israëli revelavit, ut ejus existentiam in dubium vocare non possit. Atqui sic nihil ad rem respondissem, sed plane extra oleas, ut ajunt, vagatus fuissem. Nam Vir Doct. quærebat de tempore ante adventum

tum Meſſiæ ſub Vetere Teſt. De illo tempore reſpondi, & quis fidelium ſub Veteri Teſtamento ſtatus fuerit oſtendi. At Vir Doct. concipit, me reſpondere de tempore ſub Novo Teſtamento, cur neceſſe non ſit nunc præſcribi fidem claram ac diſtinctam in Meſſiam: Aut ſi concipit me loquentem de tempore Veteris Teſtamenti, orationem mihi tribuit plane incongruam. Quomodo enim ego ex eo, quod Meſſias quando venerit adeo clare ſe revelavit Iſraëli, ut ejus exiſtentiam in dubium vocare non poſſet, inferre poſſem; Ergo neceſſe non fuit fidem in eum eſſe præſcriptam olim, cum nondum veniſſet neque ſe manifeſtaſſet? Incongrua hæc ſunt, & plane contra intentionem meam. Præterea attribuit mihi reſponſionem, menti conſentaneam Judæorum, non Chriſtianorum. Judæi enim, & ipſe Vir Doct. paſſim in hoc ſuo ſcripto, urgent, Meſſiam quando venerit ita clare ſe revelaturum, ſuamque majeſtatem ac gloriam manifeſtaturum, ut nemo eum ignorare poſſit. Chriſtiani vero docent, licet Meſſias rationem muneris ſui clare revelaverit, docueritque ſe regem eſſe non terrenum ſed cœleſtem, adeo ut nemo Evangelium legens ambigere poſſit, quin regnum inibi deſcriptum ſit cœleſte: licet etiam Meſſias documentis illuſtribus comprobaverit ſe eſſe regem illum cœleſtem, quæ ſufficiunt cuivis cordato, eaque ſine præjudicio ac malevolo affectu conſideranti, perſuadendo: Non tamen docent, Meſſiam ita clare regnum ſuum cœleſte Judæis conſpiciendum exhibuiſſe, ut, etiamſi maxime vellent, id in dubium vocare minime poſſent. Norunt enim Judæos olim Meſſiam rejeciſſe, & hodiernos adhuc in infideli-

tate & rejectione Messiæ pertinaces esse vident. Sed voluit Vir Doctissimus mihi hanc assertionem adscribere, ut ita ex propria mea confessione deduceret, Dominum Jesum, quem nos colimus, non esse Christum seu Messiam, utpote qui se ita clare non manifestaverit, ut Judæi in dubium vocare non potuerint, eum esse verum à Deo ipsis promissum Messiam. Verum hæc obiter, ut Vir Doct. ex hac mea pleniore explicatione quid voluerim plene ac dilucide percipiat. Nunc pergamus.

Quo sensu Christus sedeat in solio Davidis.

Agnoscit mecum Vir Doctiss. fidem nostram accommodatam esse debere divinis promissis: Verum contendit, Deum officia Messiæ sub Veteri Testamento non obscure sub figuris & umbris, quod contendimus Christiani, verum plene clare ac perspicue revelasse; quia revelavit manifeste regem terrenum, qui regnum Israëlis restituet, & sessurus est in throno Davidis, quod postremum Christiani agnoscimus. Atqui, inquit, *An David habuit thronum in cælo?* Sed vero, *solium Davidis* non proprie significat sedem regalem Davidis, sed illius imperium; nec, *sedere in solio Davidis* significat proprie, sedere in eadem sede regali in qua David sedit; in ea enim, quoniam jam diu interiit, Messias sedere non potest; sed idem imperium obtinere, quod David obtinuit. David autem obtinuit imperium in populum Dei, qui illo tempore erat Israël secundum carnem ex Abrahamo oriundus. Quicunque ergo imperium obtinet in populum Dei, quem Deus pro populo suo agnoscit, obtinet imperium & sedet in throno Davidis, licet multa in imperio illo sint immutata, quin & ipsa imperii sedes translata. Sedes

enim

enim imperii mutari & transferri potest, imperio manente eodem. Sic sede imperii per Constantinum Roma Constantinopolin translata, idem mansit imperium Romanum: Quod pluribus in regnis & imperiis contigit. Multa in regno mutari possunt, & nonnunquam ipsa regiminis forma; manente tamen eodem populo idem manet imperium: ut in imperio Romano, primo per Reges, deinde per Consules, Decemviros, &c. ac tandem per Imperatores ac Cæsares administrato, evidentissime apparet. Quod si tamen Vir Doctiss. contendat, magnum inter hæc duo regna esse discrimen: Non negabo: at tantum tamen non est, ut prorsus aliud debeat dici regnum; saltem ut Davidis regnum non possit dici typus regni Messiæ, per Davidis regnum adumbrati: Quod sufficit, ut Davidis regnum vocari possit: Perinde uti ipse Messias aliquoties vocatur David, quia per Davidem est præfiguratus; *Ezechiel.* XXXIV. 24.

Et typice hæc esse accipienda obiter ostendi, quia Prophetæ non minus Messiæ miserandam mortem, quam imperium prædicunt: illa autem cum imperio glorioso in terris consistere nequit. Occurrit Vir Doct. huic objectioni, aitque *cap.* LIII. *Esaiæ*, quod à Christianis huic rei probandæ ordinarie allegari novit, *nihil de Messiæ morte prædicere. Quia per servum Dei, uti ab Esaia passim, intelligatur populus Israël.* Verum caput illud attente legenti manifestum est, de uno singulari homine, non de populo sub unius persona repræsentato, sermonem esse. In *Psalmo* XLIV. longe alius est sermo: Loquitur enim propheta aliquando de se solo in numero singulari, tanquam po- Sensus Esa. LIII.

 puli

puli parte, seu principe: plerumque autem in plurali sub persona totius populi. Esaias autem *cap.* LIII. solummodo de uno homine singulari, quem opponit populo integro, qui eum videt *despectum & virorum novissimum*. Deinde neutiquam populo Israëlis, peccatori, & propter gravissima sua peccata è terra sua ejecto & inter gentes disperso, ulla cum specie attribui potest, quod sit *justus*, quod *affligatur propter aliena peccata*, quod *animam suam posuerit* אשם, & quæ alia illius generis in capite illo occurrunt. At inquit Vir Doct. *Vix ulla in Novo Testamento capitis hujus mentio facta fuit ad comprobandum Messiæ mortem prædictam; cum tamen nullam illustrius ex Veteri Testamento potuisset adduci*. Resp. Locum hunc manifeste adductum, & Jesu Christo applicatum *Actor*. VIII. 32, 33. Nec necesse est, locum hunc sæpius produci: sufficit, semel allegatum esse, & Jesu Christo applitum. Et cum ipse Vir Doct. agnoscat, totum negotium, prout in Evangelio describitur, in capite hoc graphice depingi, nescio quid majus desiderare queat, ad probandum caput hoc de Messia agere; cum prophetiæ sensus optime ex illius impletione dignoscatur, quique antea obscurus & involutus fuit, per impletionem clarus evadat & manifestus, ut de eo amplius ambigi non debeat.

In eo prædicitur mors Messiæ.

Addit Vir Doct. *Licet locus hic de Messia exponatur, nihil tamen inde concludi posse pro illius morte; quia per mortem & sepulchrum nonnunquam labores & flagella significantur; ut Ezech*. XXXVII. 12. 2. *Corinth*. XI. 23. *Significari ergo labores & pericula, quibus Messias ante perfectam regni revelationem, utpote bonus Judæus, in defensionem divinæ legis & populi fortasse exponendus erit*. Verum explicatio ista hic

hic locum habere nequit, quia expresse *verſ.* 8. *abſciſſus de terra viventium* dicitur: quod non de periculis mortis, ſed de morte ipſa neceſſario explicari debet. Poteſt quidem aliquo ſenſu de eo, qui ſe ultro morti offert, licet non moriatur, dici, quod ſe in mortem tradiderit, id eſt, ad mortem obtulerit: nequaquam vero è terra viventium exciſus dici poteſt. Et ſi de periculis tantum mortis hic agatur, qua ratione Vir Doctiſſ. aſſerere poteſt, *totum negotium*, *prout in Evangelio deſcribitur*, *hic graphice depingi*? In Evangelio enim non tantum ſummi labores & pericula mortis, ſed ipſa cruenta Jeſu Chriſti mors prolixe narratur.

Non opus eſt pluribus hic Viri Doct. objectionem refellere, *quod in fine capitis dicatur*, *videbit ſemen & prolongabit dies*, *quod de mortuo nullo ſenſu dici poteſt*. Quia hæc non de Jeſu Chriſto adhuc mortuo, ſed ex morte in vitam æternam ſuſcitato dicuntur: Nec de poſteris ſecundum carnem ex ipſo orituris; ſed de ſemine ſpirituali, ſeu vere fidelibus, & per fidem in Dei filios adoptandis, accipienda ſunt. Et quia hæc in illum, qui terrenum adepturus eſt imperium, minime quadrant, ideo nos Chriſtiani, quibus Prophetiæ hujus impletionem, videre & innoteſcere contigit, urgemus, Meſſiæ deſtinatum imperium cœleſte; & hæc optime, prout ipſe Vir Doct. agnoſcit, in D. Jeſum Chriſtum quadrare, eumque graphice depingere, qui mortem ſuſtinuit, & ex ea ſuſcitatus ad regnum cœleſte evectus eſt. Fuitque hic duplex ejus ſtatus per illuſtriſſimos in Veteri Teſtamento typos, præcipue vero per Davidem patrem ipſius, adumbratus, qui non niſi

Quomodo dicatur viſurus ſemen.

per varios labores, ærumnas ac afflictiones, quas à populo suo sustinuit, regnum Israëlis consecutus est.

Duo Messiæ à Judæis excogitati.

Huic Esaiæ loco addere possemus *Psal.* XXII. *Zachar.* IX. 9. XII. 10, 11. Qui omnes, testibus etiam Rabbinorum præcipuis, de Messia expositi sunt. Deditque ea expositio aliis occasionem duos excogitandi Messias; quia hæc adeo clare illius afflictionem & mortem prædicunt, ut regi glorioso, qualis exspectatur Messias, minime convenire queant. Et licet hoc non sit de fide Judaica, sufficit mihi, adeo clare regis, quem Judæi secundum prophetias exspectant, prædici mortem, ut vel Rabbinorum eruditissimi id negare non possint: ideoque ut id cum sua exspectatione concilient, duos excogitasse Messias, unum filium Joseph occidendum, alterum filium Davidis gentium victorem & gloriosum.

CAPUT III.

Rationes ob quas Deus regnum spirituale Messiæ non clare, sed sub typis & umbris per Prophetas prædici voluerit.

A Prophetis non clare revelata Messias revelare debuit.

CONveniens fuisse, ut Deus non clare ac plene statum Messiæ regni, sed involutius & sub umbris per Prophetas olim revelaverit, contra Viri Doctiss. assertionem, qui id Deo minus convenire contendebat, adstruxi, primo hac allata ratione: Quia *si Deus gratiam revelandam jam ante per Prophetas clare revelasset, nihil novi Messias revelare potuisset*, &c. Respondet Vir Doctiss. *Non est idem, prædicere, quod officium Messias facturus est*,

est, ac id ipsum officium facere. Sed nec ego hoc contendi. Locutus sum solummodo de doctrina Messiæ, quæ claram regni cœlestis revelationem, & modum eo perveniendi continet: Si jam ea per Prophetas clare & aperte, sine involucris & umbris prædicta fuisset, uti Vir Doctiss. in omnibus suis scriptis fieri debuisse contendit, quid quæso Messias, cum adveniret, porro revelare potuisset, quod non jam per Prophetas plene revelatum fuerit? Fateor, doctrinam suam miraculis confirmare, aliaque quæ muneris ipsius administrationem spectant, peragere potuisset; non vero doctrinam, Prophetarum doctrina perfectiorem, proponere: ideoque non dixi, nihil Messiæ reliquum fore, quod agat aut exequatur; sed, *quid porro Messias, cum venisset revelaturus fuisset?* Atque id etiamnum contendo ac urgeo: Omnia enim cum jam antea revelata forent, nihil ulterius revelari potuit.

Neque hic quicquam Deum misericordiæ suæ adversum fecisse contendo; eo quod, licet Regem promisisset terrenum, multo illustriorem miserit, nim: cœlestem. Respondet Vir Doct. *Hæc quidem vera fore, siquidem & à Prophetis secundum literam prædicta implesset, & simul cœlestia promisisset: Sed prædicta à Prophetis nullatenus efficere, & invisibilia promittere, quæ ab hominibus nulla experientia probari possunt, Israëli omnino fuit extraneum.* Summa responsionis huc redit, Jesum Christum non esse Regem cœlestem, qui in cœlo imperium in omnia obtineat, & cultoribus suis vitam æternam in cœlo est largiturus: Id enim si crederent Judæi, non gravate admitterent, Prophetias sublimiore sensu impletas, cœlumque Hierosoly- Non id adversatur misericordiæ Dei.

 mis

mis terrenis præferrent. Hoc autem contra Judæos denuo probare, supervacaneum foret, cum jam in præcedentibus abunde factum sit, ubi Religionis Christianæ veritatem contra Viri Doct. objectiones adstruxi. Unum tantum hic addam: Invisibilia, quæ Jesus Christus promisit, certissima experientia in sua ipsius persona esse comprobata: Quoniam ex morte est suscitatus, in cœlum exaltatus, donatus gloria ac majestate, in testimonium omnibus in ipsum credentibus, quod eadem gloria sint coronandi.

Genus humanum, fuisse sub ira Dei, docet Evangelium.

Negat hic Vir Doctiss. *genus humanum fuisse sub ira ac maledictione divina; neque hoc à Christo in quatuor Evangeliis revelatum, sed postea esse excogitatum:* & contrarium probare conatur exemplo Enochi & Eliæ; tum Mosis, Davidis, totiusque populi Israëlis, cui Deus vult ab Aarone ejusque filiis benedici, nec non à Bileamo: Additque hic quædam de sententia Doctorum Christianorum de justitia divina quæ satisfactionem exigat, aliisque. Ad quæ postrema primum paucis dico; me semel dixisse, neutiquam me alligatum privatis Doctorum quorundam opinionibus (non magis quam Virum Doct. privatis alicujus Doctoris Rabbini sententiis) sed solam Scripturam Sacram fidei meæ regulam agnoscere; aliorum autem opinionibus extra Scripturam nolle teneri. Hisce præmissis pauca reponam, non omnia quæ ex fundamentis Christianismi, à Judæis agniti, reponi possent, sed ex principiis nobis cum Judæo communibus. Ac primo quidem, quando loquor de ira ac maledictione Dei, me proprie intelligere reatum, quem homines peccatis suis contraxerunt, qui illos exponit iræ ac maledi-

maledictioni divinæ. Ab illo autem reatu homines per Christum liberatos ipsa Evangelii doctrina est. Ut multa non congeram, videatur *Joan.* III. 5. ubi ipse Salvator Nicodemo dicit, *Nisi quis renatus sit ex aqua & spiritu, non potest intrare in regnum cœlorum:* Illis verbis clare satis innuens, omnium hominum eum esse statum, ut regeneratione indigeant; & sine ea aditum ad regnum cœlorum esse occlusum. Alibi dicit, se *venisse, ut quærat quod perierat. Matth.* XVIII. 11. Perierant ergo quos quærebat. *Matth.* I. 21. dicit Angelus Josepho, quod *Jesus esset salvaturus populum suum à peccatis suis. Joan.* I. 29. vocatur *agnus Dei qui tollit peccata mundi.* Ipse autem de se dicit, *Matth.* XX. 28. *se venisse, ut ponat animam suam redemtionis pretium pro multis.* Ne alia plura nunc allegem. Et ab hoc doctrina nihil diversum Apostoli in scriptis suis docuerunt.

Exempla Enochi & Eliæ, etiamsi concederetur eos Servatore non indiguisse, in computum venire nequeunt quando agitur de toto humano genere: & recte de toto humano genere dicitur, quod illi applicari potest duobus aut tribus forte exceptis. Idem dicere possumus de Mose & Davide: quanquam Moses specie quadam incredulitatis, David adulterio & homicidio reatum coram Deo contraxerunt. Populum Israël Deus, cum in terram Canaan introducturus esset, *benedictum* pronuntiari voluit per Bileamum, quia terræ Canaan possessionem eo tempore illi tradere decreverat, omnesque se illi opponentes vires irritas reddere: Inde vero minime sequitur, omnes in populo isto Deo fuisse gratos, aut favorem Dei semper sensisse: Paulo enim post, ob fornicationem Occurritur exceptioni.

cum

cum filiabus Moab & idololatriam cum Baal Phegor commissam, quidam è principibus populi sunt suspensi; & viginti quatuor millia è plebe interierunt, *Num.* xxv. Multo minus, populum idololatram, è terra sua ob gravissima scelera ac flagitia ejectum, Deo semper fuisse ac mansisse benedictum: Omnes quippe legis maledictiones in eum sunt effusæ. *Maledictio autem Dei & benedictio Dei* (verba sunt Viri Doct.) *eodem tempore circa idem subjectum suapte naturæ sunt incompatibiles.* At tempore adventus Christi populi status valde fuit corruptus; ac proinde iræ divinæ reatum contraxerat. Non autem contradictoria sunt, Deum ob peccata hominibus irasci; non tamen statim prorumpere ad pœnam; verum media salutis ipsis offerre; ut iis rite utentes iram divinam plene effugiant, & intensissimo illius amore, omnibusque beneficiis fruantur.

Promissa Dei non fuissent Israëli inutilia, si Messias sit rex cœlestis.

Contra objectionem Viri Doct. *Quod promissa Dei fuissent Israëli inutilia & nullatenus expetenda*, dixeram, misericordiam divinam, & rationem regiminis divini circa populum Israël, requisivisse ut Deus regnum cœleste non aliter quam sub cortice regni terreni promitteret, consentaneë promissis Lege speciatim & clare contentis; ut ita regni illius exspectatione erigerentur, neque animis deficerent. Hic respondet Vir Doct. 1. *Eventum contrarium docuisse, quia amore regulæ, quam tot encomiis Deus extulerat, Israël Christum rejecit.* Sane id non tam factum est amore Legis divinæ, quam quod terreno regno inhiantes, & ea spe pleni, ad illa Legis & Sacræ Scripturæ loca, quæ alia de Messia prædixerant, nollent animum intendere. Addit 2. *Poterat Deus utrumque Israëli præstare,*

præstare, & terrena bona, & sublimiora cœlestia, ne Israël promissionibus falleretur. Poterat sane Deus Judæos vivos, postquam bonorum temporalium omnimoda fruitione saturati, essent omnibus inspectantibus in cœlum assumere. Sed an ideo hoc Israël à Deo requiret? Potuisset Deus jam ab initio Israëlem ita direxisse gratia sua, ut nunquam peccasset, atque ita semper in flagranti Dei gratia mansisset, neque captivitatis mala expertus fuisset; Deum tamen id noluisse certissimum est. Agnoscit in sequentibus Vir Doctissimus, siquidem Christus Judæos vivos secum in cœlum assumsisset, quod in ipsum jure credere potuissent, licet nullum regnum terrenum erexisset. Habent ergo & fundamentum in Jesum ut Messiam credendi, modo constet ipsum in cœlis regnare, & in se credentes ejusdem gloriæ cœlestis participes facturum. Atqui promissiones ipsius confirmatæ sunt ipsius resurrectione, aliisque eam consecutis; ut in antecedentibus latius ostensum est. Nec minor est Viri Doct. error, quod velit *Deum tempore Messiæ ita Judæorum corda circumcisurum, ut immorigeri esse nequeant.* Maximum id impedimentum est serio considerandi Messiam qui jam venit, & ex signis quibus est descriptus eum agnoscendi: Quia enim non in se deprehendit operationem illam divinam animum ac cor ejus intus immutantem, tempus illud nondum advenisse sibi totus persuadet. Verum de eo in sequentibus fusius. Quam solidam ex Lege spem de vita æterna Israël peccator, ac præceptorum Legis graviorum transgressor concipere queat, in sequentibus expendetur. An vero spem præcipuam in illa ponat, an vero in terrena liberatione, facile dignoscetur, si

ingentes.

ingentes animorum motus in ipsis ad quosvis rumores de novo exorto Messia consideremus. Non jam recensebo antiquiores impostores, Barchochebam, aliosque: videatur solummodo recens exemplum in Sabbatha Sevi, impostore illo Smyrnensi, cujus fama plurimorum animi ita fuerunt erecti, ut nil aliud nisi regnum jam jam erigendum spectarent, & omnia illi posthaberent.

Ex hisce liquet, Deum in Prophetiis Messiæ regnum ut terrenum describentem, sese accommodasse populi sui genio, ac proinde misericorditer admodum Deum cum ipso egisse, quod talis regni spe ipsos in obsequio legis continuerit; & tandem cum per varias afflictiones sensim multi eorum præparatiores evasissent ad plenam regni cœlestis revelationem recipiendum, clare absque typis id revelaverit, atque ita majus illis præstiterit, quam secundum literam per Prophetas promisisse videri potest. Sed si omnia tam clare, & ad literam, in Lege promissa sunt, quæ populo Dei sunt exspectanda: proferat Vir Doctissimus locum, ubi clare & disertis verbis promittitur vita æterna Legis observatoribus.

CAPUT IV.

Occurritur objectionibus in contrarium.

Responsio ad aliquot objectiones.

VAria hic objicit Vir Doctissimus, quæ singula debito ordine considerabimus. Primo. Quod *in mediis afflictionibus Israël à Prophetis monebatur ut Legem servaret*. At hoc est quod ego contendo: Simul & erigebatur promissis de futuro Rege Messia. Sed, ait Vir Doct. *solummodo ut de circum-*

circumſtantia aliqua liberationis. Imo, inquam ego, ut de eo quod maxime in liberatione ſpectandum erat, & in quod præcipua liberationis exſpectatio ſpectabat. Hinc nota illa Meſſiæ elogia, quod *ſpes Iſraëlis* vocetur: quod plures ex Rabbinis ſcribant, *propter Meſſiam omnia, quæ in cœlis & in terris ſunt, eſſe creata.* Verum, inquit, *eventus contrarium docuit; pauci enim Chriſto adhæſerunt; populus autem integer eum rejecit.* Reſp. Plurimos ex Judæis Chriſto fidem dediſſe teſtis eſt hiſtoria Actorum Apoſtolicorum: adeo ut Jacobus Apoſtolus dicat *Cap.* XXI. 20. quod *aliquot myriades Judæorum* in Chriſtum crediderint. Etiam ex primoribus aliquot in Chriſtum credidiſſe, non tantum Nicodemum & Joſephum Arimathæënſem, ſed & plures, teſtis eſt Joannes in ſuo Evangelio *Cap.* XII. 42. Qui Evangelium rejecerunt, affectu quodam carnali fuere occæcati, & nil niſi regnum terrenum ſpectarunt; quod cum à Chriſto erigi non viderent, in eum credere recuſarunt. Imo ait Vir Doctiſſ. *hoc fecere propter gloriam Dei.* Reſp. Me non negare, quod gloriam Dei ſpectaverint: ſed affectus quidam carnalis in cauſa fuit, quod gloriam Dei iis promoveri crediderint, quibus non promovebatur; cæde ſcilicet illius, qui gloriam Dei maxime illuſtrem faciebat, & per quem Deus, quod antea ſub typis & umbris obſcure innuerat, clare & plene in lucem produxit.

De diſſenſionibus inter Chriſtianos.

Sed ait Vir Doct. *Nunquam tot difficultates, dubia, & varias intelligentias perpeſſum eſſe verbum Dei, quam ſub Evangelio. In Eccleſia Iſraëlis nullas enatas ſectas, niſi jam depravato ſeculo, & de rebus ad Legis eſſentiam non pertinentibus: A naſcente*

autem

autem Ecclesia Christiana fuisse sibi contraria Evangelia, dissidia inter Apostolos, & perpetuo in Ecclesia Christiana dissidia de rebus maximi momenti. Resp. Evangelia optime inter se conspirare, si quis ea conferre velit, evidentissime deprehendet. Apostolos inter se circa fidei dogmata dissensisse nunquam probabitur. Una & uniformis ipsorum fuit fides. Post Apostolorum obitum varias inter Christianos sectas enatas indubium est: Verum illæ ex Evangelio, aut illius obscuritate, aut à Veteri Testamento discrepantia, ortum non habuere; sed hominum vitio introductæ sunt. Atqui dissentientes inter viros ejusdem nominis opiniones veritati religionis quam profitentur (& fortasse aliqui non nisi nomine tenus) nequaquam officit. Hoc enim si esset, religio nec Hebræa, nec Christiana, nec alia quæpiam potest esse vera; quippe quæ diversas sectas & produxit utraque, & aluit. Non exspectandum ut omnes, qui eandem religionem profitentur, & in ejusdem religionis professione nati sunt, sincere fidem & obedientiam præstent religioni quam à parentibus hauserunt: Non omnes sunt veri Israëlitæ, qui sunt ex Israële; nec omnes vere pii, & vitiorum puri, qui maxime conspicua Ecclesiæ membra sunt. Pravi turbulenti, ambitiosi, maligni, in omni societate reperiuntur, qui res quietas turbare, dissidia alere, novitate aliqua inter cæteros eminere amant. Sed & ubi hujusmodi pacis perturbatores non reperiuntur, non desunt tamen, qui sincere veritatem quærens (ita est ingenium humanum) in diversas abeant sententias. Hoc in legibus quibusvis interpretandis semper locum habuit, & habebit: multo ergo magis in iis quæ

quæ ſpectant æternam cujuſque ſalutem, in quibus homo in hominem nullum jus habet ac poteſtatem. Idem ergo Evangelio eveniſſe, mirum non eſt. Præſertim poſtquam varii Philoſophi doctrinæ Chriſtianæ nomen tradiderunt: illi enim, vitio hominibus familiari, nimio erga proprias quas à magiſtris hauſerant opiniones amore præoccupati, Philoſophiæ ſuæ dogmata in religionem Chriſtianam invexerunt; utque ea felicius aliis perſuaderent, Scripturæ verba ad ſua placita detorquere inceperunt: inde inter Doctores diſſenſiones de Scripturæ ſenſu enatæ, plebe interim fide ſimplici Evangelio unice adhærente; niſi forte Epiſcoporum ſuorum autoritate etiam in partes traheretur. Inde variæ in Eccleſia Chriſtiana ſectæ enatæ. De præceptis autem, ac promiſſis divinis, aliiſque in Evangelio revelatis, ſine quorum cognitione ſalus obtineri nequit, contentio inter illas non fuit. Quod evidens ſignum eſt, non Evangelium, ſed homines Evangelii ſimplicitatem propriis ſuis opinionibus vitiantes, diſſenſiones in Eccleſiam invexiſſe.

De diſſenſionibus Eccleſiæ Iſraëliticæ.

Quod Eccleſia Iſraëlitica in principio variis opinionibus agitata non fuerit, cauſa fuit crebra Prophetarum, ſpiritu divino agitatorum, apparitio, quorum autoritati omnes auſcultare tenebantur. Interim ingens illud ſub Jerobeamo ſchiſma Eccleſiam mire divulſit, ut nunquam poſtea in unam coaluerit: Multi in populo falſi fuere Prophetæ, miſere populum, ac nonnunquam regem ipſum, ſeducentes. Et hac quidem habemus in illa gentis Iſraëliticæ compendioſiſſima, quæ ad manus noſtras pervenit, hiſtoria, indicia ſatis manifeſta de diſſentionibus in religione, etiam circa maxima

ac præcipua. Adeo ut plane mirandum ſit, Virum Doctiſſ. affirmare, *nullas in Eccleſia Iſraëlitica natas eſſe ſectas, niſi depravato jam ſeculo*: Niſi iſtam ſeculi depravationem tempore Jerobeami velit inchoatam. Quod ſi tam juſtam & copioſam Eccleſiæ Iſraëliticæ haberemus hiſtoriam, quam Chriſtianæ habemus; non dubitandum, quin de diſſenſionibus, diſputationibus, ſectis religioſis, multa alia legeremus, quorum memoria in tanta ſcriptorum penuria prorſus intercidit. Quis enim dubitare poteſt, cum populus ille jam huic jam illi cultui ſe applicuit, quin multa orta ſint jurgia, contentiones, ac ſchiſmata de religione? Niſi dicere malit Vir Doct. integrum populum, ſe ad regis exemplum prono & cœco animo componentem, Deum vel Baal, alioſve Deos, prout ipſi libuerit, veneratum. Quod non credo Virum Doct. de integro populo dicturum: Saltem de Synedrio, quod in populo perpetuum & infallibile fuiſſe in ſequentibus contendit, id affirmare nequit: credibile autem non eſt, Synedrium infallibile in oppugnandis idolis nullos è toto populo habuiſſe ſequaces. Quod ſi tamen hoc Viro Doct. forte incredibile non ſit, an id cauſæ ipſius, unanimem populi Hebræi in cultu Dei & Scripturæ intelligentia conſenſum aſſerentis, profuturum ſit, ipſe viderit. Tandem deficientibus Prophetis exortæ ſunt ſectæ Phariſæorum, Sadducæorum, & Eſſenorum, inter ſe contendentes de rebus non exigui, ſed maximi momenti; adeo ut Sadducæi mortuorum reſurrectionem negaverint: Uti apud Joſephum legere eſt. Nec hodie inter Rabbinos diſputationes de ſenſu Legis & Prophetarum ceſſant. Solummodo in eo unanimes ſunt,
ut

ut Chriſtum rejiciant, & circumciſionem, aliaſque quaſdam ceremonias, præſertim multas traditiones à Moſe non præceptas, obſervent. Adeo ut Eccleſia Judaica à diſſenſionibus ſe liberam gloriari minime queat.

Pleniorem vero ac clariorem Dei cognitionem Evangelium attuliſſe, manifeſtum eſt Legem cum Evangelio ſedata mente conferenti. Habemus in Evangelio claram remiſſionis peccatorum ac vitæ æternæ piis ac ſincere reſipiſcentibus factam promiſſionem: præcepta pietatis clara, quæ Legis quidem ſcopo conſentanea ſunt, non tamen in Lege clare exſtant, ſed ex præceptorum quorundam generalitate ſolummodo per conſequentiam eliciuntur; uti in ſequentibus plenius oſtendetur: præcepta ac inſtituta animum purgantia, non carnem tantum mundantia: ac denique regnum Dei per Meſſiam erigendum ita plene ac nude in Evangelio eſt deſcriptum, ut de ejus verborum ſenſu nulla dubitatio ſupereſſe queat; & quale illud regnum ſit ex Evangelio plene conſtare poſſit. Nec obſtat, quod quidam Chriſtiani aliquod Chriſti regnum terrenum ſomnient. Hoc enim non contendunt ex verbis Jeſu Chriſti, aut Apoſtolorum, quæ ſatis clara ſunt: Sed quod ſimplicitatem verborum Chriſti deſerentes, ea quæ typice à Prophetis prædicta ſunt, plane ſecundum literam implenda cum Judæis ſentiant.

Evangelium clariorem Dei cognitionem attulit.

Secundo objicit, *Ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis Deus neque hyperbolice, neque figurative aut obſcure hominibus enuntiavit.* Concedo. Sed addo, quamdiu ea tantum obſcure & figurative Iſraëli fuere enuntiata, Iſraël non fuit obligatus ſenſum illum ſublimiorem ſub figura latentem agnoſcere:

Obſcure enuntiata non ſunt neceſſaria creditu.

nec illum credere obstrictus fuit, nisi postquam illum Deus per Jesum Christum ejusque Apostolos clare revelavit, & sub Prophetiis fuisse contentum aperuit: neque is sensus literali fuit contrarius, sed sublimior, cujusque literalis typus fuit. Typus autem antitypo, sicut nec umbra corpori, contrarius haudquaquam est. *At satius fuisset*, inquit Vir Doct. *non prædixisse, & postea facere quod ipsi placuerit; siquidem ea figurative prædicta in causa fuerunt, quod postea veris & figuratis fides ab Israële non præstaretur.* Resp. Cum constet magnam Israëlis partem fidem adhibuisse Evangelio, manifestum est non figurativam prædictionem, sed aliud quid in causa fuisse, quod alia Israëlis pars fidem non adhibuerit: de quo mox.

CAPUT V.

Quod sensus Scripturæ spiritualis Judæis prius sit revelatus quam Gentibus.

Sensus Scripturæ spiritualis Judæis prius est revelatus quam gentibus.

SEd contendit Vir Doctiss. quod hac ratione *Deus Israëli literam mortiferam dederit, gentibus vero spiritum qui vivificat.* Ad quod cum respondissem, Israëli hanc factam prærogativam, ut spiritus vivificans ipsi sit datus, antequam daretur gentibus; cum vero eum Israël contumaciter rejecerit, & in litera absque spiritu hærere maluerit, Deum, spreto Israële, illum communicasse gentibus: Multis Vir Doct. per digressionem satis prolixam probare contendit contrarium. Dicit itaque, se *per spiritum intelligere verum & spiritualem literæ sensum.* Et ego idem intelligo: Sed istum gentibus revelatum probare non potest, neglectis Judæis: Quin

Quin imo Judæis primo eundem revelatum constat passim ex Actis Apostolorum. Contra Judæos Apostoli D. Jesu resurrectionem & regnum cœleste comprobarunt ex Prophetarum oraculis, quorum mysticum sensum validissimis argumentis adstruxerunt.

Sed *spiritualis sensus non fuit à Christo dum viveret revelatus:* Et rationem reddit Vir Doctiss. in antecedentibus: *Quia si hæc clare docuisset, ut postea Paulus & condiscipuli, statim lapidaretur, ut Stephanus, nec tertium prædicationis annum adimpleret.* In quo sane gentis suæ malitiam prodit, quod hominem innoxium & sanctum ob doctrinam veram ac divinam, quam miraculis manifestissime confirmavit, lapidibus obruituri fuissent. Verum longe errat Vir Doctiss. si credat, aliam D. Jesu in terris adhuc degentis, aliam Apostolorum, à Jesu in cœlis gloriose regnante in omnes gentes & in totum terrarum orbem missorum, fuisse doctrinam. Quod enim observationem rituum legalium attinet, ad quos nunc sermonem suum deflectit Vir Doctiss. nusquam Apostoli docuerunt, illicitum esse Judæis observare ritus Legis Mosaicæ; solummodo gentes, quibus nunquam eæ latæ fuerunt, iis alligatas noluerunt. Quod nec ipse Vir Doctiss. diffitetur. Consensus ergo summus fuit doctrinæ D. Jesu, & Apostolorum. Dicet fortasse: Apostolos docuisse, Legis Mosaicæ ritus, figuras tantum & umbram fuisse cultus spiritualis. Sed vero, D. Jesus, si non iisdem verbis, aliis tamen rem eandem docuit. *Joan.* IV. 21, 23. dixit mulieri Samaritanæ, *horam advenire, & nunc esse, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate;* non autem *in monte*

Etiam à Christo dum in terris viveret.

Garisim, *neque Hierosolymis*. Quo ipso satis innuebat, ritualem illum cultum cessaturum. *Matt.* xv. 11. refutaturus Pharisæorum criminationem, quod discipuli illotis manibus panem manducassent, ait, *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Verum quidem est, Dominum nihil directe dicere contra legem ciborum discrimen statuentem, sed contra Pharisæorum traditionem: attamen ea utitur verborum generalitate, quæ manifeste satis innuunt, legem illam non esse immutabilem, nec in ratione ac naturali honestate fundatam.

Lex ceremonialis in morte Christi abolita est.

Non tamen expresse docuit, legem illam cessaturam, inquiet forte Vir Doctiss. Verum id est: sed necdum tempus quo lex ritualis cessare debuit, advenerat. Christus, qui complementum legis erat, prius occidi debuit, atque in vitam resurgere, ut omnes legis typi in ipso suum haberent complementum: Sic docet ipse Paulus, quem Vir Doctiss. sed perperam, semper Christo opponere cupit, quod Christus in morte *chirographum decreti* (hoc est, legem decreta, quæ ritus exigunt, continentem) *deleverit & cruci affigens de medio tulerit*, *Coloss.* II. 14. Ipse morte sua novum Dei cum hominibus fœdus sancire debuit, antequam vetus antiquaretur. Hinc sanguis ejus in morte effusus, vocatur sanguis *Novi Fœderis*, *Matth.* XXVI. 28. Sanguis nimirum victimæ fœderalis, quo Novum Fœdus sancitum est; perinde uti olim sanguine victimæ fœdus cum Israële sancitum fuit. Nondum autem sancito Fœdere Novo Vetus vigorem suum obtinuit, cui & ipse Jesus Christus subjectus fuit, docente Paulo, quod *factus fuerit sub Lege*, *Gal.* IV. 4.

Ut

Ut autem pressius respondeam, dico, quod nec Christus, nec Apostoli docuerunt, legem proprie abrogandam, aut illicitum esse Judæo legem observare: Sed docuerunt Apostoli, eam gentibus, quibus (ipsis fatentibus Judæis) nunquam data est, non esse imponendam: Judæorum vero respectu sponte erat cessatura, quando Deus eversa Judæorum Republica & destructo templo, cui cultus ille ritualis maxima sui parte erat alligatus, illi finem esset impositurus. Cum vero conversi ex Judæis, quorum quidam zelotæ erant legis, gentes ad rituum observationem constringendas urgerent, necesse habuere Apostoli iis se opponere, & aperte docere, gentes sine rituum Mosaicorum observatione per fidem in Jesum Christum & sinceram pietatem posse salutem æternam consequi. Ita ut hic nihil docuerint diversum à doctrina Jesu Christi. Ut vero tanto magis convincerent zelotas illos legis, docuerunt, ritus illos tantum umbras ac figuras esse cultus spiritualis ac perfectioris per Christum introducendi; quod procul dubio non ita aperte docuissent, nisi Judæorum zelus doctrinam illam ipsis expressisset: sed providentiæ divinæ acquiescentes, Judæos simul ac gentes per judicium Dei in populum Judæum, & templi eversionem, de voluntate Dei, ritibus illis finem imponentis, convicissent. Non enim necesse fuisset id docere vel gentes, ante Reip. Judaicæ finem. Non Judæos: Quia legem ritualem proprie non abrogavit Dominus, neque Apostoli, contraria doctrina, nec Judæis observatu illicitam pronuntiarunt; sed prædicarunt fidem in Christum, & rituum finem brevi instare per Reip. eversionem

Non fuit illicitum Judæis fidelibus eam observare.

prævidebant; itaque ſponte brevi deſituros ritus ſupervacuum erat coram Judæis declarare non neceſſario eſſe obſervandos: Præſertim cum doctrina illa ita exoſa eſſet futura Judæis, ut illius prædicatores, uti Vir Doctiſſ. affirmat, mox lapidaturi fuiſſent. Non gentes: Sufficiebat enim gentes convertere ad fidem in Jeſum Chriſtum, nec illis rituum obſervationem imponere. Non enim quicquam integritati fidei ipſorum defuiſſet, ſive ignoraſſent, legis Moſaicæ ritus eſſe figuras ac umbram cultus ſpiritualis Evangelici: ad ſalutem ſufficiebat fides in Jeſum Chriſtum, & obſervatio mandatorum ejus. Verum cum Judæi, indigne ferentes gentibus ſalutem prædicari ſine rituum Moſaicorum obſervatione, gentes ad eorum obſervationem conſtringere voluerunt, illorum conatibus obſiſtendum fuit, & aperte docendum, gentes iis non teneri, poſſeque ſine illis ſalutem conſequi. Inde ſequabatur quidem, nec Judæo neceſſariam eſſe eorum obſervationem ad ſalutem obtinendum, & ſufficere fidem in Chriſtum; non tamen eam Judæo eſſe illicitam. Et hanc eorum doctrinam Deus tandem everſione templi & Reip. confirmavit, ritibuſque jam languentibus finem impoſuit.

Judæis prius fuerunt revelatæ figuræ quam gentibus.

Adeo ut Apoſtoli nihil diverſum docuerint à doctrina Domini Jeſu: nec etiam neglectis aut præteritis Judæis ſenſum Scripturæ literalem ſolis rerevelaverint gentibus: Verum Judæos gentibus ceremoniarum jugum imponere cupientes refutarunt; atque ita Judæorum perverſo pro Lege zelo provocati, ac tantum non coacti, docuerunt, quod res eſt, ritus legis Moſaicæ non eſſe perpetuæ obſervationis, ſed ad tempus inſtitutos, donec

nec tempora perfectionis advenissent: Atque ita Judæos refutando, iisdem ultimam Dei intentionem de lege rituali clare revelabant, ac simul gentium libertatem vindicabant. Omnes quippe disputationes de cessatione legis ritualis ipsis fuerunt cum Judæis: illis ergo primo & præsertim doctrina hæc proposita fuit: cujus vel ipsa Epistola ad Hebræos illustrissimum est documentum, in quo rituum adumbratio typica plenius ac distinctius, quam in ullo Novi Testamenti libro, explicata & deducta est. Quæcunque ergo revelata ac prædicata fuerunt, Judæis primo, deinde gentibus revelata sunt: Imo totum Evangelium ad gentes non fuit translatum, nisi prius repudiatum à Judæis. Et quoniam ipse Vir Doctiss. affirmat, Stephanum lapidatum, quoniam doctrinam hanc clare docuerat, quo jure conqueri potest, sensum Scripturæ spiritualem revelatum gentibus, occultatum autem esse Judæis: Cum Stephano cædes illata fuit aliquot antequam ulli è gentibus Evangelium esset prædicatum annis?

Christus se Messiam esse prædicavit.

Vir Doctiss. ut porro evincat, spiritualem literæ sensum Judæis non fuisse revelatum, addit; Quod *neque etiam discipuli hanc doctrinam claram & apertam conceperint.* Unde vero hoc probat? *Quia ex eis solus Petrus dixit, quod erat Messias: & ipse respondit: quod caro nec sanguis hoc ipsi revelavit, sed Pater.* Unde concludit: *Non ergo hoc clare docuerat.* Primo de argumentatione hac, deinde de re ipsa dicam. Quod itaque argumentationem attinet, idem quod me Vir Doct. alibi, nunc ego ipsum deprecor, ut attente textum illum legat & expendat, quin imo totam Evangelii historiam: statim deprehendet, glossam suam textui manifeste

esse adversam. Solum Petrum ait credidisse, quod Jesus esset Christus. Solus quidem Petrus respondit; verum non suo peculiari, sed omnium nomine, omnesque responsionem Petri, se audientibus & adstantibus clare enuntiatam, consensu suo approbarunt. Ex verbis autem Domini, *Caro & sanguis tibi hoc non revelavit, sed Pater*, concludere, ergo hoc non clare docuerat, est illatio ita aliena & à mente Domini, & à veritate historiæ Evangelicæ, ut alienius nihil concipi queat. Primo enim hoc Joannes Baptista aperte testatus est coram suis discipulis, ex quibus primos suos discipulos D. Jesus collegit: *Joan.* 1. 29. *& seqq.* idque ita notum fuit inter eos, ut alter alteri diceret, se invenisse Messiam: Hoc Andreas dixit fratri suo Simoni, *Ibid. vers.* 41. & Philippus Nathanaëli, *vers.* 45. Et cum Joannes in carcere duos ad Jesum mitteret discipulos, qui nomine Joannis Jesu testimonium perhiberent, *Tu es qui venturus es:* Jesus, præsentibus suis discipulis ex miraculis quæ plurima & omnis generis edebat veritatem testimonii Joannis comprobavit, *Matth.* XI. 2, 3, 4, 5. Quin & in toto Evangelio se coram discipulis Messiam ostendit, ipsique eum ut Messiam honoraverunt. Sensus itaque verborum Domini, *Caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est*, hic est: Humana industria hanc tibi cognitionem non conciliavit; nec conciliare potuit: sed eam habes per revelationem cœlestem, quam Pater tibi per me communicavit, & miraculis confirmavit; quæ cum tu attente consideraveris, & cum doctrina mea contuleris, in animo tuo penitus es persuasus me esse Christum. Non itaque hæc de immediata,
sed

ſed mediata Patris revelatione intelligenda ſunt. Quod enim Pater per Filium revelat, ipſe Pater revelare dicitur: Conſentaneë iis quæ Dominus dicit *Matth.* XI. 27. *Nemo novit Filium niſi Pater; neque Patrem quis novit, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et tandem, admittatur explicatio Viri Doctiſſ. ad ſummum inde concluderetur, D. Jeſum ante ingenuam hanc Petri confeſſionem non aperte diſcipulis revelaſſe, ſe eſſe Meſſiam: At cum Petrum coram diſcipulis ob hanc confeſſionem beatum pronuntiat, dicitque id ipſi à Patre ſuo cœleſti revelatum, ſine ulla circuitione, planis ac rotundis verbis ſe Meſſiam omnibus diſcipulis præſentibus profeſſus eſt. Quomodo ergo ait Vir Doct. Chriſtum dum viveret id nunquam revelaſſe. Imo nullam aliam ob cauſam, quam ob ingenuam hanc confeſſionem à Judæorum ſenatu damnatus, & Pilato traditus eſt, ut cruci affigeretur. Aperte ergo ſatis dixit, ſe eſſe Chriſtum, ſeu Meſſiam.

Non tamen omnia regnum ejus ſpectantia diſcipuli tunc cognita habuerunt.

Sed tamen non omnia quæ regnum Chriſti ſpectant cognita habuere diſcipuli; ſomniabant adhuc regnum terrenum. Verum cauſa unica fuit præjudicium commune Judæorum, quod ipſos ita faſcinatos habuit, ut licet Jeſus expreſſe prædiceret, oportere ut aſcendat Hieroſolyma, & multa patiatur à ſcribis & ſenioribus & principibus Sacerdotum, ut occidatur, & tertia die reſurgat, hoc non intellexerint, nec crediderint; ſed neceſſe fuit, ut eventu ipſo erudirentur.

Negandum tamen non eſt, non omnem rationem regni Jeſu Chriſti Apoſtolis ante mortem Jeſu ejuſque reſurrectionem & adſcenſionem in cœlum fuiſſe revelatam, præcipue quæ vocationem gentium

tium ſpectant. Decreverat quippe Deus primo Evangelium annuntiari Judæis, & illis ad fidem converſis, aut Evangelium ingrate rejicientibus, gentes ad ejuſdem fidei & ſalutis communionem vocare: Hinc & Jeſus ipſe ſolis Judæis Evangelium prædicavit: & Apoſtolos primo ad ſolos Judæos ac Iſraëlitas, non tantum in Judæa degentes, ſed & per omnes gentes diſperſos, emiſit, ipſique in initio ſolis Judæis Evangelium prædicarunt: Noluit enim Deus ſtatim Evangelium ad gentes deferri; ideoque nec Apoſtolis, qui ex communi Judæorum præjudicio credebant Judæis ſolis tantum bonum deſtinatum, in initio revelavit, Evangelium etiam ad gentes propagandum; ut ita Judæis ſolis convertendis toti intenti eſſent. Quod ſi ſtatim etiam ad gentes dimiſſi eſſent, quam avide calumniandi & criminandi materiam Judæi arripuiſſent, quod ipſi ſcilicet negligebantur, gentibus vero eſſet annuntiatum Evangelium; Cum nec jam, cum nihil docuerint aut revelarint gentibus, niſi prius revelatum, eorum criminationem evadant, quod *literæ ſpiritum Iſraëlem non docuerint, ſed gentes.* Ita ingratis nunquam ſatisfit; & quod ipſi beneficium indigne rejciunt; ſibi collatum præfracte negant.

Cur non ſtatim Apoſtolis fuit revelatum, etiam gentes vocandas.

Quæ porro Vir Doctiſſ. ſarcaſtice adjicit de Spiritus Sancti revelationibus, qui *non omnia ſimul Apoſtolis revelaverit, qui balbutierit cum Eccleſia in infantili ætate*, ſimiliaque ſcommata; ea alio loco apud me non ſunt, quam apud Virum Doct. hominis Ethnici contra Moſen ſcommata forent; ſi ſimili modo Moſen, aut potius Deum cavillari velit, quod cum Moſi in monte ſpatio quadraginta

ginta dierum totam legem revelaverit, &, ut Judæi nugantur, omnia illa Pharisæorum deliria, quæ lege orali comprehensa volunt, exacte patefecerit, quæ rationem exequendæ legis continent, tamen Moses ignoraverit, quid in negotio filiarum Zelaphaad esset statuendum: adderetque sarcastice, *hoc servabatur à Deo Mosi postea revelandum.* Rationem jam dedimus. Spiritus Sanctus omnia ad salutem necessaria Apostolis revelavit, illique prædicarunt Judæis. Quamdiu Evangelium ad solos Judæos propagandum fuit, necesse non fuit Apostolis revelari, gentibus idem prædicandum. Maturo jam tempore, ob Judæorum igratam Evangelii rejectionem, Spiritus Sanctus Apostolis patefecit gentes esse vocandas, easque neutiquam ad observationem ceremoniarum legalium, quod conversi ex Judæis præpostero erga legem zelo urgebant, constringendas. Dices. Hoc non docuerunt fideles ex Judæis. Resp. Eo ipso quod hoc gentes docerent, etiam Judæos docuerunt; nim: non quidem abrogandas esse ceremonias, verum earum observationem ad salutem consequendum non esse necessariam. Qui enim contra Judæos docebant, gentes sine ceremoniarum legalium observatione salutem posse consequi, docebant, earum observationem non requiri, ut salutem adipiscantur. Et hoc zelotæ illi satis cognoverunt, ideoque acrius se gentibus opponebant, & ad ceremoniarum observationem constringere volebant.

At, inquit, *quædam fuere decreta pro gentibus, ut abstinentia à sanguine, suffocato, & immolatis idolis; pro fratribus autem Judæis nil prorsus decretum fuit.* Verum longe errat Vir Doctiss. Hæc non in

Decretum Apostolorum fuit in gratiam Judæorum.

in gentium, sed Judæorum gratiam decreta fuere: gentibus enim hæc ad tempus, donec gentilismus & idololatria passim in mundo vigerent, fuere imposita tanquam onus, ut aliquatenus zelotis pro lege satisfieret: ita enim expresse inquiunt Apostoli, *Act.* xv. 28. *Visum est Spiritui Sancto, & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris quam hæc necessaria.* Quis unquam audivit, impositione oneris alicui gratiam fieri? Pro illo autem illud decretum recte dicitur, in cujus gratiam alteri onus aliquod decernitur. Interim omnes aperte docebantur, externorum ejusmodi observatione sinceram ac genuinam, quæ Deo ad salutem placeat, obedientiam non absolvi; Sed requiri puritatem animi, fidem in Jesum Christum, actusque externos pietatis animo tali consentaneos.

Paulus non simulavit.

Ad ea quæ de simulatione Pauli adjicit, paucis dico: Quod semper Vir Doct. sibi Apostolos depingat per omnia Judæis Hispanis similes, suorumque popularium crimina hominibus ab omni fuco & simulatione alienis impingat. Nulla in Paulo fuit simulatio, quod Timotheum circumciderit, & ceremonias Nazareatus observaverit in templo, aut Judæis factus sit Judæus: licet enim ceremoniæ legales non essent observatu necessariæ, non tamen erant illicitæ aut vetitæ Judæo: nullius amplius erant usus & dignitatis apud Deum; sed nec earum observatione peccabat coram Deo Judæus. Qui itaque docet, ritus illos non quidem illicitos, attamen nullius amplius esse pretii apud Deum; & tamen eos observat ut indifferentes, ne infirmioribus offendiculo sit, isne Simulare dicendus est?

Colligit

Colligit Vir Doctiss. *me opinari, siquidem ipse nunc in Jesum Christum, ut verum Messiam, crederet, & simul, ut conscientiæ suæ satisfaceret, ceremonias legis observaret, quod nullius esset criminis reus, & optimus ac orthodoxus Christianus:* Verum qua sequela talis opinio mihi tribuatur, ego non video. 1. Enim, alia nunc est ratio observationis ceremoniarum, destructo jam per sexdecim secula templo, & ceremoniis jam in Ecclesia Christiana plane exoletis, quam in initio, stante adhuc templo, & plurimis pro lege acriter zelantibus fidem Christianam amplexis. 2. Licet criminis aut impietatis non incusarem Virum Doct. non tamen eum orthodoxum, hoc est, etiam in hoc articulo recte sentientem, agnoscerem Christianum; sed ut infirmum tolerandum, non autem cum Inquisitoribus Hispanis flammis adjudicandum censerem. Audio esse, aut saltem ante paucos annos fuisse, Londini in Anglia Ecclesiam Christianorum, qui observant diem septimum, eumque, ut Legi Mosaicæ obedientiam præstent, pro Sabbatho suo observarunt; qui tamen nec pro Judæis, nec hæreticis, sed Christianis, at hac in re errantibus, habebantur.

Error est, ritus Legis adhuc observare.

Sic & simul corruit, quod Vir Doctiss. addit; *Quo prætextu ea observari permittebantur?* Resp. Ut indifferentia; quorum observatio in Judæis tolerabatur, & simul, non necessaria esse aperte docebatur. Addit Vir Doct. *Talia non licebat agere, ut indifferentia, quia semper erant habita divina.* Resp. Fuerant etiam vere divina, sed ad tempus tantum instituta, donec adveniret corpus cui adumbrando inservierant. Observanda ergo, donec venisset ille Propheta, qui Mosis loco audiendus

Quomodo Judæis ritus Legis observare permittetur.

diendus erat. Tolerabantur autem aliquamdiu in infirmioribus Judæis; sed brevi sponte erant evanitura, instante populi eversione, & templi destructione; tunc enim ceremoniæ, quæ jam languebant ac moriebantur, honeste sepulturæ sunt traditæ, & exinde penitus in Ecclesia Christiana evanuerunt: destructo nimirum templo, cui potissima cultus ritualis pars alligata erat, simul cultus illius finem advenisse, sibique cultum moralem absque ceremoniis, non ut cultui antiquo contrarium, sed ut ejus consummationem & perfectionem, placere, Deus declaravit.

CAPUT VI.

De spe remissionis peccatorum & vitæ æternæ per Legem, aliisque.

TAndem è diverticulo in viam redit Vir Doctiss. & postquam quædam ad Judæorum excusationem dixit, quod non ex malitia, sed ex ignorantia invincibili D. Jesum rejecerint, quæ sequente Capite expendentur, refutare contendit, quod dixi, æquum non fuisse, ut propter sequentium infidelitatem Deus nullam antecedentium rationem haberet, qui promissionibus istis typicis de Messia maxime erigi, & in Legis observatione, pro statu in quo tunc erant, confirmari potuerunt.

Ex lege, sine respectu ad Messiam, vita æterna obtineri nequit.

Contra hæc contendit Vir Doctiss. *Quoc promissio liberationis spiritualis nequaquam Israëlitarum animos conturbasset; quia nemo Judæorum servat, nec aliquando Legem servavit propter Messiam aut futuram redemtionem, sed propter vitam æternam consequendum.* Resp. 1. Nemo Sadducæorum, qui tamen

tamen ſat magno numero in populo Judaico fuerunt, & quos reſurrectionem mortuorum ac vitam æternam penitus negaſſe conſtat, ſpe vitæ æternæ conſequendæ Legem obſervavit. 2. Non nego pios ſub Vet. Teſt. vitam æternam ſperaſſe: Eam autem ex pacto Legis, tanquam præmium juxta Legis formulam dandum, exſpectaſſe, plane nego: Sed ex gratia divina, Legi non incluſa, ſed quam Deus propter Meſſiam piis exhibere voluit, licet illi hoc ignoraverint, aut ſaltem non niſi confuſe & ſub umbris in eam reſpexerint. Nam ex nullo promiſſo Legis, ſine reſpectu ad Meſſiam, Judæi vitam æternam exſpectare potuerunt. Quod argumentis aliquot oſtendam.

Non exſtat in Lege promiſſum expreſſum vitæ æternæ.

Primo: Nullum exſtat in Lege clarum ac diſertum vitæ æternæ promiſſum; ſed omnia ejus promiſſa ſpectant vitam hanc terrenam, & felicem in terra Canaan habitationem. Verum eſt, generalis vitæ promiſſio exſtat in Lege: Atqui illa primo ac literali ſenſu ſignificat vitam hanc præſentem in terra Canaan feliciter degendam: Sub verborum generalitate quin vita æterna etiam comprehendi, atque ita ad ſenſum ſublimiorem ea etiam extendi poſſit, non nego: Verum ſenſus ille non tam ex vi verborum fluit, quam ex gratioſa Dei extenſione, qui cum decreverit gratiam in Meſſia majorem exhibere populo ſuo, ejuſmodi verborum generalitate uſus eſt, quorum ſenſum ſemper ampliare poſſet. Sed diſtincta ac ſpecialia promiſſa Legis ultra hanc vitam præſentem non ſpectant. Quod vel ex ipſa Viri Doct. deductione in ſequentibus evidentiſſime liquet. Quæ enim argumenta adducit, ad probandum ex Lege vitam æternam, magis ex analogia quadam & ra-

tiocinatione à benignitate divina ſunt deſumta, quam ex Legis verbis ac claris promiſſis deducuntur. Uti illic oſtendam.

Nec remiſſionis peccatorum.

Secundo: Variorum & graviſſimorum, etiam juxta propriam Viri Doct. confeſſionem, peccatorum ſe Judæi conſtituunt reos. Lex autem talibus denuntiat pœnam mortis; nullum autem pro iis quo expientur conſtituit ſacrificium, nec ullum habet remiſſionis ejuſmodi peccatorum in Lege promiſſum. Atqui ſine remiſſione talium peccatorum, vita æterna nullatenus obtineri poteſt.

Senſus Deut. xxx.

Dicet forte Vir Doct. promiſſum illud exſtare *Deut.* xxx. Verum non eſt hoc promiſſum unicuique privato, ſed toti populo factum, ſiquidem integer populus à Deo deficiat, & à peccatis ſuis ad Deum convertatur. Nec eſt promiſſum vitæ æternæ, ſed reſtitutionis in terram Canaan, ex qua ſecundum comminationes Dei *Cap.* XXVIII. fuſe denuntiatas, Deus populum idololatram ejiciet, & reſipiſcentem reſtituet; quemadmodum ipſe Vir Doctiſſimus hoc in ſequentibus ad Quæſtionem ſecundam urget; inde enim argumentum deſumit, Iſraëlem adhuc reſtitutionem in terram ſuam jure exſpectare, ſi modo reſipiſcat. Nihil ergo hoc promiſſum facit ad ſpem vitæ æternæ.

Annuo ſacrificio minora tantum delicta ſunt expiata.

Memini me in Judæi cujuſdam diſputatione legiſſe, quod promiſſum remiſſionis probare conetur ex ſolenni illa expiatione, qua Pontifex cum ſanguine hirci pro peccatis totius populi immolati quotannis ingreditur in Sancta Sanctorum, ad peccata toto anno commiſſa expiandum; prout legimus *Levit. cap.* XVI. Verum res ipſa loquitur, non aliorum peccatorum expiationem hic promitti, niſi talium, quæ ſacrificiis expiari poterant.

Cum

Cum vero graviora peccata ſacrificiis expiari non potuerint, vel ipſo Viro Doctiſſ. teſte, *Num. XVIII. ad Quæſtionem quartam*, ubi ita ait: *Pro peccatis voluntariis, homicidio, ſtupro, adulterio, inceſtu, idololatria, & ſimilibus, nullum à Deo præfixum eſt ſacrificium:* Manifeſtum eſt, nec ea ſacrificio hoc annuo fuiſſe expiata.

Addunt alii, promiſſa remiſſionis reſipiſcentibus facta, *Eſa.* I. 16, 17, 18. *Ezech.* XVIII. & alibi paſſim. Verum hæc ſunt non tam promiſſa Legis, quam gratiæ Evangelicæ, quam Prophetæ illi jam propius prædicere, & quaſi per tranſennam oſtentare incipiebant. Promiſſa Legis proprie continentur libris Moſis: in illa itaque ſi remiſſionis æternæ promiſſum non exſtet, nec Lege comprehendi dici poteſt. Prophetæ prænuntii fuere Evangelii: Quicquid ergo ultra Legem promittunt, proprie gratiæ Evangelicæ eſt, & Lege quid præſtantius, & magis eximium.

Senſus Eſa. I. 16. &c. Ezech. XVIII.

Poſſet nihilominus objici, ſperaſſe plures vitam æternam. Agnoſco: illiuſque clariora habemus indicia temporibus inſequentibus, quæ proxime adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti anteceſſerunt, cum Judæi variis afflictionibus ſub Antiocho aliiſque tyrannis preſſi, ſenſim matureſcere inceperunt, & ad Evangelii receptionem præparari: Deficientibus quippe terrenis illis felicitatibus in Lege promiſſis, animos ad ſublimiora attollere cœperunt, vitamque aliam poſt mortem exſpectare, cujus tunc inter fideles apertior & planior fuit traditio, quam in Lege diſertis verbis contenta fuit. Interim & manſit illa terreni regni exſpectatio, qua ſimul ſuſtentabantur; neque illa, niſi per claram regni cœleſtis revelatio-

Quo fundamento aliqui vitam æternam ſperarint.

nem, ex animis Judæorum, imo nec Apostolorum ipsorum, evelli potuit.

Quod *nemo Judæus propter Messiam aut futuram redemtionem Legem servaverit*, non puto cum Viro Doct. reliquos affirmaturos Judæos; quos certum est urgere, Messiæ adventum ob sua peccata differri, & quando debitam peccatorum pœnitentiam egerunt, tum Messiam ad ipsorum liberationem adfuturum: Quin & idem Vir Doct. prolixe urget *Quæst.3. N.IV.p.*175. Quod quomodo cum iis quæ hic dicit conciliari queat, ego non video.

Quam ob causam Judæi in Hispania occidantur.

Addit, *nec nunc deficere Judæos in observatione Legis, quam per tot secula in hac diuturna captivitate constanter servant; imo*, ut in sequentibus addit, *incarcerantur, bonis temporalibus penitus destituuntur, & vivi propter divinæ Legis confessionem concremantur.* Resp. Primo: Ipse Vir Doctiss. novit, in scripto suo fatetur, & in propria persona expertus est, persecutiones illas (quas ego toto animo detestor, & religionis Christianæ genio in tantum adversari credo ut nihil æque illi adversum esse queat) non ultro & sponte à Judæis sustineri, quia se ingenue Judæos fatentur; sed ipsos non tantum Legis omissione, sed & transgressione ac solemni abjuratione, & Christianismi simulatione ac aperta professione, eas evadere conari; quin & tormentis adigi, ut se Judæos, fateantur, neque mortem evadere, nisi tormentis animose resistentes in abnegatione Legis perseverent: Solos autem cremari qui tormentorum violentiæ succumbentes inviti professionem Judaismi edunt, quique etiam, si Judaismi abnegatione vitam redimere possent, alacri eum animo abnegaturi essent; uti plurium, qui frustra

frustra abjurationem illam obtulerunt, exemplo constat. Non cremantur tales pro legis professione, aut quia legem transgredi recusant; sed quia tormentis adacti se non esse Christianos amplius negare nequeunt. Dissimiles plane magnanimo Eleasaro, qui vitæ redimendæ causa ne simulare quidem suillæ esum sustinuit, ne junioribus scandalum, legisque violandæ exemplum præberet.

Secundo: Quod in dispersione hac in observatione Legis constantes sint, nolo inficiari in plerisque etiam procedere ex spe vitæ æternæ; sed interim Messiæ exspectatio, & spes restitutionis in terram Canaan, animos eorum erectos habet, & in Legis observatione & constanti adhæsione perseverare facit. Utrumque itaque conjungunt, vitæ æternæ spem, & regni terreni per Messiam erigendi exspectationem; qua posteriore collapsa indubium mihi est, quin, fatentibus vel Judæorum præcipuis, animis valde conturbarentur, & in amore Legis languescerent. Si idem antiquioribus, qui hodiernis est, Judæis animus fuisset, omnino, si solus rex cœlestis, & is quidem miserabili & ignominiosa morte, tanquam maleficus, occidendus fuisset promissus, Judæorum animos in afflictionibus dejecisset; Nec eum, licet advenisset, recepissent, nisi ipsi oculis suis eum in cœlum ascendentem conspexissent: Quod & ipse Vir Doct. hoc loco urget. Quin & tota Viri Doctiss. descriptio Messiæ cœlestis, quem ait Deum potuisse promittere, nil aliud refert, nisi regnum terrenum, adeo alte opinio illa omnium Judæorum animis videtur infixa, ut etiam quando de regno cœlesti loqui volunt, eam evellere nequeant. Ait enim, *Messiæ mortem, si à Romanis occisus fuisset,*

Cogitationes Judæorum sunt carnales.

fuisset, Judæi lamentarentur. At quomodo lamentarentur mortem, ex qua Messias triduo post fuit resuscitatus, & post quadraginta dies ad cœleste regnum evectus, omniumque Dominus constitutus? Addit: *Potuisse Deum per Messiam in cœlo collocatum, uti antea per Angelum in deserto, tanquam per instrumentum, omnia quæ Judæi exspectant, effecisse; ut ita Deus populi ante & post Messiam viventis eandem habuisset providentiam.* Atqui providentia divina ante Messiæ adventum Israëli regnum terrenum exhibebat: quod maxime diversum est à cœlesti: Ut itaque eadem sub Messia esset providentiæ divinæ administratio, (ut Vir Doctiss. urget) iterum requirebatur regnum terrenum. Ex quibus omnibus videmus, quam parum conveniens & inefficax fuisset, populum, adeo terreno regno affixum, aperta regni cœlestis promissione erigere & in officio continere.

Promissis de regno terreno Deus populum non decepit.

Non tamen Deus propterea dici potest *eos decepisse, aut quod voluerit, verba sua alio sensu ab illis intelligi, quem præ se ferunt:* Deus enim se accommodavit captui populi, locutusque cum eo est, perinde atque pater cum infantibus loqui solet, qui se eorum ætati accommodat; postea ubi adoleverunt plenius mentem suam, ad quam plene percipiendam antea idonei minime fuerant, aperit. Non enim populum voluit constringere, ut necessario verba sua de regno terreno accipiat: contra, si qui generosioris animi & altioris indaginis post accuratum omnium de Messiæ regno prædictarum circumstantiarum examen & inter se collationem, majus quid sub literæ cortice latere animadverterint (quales non paucos fuisse credo, præsertim ultimis Reip. Judaicæ temporibus; adventante

ventante enim ſole prænuntia lux ſenſim augebatur) ac proinde excellentius quid exſpectaverint, licet plene nondum perceperint quale iſtud eſſet, tantum abeſt ut illi Deo, tanquam à vero ſenſu verborum ipſius recedentes, ingrati fuerint; ut contra hæc ipſorum exactior notitia & exſpectatio Deo quam maxime grata fuerit, utpote altius in genuinum & ultimum, quem intendebat, verborum ſuorum ſenſum penetrans.

Hac occaſione quædam dixeram de fide, quæ piam animi docilitatem requirat. Regerit Vir Doctiſſ. *hoc eſſe generaliſſimum & omnibus ſectis commune.* Sane jure merito omnes piam animi docilitatem requirere poſſunt: Quod & ipſe Vir Doct. paulo poſt agnoſcit: ſed addit, *non debere Judæos eſſe ita blandos & dociles, ut à conſtantia in ea quam receperunt vera fide, aliorum hominum ſuaſione, imo ne Angeli (ſiquidem poſſibile foret) contraria doctrina amoveantur.* Et hoc vere dicit: Qui enim ſemel vere perſuaſus eſt de doctrinæ ſuæ veritate & divinitate, nullis ſuaſionibus induci debet, ut contrariam amplectatur, ſuamque ut falſam rejiciat. Verum hoc inſtituto ipſius male applicatur. Non enim Evangelium Legi eſt contrarium; ſed explet ea quæ in Lege erant ut futura promiſſa; ſupplet, quod ſuo tempore erat addendum. Evangelium non aſſerit, Moſis Legem eſſe falſam & rejiciendam: Ejus divinitatem agnoſcit & præſupponit: tantum docet, ritualia, quæ tempore ſeparationis Iſraëlis à gentibus ſunt inſtituta, & Iſraëli propria, ſub Meſſia, quando omnes gentes (juxta Prophetas) denuo cum Iſraële in unum populum ſunt coalituræ, ſponte deſituras & melioribus ceſſuras; perinde uti leges bellicæ

Evangelium legi non eſt contrarium.

tempore belli rigide quidem sunt observandæ, pace vero facta sponte cessant. Verum de hisce ad quartam quæstionem latius.

Clara revelatio de regno Messiæ tempore Mosis non fuit necessaria.

Addit Vir Doctiss. *Fidem quam Deus ab hominibus exigit non obstare, quo minus Deus clare revelet id quod vult nos credere, aut cui vult nos obedire.* Recte quidem. Cui etiam addo, quod ubi Deus exigit claram & distinctam fidem, ibi ratio & æquitas exigit claram & distinctam revelationem. Sed quid inde infert Vir Doctiss. *Ergo clara & expressa revelatio de regno Messiæ cœlesti Judæis tempore Mosis erat necessaria.* Id vero neutiquam sequitur: quia clara ac distincta de illo fides tunc non erat necessaria: Sufficiebat obscurior ac involuta: obscuræ autem fidei obscura sufficit revelatio. Satis clara erat de Messia venturo promissio. Qualis vero esset futurus, quomodo populum Dei liberaturus, tunc clare erit credendum, quando clare fuit revelatum. Sed de alicujus Prophetæ revelatione, qui autoritatem suam à Deo acceptam miraculis testatur, non opus est ut ab alio Propheta prædictum sit. Quod Deus populum suum è servitute Ægyptiaca reducturus esset, ex prædictione Jacobi & Josephi constabat: Quod vero Moses is erat, per quem liberationem illam efficere Deus voluit, non ex illis prædictionibus, sed ipsius Mosis miraculis, persuasum erat. Parem in Christo rationem inveniemus, nisi quid illius conditio, nascendi locus & tempus, mortis circumstantiæ, & plurima alia ad illum spectantia etiam prædicta sunt: De Mose ne verbum quidem. Adeo ut, si Mosi propter miraculosa opera sua credendum sit, sine Prophetarum prædictionibus: quare itidem Christo ob sua etiam miraculosa

culosa opera credendum non est? Cum quæ de Messia prædicuntur plurima sensu literali, omnia sensu mystico & spirituali in eum, qualem se ipse manifestavit, optime conveniant. Et si ille à Doctoribus Judæorum in Scripturæ interpretatione differat, cui potius credendum? An Scholæ & Synagogæ, ubi nihil non humanum, adeoque errori obnoxium? An hujusmodi Prophetæ, qui miraculorum perspicua multitudine præsentem sibi adesse Dei Spiritum ubique testabatur? Quare concludo, aut Mosi esse renuntiandum, aut Christo credendum. Sed Vir Doct. ut prætextum habeat quod Judæi jure Jesum Christum rejiciant, semper urget, quod Deus, quando per Prophetam aliquid revelat, ita clare & evidenter convincere populum debeat, Prophetam illum à se missum, ut nemo etiamsi contumax esse velit, ejus missionem in dubium vocare queat; Ego vero affirmo sufficere ejusmodi probationes & argumenta, quæ viro probo, cordato, & rem recta judicii lance expendenti persuadendo sufficiunt; & naturam fidei, quæ voluntarium animi est obsequium, non permittere ut tanta sit evidentia, cui, etiamsi maxime velit, quod refragetur nihil reperire possit: Qualis evidentia in demonstrationibus Mathematicis reperitur. Talia autem argumenta, quæ hominibus probis ac cordatis persuadendis abunde sufficiant, ad Jesu Christi divinam missionem comprobandum à Deo esse exhibita, jam ante plenius ostendi.

Objicit autem hic Vir Doctiss. D. Jesu, *quod non dixerit cum Prophetis, Sic dicit Adonay: sed; Ego autem dico vobis: & fidem in se exegerit.* Sed frustra. Dominus enim continuo affirmat, se

Christus jure dicit, Ego dico vobis.

nihil quicquam posse facere à se, nisi viderit Patrem facientem, *Joan*. v. 19. omnemque suam potestatem se à Patre accepisse, affirmat *ibid*. idem prolixe facit *Cap*. VII. VIII. X. & alibi, omniaque quæ facit ad Patris sui gloriam refert. Unde & diserte ait, *Qui credit in me, non credit in me, sed in illum qui misit me*. *Joan*. XII. 44. Cum ergo *Pater Filio tradiderit omne judicium, ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem*, ut est *Joan*. v. 22, 23. consentaneum etiam fuit, ut diceret, *Ego autem dico vobis*, quatenus nimirum à Patre judicandi potestatem adeptus. Ita ut honor quem sibi tribui exigebat, non in ipso terminaretur, sed ad Patrem, qui ipsum potestate illa donaverat, referretur, adeoque gloriam Dei præ omnibus spectaverit. Nec magis hic reprehendi potest à Judæo D. Jesus, quam Moses, qui non semel dicit, *mandatum quod ego præcipio tibi*, &c. *Deut*. XXX. 11.

CAPUT VII.

Quod Judæi non ex ignorantia invincibili D. Jesum rejecerint.

Discrimen inter Judæos antiquos & hodiernos.

QUando Doctores Christiani Judæos malitiæ accusant, eo quod D. Jesum rejecerint, proprie respiciunt Judæos qui tempore conversationis Jesu Christi in terris, & immediate post eam vixerunt: qui non tantum innocentiam & sanctitatem vitæ, sed & innumera & vere stupenda, nunquam antea audita, miracula Jesu Christi viderunt; qui Apostolorum, hominum rudium & inexercitatorum, summam sapientiam, momento acquisitam, & divina miracula, quibus testimonium

monium ſuum de reſurrectione & adſcenſione Chriſti in cœlum confirmarunt, oculis ſuis adſpexerunt. Aliam ſcimus hodiernorum eſſe rationem, qui ipſi miracula illa non viderunt, quique per patrum ſuorum traditionem graviſſimo erga Chriſtianam religionem præjudicio imbuuntur. Prodigia coram conſpecta validius movent, quam ex aliorum narratione ſolummodo cognita. Accedit, quod Chriſtiani ipſi, aut ſaltem Chriſtiano nomine ornati, multa Judæis ſcandala objiciant, quibus eorum animos, ſatis per ſe à religione Chriſtiana alienatos, alieniores reddunt: Qui ſicuti ſe gravis coram Deo criminis reos conſtituunt, ita Judæorum averſationi corruptis ſuis moribus, cultu, & crudelitate, excuſationem aliquam afferunt.

In hominem miraculis clarum totus populus odium exercere poteſt.

Ut autem Judæos à malitiæ crimine vindicet, ait Vir Doct. *Fere excogitari nequit quod in hominem, qui mortuos ſuſcitat, cæcis viſum concedit, ægrotos ſanat, & infinita edit miracula, totus populus malitiam & odium exerceat.* Sed quid juvat argumenta congerere, ut evincatur factum non eſſe, quod factum eſſe conſtat? Certum quippe eſt, non Chriſtianis tantum, ſed & ipſis Judæis fatentibus, Jeſum Chriſtum eſſe crucifixum, à Judæorum ſenatu ut blaſphemum condemnatum & Romanis traditum: Certum etiam eſt, miraculis ipſum claruiſſe: ſolummodo contendunt Judæi, miracula ejus non virtute divina, ſed vi magica eſſe effecta: De quo nihil nunc dicemus. Miraculis ac beneficiis ſuis multorum animos ſibi conciliaverat: ingenua ac libera ſua reprehenſione Scribarum ac Phariſæorum ac Sacerdotum à ſe alienaverat animos: qui omnes conſpirantes eum con-

condemnarunt, ac autoritate sua populum in partes suas traxerunt; adeo ut omnium beneficiorum ejus oblitus cœco impetu à primoribus suis instigatus, necem ejus expetiverit: Quemadmodum plebs ab ore Doctorum suorum pendere solet, & eorum judicio blasphemiæ & hæreseos condemnatos, licet vitæ integerrimæ & alias maxime dilectos, execrari solet ac diris devovere: Uti omnium temporum historiæ docent. Hinc est, licet Rabbini, vita populi pro concione reprehendentes, libenter audiantur; nemo tamen eorum sententia excommunicatum, licet antea maxime honoratum, diligere, aut illi charitatis officia exhibere audeat, sed tanquam profanum horreat.

Quo sensu malitia Judæis tribuatur.

Sed objicit mihi Vir Doctiss. Apostolum Paulum, *qui de se dicit, quod ex zelo legis Christi sequaces persequeretur, & de Judæis, quod ex ignorantia Christum crucifixere: quin & ipsum D. Jesum, qui in cruce pendens ita Patrem oravit, Pater ignosce cis, non enim sciunt quod faciunt.* Resp. Quando malitia objicitur Judæis, mens non est, quod omnis abfuerit ignorantia, & quod Judæi in animo suo persuasi Jesum esse Christum seu Messiam promissum, nihilominus eum interfecerint. Quis ad illum malitiæ gradum prolaberetur? Sed quod causa ignorantiæ ipsorum fuerit malitia quædam animi. Non ergo fuit invincibilis ignorantia, aut mera ignorantia absque omni Judæorum culpa; sed fuit in illis quædam hypocrisis, quod exacta traditionum à parentibus acceptarum observatione crederent se Deo gratos; fuit fastus quidam & ambitio, qua ægre ferebant vitia sua taxari, atque ita autoritatem suam coram plebe aliquatenus imminui: A quibus vitiis hodiernos

Synagogæ

Synagogæ præfectos esse immunes nec ipse Vir Doctiss. affirmare audebit. Inde ortum odium contra Christum libere ipsos & palam reprehendentem. Accessit præjudicium de regno terreno, per fastum & ambitionem altius infixum; quod junctum odio contra Christum, in causa fuit, quod & doctrina & persona ipsis ingrata fuerit; inde orta est in ipsis persuasio, fieri non posse, eum esse Messiam: Qua persuasione cum semel essent imbuti, omnia illius in sequiorem interpretati sunt partem, & sibi persuaserunt, omnia sibi contra Jesum esse licita, quin & forte, quod illius cædes Deo gratum esset futura sacrificium. Sic fuit ignorantia in Judæis, verum non invincibilis; sed ex culpabili causa, & quæ abesse poterat & debebat, originem trahens.

Sensus verborum Domini Luc. XXIII. 34.

Dominus itaque in cruce pendens Judæorum causam Patri suo commendans, quod eorum crimen aggravat tacuit; & fidelis instar patroni id tantum protulit, quod illi aliquatenus excusando servire poterat: ignorantiæ adscribit, quæ etiam aliqualis in illis erat: non autem ab omni malitia eos puros pronuntiat. Et quis credat, Jesum Christum, qui variorum criminum eos insimulaverat, & speciatim etiam injuste effusi sanguinis Prophetarum, & quod sanguinem Prophetarum, quos ad ipsos missurus esset, hoc est, suorum Apostolorum, essent effusuri, ac propterea horrendo excidio exscindendi, *Matth.* XXIII. Judæos in se innoxio & bene merito occidendo, ab omni malitia puros pronuntiasse, ac crimen illud horrendissimum ignorantiæ invincibili adscripsisse? Idem est sensus Apostoli Pauli, quando Judæis ignorantiam adscribit, nim: non invincibilem,

bilem, sed quæ ortum suum malitiæ culpabili & facile vincibili debet.

Exemplum Pauli.

Ipsius Pauli alia longe ratio est: nulla in eo fuit animi malitia, sed vehemens & cœcus pro Lege zelus, qui impediebat, ne Christum ejusque doctrinam prout oportet consideraret & ad examen revocaret, sed cœco impetu rejiceret. Licet itaque hic minor multo fuerit culpa, & ignorantia excusatior, non tamen fuit invincibilis. Neque id Apostolus de se affirmat; sed contrarium, quod fuerit illo tempore *peccatorum primus*, seu maximus, 1 *Timoth.* 1. 15. quod nemo ob factum per ignorantiam invincibilem, quam à crimine penitus excusare omnibus notissimum est, commissum de se pronuntiabit.

Non necesse est ut totus populus perinde ut Paulus in tertium cœlum rapiatur.

Sed ait Vir Doctiss. *Cur ergo omnes Judæi non sunt etiam in cœlum rapti ut Paulus?* Respondeo verbis Viri Doctiss. ad *Quæst. III. Num.* 3. *pag.* 168. *Hæc speculatio ad Dei abditum inexscrutabile secretum adscendere affectet, ad eum satis foret inquirentem mittere.* Ne tamen responsionem declinare me credat Vir Doctiss. addo: Paulus absque isto in cœlum raptu credere potuisset, & procul dubio credidit: (non enim constat, nec verisimile est, raptum illum in tertium cœlum fuisse illam cœlestem Christi apparitionem quæ Paulo Damascum proficiscenti contigit, & per quam conversus est) sed ea Paulo contigit ut esset Apostolus, & vere de Christi gloria testari posset, quod eum vidisset; quia Christum hic in terris versantem non viderat, perinde uti reliqui Apostoli. Si aliquis itidem rogaret, cur non alii populi à Deo eodem modo quo Israël sanctificati, & ad conspectum Dei legislatoris sint admissi, cur Jacobus electus & Esavus repudiatus?

repudiatus? & plurima ejusmodi, nonne Vir Doctiss. miraretur intemperantiam ne dicam an impudentiam hominis, rationem requirentis providentiæ divinæ munera ac beneficia sua distribuentis? Quasi Deo non permissum sit, idoneos ad certa officia homines eligere, nisi aliis rationem reddat; vel hoc non possit fieri à Deo, nisi ejus consilii participes faciat homines, adeo ut semper rationem reddere possint, quare hoc potius quam illud factum sit? Visum est sapientissimo Deo Samuelem, Eliam, Elisæum, aliosque subinde Prophetas Spiritu suo illuminatos, & visionibus divinis supra alios homines elevatos, ad populum suum mittere. An inde viro cordato hujusmodi quæstio oriri potest, cur non etiam totum populum ad eam dignitatem evexit? cur itidem universæ plebi somnia & visiones non concessit? Placuit Deo novum præconem Evangelii duodecim Apostolis adjungere; placuit ob causas soli Deo notas Paulum eligere: An igitur, quia Paulus ut Propheta populo mittendus erat, totus etiam populus eodem modo initiandus fuit? *Sed toti populo ostensa est olim in deserto gloria Dei.* Resp. Et toti populo non minor Dei gloria ostensa est omnibus illis prodigiis, quæ coram omnibus per Jesum Christum, & per Apostolos in nomine Jesu Christi edita sunt. Sed non vidit ea quæ Paulus vidit. Nec populus olim cum Mose fuit in monte, nec omnia vidit quæ Moses vidit; nec Deum ea loquentem audivit, quæ Moses audivit; sed Mosi ea referenti, ob ea quæ vidit, fidem habuit. Ita & Apostoli ob ea quæ ab ipsis & propter ipsos fieri videbantur, fidem meriti sunt.

Quæ

Carnalis Judæorum affectus fidem in Christum impedit.

Quæ ergo causa est, quod Judæi Jesum, siquidem sit Messias, non receperint? Sane eæ ex antedictis jam facile colligi possunt. Verum indigne fert Vir Doct. quod inter causas illas recensuerim carnalem quendam affectum, qui terræ ita sit affixus, ut animum ad cœlum & cœlestia minime attollere velit. Quærit, *qua in re carnalis ille affectus consistat? an in amore patriæ & bonorum temporalium, an in doctrina carnali spirituali opposita, an in utroque?* Respondeo: In amore patriæ & bonorum temporalium. Quamquam enim certum sit externis ritibus valde esse addictos Judæos, ideoque abhorrere à doctrina Jesu Christi, quæ ritibus illis abolitis internam animi sanctitatem, ritibus illis adumbratam unice exigit; tamen ad ea hic non respexi: Quare & quæ Vir Doctiss. prolixe hic differit de perfectione Legis, quæ nulla in parte Evangelio cedat, commodius in sequentibus expendentur. Carnalis ergo affectus quidam animos eorum terræ Canaan ita affixos tenet, ut regnum terrenum ibi exspectent, & cœleste non apprehendant.

Sane terram illam jure potuisse Israëlem olim diligere, nemo inficias iverit: cum & Abrahamo ejusque posteritati à Deo sit promissa, & longævam ac omnibus bonis affluentem habitationem populo legem observanti Deus promiserit, ac proinde amore ejus ad legis observationem populum excitare voluerit: tantum abest, ut illius amor cum amore Dei consistere nequeat: Sicut & divitiarum possessio cultui Dei neutiquam officit; sed cultus Dei legitimum earum usum producit. Verum ostendunt carnalem affectum Judæi, quod eundem erga patriam illam amorem servent, postquam

poſtquam Deus meliorem illius loco ipſis obtulit, & ob terræ illius amorem impediantur, quo minus ea quæ Deus de regno cœleſti, ſub involucro terrenorum, prædixit, ad animum revocent, nec attendant ad ea, quæ in Prophetis prædicta ſunt, ex quibus diſcere poſſent, ſi omnia accurate inter ſe conferantur, ſublimius quid Deum innuere voluiſſe; præſertim, poſtquam Deus per Meſſiam, quem ipſis miſit, clare id revelaverit. Amorem vitæ æternæ Judæis abſit ut denegem: Quis enim averſetur beatitudinem? Verum & amor terræ Canaan, & regnum Meſſiæ terrenum ita occupavit eorum animos, ut evelli nequeat.

CAPUT VIII.

Quod ea quæ ſufficiunt ad gentibus ſuadendum Evangelium, etiam ſufficere debeant Judæis.

Credit Vir Doct. argumenta quæ protuli ſufficere quidem ſuadendis gentibus Evangelium, non vero Judæis. Ego autem contendo, quæ ſufficiunt ſuadendis gentibus, ea etiam Judæis ſufficere debere: Quia non poterat gentibus ſufficere revelatio, niſi quæ ſufficientibus documentis probari poteſt eſſe divina. At quid magis à Judæis exigi poteſt? Quod enim ſufficientibus argumentis probari poteſt eſſe divinum, id apud quemcunque, Judæum æque ac gentilem, fidem meretur, & ab utroque æqualiter recipi debet. *Quæ ſufficiunt gentibus ſuadendis ſufficere debent Judæis.*

Explicat nunc Vir Doctiſſ. mentem ſuam, quod noluerit dicere, *argumenta hæc, utpote valida & vera, ſuffeciſſe pro gentibus*: Itaque fateor me hac ratione argumentum iſtud contra Virum Doctiſſ. *Evangelium non congruit doctrinis gentium.*

retorquere non posse: Quid ergo? *Quod gentes propter suam inscitiam iis facile potuerint convinci, non enim habebant principia illi repugnantia, sed similibus, qualia de Christo narrantur, erant assueti.* In eo autem valde fallitur Vir Doct. Plane adversa est doctrina Evangelii doctrinis gentilium. Nihil ipsos magis offendit, quam Christi crux: ideo & Paulus ait, *Christum crucifixum gentibus esse stultitiam:* & passim Christianis à gentibus illusum est, quod in crucifixum Dominum crediderint. Ipse doctrinæ genius, quæ seipsum abnegare, quin & vitam pro nomine Christi profundere, & abnegatis præsentibus futura & invisibilia sperare jubet, adeo alienus est à gentium doctrina & indole, ut statim atque inter gentes propagari cœpta est, acerrimos experta sit adversarios, totiusque mundi odium ac crudelissimas persecutiones sustinuerit. Illis autem animose restitit, & superior evasit, & late se disseminavit: Quod fieri non potuit, nisi divinitate sua hominum animos in obsequium traxerit. Posterioribus seculis magnam esse invectam corruptionem quæ gentilismo originem debet, dolentes agnoscimus. Verum eam non esse Evangelii doctrinam, sed ab Evangelio defectionem, Evangelium legenti manifestum est: Neque quoniam hæc à gentibus desumta facile à gentibus recepta sunt, inde consequentia deduci potest, puram ac sinceram Evangelii doctrinam, gentium doctrinæ & indoli fuisse consentaneam. Omnia enim sunt adversa & repugnantia. Exaltatio Christi in cœlum quid commune habet cum gentilium ἀποθεώσει? illa enim omnes gentium Deos ac divos plane destruit. Nam agnoscendo exaltationem Christi, qui Deum

Deum Israël prædicavit solum esse verum Deum, eo ipso omnes suos ac divos, tanquam fictitios & idola repudiabant.

Judæos hodiernos & qui promulgationem Evangelii secuti sunt, cotraria doctrina esse imbutos, non mirum. Postquam enim à Synedrio ipsorum Jesus Christus tanquam blasphemus est condemnatus, ipsis odio esse cœpit; & nunc omnes eadem opinione à parentibus imbuuntur, ita ut antequam ad discretionis annos pervenerint, jam Christum ut seductorem aversari didicerint. Quod addit, *Judæos monitos ut sibi à gentium doctrina caverent*, huic negotio applicari nequit. Non enim Evangelium à gentibus ad Judæos delatum est; sed à Judæis ortum duxit, & ab illis ad gentes est propagatum. Ipse Jesus Christus non nisi inter Judæos prædicavit. Apostoli, omnes Judæi, primo Evangelium prædicarunt Hierosolymis; exinde porro propagarunt per totam Judæam; mox per omnes terras quocunque Judæi essent dispersi, ac primo Judæis, illis autem id rejicientibus, tum demum gentibus illud annuntiarunt; atque ita Judæis ob infidelitatem rejectis, gentes quæ ad cultum unius veri Dei quem Judæi colunt, & fidem Filii ipsius Jesu Christi, abjecta idololatria falsisque suis doctrinis, sunt conversæ, in Judæorum locum sunt adscitæ, & Dei populus censentur. Cum itaque primi prædicatores Evangelii non fuerunt gentiles, sed Judæi, ita etiam doctrina illorum nullo modo fuit Ethnica, id est, idololatrica. Atque hic apparet Judæorum malitia & ignorantia culpabilis, quod cum prædictus esset Messias, eumque jam venisse dicant Christiani, id nolint examinare, nec inquirere an

Evangelium à gentibus non est delatum ad Judæos, sed à Judæis ad gentes.

an conveniant cum prædictionibus, vel non; hoc usi prætextu scilicet, *quod cavendum sibi est à gentium doctrina.* Quasi doctrina de Messia possit esse ullo modo suspecta tanquam gentiles; cum de Messia gentes ne per somnium quidem unquam cogitarunt. An hoc est candide & sincere, an malitiose agere? Candidius certe ac magis ingenue hic agit Doctor Lumbrozo, qui in suo *Propugnaculo Judaismi, ad articulum Grotii* XVI. *lib.* V. *de Veritate Religionis Christianæ*, doctrinæ Christianæ originem non attribuit gentibus, aut Græcis, sed Judæis. Enumerans enim Judæorum peccata, propter quæ Messiæ adventum differri contendit, inter alia hæc habet. *His adde horrendam idololatriam, quæ ab ipsis Judæis* (NB.) *adinventa fuit & suscitata in Jerusalem, videl: Christianismus, per quem tota Lex divina ut insupportabile jugum deleta fuit & exterminata, quem non pauci Judæorum amplexi fuerunt, & per tot secula usque in præsens eodom errore misere inficiuntur.* Deum per Prophetas Messiam aliis coloribus Israëli non depinxisse, ex antedictis & mox contra Viri Doct. assertionem dicendis, constat.

CAPUT IX.

Quo sensu Judæi Regem cœlestem viderint.

Jesum regnare in cœlo.

UT ostenderet Vir Doct. Messiam quem Judæi exspectabant non venisse, dixit, Rex Israëli promissus est: At regem non vidimus. Regessi; non esse visum regem terrenum, sed cœlestem. Objicit nunc Vir Doct. *Regem cœlestem non esse posse, nisi sit ipse Deus: Illum autem esse invisibilem:*

nec

nec Iſraëlem potuiſſe cognoſcere, hominem aliquem eſſe Deum. Reſpondeo: 1. Si ex hoc argumento pendeat deciſio quæſtionis inter Judæos & Chriſtianos, utrum Chriſtus ſit Deus, haud magno acumine opus eſt, ut Chriſtianus probet, Chriſtum eſſe Deum. Jeſum enim eſſe Regem cœleſtem ante probavi manifeſte conſtare ex conſentiente Apoſtolorum, qui eum in cœlum adſcendentem conſpexerunt, teſtimonio, & ex Spiritu Sancto quem decimo poſt adſcenſionem ſuam die, ipſo Pentecoſtes feſto, Jeſus Chriſtus è cœlo in Apoſtolos ſuos, juxta promiſſum ſuum, miſit. Si ergo Judæus admittat hanc connexionem, qui in cœlo regnat, eſt Deus; non poteſt argumentari contra Chriſtianum hac ratione, Chriſtus non eſt Deus, ergo non regnat in cœlo: Quia ſic aſſumit quod in quæſtione eſt; ſed aliunde oſtendere debet, Chriſtum non regnare in cœlo. Et ſi Chriſtianus oſtenderit, Chriſtum vere regnare in cœlo, jam contra Judæum ita diſputantem probavit, Chriſtum eſſe Deum.

Fides exigitur in Jeſum, ut Chriſtum ſeu Filium Dei.

Sed vero ut preſſius reſpondeam, dico 2. Quando exigitur fides in Jeſum Chriſtum, nuſquam in toto Novo Teſtamento exigi, ut credamus Jeſum eſſe ipſum Deum, ſed, *Jeſum eſſe Chriſtum* ſeu Meſſiam olim promiſſum, vel, quod idem eſt, *eſſe Filium Dei*: Quoniam appellationes *Chriſti* & *Filii Dei* inter ſe permutantur. Cui denominationi occaſionem dediſſe videntur verba Davidis, *Pſal.* II. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & Dei, 2 *Sam.* VII. 14. *Ero in Patrem, & ille erit mihi in Filium.* Quæ ſenſu ſublimiore Meſſiæ applicata ſunt. Inde factum, ut denominatio illa *Chriſti* ſeu *Meſſiæ*, & *Filii Dei*, inter Judæos

& discipulos Christi pro eadem habita fuerit. Quod variis locis Novi Testamenti evidenter comprobari potest. Quando Philippus Nathanaëli dixit, *Invenimus quem scripsit Moses in Lege & Prophetæ*, &c. postea Nathanaël viso Domino Jesu inquit, *Tu es Filius Dei, tu es rex Israël*, *Joan.* I. 46, 50. Petrus omnium Apostolorum nomine respondens quæstioni Domini, interrogantis quem se esse dicerent, ait, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, *Matth.* XVI. 16. Quæ verba Marcus recensens, solummodo habet, *Tu es Christus*, *cap.* VIII. 29. & Lucas, *Tu es Christus Dei*, *cap.* IX. 20. Sic *Matth.* XIV. 33. Discipuli dicunt Jesu, noctu ad ipsos super mari ambulanti, postquam in navem adscendisset; *Vere Filius Dei es tu.* & *Act.* VIII. 37. eunuchus reginæ Candaces: *Credo Jesum Christum esse Filium Dei.* Et quod omnem dubitationem tollit, Pontifex Dominum Jesum coram tribunali suo stantem adjurat per Deum vivum, ut dicat, *si sit Christus Filius Dei*, *Matth.* XXVI. 63. Quod clarius apud Lucam exprimitur *cap.* XXII. nam postquam *vers.* 66. Seniores & Principes Sacerdotum interrogaverant, *Si tu es Christus, dic nobis*; eandem quæstionem repetentes *vers.* 70. quærunt, *Tu ergo es Filius Dei?* Manifesto indicio, *Messiam* seu *Christum*, & *Filium Dei* esse, idem plane significasse. Et ne forte Vir Doct. excipiat, hanc esse meam peculiarem explicationem; operæ prætium est ostendere, etiam præstantissimos & maxime eximios inter Christianos Theologos loca hæc in eandem mecum sententiam explicare. Non hic producam explicationes Episcopii, cum meis plane easdem, sed duorum maxime eximiorum, & cum quorum

eruditione

eruditione & ingenii acumine vix ulli inter eruditos comparari merentur, Desiderii Erasmi, & Hugonis Grotii. Verba Nathanaëlis ad Dominum Jesum *Joan.* I. 50. ita explicat Erasmus in sua Paraphrasi: *Rabbi, Tu es ille Filius Dei, per quem Pater decrevit liberare populum suum: Tu es ille rex Israël, Prophetarum vaticiniis olim promissus.* Verba autem Petri *Matth.* XVI. 16. in eadem Paraphrasi ita explicat: *Tu es ille Christus, Filius Dei vivi, non suspicionem proferens, sed certa & indubitata sententia profitens, illum esse Messiam à Prophetis promissum, singulari quodam more Filium Dei.* In Apologiis autem suis similia multa habet. Ad *Sanctium Caranzam tom.* IX. *pag.* 336. *Quum Petrus illum profitetur Filium Dei vivi, quamquam Patris afflatu dixit, tamen credibile non est, illum id temporis plena fide credidisse, Jesum esse Filium Dei secundum naturam, ejusdem cum illo Essentiæ.* Et *Supput. errorum Beddæ, Propos.* LIV. *pag.* 496. *Apostoli post tot conspecta miracula, post editam illam cœlestem professionem, Tu es Christus Filius Dei vivi, tamen velut illa per somnium dicta fuissent, multa de eo tanquam de homine puro loquuntur.* Ibid *Propos.* LXXX. *pag.* 513, 514. differens de Nathanaële & Petro, ita tandem finit. *Deinde quod ait* (scil. Bedda) *nomen Filii Dei non competere nisi in unum Christum, refellit ipse Dominus, qui sanctos viros etiam Deos docet appellatos fuisse, non modo Dei filios. Cæterum quod ad articuli vim attinet* ὁ υἱὸς, *etiam in Nathanaëlis professione additus est articulus. Et mihi probabile videtur, utrumque idem de Christo sensisse, sed veluti per somnum, licet Petrus jam multis conspectis miraculis sublimiorem de Christo concepisset opinionem, eoque majore cum ardore professionem reddi-*

 derit,

derit, sed adhuc semisomnus, quod declarant complura, quæ postea tum dixit, tum fecit. Similia plura in eandem sententiam passim occurrunt in Apologiis Erasmi. Sed præ aliis maxime notandum, quod ait ad *Censuram Theolog. Parisiensium tit.* XXVII. *Propos. 2. pag. 740. Angelus loquens Mariæ exerte non pronuntiat, id quod nasceretur, fore Deum verum ac verum hominem, sed sanctum ac filium Dei, quæ verba competere possunt & in eximium Prophetam.* Grotius vero verba discipulorum *Matth.* XIV. 33. *Vere Filius Dei es tu*, ita interpretatur in suis Annot. *Apparet hoc cognomen vulgo Messiæ datum: Nam Nathanaël* Joan. 1. 49. Rabbi, *inquit*, tu es filius Dei, tu es rex Israël. *Nimirum ex Psalmo secundo, quem Hebræi Veteres* κατὰ τὸ μυστικώτερον (*sensu mystico*) *de Messia interpretabantur. Itaque infra ubi apud Matthæum Jesus à Petro dicitur esse Christus filius Dei viventis, Marcus & Lucas contenti fuerunt Christi vocabulo. Adde quæ infra* XXVI. 63. *& Hebr.* V. 4. In annot. autem ad *Matth.* XXVI. 63. ita ait. *Supra* XIV. 33. *notavimus etiam apud Judæos exspectatum illum Messiam vocari solitum Dei filium ex Psalmo* II. *itaque & hic apud Lucam pro eodem ponitur, primum,* εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς: (*si tu es Christus*) *deinde,* σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ: (*tu es igitur filius Dei.*) Ad verba autem Nathanaëlis *Joan.* 1. 49. hæc annotat. Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, *Filius Dei, idem est quod Messias, ex Psal.* II. *Vide quæ ad Matth.* XIV. 33. XXVI. 63. *Itaque sequitur,* ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, *rex Israël, alter Messiæ titulus, Matth.* XXI. 25. XXVII. 11, 42. *Marc.* XV. 12, Videtne Vir Doct. hasce horum locorum explicationes non esse meas, sed potius Erasmi & Grotii? Quin & ipse Jesus Christus

Christus hoc sensu se Filii Dei epitheton sibi attribuisse affirmat, *Joan.* x. 34, 35, 36. *Nonne scriptum est in Lege vestra, quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura: Quem Pater sanctificavit,* (id est, interprete Grotio, potestatem tanta prodigia faciendi attribuit) *& misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum?*

Et hisce clarissime apparet, nomen *Christi*, aut *Filii Dei*, in objecto fidei Christianæ, non esse denominationem naturæ aut personæ, sed muneris; quoniam Christi sive uncti per unctionem suam ad singulare aliquod munus destinabantur & consecrabantur: Nomen autem personæ esse *Jesum*. Sensus autem enuntiationis cujuscunque dependet à nexu inter subjectum & prædicatum: Quando ergo constat, quid subjecto, quid prædicato significetur, statim enuntiationis sensus manifestus est. Cum ergo *Jesus*, subjectum hujus enuntiationis, significet personam seu hominem satis tunc temporis in Judæa notum, miraculis clarum, & postea crucifixum, & tandem ex morte suscitatum & in cœlos evectum, & *Christus* seu *Filius Dei*, munus inter Judæos non minus notum, seu potius hominem munere illo eximio ornatum, videl: Regem illum illustrem, & populi redemptorem, per Prophetas populo toties promissum; sequitur, *credere Jesum esse Christum*, seu *Filium Dei*, aliud nihil denotare, quam, credere Jesum esse Salvatorem illum eximium & diu promissum, cui munus salvandi homines à Patre impositum est, quique, ut muneri illi inauguretur, à Patre Spiritu Sancto largiter donatus & Quid id significet.

 quasi

quasi unctus est. Hinc est, quod Scriptura, quando nobis describit fidem per quam debeamus esse salvi, mentionem faciat non eorum, quæ respiciunt ejus personam proprie seu naturam divinam, sed munus. Ut *Rom.* x. 9. *Si ore tuo confessus fueris Dominum Jesum, & corde credideris quod Deus eum excitavit ex mortuis, salvus eris.* Quorum verborum sensum Erasmus reddit in sua Paraphrasi: *Si ore tuo confitearis & agnoscas Dominum Jesum, atque idem ex animo vereque credideris, quod Deus resuscitarit a mortuis, ut nos cum illo à vitiis redivivi posthac innocenter vivamus, salvus eris.* Grotius autem hæc annotat. *Facta non æstimat Deus, ut ea in æternum remuneretur, nisi quæ ex corde mundato proficiscuntur. Mundatur autem cor per fidem, & eam maxime, qua creditur Jesus à Deo resuscitatus, in hoc scilicet ut & præcepta ejus noscamus esse divina, & promissa certa, tum propter autoritatem ei datam, tum propter vitæ redditæ conspicuum exemplum.* Similiter 1 *Joan.* v. 1. *Qui credit quod Jesus sit Christus ex Deo natus est.* Quæ verba Erasmus ita παραφράζει: *Quisquis credit Jesum esse Christum, hoc est, illum unde oportet omnia salutis nostræ præsidia petere, idque credit ex animo, is ex Deo natus est, jamque ascitus in numerum filiorum Dei.* Grotius vero: *Qui credit Jesum esse Christum, id est, credere se ostendit, id profitendo, sperando res ab ipso promissas, & sub ea spe præcepta ejus sequendo.* Quod si legamus historiam Actorum Apostolicorum, ipsorumque conciones quibus Judæos ad fidem Christianam convertere conantur, non exigunt Apostoli aliud, nisi ut credatur Jesum, qui à Judæis fuit condemnatus, Romanis traditus, ac crucifixus, à mortuis

mortuis esse suscitatum, in cœlum evectum, constitutum regem Israëlis ac salvatorem, & judicem vivorum ac mortuorum: Vide *Act.* II. v. X. XIII. & alibi. Quæ omnia munus ipsius, quo est Christus sive Messias, respiciunt. Addere hic licet egregiam Thomæ Mortoni Cantabrigiensis paraphrasin in hæc Apostoli Pauli verba, 1 *Corinth.* III. II. *Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus:* quæ legitur in ipsius *Expositione prioris Corinthiacæ epistolæ*, impressa Londini apud Robertum Dexter. 1596. *pag.* 60. *Licet non admodum difficile sit hominibus otio & ingenio abutentibus, mille novas doctrinarum formulas excogitare; tamen nemo potest ponere aliud fundamentum, salutis scilicet; id est, aliam salutiferam doctrinam adferre, vel aliam salutis obtinendæ rationem ostendere, præter simplicem & sinceram prædicationem & cognitionem doctrinæ Christianæ à me propositæ, & quæ vel bis duobus vocabulis comprehendi potest, Jesus Christus; id est, Jesus ille Mariæ filius est redemtor & Servator mundi & promissus Messias.* Et quæ in *cap.* XII. 3. *Ideo notum vobis facio, quod nemo loquens in spiritu Dei dicit Jesum anathema, & nemo dicit Jesum Dominum, nisi in Spiritu Sancto*, egregie disserit, *pag.* 314. *Sensus est, nullus est spiritualis qui non est Christianus, nullus habet Spiritus Sancti dona, qui non Christum Dei Filium & mundi Servatorem esse agnoscit. Rursus, nemo dicit Dominum Jesum, id est, profitetur Christianam religionem, cujus hæc summa est, Jesus ille filius Mariæ est à Deo Patre Ecclesiæ, cœli, & terræ supremus dominus, rex, & gubernator constitutus. Ita enim* dicere Jesum Dominum, *opponitur illi*, dicere Jesum anathema. *Utrumque*

emphaticum

emphaticum est: Nam ut ille maxime & vehementissime negat Christum, qui non solum eum non agnoscit & amat. sed etiam eum summo odio & execratione ut sceleratum respuit; ita ille clarissime Christum confitetur, qui eum mundi non solum servatorem (sed, quod majus est, majus enim est resurgere ad cœlestem gloriam, quam affici terrestri morte & ignominia) sed etiam Dominum, id est, gloriosum regem & dominatorem appellat. Hunc sensum verba aperte præ se ferunt. Hæc est doctrina, cujus solius fidem Apostoli ut necessariam exigunt. Quæ alibi occurrunt personam Jesu concernentia, nusquam ut necessaria creditu exiguntur. Quando autem Scriptura regnum Christi cœleste describit, eum ut hominem describit, qui postquam hic cruentam & infamem crucis mortem passus est, à Deo dextra sua exaltatus, omnemque in cœlo & terra potestatem adeptus est: qui Spiritum Sanctum à Patre obtinuit, eumque in Apostolos effudit, & per eum omnia administrat.

Quo sensu Judæi regem cœlestem viderunt.

Vidit ergo Israël regem cœlestem, quia eum, qui nunc in cœlis regnat, vidit, licet cœlestem illius gloriam oculis suis non viderit. Et hanc veritatem persuadere poterant miracula; tum quæ ipse Jesus fecit in terra, quibus, licet formam servi assumsisset, gloriam ac majestatem cœlestem aliquatenus manifestavit; tum effusio miraculosa Spiritus Sancti in Apostolos diē Pentecostes, & Apostolorum virtute illius Spiritus facta miracula, quæ se in nomine ac autoritate Christi in cœlo regnantis, & à quo Spiritum hunc acceperint, facere palam testati sunt. Quod Judæis convincendis abunde sufficere oportuit: talibusque qui se ad credendum suaderi patiuntur nimiæ credulitatis accusari nequeunt.

CAPUT

CAPUT X.

Quod Prophetæ cœleste Messiæ regnum insinuaverint.

Qualis exspectatio Judæorum de Messia.

PRophetas sub cortice regni cœleste insinuasse aliquot argumentis adstruxi. Primum fuit: Quia illa terrena liberatio non toti Israëli potest esse communis, sed illo seculo viventibus erit peculiaris. Ut argumentum hoc dissolvat distinctione utitur Vir Doctiss. *Quod Israël debeat accipi vel copulative, pro collectione populi, & ut republica à Deo instituta; vel distributive, pro singularibus illius populi. Posteriore sensu non indiget Messia nec redemtore ad consequendum salutem æternam; sed eam obtinet per Legis observationem. Priore sensu Messiam & redemtionem exspectat: estque ea totius Israëlis, quando omnes illo tempore viventes per eam liberantur: licet ea ante illam mortuis non obtingat.* Quæ distinctio quidem bona est, sed non consentanea communi Judæorum opinioni, sed à Viro Doctiss. ex Christianorum, inter quos educatus est, doctrina mutuata, apud quos quando de judiciis divinis tum hujus, tum de universali futuri seculi loquuntur, creberrimus hujus distinctionis est usus. Rabbi vero *Menasseh Ben-Israël* in suo *de mortuorum resurrectione* tractatu contendit, communem esse Rabbinorum opinionem, *omnes Israëlitas, etiam antea mortuos, participes fore regni Messiæ, Et ut eo potiantur, omnes ex mortuis resuscitandos; qua resuscitatione conspecta impii, tanto miraculo permoti, Deum sint agnituri, omnesque falsas opiniones & errores sint rejecturi: tum futurum mundi hujus finem, & novum exoriturum, seu mundi*

bujus

hujus in meliorem statum commutationem, in quo lunæ lux sit æqualis futura splendori solis, solis autem splendor septuplo major quam nunc est; quo tempore maligni spiritus & dæmones interibunt, & arbores singulis mensibus fructum sunt laturæ: & simul Deus ex pisce Leviathan justis præparabit opiparum convivium, & faciet ut etiam inter bestias & feras pax sit futura, nec eæ in terra sancta hominibus sint nocituræ: quod tum templum Dei denuo extruetur & dedicabitur, & terra sancta rursus inter tribus dividetur; quodque cibo & potu usuri, generationique prolis operam daturi, & singuli cum propria uxore matrimonio conjungendi sint; aliaque plura, quæ non minus lepida & fabulosa sunt, quam ea quæ Vir Doctiss. ex nugatore Jesuita adduxit. Quæ tamen Rabbi Manasseh variorum Rabbinorum autoritate confirmat, nulla spiritualis illius fruitionis Dei, quam Vir Doct. Israëlis individua sibi semper proposuisse ait, facta mentione, nisi obiter tantum in fine tractatus sui.

Diversa ab opinione Viri Doct.

Licet itaque hæc singularis sit Viri Doctiss. opinio, tamen illi respondebo. Fateor hoc sensu dici posse integrum Israëlis populum liberatum, quatenus idem est populus, licet ex aliis nunc constet individuis; sed apparet, communiter Judæos aliter hæc accipere, & quæ de resurrectione mortuorum ex Prophetis proferre solent, ad hæc tempora referre: Manifesto indicio, quod credant, Prophetas hanc felicitatem non soli populo tunc viventi, sed omnibus omnino Israëlis individuis promittere. Et nisi ita statuatur, nulla per Messiam Judæis, ante ipsius adventum mortuis, salus obtingere potest. Quod non parum exspectationem boni per Messiam conferendi imminuit.

Quæ

Quæ porro de æterna individuorum gloria ex Lege profert, verba ſunt admodum generalia, quæ licet ſecundum ultimam Dei intentionem per ratiocinationem & conſequentiam, colligi poſſunt vitæ æternæ promiſſum continere, obſcuriora tamen ſunt, & nullo modo cum claris de vita æterna promiſſis, Evangelio contentis, comparanda. Quare vitæ æternæ ſpes à Viro Doct. magis ex principiis Chriſtianiſmi quibus imbutus fuit, & ex ratiocinatione, quam clara legis promiſſione deducitur. Præſertim cum promiſſiones quas citat etiam de felicitate temporali & hujus vitæ accipiantur; ſunt enim toti populo quatenus populo factæ. Hac ſignificatione promiſſum, *ero vobis in Deum, & vos eritis populus meus*, accipitur *Levit.* XXVI. 12. & *Jerem.* XXXI. 9. qui poſtremus de temporibus Meſſiæ agit; ergo juxta Viri Doctiſſ. explicationem, de felicitate temporali, & totius populi. Et promiſſa Legis ſpecialia nil niſi temporales benedictiones continent, ut *Levit.* XXVI. & *Deut.* XXVIII. videre eſt. Mirari autem ſatis non poſſum rationem diſputandi, quam Vir Doct. hic inſtituit. Quando agitur de regno Meſſiæ cœleſti requirit teſtimonia clara & aperta, quæ non ſub typo, ſed directe regnum cœleſte prænuntient. Quando vero agitur de vita æterna, eam videre, reperire & credere poteſt in verbis Scripturæ, quæ ad literam hujuſmodi nihil ſonant, & exſpectare felicitatem cœleſtem ex promiſſis, quæ de cœlo, de vita futura, ne verbum quidem habent. Si promiſſionibus, nil niſi terrena & ſecularia continentibus, ſatis clare Deus cœleſtia bona & vitam æternam revelavit, adeo ut ſufficiens præbeant Viro Doct. exſpectationis & fidei fundamentum; cur

Promiſſa vitæ æternæ non ſunt clara in Lege.

cur eodem modo & æque clare promissum rejicit Messiæ cœleste regnum? Cum par sit utrimque ratio, cur fides impar? Si sub nomine terrenorum cœlestia commode satis ad fidem possint designari, idem etiam ad cœleste Messiæ regnum sufficit: Si cœlestia non possunt exspectari, ubi mundana solum nominantur, abjicienda est Viro Doct. futuræ vitæ spes. Quare vel admittendum ipsi est cœleste Messiæ regnum, vel agnoscendum, nullum vitæ æternæ exstare in Lege promissum, cum omnibus constet, tam claram & disertam esse unius ac alterius in Veteri Testamento revelationem; vel, si qua sit differentia, clariora regni Messiæ cœlestis, quam vitæ æternæ, exstare vestigia. Sed unde ex Lege colliget, tot peccatorum, etiam enormium, uti ipse agnoscit, reos, per Legem, sine ulla spirituali Messiæ liberatione salutem æternam consecuturos; cum nullum graviorum peccatorum remissionis exstet promissum in Lege, nec pro talibus sacrificium institutum sit? uti plenius probavi *cap.* VI. Imo cum lex *maledictum* pronuntiet quemcunque, *qui non manserit in sermonibus Legis, nec eos opere perficit, Deut.* XXVII. 26. Quare cum per Legem gravium peccatorum rei remissionem obtinere nequeant, nec clara vitæ æternæ promissa in Lege reperiantur, si Judæi per Messiam non exspectent vitam æternam, nullum habent solidum exspectationis suæ fundamentum.

Prædictum est nativitatis Messiæ tempus.

Alterum meum argumentum fuit: Quod terrena Israëlis felicitas & reductio in terram Canaan res nimis exilis sit, quam ut ob eam Messias toties à Prophetis sit prædictus, & tempus ac locus nativitatis, & parentes adeo sollicite descripti. Negat

Negat hic Vir Doctiss. tempus ac locum nativitatis Messiæ prædicta: de parentibus autem nil aliud, nisi quod erit ex semine Davidis. Atqui Scriptura manifeste adventus Messiæ tempus certis nobis indiciis describit; antequam nim: respublica Judaica erit destructa, atque ita sceptrum à Juda ablatum; Ita Jacob vaticinatus est filiis suis, *Genes.* XLIX. 10. *Non auferetur sceptrum à Juda, neque legislator de femore ejus, donec veniat Schilo, & ipse erit exspectatio gentium.* Quæ postrema verba manifestam Messiæ continent descriptionem. Scio Judæos acriter negare, hisce verbis contineri prophetiam de tempore adventus Messiæ. Verum ipsorum explicationes sunt adeo multiplices, tam coactæ & directe inter se pugnantes, ut altera alteram evertat. Rabbi Manasse Ben-Israël in suo *Conciliatore* refert nobis plures, easque admodum diversas, Rabbinorum suorum explicationes. Aliqui per *Silo* non intelligunt Messiam, sed Mosen, vel, ut alii, tabernaculum in Silo positum. Alii per *Silo* Messiam intelligunt, sed contendunt non de *Sceptro* sermonem esse, verum de *virga castigationis*, quam à Juda non recessuram dicat Jacob, donec Messias venerit. Alii de sceptro interpretantur, sed de sceptro Messiæ: & hunc sibi fingunt verborum Jacobi sensum: *Non recedet sceptrum à Juda in æternum, quia Silo*, hoc est, Messias, *veniet*: id est, cum venerit Messias. Isaac Abarbanel interpretationem habet ab aliis multum diversam, quod sceptrum à Juda non sit auferendum, donec Messias venerit: contenditque sceptrum à Juda hactenus non esse ablatum; *Sceptrum* autem ipsi imperium aut jurisdictionem, quamvis exiguam, notat: eamque

 adhuc

adhuc hodie esse penes oriundos è tribu Juda, Rabbi Manasse affirmat. Ecce quanta opinionum diversitas & pugna; & quam coactæ sunt omnes ac violentæ! Quod ipsum non exiguum falsitatis earum indicium est. Et cum in nulla harum solide acquiescere possint Judæi, serio ac in timore Domini oporteret eos expendere explicationem Christianorum, quam ubi eventui (qui certissima Prophetarum explicatio est) per omnia respondentem deprehenderint, & sponte ex nativa verborum significatione fluere, rejectis suis coactis ac contortis, ut veram amplecti. Debuit venire stante adhuc secundo templo, *Hagg.* 11. 7, 8, 9, 10. *Adhuc modicum, & ego commovebo cœlum & terram, & mare, & aridam: Et movebo omnes gentes; & veniet desideratus cunctis gentibus; & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus illius novissimæ plus quam primæ, dicit Dominus exercituum: & in isto loco dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Quibus verbis Prophetam Messiæ adventum prædicere, negari nequit. Cum enim, docentibus ipsis Judæis, quinque eximia dona divina fuerint in primo templo, quibus destitutum fuit secundum, videlicet, Urim & Thummim, arca fœderis, ignis cœlitus delapsus, & veluti leo cubans in altari ac vi sua repente consumens sacrificia, divinitas, & spiritus Prophetiæ, ac proinde longe inferior fuit secundi templi gloria quam primi: sequitur quod solius Messiæ, per quem Deus pacem dedit, & salutem æternam hominibus præparavit, omnibus illis antiquis primi templi donis longe excellentioris, præsentia gloriam illam majorem

majorem templo ſecundo conciliare potuit. Debuit ergo Meſſias venire templo nondum deſtructo, ac proinde antequam ſacerdotium & ſacrificia, templo illi alligata, finem habitura ſunt. Quæ omnia etiam confirmantur *Dan.* IX. 26, 27. *&c.* qui etiam tempus illud expreſſe intra ſeptuaginta ſeptimanarum, ſeu quadringentorum & nonaginta annorum ſpatium circumſcribit.

Locum nativitatis fore Bethlehem, clare docetur *Mich.* V. 1. *Et tu Bethlehem Ephrata, parvula ut ſis in millibus Judæ: Ex te mihi egredietur ut ſit dominator in Iſraël, & egreſſiones ejus ab antiquo à diebus ſeculi.* Nec obſtat, quod mentio fit *egreſſuum ipſius;* illis enim deſignatur, non tantum eum Bethlehemi naſciturum, quod priora verba indicant, *ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël:* ſed & ex antiqua proſapia Bethlehemitica, quæ per multas generationes Bethlehemi eſt propagata, originem tracturum: Ea autem eſt familia Davidis; ut cuique notum eſt. Quid per *egreſſiones* Vir Doct. intelligat, mihi non liquet.

Et locus Bethlehem.

Matrem Meſſiæ fore virginem, clare prædicitur *Eſa.* VII. 14. ubi poſtquam Propheta Dei nomine regem Achaz hortatus eſſet, ne animo conturbaretur ob invaſionem terræ ſuæ per Reges Iſraëlis & Syriæ, quoniam non eſſent ipſis ſucceſſura conſilia ſua; & Achaz nihilominus promiſſioni divinæ diffideret, ac Propheta ipſi nomine Dei offerret ſignum qualecunque vellet, ut de promiſſi divini complemento certior eſſet, atque Achaz illud præ diffidentia recuſaret, Deus ipſe ei ſignum dat, partum nempe virginis: dicens: *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen ejus, Immanuel.* Quo quidem juxta priorem

Mater virgo.

& literalem sensum illo tempore indicatum fuit, ex muliere, tunc adhuc cum Propheta hæc eloqueretur, virgine, sed paulo post nuptura marito, nasciturum filium, eumque fore pignus liberationis terræ Judæ, à duobus eam infestantibus regibus. Verum ipsa verba satis indicant, sensum sublimiorem sub illis latere, neque earum vim nativitate illius infantis plene esse exhaustam: itaque Deum illo infante tanquam typo nobiliorem longe nativitatem infantis adumbrare voluisse, qui non tantum signum & pignus foret, sed effector illustrioris multo liberationis, cujus prior hæc typus fuit, quique ex virgine, etiam cum pareret, absque viri opera esset nasciturus. Is autem est Dominus noster Jesus Christus. Hunc sublimiorem sensum varia in illo textu evincunt, quæ singula non recensebimus: Duo tantum nunc dicam: Primo, quod expresse dicatur *virgo* conceptura & paritura: Atqui tempore Achabi non virgo concepit & peperit, sed nupta, quæque amplius virgo non erat. Secundo: Quod dicatur *signum*, intellige non vulgare, sed Deo ad fulciendam regis diffidentis fiduciam dignum, ac proinde eximium & extraordinarium: tale autem non fuit, partus mulieris juvenculæ marito nuptæ, quod commune ac quotidianum est; sed partus virginis illibatæ, quæ virum nunquam cognovit.

Natus est Christus ex familia Davidis.

Agnoscit Vir Doct. prædictum per Prophetas, Messiam oriturum ex familia & semine Davidis: Sed negat, *quicquam constare de Jesu Christo, quod à Davide genus ducat; tum quia narratur tantum genealogia Josephi, cujus filius non fuit; tum ob Evangelistarum Matthæi & Lucæ in recensenda Christi genealogia*

nealogia discrepantiam. Paucis dico. 1. Multos in illa esse sententia, Lucam Mariæ describere genealogiam, & Josephum vocare filium Eli, quia illius fuit gener. Atque ita tollitur illa apparens inter Evangelistas discrepantia, & qua ratione à Davide genus ducat, manifestum est. Nec ulla est ratio quæ contrarium credere cogat. 2. Licet genealogia tantum recenseretur Josephi, recte tamen ad Christum pertinere dici potest; quatenus uxores Hebræorum transibant in familiam maritorum, neque ex sua, sed ex maritorum familia censebantur. Sicut ergo Maria Josepho nubens in familiam ejus transiit, etiam in illam transiisse dicendum est, quicquid illius corpori sola operatione ac benedictione divina accessit, sine ulla alterius viri opera.

De Patre Josephi naturali & legali.

Quæ de Patre Josephi naturali ac legali dicuntur, non continent difficultates humano ingenio vix extricabiles, sed facili negotio intelligi possunt. Quid enim hic est captu adeo difficile, quod mulier Judæa defuncto priore marito genus ex Davide ducente per Salomonem, secundis nuptiis fiat uxor mariti etiam genus ex Davide, sed per Nathanem, ducentis, & ex utroque matrimonio filium relinquat, qui ambo fratres sint uterini, & præterea ortu paterno consanguinei: & quod illorum alter uxore ducta decedat absque liberis; superstes autem defuncti vidua ducta, juxta legem fratri semen suscitet; atque ita alter fratrum filii illius sit pater naturalis, alter legalis? Facilia sane explicatu hæc sunt, & Legi Mosis consentanea. Verum objiciet forte Vir Doct. hic esse difficultatem inexplicabilem, quoniam lex leviratus solos fratres germanos, non uterinos,

fratris defuncti viduam ducere jubet. Respondeo: Me non negare, legem hanc maxime respicere germanos: Sed & certum est, nulla in lege, quæ exstat *Deut.* xxv. verba exstare, quæ uterinos excludant. Quin imo si legis scopum inspiciamus, quandoque & uterinos includi debere certissimum est, nimirum si uterini progeniti sint ex parentibus ex eadem familia oriundis, qui proinde respectu paternæ originis etiam consanguinei sunt: quales hi Josephi majores fuerunt, uterque nimirum ex familia Davidis oriundus; & maxime quidem, quando nullus est sanguine propior, aut si sit, eam ducere recuset. Per *fratrem* enim non solum ejusdem patris filium intelligi, sed & consanguineum, valde familiare est Hebræis: talemque ad nuptias viduæ defuncti absque liberis hac lege constringi, & si proximus eam ducere renuat, succedere debere qui post illum defuncto proximus fuit, ex Ruthæ historia, ubi legis hujus executionem habemus, liquere potest. Booz enim non fuit germanus mariti Ruth, sine liberis defuncti, sed tantum consanguineus, quem & alius propiore sanguinis vinculo præcessit: verum cum is Rutham ducere detrectaret, *solvit calceamentum suum*, & sic Booz Ruth *in conjugium assumsit*, *ut suscitet nomen defuncti in hæreditate sua*: *Cap.* IV. 8, 9, 10. Quæ omnes adeo exacte narratæ circumstantiæ indicant, hic non tantum respici legem de redimenda possessione proximi, *Levit.* xxv. ut plures Judæorum magistri docent, sed & legem quæ leviro fratris defuncti viduam ducere jubet. Scopus nimirum legis fuit, *ne deleatur defuncti nomen in Israël*, &, ut possessio ejus hæreditate transeat ad filium,

cujus

cujus ipſe pater cenſeatur: atque interim ea ſit in manu fratris, hoc eſt, proxime agnati, qui vidua ejus ducta ipſi prolem ſuſcitare debet. Atqui ſcopus ille obtineri poteſt, ſi vidua & poſſeſſio ejus ſit in manu fratris uterini, etiam paterna origine ipſi proxime conſanguinei. Quod ſi Vir Doctiſſ. pertendat, aliter doceri à ſuis doctoribus, nec non in Gemara, indeque colligat, uſum in populo obtinuiſſe, ſolos fratres germanos duxiſſe viduas abſque liberis defuncti, illumque communem uſum eſſe interpretationem legis: Reſpondeo; Ex Ruthæ hiſtoria aliud liquere. Et ſi nobis ad manum eſſent plura teſtimonia autorum qui ante Jeſum Chriſtum natum & ſtante adhuc Repub. Judaica vixerunt, certius ex illis quid in populo uſus obtinuerit judicare poſſe: Verum ex autoribus qui aliquot à nato Chriſto ſeculis demum vixerunt id cognoſci neutiquam poteſt: Certum quippe eſt, eos ex odio religionis Chriſtianæ totos in eo fuiſſe, ut Legis & Prophetarum explicationes excogitarent, religioni Chriſtianæ adverſas, ut tanto ſpecioſius eam impugnare poſſent, ideoque nec ab antiquiorum explicationibus recedere veritos, quandocumque eas illi ſtabiliendæ ullatenus inſervire animadvertebant. Quod & in hujus legis expoſitione contigiſſe, quæ adduxi argumenta ſatis evincunt. Ita ut nulla hic occurrat difficultas humano ingenio vix extricabilis.

Addo hoc unum: Quæ de genealogia Chriſti ſcripta ſunt, ſatis clara & nota fuiſſe illo tempore, cum facile inveſtigari, & ſi falſa fuiſſent detegi potuiſſent: Hinc tam aſſeveranter ſcriptor *Epiſt. ad Hebræos cap.* VII. 14. ait, *manifeſtum eſt, quod ex Juda ortus ſit Dominus noſter:* Non tam aſſeve-

Difficultates facile oriri poſſunt in genealogiis.

asseveranter hoc dixisset, si vel minimum ea de re inter Hebræos dubium fuisset. Si quæ nunc sit obscuritas, quæ satis clare solvi non possit, non hoc adeo mirum est: cum in genealogiis recensendis post multorum annorum decursum facile obscuritas quædam oriri possit, quæ in initio, quia tum omnia nota erant, non fuit animadversa, & nullus illorum temporum scriptor dubia post exoritura elucidaverit. Neque hoc Judæos offendere oportet. Nam, ut recte observat Grotius, *Annot. in Luc.* III. 23. *Qui gnari sunt morum populi Judaici, sciunt multas esse posse genealogias, quæ pugnare videantur, nec tamen pugnent: idque non uno modo accidere solere: ut ex iis libris quos Judæi nobiscum agnoscunt facile est probatu.* Quod sicut in genealogiis, ita etiam in Chronologia locum habet. Qualia non pauca, eaque multo adhuc obscuriora & solutu difficiliora ex solis libris Regum & Paralipomenon produci possent, propter quæ tamen nec Vir Doctiss. nec Judæi generatim, librorum illorum authentian & historiæ veritatem in dubium trahunt. Nos speciminis causa paucula tantum proferre contenti erimus. 1 *Reg.* VIII. dicitur Ochosias fuisse viginti duorum annorum cum regnare cœpisset: at 1 *Chron.* XXII. 2. de eodem dicitur, quod quadraginta duorum annorum fuerit, cum regnare cœperit. Joachim dicitur 2 *Reg.* XXIV. 8. decem & octo annorum; at 2 *Chron.* XXXVI. 9. octo annorum fuisse, cum regnare cœpit. Quis hæc conciliabit? Difficilius est quod legimus de Achazo, & filio ejus Ezechia: Achazo cum regnare cœpit tribuuntur viginti anni, & regnasse dicitur sexdecim annis, 2 *Reg.* XVI. 2. qui si conjungantur, tota Achazi ætas,

quando mortuus eſt, fuit triginta ſex annorum. At *Cap.* XVIII. 2. dicitur Eſechias, cum patri in regno ſucceſſit, fuiſſe viginti quinque annorum: qui ſi demantur ætati Achazi, ſequetur Achazum undecim annorum puerum genuiſſe Eſechiam. Hæc nobis nunc ſunt obſcura, & ſolutu difficillima: Olim autem, cum omnes circumſtantiæ exacte fuerunt cognitæ, vix ullam credibile eſt habuiſſe difficultatem. Et ne forte Vir Doct. excipiat, exempla hæc non exſtare in libris Moſis, ac proinde non eſſe quod iis ſolvendis ſe fatiget; aliam fore rationem, ſi in Moſis libris reperirentur, quos præ omnibus Veteris Teſtamenti libris eximios habet, *pag.* 147. Age exemplum multo adhuc intricatius proferam ex libro Geneſeos. Narratur *Cap.* XXIX. connubium Jacobi cum Lea & Rachele. Ex calculo chronologico conſtat, & conſentiunt Judæi, teſte inter alios *Rabbi Davide Gantz* in ſua *Chronologia Hiſtoriæ ſacræ, ad annum centeſimum octogeſimum quintum millenarii tertii*, quod Jacob cum venit in Charran fuerit filius ſeptuaginta ſeptem annorum: ſervivit annis ſeptem, ergo cum duxit Leam fuit filius octoginta quatuor annorum. Judas fuit filiorum quartus: ergo natus non ante annum octogeſimum octavum Jacobi. Cum Jacob ingreſſus eſt in Ægyptum, fuit centum triginta annorum, uti ipſe ait Pharaoni, *Geneſ.* XLVII. 9. Ergo ſi octoginta octo annos demas annis centum & triginta, ſequetur Judam, cum Jacob ingreſſus eſt Ægyptum, fuiſſe quadraginta duorum annorum. Explicet mihi nunc Vir Doct. quomodo omnia quæ de Juda narrantur infra ætatem quadraginta duorum annorum potuerint evenire. *Geneſ.* XXXVIII. narratur Juda duxiſſe

 uxorem,

uxorem, ex eaque tres fuscepiffe filios: natu maximo dedit uxorem; illo defuncto, juffit ut fecundus ducta vidua fratri defuncto fuscitaret femen: fed & hoc propter impietatem exftincto, nurum exfpectare juffit, donec filiorum natu minimus matrimonio maturus evaderet. Illo jam maturitatem adepto, cum videret Thamar fe illi non dari uxorem, affumto habitu meretricio cum focero concumbit, & ex illo concubitu gravida gemellos peperit: eorum alter antequam Jacob in Ægyptum defcenderet jam duos genuerat filios, uti narratur *Genef.* XLVI. 12. Si hæc omnia infra ætatem quadraginta duorum annorum contigerunt, oportet concipiamus maritos ac patres duodecennes. Quam hæc funt difficilia explicatu! Non hæc dico, quafi vel minimum dubitans de veritate hiftoriæ; fed ut oftendam, poft tot annorum decurfum in calculo chronologico, ob circumftantiarum quarundam ignorationem, poffe oboriri difficultates inexplicabiles, quæ, fi omnes circumftantiæ nobis exacte effent cognitæ, facili negotio tollerentur. Idem circa genealogias faciliime evenire poffe, imo aliquoties eveniffe, ex iifdem libris Paralipomenon probari poteft. Quod quia notiffimum eft, prolixitatis vitandæ caufa nunc non oftendam. Quare cum olim, quando res per evidentia documenta poterat inquiri & demonftrari, omnibus manifefta fuit genealogia Domini; ea nunc propter obfcuritates quasdam, quæ ita plene tolli non poffunt, quin aliqua remaneat difficultas, reprehendi aut in dubium vocari non debet. Conftat itaque ex his, Dominum Jefum ex familia Davidis effe oriundum, & quidem ex ea jam è faftigio regali
ad

ad summam humilitatem redacta, juxta vaticinium *Esa.* XI. 1, 2. *Prodibit virgula è trunco succiso Isai, & surculus è radicibus ejus efflorescet. Et super eum requiescet spiritus Domini,* &c. Atque sic etiam patet, minimas circumstantias de genere Messiæ prædictas in Jesu nostro impletas esse.

Veritas historiæ N. Test. debet primo probari; tum adducendæ prophetiæ.

Ad ea quæ addideram, quod Deus quæ obscurius per Prophetas prædixerat, postea Messia adveniente clare & distincte revelaverit, & quidem Judæis prius quam gentibus, multoque illustriora dederit, quam secundum literam promisisse videri posset; respondet Vir Doct. *Hæc quidem sufficere Christianis, qui jam credunt, non vero Judæis, qui figuras illas non agnoscunt.* Ad quæ paucis dico: Agnoscere me, antequam probata sit Evangelicæ historiæ veritas, nos ex Veteris Testamenti prophetiis solide probare non posse contra quemcunque infidelem, hæc omnia figuras ac typos esse futuræ nobilioris liberationis; multo minus, qualis illa liberatio sit futura, & quibus actibus peragenda: Alias fideles Veteris Testamenti distincte ex Prophetis cognoscere potuissent omnia quæ postmodum per Evangelium revelata sunt: Atqui hoc est naturæ prophetiæ adversum, quæ semper ante sui impletionem obscuritate aliqua tegitur. Itaque, uti ego in præcedente scripto ostendi, à probatione veritatis historiæ Evangelicæ faciendum est disputationis nostræ initium. Ideoque ego ordinem disputationis nostræ nunc mutavi, & primo de argumentis quibus Evangelii divinitas adstruitur disserui: illis adstructis, examen quæstionum Viri Doctiss. aggressus sum. Probata vero & asserta veritate historiæ Evangelicæ, tum porro ex tota ratione providentiæ di-

vinæ

divinæ tempore Veteris Testamenti, ex prophetiis, aliisque illustribus eventibus, clare elucidari potest, omnia illa tantum in typo contigisse, Deumque præstantissimum redemtionis humanæ, per Christum peractæ, opus antea rudi quasi penicillo delineasse, ut sensim hominum animos ad id debite recipiendum & agnoscendum præpararet; ac tandem illud consentaneë typis illis divinissimis in plenitudine temporis, ad summam sapientiæ, bonitatis, justitiæ, potentiæ ac fidelitatis suæ gloriam perfecisse in totius mundi salutem.

CAPUT XI.

Pleraque à Prophetis prædicta jam in Jesu Christo impleta esse.

Pleraque à Prophetis prædicta jam in J. Christo impleta sunt.

TAndem addidi; Si quædam à Prophetis prædicta Israël nondum in Jesu nostro Servatore benedicto impleta credat, posse ea adhuc imposterum impleri, postquam plenitudo gentium in Ecclesiam intraverit, & Israëlem suæ contumaciæ pœnituerit: Respondet Vir Doct. *Israëlem hactenus nihil eorum quæ de Messia prædicta fuerunt vidisse, neque erga Deum, neque erga Israëlem, neque erga gentes, neque adhuc erga Christianismum.* Age ergo ostendamus, multa, & quidem præcipua, impleta esse. Venit antequam sceptrum à Juda esset ablatum, & stante adhuc secundo templo: & se Messiam esse declaravit; nemoque præter illum isto circiter tempore illud munus sibi arrogavit. Natus est Bethlehemi, ex genere Davidis jam omni suo splendore denudato, & ad infimam vitæ conditionem redacto, & speciatim ex

matre

matre virgine. Quæ omnia de Messia prædicta esse paulo ante ostendimus. Fuit Propheta, instar Mosis, qui legem tulit, juxta *Deut.* XVIII. 15. &c. Legemque Mosis, sive quorundam præceptorum additione, sive pleniore ultimi illius scopi explicatione, perfecit; & missionem suam miraculis infinitis, Mosis miracula longe exsuperantibus, evidentissime comprobavit. Mortuus est, & quidem tanquam sacrificium expiatorium pro peccatis hominum, juxta *Esa.* LIII. Ex morte resuscitatus est tertia die, antequam caro ejus corruptionem vidit, juxta *Psal.* XVI. Ex morte resuscitatus in cœlum adscendit, sedetque ad dexteram Dei Patris, factusque est non tantum Rex, sed & Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, juxta *Psal.* CX. Inde effudit Spiritum Sanctum in Apostolos die Pentecostes, per quos porro per impositionem manuum generatim fidelibus est communicatus, non tantum ex Judæis, sed & gentibus, juxta *Joël.* II. Et tandem Evangelium per Apostolos ac ministros suos, quorum ministerium contra omnes diaboli insultus, tyrannorum potentiam & persecutiones, omniumque fraudes & imposturas potenter tutatus est & conservavit, in omnes gentes per totum ferme terrarum orbem propagavit, omnesque ad veri Dei Israëlis cognitionem ac cultum perduxit; adeo ut, cum antea veri Dei cognitio & cultus intra terminos terræ Canaan in solo Israële esset conclusus, nunc intra exiguum temporis spatium sese diffuderit per totum ferme orbem, gentesque passim abjectis idolis verum Deum Israëlis adorent. Qui est effectus, quem Judæi ipsi, juxta plurimas Prophetias, sub Messiæ sui

regno

regno exſpectant. Cum itaque Vir Doctiſſ. dicat, Judæos hoc beneficium non ſibi ſolis, ſed omnibus ſimul gentibus deſiderare; idque jam aliquatenus in Judæis, qui nim: Evangelio fidem adhibuerunt, & in gentibus impletum ſit, ad Dei gloriam: Quid tandem illud eſt, quod Judæi nondum impletum eſſe obtendunt, & propter quod Chriſtum agnoſcere recuſant? Nihil aliud ſupereſt, niſi quod Judæi ex omnibus terræ regionibus non ſint collecti & in terram ſuam reducti, ut ibi ſub Meſſia ejuſque ſucceſſoribus glorioſe in terra ſua imperent, gentibuſque jugum imponant? Jam itaque rurſus quæro, an illud terrenum in terra Canaan regnum tantum Iſraëli bonum eſt, ut Deus propterea tot jam ſeculis Meſſiæ adventum promiſerit, tempus, locum nativitatis, parenteſque tam ſollicite prædixerit? Præſertim cum ipſe Vir Doct. affirmet, *Judæos regnum hoc non exſpectare ob terrenas commoditates, ſed ſolum ob ſpirituale bonum.*

Gentium idololatria per Evangelium eſt extincta.

Verum Vir Doctiſſ. negat aliquid horum ſub Jeſu Chriſto eſſe impletum, *Deus*, inquit, *à majoribus mundi partibus ignoratur, gentibus in idololatriæ luto hærentibus: Iſraël in eadem & majore diſperſione, quam ante ejus adventum per quingentos annos patiebatur: Chriſtianiſmus totus in varias ſectas diviſus, & fere totus à principio idololatricus: Vitia in toto genere humano non minus regnant, quam ante Chriſti adventum, niſi ſit in aliquibus regeneratis, quos nemo novit: diabolus etiam regnat ut antea, & fere totum mundum cum Judæis in infernum præcipitat.* Hæc quidem maxime ſpecioſa eſt objectio, qua Judæi prophetiarum impletionem ſub Jeſu Chriſto impugnare ſolent. Verum prædictiones illæ

illæ non indicant, quamprimum Meſſias apparuerit omnia illa ſtatim ac ſimul implenda, ſed ſenſim ac paulatim; & in ipſa Meſſiæ apparitione omnium horum impletionis initium fore: nam per doctrinæ divinæ propagationem hæc omnia fieri debent, quæ ſenſim miniſterio hominum ſecundum Dei juſſum & voluntatem inter omnes gentes propagari debet. Certum autem eſt, quamprimum Evangelium prædicari cœptum eſt, cognitionem unius veri Dei Iſraëlis ſtatim per maximam orbis partem fuiſſe diffuſam, pluresque virtute Evangelii intra paucos annos ad unius Dei Iſraëlis cultum fuiſſe perductos, quam toto illo plurium ſeculorum decurſu per Legem Moſis: Et ab iſto tempore Evangelii luce quaquaverſum ſeſe diffundente polytheiſmi & idololatriæ caligo cœpit exſtirpari, eaque ſenſim magis magiſque in variis terrarum partibus eſt exſtincta; adeo ut, ubicunque Evangelium receptum eſt, omnis idololatria ſevere in Evangelio damnata deſierit, & quotidie, quocunque Evangelium propagatur, evaneſcat. Quod vero etiamnum hodie ſint gentes quædam in idololatriæ luto adhuc hærentes, cauſa non eſt Evangelii defectus aut inefficacia; ſed vitium aliquod hominum: aut quod Evangelium illis prædicare negligunt; aut non prædicent legitimo modo, nec per idoneos miniſtros; ſed per homines nefarios & latrones, qui non ſalutem animarum, ſed aurum ſitiebant, ideoque Chriſtum gentibus prædicabant, non tam ut eas Chriſto lucrifacerent, quam ut ſibi tutum ad illas aditum pararent, quo facilius ac tutius earum aurum ac divitias ad ſe transferrent: Qui proinde verbis Chriſtum ejuſque ſanctam doctrinam prædicantes, eam

vita

vita profana ac ſcelerata deſtruebant, eaque ratione gentes à ſalutari doctrina Chriſti alienas reddebant.

Diſſenſiones inter Chriſtianos adverſantur Evangelio.

Chriſtianiſmi in varias *Sectas* diviſio, grave quidem Judæis ſcandalum eſt: Verum ea non doctrinæ Chriſti genio, quaſi illa diſſenſiones ſuadeat aut foveat, imputari debet; illa enim, ut ſummum ac præcipuum præceptum paſſim inculcat charitatem ac pacis ſtudium: ejus etiam eſt indolis, ut comparata ſit inimicitiam, quæ olim inter Judæos & gentes fuit ob ceremoniarum diſcrepantiam, qua tanquam ſepe & pariete intergerimo ſeparabantur, funditus tollere: tota enim exigit cultum ſpiritualem & rationi rectæ conſentaneum, in quo proinde omnes homines acquieſcere poſſunt, ſine ulla ob rituum in naturali rationis lumine nequaquam fundatorum varietate, quæ diſſenſioni cauſam præbere poſſit. Schiſmata ergo & diſſenſiones, ſi quæ ſunt in Eccleſia Chriſtiana, non à doctrinæ Chriſti genio procedunt, ſed à depravatis hominum animis, qui præceptis Chriſti, nil niſi charitatem & pacem ſpirantibus, aurem præbere recuſant. Diverſitates autem ſententiarum ſi quæ ſint, quæ ſine animorum divulſione, aut Eccleſiæ in partes ſeparatione, amice ac placide agitantur, tantum abeſt, ut paci repugnent, ut veritati inveſtigandæ & plenius atque exactius percipiendæ inſerviant. Tales etiam inter Rabbinos non paucæ agitantur: ſummam tamen ſuæ Eccleſiæ unitatem in hoc ſcripto jactat Vir Doct. eo ipſo agnoſcens, ſententiarum diverſitatem unitati Eccleſiæ non officere.

De quorundam Chriſtianorum idololatria.

Idololatria in religione Chriſtiana ſeveriſſime prohibetur, idololatræ regno cœlorum excluduntur;

tur; quin & Apostolus Paulus, *gentes à Deo in reprobam mentem traditas* docet, eo quod *gloriam incorruptibilis Dei transmutaverint in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrium, & quadrupedum & serpentum.* Et quatuor prioribus seculis adeo purum se ab idololatria conservavit Chrstianismus, ut & præcipui Doctores omnem sculpendi pingendique artem ut illicitam damnarint. Postea sensim imagines in templa introduci cœptæ, & cultus hactenus purus & illibatus corruptionem pati cœpit. Cui altera idololatriæ species, religiosa Eucharistiæ adoratio, adjuncta est: Verum illa fuit ævi posterioris. Interim licet hæc idololatria sincerum Dei cultum vitiaverit, alterius tamen generis eam dicere possumus, quam illam Ethnicorum toties in Lege damnatam, qui Solem, Lunam, reliquaque astra cœli, & dæmonia adorabant. Quippe quæ cum suo corrupto & idololatrico cultu unum agnoscit Deum creatorem cœli & terræ, & gentilem illam polytheismi amentiam professione publica palam condemnat. Cultum illius non excuso; nec inquiro, an non in tanta Evangelii luce contra expressa legis quam agnoscunt mandata peccantium crimen Deo magis exosum sit, quam gentium ignorantiæ tenebris olim involutarum peccatum. Hoc saltem affirmo, quod ubicunque Evangelium auditur, in quantumvis corrupta Ecclesia, evanescunt illico fictitiorum numinum omnis exercitus Dii illi omnes, summi, infimi, medioximi, cum toto suo cultu, & stabilitur summi & veri Dei creatoris cœli & terræ nomen & majestas. Quod unum secum tantam apportat lucem, ut longe diversus sit eorum status, quam illorum, qui Cimmeriis

Ethnicismi olim obruti erant tenebris. Si quid itaque de illis pronuntiandum sit, dicendum hanc eorum idololatriæ speciem valde similem fuisse illi, qua Jerobeam decem tribus à vero Dei cultu abduxit, & peccare fecit. Quanquam enim istud fuerit crimen grande, quia tamen per vitulos suos verum Deum, qui Israëlem ex Ægypto eduxit, repræsentare voluit, manifeste ab idololatria gentili, qua fictitia numina colebantur, distinguitur: ut vel unico Achabi, ne alia nunc allegem, exemplo comprobari potest, de quo legitur 1 *Reg.* XVI. 31. quod *non suffecerit ei, ut ambularet in peccatis Jerobeam, insuper duxit uxorem Jesabel, & abiit, & servivit Baal, & adoravit eum*, &c. Sicut ergo Vir Doct. Jerobeamum & decem tribus Israëlis, licet idololatriæ crimine pollutas, confundi nollet cum Achabo gentibusque Baal & Astaroth adorantibus; ita etiam magnam Christianismi partem idololatriæ quadam specie sese polluentem eodem loco censere non debet cum gentilibus idola sua adorantibus; Et sicut peccatum Jerobeami Legi Mosis non imputat, ita nec Christianorum peccatum Evangelio imputare debet, sed voluntariæ hominum ab Evangelii puritate defectioni. Adde quod plurimi semper fuerint, imo Ecclesiæ multæ numero, quæ à cultu isto vitioso se puras conservarunt, hodieque conservant. Tandem ipse Dominus per Apostolos suos prædixit apostasiam illam in Ecclesia sua exstituram, 2 *Thess.* 11. Sicut ergo idololatriæ Ethnicæ exstirpatio, per Evangelium passim omnibus in regionibus effecta, Judæis veri Messiæ signum est, juxta Prophetarum vaticinia: ita etiam defectio illa à fidei ac pietatis Christianæ sinceritate, à

Christo per Apostolos prædicta, Judæis signum esse debet, Jesum nostrum verum esse Messiam, illiusque Ecclesia Romana defectione sua illustre documentum est.

Ex hoc fundamento facile responderi potest Viri Doctiss. quæstioni, *ubi Israël Ecclesiam, in qua regnum Dei consistit, viderit per mille & trecentos annos, ut ibi cognosceret regem cælestem?* Sane regnum Dei consistit in externo splendore; sed in vera fide, morum sanctitate, & vitæ puritate, ad voluntatis divinæ, Evangelio (quam ipse Vir Doct. sanctissimam doctrinam agnoscit) præscriptæ normam exacta. Evangelium ergo ejusque doctrinam requirere debebat, illosque homines observare, quorum vita professioni isti respondet: Et in magna illa defectione prophetiæ dominicæ impletionem agnoscere, neque cum ea se polluere aut quicquam commune habere. Eodem modo, quo tempore Jerobeami & sequentium regum, præsertim Achabi, quo ipse Elias se solum Dei cultorem remansisse credebat, ex ipsa Lege, non ex vitioso Israëlis cultu, gloria Dei Israëlis eumque colendi modus agnosci debebat. Pseudo-Christianorum errores, autoritate publica stabiliti, & gravissimæ persecutiones, quas omnes ab ipsis dissentientes sustinere cogebantur, gravissimum quidem fuere Judæis scandalum; Verum providentia divina freti, credere debebant, regnum Christi omnibus piis & sincere credentibus esse commune, quorum curam Deus gerat, quos contra omnes artes, fraudes, persecutiones, corroboret, & tandem in gloriosum suum regnum cœleste introducturus est.

Ubi Ecclesia fuerit per mille & pluros annos.

Mundus per Evangelium à multis peccatis purgatus est.

Mundum in iisdem peccati sordibus, perinde ut ante Christi adventum, hærere, probari non potest. Quin imo manifestum est eum sub Jesu Christo in meliorem statum esse traductum. Olim enim totum mundum, sola Judæa excepta, idololatria fuisse pollutum, atque ita in peccato jacuisse, constat: à Christi vero adventu per maximam partem orbis terrarum idololatriam abolitam vidimus: & si omnes qui nomen gerunt Christianum non iis sunt moribus, quos optaret vir probus, hoc tamen dici potest, multas esse inter Christianos hominum myriadas, qui cum idololatria etiam pollutiones Ethnicorum abjecerunt, & veræ pietati studentes fidem suam morum sanctitate exornant; & ubicunque jam prædicatur Evangelium, omnes homines pudere eorum criminum, eorumque turpitudinem agnoscere, quæ olim in cultu Deorum solebant patrare, tanquam rem numini acceptam. Certum etiam est, non tantum in initio summam fidelium generatim fuisse sanctitatem, & pro gloria divina zelum, adeo ut abnegatis omnibus quæ sibi cara erant mortem gravissimis in tormentis ultro susceperint, cum licuerit sola Christi abnegatione vitam redimere: sed & quavis ætate plurimos fuisse pietate eximios, qui omnia vitæ æternæ posthabuere, seque à crimine non tantum puros conservarunt, sed & exempla generosæ virtutis fuerunt: Quod nec ipse Vir Doct. diffiteri potest; solummodo *neminem eos novisse* ait: in quo tamen errat: Et licet hominibus ignoti sint, Deo natos esse sufficit.

Solam requirunt Judæi suam restitutionem.

Quid ergo illud est, à Prophetis prædictum, cujus impletionem Vir Doct. adhuc requirit? Unicum hoc; Quod *Israël in eadem & majore adhuc dispersione*

disperſione ſit, quam ante Chriſti adventum per quingentos annos patiebatur. Et revera unicum hoc eſt quod Judæi requirunt; quo uno ſi potirentur, reliqua non videntur valde deſideraturi. Si enim regis cujuſdam ope ex omnibus mundi plagis collecti terram Canaan rurſus invaderent, & debellatis gentibus glorioſe imperarent & tributa imponerent, votis omnibus potiti, nequaquam regem illum repudiaturi eſſent, etiamſi reliqua, quæ nunc contra Chriſtianos implenda urgent, impleri non viderent. Dico ergo contra Viri Doct. aſſertionem, non tantum aliqua, ſed omnnia ferme, imo unico illo de Judæorum diſperſione excepto, quæ de Meſſia prædicta ſunt, in Jeſu Chriſto Domino noſtro complementum ſuum habere. Ac proinde nullam eſſe cauſam, cum tam multa impleta videant, ut ob unum nondum impletum (ſi id ſecundum literam implendum urgeatur) Jeſum noſtrum rejiciant: ſed ob ea quæ impleta ſunt, eum obſequioſa fide recipiant, & illius quod reſtat porro impletionem ab eo exſpectent. Non enim diſperſionem ſuam inter gentes cauſam prætendere poſſunt, quare Jeſum non recipiant pro Meſſia; ſed è contra repudiatio Jeſu cauſa eſt, quod adhuc diſpergantur: Non enim debent reduci, ut credant; ſed credere, ut reducantur. Quod in ſequentibus plenius oſtendetur.

Verum dicet Vir Doct. nihil horum eſſe impletum: Prophetas enim non prædicere doctrinæ Meſſiæ genium, & quid illi conſentaneë, niſi homines præfractæ impii ſint, futurum ſit; ſed effectum ipſum, quem Deus tempore Meſſiæ in hominibus immediate effecturus ſit: Tum & ex hac diſper-

Prophetæ non tam eventum prædicunt, quam Rel. Chriſt. indolem.

difperfione colligi, Ifraëlem debere, antequam Meffiam agnofcere poffit. Ego vero contra contendo, Prophetas non prædicere, quid præcife futurum fit; fed prædicare magnam beneficiorum divinorum efficaciam, & quis inde effectus jure merito exfpectari debeat. Verum quoniam hoc quæftione fequente ex profeffo excutietur, ubi Vir Doctiff. fufius hoc probare intendit, progrediemur ad confiderationem liberationis Ifraëlis ex fua captivitate & difperfione.

Gratia nova Judæis offerenda.

Dicimus nos, magnam Ifraëlis partem, principes & primores, Meffiam fibi à Deo miffum rejeciffe & abnegaffe: non mirum ergo, quod beneficiorum ipfius nequaquam fint participes: & fuæ incredulitati Judæos imputare debere, quod iram Dei fuftineant. Addimus, Deum ad tempus Ifraëlem induraffe, donec plenitudo gentium intraverit in Ecclefiam; & poftea pleniore & efficaciore gratiæ operatione, quali hactenus ufus non fuit, reliquias Judæorum refpecturum, ita ut ingens ipfis Meffiam fuum agnofcendi janua aperta futura fit. Quæ autem & qualis illa gratiæ operatio futura fit, & quibus actibus abfolvenda, ad arcanos providentiæ divinæ thefauros pertinet, quos nobis fcrutari fas non eft. Hoc eft illud quod Apoftolus Paulus docet *cap.* XI. *Epift. ad Roman.* An huic gratiæ adjuncta fit futura poffeffio terræ Canaan, me latet: Saltem templi reædificatio, & cultus ceremonialis & externi reductio, cum cultu fpirituali jam in Chriftiana religione ftabilito, confiftere non poffe videtur.

Quo fenfu judicii diem inftare dixerint Apoftoli.

Sed valde à mente Apoftolorum Petri & Pauli aberrat Vir Doctiff. quando fcribit, *eos, ut oftenderent fine fenfibili Ifraëlis redemtione locum aliquem non*

non habitaturum Messiam, prædicasse, Christum cito rediturum, suo adhuc tempore. Nihil minus. Respexerunt non ad carnalem quandam liberationem Israëlis ab oppressione hostium suorum; sed ad generalem judicii ultimi diem, quo fideles ex mortuis suscitati, & ab omni miseria liberi, in cœlo immortales & perfecte beati cum Deo & Christo æternum sint victuri: uti omnia ipsorum scripta clamant. Verum est, plerumque eos loqui, quasi ultimus ille judicii dies brevi instaret, ipsisque adhuc viventibus Christus ad judicium esset venturus. Atqui hoc exinde videtur fluxisse, quod ex prædictione Jesu Christi certi essent excidium Hierosolymorum & judicium in gentem Judaicam brevi instare: crediderunt autem, judicium universale, cum judicio in gentem Judaicam fore conjunctum. Qui error nulli noxius, quin & plurimis magno usui esse poterat, ut semper attente & circumspecte ambulent coram oculis illius, quem quotidie venturum exspectabant. Quanquam & revera quotidie coram judicio ejus homines comparere dici possint; quatenus morientes in diem judicii asservantur, & quales mors illos oppresserit, tales coram judice Christo in illo die sistentur.

Paulus eum non ita propinquum docet.

Attamen Paulus, revelationum magnitudine omnes antecellens, quoniam quidam epistolis commentitiis fideles turbabant, monet, diem illum judicii non adeo esse propinquum; sed præcessuram ingentem illam defectionem sub homine peccati: Quæ prophetia cum impleta sit, indubium argumentum est, quo confirmamur in exspectatione illustris adventus Domini ad judicium; Domino tempus, quod nusquam indicavit, neu-

tiquam præscribentes; sed acquiescentes ejus prædictioni, quod *Jerusalem sit calcanda à gentibus, donec impleantur tempora gentium*; eorum autem temporum impletionem providentiæ divinæ committentes; certi *Deum non tardare suam promissionem*, ut ait Petrus 2 *Epist. cap.* III. *Sed unum diem apud Deum esse instar mille annorum, & mille annos instar unius diei.*

Ex quibus omnibus apparet, Apostolos non loqui de corporali Israëlis liberatione; sed de ultimo judicio, & liberatione ex morte: quam tamen major gratiæ oblatio, qua Israël ad Messiam suum converti posset, juxta Pauli doctrinam, præcedet. Atque hoc est unicum illud quod adhuc implendum restat, & à Prophetis, sub magnificis illis de Israëlis redemtione verbis, forte insinuatum est. Unde colligimus, Judæos ex plurimis illis quæ jam impleta sunt, gravissimas habere rationes, Messiam ad se missum recipiendi; neque ex illis, quæ adhuc implenda restant, ullum legitimum posse arripere prætextum, quo infidelitatem suam excusent.

QUÆSITUM SECUNDUM.

CAPUT I.

Non recte exigi, Prophetas omnia quæ Jesus Christus docuit, exacte & plene prædicere debuisse.

IN solutione secundæ quæstionis, iterum eadem recurrit disputatio, an Deus omnia, quæ Christus docuit, exacte & particulatim prædicere debuerit? Ut semel quæstione illa defungamur,

gamur, eam paulo exactius excutiam. Dixi, non necesse fuisse, ut Judæi ante Christi adventum & Evangelii prædicationem distinctè credant omnia, quæ ut revelaret, Christus in mundum venit: sed tum demum fidem illam fuisse necessariam, cum Christus, ejusque Apostoli, doctrinam Evangelii Judæis clare ac plene annuntiarunt, & divinissimis miraculis confirmarunt.

Duo hic objicit Vir Doct. 1. *Potuisse Deum clara illius secreti revelatione extremam populi dilecti ruinam præcavere.* 2. *Judæos ergo ex Lege non potuisse scire, eam perfectioris esse typum; sed requiri, ut prius Evangelio fidem præstent.* Respondeo.

Ad primum: Me hic jure posse reponere responsionem Viri Doctiss. quam ille adhibet ad *Quæst. tertiam Num. III. pag.* 168. *Hæc speculatio cum ad Dei abditum, inexscrutabile secretum adscendere affectet, ad eum satius foret inquirentem mittere*, quam Dei consilium, ubi ipse tacuit, semper ad nostrum ingenium exigere. Sed ne ullam me hic subterfugere Vir Doctiss. causari possit responsionem, addo: Potuisse Deum per Prophetas, etiam per Mosen, omnia clare prædixisse, nemo inficias iverit. Rationes autem, quapropter id consentaneum non fuerit, in responsione ad primam quæstionem fuse exposui. Addo nunc: Immerito Judæos à Deo exigere, ut ejusmodi media adhibeat, quæ ne à præfractis & impiis respui possint: Sufficit Deum iis circa Israëlem occupari mediis, quibus abunde convinci possit, & procul dubio convincendus est; nisi ipse sibi obicem ponat. Talis continua fuit Dei circa populum suum providentia. Beneficiis plurimis eum sibi devinxit, clare se illi revelavit, Legem adhibitis

Non necesse est, ut Deus omnia in antecessum clare revelaverit.

variis ſignis ac prodigiis promulgavit; adeo ut abunde ad Dei cultum & obſequium inſtructi eſſent. Non tamen eos ita cohibuit Deus, ut ab ipſo deflectere non poſſent, ejuſque iram ac indignationem incurrere. Etiam paulo poſt viſa illa prodigia, Moſe adhuc commorante in monte, creatoris ac benefactoris ſui Dei obliti aureum conflarunt vitulum; in deſerto aliquoties murmurarunt ac ſeditiones concitarunt, & terram promiſſam adepti ſæpius à Deo ad idola defecerunt: & tandem ob graviſſima ſua peccata in miſerandam hanc diſperſionem & captivitatem ſunt traditi. Potuiſſet Deus providentia ſua ita direxiſſe populum ſuum dilectum, ne in hæc crimina & calamitatem incideret. Sed cum Deus hoc noluerit, quis ita ingenio fretus, ut audeat dicere hanc directionem ſapientiæ divinæ non eſſe convenientiorem? Quæ ergo ratio, quod à Deo ejuſmodi directionem circa populum exigat, ut Meſſiam neceſſario recipere debeat, nec eum per contumaciam rejicere poſſit? Requirit Vir Doctiſſ. *Num. XIII. ad Quæſt. primam*, ut *Deus populi ante & poſt Meſſiam viventis eundem habeat providentiam*: Atqui ſic providentiæ divinæ ratio admodum fuiſſet diverſa: Ante Meſſiam gubernaſſet ita populum, ut peccare ac tranſgredi poſſet; poſt Meſſiam redderet impeccabilem.

Et licet id Deus feciſſet, potuiſſent tamen JudæiMeſſiam rejicere.

Nec ſequitur, etiamſi Deus officia Meſſiæ clare per Prophetas prædixiſſet, Judæos eum unanimiter, quando veniſſet, recepturos fuiſſe. Qui toties Deum, qui ſe tam clare ipſis revelavit, reliquerunt, & idolis adhæſerunt, qui Prophetas contumelia affecerunt, quis affirmare poteſt eos Meſſiam, licet clare ſibi per Prophetas depictum,

non

non rejecturos, si modo doctrinam ipsis ingratam annuntiasset? Mire sagax est humanum ingenium, ut quærat prætextus quibus actiones suas, licet veritati, etiam maxime claræ, adversas palliet & excuset; & facile sibi in minima circumstantia aut distinctiuncula Methaphysica blanditur. Reperissent alias exceptiones, quibus se hominem ingrata doctrina aures suas ferientem rejicere jure merito potuisse sibi persuasissent, & in quavis, vel minutissima circumstantia, diversitatem à prædictionibus studiose quæsivissent; eaque infidelitati fulciendæ suffecisset.

Quomodo ex V. Test. possit veritas N. Test. probari.

Ad alterum dico: Verum esse, ex Lege Veteri plene sciri non posse, eam perfectioris esse typum: Licet enim, ut postea dicemus, varia occurrant in Prophetis, quæ id insinuent; satis clara tamen non sunt, ut distinctam illius cognitionem pariant, nisi accesserit perfectioris Legis revelatio. *Ergo*, inquit Vir Doctiss. *non suppetit efficax medium ex Veteri Testamento, quo Judæi id credere possint, & Evangelio fidem adhibere.* Atqui consequentia illa nulla solida ratione nititur, & à me quam maxime negatur. Licet enim omnia quæ Evangelium docet non æque clare à Prophetis prædicta reperiantur; inde tamen magnum illud consequens deduci nequit, Ergo nullum suppetit efficax medium ex Veteri Testamento, quo Judæi fidem Evangelio adhibere possint. Verum Vir Doctiss. Vetus Testamentum solitarium considerare non debet, sed conferre cum veritate Novi Testamenti. Is perpetuus Viri Doctiss. error est, quod omnia quæ in Novo Testamento impleta sunt, æque perspicue in Vet. Testamento prædicta esse velit: Quod contra Prophetiarum naturam est.

est. Ut itaque semel hic explicemus, qua ratione ac methodo in adstruenda religionis Christianæ veritate ac divinitate procedendum sit, dico, antequam ex Veteris Testamenti Prophetiis Evangelii divinitas adstruatur, ante omnia historiæ Evangelicæ veritas, & ex veritate ejus divinitas comprobanda est: qua comprobata porro ex Veteris Testamenti prophetiis ostendi debet, omnia hæc consentaneë iis quæ à Prophetis prædicta sunt evenisse, prophetiasque suum in illis complementum habuisse. Hoc modo generatim adstructa Novi Testamenti divinitate, eo ipso omnia particulatim eo contenta probantur esse divina: & semel generali illa veritate solide confirmata, nihil restat aliud, nisi ostendere, in Nosto Testamento clare aliquid revelatum aut præceptum esse, ut credatur divinum; licet in Veteri Testamento non perspicue traditum, sed obscurius & typis ac umbris involutum, non tam revelatum quam insinuatum sit. Ita inter utramque revelationem divinam comparatione instituta, ope rationis sibi à Deo, lucis instar qua dirigatur, concessæ, potest homo tuto ac facile discernere, alteram altera perfectiorem, & minus perfectam perfectioris typum esse, præsertim Deo id ipsum per legatos suos revelante ac homines docente. Atque ita patet ratio, qua Judæi ope Veteris Testamenti possint ad fidem Novi Testamenti seu Evangelii adduci, & fidem habere particularibus in Evangelio revelatis dogmatibus, licet ea in in Veteri Testamento plene ac clare revelata aut prædicta non sint.

CAPUT

CAPUT II.

Quod verba Mosis *Deuteronom. Cap.* XXX. proprie agant de captivitate Babylonica.

VIr Doct. ut ostendat fidem in Messiam quatenus jam venit non esse unicum medium ad salutem Israëlis & restitutionis in divinam gratiam, dixit, *medium unicum pro restituendo Israële ab hac captivitate in divinam gratiam, esse observationem legis Mosaicæ, ex Deut.* xxx. Respondi ego, locum illum proprie respicere captivitatem Babylonicam; idque probavi verbis *Nehemiæ, cap.* 1. 8. Quæ verba Nehemias non protulit, ut *populum ad exactam pœnitentiam suaderet*, uti Vir Doctiss. ait, quasi verba proprie majorem miseriam indicantia populo proponeret in hac sua miseria, illique accommodaret, ut efficacius populum ad resipiscentiam flecteret, & ut certam de misericordia divina spem conciperet hortaretur: Non enim sunt verba populum hortantis & monentis, sed Deum orantis, quibus ipse in precatione solus coram Deo agnoscit comminationem divinam in populi dispersione complementum suum habere: & ex ea liberationem precatur. Sic enim in precatione sua Deum alloquitur: *Memento verbi quod mandasti Mosi servo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: & si revertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamsi abducti fueritis ad extrema cœli, inde congregabo vos,* &c. *Obsecro Domine, sit auris tua attendens ad orationem servi tui,* &c.

Deut. xxx. agit de captivitate Babylonica.

Objicit

Fuit ea Judæis extreme molesta.

Objicit Vir Doct. *Nehemiam credere non potuisse, quod in ea captivitate omnia, vel præcipua, in legis maledictionibus contenta fuerint executa.* Cur vero non? cum Nehemias id expresse dicat. Ait: *Quia populus tunc ad extrema terræ non potuit dici esse dispersus, sed solum in proximas regiones captivus ductus: neque ea captivitas populo extreme fuit molesta*, &c. Sed vero verba Nehemiæ clara nimis sunt, quam ut id negari possit. Confitetur primum peccata populi, quod mandata, ceremonias & judicia quæ Deus Mosi præceperat non servaverint: tum addit, *memento verbi quod mandasti Mosi servo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis ego dispergam vos in populos; & si revertamini ad me*, & quæ sequuntur. Simili modo Jeremias captivitatem hanc describit in Lamentationibus suis: *Cap. I. Migravit Juda propter afflictionem & multitudinem servitutis; habitavit inter gentes, nec invenit requiem:* Et passim toto illo capite *consolatorem non habere* dicitur. Et Daniel in oratione sua *Cap.* IX. 7. *Tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Juda & habitatoribus Jerusalem, & omni Israël, his qui prope sunt, & his qui procul, in universis terris, ad quas ejecisti eos*, &c. *Et omnis Israël prævaricati sunt legem tuam, & stillavit super eos maledictio, & detestatio, quæ scripta est in libro Mosis servi Dei, quia peccavimus ei: Et statuit sermones suos, quos locutus est super nos, & super principes nostros, qui judicaverunt nos, ut superinduceret in nos magnum malum, quale nunquam fuit sub omni cælo, secundum quod factum est in Jerusalem.* Quæ Jeremiæ & Danielis verba Mosis comminationem in captivitate Babylonica suum habere complementum, eamque captivi-

tatem

tatem populo extreme fuisse molestam, evidenter ostendunt.

Vineas illic plantare & domos construere à Jeremia jubentur, ut septuaginta annorum captivitatem ibi perdurare possent; non vero ut significet, eos laute illic victuros. Et nunc quas non vineas plantant & domos ædificant variis in locis in hac sua dispersione, & divitiis corradendis intenti, quas non delicias sectantur? Simili ergo modo concludere possem, hanc dispersionem non esse Judæis extreme molestam. Imo ipse Vir Doctiss. idem de populo suo gloriatur, *Quæst. III. Num. IV. pag.* 176. *Nec sumus semper adeo abjecti, ut plurimi Christiani nobis non invideant. Fere omnes reges Christiani nostris hominibus pro principalioribus officiis agendis utuntur*, &c. Atqui *cogitur idola adorare, Deos ex ligno ac lapide, farina ac vino.* Pro ejusmodi Christianorum crimine, quod toto animo detestor, nihil quicquam quo excusetur afferre possum, aut volo: Sed contra Virum Doct. dico, tamen Judæos regionem illam nolle deserere, cum plures pateant, in quibus tuto non tantum vivere, sed & in Synagogis publice Legem docere, & ceremonias, quantum in hac dispersione possunt, observare licet: Quod argumentum mihi non leve est, commorationem illam non adeo ipsis esse molestam, sed plura illic ipsis obvenire commoda, quæ periculis ac vexationibus ipsorum judicio præponderent. Perinde ut hodierna.

Nunquam Israël in Babylonica captivitate idololatriæ crimen commisisse legitur, ait Vir Doctiss. Et tamen hoc expresse de Judæis in Babylone captivis prædicit *Jerem.* XVI. 13. *Servietis ibi Diis alienis die ac nocte*: ubi totus capitis contextus docet, An Babylone omnes puri fuerint ab idololatria.

docet, de captivitate Babylonica sermonem esse. Imo coactus fuit sub Nebucadnezare, addita comminatione conjectionis in fornacem ignis, statuam Belis ab ipso erectam adorare: Et soli tres Danielis socii leguntur præceptum istud contemsisse. Quod non leve est indicium, plures horrendi illius supplicii metu genua idolo isti flexisse: Et sic recte etiam coacti dici possunt, idola adorare. Præterea dici possunt *Diis alienis servire*, quatenus serviunt iis qui Diis alienis serviunt. Qui enim servus est domini, etiam cum domino suo subjectus est illi, cui dominus servit. Tandem fatetur Vir Doct. paucos admodum libertate redeundi sibi concessa usos; reliquos Babylone mansisse. Atqui quibus terra Canaan & templum Dei adeo vile fuit, ut ob delicias hujus vitæ maluerint inter idololatras degere, quam Deum in terra sua juxta cultum & ritus ab ipso institutos colere, quomodo credere potest, tales non sensim idololatriæ crimine pollutos? Imo probabile mihi est, tales qui nunquam Babylonem deseruerunt, per illicita connubia sese idololatris miscuisse, & à Deo totos defecisse, perinde uti decem tribus in Assyriam abductæ, quæ gentibus permixtæ sunt; & si qui ex iis Deum constanter adhærentes in terram Canaan redierunt, tribus Judæ accessio facti sunt.

Qui sint Dii, quos non novit Israël, nec patres ejus.

Sed *Chaldæorum & Persarum Deos noverant quidem majores nostri*, ait Vir Doct. Resp. Certum tamen est, ea descriptione illos Deos designari; quod evidentissime comprobatur ex *Jerem.* VII. 9. & XIX. 4. quia expresse illic arguuntur Judæi, quod *reliquerint Deum, & alienum fecerint locum istum; & libaverint in eo Diis alienis, quos nescierunt*

runt ipsi & patres eorum & Reges Juda. Manifestum est ibi describi Deos quos olim Judæi, stante adhuc templo primo, coluerunt: quos tamen *ipsi & patres eorum nescivisse* dicuntur: Manifesto indicio, hoc epitheto non describi *idola hactenus in orbe inaudita, & quæ postea demum sunt excogitata:* sed esse tantum pleniorem explicationem *Deorum alienorum:* sicut nos dicere solemus, alienos nobis esse ignotos. Et quod omnem dubitationem tollit, est lex *Deut.* XIII. *6. & seqq.* lata contra omnes, qui Israëlitas ad falsorum Deorum cultum seducere conabantur, in qua eadem hæc verba occurrunt: Si dixerit clam, *Eamus & serviamus Diis alienis, quo ignoras tu & patres tui.* Verba enim immediate sequentia, *cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul sunt, ab initio usque ad finem terræ,* explicationis gratia addita, manifeste arguunt, Deos gentium, tam earum quæ *juxta*, quam quæ *procul* sunt, sine discrimine vocari Deos, *quos ignorarunt ipsi & patres* ipsorum. Et variæ rationes hanc explicationem evincunt. Nam si ea phrasi tantum intelligantur Dii, *quos non adorant Judæi*, uti Vir Doct. ait, *nisi Christianismum amplectantur, in quo Deos ex ligno, ex lapide, ex farina & vino adorare coguntur*, potuit olim Israëlita, sine legis hujus violatione, seducere fratres suos ut adorent idola, quæ à vicinis gentibus colebantur, quorumque nomina & colendi ritus ipsis ignota non fuere. Cui alia cohæret ratio; Quod lex hæc frustra fuerit lata: quoniam, juxta Viri Doctiss. explicationem, legis illius transgressio locum habere non potuit stante Republica Judaica, sed solummodo, postquam Judæi eversa ipsorum Republica inter Christianos

fuere dispersi, & ad eorum sacra amplectenda coacti. At cui fini tum pœna illa in seductores hujusmodi constituta, quam Judæi, eversa Republica, ac judicandi potestate sibi ademta, nulli irrogare possent? Adde, quod in Deum sapientem minime cadat, constituere pœnam seductoribus populi sui à magistratu & populo infligendam, quæ infligi non potest, nisi stante republica & regimine populi; nec tamen ea pœna voluisse comprehendere seductores in illam idololatriæ speciem, ad quam solam stante ipsorum republica seduci, & ad quam ut seducerentur facile impelli poterant: Sed illos solos voluisse comprehensos, qui ad idololatriàm seducerent aliquot demum enascituram seculis post eversam Rempublicam, quæ stante Judæorum Republica nondum erat excogitata, ad quam proinde seduci non poterant; & præcepisse populo illius seductionis pœnam, cum puniendi potestas justo Dei judicio jam populo ademta foret. Quod tantumdem foret, atque nullam illi seductioni constituere pœnam. Quæ enim infligi non potest pœna, revera nulla est. Atque ita Deus severam hanc sanciens legem, nihil quicquam quo coërceri tantum peccatum posset, præscripsisset. Quæ omnia cum summa laborent absurditate, merito colligo, phrasi illa, *Dii quos non novisti tu nec patres tui*, non alios designari Deos, nisi alienos, quos gentes, in quarum circuitu habitabant Israëlitæ, coluerunt.

Et populi, quorum linguam ignorant.

Nec alia quam Chaldæorum gens describitur, *cujus linguam ignorare* dicuntur. Uti evidens est ex *Jerem.* v. 15. *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israël, ait Dominus: gentem robustam, gentem antiquam* (sane ea non est gens Roma-

Romanorum, quæ tum vix in ſuis incunabulis erat, ſed Chaldæorum, uti ex toto capite manifeſtum eſt:) & additur: *Gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quod loquatur.* Eædem gentes & terra vocantur *Jerem.* IX. 16. XVI. 13. *quas non noverunt ipſi & patres eorum.* Solenne eſt Prophetis verbis admodum emphaticis uti ad exaggerandum ſummam populi miſeriam: quæ tamen ſecundum omnem literæ rigorem plene non ſunt explicandæ. Sic dicitur *Jerem.* IX. 16. *mittam poſt eos gladium, donec conſumantur:* Quod tamen in diſperſione Judæorum hactenus factum non eſt, neque futurum credit Vir Doctiſſ. qui ex ea liberationem per Meſſiam ſperat. Similiter in *Lament.* IV. 18. *completi ſunt dies noſtri, quia venit finis noſter.* Non tamen gentis Judaicæ finem tempore Jeremiæ adveniſſe Vir Doct. credit. Eodem modo dicuntur Chaldæi & eorum regio, *gens & regio quam non noverunt ipſi & patres eorum:* Non quod fando nihil unquam de ea audiverant: quo ſenſu aliquando dicuntur regiones ignotæ: Sed quod gens & terra illa nunquam ipſis eſſet viſa, nullum cum gente illa haberent commercium, ac proinde vere ipſis fuerit ignota.

Cur in initio pauci ex Babylone in Judæam ſint reverſi.

Quod initio pauci ex captivitate ad reædificandum civitatem & templum redierunt, non fuit, quia ſciebant etiam his deteriora aliquando populo Iſraëlis eventura; nullum enim illius ne minimum quidem uſquam occurrit indicium: ſed quia labores, moleſtias ac pericula in initio ſibi exhaurienda refugiebant. Poſtea vero, cum videbant tutius ſe in terra ſua habitare poſſe, majore numero ſenſim redierunt, adeo ut tota terra incolis denuo repleta ſit. Neque hanc crediderunt libertatis

umbram, ſed veram libertatem, pro qua & cum cantu ſummoque gaudio Deo gratias egerunt, *Eſd. cap.* III. & *Nehem.* XII. 42. dicitur *eos Deus lætificaſſe lætitia magna; & audita eſt lætitia Jeruſalem procul.* In Babylonia quidem non ſunt navibus deducti in Ægyptum: ſed in eadem diſperſione aliqui, qui cum Jeremia in terra Canaan manſerant, profecti ſunt in Ægyptum: & tempore Regum Græciæ & Ægypti ut ait Vir Doct. eo abducti ſunt. Quid ergo alia tempora quærimus? In Veſpaſiani ac Titi captivitate id contigiſſe non conſtat, nec Joſephus, qui accurate captivitatem illam deſcribit, hoc refert.

Conditio requiſita, ut reſtituerentur.

Tandem locum hunc de captivitate Babylonica accipi non poſſe hoc invicto argumento ſe probare poſſe putat Vir Doct. *Quod Judæi nec in Babylone, nec poſt reditum in terram ſuam, Deum quæſiverint ex toto corde & tota anima; quæ tamen conditio fuit ad liberationem ibi promiſſam requiſita: ſed variis ac enormibus ſe criminibus pollutos reddiderint.* Sed vero, nego capite illo contineri prædictionem, quid præciſe futurum ſit, quod nempe poſt captivitatem ex toto corde Judæi ſe ſint converſuri ad Deum, & quod Deus ipſos ex omnibus mundi angulis ſit reducturus in terram Canaan: Sed promiſſionem tantum cum appoſita conditione: ſiquidem ſe converterint ex toto corde ad Deum, quod eos ſit reducturus in terram, etiamſi ad cardines uſque cœli diſperſi fuerint. Nulla itaque hic eſt prophetia eventus adhuc futuri. Et tanta fuit benignitas Dei, ut cum ipſum invocarent, & idolis abjectis ipſum ſolum Deum agnoſcerent, licet multorum adhuc criminum rei, uti Vir Doctiſſ. agnoſcit & urget, nihilominus eos reſtituerit:

donec

donec ad priſtinam vitæ profanitatem (ſola idololatria excepta) relapſi, & quotidie in pejus pergentes, adeo quidem ut Meſſiam ad ſe miſſum indigne condemnarint & ut crucifigeretur autores fuerint, tandem in pœnam tanti criminis à Deo ſunt abjecti, templum & Hieroſolyma vaſtata, ut nunquam reſtituenda ſint; juxta vaticinium Servatoris Jeſu Chriſti *Matth.* XXIV. & *Luc.* XXI. Prolixior in hiſce excutiendis fui, quia Vir Doct. hic ſe invictis argumentis pugnare credit, quæ quam imbecilla ſint ſpecialius oſtendendum fuit.

CAPUT III.

Quod Judæi Meſſiam ad ſe miſſum rejicere potuerint, & revera rejecerint.

SEd negat Vir Doct. Judæos Meſſiam ſuum rejicere potuiſſe: Antequam vero id adſtruere conetur, paucis rogat, *quibus beneficiis à Meſſia obtinendis privetur Iſraël ob ſui infidelitatem?* Reſp. Proprie ſpiritualibus; ea enim ut conferret Chriſtus in mundum venit: Qui enim eum pro rege agnoſcere non vult, in regno ejus partem habere nequit. Sed meminiſſe hic debet Vir Doct. ſuæ diſtinctionis antea & poſt adhibitæ, quod Iſraël ſit accipiendus vel collective pro toto populo ſimul ſumto, quatenus Remp. conſtituit; vel diſtributive pro ſingularibus illius populi. Si poſteriore modo ſumatur, pœna illius eſt ejectio ex regno cujus noluit eſſe particeps: & hæc eſt pœna illos ſpeciatim premens qui increduli ſunt, qua eximuntur omnes Chriſtum vera ac ſincera fide recipientes. Si priore modo accipiatur pro collectione

Pœna ob ſpretum Meſſiam eſt vel totius populi, vel uniuſcujuſque privati.

populi qui Remp. quandam hic in terris constituit, pœna illius est excidium civitatis & templi, & dispersio inter gentes, juxta dictum Domini *Luc.* xxi. 24. *Et cadent in ore gladii; & captivi ducentur in omnes gentes, & Jerusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium.* Licet itaque pœna speciatim unicuique infideli ac impio in Evangelio constituta sit supplicium æternum, quia unusquisque pro se coram tribunali Christi rationem est redditurus: Nihilominus tamen totius populi excidium gravis integro populo pœna est. Ob plures, & præsertim Magistratus, in populo nocentes, Deus iram suam erga integrum populum excidio sæpe testatur; licet & pios non paucos inter illos reperiat; qui quatenus ut pars populi considerantur eidem excidio generali involvuntur; sed quatenus ut particulares Deum timentes, in ultimo judicii die generali impiorum excidio eximentur, & perfecte beati cum Deo vivent.

Quo sensu promittat Deus, se populi cor mundaturum.

Hisce obiter objectis, probare Vir Doct. intendit, Judæos Messiam suum rejicere non posse, *quia Deus promisit se cor populi mundaturum*, &c. Respondi ego, Deum dici homines *purificare*, non quod actu semper homines mundentur; sed quia circa ipsos gratiosam adhibet operationem, quæ ad ipsos mundandum efficax est, & ad ipsorum mundationem destinata; licet contingat hominem propria malitia abuti ista operatione divina, & per eam minime mundari. Id invicto testimonio ex *Ezech.* xxiv. 13. probavi; *Immunditia tua execrabilis est, quia mundavi te, & mundata non es à sordibus tuis.* Hic dicit se Deus *mundasse* Jerusalem, & tamen eam *à sordibus suis non esse* munda-

mundatam. Si actu eam mundaverit Deus, quomodo mundata non est? Ergo *mundasse* eam Deus dicitur, quia à sua parte omnia fecit, quæ ad eam mundandum requirebantur, & per quæ, nisi propria sua malitia se insanabilem reddidisset, sanata fuisset. Et Vir Doct. non parum meam sententiam confirmat, cum ait, *Nullus hominum negare potest, neque Theologus aliquis dixit, quod gratiæ sufficienti seu excitativæ homo libere nequeat resistere, & de facto non assentiri.* Et tamen Deus hic gratiam sufficientem & excitativam adhibens juxta Virum Doct. sibi adscribit ipsum mundandi actum, *Mundavi te*, inquit, qui tamen gratiam eam secutus non est. Unde evidenter colligo, verba actum significantia apud Hebræos non semper actum ipsum designare; sed tantum operationem omnium, quæ ut actus iste existat necessaria sunt, licet contingere possit, imo nonnunquam contingat, actum ipsum non existere. Similis est locus *Mich.* VII. I. *Cum sanarem Israël, revelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ.* Dicit ibi Deus, se *sanasse Israëlem*, & nihilominus *iniquitatem Ephraim esse revelatam*, quia nempe nova contumacia Dei sanationem respuit. Sed si *sanare* hic significet ipsum sanandi actum, quomodo fieri potuit ut sanata non sit, & malitia ejus ablata? Idem dicebam evinci ex loco *Ezech.* XI. quem Vir Doct. allegat; quia postquam dixit, *Dabo eis cor novum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum,* &c. immediate subjungit; *Quorum cor post offendicula & abominationes suas ambulat, horum viam ponam in capite ipsorum:* Manifesto indicio, quando Deus cor novum dat, fieri nihilominus posse, ut aliqui post offendicula & abominationes suas ambulent:

bulent: alias enim frustranea foret hæc comminatio. Unde porro sequitur, per *cordis & spiritus novi dationem*, non significari, ipsam actualem cordis immutationem; sed subministrationem luculentam omnium mediorum quibus cor immutari potest, & revera immutandum est, nisi homo propria malitia sibi ipsi obicem ponat.

Occurritur exceptioni.

Excipit hic Vir Doct. quod *plurimi non solum ex gentibus, sed etiam ex Judæis iram Dei sustinebunt propter crimina, quæ ipsos divina illa gratia efficaci indignos reddidere.* Sed resp. 1. Si per gratiam illam efficacem Israël est convertendus ab impietate sua, ergo omnes ante acceptam illam gratiam sunt in statu impietatis ac peccati, ac per consequens, se indignos gratia illa efficace reddiderunt: Et revera ipsa vox *gratiæ* satis indicat, eum cui illa fit, ea esse indignum. Si ergo omnes gratia illa indigni, quæ ratio, quod hi ab illa excludantur? Perinde enim atque reliqui, quibus ea obtinget, per illam ab impietate sua conversi essent. 2. Sequitur per Messiam non omnes omnino Judæos fore convertendos, & in terram promissam reducendos; sed eos solum, qui se hac efficaci gratia divina indignos non reddiderint. Quod si verum est, numerum reducendorum Israëlitarum, ratione habita peccatorum quibus juxta ipsum Virum Doctiss. ferme omnes immersi sunt, valde exiguum fore credibile est. Quomodo ergo hæc est gratia toti Ecclesiæ & populo Israëlis communis? Paucos puto Virum Doctiss. in hac opinione sibi adstipulantes Judæos reperturum.

CAPUT IV.

De modo operationis gratiæ divinæ, & de libero arbitrio.

Addideram aliud argumentum, quod per ejusmodi gratiæ operationem tollatur liberum arbitrium, ejusque liber usus: idque argumentum contra Viri Doctiss. exceptionem prolixius adstruxi. Hic non sine maxima admiratione legi quod me accuset Vir Doct. quod *hoc argumento non solum ipsum, sed totum Christianismum oppugnem:* & objicit mihi, ut id probet, Augustinum, & Calvinum, & tandem etiam Episcopium. Augustinum & Calvinum mihi adversos esse, satis novi: Sed absit, ut illorum sententia totius Christianismi sit sententia. Primus augustinus hanc in Christianismum invexit sententiam: ante Augustinum omnes Christiani Doctores in eadem mecum fuere sententia: Multos Augustinus quidem sequaces habuit, sed & non paucos contradicentes: ita ut utraque sententia inter doctores Christianos obtinuerit, & in Ecclesia Christiana tolerata fuerit.

Sententia de libero arbitrio non rejicitur à toto Christianismo.

Sed omnem admirationem superat, quod Vir Doct. mihi Episcopium objiciat, quem notissimum est sententiam illam de gratia efficace necessario homines convertente in omnibus suis scriptis acerrime oppugnasse, ob ejus oppugnationem à Synodo Dordracena condemnatum, exautoratum, & postea in exilium esse missum: imo integrum illum tractatum, ex quo Vir Doct. argumentum contra me ducere vult, pro arbitrii libertate contra gratiam illam efficacem & necessario

De eo sententia Episcopii.

Ee 5 conver-

convertentem ſcripſiſſe: ut omnibus, qui vel leviter Epiſcopii ſcripta inſpexerunt, notiſſimum eſt. Et ut Viro Doct. tanto evidentius conſtet me hic idem cum Epiſcopio ſentire, & ſententiam Viri Doct. diſerte ab Epiſcopio rejici, ecce ipſa Epiſcopii verba, prout in *Apologia pro Confeſſione Remonſtrantium* exſtant, *ad cap.* XVII. §. III. *fol.* 162. *verſ.* ubi dicit, gratiam efficacem tripliciter ſpectari poſſe: *Secundus modus eſt, ut ſpectetur efficax ex parte modi, quo Deus eam confert, quatenus vid. eam accommodat perſonis, temporibus & circumſtantiis, quibus poſitis prævidet futurum, ut ea effectum ſortiatur, atque ita efficax fiat. Atque hæc gratia hoc modo adminiſtrata congrua gratia ſolet vocari, & diſtingui à non congrua. Hæc gratia efficax eſt, non à forma ſua, ſive ex ſe, ſed ex modo procedendi, quo Deus utitur, qui fundatur in prænotione Dei, qua præſcit infallibiliter, gratiam, ſi iſto tempore, tali loco, cum talibus circumſtantiis offeratur, certo certius effectum ſortituram, quem alio tempore, alio loco, &c. adminiſtrata ſortitura non eſſet.* Ecce hic gratiam illam efficacem quam Vir Doct. urget plene & exacte deſcriptam. De ea tamen Epiſcopius, eadem in Apologia *fol.* 175. dicit, quod *eam Remonſtrantes non admittant, quia non minus quam altera* (quæ juxta primum modum ſecundum naturam aut formam ſuam efficax vocatur) *ſupponit abſolutam & præciſam quorundam prædeſtinationem; à qua ex profeſſo ſe abhorrere in Collatione Hagienſi ubique proteſtantur.* Ecce hanc Viri Doct. gratiam efficacem diſertis verbis ab Epiſcopio rejectam. Ipſe autem dicto loco amplectitur gratiam tertio modo vocatam efficacem, *ex parte effectus quem habet, quando voluntas ei cooperatur,*

quæ

quæ ex se sufficientem habet vim, ad producendum consensum in voluntate; sed, quia vis illa partialis est, non potest exire in actum sive effectum sortiri sine cooperatione liberæ voluntatis humanæ, ac proinde ut effectum habeat, id est, ut in actu secundo sit efficax, pendet à libera voluntate. Eamque in omnibus suis scriptis propugnat: & hæc eadem est quam ego in scripto meo urgeo. Nec locus ex tractatu contra Cameronem, quem Vir Doct. profert, contrarium probat. Episcopius in eo contendit, ejusmodi operationem, qua voluntas ita determinatur in alteram partem ut contrarium velle nequeat, pugnare cum natura obedientiæ. Objicitur ipsi exemplum Christi, qui Patri suo obedivisse dicitur, & tamen peccandi potentiam non habuit. Episcopius ostendit, Christum peccandi potentiam habuisse: eamque sententiam confirmat argumentis, & ab objectionibus vindicat. Nusquam vero dicit, *Christum cum liberum haberet arbitrium peccare posse si voluisset, sed quod de facto nunquam velle poterat divina gratia efficace præventus:* Acutior erat Episcopius, quam ut sibi tam aperte contradiceret: Qui enim velle non potest peccatum, nec peccare potest: cum peccati actum peccandi voluntas præcedat necesse sit.

Liberum arbitrium negari à Viro Doct.

Ex tota, quam Vir Doct. admodum prolixe facit, deductione liquet, quicquid obluctetur, & quantumvis sollicite libertatem arbitrii humani asserere videri velit, revera eam ab ipso negari ac tolli. Tota deductio summatim eo redit, in homine quidem esse libertatem arbitrii, sed accedente illa efficace operatione gratiæ divinæ, ita per eam inflecti hominis voluntatem in alteram partem, ut oppositum velle nequeat: Dicit quippe, *Deum*

promittere

promittere non quamlibet excitativam gratiam, sed efficacem ad quam sequatur effectus ut Deus vult: & tunc facit, quod homo velit eo modo & gratiæ gradu, quo ille scit hominem libere, sed infallibiliter voliturum. Unde & paulo post addit, quod *hæc infallibilitas divinæ operationis aliquomodo naturalem hominis destruat libertatem.* Hoc tantum quæro, an posita illa gratiæ efficaci operatione in hominis potestate sit contrarium facere illi, ad quod gratia hæc eum infallibiliter (ut voce Viri Doct. quanquam meo judicio, ut mox ostendam, valde incommoda, utar) determinat? Non potest hoc Vir Doctiss. consentanee iis quæ scribit asserere, quia *ad eam gratiam sequitur effectus ut Deus vult*, & *destruit aliquomodo naturalem hominis libertatem.* An putat, sufficere hominem non cogi? Atqui hoc contradictorium est, hominem cogi ad volendum: qui enim cogitur contra voluntatem suam quid patitur: Si ergo homo cogeretur ad volendum, simul vellet & nollet; quod contradictorium est. Tollitur itaque arbitrii libertas, non proprie per coactionem; sed per ejusmodi gratiæ efficacis operationem, quæ non permittit, ut homo contrarium ejus velle possit, ad quod per eam determinatur. Licet enim dici possit, ipsam volendi facultatem naturalem in homine remanere, destruitur tamen & impeditur per istam gratiæ efficacis operationem liber illius usus. Et libero ejus usu destructo, nulla ejus est libertas.

Omnia Deus præscit.

Putat Vir Doctiss. se efficacem gratiæ operationem deducere posse ex præscientia divina: hinc ait, *Deum scire hominem libere, sed infallibiliter voliturum.* Et credit me non assentiri Socinianis, qui futurorum contingentium præscientiam in Deo

Deo non agnoſcunt. Recte quidem: Credo enim ego, Deum futura contingentia, quæ à libero hominis arbitrio dependent, præſcire, neque eorum contingentiam per Dei præſcientiam ullatenus imminui aut deſtrui. Non tamen propterea cum Viro Doctiſſ. Socinianis impietatem adſcribere audeo. Quod enim futurorum contingentium præſcientiam Deo denegant, non ideo eſt, quod Deo aliquam perfectionem detractam cupiunt; ſed quia contradictorium eſſe putant, aliquid à Deo præſciri, & tamen eſſe contingens: quoniam futura contingentia ſua natura ſcibilia non credunt. Sicut itaque omnipotentiæ divinæ nihil detrahit, qui contradictoria ejus objectum negant; ita ſe omniſcientiæ divinæ nihil detrahere credunt, cum futura contingentia (quorum præſcientia juxta ipſos contradictionem involvit) ſcientiæ divinæ objectum negant. Hoc eum in finem dico, ut diſcamus diſtinguere inter errorem & impietatem: Errorem ipſis adſcribo, impietatis eos reos non arguo. Similiter magnifici tituli *orthodoxiæ*, & *orthodoxæ Eccleſiæ*, revera aliud nihil ſunt quam ad populum phaleræ: unuſquiſque æquo jure eos ſibi adſcribere poteſt. Ea demum orthodoxa eſt ſententia, quæ vera eſt; & dum veritas inquiritur inter diſſidentes, eorum neuter ex ſua ſententia ut orthodoxa, tanquam ex principio indubitato, teſtimonia quibus alterum gravet proferre poteſt.

Sed quicquid ſit de Socinianis, uterque, Vir Doct. & ego, omnium futurorum eventuum præſcientiam Deo adſcribimus: Verum contendo ego, præſcientiam divinam eventus naturam nullatenus immutare. Eventus liber, ſeu contingens, per præſcien-

Per præſcientiam divinam non tollitur libertas voluntatis.

præſcientiam divinam ſuam contingentiam non amittit. *Atqui*, inquit Vir Doct. *ille infallibiliter eſt futurus*. Sed quid eſt *infallibiliter futurum* eſſe? Infallibilitas proprie non eſt affectio eventus, ſed ſcientiæ: in eventu conſideramus contingentiam & neceſſitatem: ſed fallibilitas ſunt affectiones ſcientiæ: aut ſi attribuantur eventui, fit id abuſive, & cum reſpectu ad ſcientiam. Deus ergo eventum præſcit infallibiliter, hoc eſt, ita ut in ſcientia ſua falli non poſſit. Quando autem eventui Vir Doctiſſ. adſcribit infallibilitatem, aut eam illi adſcribit abſolute & in ſe; & ſic per eam intelligit neceſſitatem; atque ita contradictoria dicit, aliquid libere ſimul & neceſſario fieri: vel reſpective ad ſcientiam Dei, & tum ſenſus eſt, quod Deus, qui eventum præſcit, in ſua ſcientia falli nequeat. Atqui talis ſcientia non tollit in homine liberi arbitrii uſum ac potentiam contrarium faciendi. Eſt enim nuda ſcientia in Deo immanens quæ extra Deum nihil operatur.

Modus operationis divinæ circa obedientiam hominis.

Sed dicit Vir Doctiſſ. *gratiæ efficaciam omnino dependere à præſcientia Dei, qui certo ſcit, quibus mediis humana voluntas indefectibiliter movebitur ad volendam, &c.* Sane quando Deus aliquid abſolute efficere vult, indubium non eſt, quin ejuſmodi mediis utatur, quibus nemo reſiſtere poteſt. Verum probandum eſt, quando Deus obedientiam ab hominibus exigit, & quidem promiſſione præmii & comminatione pœnæ ſancitam, ipſum ejuſmodi adhibere media, per quæ liberum arbitrium infallibiliter (hoc eſt neceſſario) ad id quod Deus vult moveatur. At hoc naturæ obedientiæ repugnat, quæ ſine libertate nulla eſt. Certum quidem eſt ac indubitatum, varios eſſe ac multiplices

plices providentiæ divinæ circa hominem ejusque obedientiam actus: omnes autem moralem movendi vim habent, quibus homo quidem movetur ad obedientiam, ita tamen, ut, si refractarius esse velit, operationi isti divinæ obluctari possit. A Deo itaque primum operandi principium est, quatenus homini vires ad operandum necessarias largitur, & viribus jam concessis hominem movet, & instigat ad operandum: Sed à parte hominis accedere debet voluntatis, gratia divina excitatæ, liber consensus. Et hoc sensu dicta Scripturæ explicanda sunt, *Facite vobis cor novum & spiritum novum:* &, *Ego dabo in vobis spiritum novum, & creabo in vobis cor novum:* & similia; quatenus Deus omnia à sua parte confert, quæ requiruntur ut homo sibi cor novum faciat; & homo gratiam divinam libere amplectitur, ut illius ope cor novum adipiscatur; quam, si refractarius esse voluisset, etiam libere rejicere potuisset. Hoc sensu, uti antea ostendimus, etiam illa Scripturæ loca commode explicantur, quibus Deus se *mundasse Judam* dicit, cum tamen *illa mundata neutiquam sit:* Quæ stante Viri Doct. sententia nullam commodam explicationem admittunt.

An posita libertate arbitrii fieri potuisset ut nulli crederent.

Sed sententiæ meæ duo potissimum Vir Doct. objicit: Prius: *Omnes gentes, perinde ut Judæi, utpote liberæ, potuissent de facto Evangelium non admittere: quod si fuisset, in nullis esset facta Christi redemtio, illeque frustra in mundum venisset. Quod est impium.* Non ex suo sensu hanc objectionem format Vir Doct. quia sic admittere deberet, gentes per efficacem Dei vocationem ad Evangelium conversas, ac proinde Evangelium esse divinum. Itaque ex Christianorum mente eam urgere credendus

dendus est, qui omnes ut grave absurdum horrent, Christum potuisse frustra venire in mundum: Venisset autem frustra, si nulli credidissent: & potuissent nulli credere, si omnes fuissent liberi ut vocationi divinæ potuissent resistere. Verum nulla in argumento hoc est consequentia: Primo enim, gratia Dei per Jesum Christum humano generi oblata, tanta est ac tam eximia, ut maximi miraculi instar futurum sit, si nulli per eam converterentur: quique eam respuerunt, se insanabiles prorsus ostenderunt. Licet ergo omnes per libertatem, sibi naturalem, potuissent gratiam illam respuere; non tamen ullo modo metuendum fuit, gratiam tam insignem, cujusque annuntiatio tam potentibus miraculis confirmata fuit, ab omnibus fore contemnendam; aut in omnibus & singulis tantam fore animi perversitatem, ut tam eximiam salutem sint repudiaturi.

Christus tamen frustra non venisset in mundum.

Sed esto, concedamus, siquidem absolute libertatem hominum singulorum consideremus, fieri potuisse, ut gratiam divinam respuerent; non tamen, etiamsi id contigisset, Christus frustra in mundum venisset. Non enim is adventus Christi in mundum fuit finis absolutus & præcise intentus, ut omnes per eum homines ad salutem adducerentur: Ita enim fieri non potuisset, quin omnes per eum salutem consequantur; quod cum non fiat, sequeretur Christum respectu omnium qui non salvantur frustra in mundum venisse: Quam consequentiam, utpote ineptam, nemo Christianus concedet: Sed finis adventus Christi in mundum absolute intentus, fuit, omnibus hominibus conferre media efficacia, quibus salutem consequi possint: Quia vero media hæc eum

in

in finem hominibus conferuntur, ut eam amplectentes salutem obtineant; etiam finis adventus Christi fuit, hominibus actu salutem conferre; verum non absolute, sed sub conditione fidei & resipiscentiæ: si vero media illa respuant, finis secundarius fuit, convincere novæ ingratitudinis ac contumaciæ, & propter illam gravius punire. Inde manifestum est, etiamsi contigisset (quod tamen miraculi instar fuisset) neminem Christo credidisse, & salutem consecutum, Christum tamen neutiquam frustra in mundum advenisse: Quia omnibus media salutem consequendi attulisset, & nemo salute, nisi ob conditionem appositam propria ac evitabili culpa neglectam, caruisset. Atque ita nihil fini adventus Christi in mundum adversum contigisset.

Alterum est: *Quod Apostoli, siquidem erant liberi, potuissent peccare; ac per consequens etiam homines potuissent fallere Spiritui Sancto libere resistentes: Quod repugnat communi Doctorum Christianorum sententiæ, quæ statuit eos jam in gratia fuisse confirmatos, id est, efficaci gratia ad perseverandum præventos.* Resp. Communem Christianorum sententiam esse, Apostolos dum Evangelium prædicarent fuisse in statu confirmationis, mihi hactenus non liquet. Apostolus Paulus de se testatur, quod potuisset visioni cœlesti fuisse inobediens, dum ait *Act.* XXVI. 19. regi Agrippæ, *se visioni cœlesti non fuisse inobedientem:* Quæ autem est illa obedientia, quæ potentiam non obediendi excludit? Siquidem omnis obedientia includit voluntarium ac liberum obsequium. Quin & in *Epist. ad Gal.* I. 17. ait, se, quando vocatus esset à Deo, *non consilium adhibuisse cum carne & sanguine:*

Quis fuerit Apostolorum status.

manifesto indicio, quod id facere potuerit, atque ita carni & sanguini auscultando non obedire vocationi divinæ. Et cum jam Apostolatu fungeretur, se non extra omne peccati periculum fuisse, aperte satis docet 1 *Epist. ad Corinth. cap.* IX. 27. ubi ait, *Castigo corpus meum & in servitutem redigo, ne forte dum aliis prædicem ipse reprobus fiam.* Quæ sollicita castigatio frustranea sane fuisset, si impossibile fuisset ut peccaret, aut reprobus fieret. Reliquorum autem Apostolorum aliam fuisse rationem quam Pauli, qui revelationum excellentia nulli cedebat, ex nullis Novi Testamenti locis liquet. Dicet Vir Doctiss. atqui sic potuissent homines fallere. Resp. Sane si voluissent esse mali, potuissent (absolute loquendo) per malitiam homines fallere: Verum tanta ipsis & tam copiosa sunt data gratiæ divinæ dona, ut, licet libertas ipsorum destructa non sit, neutiquam tamen id metuendum fuerit; imo miraculi instar habendum fuisset, tam eximia gratiæ dona proterve ab ipsis, hominibus probis ac Deum animo sincero colentibus, contemni. Et noluisse eos homines fallere, evidenter constat, quia non dubitarunt in testimonium veritatis à se annuntiatæ, juxta Magistri ac Domini sui exemplum, sanguinem ac vitam profundere, & horrenda ac crudeli morte interfici. Sed de eo in antecedentibus satis dictum.

Refutatio gratiæ determinantis hominem ut necessario agat.

Ita eversis Viri Doct. objectionibus, consideremus nunc, quibus absurdis ipsius sententia prematur; quæ sane tanta sunt ac tam enormia, ut quæ mihi objecit nullo modo cum iis conferri mereantur, quæque nulla commoda evasione dilui possunt. Si enim ad conversionem hominis requiratur

quiratur efficax illa gratia, *cujus efficacia* (ut Viri Doctiss. verbis utar) *omnino dependet à præscientia Dei, qui certo scit, quibus mediis humana voluntas indefectibiliter movebitur ad volendum; & qui juxta præscientiam suam ea per misericordiam suam largitur media, quibus liberum arbitrium infallibiliter ad id quod Deus vult moveatur:* Sequitur etiam, quando homo non convertitur, Deum circa illum adhibere media inefficacia, hoc est, ejusmodi, quæ ex infinitate præscientiæ suæ novit nullum habitura circa hominem effectum; ac proinde per quæ, juxta collectionem Viri Doctiss. homo infallibiliter & immutabiliter in peccato perseveraturus est. Unde colligo, unicam causam, quod homines non convertantur, juxta Viri Doct. sententiam, esse penes Deum, qui nulla alia circa eos adhibere vult media, nisi quæ novit inefficacia fore, & quibus solummodo adhibitis peccatori tam impossibile est pœnitentiam agere, quam adhibita gratia efficace in peccato perseverare. Atqui tota Dei directio & providentia qua circa homines in genere, & circa populum Israëlis in specie semper usus est, tam directe ejusmodi operationi adversatur, ut non possit magis. Moses, postquam populo Legem proposuisset, tandem *Deut.* xxx. 19. ait, *Testes invoco hodie contra vos cœlum & terram; vitam & mortem, benedictionem & maledictionem proposui tibi: elige ergo vitam, ut vivas tu & semen tuum.* Quomodo illi, cui Deus nullam vult facere gratiam, nisi quam ex infinitate scientiæ novit fore inefficacem, & qua sola data homo non potest quin legem transgrediatur (quales Vir Doctiss. juxta suam sententiam omnes legis transgressores fuisse agnoscere debet) dici potest, pro-

posita vita & benedictio, quæ ei per negationem mediorum sine quibus obtineri non potest absolute negata est: aut mandari ut eligat vitam, cui potentia vitam eligendi negata est? Deus gravi querela præmissa de inobedientia populi sui, sub parabola vineæ, *Esa.* v. contra eam protestatur: *Quid est quod ultra debui facere vineæ meæ, & non feci ei? Ad quid exspectavi ut faceret uvas, & produxit labruscas?* Quo jure Deus protestationem adhibere potuisset, salva Viri Doctiss. sententia? in promtu enim fuisset responsio: Non adhibuisti gratiam illam efficacem, qua sola fructus proferre potuimus; sed media tantum inefficacia, quæ juxta infinitatem præscientiæ tuæ ita direxisti, ut inevitabiliter in peccata incidere, & indefectibiliter in iis absque ulla pœnitentia perseverare debuerimus. Quin & omnes querelæ de populi inobedientia, preces, optationes, adhortationes & objurgationes, quæ passim in Scriptura occurrunt, *Jerem.* II. 5. *Mich.* VI. 3. *Esa.* LXV. 2. *Psal.* LXXXI. 14. *Esa.* XLVIII. 18. *Deut.* v. 29. XXXII. 29. & infinitis aliis locis, nil nisi ludus & histrionia erunt: Quin etiam ipsa illa Dei protestatio, gravissimo adhibito juramento, *Ezech.* XXXIII. 11. *Vivo ego, si volo mortem impii; sed ut impius se convertat à via sua & vivat*, seria esse non potest. Quæ omnia sunt horrenda, & de Deo absque blasphemia dici nequeunt. Quo enim jure Deus conqueritur eos peccare, quomodo orat, ut à peccato desistant, imo quomodo adhibito juramento testatur se eorum mortem nolle, circa quos ejusmodi providentiæ suæ actibus occupatur, per quos infallibiliter in peccata incidunt, in iisque absque pœnitentia perseverant, & propter quæ tandem

tandem necessario morte puniuntur? Sane eorum mortem velle dicendus est; & quando tales orat aut objurgat, serio non agere. Quod de Deo sanctissimo cogitare nefas. Tandem sequetur, quod Judæi in impietatem ac scelera, propter quæ terra ipsorum est desolata, templum eversum, ipsique in miseram hanc captivitatem dispersi, inciderint, & hactenus in impietate sua absque resipiscentia contumaciter perseverent, & in dispersione sua maneant, ac propter illam impœnitentiam Messiæ adventus differatur, unicam esse causam penes Deum, qui nullis mediis, nisi quæ ex infinitate præscientiæ suæ novit inefficacia fore & inepta ut per ea Judæi Legem observare, & post eam violatam converti possint, circa ipsos occupari vult.

Si dicat Vir Doct. efficacem illam gratiam adhibendam temporibus Messiæ, juxta promissiones divinas, & tunc omnes Judæos illius virtute infallibiliter convertendos: Resp. 1. Hac responsione non tolli difficultatem, quod hactenus defectu operationis divinæ ad resipiscentiam necessariæ Judæi impœnitentes maneant. 2. Nec Deus eandem, uti Vir Doct. urget *ad Quæst. I. Num. XIII. pag.* 117. sed longe diversam populi ante & post Messiam viventis habuisset providentiam. 3. Iis quæ jam prolixe sunt disputata, quæque diximus ad explicationem illarum promissionum Dei, hoc unicum nunc addo: Si Deus Judæos hactenus in impietate perseverantes tempore Messiæ talis gratiæ efficacis operatione inevitabiliter se conversurum promittit, comminationes Dei convertentur in promissiones, & quos Deus ob impietatem suam puniturum se minatur, eos gratiæ

Nec ea adhibebitur temporibus Messia.

efficacis operatione ita transmutabit, ut eos punire nec velle possit, nec velle debeat. Tum si Deus etiam istos, quos ita per gratiam efficacem immutabit, per eandem gratiam in obedientia & pietate est conservaturus (quod & statuere debet Vir Doct.) quorsum tum erit Lex Mosaica? quæve erit religio? Erit non liber populi actus, sed merus gratiæ Dei efficacis effectus, quem Judæi omittere non poterunt. Quod & Vir Doct. non obscure agnoscit, cum ait; *Non erit tunc magna virtus Messiam agnoscere, & credere, eique ut regi obedire; quippe & gratia efficacia, & redemtio evidenter effecta, ad contrarium populum & cæteras nationes ferri non patientur.* Quæ sane argumentum meum non leviter confirmant. Totus quippe ille effectus unicæ gratiæ efficaci in solidum adscribitur. Redemtio evidenter effecta, absque gratiæ efficacis operatione, majoris non erit virtutis ut Messiæ regi obediant, quam redemtio, ex Ægypto evidenter effecta, fuit ad eos cohibendum ne contra Mosen toties murmurarent & insurgerent. Itaque recte infert Vir Doct. *gratiæ efficacis effectum non fore magnam virtutem Israëlis:* quod & ego urgeo. Sed quoniam Deus, uti nunc fuse ostendi, talem gratiæ efficacis operationem non promittit, sed obedientia & ambulationem in viis Domini ab Israële, tanquam officium necessario præstandum exigit; liquet quod per contumaciam gratiosæ operationi divinæ resistere, officium negligere, atque ita Messiam sibi ad salutem missum rejicere & abnegare possint: uti & revera fecerunt. Fusius hæc excussi, quia Vir Doctiss. hoc credit esse *essentialissimum disputationis nostræ punctum.*

CAPUT

CAPUT V.

Separationem populorum fuisse factam propter Messiam, & in Messia desinere debuisse.

Circumcisio instituta ut separetur Israël à gentibus.

VIr Doct. ut probet hanc præsentem Judæorum calamitatem non esse pœnam rejectionis Messiæ, objicit, *quod alias Deus nihil de præsente hac calamitate populum suum monuisset.* Quod absurdum credit, & *non convenire cum providentia qua Deus semper circa populum occupatus fuit.* Respondi ego, id neutiquam absurdum esse; quoniam Deus populi Israëlitici, tanquam populi unici, fœdere ad cultum suum separati, curam gessit solummodo usque ad tempora Messiæ; quia propter Messiam populorum discrimen introduxit; quin & circumcisionem instituit, cum semen Abrahamo benedictum, per quod mystice Messias intelligebatur, promisit. Sane si consideremus *Cap.* XVII. *Geneseos*, in quo historia institutæ circumcisionis narratur, de eo neutiquam dubitari videtur: Deus dicit, se *fœdus suum stabiliturum* inter se & Abrahamum, & promittit Abrahamo, quod esset *pater futurus multarum gentium;* ideoque & nomen ejus *Abram* mutat in *Abraham*, & uxoris ejus nomen *Saraï* in *Sarah*: ab Abrahamo autem ejusque posteris fœdus postulat, ut circumcidatur ipse, tota ejus familia, omnesque ab ipso nasci-turi. Sane nullo alio id videtur factum fine, quam ut Abraham ejusque posteri, in circumcisione, quæ fit in membro genitali, semper pacti divini, quod Deus à sua parte stabiliverat, seu promissi de semine, memores essent. Per *semen*

autem illud, juxta sensum literalem, carnalis Abrahami posteritas admodum copiosa intelligitur; juxta sensum autem mysticum Messias sive Christus. In circumcisione ergo Judæi memores fuere promissi divini, sub quo sensu mystico Messias designabatur; licet mysticam illam significationem ante Messiæ adventum non distincte perceperint, neque in actu circumcisionis Messiæ mentionem fecerint. Inde tamen sequitur, quod, postquam advenit Messias, circumcisio sponte cessare debuerit, & cum circumcisione omnes ritus legales; Quia causa, ob quam instituta fuit, jam cessabat; nempe, ut certo constaret, Messiam ex familia cui promissus fuerat, esse enatum. Et ideo Deus adeo severe illius observationem præcepit, ut animam illius, qui circumcisus non esset, è populo abscindi voluerit, ne unquam intermitteretur; sed populus hoc indelebili signo manifeste ab omnibus aliis populis separaretur, neque unquam cum ipsis confunderetur.

Illi conjungi debent omnes ritus Mosaici.

Observandum autem, circumcisionem non solitariam à nobis considerari, sed una cum reliquis legis Mosaicæ ritibus, quorum fuit primarius, & qui ad omnium observationem quoscumque circumcisos, tanquam Sacramentum quoddam, obligavit. Deus itaque Abrahamo circumcisionem præcipiens, populorum discrimen introducere cœpit: postea varios per Legem Mosis ritus adjiciens, aliorum populorum ritibus non tantum dissimiles, sed & nonnullos directe contrarios, ad quorum observationem circumcisionis ritu obligabantur, discrimen illud populorum confirmavit, magisque conspicuum reddidit: Adeo ut, licet forte circumcisione sola à quibusvis gentibus

gentibus non fuerint ſecreti Iſraëlitæ, & forte quidam inter gentes etiam circumciſi, uti multi credunt (quod nunc inquirimus) jure tamen dicamus per circumciſionem diſcrimen illud factum, quatenus non tantum in circumciſione diſcriminis iſtius initium fecit Deus; ſed &, quatenus inter omnes ritus maxime eximius fuit, & ad reliquorum obſervationem omnes ex Iſraële oriundos validiſſime obligavit. Quod autem Iſraël circumciſionem, ut & reliqua ritualia, ut pactum divinum obſervare debuit, aſſertioni meæ non repugnat: Nam pactum illud divinum obſervare debuit, ut à reliquis gentibus diſcerneretur: atque ita pactum divinum ſervans, etiam Deo gratus fuit.

Quod Baptiſmum & Cœnam Dominicam attinet, quæ etiam à Chriſtianis juxta præceptum Jeſu Chriſti obſervantur, ſe coram Deo peccati reum conſtitueret, ſi quis ea expreſſe obſervare nollet; non quia actum omitteret, qui in ſeſe ſpectatus pars veræ ſanctitatis eſt, ſed quia nulla ſe præcepti divini reverentia duci oſtenderet, cui etiam in minimis parendum eſt. Longa autem alia eorum ratio eſt, quam circumciſionis aliorumque rituum Moſaicorum. Nam licet verum ſit, Deum voluiſſe ut per ritus illos populus Iſraël ſibi cultum præſtaret; voluit etiam ut cultus ille peculiaris eſſet populo ex Abrahamo Iſaaco & Jacobo oriundo, & ut per ritus illos, præſertim circumciſionis, conſtaret, eos ex proſapia horum Patriarcharum oriundos. Quod in Chriſtiana religione locum non habet. Illa enim non uni familiæ peculiaris, ſed omnibus gentibus communis eſt; ex illius profeſſione itaque poteſt quidem Chriſtia-

Quis uſus Baptiſmi & Cœnæ inter Chriſtianos.

 nus

nus discerni ab infideli, non autem ex qua gente sit oriundus. Quia autem Deus mundo constare voluit, Messiam ex familia cui promissus erat prodiisse, per ejusmodi ritum separationem illius familiæ ab aliis gentibus fieri voluit, qui nunquam deleri posset, quemque aliæ gentes non facile essent imitaturæ: & ut nulla gentium commixtio fieret, licet forte quædam unicum hunc circumcisionis ritum imitarentur, alios addidit ritus, gentium ritibus contrarios, ut ita Deo sanctificarentur, id est, ab aliis segregarentur, & cultui divino consecrarentur. Peculiarem enim sibi hunc elegisse populum Deus passim dicitur, *Deut.* VII. 6. XIV. 2. XXVI. 18, 19.

Separatio illa facta est propter Messiam.

Objicit autem Vir Doctiss. *Quod rex est propter populum, non populus propter regem.* Sed hac ratione non infringitur responsio mea. Non enim repugnat, regem esse propter populum, & interim eundem promitti certæ in populo familiæ, quod ex illa sit oriturus, & in illa regnum inchoaturus, atque ita porro in totum populum propagaturus; & propterea illam familiam certa quadam nota ab aliis discerni, ut semper omnibus constet, regem ex eadem illa familia, cui promissus est, ortum suum duxisse. Et hoc sensu familiæ illius separatio etiam propter regem facta est. Eodem modo Messias Rex est propter salutem totius generis humani; sed speciatim promissus, quod ex familia Abrahami sit oriturus, in ea regnum inchoaturus, atque ita porro propagaturus in omnes gentes per totum terrarum orbem. Hunc in finem, ut constet eum ex familia, cui promissus est, ortum, ea signo quodam indelebili ab aliis est segregata: Quæ segregatio cum propter

propter Messiam facta sit, etiam post Messiæ adventum sponte cessare debuit.

Prophetæ statum populi prædicunt usque ad Messiam.

Inde jam porro consequitur, Deum populi Israëlitici, tanquam populi peculiaris, & fœdere ad cultum suum ab aliis populis segregati, curam non gessisse ulterius, quam ad tempora Messiæ; & usque ad illa tempora omnes Prophetiæ pertingunt. Describunt quippe felicem statum omnium, qui Messiæ populus futuri sunt: Et quia gratia divina per Messiam exhibenda tanta est futura, ut, nisi homines præfracti sint, per eam omnes ad Deum sint convertendi, Deus describitur quasi omnes actu conversurus; & quia omnes eum recipientes summæ felicitatis sunt futuri consortes, etiam omnes generatim describuntur, quasi eam felicitatem consecuturi: Quæ promissio, licet conditio resipiscentiæ expresse addita non sit, tamen non sine illa accipienda est. Neque id insolens est Deo, aliquid promittere non expresse addita conditione, cui tamen conditionem annexam esse voluit. Exemplum habemus in promissione introductionis in terram Canaan, factæ illis, qui tamen ob infidelitatem in deserto ceciderunt: *Num.* XIV. 30. ubi Deus dicit, ipsos *ob inobedientiam non ingressuros terram, super qua levaverat manum suam, quod in ea ipsos habitare faceret:* intellige, nisi refractarii sint, ut eventus docuit; quæ tamen conditio expressa non fuit. Similia exempla habemus 1 *Sam.* II. 30. in Eli, & *cap.* XIII. 13, 14. in Saule, ubi licet conditio expressa non fuerit, inclusa tamen fuit. Cum itaque ad Messiam usque populi separationem durare Deus voluerit, & sub Messia omnes gentes cum Israële coalescere in unum populum; non etiam

etiam mirum videri debet, quod Deus ſpeciatim non prædixerit per Prophetas, quid illis in populo, qui Meſſiam eſſent rejecturi, eventurum foret; ſed id reſervaverit Meſſiæ, & Prophetis Novi Teſtamenti ab ipſo mittendis.

Nulla in ſententia mea eſt repugnantia.

Quomodo autem *ſententia mea in verbis implicari videatur*, uti Vir Doctiſſ. contendit, ego neutiquam videre poſſum. Quæ enim eſt repugnantia, quod Deus Judæos incredulos ob infidelitatem in Meſſiam rejiciat, & pro populo ſuo dilecto amplius non habeat, quamdiu in infidelitate ſua perſeverant; ſed gentes in Chriſtum credentes in illorum locum aſſumat, & cum iis qui ex Judæis crediderunt in unum populum conjungat; & nihilominus decreverit, reſpectu Patrum ex quibus orti ſunt, certo quodam tempore gratiam ſuam erga eos renovare, & luculentam præbere occaſionem, ut ab induratione ſua liberentur, & Meſſiam ſuum nimis diu rejectum tandem agnoſcant, atque ita ſalutem conſequantur? Nulla hic eſt repugnantia. Sequitur quidem, Deum non ita abſolute eos rejeciſſe, ut nunquam eos ad reſipiſcentiam admittere nolit: non autem, quod dum & quamdiu Chriſto infideles ſunt, dilectus Deo populus maneant.

CAPUT VI.

De præſenti Judæorum diſperſione, & qua ratione in ea ut populus ſeparatus ſubſiſtant.

Pœna vel eſt totius populi, vel privati cujuſque.

HIc porro prolixum Vir Doct. inſtituit diſcurſum, quo probare contendit, diſperſionem hanc Judæis non obtigiſſe propter infidelitatem in Meſſiam:

Messiam: Qui discursus hæc complectitur: *Judæos, quamdiu legem Mosis servant, afflictiones & dispersionem sustinere: quando autem deserta lege alteri se addicunt religioni, qualiscunque illa sit, sive Ethnica, sive Mahomethana, sive Papistica, sive etiam revera sint athei, statim communem populi Judaici miseriam evadere, & eandem cum religionibus illis & populi quibus miscentur fortunam experiri.* Inde concludit, *Judæos adhuc à Deo ut populum peculiarem conservari, & paterne castigari, ut tandem gloriose in terram suam restituantur.* Verum respondeo; agnoscere hic debere Virum Doctiss. discrimen, quod ipse antea bene observavit, inter Judæos, quatenus antea constituerunt per separationem divinam, & adhuc constituere volunt, populum quendam & rempublicam ab aliis totius terræ populis separatum: & inter Judæos, quatenus singuli seorsim spectantur. Deinde & inter judicium quod Deus exercet in hoc seculo; & inter judicium illud universale, quod Deus exercebit in seculo futuro. Singuli seorsim à Deo in seculo futuro, una cum omnibus hominibus judicabuntur, Deusque in illo judicio singulis pro ratione fidei ac operum suorum retributurus est. Et hoc judicium potissimum & ante omnia spectandum est, quando de judicio divino agitur. Spectati vero ut populum & rempublicam constituentes, proprie judicantur in hoc seculo, & ob peccatum toti genti commune: Pœnaque illa non tam est singulorum, quam proprie totius gentis, & singulorum non alia ratione, quam quatenus considerantur ut partes gentem istam constituentes. Oportet itaque grave aliquod esse crimen, aut crimina, toti genti commune, ob quod ea diuturnam hanc dispersionem sustineat. Nos

Causa pœnæ populi est rejectio Jesu.

Nos Christiani dicimus, præter alia peccata, ipsis cum reliquis hominibus communia, crimen populi universale esse rejectionem & crucifixionem Messiæ, gratia divina ipsis ad salutem suam missi.

Jesus est rejectus à toto populo, generatim.

Respondet Vir Doct. *crucifixionem Jesu fuisse tantum crimen judicum illius temporis, & paucorum qui Hierosolymis vixerunt.* Resp. 1. Fuit crimen supremi Senatus Judæorum, qui in judicio suo totum repræsentat populum. 2. Populus Judaicus judicium illud approbavit, non tantum incolæ Jerusalem, sed & ex omnibus civitatibus & regionibus, qui illuc ut Pascha celebrarent confluxerant. 3. Post resuscitationem Jesu Christi Apostoli missi sunt ad omnes Judæos, in quascunque gentes dispersos, iisque Evangelium prædicarunt, idque divinissimis miraculis confirmarunt: Verum tantum abest, ut id receperint, & Senatus sui crimen condemnarint, ut *Apostolos pugnis & verberibus* (ut ipse ait Vir Doct.) *è Synagogis suis exturbarint*, quin & acerrime persecuti sint; atque ita approbatione judicii, quod Senatus ipsorum contra Jesum Christum tulit, ejusdem se reos constituerunt. Neque eversa est Judæorum respublica, nisi postquam Evangelium omnibus quaquaversum Judæis prædicatum, & ab iis rejectum esset; ne quisquam se ob alterius crimen, aut totum populum ob Hierosolymitanorum solummodo crimen (uti hic facit Vir Doct.) puniri conqueri posset. Idque juxta vaticinium Servatoris nostri Jesu Christi, *Matth.* XXIV. 14. *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe* (quousque nempe Judæi sunt dispersi) *in testimonium omnibus gentibus:* (quod nempe non ob crimen solum Hierosolymitanorum, sed totius po-

puli

puli inter omnes gentes disperſi, templum & respublica evertatur) *& tunc veniet conſummatio.*

Et provoco ad Viri Doctiſſ. & omnium Judæorum conſcientiam, an non & ipſi ſententiam Synedrii ſui contra D. Jeſum latam etiamnum approbent? Sane contendit Vir Doct. *Quæſt. III. Num. VII. pag.* 183. 184. *Quæſ. IV. Num. II. pag.* 201. *D. Jeſum in ſe ipſum, ut verum Deum Iſraëlis fidem exegiſſe, Dei omnipotentiam ſibi arrogaſſe, ſe Deo æqualem prædicaſſe, & quidem falſo.* Provoco nunc ad ipſius conſcientiam: an exinde alia poſſit deduci ſequela, quam ipſum jure à Synedrio eſſe damnatum? Quin imo Vir Doct. ad *Quæſt. III. Num. VIII. pag.* 185. *& ſeqq.* contendit, *Prophetam* (imo ipſum Meſſiam) *ſi ſeipſum Deum Iſraëlis eſſe affirmaſſet* (quod hic Domino Jeſu adſcribit) *& plurimis confirmaret miraculis, jure eſſe lapidandum.* Itaque & approbatione ſua Vir Doct. etiam ſe criminis, ſi quod in judicio iſto eſt, quod ſane maximum eſt, participem facit. Quod vero Vir Doct. addit, quod *de Chriſti morte certam huc uſque notitiam non habuerint Judæi, ac proinde an juſta vel injuſta fuerit, penitus ignorent*, uti &, quod ad *Quæſt. primum Num. IV. pag.* 102. ait, quod *Judæi Chriſtum nec percuſſerint, nec malum aliquod inflixerint, ſed Romani*, non credo ipſum ſerio dicere, ſed quia judicavit aliquatenus argumento ſuo inſervire: Cum ſi illius rei, crucifixionis profecto Jeſu Chriſti certa & minime fallax notitia habeatur. Nec convenit cum iis, quæ, pro more ſuo oblitus eorum quæ alibi ſcripſit, in ſcripto ejus leguntur ad *Quæſt. III. Num. V. pag.* 181. ubi expreſſe dicit, quod Judæi *Chriſtum crucifigendum tradidere*, &, *Romanorum potentiam timentes*,

Condemnationem Jeſu Chriſti hodierni Judæi approbant.

mentes, *eum ipsis puniendum dedere.* Si autem ignorant, an justa fuerit ejus cædes, aut injusta, præcipites nimis sunt hodie in eo, ut falso propheta, condemnando, seu rejiciendo. Quod vero præmittit, Judæos *ex Josepho & suis antiquis scire, quod eo corrupto tempore, labente jam Republica, aliqui seductores & falsi Prophetæ, qui populum commovebant, fuerunt à Romanis variis suppliciis interfecti, quorum sequaces profugi per Samariam, Idumæam, & alias regiones vagabantur:* Eo ipso animum suum qualis sit contra Dominum Jesum, utcunque eum passim sollicite tegere conatur, nimis manifeste prodidit. Quoniam enim ignorantiam prætendens eorum quæ Christo contigerunt, ait, *illo tempore fuisse seductores & falsos prophetas qui populum commovebant*, eo ipso Dominum Jesum, siquidem nos eum illo tempore crudeliter interemptum affirmamus, seductorum & falsorum prophetarum, qui populum commovebant, non minimum fuisse insinuat, & ut talem merito supplicio affectum. Et quicquid animum suum dissimulare conatur, nimis aperte hic eum prodit, & se speciatim D. Jesum designare indicat, dum ait, *eorum sequaces profugos per Samariam, Idumeam, & alias regiones vagatos esse:* Quod in D. Jesu discipulos esse dictum vel ipsi cæci videant. Quare non est, quod Vir Doct. tam aperte D. Jesum ut seductorem condemnans, populum suum ac majores, per quorum traditionem odium contra D. Jesum tenellis filiorum animis instillatur, à cæde D. Jesu insontes esse prætendere possit.

Cur non & alii populi Christum rejicientes perinde puniantur.

Sed quærit Vir Doct. *cur non & aliæ gentes, quæ Mahometismum & Gentilismum profitentur, & non minus Christianis sunt infensæ quam Judæi, ob crimen*

istud

iſtud non æqualiter puniantur, ac Judæi? Reſp. 1. Quod Mahomethanos attinet, licet infeſti ſint Chriſtianis, non tamen Chriſtum blaſphemant; verum illum ut Prophetam eximium & Deo maxime charum in pretio habent; licet illi ſuum Mahomethem præponant: Alia itaque longe eorum quam Judæorum eſt ratio. 2. Quod omnes ſimul attinet, omnium longe diverſa quam populi Judaici eſt conditio. Quod antequam oſtendamus, paucis præmonendum eſt: Quod, ſicut excidium populi iræ divinæ contra illum ſignum eſt, non perinde populi illius terrena felicitas amoris divini ſit indicium. Tolerat ſiquidem Deus impios, imo iis aliquando ut flagellis utitur, quibus alterius populi, non quidem gravius, fortaſſe minus, attamen vere peccatoris, impietatem ulciſci cupit: Illis ergo felicitatem largitur, non ut ſibi dilectis, ſed iræ ſuæ executoribus, & impii populi quem punire vult carnificibus; donec tandem ipſi ſcelerum ſuorum menſuram impleant, & eo, quo Deo ſupremo omnium judici viſum eſt, tempore eorum pœnas luant. Licet ergo gentes illæ floreant, non propterea ſequitur Deo eſſe gratas. Hiſce præmiſſis, dico peculiarem gentis Judaicæ eſſe rationem. Deus in Abrahamo gentem illam ſibi ſegregavit ab omnibus aliis terræ populis; in eaque purum ſui cultum inſtituit, illius populi, ut ab aliis ſeparati, ſtatui accommodatum. Promiſit illi populo Meſſiam, ſub quo omnes gentes ad veri Dei notitiam eſſent perducendæ, diſcrimen illud populorum abolendum, & ex Judæis & gentibus una erigenda Eccleſia. Populus ille, (quem Deus per Moſen & Prophetas paſſim incuſat, quod

duræ cervicis fuerit) variis peccatis, quin & idololatria, graviſſime ac ſæpius Deum offendit: Prophetas ad ſe miſſos indigne tractavit ac contumelia affecit. Tandem in captivitatem ſeptuaginta annorum Babylonem eſt abductus. Exinde gratia divina liberatus, in nova ſcelera relapſus eſt, ac, ad complementum menſuræ impietatis ſuæ, Meſſiam ad ſe miſſum ut blaſphemum condemnavit. Ad pœnitentiam invitatus ab Apoſtolis ipſos flagris cecidit, ejecit, perſecutus eſt, ſeque inſanabilem oſtendit. Quid ſimile in ullo populo reperies? Adde, quod Deus, ut oſtenderet ſe populorum diſcrimen nunc velle abolitum, templum totamque remp. evertit, noluitque ut populus ille contumax ulterius ut populus ſibi peculiaris & præ aliis dilectus glorioſe ſubſiſteret.

Cur Judæi participes ſint ſortis illius populi, ad quem tranſeunt relicto Judaiſmo.

Hinc jam per ſe patet ratio, cur Judæi, relicto Judaiſmo, & ad quamcunque religionem tranſeuntes, non amplius communem populi ſui calamitatem ſuſtineant, ſed communem cum populo, cui ſe adjungunt, in hoc mundo ſortem experiantur: Quia quæcunque pars populi, neceſſario particeps eſt commodorum vel incommodorum toti populo communium; & quicunque ſe à populo, cujus pars fuit, ſegregat, & alii ſe adjungit, etiam à communi populi illius ſorte eximitur, & commodorum populi, cui ſe partem facit, fit particeps. Inde tamen non ſequitur, ſi qui ſint impii, aut etiam, quod diffiteri nolim, athei, quod Deo gratiores ſint, quam cum eſſent Judæi; mutatio enim illa ſtatus in hac terra vel felicioris vel infelicioris, amoris vel odii divini ſignum non eſt erga hunc aut illum in particulari:

culari: Sed pro ratione majoris vel minoris impietatis Deo etiam plus minusve exosus est, illiusque condignam in futuro seculo pœnam sustinebit.

Atqui, ait Vir Doctiss. *sic Judæi conditionis forent deterioris, quam ejusmodi impii homines, quia in hac & in altera vita pœnas luent.* Resp. Pœnæ, quas in hac vita luunt Judæi, sunt pœnæ populi totius, non proprie privatorum. Miseria populo toti est, extorrem esse è patria sua, alterius imperio subjectum, nullamque habere Rempublicam suo jure suisque legibus constitutam. Verum quod privatos, seu unumquemque è populo attinet, potest conditio eorum extra patriam non minus esse felix & commoda quam in ipsa patria. Et sane, si singulorum inter Judæos conditionem inspiciamus, omnia quibus alii gaudent ipsis concessa videbimus. Divitias & reliqua hujus vitæ commoda pari cum aliis hominibus sorte & mensura possident, & si qua sit differentia, opulentiores ipsis, inter quos vivunt, Christianis nonnunquam reperiuntur: replentur voluptatibus hujus carnis; nullumque est voluptatis genus quo se destitutos conqueri possint. Videamus communem Judæorum in hac civitate sortem: an miserior Judæi generatim spectati quam Christiani, respectu hujus vitæ commodorum, est conditio? Ita & in aliis regionibus: Quin & in ipsa Hispania, ubi inquisitio viget, an non divitiis abundant, genio indulgent, vitam in deliciis degunt, adeo quidem, ut licet ab inquisitione tuti non sint, tamen inde, præter paucos, forte magis quam reliquos periculo expositos, avelli nequeant? Quin & *in variis regionibus*, uti Vir Doct. ait, *Judæi parum minus quam omnimoda libertate gaudent.*

An conditio Judæorum deterior sit, quam aliorum impiorum.

gaudent. & ad *Quæst. III. Num. IV. pag.* 176. ait. *Nec sumus semper adeo abjecti, ut plurimi Christiani nobis non invideant. Fere omnes reges Christiani nostris hominibus pro principalioribus officiis agendis utuntur.* Et quæ ibi plura addit. Quæ illos premit miseria, totius populi, quatenus populum constituunt, communis est.

Non habentur adhuc à Deo populus separatus ac dilectus.

Sed *exinde liquet*, ait Vir Doct. *quod ut peculiaris populus à Deo adhuc habetur, & speciali providentia ab eo affligitur, & ut affligat & postea redimat, divinitus conservat, & separatum ab omnibus subsistere vult.* Ego fateor quidem, aliam illius quam reliquorum populorum esse conditionem: Non autem, quod Deus eum adhuc habeat ut populum peculiarem & sibi præ reliquis dilectum, quemque separatum ab omnibus aliis populis subsistere vult: Quoniam, uti vidimus, Deus populorum discrimen jam abolevit. Quod itaque populus ille nunc etiamnum separatim subsistit, non est, quia Deus separationem hanc approbat; sed quia ille separatus esse vult, & separationem, quam Deus abolitam cupit, per inobedientiam suam continuare. Quia itaque sua separatione non solum se ab Ecclesia Dei, ad quam fœderis sui promissa pertinere Deus nunc declaravit, segregat, ac cum ea nihil commune habere cupit; sed & se solum Dei populum dilectum, & præ aliis mundi nationibus Deo charum ostentare cupit, Deus ob ingratitudinem tantam erga se & Messiam à se missum, populum istum rejecit, & pro populo suo habere non vult: sed in exemplum omnium gentium punire, ideoque inter omnes gentes dispergere, ut ostendat illum, ut populum & corpus politicum constituentem, quamdiu

quamdiu in contumacia ſua perſeverat, conſervari ſolummodo in pœnam, ut impietatis ſuæ ſupplicium luat. Iſta autem rejectio non ita eſt abſoluta, ut ſit ſine omni ſpe reſtitutionis; ſed propter patres ipſorum Abrahamum, Iſaacum & Jacobum, &c. quorum pietas Deo ſummopere grata fuit, conſtituit Deus, poſtquam plenitudo gentium in Eccleſiam intraverit, novam ac majorem illis offerre gratiam; non ut in terram ſuam reducti & priorem rempublicam conſtituentes totum cultum ceremonialem, prout à Moſe inſtitutus fuit; denuo obſervent: Sed ut Chriſtum ejuſque fidem amplectantur; cujus virtute plurimi procul dubio depoſita infidelitate Chriſto nomen daturi, atque ita denuo Eccleſiæ ſeu populo Dei inſerti per fidem in J. Chriſtum, unicum totius mundi Servatorem, ſalutem conſecuturi ſunt. Recte ergo dixi, quod poſt revelatum Evangelium Deus populum ſuum Meſſiæ regendum tradidit, declaravitque illos ex populo Judaico, qui in Chriſtum credunt, una cum credentibus ex quacunque gente, ſuum eſſe populum, cui deſtinata ſit ſalus: incredulos vero in populo Judaico, qui hactenus populus ipſius peculiaris fuit, non amplius in populo cenſeri, & in contumaciæ ſuæ pœnam, quatenus peculiarem adhuc populum conſtituere cupiunt, omnibus in exemplum graviſſime puniri. Et cum id per Meſſiam quem miſit effectum det, recte dixi, quod populum ſuum Meſſiæ regendum tradidit. Reductio enim illa Judæorum in terram Canaan, & reſtitutio cultus ritualis ſub Rege Meſſia, cui omnes nationes terræ obedire debent, & eandem religionem amplexi Deum Iſraëlis in templo Hieroſo-

 lymitano

lymitano colere, prout ad literam promissiones de Messiæ regno intelligit Vir Doctiss., plane impossibilis est. Nam si omnes populi terræ observare debent legem Mosaicam, quomodo possibile erit, omnem sobolem masculam ter in anno coram Deo Hierosolymis comparere? Cogita locorum distantiam, & colentium numerum, & videbis, centesimam hominum partem non posse congregari, ut rite & secundum præcepta Mosaica Pascha celebrare possit; multo minus omnes illi, quos Vir Doct. exspectat, Messiæ subditi.

Dispersio præsens est prædicta per D. Jesum, *Luc.* xxi. 24.

Quare quæ nunc populo Judaico, quatenus populo separato, eveniunt, non per Veteris Testamenti Prophetas, quorum vaticinia ad Messiæ usque tempora tantum pertingunt, & felicem eum recipientium statum describunt, prædicta sunt: (Omnia enim ab ipsis prædicta captivitatem concernentia ante ostendimus olim impleta, & quidem secundum literam & significationem propriam verborum, prout à Prophetis accipi solent:) sed à Domino Jesu, qui non tantum horribile Hierosolymæ, cum adhuc floreret & nemo ejus casum ne suspicaretur quidem, excidium prædixit; sed & præsentem hanc populi calamitatem plene descripsit, *Luc.* xxi. 24. *Et cadent in ore gladii; & captivi ducentur in omnes gentes, & Jerusalem calcabitur à gentibus; donec impleantur tempora nationum.* Adeo ut præsens populi Judaici status & miseria, quousque Christo increduli sunt, indubitatum divinitatis Evangelii sit documentum.

Sensus *Rom.* xi. 25, 26.

Addidit Apostolus Paulus *Rom.* xi. 25, 26. distinctiorem Prophetiam, de nova gratiæ oblatione Judæis post introitum gentium in Ecclesiam à Deo

Deo exhibendæ, per quam converti & salvari possent. Quod non dixit Apostolus, uti Vir Doctiss. criminatur, *quia videbat, quod illa redemtio absque Israëlis felicitate, omnino, à promissa per legem & Prophetas differebat, nec adhuc cum ea similitudinem aliquam habebat; ut satisfaceret gentibus non ita in sacris literis instructis*: Nullo modo: nam in eadem illa Epistola admodum nervose contra Judæos disputat, & omnibus ipsorum objectionibus solidissime respondet, nihilque in hac spirituali Christi redemtione, gentium fidelium in populum Dei assumtione, & Judæorum ob infidelitatem rejectione, esse ostendit, quod non optime cum promissis divinis conveniat: Sed id dixit ex certa revelatione, qua ipsi Dominus mysterium hoc præ aliis revelaverat, & ut cohiberet gentium elationem animi, ne se supra Judæos efferrent, quasi ipsis in locum Judæorum adscitis, ita penitus & in sempiternum Judæi essent rejecti, ut nulla unquam restitutionis in gratiam Dei spes superesset. De terreno autem regno ne verbum quidem occurrit apud Apostolum.

Quomodo Judæi adjungendi sint, non gentibus, sed Judæis.

Sed Objicit Vir Doct. *hac ratione Israëlem adhæsurum populis terræ, cum contrarium Prophetæ prædicant, quod gentes tempore redemtionis sint adhæsuræ Israëli.* Sed hæc facili negotio conciliari possunt. Evangelium primo prædicatum fuit Israëli: Licet primores ac eorum exemplo maxima populi pars id rejecerit, non exiguus tamen credentium fuit numerus ex Judæis, qui primitivam constituerint Ecclesiam Christianam. Ad hanc Ecclesiam, ex solis Judæis collectam, aggregati sunt fideles ex gentibus, & cum illis coaluerunt in unum populum Dei seu Ecclesiam, juxta Pro-

phetarum vaticinia, & Israëli sunt inserti. Postquam autem plenitudo gentium in Ecclesiam intravit, Deus respiciet denuo Judæos hactenus incredulos, & ob incredulitatem rejectos, ac nova atque abundantiore gratia illustratis luculentam dabit occasionem in Christum credendi, ut per fidem denuo Ecclesiæ illi ad quam gentes sunt congregatæ inserantur. Sic non proprie adjunguntur gentibus, sed Ecclesiæ ex Judæis collectæ, cujus rex ex stirpe Davidis est caput, & ad quam etiam gentes congregatæ sunt.

Æqualis data est gratia Judæis ac gentibus.

Sed putat Vir Doctiss. *non id esse magni momenti, prius vel posterius Evangelium annuntiatum esse; sed totum negotium consistere in gratia ad credendum efficace, quam Deus Judæis non dedit, potius gentibus, uti Christiani credimus.* Sed vero, quid de gratia illa efficace statuendum sit, antea vidimus. Major gentibus data non est gratia, quam Judæis; quod vero gentes promptiores fuere ad credendum quam Judæi, in causa fuit major in Judæis perversitas & animorum obstinatio, qua se obfirmabant, ne hominem à Synedrio suo ut blasphemum damnatum, ac ignominiosa crucis morte peremptum, Messiam crederent à Deo missum, ejusque miracula, quod summæ impietatis fuit, potius dæmoniorum principi adscriberent, quam virtute Dei facta agnoscerent. Eadem obstinatio in causa fuit, cur *Apostolos verberibus ac pugnis è Synagoga ejicerent*, licet ipsorum miracula, Mosis, quæ in eductione ex Ægypto facta sunt, longe superaverint, uti antea vidimus. Illam itaque gratiam, qua multi ex Judæis & postea gentes conversæ sunt, primum populo Judaico fuisse exhibitam, neque translatam ad gentes, nisi

nisi postquam à populó generatim fuit rejecta, magnum est privilegium. Eo enim Deus ostendit, bona Evangelii, quæ Messias adferebat, prius destinata Judæis, & non communicanda gentibus, nisi postquam Judæi per fidem in Messiam illorum fuissent participes facti. Cum vero per infidelitatem ea respuissent, gratia ita indigne conculcata ab ipsis fuit ablata ac translata ad gentes. Videmus hic in omnibus magnum Judæorum præ gentibus privilegium.

CAPUT VII.

De sensu Prophetiæ Danielis *Cap.* IX. *vers.* 24, 25, 26, 27.

TAndem addidi, ut etiam ex Prophetis Viri Doctiss. objectionem diluerem, Messiæ mortem etiam à Prophetis fuisse prædictam. Hunc in finem duo allegavi loca, *Esa.* LIII. & *Dan.* IX. Regerit hic Vir Doct. quod antea dixerim, *Deum Messiam terrenum revelasse, & quod oportuerit, ut sic populus intelligeret & crederet.* Quid & quo sensu dixerim, in præcedentibus fuse declaravi. Inde colligit, quod sequatur, *Judæos illos textus aliter intellexisse, ac nunc ab ipsis exigitur; aut quod utrumque compatibile crederent, terrenum Messiæ regnum, & summam illius à populo despectionem, & infandam necem.* Resp. Quoniam Judæi terrenum Messiæ regnum exspectarunt, manifestum est, quod loca illa non plene nec perfecte intellexerint, sed obscuritatem in eo deprehenderint, ex qua plene se extricare non poterant: Neque id mirum; cum ea Prophetiarum sit natura, ut ante sui impletionem aliqua laborent obscuritate, quæ

Sensus *Esa.* LIII.

per earum impletionem, quæ certissima Prophetiarum interpretatio est, tollitur. Exspectarunt ergo Messiæ regnum terrenum; legerunt Prophetias de Messiæ morte: agnoverunt hic difficultatem, & hæsitarunt circa genuinum Prophetiarum sensum, cujus evolutionem statuto tempore per ipsarum impletionem à Deo exspectarunt. Omnibus autem impletis, jam, si præjudicia deponunt, rectius genuinum Prophetæ sensum, ejus verba conferendo cum eventu, qui ipsis (teste ipso Viro Doct. ad *Quæst. I. Num. IV.*) exactissime respondet, dijudicare & agnoscere possunt.

Et *Dan.* IX. 24, 25, 26, 27. Quod ipsa loca attinet; in præcedentibus refutata sunt, quæ Vir Doct. contra *Esa.* LIII. *Cap.* excepit, & hic repetit. Itaque hic considerabimus solummodo nobilem illum locum *Dan.* IX. 24, 25, 26, 27. *Septuaginta hebdomades decisæ sunt super populum tuum, & super civitatem sanctitatis tuæ, ad consumendum prævaricationem, & ad sigillandum peccata, & ad expiandum iniquitatem, & ad adducendum justitiam seculorum, & ad sigillandum visionem, & Prophetam, & ad ungendum sanctitatem sanctitatum. Et scies & intelliges ab exitu sermonis ad reverti faciendum, & ad ædificandum Jerusalem usque ad Messiam ducem hebdomadæ septem & hebdomadæ sexaginta duæ, & redibit, & ædificabitur platea & fossa, & in angustia temporum. Et post hebdomadas sexaginta & duas excidetur Messias, & non ei: Et civitatem & sanctitatem corrumpet populus ducis venturi, & finis ejus in innundatione, & usque ad finem belli decisæ desolationes. Et roboravit pactum multis hebdomada una: & dimidio hebdomadæ cessare faciet sacrificium & munus, & super alam abominationum stupefaciens, & usque ad consummationem,*

nem , & decisam effundet super se obstupescentem. Quo Christiani non tantum Messiæ mortem , sed & definitum tempus intra quod à Deo mittendus fuit , prædici contra Judæos constanter urgent.

Objicit hic primo Vir Doctiss. discrepantes Doctorum Christianorum de genuina loci hujus explicatione sententias. Verum supposito id ita se habere , quid exinde concludet ? Locum hunc de Messia nihil quicquam prædicere ? Sine ullo fundamento. Non enim Christiani dubitant , an in Prophetia Danielis prædicatur tempus intra quod Messiæ adventus determinatus fuit , & ipsius cruenta mors : in eo omnes consentiunt : Sed hærent , unde hebdomadarum initium sit sumendum : Quia enim Angelus dicit *septuaginta hebdomadas esse definitas super populo* , earumque initium inchoandum ab exitu verbi ad reædificandum Jerusalem ; duplex autem ad reædificationem mandatum prodiit , unum à Cyro , alterum ab Artaxerxe , incerti sunt , à quo mandato numerandi initium faciendum sit : Difficultatem auget , quod plures eo nomine inter Persas regnaverint reges ; & historia sacra , quæ hic brevis admodum est , ex collatione cum historia profana , non ita facile illustrari potest. Unde sequitur discrepantes etiam esse debere sententias de exacto harum hebdomadarum fine.

Discrepantia Christianorum circa initium & finem hebdomadarum.

Verum non minor est Doctorum Judæorum de genuina hujus Prophetiæ interpretatione sententiarum discrepantia : Quia enim hic per *Messiam* illustrem illum Messiam filium Davidis intelligi nolunt , neminem , cui quæ in hac Prophetia prædicuntur applicari possint , reperire queunt. Hinc in sententias valde diversas aberrarunt.

Judæorum, circa Messiam ibi prædictum.

Rabbi

Rabbi Salomon intelligi vult Cyrum, & poſtea, mutata opinione, Agrippam: Rabbi Levi ſummum Sacerdotem Jehoſuam: Rabbi Aben-Eſra Nehemiam. Rabbi Saadiah Gaon, Darium. Vir Doctiſſ. aliam, uti mox videbimus, explicationem excogitavit. Verum quicquid ſit de Doctoribus Chriſtianis, omnes conſentiunt, circa nativitatem aut mortem Domini, aut excidium urbis ac templi, haſce hebdomadas terminari.

Interpretatio Viri Doct.

Et Vir Doct. ipſe locum ita interpretatur, *totum hoc tempus Iſraëli conceſſum ut reſipiſceret*, &c. *& ſic Scriptura Prophetica de univerſali populi redemtione impleretur*: Quæ univerſalis redemtio cum per Meſſiam peragenda ſit, quomodo evadere poteſt, non etiam hic Meſſiam reſpici; & ſicut Deus determinavit ſeptuaginta hebdomadarum ſpatium, quo elapſo *univerſalis populi redemtio* debuit peragi, non etiam ſimul intra illud ſpatium determinaverit Meſſiæ adventum, ſine quo redemtio illa fieri non potuit? Et hoc eſt quod nos Chriſtiani ſemper ex hoc loco contra Judæos urgemus. Sed addit Vir Doctiſſ. *Deus etiam prædixit, quod cum populus aliter facturus eſſet, ac Deus exigebat, aliter ei etiam debebat contingere*: *quod per capitis ſeriem uſque ad extremam ruinam depinxit*. Poſſem hic jure regerere, quod Vir Doct. in initio hujus *Num. VI.* mihi objicit: *Certe non fuit chariſſimo populo peculiaris favor, ipſi concedere ſpatium quingentorum circiter annorum intra quod reſipiſcentiam ageret, totum negotium conſiſtebat in gratia efficaci, cujus virtute infallibiliter ad reſipiſcentiam adducti fuiſſent: hanc autem Deus illi non dedit; ſed ſolummodo inefficacem, qua conceſſa ineffabiliter in peccatis abſque reſipiſcentia perſeveraturum eſſe ſciebat.* Cum itaque, ut

ut ex eventu liquet, Deus decreverit (juxta explicationem Viri Doctiss.) non nisi inefficacem illi dare gratiam, quomodo tempus illud ad finiendum peccatum & prævaricationem datum fuit; cum potius, juxta hanc sententiam, indultum sit, ut interea peccata sua populus augeret, & defectu gratiæ divinæ efficacis impietatis suæ mensuram implens ad excidium summopere deplorandum præpararetur?

Unctus non hic significat primum post reditum sacerdotem.

Verum ut Prophetiæ hujus sensum penitus percipiamus, inquirendum, quis hic per *Messiam* intelligatur. Per *Messiam ducem* Vir Doct. ait *Danielem non intelligere Messiam filium Davidis, sed primum Sacerdotem, qui cum & post Nehemiam regnavit, utrumque jus & Ecclesiasticum & quasi Regium in populum exercens; qui ideo vocetur* DUX & UNCTUS: *Quo mixto Sacerdotum regimine populus per sexaginta duas hebdomadas variis cum fortunis perseveravit; tandem in medio septuagesimæ ultimo Sacerdote Ananeo occiso, additur*, & non ei, *id est, non amplius successor aliquis fuit; isque appellatur simpliciter* unctus, *non* princeps, *quippe jam à pluribus annis regiam potestatem Herodiana domus occupaverat*. Multa in hac explicatione supponuntur, quorum quædam veritati historiæ manifeste contraria sunt, quædam valde incerta, & probatu impossibilia. Primo enim per *Messiam ducem* intelligit primum Sacerdotem, eumque ait cum Nehemia, post elapsas septem ab egressu verbi ad reædificandum hebdomadas, regnasse. Atqui primus Sacerdos fuit Jesus seu Josua, qui rediit cum Sorobabele, & mox, cum populus rediisset, Pontificatum gessit; *Esd.* III. 2. v. 2. Nehemias autem invenit Eliasibum Pontificem, *Nehem.* III. I.

qui

qui fuit tertius, & Jesu nepos, *Nehem.* XII. 10. Non ergo juxta Viri Doctiss. explicationem, primus Sacerdos post elapsas septem hebdomadas demum restitutus est, nec proinde hic intelligi potest, per *Messiam ducem.*

Nec is habuit cum pontificatu quasi jus regium.

Secundo, ait, *primum illum Sacerdotem, & omnes eum sequentes, spatio sexaginta duarum hebdomadarum jus Ecclesiasticum & quasi regium simul in populum exercuisse.* Atqui primi illi Sacerdotes longa serie splendore illo quasi regio plane destituti fuerunt: Vixerunt subjecti imperio regum Persarum, & postea Syro-Macedonum: Illud imperium demum initium sumsit in Machabæis; uti in *Josepho lib.* XI. XII. XIII. *Antiq. Judaic.* clare legere licet: Atqui inter Nehemiam & Judam Machabæum intercesserunt circiter trecenti anni. Hæc itaque Viri Doct. explicatio nullo modo cum historiæ veritate conciliari potest. Ne jam addam, non posse cum communi Judæorum opinione de duratione templi secundi hunc Viri Doct. calculum componi. Statuit enim post elapsas septem hebdomadas, ad necem usque ultimi Sacerdotis elapsas sexaginta duas hebdomadas cum dimidia, & in fine ultimæ templum excisum: intercesserunt ergo inter templi restaurationem (etiamsi concedamus illud eo demum anno reædificatum) & ejus excidium sexaginta tres hebdomadæ, seu anni quadringenti quadraginta & unus: Communis autem Judæorum opinio fert, quam etiam recenset Rabbi David Gantz in sua Chronologia sacro-profana, ad ann. IↃ CCCXXVIII. millenarii quarti, templum secundum stetisse annis quadringentis & viginti: Itaque discrimen hic est annorum viginti & unius. Non hoc annotarem,

rem, nisi Judæi, quando de hac prophetia contra Christianos disputant, ita morose urgerent, ipsum annum præcise indicandum esse quo hebdomadæ hæ finiantur, contendantque, nisi illæ præcise eodem anno quo Christus occisus est, finiri comprobentur, nihil exinde concludi posse. Itaque ut & perinde ipsorum calculus exacte respondeat, æquum est. Quæ omnia hanc Viri Doct. interpretationem evertunt.

Explicationes Viri Doct. refelluntur.

Sed & alia sunt in illius explicatione valde obscura, incerta ac dura. Ac primo quidem, quod per *Messiam ducem* velit significari alium, quam per *Messiam* simpliciter nominatum: Cum orationis non interrupta connexio omnino unum eundemque significari suadeat. Si dicat, unicuique diversum temporis intervallum attribui, unum dici compariturum post *septem*, alterum exscindendum post *sexaginta duas* hebdomadas: Dico id ex textu probari non posse: sed commodius utrumque numerum in unum debere conjungi, ita ut ab egressu verbi usque ad Messiam elapsuræ dicantur hebdomadæ septem & sexaginta duæ. Neque hoc abhorret à Prophetarum stylo, qui quandoque numerum integrum in particulas secant; ut *Ezech.* XLV. 12. *Viginti sicli, & viginti quinque sicli, & quindecim sicli, minam faciunt.* Adde quod Vir Doct. qui tam graviter circa historiæ veritatem & temporum supputationem erravit, deprehenso suo errore, non poterit aliquem assignare, in quem Prophetia hæc tempore hic designato complementum suum habuerit. Secundo: Durum etiam est, & valde incertum, abruptam hanc orationem, *& non ei*, supplere, *non amplius successor aliquis fuit:* Cum nemini extra partes

partes constituto hæc suppletio in mentem ventura sit; sed diuturna meditatione sit inventa, ut aliquod effugium pateat evadendi argumentum ex hoc loco solide desumtum. Tandem, non minus contortum est, imo ipsi textui manifeste repugnans, *quod angelus prædixerit, datum populo septuaginta hebdomadarum tempus ad resipiscentiam, ut Scriptura Prophetica de universali populi redemtione impleretur; & quod Deus prædixerit, quia aliter populus facturus erat, etiam aliter ei debebat contingere:* Quod secundum Viri Doct. mentem aliud nihil significat, nisi, quod Deus hoc tempus quidem missioni Messiæ præfixerat: sed quia se non essent interea conversuri Judæi, rursus illud distulerit. Nihil simile in textu sacro occurrit: Dicit enim expresse Angelus, *septuaginta hebdomadas esse definitas.* Et tantum abest, ut Deus Messiæ adventum distulerit ob non peractam pœnitentiam Judæorum, ut is sit, vel fatentibus Judæis, adventus Messiæ finis futurus, ut Judæos convertat, *cor lapideum auferat, & cor carneum eis det*, &c. quemadmodum Vir Doctiss. passim in suo scripto contendit. Itaque prædicit quidem Angelus populi peccatoris excidium; sed simul Messiæ missionem, & indignam ejus necem.

Ab Antiquis Judæis hæc prophetia est explicata de Messia.

Saltem Vir Doct. agnoscere debet, hanc suam explicationem non clare contineri textus illius verbis: neque antecedentis temporis Judæi eum Prophetiæ hujus sensum cognoverunt: sed contrarium plane, uti inter alios ex Josephi historia liquet, qui *lib.* VII. *cap.* XII. *de bello Judaico* ait: *Quod Judæos maxime ad bellum excitavit, responsum erat ambiguum, itidem in sacris libris inventum, quod eo tempore quidam esset ex eorum finibus orbis terræ*

terræ habiturus imperium. Id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapientes interpretatione decepti sunt. Hoc autem plane responso Vespasiani designabatur imperium, qui apud Judæam creatus est imperator. Josephus quidem oracula Prophetarum de Messia turpi adulatione & per violentam detorsionem de Vespasiano interpretatus est; sed interim ex ipsius narratione liquet, Judæos ita intellexisse Prophetarum vaticinia, ut tempus adventui Messiæ destinatum tunc effluxerit. Et quodnam aliud fuit in Prophetis vaticinium, quod adventus ipsius certum tempus, quod quidem ante impletionem aliquatenus dignosci potuit, prædeterminavit, præter hanc Danielis Prophetiam de septuaginta hebdomadibus, quas jam aut completas esse, aut saltem ad finem vergere deprehendebant? Ergo vaticinium hoc de Messiæ adventu acceperunt.

Vir Doct. autem hic prædici vult, *populo tempus hoc concessum ad resipiscendum, ut Prophetiæ de populi redemtione implerentur: sed quia Deus præviderat, populum se non conversurum, ejus excidium hic prædici, ac per consequens, propterea Messiæ adventum dilatum.* Ita liquet, alio longe sensu vaticinium hoc ab antiquis Judæis acceptum; &, si hic illius sensus fuisset, vere, ut Josephus ait, *ambiguum fuisset responsum.* At hic agebatur de re maximi momenti, de adventu nempe Messiæ, populique per eum redemtione; aut de adventus illius dilatione, & populi propter resipiscentiæ defectum extrema miseria & excidio. Jam ego Viro Doct. repono suum argumentum, quo me in secundo suo scripto *pag.* 13. oppugnat, quando dixi Deum in Veteri Testamento per Prophetas

Refutatio explicationis Viri Doct.

munus Messiæ obscurius proposuisse, & in quo se triumphare putat: *O quam bene, quam pie, quam misericorditer Dominus Deus se gessisset cum dilecto populo, si saltem semel in toto sacro volumine clare & perspicue prædixisset, propter non præstitam à peccatis resipiscentiam Messiæ adventum, ultra tempus præstitutum, differendum: Præscivit Deus ob defectum genuinæ intellectionis hujus Prophetiæ populum temere bellum suscepturum contra Romanos, idque bellum excidium & extremam calamitatem populo allaturum; & tamen non aliud ipsis dedit nisi ambiguum & obscurum oraculum, cujus interpretatione & ipsi in populo sapientes decepti sunt.* Sic hoc Vir Doctiss. putet consentaneum esse providentiæ divinæ, qua continuo Deus circa populum suum dilectum versatus est; multo minus ab ea alienum credat, quod Deus non plene Messiæ officium revelaverit, cum nondum plenam & distinctam illius fidem exegit; sed eam reservaverit tempori isti, quo distinctam illius fidem requisivit.

Per Messiam hic intelligendus Messia ille eximius.

Quod autem Danielis vaticinium attinet, contendo ego, per *Messiam*, eximium illum Regem, Davidis filium, qui per excellentiam *Messias* nominatur, intelligendum esse. 1. Quia præter eum nullus excogitari potest, in quem quæ hic de Messia prædicuntur quadrare possunt. Quod jam de summo Sacerdote sub Nehemia evidenter satis ostendi. Nec præter eum Vir Doct. alium reperire poterit. 2. Quia absolute & per excellentiam vocatur *Messias*: quo non alius quam eximius ille promissus Messias significari potest. Verum est, *Messiæ* epitheton aliis etiam in Scriptura attribui, ut Sauli regi, 1 *Sam.* XXIV. 7. XXVI. 23. Davidi, *Psal.* II. 2. LXXXIX. 39. Cyro, *Esa.* XLV. 1. Josiæ,

Joſiæ, ſive Sedeciæ, *Lament. Jerem.* IV. 20. Verum manifeſta eſt relatio ad aliquem, cujus in antecedentibus aut conſequentibus aliis verbis aut alio nomine fit mentio, & quem reſpici totus contextus demonſtrat. Verum hic abſolute & per excellentiam vocatur *Meſſias*, & nec in antecedentibus, nec in conſequentibus ulla alicujus mentio fit, ad quem hæc denominatio reſpiciat. Is ergo intelligendus, qui per excellentiam *Meſſias* vocatur. His adde, quod Vir Doctiſſ. affirmet, promiſſum illum regem & redemtorem Iſraëlis *nuſquam in Scriptura hoc epitheto Meſſiæ inſigniri.* Mirum autem eſt, nomen hoc adeo invaluiſſe inter Judæos, ut jam regi illi proprium evaſerit, & tamen id in Scriptura nuſquam illi attributum reperiri. Quare omnino concludendum eſt, nomen iſtud ex vaticinio hoc Danielis profluxiſſe, in quo nomen hoc *Meſſiæ* abſolute acceptum de nullo alio interpretati ſunt antiqui Judæi, quam de Meſſia: & quia de ipſo hæc Prophetia unanimi omnium conſenſu accepta eſt, ideo ſub nullo alio nomine quam *Meſſiæ* jam olim, & nunc à Judæis inſignitum eſſe. Ex Evangeliis ſane conſtat, *Meſſiæ*, ſeu *Chriſti*, nomen vulgatum admodum fuiſſe inter Judæos; eaque denominatio adhuc viget.

Quare ſi hic eximius ille Meſſias, uti jam probavimus, ſit intelligendus, ſequitur, etiam indignam illius necem hic prædictam. Quocirca oratio illa abrupta, *Meſſias exſcindetur, & non ei,* ita commodius ſupplenda videtur, *& non ei nocebit,* &, (id eſt, ſed) *populus cum duce venturo deſtruet civitatem, & ſanctuarium, &c.* Quaſi dicat Angelus: Occidetur quidem Meſſias; Verum

Omnia hic de Meſſia prædicta in J. Chriſto impleta ſunt.

rum id nequaquam ei nocebit, aut regnum ejus disturbabit; quoniam (ut eventus docuit) ex morte resuscitabitur, & in cœlos ad dextram Dei Patris exaltatus regnum obtinebit in æternum: Sed ipsi interfectores gravissimas cædis illius pœnas luent, quoniam dux, nimirum Vespasianus ac filius ejus Titus, cum validissimo exercitu adveniet, & templum ac civitatem exscindet, totumque populum ex terra sua penitus eradicabit. Quod & eventus, qui certissima Prophetiarum interpretatio est, similiter comprobavit. Quin & omnia quæ Messiæ tempore peragenda prædicuntur, in Jesu Christo complementum suum habuerunt. Ipse enim gratiam illam divinam attulit, qua peccato finis imponatur, quæ vim & efficaciam habet à quibusvis peccatis homines purgandi, & qua plurimi ad sinceram resipiscentiam & vitæ sanctitatem conversi sunt. Ipse peccata nostra expiavit, eorumque remissionem nobis apud Patrem suum impetravit. Postquam ille Evangelium annuntiavit, & per Apostolos suos inter omnes gentes annuntiari fecit, omnes visiones Propheticæ, quæ olim frequentes erant in populo Dei, cessarunt; (hoc enim per earum *obsignationem* significari phrasis præcedens de *obsignatione peccati* manifeste evincit) quoniam postquam Deus simul ac semel omnem suam voluntatem plene revelavit, visiones Propheticæ nullius amplius sunt usus, ut olim cum Deus per partes tantum voluntatem suam manifestavit, & per posteriores Prophetas quid revelaret, quod per priores revelatum nondum fuerat.

Quid hic significet Dux.

Nec obstat, quod Messias hic non vocetur Rex, sed *Dux*, נגיד; Nam & ex Scriptura constat

constat hanc *ducis* appellationem etiam regibus attribui. Ut 2 *Sam.* VII. 8. Davidi, quem inter reges Israëlis maxime eximium fuisse, & Messiæ progenitorem, constat, *Ego tuli te, de pascuis sequentem gregem ut esses dux super populum meum Israël.* Salomoni, 1 *Reg.* 1. 35. Jerobeamo, 1 *Reg.* XIV. 7. Vide similiter 1 *Sam.* IX. 16. XIII. 14. Et ipse Vir Doctiss. hanc vocis נגיד significationem comprobat, quando urget eam additam, ad significandum Sacerdotis regiam quasi potestatem. Ex quibus omnibus concludo, quoniam nemo præter Messiam excogitari potest cui hæc prophetia applicari possit, etiam de illo hic sermonem esse; & non tantum certum ac definitum tempus intra quod advenire debuit, sed & cruentam ejus mortem prædici, ac tandem miserabile populi propter eam excidium.

Tandem addideram; Si quis verba ex *Deut.* XXX. etiam de præsenti captivitate intelligenda pertendat, sciat ille, nullam veram Deoque gratam resipiscentiam esse posse, absque receptione Messiæ, quem Deus in populi sui salutem misit. Respondet Vir Doctiss. *Deum pœnitentiam tantum exegisse, nunquam autem illi circumstantiam hanc de fide in Messiam addidisse, potius contraria prædixisse, sc. quod quando populus servaret omnia præcepta, judicia & ceremonias scriptas in Lege, Deus illius sit miserturus.* Resp. Conditionem temporis & rationem œconomiæ divinæ exegisse, ut Deus resipiscentiam Israëlis non aliis quam ejusmodi phrasibus exprimeret. Præscripserat enim Israëli legem, multa etiam præcepta ritualia continentem, quorum observationem severe exigebat. Non permittebat autem hæc severa obligatio, ut Deus

Qualem pœnitentiam Deus à populo exegerit.

eodem illo tempore resipiscentiam aliis phrasibus describeret, nisi quibus totus ille cultus, prout tunc exigebatur, repræsentatus fuit. Si enim Deus eodem illo tempore clare indicasset, aliquado rigidam illam ceremonias servandi obligationem cessaturam, facile eæ à populo, quem Deus passim accusat duræ fuisse cervicis, quique in gentium vicinarum ritus & idololatriam quam maxime propendebat, potuissent negligi: Quod rationi regiminis divini, qui per eas populum ab aliis omnibus populis segregari, sibique in peculiarem populum sanctificari voluit, maxime adversum fuisset. Cum itaque Deus per Messiam quem misit voluntatem suam hac de re plenius patefecerit, omnino ea acquiescendum est.

QUÆSITUM TERTIUM.

CAPUT I.

Non necesse fuisse omnia quæ Messiæ munus concernunt clare & plene per Prophetas prædicere.

Qualis fuerit olim Judæorum status respectu fidei in Messiam.

IN tertia quæstione Vir Doctiss. idem, quod jam aliquoties refutatum est, inculcat, necesse fuisse, ut Deus omnia quæ Messiæ munus concernunt, clare & plene per Prophetas revelaverit. Sed ne id denuo pluribus adstruat, unum nunc addit: *Quod Israël nullatenus teneatur ad credendum Prophetæ, sive Messias dicatur, sive non, qui contrarium dixerit aut fecerit iis, quæ à Deo in Lege & Prophetis clare & aperte præcepta vel prædicta fuere.* Sed in hoc me refragantem non habet. Sed dicit, *me ipsum fateri, quod Deus* clare

clare prædixerit Regnum Messiæ terrenum, imo quod Israël id credere teneretur. Verum cum Vir Doct. continuo hunc errorem ex verbis meis male intellectis committit, hic denuo paucis dico, quod antea plenius & pluribus dixi, ad verborum meorum clariorem intelligentiam: Quod prædictio de regno Messiæ glorioso in terris non sit habenda clara ac perspicua, licet verba Prophetarum primo aspectu tale regnum clare videantur prænuntiare: Quia Prophetæ multa etiam prædixere de miseriis ac morte Messiæ, quæ cum ejusmodi regno neutiquam conciliari possunt; uti jam aliquoties ostendi: Non ergo illa Prophetia de regno terreno judicanda est clara; sed inquirendum, an non alius sub illa sublimior lateat sensus. Multo minus dixi, Deum voluisse ut Israël verba Prophetarum eo sensu intelligeret; unde Vir Doct. in fine scripti sui infert, *quod itaque Deus voluerit ut Israël usque ad adventum Messiæ falleretur.* Nihil minus. Dixi Deum se istiusmodi locutione accommodasse statui populi sui infantili, quando infantium instar rudimentis ac primis cultus divini initiis maximam partem occupatus fuit, & valde intentus præsentibus, animum ad futura ac spiritualia non satis attollebat: ideoque verba adhibuisse, idonea captui & exspectationi, quæ communiter in populo obtinebat. Tamen & addidisse Deum quædam, non bene cum regno terreno congruentia, quæ subindicabant, licet obscurius, sublimiorem quendam sub Prophetarum verbis sensum latere; ut ita piorum diligentiam excitaret, studiose sensum illum investigandi. Tantumque abest, Deum noluisse ut sensus ille sublimior ac genuinus à quoquam

 intelli-

intelligeretur; ut contra, gratissimum ipsi fuerit, si quis paulo altius assurgeret, & sublimiorem latere sensum deprehenderet; licet illum plene non perciperet, sed plenam illius revelationem exspectaret suo tempore à Deo patefaciendum. Verum Deus illius plenioris sensus distinctam fidem, quamdiu illum non plene ac clare revelavit, non exegit; sed fidem illam imperfectiorem, quam ex verbis ejus, non plene intellectis, Israël olim percepit, pro ratione status ipsius infantilis, toleravit. Hoc hic denuo dictum sufficiat, ut semel distincte sciatur quid dixerim, ne cogar sæpius verba mea interpretari. Minime autem omnium concessi, *Prophetias prædicere tantam gratiæ efficacis affluentiam, ut sanctus esset futurus totus Israël*, &c. Quin è contra, hoc continuo impugnavi, & etiamnum in hoc scripto valide impugno.

Quid de Judæis sentiendum.

Grates mihi agit Vir Doct. quod Judæis, præter plerorumque Christianorum morem, concedam, quod cum Christianis credant in eundem verum Deum: (Quod tamen in sequentibus Vir Doctiss. Christianis non concedere videtur, quod cum Judæis in eundem credant Deum) sed addit, *quod propter necessitatem fidei in Messiam jam missum, meo judicio perinde se habeat; & eodem modo sint condemnandi, ac si in Deum non crederent.* Ego in præcedentibus fuse satis mentem de Judæis, tam Christi & Apostolorum ætati coævis, quam de eorum posteris usque ad præsens seculum, explicui, & quid inter utrosque discriminis sit indicavi, ut verbum addere non sit necesse.

Etsi non sit prædicta Messiæ re-

Itaque argumentum Viri Doctiss. quod sequitur, expendamus. Quærit, *cum Deus futuram Israëlis*

Iſraëlis idololatriam clare prædixerit, cur non & ſimiliter Meſſiæ rejectionem, crimen idololatria multo deterius? Reſpondi ego ad hoc quæſitum disjunctive: Aut Virum Doct. requirere ejuſmodi prædictiones, quibus Iſraël ita convinceretur, ut quando veniſſet Meſſias, de eo, etiamſi quam maxime vellet, ambigere minime poſſet? Aut quibus Iſraël ſufficienter de Meſſia poſſet inſtrui, eumque quando veniſſet agnoſcere; non tamen ita evidenter & neceſſario convincerentur, quin ſi animo ſint refractario eum rejicere poſſint. Poſterioris generis exſtare dixi: Prioris generis requirere æquum non eſſe; imo dari non poſſe. Reſpondet Vir Doct. *ſe non debere velle, quod Deus hoc vel illo modo faciat, ſed omnino facere quod Deus velit.* Vere ac pie: Sed nihil ad quæſitum meum. Quærimus enim, quando negat Deum aliquid de Meſſia ejuſque rejectione prædixiſſe, quales prædictiones intelligat Vir Doct. Nam omnino mihi ita argumentari videtur: Quod ſi Judæi Meſſiam rejecerint, oportuiſſe ut Deus clare & apertis verbis prædixerit, Judæos Meſſiam rejecturos eſſe; ut ita ſibi à peccato iſto cavere poſſent: Quod cum Deus non ita clare prædixerit, perinde atque prædixit de idololatria, inde etiam concludere, quod Deus id nullo modo prædixerit. Atque ita Vir Doctiſſ. inferre velle videtur; Quia Deus graviſſimam hanc populi ſui apoſtaſiam non prædixit, ergo populus Iſraël illius non eſt reus. Sed quid ſi fatear me ignorare rationes, cur Deus hoc non prædixerit, an aliquod cauſæ Viri Doct. firmamentum accedet ex ignorantia mea, forte modeſta? Non majus credo, quam ex parum modeſta illa curioſitate, qua toties Deum ad judicii ſui tribunal

jectio, tamen eum Judæi refi- cere potuerunt, & rejecerunt.

sistit, ut rationem reddat, cur hoc fecerit, illud omiserit. Quod si Vir Doct. inde (ut mihi videtur) inferre velit, quia Deus non clare prædixit Israëlem rejecturum Messiam, quod ideo Israël eum non rejecerit, videat quæso qualem instituat argumentationem, sc. quod Judæi nullum possint grave peccatum commmittere, quod Deus non clare & in specie prædixit. Eodem modo probaret, Jerobeam & decem tribus non peccasse; quia illam, à recto ac legitimo sui cultu defectionem nusquam clare prædixit Deus, tanquam peccatum sollicite fugiendum, & plurimorum malorum causam. Quod si vero Vir Doct. insinuare velit, oportuisse Deum populum suum dilectum tanti mali, si futurum erat, clare præmonuisse; caveat quæso, ne providentiam divinam incuset, & (quod sæpius sua argumentandi ratio illum facere cogit) ne ex suo judicio suaque hypothesi leges agendi sapientiæ divinæ præscribat. Si neutrum horum ex ista quæstione Vir Doct. inferre velit, quid ea ad præsens faciat argumentum, non video.

Cautela Viri Doct. reddit omnia signa de Messia incerta.

Vir Doctiss. pergens, ait, *Vaticinia exstare adeo clara ac evidentia, ut quando Messias venerit, Israëtæ dubitare non possint, quin verus sit Messias:* Sed addit cautelam; *nisi forte in principio suæ apparitionis, quando nondum sua munera, quibus dignoscatur, exercuit.* Atqui hæc cautela omnem de Messia certitudinem tollit. Cum enim Judæi Messiam exspectent, qui sit futurus rex terrenus, & regnum in terra Canaan rursus stabiliturus, per vim expulsis inde gentibus, & numeroso collecto exercitu aliorum regum exercitus profligaturus; omnino à Judæis subditis suis, ex quibus exer-

citum

citum colliget, agnoſci debet eſſe Meſſias, antequam in ſolio Davidis ſedeat, ac proinde antequam munera ſua exercuerit. Poſtquam hæc omnia peregit, & regnum Judæ denuo erexit, & thronum habet in Jeruſalem, non amplius dubitari poterit, in Jeruſalem regem regnare; non magis quam olim de Davide, aut hodie de rege Galliæ aut Hiſpaniæ dubitari poteſt: Sed ſi ſit *opus dignum & meritorum, in principio ei non facile fidem præſtare, ſi ob Dei timorem & legis amorem decipi timuerint, quouſque ejus vocatio conſpicua ſit:* non video qua ratione vocatio ejus conſpicua futura ſit. Per totum enim ſcriptum ſuum Vir Doct. hoc ut præcipuum, ſi non unicum, ſignum requirit, ut Judæos ac totum Iſraëlem reducat in terram Canaan: Quoniam vero hoc efficere non poteſt, niſi numeroſo Judæorum exercitu ſtipatus, oportet ut à Judæis recipiatur, antequam eos in terram Canaan introduxerit, ac proinde antequam munera ſua, unde dignoſci debet, exercuerit. Atqui illo tempore falli poſſunt, uti Vir Doct. non obſcure innuit, & experientia aliquoties comprobavit, præſertim temporibus Barchochabæ, quem ſigna ac prodigia edere falſus ipſius Propheta Aquibas populo perſuaſit; adeo ut non plebs tantum maximo numero, ſed & plerique Judæorum ſapientes, teſtibus ipſis ſcriptoribus Judæis, & inter illos Moſe Maimonide, illius fraude ſeducti ſint, nec *ob Dei timorem & Legis amorem decipi timuerint, quouſque ejus vocatio conſpicua fuit;* verum regno mundano intenti, *opus dignum & meritorium, in principio ei non facile fidem præſtare,* plane neglexerunt, &, quod pejus eſt, ſemper negligant neceſſe eſt; quia talis Meſſias regnum,

ex

ex quo *ejus vocatio conspicua sit*, obtinere non potest, nisi ad illum accesserit Judæorum populus, qui *Dei timorem & Legis amorem* abjiciens *non timuerit decipi quoúsque ejus vocatio conspicua sit*: adeo ut, si Judæi faciunt, quod Vir Doctiss. ait eos debere facere *ob timorem Dei & Legis amorem*, scilicet, diffidere *quousque ejus vocatio conspicua sit*, Messias nunquam illos sit liberaturus. Si aliter fecerint, vide quale initium habitura sit Israëlis per Messiam redemtio, scilicet seditiosum Judæorum temere credulorum, officiumque suum *dignum & meritorium* negligentium, concursus, cum illum ut regem suum sequuntur, quem nullo certo documento scire possunt verum esse Messiam à Deo missum. Unde tandem consequitur (quod maxime est absurdum) quod eum quem sequuntur cognoscere non possunt, nisi postquam in ipsum crediderint. Quod cum ita sit, ubi sunt aut esse possunt illa toties requisita & toties jactata tam clara Messiæ vestri signa, ut de illo cum veniat nemo Judæorum dubitare possit?

Homo præfractus evidentissima in dubium vocare potest.

Et hæc responsio applicari potest statui Servatoris nostri Jesu Christi. Requirit Vir Doct. oportuisse Deum præmonuisse Israëlem de Messiæ rejectione. Dixi, nullas adeo claras dari posse prædictiones, quin homo, cui constitutum est non credere, semper aliquid quod ulterius requirat, obtendere possit. Si Deus prædixisset, Judæi rejicient & occident Messiam; possent prætexere, rejicietur à tumultuante plebe, non vero à Synedrio tanquam blasphemus condemnabitur. Si & hoc prædictum esset, non suffecisset ipsis resurrectio ipsius, nisi se *redivivum toti populo ostendisset*: & licet id fecisset, exegissent *ut omnibus inspectantibus*

tibus in cœlum adscendisset, quemadmodum Vir Doctiss. in hoc suo scripto: Et si hoc contigisset, forte aliud & plura exegissent: homini enim præfracto nunquam satisfit. Ita ut merito negaverim, nullas adeo expressas posse dari prædictiones, quin hominis maligni cavillo obnoxiæ sint.

Non debent requiri argumenta, quæ necessario convincant, etiam præfractos.

Ut responsionem meam fortius adstruerem, dixi: Etsi prædicta fuisset Messiæ rejectio, quod exinde minime sequatur, quod Judæi tali prophetia persuasi Messiam recepturi fuissent, sive, quod eodem redit, inobedientiæ contra ipsum crimen non commisissent: Quoniam, licet clarissimæ exstent prædictiones divinæ de idololatria, & præceptum divinum de non colendis idolis toties in Lege iteretur, Israël tamen propterea ab idolorum cultu non abstinuit. Hujus argumenti ictum Vir Doctiss. declinare cupiens, argumentum meum repetens penitus enervat, quasi collegerim, licet Deus id præmonuisset, tamen ea præmonitio Israëli profutura non esset: Unde tum porro colligit, me asserere velle, *quod Deus frustra idololatriam prohibuerit, populum admonuerit, seque eum destructurum prædixerit.* Absit tam alienus à mente mea sensus. Aliud longe conclusi, contra Viri Doctiss. assertionem, qui in hoc scripto continuo tales requirit prædictiones, atque adeo claras ac evidentes, quibus Israël de Messia, quando advenit, necessario convincatur, adeo ut fidem ei denegare nequeat. Tales dixi nec dari, nec dari posse, propter hominum contumaciam, qui & clarissima sub quæsito prætextu respuere possunt: Quod exemplo idololatriæ contra expressa interdicta & prædictiones Dei à Judæis aliquoties commissæ (quod exemplum mihi

mihi Vir Doct. objecerat) illustravi. Maximum namque discrimen est inter hæc duo: Non necessario hominem convincere seu ad obsequium perducere: &, frustraneum esse. Nulla Dei præcepta & promissa frustranea sunt; Et tamen homines non necessario ad officium compellunt, imo obedientium numerus exiguus est præ maxima refragantium multitudine. Hinc jam manifestum est, totum illum quem hic Vir Doct. facit discursum de hujus prædictionis utilitate extra oleas vagari. Ego enim contra eam nihil dixi; sed negavi, quod simili de Messiæ cæde posita Israël necessario Messiam agnovisset. Imo dixi, & etiamnum dico, prophetiam ejusmodi exstare, sufficientem quidem homini docili Deumque sincere timenti; verumtamen non adeo evidentem, ut invitis ac refractariis assensum extorqueat: de qua antea fusius diximus. Atque hæc sufficit, ut Israël, siquidem deposito præjudicio & affectu mundano omnia in timore Domini expendat, vel à crimine isto abstinere, vel ab eo commisso resipiscere possit.

CAPUT II.

De præsentis Judæorum dispersionis causis, & diuturna duratione.

De causa diuturna dispersionis Judæorum.

ADdideram aliud argumentum, ut ostenderem, licet Deus disertis verbis non prædixerit, quod Israëlem ob Messiæ cædem esset dispersurus inter gentes, Judæos tamen ex ipsa hac dispersione & diuturna illius duratione colligere posse, nullam aliam illius esse causam, quam injustam Messiæ cædem: non ut disputationis filum aliquantisper

quantiſper omitterem; ſed ut reſponſionem meam fortius adſtruerem.

Hoc argumentum, quod non *ad Dei abditum & inſcrutabile ſecretum adſcendere affectat*, ut Vir Doct. ait, ſed ex claris promiſſionibus ac comminationibus divinis, optimis mentis Dei interpretibus, & de quarum veritate ac ſtabilitate nemini vel leviſſime dubitare fas eſt, deſumitur, *conjecturale* vocat Vir Doct. ut ipſa hac appellatione illius vim invictam aliquatenus imminuat. Antequam vero illius reſponſioni ſe accingat, per modum retorſionis viciſſim quærit; *Si Evangelica doctrina & Dei adventus in mundum jam à lapſu Adami fuerit ad ſalutem hominum neceſſarius, cur tot ſeculis à Deo ſit dilatus, hominibus interim in cœcitate, veri Dei ignorantia, atque omnis generis peccatis, relictis?* De neceſſitate Evangelii ac fidei in Jeſum Chriſtum ego in initio reſponſionis ad quæſtionem primam fuſe ſatis ſententiam meam explicui. Ad quæſtionem quam hic Vir Doctiſſ. ex communi Chriſtianorum doctrina infert, paucis reſpondeo: Caſus eſſe valde diverſos, qui nihil inter ſe ſimile habent. Non ſe obligavit Deus Adamo illiuſque poſteritati promiſſo aliquo, fore, ut quamprimum Adamus lapſus eſſet, miſſurus eſſet redemtorem in mundum, qui omne Dei propoſitum de ſalvandis hominibus ipſi ac poſteritati mox eſſet annuntiaturus. Solummodo comminatus eſt mortem Adamo, & diverſis temporibus gratioſum ſuum propoſitum de Meſſia aliquando mittendo, primo obſcurius, dein clarius revelavit. Sicut ergo arbitrii divini fuit mundo redemtorem mittere; ita etiam tempus miſſioni illi præfigere; neque ulla illius ab homine ratio reddi poteſt, niſi

Longe alia eſt ratio dilationis adventus Meſſiæ.

nisi quatenus eam Deo revelare placeat. Certum autem ac definitum adventus Messiæ tempus primus Daniel divino instinctu revelavit.

Et judaicæ dispersionis.

Sed cum populo Israël Deus per Mosen fœdus erexit, in quo stipulatur officium, additis ab una parte plurimis contra transgressores comminationibus, & præsertim, de excidio è terra & traditione in captivitatem: quæ omnium gravissima est: ab altera vero promissionibus, de felicitate ac prosperitate in terra Canaan: & speciatim etiam de reductione ex captivitate in terram suam, siquidem ob peccata, & præsertim idololatriam, in captivitatem traditi, seriam illius egerint resipiscentiam, seque ad Deum converterint. Non patitur autem Dei justitia & veracitas, ut promissa illius irrita sint. Quæ ex gratia sine promisso Deus confert, arbitrii mere divini sunt: postquam promissum est adhibitum justitia ac veracitas illi quicquam contrarium facere non permittunt. Arbitrii mere divini fuit, Abrahamum ejusque posteritatem sibi eligere in populum, illique leges præscribere, ac promissis sancire prout ipsi placuit. Sed datæ jam Legi, ac promissis sancitæ, ut quicquam Deus contrarium faciat, justitia ejus non permittit. Ex Lege itaque Dei, & comminationibus ac promissionibus illi additis, argumentatus sum hunc in modum.

Hujus nullam causam Judæi assignare possunt.

Minatur Deus, se parentum idololatriam vindicaturum in liberis usque in tertiam & quartam generationem: Populo pœnitenti promittit restitutionem in terram suam: Quoniam autem verbum Dei excidere nequit, oportet aliquod esse populi crimen, ob quod, consentaneë comminationibus ac promissionibus Legi additis, in diuturna

ac

ac misera hac dispersione populus, sine ullo Prophetarum alloquio, detinetur. Quæro, an si Jesus Christus juste fuerit à parentibus ipsorum occisus, ullum tale excogitare possint Judæi? An sit idololatria? Non hoc dicere possunt: quia post reditum è captivitate Babylonica non legimus quod se populus idololatria polluerit: deinde; propter illam Deus populum tradidit in captivitatem septuaginta annorum: jam vero ultra sexdecim sunt secula, quod è patria extorres ad ultimas usque mundi regiones dispersi, sine ulla quæ nomine Dei ipsis per Prophetam speciatim ad ipsos missum affertur consolatione, inhonoratam & abjectam vitam agunt. Quæro, quodnam illud sit totius gentis peccatum idololatria gravius, quod tam gravem ac diuturnam Dei iram, consentaneè promissis Legis, in ipsos concitaverit?

Vir Doctiss. respondet, *ad duo capita hoc quæsitum reduci. Primum, ob quæ peccata Dominus per omnes populos Isiaëlem in captivitatem disperserit? Alterum, quare adeo diuturna sit captivitas, cum antea ob idololatriam septuaginta tantum captivitatis annis sit punitus?* Ad primum respondet: *Legem dispersionem hanc comminari Israëli ob solam legis Mosaicæ transgressionem, nulla Messiæ abnegationis mentione facta. Nullam itaque aliam causam quam prævaricationem legis esse quærendam.* Ita, ne in Messiam impii sua confessione habeantur Judæi, malunt se in Deum impios aperte fateri. Legem contumacibus transgressoribus comminari dispersionem ac captivitatem notius est, quam ut ulla indigeat probatione: & hæc Legis comminatio, uti in præcedentibus ostendi, secundum omnes suas circumstantias complementum suum habuit in

Oportet esse crimen idololatria gravius.

Ii captivitate

captivitate Babylonica. Deus, qui Legis violatoribus, præsertim autem idololatris ac veri Dei desertoribus, comminatus est captivitatem, resipiscentibus vero gratiose promisit reductionem in patriam, tempus captivitatis determinavit intra septuaginta annorum spatium: idque suum decretum per os Prophetæ Jeremiæ populo præsignificavit, *Cap.* XXV. 11, 12. XXIX. 10. Post reditum ex Babylone licet se totus populus idololatria non polluerit, nec postea, uti fatetur ipse Vir Doctiss. his verbis: *In secundo templo pro majore parte ab idololatria abstinuit, atque propter eandem admonitionem per tot secula in hac dispersione idololatriam abominatur: Quæst. III. Num. II. pag.* 167. aliis tamen peccatis ac sceleribus se denuo coram Deo ejusdem pœnæ reum reddidit, & peccatis aliis cumulum adjecit, ingratam Messiæ ad salutem ipsius missi rejectionem, & indignam cædem: Quod licet Moses non aperte prædixerit, tamen & in Lege contra istud peccatum gravissimam exstare comminationem, mox, quando locum *Deut.* XVIII. 15. contra Viri Doct. exceptiones vindicabo, manifestum fiet. Ergo quando puniuntur Judæi, ob contemtum Messiæ, dicendum quod revera etiam ob contemtum Legis, quæ Messiæ obedientiam ipsis mandavit, puniantur. Qui enim illi obedientiam denegat, cui lex obediri jubet, ipsi Legi inobediens est. Et hanc desolationes extremæ causam Deum speciatim Judæis præsignificasse ex *Dan.* IX. antea ostendimus: nullamque ejus aliam assignari posse, ex illius diuturnitate colligimus.

Aliud esse nequit, quam Messia cædes.

Observandum enim est, punitionem hanc esse totius gentis, sive Reipublicæ; igitur & peccatum debet

debet esse totius gentis, seu populi: Quod aliud esse nequit, nisi defectio totius nationis à Deo per idololatriam, cujus, ut affirmat Vir Doctiss. populus Judaicus jam non est reus; vel à rege suo Messia à Deo misso. Tertium assignari non potest. Et animum si attendere velit Vir Doctiss. ad historiam sacram, fatebitur credo, quod totum populum nunquam rejecerit Deus, nisi populus prius Deum rejecerit: quod vix aliter fieri poterat, nisi apostasia idololatrica, vel rejectione regis Messiæ. Corruptos enim privatorum mores privato etiam judicio puniebat Deus. Nam & felicissimis suis temporibus & gloriosissimo regni Israëlis statu ipse David corruptissimos hominum esse mores conquestus est.

Hic se Vir Doctiss. pressum sentiens, rationem illius diuturnitatis conjecturare vult. Et hoc sensu merito *conjecturale* argumentum hoc vocat: nimirum Judæorum respectu, qui veram illius causam, Messiæ cædem, neutiquam admittere cupiunt. Fieri enim nequit, quin omnes qui à genuina ac vera judiciorum divinorum causa oculos & animos avertunt, in conjecturas vanas ac inanes, & sæpe admodum diversas & inter se contrarias, incidant. Verum Viri Doctissimi conjecturas audiamus.

Primo dispersionem hanc non obtigisse Israëli ob Messiæ cædem evincere conatur. Primum argumentum, ab efficaci Dei gratia desumtum, quæ non permittat ut Judæi Messiam rejicere possint, in antecedentibus satis refutatum est.

Addit alterum à statu *decem tribuum* desumtum; *qua hactenus in captivitate detinentur: atqui ea cædi Christi adscribi nequit, cum jam aliquot seculis ante Christi* Decem tribus non exsistunt amplius

impermixtæ gentibus.

Christi cædem patria extorres fuerint. Resp. Tribus decem integras nunquam in terram Canaan esse reductas, manifestum est: si qui ex illis redierunt, tribus Judæ accessio facti sunt. Reliqui qui in Media Parthia mansere per diuturnam inter gentes commorationem, & procul dubio connubia cum ipsis contracta, ita gentibus illis sunt permixti, ut separatus amplius populus non sint. Nullæ enim hodie illorum supersunt reliquiæ; quicquid nugetur Benjamin Tudelensis in suo Itinerario post montes Caspios innumerabilem eorum superesse multitudinem: Nemo enim hodie, nec inter Judæos qui totum pererrant orbem, quantumvis scrutetur, multitudinem illam indagare potest. *In toto Oriente, India & Æthyopia vastissimas eos habere synagogas se scire* Vir Doct. ait: Verum in Æthyopiam miror quomodo Vir Doct. Israëlitas ex Assyria commigrasse credat, & non desedisse in terra Canaan, præsertim cum illam post reditum è Babylone possiderent Judæi. Quare si in Æthyopia quidam sint, quod mihi latet, Judæos esse oportet. Imo non tam magnum eorum ibi esse numerum, ex nuperorum historiis satis scimus. Totum Abyssinorum populum esse circumcisum, eorum qui regnum illud peragrarunt relationes testantur, neque id à me in dubium vocatur; Verum illum non esse Judæum, sed Christianum, ex eorundem testimonio, & publicis inter Abyssinorum & Lusitaniæ regem legationibus manifesto constat. De Synagogis Israëlis vastissimis in toto Oriente hactenus nihil nobis innotuit, quamvis historias habeamus Europæorum ex India Orientali, & ex ipsa Russia pedestri itinere ad Sina usque & ultimas Orientis

Orientis oras penetrantium, adeo ut totius Asiæ vix ſit angulus, multo minus aliqua regio tanti populi capax, uti latere poſſet nobis incognita, ſi adhuc impermiſta gentibus alicubi ſuis legibus viveret decem tribuum poſteritas. Epiſtola ante ſex annos ad Synagogam Amſtelodamenſem miſſa ignoratur (uti ait ipſe Vir Doct.) à quibus miſſa ſit: ſuſpicatur eorum ſcriptores ex decem tribubus eſſe. Ecce quam dubitanter & incerto. Ego de hac epiſtola, à me non viſa, judicium meum non interpono: Miror vero, quo fundamento Vir Doct. afferat, eos de religione Chriſtiana aut nullam, aut vagam tantum habere cognitionem: Nam ſi de religione Chriſtiana plane taceant, exinde concludi nequit, quod illius nullam habeant cognitionem: Si ipſi id ſcribant, eo ipſo ſatis teſtatum faciunt, quod notitiam ejus habeant. Verum licet confuſam tantum habeant cognitionem religionis Chriſtianæ, exinde minime ſequitur, quod occaſione exactiorem cognitionem acquirendi deſtituti ſint: In hac civitate uberrima eſt religionem Chriſtianam cognoſcendi occaſio: Judæi tamen communiter, non vulgus tantum, ſed & ipſi Rabbini, adeo religionis Chriſtianæ ignari ſunt, ac ſi vix unquam fando de ea audiviſſent, & non niſi vagam & confuſam ejus habent cognitionem, quam non ex lectione Evangelii, ſed ex incertis rumoribus hauriunt.

Sed quicquid ſit de hac epiſtola, certum eſt, nullas nunc reperiri decem tribuum reliquias populum ſeparatum, perinde uti Judæos, conſtituentes. Inde non leve ducitur argumentum, quando Prophetæ de Iſraëlis ſtatu ſub Meſſia loquuntur, nomine *Iſraëlis* gentes, cum quibus Iſraël

Per Iſraëlem & Judam ſæpe intelliguntur fideles: & quare?

est permixtus & coaluit: intelligi: quia amplius à gentibus separari nequit. Quin & quandoque appellatione *Judæ* non tantum Judæi, sed & gentes in Christum credentes intelliguntur: Et denominationis hujus ratio minime est obscura: Ecclesia prima ab Apostolis collecta fuit ex Judæis: ad illam Ecclesiam gentes ad fidem Christi conversæ congregatæ sunt, atque ita Judæorum accessio factæ: ac proindæ sicut redeuntes è decem tribuum dispersione ex Assyria in Canaan tribui Judæ sunt inserti, & amisso Israëlitarum nomine Judæi sunt appellati; ita qui ex gentibus fidem Christo præstiterunt, Judæ fideli sunt inserti, tanquam rami insititii, & verus ac spiritualis coram Deo sunt Israël; excisis inde infidelibus, licet secundum carnem ex Abrahamo oriundis. Atque ita apparet, quomodo Prophetia *Jer.* XXIII. 6. de salute Judæ & Israëlis in Christo complementum suum habeat.

CAPUT III.

Hanc dispersionem non esse continuationem Captivitatis Babylonicæ.

Hæc dispersio non est captivitatis Babylonicæ continuatio.

QUod *tribum Judam & Benjamin* attinet, contendit Vir Doctiss. *eas in hunc usque diem ex captivitate Babylonica nondum esse liberatas: verum præsentem hanc dispersionem continuationem esse captivitatis Babylonicæ.* Animus non est prolixius repetere, quod in secunda quæstione de sensu loci *Deut.* XXX. fusius disputatum est: Dico nunc, nulla cum specie dici posse, Judæos ex captivitate Babylonica non esse olim liberatos, etiamsi verum esset plures Babylone mansisse, & in Judæam redire

redire noluisse. Per Cyrum enim omnibus plena redeundi potestas concessa est, *Esd.* 1. 3. *Quis est in vobis de universo populo ejus? Sit Deus illius cum ipso: Adscendat in Jerusalem, quæ est in Judæa, & ædificet domum Domini Dei Israël*, &c. Atqui quando captivo carcer aperitur & libera egrediendi potestas datur, jam captivitas soluta est, etiamsi ille in carcere manere malit; non enim tum ut captivus, sed ut incola, qui eum sibi ultro in domicilium eligit, considerari debet. Judæi ergo quicunque post edictum illud Cyri promulgatum remanserunt Babylone, non captivi, sed inquilini illius censendi sunt. Deinde, licet in initio non omnis populus redierit, sed tantum quadraginta mille trecenti; successu tamen temporis, cum audierunt templum reædificatum, urbem mœnibus cinctam, res Judæorum aliquatenus restauratas, & tutiorem jam esse habitationem, plures, imo totus populus rediit, adeo ut terra Canaan denuo incolis repleta fuerit; ita quidem, ut Servatoris nostri tempore populosissima fuerit illa regio: quod vel Josephi testimonio comprobatur; qui in ultima urbis obsidione ultra undecim centena millia interiisse scribit: quibus si addantur, qui in aliis civitatibus & circumjacente regione interierunt, & in captivitatem abducti, aut quaquaversum dispersi sunt, innumerabilem conficient multitudinem. Hos autà quadraginta illis millibus progenitos dicendum; At si tantæ fuere illorum calamitates, uti Vir Doct. contendit, & historia testatur, quomodo fieri potuit, ut in tantum excreverint numerum? Aut agnoscendum, constructa jam civitate & templo plurimos sensim rediisse, & ex decem tribubus simi-

liter multos reversos, qui omnes Judæ accessio facti sunt. Quod ego contendo. Et id confirmat Josephus, qui *lib.* XI. *cap.* 4. *Antiq. Judaicarum* in secundo è Babylone egressu multitudinem immensam, quæ fidem superet, nim: quater mille millia & sexcenta viginti octo millia, duntaxat ex tribu Juda & Benjamin, rediisse scribit.

Olim nesciebant Judæi suam captivitatem per multa secula duraturam.

Ut opinionem hanc suam adstruat Vir Doct. dicit, *Judæos, etsi redeundi facultas ipsis concessa esset, scivisse eam non esse universalem redemtionem, in Lege promissam, nec perfectam à Prophetis prædictam; ideoque suam captivitatem per multa secula duraturam non dubitasse.* Verum si redeundi facultas concessa sit, quo jure dicuntur ex captivitate non liberati? Qui extra patriam sponte manere vult, se exulem dicere nequit. Gratis autem & sine ulla probatione dicitur, quod sciverint suam captivitatem per multa secula duraturam; nullum enim ejus nec in Scriptura, nec in antiqua historia vel minimum indicium est: Imo omnia contraria occurrunt. Daniel *cap.* IX. dicit se *cognovisse ex scriptis Jeremiæ, annos captivitatis esse septuaginta:* itaque Deum serio orat, ut quando illi erunt elapsi populi misereatur, & eum in libertatem restituat; nulla diuturnæ hujus captivitatis mentione facta. An credibile est, Danielem adeo ardenter imploraturum misericordiam divinam ob liberationem adeo imperfectam, à Prophetis neutiquam prædictam, nec in Lege promissam, ex captivitate LXX. tantum annorum; nullam autem facturum fuisse mentionem durationis illius captivitatis generalis, in qua maximam populi partem mansuram sciebat per tot secula, neque Deum oraturum, ut eam mitiget, & populi misereatur? Dicet

Dicet forte Vir Doctiss. Danielem tamen ex Angeli revelatione prædicere Hierosolymorum & templi excidium in fine capitis. Ita est: sed non tanquam præsentis, in qua vivebat, captivitatis continuationem; sed tanquam supplicium ingratis erga beneficia divina, ac præsertim Messiam, infligendum.

Addit Vir Doct. *non credidere hanc esse universalem illam redemtionem, in Lege & Prophetis promissam, perfectam, admirabilem & nunquam amplius, neque Israëlis peccatis, neque hominum potentia, convellendam, quæ nempe per Messiam efficienda prædicitur.* Sane quidem non hoc crediderunt; attamen crediderunt illam esse, quam Deus populo resipiscenti *Deut.* xxx. promisit, uti jam ostendi. Verum qui ex eo infert? *Ideoque* ait, *hanc quam patimur captivitatem, & quam eandem tunc patiebantur, per multa secula duraturam nec dubitabant.* Mira collectio: Quoniam non fuit ingens illa ac perfecta per Messiam peragenda liberatio, ideo crediderunt quod captivitas, ex qua ostendi eos jam fuisse liberatos, esset futura diuturna. Si colligeret; Ergo crediderunt hanc liberationem non esse tam perfectam neque immutabilem, quin nova contumacia iram divinam in se provocare, & in miseriorem rursus statum recidere possent, recte colligeret. Idque etiam impletum est. *Quod Deus tempus illud, quo secundum templum stetit, Judæis concesserit, si forte à contumacia resipiscerent, ut ita Scripturæ de universali Israëlis redemtione implerentur,* cum sententia Viri Doctiss. de gratia Dei efficace conciliari nequit. Sed vero, & hæc responsio confirmat, Judæos ex captivitate sua liberatos, & libertatis illud tempus

Crediderunt liberationem è Babylone esse promissam Deut. xxx.

ipsis concessum, ut interim resipiscerent ab impietate sua.

Vere ex captivitate Babylonica fuerunt liberati.

At *Esdras dicit, Cap.* IX. 8. *Deus nobis dedit restitutionem aliquantulam in servitute nostra.* Resp. Esdras non dicit, populum in servitute mansisse, sed restitutum: fuit autem illa restitutio, præsertim in initio, si conferatur cum felice illo statu quo Judæi sub regibus suis floruerunt, admodum exigua & vere deploranda: Nondum enim civitates erant restauratæ, agri exculti, sed omnia misere desolata jacebant ac vastata. Sed exinde non sequitur, quod toto illo spatio, usque ad secundi templi excidium, fuerit tantum aliqualis restitutio. Verum est, non rediisse felicia illa Davidis & Salomonis tempora, & Judæos à vicinis valde fuisse infestatos, à regibus Syriæ & Ægypti, tempore præsertim Antiochi, graviter afflictos: sed ipse Vir Doctiss. ait, *eos qui redierunt non minus perversos fuisse quam antecedentes:* Quid mirum itaque, quod flagellum divinum senserint? Deus illis afflictionibus animos eorum ab amore patriæ terrestris, in qua tot patiebantur incommoda, abstrahere, & ad cœlum cœlestiaque attollere voluit, ut ita præparatiores essent ad Messiam, cujus adventus instabat, recipiendum. Interim licet status ipsorum, si cum priore conferatur, non tam splendidus, imo subinde afflictus fuerit; nullatenus tamen cum statu captivitatis extra patriam conferri meretur: & quandoque quietior fuit ac pacatior, nonnunquam etiam satis prosper, præsertim post expulsum Antiochum, & res Judæorum administrantibus Machabæis. Si quis illud vocet tempus afflictionis, maxime vero captivitatis, næ is quid sit captivitas ignorat.

ignorat. Concludo ergo, populum ex captivitate sua in terram Canaan fuisse vere restitutum, ac proinde dispersionem, in qua nunc vivunt Judæi, non incepisse quingentis ante natum Christum annis.

Quod tandem addit Vir Doctiss. *ult. cap. Chronic.* dici, *hanc visitationem à Deo concessam, ut adimpleretur Jeremiæ prophetiæ, non vero, ut verbum Dei in Deut. & aliis Prophetis promissum adimpleretur*, vix refutatione dignum est. Si enim hæc facta sunt, ut Prophetia Jeremiæ impleretur, vere liberati sunt Judæi: quia Jeremias expresse prædixit, captivitatis durationem futuram tantum septuaginta annorum, & iis elapsis, Deum eos reducturum: *Cap.* XXIX. 10. non ergo nisi per captivitatis finem & Judæorum reductionem impleri potest. Quod vero in libro *Chronic.* mentio nulla fiat, promissi divini *Deut.* XXX. sed solius Jeremiæ, ideo est, quod in *Deut.* Deus in genere minetur captivitatem, nulla durationis illius facta mentione: per Jeremiam autem propius eam intra septuaginta annorum spatium determinaverit. Non itaque nominatur Jeremias ad exclusionem Deuteronomii, sed ad illius elucidationem; & unum idemque utriusque esse promissum, seu de eadem liberatione, ex verbis Nehemiæ & Danielis ostendi.

In ea liberatione impletum est promissum *Deut.* XXX.

CAPUT

CAPUT IV.

Collatio inter peccata quæ Judæi ante captivitatem Babylonicam commiſerunt, & ea quæ poſtea commiſerunt, & adhuc committunt.

Idololatria à Judæis non potuit committi per ignorantiam.

PErgit nunc Vir Doctiſſ. & oſtendere conatur, licet Iſraël ante captivitatem Babylonicam fuerit idololatra, poſt eam vero ab idololatria abſtinuerit, quod tamen poſt eam, vel in ea, gravius peccaverit: quoniam, *licet idololatria in ſe ſpectata gravius quidem crimen ſit quam alia peccata, tamen per ignorantiam eam commiſerint, neſcientes ſe contra Dei præceptum peccare: illa autem crimen valde imminuat: alia autem peccata ac ſcelera commiſerunt ex malitia, & ſcientes ſe Legem divinam tranſgredi.* Miror ſane, quomodo Vir Doct. Iſraëli, & præſertim Judæ, cui Deus ſe tam manifeſte revelaverat, cui concredita erat Lex Moſis, omnem idololatriam, additis ſeveriſſimis comminationibus, prohibens, adſcribere poſſit ignorantiam circa cultus ſui objectum? Nonne Deus ſæpe adeo in Lege mandat, *ne alienos Deos colant?* Eſt id primum in decalogo præceptum. Quin & *Deut.* XIII. jubetur quicunque Propheta, etiamſi aliquod ſignum quod dedit evenerit, ſi apoſtaſiam à vero Deo, & alienorum Deorum cultum ſuadeat, mox interfici. Quæ hic ignorantia locum habere poteſt? Aut ſi quædam ſit, ea non niſi carnali alicui affectui, divinæ legi contrario, ortum ſuum debet, qua homo ſibi blandiri, & contra manifeſtum Dei mandatum perſuadere cupit, non eſſe à Deo vetitum, quod clare in Lege prohibitum

prohibitum exſtat: aut cui adeo perdite deditus eſt, ut nulla præcepti divini reverentia ducatur, ſed ut ei indulgeat, Deum ejuſque legem contemtui habet. Tales fuere, qui Jeremiæ dicebant in extremis captivitatis laboribus, quod *à temporibus quo reginæ cœli libare deſierant tales iis evenerant ærumnæ:* Non erant illi ignorantes veri Dei ejuſque legis, uti eos excuſare conatur Vir Doct. ſed erant homines ſumme impii ac ſcelerati, qui ne caſtigatione quidem divina ullatenus emendabantur; ſed qui impie & obſtinate Jeremiæ, mandatum Dei ad ipſos deferenti, reſpondebant, *Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te: ſed facientes faciemus omne verbum quod egredietur de ore noſtro, ut ſacrificemus reginæ cœli*, &c. Idque ut gratificarentur uxoribus ſuis idololatricis. Si hic Vir Doct. poſſit admittere præcepti divini ignorantiam, nullum erit peccatum, quocunque animo commiſſum, quin ex ignorantia profectum dicere poſſit. Aut ſi velit ignorantiam hic habere locum, dicam eam eſſe affectatam, atque ita culpabilem, ut minime excuſet, aut peccati fœditatem minuat. Eodem modo ego colligere poſſem, ignorantiam Iſraëlem impuliſſe ut vitulum aureum in deſerto coleret, *Exod.* XXXII. quia exultantes dicunt, *Ecce Iſraël, hi ſunt Dii tui qui te eduxerunt ex Ægypto:* Idque peccatum excuſabo Viri Doctiſſ. verbis: *fallebantur miſeri, tribuentes Deo, qui ipſos ex Ægypto eduxerat, ideam vituli:* quam craſſam ignorantiam Vir Doct. eis adſcribere non dubitat, *Quæſ. III. Num. VIII. pag.* 186. *ſeq.* Interim peccatum iſtud adeo grave fuit, Deumque adeo offendit, ut & hodie Judæi dicant, *nullam ſibi accidere*

accidere ultionem, in qua non ſit vel unica de iniquitate vituli. Quando Deus per Prophetas populum variorum criminum arguit, & captivitatem minatur, ordinarie primum & præcipuum inter illa eſt idololatria. Imo *Eſech.* XVI. Deus Judam coarguens impietatis, maxime ejus idololatriam exaggerat, dicitque ipſum ſua idololatria pejorem eſſe Samaria non tantum, ſed & Sodoma. Quin & Deus per Prophetam Eſaiam eos tam ſerio, tam aperte præmonuerat, *Cap.* XLVIII. 4, 5. *Annuntiavi tibi quæ ventura erant in te, ne quando dicas, idola mea fecerunt ea, & ſculptilia conflatiliaque mea præceperunt ea.* Qua ergo ſpecie dici poteſt, populum eam per ignorantiam commiſiſſe? In illis, qui à Jerobeamo ſeducti ſunt, & ex ejuſmodi parentibus prognati illi cultui idololatrico aſſueſcere cœperunt, aliqua ignorantiæ ſpecies locum habere poſſet: quatenus illi crediderunt, ſe à Moſis Lege non recedere, quoniam eundem quem Moſes coli præſcribit Deum adorabant: Verum crebra Prophetarum à Deo ad ipſos miſſorum reprehenſio, qui cultum illum ut apoſtaſiam à vero Deo damnabant, valde ignorantiam illam minuit: At nulla ignorantiæ ſpecies prætexi poteſt peccato illorum, qui idola gentium, quorum cultum divina Moſis lex diſertis verbis damnat, adorabant. Simili modo ignorantia, licet craſſior, aliquatenus Pontificiorum idololatriam excuſat; quia verum Deum colunt, & quicquid colant in veri Dei honorem tendere credunt: Alia foret ratio, ſi falſos Ethnicorum Deos in Lege ac Evangelio expreſſe damnatos, colere præſumerent: Nulla enim illo in caſu ignorantia obtendi, aut ſi quæ obtenderetur, crimen ipſorum excuſare poſſet. Deum

Deum gravi hac captivitatis castigatione populum suum cohibere voluisse, ne idololatria denuo se pollueret, dubitandum non est: Verum *Deum intendisse, populum in hac quam prævidebat diuturna dispersione conservare, ne ullatenus cum gentibus* (jam ad verum Deum ejusque Messiam conversis) *commisceretur*, gratis absque ulla probatione ac fundamento dicitur. E contra ex antedictis & mox dicendis liquet, Deum voluisse, ut post Messiæ adventum populorum discrimen, utpote propter Messiam solummodo introductum, aboleretur, ex omnibus unus rursus coalesceret populus & Ecclesia, & una eademque inter omnes vigeret veri Dei notitia & cultus. Atque ita tota ista Ecclesia, ex Judæis & gentibus simul collecta, ex castigatione illa severa Israëlis per LXX. annorum captivitatem, non minus quam Judæi ante Messiæ adventum, exemplum capere potest horrendæ Dei iræ in idololatras ac pertinaciter impios, quo sibi à crimine ejusmodi sollicite caveat.

Finis castigationis divinæ.

Post hæc Vir Doct. prolixum instituit discursum, quo probet, *Judæos post reditum è captivitate Babylonica, stante secundo templo, & præsertim post ejus eversionem, non se servasse puros ab idololatria;* ut ita causam hujus diuturnæ captivitatis speciosam proferre possit. Illud autem probare contendit statu Judæorum *temporibus Antiochi, quibus multi Judæorum idololatriam commiserunt, & sibi præputium denuo inducere conabantur: accessere Theologi, qui suis distinctionibus probarent, talem cultum non esse contra legem Dei: nunc vero nostro tempore plures metu persecutionum ad idololatriam Papisticam deficiunt, præsertim in Hispania, & ob bona temporalia Christianismum simulant, cum animo sint*

Non ego adscribo Judæis sanctitatem.

sint Judæi. Quod ne temere dicere videatur Vir Doctiss. se ipsum nominat, *qui toties Baali genua flexerit.* Unde colligit, *Israëlem non esse adeo sanctum, uti à me depingitur.* Ego vero nusquam in toto meo scripto hodierno Israëli sanctitatem adscripsi, neque adhuc Judæorum impietatis ac idololatriæ patronus esse volo. Conclusi ego argumento hypothetico; Si Judæi jure D. Jesum Christum rejecerint, soli sunt hodie in terra veri gloriæ ac veritatis divinæ assertores ac patroni. Atqui ego nego antecedens, ideoque concludo ac concludere debeo, quod non sint gloriæ divinæ patroni, sed illius inimici ac conculcatores. Vir Doctiss. autem cum omnibus Judæis sentit, se jure Dominum nostrum Jesum Christum rejicere: ac proinde concludere debet, gentem suam solam esse, quæ sincere gloriam ac veritatem divinam afferat ac tueatur. Est ergo argumentum, ut vocant, ad hominem, ex principiis Judæorum desumtum, unde consequentia qua urgeantur deducitur.

Judæi sibi adscribunt, quod soli sint gloriæ Dei vindices.

Mens itaque mea est, quoniam Judæi credunt se jure D. Jesum rejicere, quod concludere debeant, se hodie solos esse in terra veros gloriæ ac veritatis divinæ assertores ac patronos. Quam etiam consequentiam Vir Doct. paulo post admittit, & legitimam agnoscit. Inde ipsos porro urgeo. Quodnam sit illud peccatum, quod Deus benignus ob tam constantem (quam nempe sibi adscribunt Judæi) Legis suæ adhæsionem, tam diuturno exilio, quin & tot afflictionibus & calamitatibus, quas nonnunquam tam à Mahomethanis quam à quibusdam Christianis, perverso zelo contra religionis suæ genium in eos sævientibus,

tibus, misere perpessi sunt, testatam, fidis suis cultoribus non esset condonaturus? Videt Vir Doctiss. me semper argumentari non ex sententia mea, sed Judæorum, ipsosque suo principio premere. Dicunt nim: Judæi, uti & Vir Doct. ob peccata sua se pati hanc dispersionem adeo diuturnam: Interim sibi adscribunt zelum adeo eximium ac constantem pro Lege ac gloria Dei: Ego inde infero: Si in illis sit iste zelus pro Lege, ut soli in terra tam eximii sint gloriæ divinæ in mediis adversitatibus patroni; quod nec promissa quæ in Lege exstant, nec misericordia divina, quam passim Deus in Scriptura testatur, & erga populum suum ostendit, permittat, ut nulla zeli tam eximii habita ratione populum ob alia peccata tam plene negligat, & sine ulla consolatione, ullo alloquio prophetico in tam diuturna ac miserabili dispersione tabescere sinat: sed potius requirat, ut alia, quæ committunt peccata, ob virtutem adeo eximiam & vere heroicam, gratiose condonet, & dispersioni ac captivitati finem imponat: cum ob majora peccata, eadem nimirum quæ nunc committunt, & insuper idololatriam, peccatum maxime horrendum, & cui nullum æquiparari potest, tantum LXX annorum captivitate majores ipsorum puniverit, & interim Prophetas ad ipsos miserit, qui instantis liberationis promissione ipsorum animos in captivitate erexerunt.

Vir Doctiss. hic se pressum sentiens, dicit, *Judæos non se ita ab idololatria servare impollutos*, prout ego sentio. Sane quæ Vir Doctiss. hic, & ad *Quæsitum secundum Num. V. pag.* 155. de Judæis & eorum improbitate prolixe refert, omnia credo

Multi Christum profitentur, cum animo sint Judæi.

vera esse. Credo plurimos eorum in Hispania Christum ore profiteri, cum eum animo execrentur: Credo Monachorum quorumcunque cœnobia in Hispania istiusmodi sceleratis hominibus esse repleta. Jam id indicavit Erasmus suo tempore: & qui apologias ejus contra Joannem Lapidem Stunicam & Sanctium Caranzam attente legit, facile cognoscet, duos hosce impudentissimos ac malignissimos Erasmi adversarios ab ipso haberi Judæos, fidem Christianam externe tantum simulantes. Operæ pretium est hac occasione paucis testimoniis id confirmare: ut inde veritas dictorum Viri Doct. constet, omnibusque illucescat, zelotas illos igneos, qui maximum ostentant zelum, & ferro ac igne sæviunt in quoscunque, etiam absurdissimis suis commentis vel minimum contradicentes, non esse sinceros Christianos, nec Christi gloriam Evangeliique promotionem spectare; sed plurimos eorum esse occultos Judæos, homines desperate impios, ac fortasse, ut Vir Doct. recte observat, plane atheos, qui in Christi contumeliam absurdissima commenta insanis clamoribus proferunt, & cruentissimis suppliciis, ne quis contra hiscere audeat, recipi cogunt, ut, quoniam quem animo execrantur Christum palam negare non audent, occultiore via probro afficiant, hoc est, mentita zeli pro gloria Christi specie tecti, doctrinam Christianam absurdis commentis ac fabulis ridiculam faciant. Erasmus itaque *Apolog. ad Stunicam in Matth.* 1. *annot.* v. *tom.* IX. *pag.* 245. non occulte indicat, Stunicam à se credi Judæum. *Suspicatur Stunica me hoc ideo dixisse, quod Hieronymus hoc dicturus, ita præfetur:* Et ut risum præbeamus Judæis: *Hinc colligit me*

non

non intellexiſſe verba Hieronymi , colligit errorem meum ac tumultuariam lectionem. Sed quid ego viciſſim ex his Stunicæ verbis colligam , in præſentia non eloquar. Et in *Matth.* VIII. *annot.* II. *pag.* 249. *Neſcio quid ſuſpicionis mihi parit , quod Stunica tam impenſe favet Hebræis , ut his omnia velit deberi , cum res nihil tale poſtulet.* Et in *Luc.* XXIII. *pag.* 258. *Cæterum quod argutatur , quibus elementis ſcribatur Hebraice nomen Jeſu , quando ad me non pertinet , neque nunc vacat in his multum otii ponere , aliis Judæorum amicis excutiendum relinquo.* In 1 *Corinth.* VII. *annot.* II. *pag.* 276. *Nos certe verecundius vertimus , ne adſciſcat præputium : Stunica in hoc rerum genere me peritior docet nos* , &c. Porro in *Epheſ.* v. *pag.* 283. *Si ſapiat Stunica , poſthac ſe continebit intra pelliculam ſuam.* Verum eſt , Eraſmum hæc verba explicare , *id eſt , intra lexica & adnotationes quinquagenarias.* Verum quicunque vel leviter in Eraſmi ſcriptis verſatus eſt , ejuſque elegantias & argutias conſiderat , ſatis videt , Eraſmum voce *pellicula* non deſignare lexica , ſed Stunicæ Judaiſmum tacite exprobrare voluiſſe. Verum apertius loquitur in *Apologia ad Sanctium Caranzam pag.* 352, 353. *Age , omiſſis hujuſmodi contentionibus , ceu bellis civilibus , hæreticos pariter aggrediamur. Ego pro mea virili retundam iſtos , qui nimium hærent Evangelicis literis , ac plus ſatis abhorrent à Judaiſmo. Stunica & Sanctius adoriantur diverſum hæreticorum genus , quod jam ſe nimium miſcuit ſegeti dominicæ. Magis enim ac magis invaleſcunt Judæi quidam , ſeſqui-Judæi & ſemi-Judæi , qui mixti nobis titulum habent Chriſti , cum Moſen totum habeant in pectore.*

Mutemus, *inquiunt*, clypeos, Danaumque insignia nobis Aptemus.

Hac via gravius lædunt rem Christianam, & plus est quæstus ex calumnia, quam ex usuris. Hos nemo melius profligabit, quam Lopis & Sanctius. Et *pag.* 355. *Nec me latet, qui subornent histriones hujus fabulæ: Pharisaicum genus est, & Ebionitarum reliquiæ. Satis sit Judæis, quod semel occiderint Christum, quod nihil ab ipsis intentatum sit relictum, ne revivisceret. Obsignatum est monumentum, adhibiti sunt custodes: sed ille victor elusit illorum maliciosa consilia. Christus non amplius moritur, sed jam sedens in cœlo deridet istos, & subsannat stulta molimina, nihil profectura nisi ad ipsorum perniciem.* Si forte contra Stunicam tectius sit locutus, hic aperte profert quod sentit: quæ si conferantur cum iis, quæ subinde inspergit *Apologia adversus articulos aliquot, per Monachos quosdam in Hispaniis exhibitos*, evidenter constabit, eos generatim, saltem plurimos eorum, occulti Judaismi ab Erasmo insimulari. Ita quippe in alloquio ad Alfonsum Manrricum Archiepiscopum Hispalensem, *pag.* 829. de iis scribit: *Si mihi cum Judæis res esset, quemadmodum Paulo fuit, si cum hæreticis aut paganis conflictatio, ut parta victoria piis omnibus læta, non nisi impios vel læderet, vel sanaret. Nunc adversus hos agere cogor, qui se profitentur Christianæ religionis columina, quos ut optimos esse decet, ita pro optimis haberi conveniebat, quorum alterum illis adesse vehementer optarim, alterum haudquaquam inviderem, siquidem per ipsos liceat. Sunt enim, ut accipio, qui hæc movent, non Judæi, non hæretici, non schismatici, non pagani; sed Trinitarii, Dominicani, Franciscani, Carmelitæ, Augustinenses, Benedictini,*

Benedictini, jam olim gratiosa apud omnes orbis nationes nomina. Et in ipsa apologia pag. 848. *Cuperem in sacris Literis Christum vel sexcenties appellatum verum Deum, quamquam hoc nobis non minus persuasum est, quam si sexies millies dictum esset. Utinam æque persuasum esset Judæis omnibus?* Non sine causa Erasmus contra Hispanos scribens mentionem facit Judæorum, qualia in aliis ejus Apologiis non legas, quæ tacita Judaismi inter ipsos vigentis exprobratio sunt. Quare cum sibi rem cum Judæis esse negat, ironia aculeata eos quammaxime Judæos esse affirmat. Possem plura in hanc rem ex Erasmo testimonia congerere, verum hæc sufficiunt ad comprobandum, Hispaniam pessimis ejusmodi ac sceleratissimis hominibus scatere, qui omni ejurata religione Christianam simulant, ejusque acerrimi zelotæ videri cupiunt, cum interim eam animo detestentur, & putidis ac ineptis commentis cuique cordato ridiculam faciant: Hac ratione vicem se rependere credunt malis Christianis, quorum sævitia coacti fuere, ut ejurato Judaismo Christum inviti profiterentur: & quam ipsi perpessi sunt tyrannidem, nunc in alios, qui commenta ipsorum non adorant, vicissim exercent.

Hæc quando considero, dubium mihi nullum est, quin omnia quæ Vir Doct. de Judæorum improbitate scribit sint verissima: sed nihil ea officiunt argumento meo. Quia quando Judæos ab idololatriæ crimine immunes pronuntio, ego totum populum seu Judæorum universitatem respicio; prout olim ante captivitatem Babylonicam totus populus, Rex, & primores, se criminis illius reos fecerunt, paucis tantum piis, qui in

Totus Judæorum populus nunc se non polluit idololatria.

computum venire nequeunt, exceptis. Quam autem nunc committunt idololatriam Judæi quamvis excusari minime queat, alterius aliquomodo generis est, & non proprie illa quam lex directe & in terminis vetat quando idola gentium condemnat: & licet non esset idololatria, sed genuinus ac sincerus Dei cultus, tamen quia contra conscientiæ dictamen à Judæis præstatur, gravissime est culpandus: & præterea particularium peccatum est, non integri populi: Non ergo justitia divina permittit, ut particularium quorundam peccatum integer populus luat, nec ut Judæorum Hispanorum crimen Germanis, Italis, aut Hollandis imputetur. Quæro ego, quodnam sit populi totius crimen idololatria gravius, ob quod integer populus in diutina hac captivitate detineatur.

Nec fuit idololatra cum Titus everteret urbem.

Sed demus tamen, Israëlem jam esse idololatricum, quod tamen alibi Vir Doctiss. disertis verbis negat, uti paulo ante vidimus *Quæst. III. Num. II. pag.* 167. Quibus adde *Quæst. III. Num. XIV. pag.* 211. *Sine idololatria; & non erat minima istius status circumstantia, sed potissima, quod populus ita dispersus -- ab idololatria abstineret -- à cultu idololatrico non immundatus. -- Præsens Israëlis status, in quo nec idololatriam committit;* &c. Adeo ut de statu hodierno Israëlis directe pugnantia scribat: Verum, ut dixi, demus Israëlem esse jam idololatricum: & quod hæc sufficiens causa sit, ac ingens illud Deoque exosum peccatum, propter quod hac, in qua jam est, quamque plus mille sexcentis annis passus est, dispersione puniatur: Quodnam fuit peccatum, propter quod à Tito fuit direpta Judæa, templum

&

& urbs solo æquata, & Respublica penitus eversa, populusque universus in captivitatem abdu-ctus; cum eo tempore, & quatuor ad minimum post secula, minima quæ unquam in gente Judæa idololatriæ suspicio, & maximus pro Lege Mosaica fuerit zelus? An Deus contra promissa, contra morem suum, populum suum dilectum tam insigni (cui parem in tota ejus historia non reperimus,) ruina castigavit & obruit, cum nulla erat publica à lege sua defectio, nulla nationis apostasia, nullum eximium crimen rebellionis toti genti imputandum? Si enim tollat Vir Doct. Messiæ rejectionem, nullum reperiet, nullum assignare poterit. Quod enim Vir Doct. dicit, hanc Romanam captivitatem esse Babylonicæ continuationem, ridiculum est; uti paulo ante vidimus. Jure merito igitur quæro, quodnam illud sit totius gentis peccatum, propter quod in tam diutina captivitate detineatur?

CAPUT V.

Refelluntur, quas Judæi credunt, hujus captivitatis causæ.

Peccata olim à populo commissa hodierno imputari nequeunt.

VIr Doct. quoniam tale nullum peccatum reperire potest, quia D. Jesum jure à populo suo rejici credit, ad vulgatum Judæorum effugium recurrit, quod *respublica semper sit una ac eadem; & propterea quod peccata olim à populo commissa totius populi sint peccata, ac proinde hodierno populo omnia præcedentia crimina jure imputentur.* Hoc autem asserere non sufficit, verum aliqua Dei sive comminatione, sive declaratione probandum foret. Nihil horum Vir Doct. adducit. Contraria au-

tem omnia tam in Lege, quam in Prophetis, occurrunt. Nusquam in Lege Deus comminatur, se peccata, à populo seculis præcedentibus commissa, puniturum in eorum posteris, multis demum post seculis exstituris: Per Esechiëlem autem *Cap.* XVIII. hanc Judæorum criminationem, qui se ob parentum peccata puniri querebantur, vulgato isto proverbio, quod *patres uvam acerbam comederint, filiorum autem dentes obstupuerint*, Deus acriter refellit, docens, *unumquemque portaturum propriam iniquitatem: filium non portaturum iniquitatem patris, nec patrem iniquitatem filii.* Adeo ut hac criminatione nihil sit iniquius, & Deo magis injurium. Promisit enim Deus populo resipiscenti remissionem, & secundum fidem suam, promissis illis datam, in testimonium remissionis & reconciliationis populum è captivitate Babylonica, idololatriæ illius oblitus, reduxit, & in populum numerosum & florentem, qualis erat (ut probavi) tempore Jesu Christi, evexit. Non nego quidem, populum posterioris ævi eundem quidem esse populum, cum eo, qui prioribus exstitit ævis: Inde tamen minime sequitur, peccata olim à populo commissa, jure imputari eidem populo posterioribus ævis viventi: Licet enim unus ac idem sit populus, non tamen simul exsistit, nec ex iisdem individuis constat: & sicut actiones præcedentis populi, non sunt sequentis actiones; ita nec præcedentis populi culpa, sequentis culpa est, nec sequenti jure imputari potest. Certum quidem est, si populus, vestigiis parentum insistens, ab impietate non desistat, sed, licet à Deo monitus & paterne castigatus, in pejus quotidie proficiat, parentum

parentum peccata caufam effe, quod ira Dei aut citius, aut gravius, exardefcat contra pofteros nequam: Non tamen illi pœnam impietatis parentum fuorum, fed fuæ tantum, luunt: Quia nec citius, nec gravius à Deo puniuntur, quam propria ipforum peccata merentur: Parentum autem peccata, quorum veftigia filii premunt, caufa funt, quod Deus, omnia gratiæ fuæ dona irrita, & defperatam effe populi improbitatem videns, longanimitatem fuam, qua alias forte ufus fuiffet, abrumpat, & iram in populum tam proterve ac diu rebellem effundat; non tamen ultra meritum peccatorum, ab iis ipfis qui puniuntur commifforum. Hoc exigit æquitas divina; eftque confentaneum comminationibus Dei in Lege, ejufque expoftulationi, quam ex Efechiële adduximus.

In fententia autem Viri Doctiff. fumma iniquitas eft. Si enim, quia unus idemque populus eft, peccata olim à populo commiffa hodierno populo jure imputentur: Quæram ab altera parte, an non & fimiliter obedientia ac refipifcentia præcedentis populi eorum pofteris imputetur? Non video ullam difcriminis rationem. Nam ficut *peccata olim à populo commiffa funt totius populi peccata*, hoc fundamento, *quod Refpublica femper fit una ac eadem;* ex eodem fundamento viciffim concludere licet, obedientiam ac pietatem olim à populo præftitam totius populi effe obedientiam & pietatem; tam enim populus olim pius idem fuit cum hodierno populo, quam olim peccator & impius. Hoc fi agnofcit Vir Doct. ulterius quæro: Si parentum virtus major fit, quam pofterorum peccata, (loquor ex hypothefi Viri Doctiff.) an pofterorum, quibus parentum major virtus

Hoc effet fumme injuftum.

imputatur, peccata propter illam majorem parentum virtutem impunita dimitti debeant? Ab altera parte: Si filii impia parentum vestigia deserentes toto animo se ad Deum convertant, & pietati studeant, legemque Dei omnibus viribus observent, ita tamen, ut ipsorum obedientia, quantacunque sit, nondum tamen possit æquare parentum impietatem, quam ipsis jure imputari Vir Doctiss. asserit; An filii obedientes ac pii jure puniantur propter majora illa Patrum suorum peccata, quæ detestantur? & quousque hæc filiorum punitio durare debeat? an, donec ipsorum resipiscentia superet magnitudinem peccatorum à patribus commissorum? Jure hoc urgeo: Quia communis, multorum saltem, Judæorum opinio est, oportere ut Judæi hanc præsentem calamitatem sustineant, donec pro suis ac parentum suorum, seu totius populi per omnia quibus substitit secula considerati, peccatis satisfecerint. Quicquid hic Vir Doct. respondeat, pressum se sentiet, & tam nocentes propter suorum parentum virtutes impunitos dimitti debere, quam pios propter impiorum parentum crimina jure puniri, affirmare cogetur: Quod utrumque summe injustum est.

Similitudo Viri Doct. expenditur, & rectius explicatur.

Quare & similitudo, quam Vir Doctiss. desumit à civitate rebelli, nihil ad rem facit. Secundum suam enim & communem Judæorum opinionem aliter longe se res habet cum Judæorum populo: Licet enim variorum peccatorum populum reum agnoscat, immunem tamen eum credit (loquor de integro populo, non de aliquot particularibus in populo) ab idololatria, per quam proprie Deus abnegatur; è contra valde tenacem

Legis

Legis Mosaicæ, & ceremoniarum inibi mandatarum ad superstitionem usque observantem: tum &, in rejectione Jesu Christi summe constantem, quia fidem in Christum apostasiam à Lege credit: & licet varia propterea patiatur, tamen à Legis Mosaicæ professione nunquam recedentem. Quare ut tali Judæorum statui similitudo hæc quadret, hoc modo proponenda foret. Si rex rebelli civitati humaniter rebellionem, qua ipso rejecto ad hostem ejus juratum defecit, aliquoties remisit: eadem illa civitas alia quidem crimina, & gravia satis, contra legem ejus committit; non tamen se legi ac regimini ejus subducit, quin imo, licet ex civitate illa aliquis exurgat, qui apostasiam à Rege illo suadeat (cogor ita loqui ex mente Judæorum, quia illi credunt, Dominum nostrum J. Christum apostasiam à vero Deo & lege Mosis docuisse) & non tantum aliqui in illa civitate illius suasioni aurem præbeant, sed & omnes vicini avide eam imbibant, civitatem illam ad similem apostasiam allicere studeant, quin &, quia secum consentire non vult, sed regis sui imperio unice se subjectam cupit, variis cladibus afficiant, quas tamen illa amore regis sui ac reverentia legis ipsius alacri perferre animo mavult, quam à rege deficere; dicemusne regem illum recte cum civitate illa agere, si neglecto fideli illo ac constanti erga ipsum ipsiusque legem obsequio, ad minora illa delicta respiciat, & populo illi, sibi adeo fideli, parentum, qui ipso derelicto ad juratum ipsius hostem olim defecerunt, peccata imputet, omniumque eorum pœnam ab ipso exigat? Dicemusne hoc consentaneum esse clementiæ, mansuetudini, ac paterno amori, quo rex erga populum suum

fertur?

fertur? Talis autem est, juxta communem Judæorum opinionem, conditio Judæorum hodierna.

Nulla posset esse hujus punitionis utilitas.

Et quam utilitatem, quæso, Vir Doct. in tali punitione reperire potest? An emendationem populi? At quæ emendatio sperari potest, quando posteri, peccatores quidem, sed Deo tamen ejusque legi constanter adhærentes, parentum suorum idololatrarum & à Deo ejusque lege deficientium peccata luere tenentur? Luunt peccatorum, quæ non commiserunt, pœnam: & licet Deum timeant, & à peccatis suis resipiscant, à pœna liberari nequeunt, donec pro parentum suorum peccatis satisfecerint; quibus luendis quot seculorum pœnæ sufficiant incerti sunt; ac proinde nec spem, qua sola resipiscentia ab homine suscipitur, concipere possunt certam ac indubitatam, quod ne quidem per exactissimam ac perfectissimam obedientiam liberationis promissæ particeps sint futuri; sed ea non obstante, incerti semper hærere debent, an unquam pro parentum peccatis Deo satisfacere possint. Quod quomodo cum promissis divinis, Deique fidelitate, justitia, mansuetudine, ac amore, quo Deum se prosequi Judæi semper gloriantur, conciliari queat, ego non video.

Responsio ad alias exceptiones.

Rursus aliud effugium quærit Vir Doct. nempe, *quod non sint Judæi adeo abjecti, quin aliquando non invideant ipsis Christiani sortem suam: quod negotiis variorum regum ac principum tractandis adhibeantur.* Quæ vera agnosco: verum illa est privatorum felicitas: sed populus ut corpus unum consideratus est extorris ubique, proprio non gaudens regimine, sed alieno imperio subjectus, sine potestate, sine

ſine autoritate, & tanquam peregrinus diſperſus & oberrans per totum terrarum orbem. Sed, inquit, *debuit, juxta Dei prædictionem, captivitas hæc multis ſeculis durare; quia diſpergi debuimus ab uno ad alterum terræ extremum: quod unica totius populi tranſmigratione fieri non potuit, ſed ſenſim & per multos annos fieri debuit.* Verum ego antea fuſius oſtendi, omnia comminationibus divinis (ad quas Vir Doct. reſpicit) comprehenſa exacte in captivitate Babylonica fuiſſe impleta, & nullo modo tempora præſentia reſpicere; quibus verbum addere ſi vellem, actum agerem.

Tandem Vir Doct. in hoc argumento repugnantiam quandam quærit, qua adverſetur alteri Chriſtianorum contra Judæos argumento. Sed fruſtra. *Mirari ſe ſæpe*, ait, *quando Judæi exſpectant Meſſiam terrenum, quod Chriſtiani eos vocent carnales, qui ad ſpiritualia animum erigere nequeunt; Quando vero ipſis objiciunt captivitatem, Judæos miſeros dicant, eo quod ſine Rege & Repub. vivant in mundo.* Verum nullam hic video repugnantiam. Videtur nempe Vir Doct. exiſtimare, Chriſtianos, quando Judæis objiciunt captivitatem, tanquam pœnam rejectionis Meſſiæ, contendere velle, ſiquidem Meſſiam agnoſcant, quod à captivitate liberati rurſus ſint reſtituendi in regnum ſuum; & quod hac ratione carnalem fore Judæorum liberationem ipſi urgeant, cum tamen Judæos reprehendant tanquam carnales, quod ejuſmodi liberationem per Meſſiam exſpectent. Verum longe fallitur Vir Doctiſſ. alia mens & alius ſcopus eſt hujus argumentationis. Contendunt Chriſtiani, diſperſionem adeo gravem ac diuturnam populi Judaici, ſignum eſſe iræ divinæ contra integrum populum:

Diſcrimen inter judicia in populum integrum, & in privatos in populo.

populum: ſicuti & cujuſcunque populi excidium iræ divinæ contra illum ſignum eſſe agnoſcunt. Licet enim fieri poſſit, in populo qui exſcinditur aliquos ſupereſſe pios, qui communi cum aliis excidio involvuntur, quos ex ira à Deo puniri & tanquam exoſos abjici dicere nequeamus, quoniam ob pietatem ſuam Deo grati ſunt; tamen manifeſtum erga totum populum iræ divinæ indicium eſt, quod integrum populum exſcindat, ne piis quidem in eo degentibus exceptis. Alia quippe, uti Vir Doct. ipſe agnoſcit, ratio eſt integri populi, alia privatorum in populo. Et privati ſinguli, & integri populi à Deo judicantur; ſed diverſa ratione, ac diverſo ſæpe tempore. Judicium de ſingulis Deus proprie exercebit in futuro ſeculo, quando unuſquiſque Deo pro ſe redditurus eſt rationem: tunc nemo ob aliena peccata affligetur, aut alienæ virtutis præmio honorabitur. Judicium de integris populis Deus exercet in hac vita; in hac enim vita univerſitas populorum locum habet; in futura vita coram Deo non comparebunt, ut populi univerſitas, ſed ſinguli pro ſe. Contingere autem poteſt, ut in populo impio, & quem ob impietatem Deus excidio deſtinavit, pauci aliquot ſint pii, Deo ob pietatem ſuam grati. Non poteſt Deus integrum populum exſcindere, niſi & hi pii, qui pars ſunt populi, exſcindantur. Affliguntur igitur, non puniuntur, ob peccata impii populi, & communi quo populus exſcinditur excidio eos Deus involvit, ad demonſtrationem juſtitiæ ac iræ ſuæ contra integrum populum contumaciter rebellem; interim erga pios iſtos in particulari iram ſuam non demonſtrat; eos ſibi habet gratos & amicos; & quia

miſeria

miseria sua Deo in hoc seculo inservierunt ut justæ suæ vindictæ instrumenta, in futuro seculo hanc eorum afflictionem excellentiore gloria est coronaturus.

Inde jam liquet, nullum populum exscindi, nisi ex ira divina, & ob graviora peccata, quibus hanc in se Dei iram provocavit. Cum ergo tam miserabile sit populi Judaici excidium, & tam diuturnum, collegi, eximiam quandam populi Judaici impietatem illius excidii debere esse causam: Et ex Viro Doctiss. quæsivi, quodnam istud peccatum sit, idololatria gravius, cujus tota gens Judæorum rea sit, & à quo nullam per tot secula pœnitentiam egit? Hinc Judæi, qui peccatum quo tenentur, rejectionem vid. Messiæ, agnoscere nolunt, nihil quod reponant habent, & cum Viro Doctiss. frustra se torquent, ut aliquod tale reperire possint.

Excidium populi Judaici est propter peccatum totius populi.

Licet autem contendamus, captivitatis hujus causam esse rejectionem Messiæ; non tamen propterea terrenum Judæis proponimus redemtorem, quasi, si Christum recipiant, regnum & Hierosolyma ipsis, ut felicitas proprie per Messiam conferenda, certo sint restituenda. Non enim hæc præcipua per Messiam conferenda felicitas est, sed regnum cœlorum: Nec certum est, quid Deus in hac vita Judæis largiturus fuisset, aut etiamnum, si ab infidelitate sua convertantur, largiri velit. Hoc affirmare possumus, tale, quale Judæi exspectant, regnum ipsi à Deo destinatum neutiquam esse: somniant quippe regnum, in quo populorum discrimen sit minime abolendum, in quo Judæi omnium gentium victores gloriose aliis imperent, in quo non tantum singulæ

Non tamen sequitur, restituendos in terram suam, si credant.

gulæ tribus in priores terræ Canaan possessiones, sed & templum & totus cultus Leviticus sit restituendus: Quod universali illi Ecclesiæ Dei ex omnibus absque discrimine populis collectioni, & spirituali cultui (cujus ceremonialis typus & umbra fuit) universali illi Ecclesiæ accommodato, adversum est. Immunes autem erunt à misera illa dispersione, in qua tanquam peregrini & inter omnes gentes abjecti vivunt; & reliquis gentibus permixti, æqualibus cum illis privilegiis gaudebunt, &, quod summum est, per Messiam participes erunt futuri regni ipsius in futuro seculo. Quamdiu autem rejiciunt, & populus separatus manere volunt, iram ejus sustinere, & miseram hanc servitutem ferre coguntur.

Recapitulatio totius mei argumenti.

Ut tandem argumento huic finem imponam, ita colligo: Siquidem Judæi recte Dominum Jesum rejiciunt, soli sunt veri Dei cultores in terra, & soli sincerum Dei cultum, non obstantibus tot adversitatibus, & gravissimis, quam nonnunquam à spuriis sustinent Christianis, aliisque in quorum ditionibus vivunt, persecutionibus, constanter profitentur. Antecedens statuunt Judæi: unde ut & consequentiam admittant, necesse est: Sicuti & Vir Doctiss. consequentiam meam admittit. De eo ergo inter nos convenit, quod Judæi credant, se esse solos genuinos veri Dei cultores in mundo. Inde ego porro concludo, non, uti me Vir Doct. concludentem fingit; *Ergo debent à Deo salvari, & eorum dispersio non amplius protrahi inter gentes:* Absit ut ergo Deo agendi limites præscribam: Sed, oportet ergo ut universus populus Judaicus (non solummodo particulares aliquot in populo) reus teneatur gravissimi

ſimi alicujus criminis, quod Deus non obſtante tam conſtanti legis ſuæ amore, tot perpeſſionibus & ærumnis teſtatæ, per tot ſecula, tam graviter vindicare vult. Deus in Lege populo, ſi à ſe deficiat, captivitatem minatus eſt: ſi vero reſipiſcat, promittit reſtitutionem. Conſentaneë huic comminationi ac promiſſo olim Deus ob idololatriam, non per ignorantiam (uti Vir Doct. ad populi ſui excuſationem peccatum hoc extenuare cupit) ſed contra expreſſam Moſis legem & crebra Prophetarum monita, ac proinde & contra conſcientiæ dictamen crebro ac diu ſine ulla reſipiſcentia ab integro populo (licet forte pauci quidam pii, ne hic Vir Doct. cavilletur, ab eo ſe impollutos ſervaverint) commiſſam, populum ſeptuaginta annorum captivitate punivit; & in ea captivitate per Prophetas populum allocutus, &, ſiquidem reſipiſcant, futuræ liberationis ſpe conſolatus eſt; & elapſis ſeptuaginta annis populo redeundi & templum reædificandi facultatem conceſſit. Nunc autem plus quam ſexdecim ſeculis populum in captivitate miſeriore detinet, per totum orbem terrarum miſere diſperſum; nullum ad ipſum Prophetam mittit, qui futuræ liberationis ſpe populum erigat, aut de favore divino certum reddat; ſed omnia iræ ſigna contra ipſum oſtendit. Inde ego colligo, oportere ut integer populus (non aliqui in populo) reus ſit criminis cujuſdam execrandi, ob quod Deus populum, ab idololatria ſe, etiam in media ſua afflictione, ſollicite ſervantem immunem, multis vicibus gravius punit, quam olim populum idololatram punire ſuſtinuit. Quæro etiamnum, ut Vir Doct. poſtquam omnia accurate circumſpexit quæ in populo ſuo geruntur,

tale nefandum crimen, quod publicum totius populi crimen sit, indicet. Non est hoc conjecturale argumentum, sed ex ipsis Dei comminationibus ac promissionibus, totaque divinæ providentiæ circa populum Israëlis administratione desumtum. Sane postquam diu se torserit, non poterit Vir Doctiss. aliud totius suæ gentis crimen reperire, præter execrandam Messiæ, à Deo ipsis gratiose missi, cædem: Quam Judæi etiam hodie approbant, & tanquam bonum factum laudant. Cum autem Vir Doctiss. utpote Judæus, hoc crimen non agnoscat, non mirum ipsum, qui veram calamitatis hujus causam agnoscere non vult, per incertas conjecturas oberrare, & nullam reperire posse in qua acquiescat.

Ut autem tanto validius hæc Viri Doct. doctrina evertatur, hoc unum conclusionis loco addam: Quod ea falsa hac Judæorum hypothesi nitatur, Messiæ adventum differri ob peccata populi; ideoque non fore ex hac dispersione per Messiam liberandos Judæos, donec condignam peccatis suis pœnitentiam egerint: quod etiam Vir Doct. expresse hic docet. Atqui antea ostendi, certum adventui Messiæ tempus à Deo fuisse præfinitum, ac maxime conspicuas temporis illius, intra quod ejus adventum Deus determinavit, circumstantias expressas, antequam nempe sceptrum à Juda esset ablatum, & stante adhuc secundo templo: Quod jam ultra sexdecim secula effluxum est. Adde: Quod omnia Dei promissa de Messiæ adventu sint absoluta; nec ullam possunt Judæi proferre, cui conditio illa resipiscentiæ, quam posterioribus seculis excogitaverunt, sit annexa. Imo tantum abest, ut Deus eam promissionibus suis

ſuis annexam voluerit, ut è contra Meſſias prædicatur adventurus ſtatu populi corruptiſmo, & populum tam eximie peccatorem reducturus ad reſipiſcentiam. Videantur ſolummodo (ut alia nunc prætercam) duo illuſtria loca, *Jer.* XXXI. 31, 32, 33, 34. & *Sachar.* XIII. 1, 2. Quin & Vir Doctiſſ. paſſim in hoc ſuo ſcripto inculcat, Deum tempore Meſſiæ lapideum cor ablaturum, ac cor carneum Iſraëli daturum: &c. Quæ omnia doctrinam hanc ſolidiſſime convellunt.

CAPUT VI.

Potuiſſe Meſſiam, etiamſi ad populi ſalutem veniat, rejici.

Vir Doct. continuo urget in ſuis ſcriptis, ſiquidem Judæi Meſſiam rejicere poſſint, & ob rejectionem illam à Deo eſſent puniendi, neceſſe fuiſſe ut Deus id Iſraëlem præmonuerit. Reſpondi ego: Hoc non neceſſe fuiſſe, ſufficere ut Deus Meſſiam mittat, & per illum inobedientibus pœnam denuntiet. Vir Doctiſſ. agnoſcit, ſufficere Meſſiæ promiſſionem, & exinde argumentum ducit, in quo ſe triumphare credit: *Siquidem*, inquit, *non egebat aliqua ſuaſione, ut reciperetur is, qui in ſummam Iſraëlis felicitatem promittebatur.* Ut argumenti illius imbecillitatem oſtenderem, dixi id verum eſſe, quando Meſſias veniens felicitatem actu ipſo confert, licet aliam quam homo exſpectaverat. Non autem, quando promittit felicitatem futuram, mediumque illam conſequendi eſt cultus carnalis hominis inclinationi adverſus. Id probavi propoſito caſu aliquo qui nunquam exſtitit, nec exſtiturus eſt: Si D. Jeſus cum cœleſti

Caſus quem propoſui non intellectus à Viro Doct.

 gloria

gloria venisset, omnesque Judæos in cœlum, coram oculis suis apertum, introducere paratus esset, plurimosque ipsum prompte recipientes coram aliorum oculis in cœlum assumsisset, gloriaque cœlesti vestitos ostendisset, dubium minime est, quin omnes Judæi, licet nunquam de cœlesti illa gloria cogitassent, sed regnum in terra gloriosum exspectassent, unanimes nemine excepto eum pro Rege & Messia promisso recepissent; neque necesse fuisset id ipsis præcipere, &c. Vir Doct. responsione sua ostendit se argumenti mei vim non intellexisse, & dum ei aliquid opponere videri vult, revera concedit & confirmat quod ego argumentatione mea intendi. Putat me proposita hac conditionata argumentatione voluisse inferre contra Judæos, quod eum recipere teneantur, quia si hoc contigisset, eum recepissent: Quæ fuisset ridicula argumentatio: Inde est quod contrarium casum fingit; *Si forte qualem Judæi exspectant Messias venisset, qui regnum terrenum restituisset, non armis sed sola Dei opera, qui cultum Leviticum & templum restituisset; Deusque pro quovis Judæo liberando in omnibus mundi regionibus miracula & prodigia fecisset majora quam in Ægypto*, & quæ plura recenset; *an non omnes Christiani crederent, illum verum esse Messiam?* Quasi nempe isto casu meum casum evertisset. Respondeo ego, omnino agnovissent Christiani illum esse Messiam, & Deus istiusmodi directione palam omnibus ostendisset, hunc esse Prophetiarum suarum sensum, & præsenti isto bono ac invictissimis miraculis omnes in Messiæ talis fidem traxisset.

Sua responsione meum ar-

Verum isto casu non evertitur, sed confirmatur argumentatio mea: Quod felicitas quæ præsens est,

eſt, ab homine contemni nequit; quia id quod coram videt negare, nec bonum quod ei fruendum offertur repudiare poteſt: Quia felicitas amore ſui homines trahit, & cum præſens eſt, tam potenter hominis appetitum allicit, ut refragari non poſſit. Confirmat ergo hoc ſuo caſu Vir Doctiſſ. argumentationem meam: Uti & reſponſione ſequente ad poſteriorem argumentationis meæ partem, quod felicitas quæ promittitur futura (addidi ego (quod Vir Doct. omittit) & medium illam conſequendi eſt cultus carnali hominis inclinationi adverſus) contemni poteſt; quoniam rari ſunt homines, qui ſpem, etſi maximam, pretio velint emere, & per vitam miſeram ad futuram felicitatem contendere; ideoque perſuadere ſibi nolunt, vitam deſiderio ſuo adverſam, viam eſſe ac medium ad felicitatem, olim obtinendam, perveniendi. Cum ergo hanc illationem Vir Doct. concedat, totum meum argumentum, & quicquid eo intendi, concedit. gumentum confirmat.

Solummodo hinc aliquid inferre conatur contra vitæ æternæ ac cœleſtis promiſſi, quo religio Chriſtiana homines ad Meſſiæ obſequium excitat, fidem; *quia futuras cœleſtes felicitates promittere, quas aliquando verificare hominibus eſt impoſſibile, facile quidem eſt, ſed non creditu facile.* Fateor; & ſi nihil ad tanti promiſſi confirmationem, quod perſuadendi vim habet, additum fuiſſet, fruſtra fides rei omnem ferme fidem ſuperantis poſtularetur. At Deus non tantum variis ac diviniſſimis miraculis hanc Chriſti Filii ſui doctrinam confirmavit, sed &, ad majorem fidei confirmationem, in ipſo Chriſto vivum dedit promiſſi hujus exemplum, quem ex mortuis tertia die reſuſcita- Promiſſum vitæ æternæ confirmatum eſt exemplo J. Chriſti.

tum, poſt quadraginta diërum decurſum, quibus ſe aliquoties redivivum coram diſcipulis ſuis oſtendit, inſpectantibus duodecim Apoſtolis, in cœlum aſſumſit, gloria ac felicitate immortali coronavit, & poteſtatem dedit omnes in ſe credentes eadem coronandi; & in illius poteſtatis fidem Spiritum S. decimo poſt adſcenſionem ſuam diē juxta promiſſum ſuum in Apoſtolos effudit. Sine ejuſmodi confirmatione fruſtra diſcipulis vitæ æternæ ac cœleſtis poſt mortem demum adipiſcendæ promiſſum propoſuiſſet.

Poteſt etiam ſperni felicitas terrena, per moleſtias acquirenda.

Sed & idem locum habiturum eſſet, ſi compareret Meſſias Judæos in terram promiſſam denuo introducturus, qualem Judæi exſpectant, ſi modo unico momento virtute Dei inſuperabili & miraculoſa omnia non effecta redderet; ſed, prout Judæi credunt, variis bellis, addo ego, per moleſtias graviſſimoſque labores, ab omnibus qui regni ipſius privilegiis gaudere cupiunt exantlandos, populum in terræ Canaan poſſeſſionem reducturus eſſet: Quia enim felicitatem, quam ſperant, præſentem non eſſent conſpecturi, & per varios labores & diſcrimina ad eam deberent contendere, facile delicatiori vitæ generi aſſueti, aut qui ſunt animi effœminatioris, laborem iſtum detrectare, & promiſſam in terra Canaan felicitatem moleſtiis & laboribus, propter ipſam ſuſcipiendis, poſtponere poſſent. Perinde atque populus Iſraël olim in deſerto, audita exploratorum relatione, de magnitudine & robore incolarum Canaan, animo concidit, neque adſcendere voluit, ut terram illam occuparet, *Num.* XIV. Adeo manifeſtum eſt, felicitatem præſentem nulla indigere ſuaſione ut eam homines amplectantur, ſed

ſed ipſa ejus dulcedine homines ſponte allici: abſentem vero, ac non niſi variis moleſtiis acquirendam, qualiſcunque ea ſit, ſive terrena, ſive cœleſtis, magnis indigere ſuaſionibus & documentis, ut ad conſtantem ejus amorem & proſecutionem homines permoveantur.

Reſpectu futuræ poſſeſſionis eadem eſt ratio felicitatis terrenæ ac cœleſtis.

Si dicat Vir Doctiſſ. poſſe tamen felicitatem terrenam aliquando hominibus in hac vita exhiberi, atque ita opere ipſo promiſſi veritatem comprobari: non autem id dici poſſe de felicitate cœleſti & æterna, quæ poſt hanc vitam demum locum habitura dicitur: Reſp. Quandiu adhuc felicitas exſpectatur, eadem reſpectu exſpectantium ratio eſt: nam dum adhuc ut futura exſpectatur, ut præſens apprehendi nequit; ſed fides eam ut futuram apprehendens neceſſario inniti debet certitudini promiſſorum, & documentis quibus illa innititur; ſive felicitas illa conſideretur terrena, ſive cœleſtis. Si dicat Vir Doctiſſ. tandem felicitatem terrenam in hac vita fore præſentem. Regeram, etiam tandem felicitatem cœleſtem in futura vita fore præſentem. Si dicat: In hac tamen vita eam nunquam conſpiciendam. Fateor: ſed hæc vita, reſpectu felicitatis cœleſtis, comparari debet cum tempore quo adhuc decertandum & laborandum eſt, ut regnum terrenum & felicitas obtineatur: quamdiu certamen & moleſtia illa ſuſcipitur, felicitas terrena etiam præſens non eſt, nec videri poteſt. Poſſeſſio felicitatis terrenæ, quæ omnem de ea dubitationem poſſibilem ceſſare facit, comparari debet cum poſſeſſione felicitatis cœleſtis in futura vita, quæ etiam non permittet ut aliquis, ne quidem damnati ipſi, de ea, & glorioſo Chriſti regno, dubitare queant. Si excipiat

cipiat Vir Doctiss. quod ea certitudo, quam ex conspectu habent, damnatis felicitate illa exclusis profutura non sit. Concedam; quoniam affirmanti Deo per Christum, & affirmationem suam evidentissimis signis, ac præsertim exemplo Christi ex morte resuscitati, & cœlesti illa gloria coronati, confirmanti, fidem habere recusarunt, & medium felicitatem cœlestem consequendi, à Deo propositum, amplecti noluerunt. Sed idem ego respondere possum de illis, qui laborum & periculorum molestia deterriti Messiam ducem sequi nolent, ut cum eo terram Canaan profligatis gentibus occupent, sed eum aut abnegaturi sunt, aut saltem non agnituri; quod postea, quando omnia effecta videbunt, & Judæos restitutos, regem Messiam in solio Davidis magnifice imperantem, uti Judæi sibi persuadent, frustra sint regem agnituri, quem regnare videbunt; & quod talis agnitio ipsis non magis possit esse salutaris, quam propositum illud intempestivum ac serum Israëlitarum in deserto, qui, postquam Deus ob rebellionem ac incredulitatem ipsorum in ira sua juraverat, quod non esset eos in requiem suam introducturus, frustra adscendere voluerunt & terram Canaan occupare: sed omnes, Josua & Caleb solis exceptis, in deserto mori debuerunt.

Carnalis Judæorum affectus impedit fidem in J. Christum.

Addidi: Si Christus vitam cœlestem Judæis promisisset, simulque regnum terrenum, quale exspectant, exhibuisset, quod ipsum amplexi fuissent. Agnoscit id Vir Doctiss. sed ægre fert, quod addam, *si religionem carni non ingratam, & carnali ipsorum exspectationi minime repugnantem exegisset, quod ipsum rejecturi non fuissent:* Unde colligit, *me credere, quod Judæi carni gratam religionem*

vel habuerint, *vel desiderent*: Et hac occasione plura dicit *de perfectione Legis Mosaicæ*, contenditque eam *non esse carnalem*, *aut ullius peccati permittere commissionem*; *sed esse spiritualem*, *quin & perfectiorem Evangelio*. De comparatione Legis cum Evangelio ad Quæstionem Quartam prolixius dicendum erit: Nunc, quantum ad institutum nostrum hoc loco attinet, paucis dico. Me nihil quicquam dixisse contra legem divinam, quam absit, ut quis Christianus reprehendat, aut vituperet, aut desideriis carnalibus frænum laxare dicat; sed locutus sum contra pravos Judæorum, à legis divinæ observatione deficientium, mores ac desideria: Judæos dixi carnales, & desideriis carnalibus totos immersos. Et quæso, quo jure id Vir Doctiss. negare potest, qui toto hoc suo scripto contendit, Judæos ob peccata sua & legis transgressionem à Deo in captivitatem traditos, & quia impietatis paternæ vestigia premunt, neque peccatorum pœnitentia ducuntur, tot seculis in captivitate detineri? Quis jure ægre feret, tales homines à me vocari carnales? Ostendunt sane, se desideriis carnis, non reverentia legis divinæ duci. Addo aliud: Contendit Vir Doct. quod *Judæi ex Lege exspectent vitam æternam*: Addit nihilominus, quod *simul exspectent felicitatem terrenam*. Atqui hoc est quod ego contendo; Non, quod nulla vitæ melioris spe ducantur (quamquam & hoc de Sadducæis, secta inter Judæos, merito dixerim) sed, quod viam ad vitam æternam quærant, desideriis suis carnalibus non adversam; nimirum, felicitatem terrenam, quæ carnalibus desideriis maxime arridet, cum vita æterna conjunctam volunt: ideoque religioni de-

diti ſunt, in qua cum vita æterna etiam felicitatem terrenam exſpectent. Alieni autem ſunt ab ejuſmodi religione, quæ mundi hujus bona abnegare, & crucem ac afflictiones pro conſequenda ſalute æterna ultro ſuſcipere jubet. Hinc eſt, quod non ſponte Judæi crudeles pro Lege mortes patiantur; ſed inviti; non quia ſe Judæos profitentur; ſed quia, licet pertinaciſſime negent, Judæi eſſe convincuntur, aut tormentis, ut ſe Judæos fateantur, adiguntur: & quia mortem legis abnegatione evadere non poſſunt; libenter legem abnegaturi, ſiquidem abnegatione ſua vitam redimere poſſent. Tales à me homines carnales vocari, & inidoneos, qui ſe in ſanctiſſimæ Jeſu Chriſti doctrinæ, quæ opes, uxorem, liberos, parentes, quin & vitam ipſam, ſinceræ nominis Chriſti profeſſioni poſtponere jubet, diſciplinam tradant, quis jure ægre ferat? Imo etiamnum contendo, hunc carnalem affectum olim, & etiamnum hodie, populum Judæorum penitus occupaſſe, illumque præcipuam eſſe remoram, quod Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum agnoſcere recuſent.

CAPUT VII.

Quis in redemtione, quam Judæi credunt, ſit futurus ſtatus oriundi è Judæis, qui Chriſto nomen dedit.

De ſtatu progenitorum ex Judæis in Chriſtum credenti-

QUoniam Vir Doct. continuo contendit, *omnia, quæ nos in Evangelio impleta legimus, debuiſſe ad literam olim eſſe ſpecialiter prædicta;* atque hoc fundamento exigit, *ut aſſignetur locus, in quo Deus dixerit, quod Iſraël propter infidelitatem in Meſſiam*

Meſſiam eſſet deperdendus, &c. ego, ut fortius oſtenderem, injuria tales locos à Chriſtianis exigi, ſed ſufficere, Deum Iſraëli Meſſiam promiſiſſe: exinde enim manifeſtum eſſe, voluiſſe Deum, ut quando veniret reciperetur; ac proinde neminem, qui eum agnoſcere recuſet, beneficiorum ipſius fore participem; Quæſtionem hanc alia quæſtione confutavi. Quæſivi, quid futurum ſit ſub Meſſiæ regno ex genere Judaico oriundis, quorum parentes jam olim in Jeſum Chriſtum crediderunt; quique parentum ſuorum veſtigiis inſiſtentes, etiam in Chriſtum credunt, nec amplius originis ſuæ ſecundum carnem ex Abrahamo memores ſunt? Vir Doctiſſ. hac quæſtione ſe conſtrictum videns, & quæſtionem ſuam eluſam, multis modis directam ad eam reſponſionem declinat. Primo ait, *tales puniendos, non quia Meſſiæ, ſed Deo immorigeri ſunt*. Verum ego oſtendi, hoc debere obtinere, ſive Meſſias ſit rex terrenus, ſive cœleſtis. Sed quæro, ubi talis in Scriptura exſtet locus: Quicunque ex Judæis ortus, ſed originis ſuæ carnalis ex Abrahamo immemor in Jeſum Chriſtum crediderit, & Meſſiam (quem nempe Judæi exſpectant) non agnoverit, punietur, neque partem habebit in regno Meſſiæ. Si non exſtet, & Vir Doctiſſ. putet hoc deduci poſſe ratiocinatione, ex natura rei deſumta, & ex verbis generalibus quæ alibi in Lege aut Prophetis exſtant, idque in hac materia ſufficere; Dico ego, idem debere ſufficere Judæo, quando Chriſtianus ex natura rei, & generalibus quæ in Lege aut Prophetis leguntur verbis, ſolide deducit, omnes, quicunque Meſſiam non recipiunt, ſive Iſraëlita ſit, ſive extraneus, à beneficiis ipſius eſſe excludendos. Dicit

bus ſub regno Meſſiæ quem Judæi exſpectant.

Ille non prædicitur per Prophetas.

Dicit nunc Vir Doctiss. *tales nihil cum populo Israëlis habere commune : Si vero legem acceptaverit istiusmodi quis , erit peregrinus , ut descendentes per Ismaëlem ex Abrahamo , vel ex Isaaco per Esauum.* Sed quæro ego locum in Lege disertum , qui id dicat: Non hic sufficit assertio aut collectio Viri Doct. sed qui omnia secundum literam ex Lege & Prophetis à Christianis probari cupit , eandem etiam sibi legem præfigere debet , & manifesta legis aut Prophetarum verba afferre: Aut si putet , sufficere collectione , ex iis quæ Scriptura dicit , uti contra Christianos , fateri debet , idem sufficere Christiano contra Judæum.

Nec alia , quæ de ipsorum statu Vir Doct. affirmat.

Addiderat Vir Doctiss. *Pios ex gentibus , sive ex Israële oriundos , sive non , qui verum Deum coluerint , Israëlis mirabilem redemtionem adjuverint ,* &c. *redemtionis beneficiorum fore participes.* Quæsivi ego , an iisdem cum Judæis privilegiis in regno Messiæ sint gravisuri ; an vero Judæi eminentiore supra eos honoris gradu sint donandi ? Respondet Vir Doct. cum distinctione : *Si honoris gradus intelligatur respectu gratiæ divinæ , non modo ex Judæis oriundus , sed quivis ex gentibus talem poterit Dei amorem habere , talem fidem , ut præ omnibus Judæis superiorem gratiæ gradum consequatur.* Quæro ego textum ex Lege aut Prophetis , qui id disertis verbis affirmet. Addit Vir Doctiss. *Si autem intelligatur de gradu honoris terreni , semper Israëlitæ in suo populo debent extraneos præcedere : quia ex præcepto divino neque reges , neque judices ex extraneis licet constituere : & illi , de quibus loquimur , gentibus commixti , sive Christiani sint , sive alterius sectæ, jam prorsus extranei reputantur , qui respectu Israëlis infimum locum obtinebunt :* quod aliquot versibus

ex

ex *cap.* LX. *Esaiæ* probare contendit. Verum illis in locis, etiamsi in rigore literæ sumantur, nihil aliud dicitur, quam quod extranei Judæis sint ministraturi: Non vero, quod ex Judæis oriundi, qui Christum amplexi fuerint, eodem cum extraneis censu sint habendi, &, licet origine Judæi sint, & alienos Deos non colant, quia tamen Christum ut Messiam recipiunt, eodem loco quo gentes habendi in regno Messiæ. Talem quæro locum; & jure quidem; quia quod Vir Doctiss. à Christianis exigit, lege talionis ab ipso jure exigere possum. Si Vir Doct. excipiat, posse hoc consentaneë iis quæ in Lege & Prophetis exstant, deduci; Idem dico, de Israële infideli, quod consentaneë iis quæ in Lege & Prophetis exstant, & tota rei natura ita exigente, concludatur, Israëlem propter infidelitatem in Messiam perdendum, & inter gentes dispergendum ut amplius non sit populus; & præsertim, à Messia damnandos, quotquot eum supra se regnare noluerunt. Sicut enim Messiæ regi terreno immorigeri juxta Viri Doct. sententiam, non tantum læsæ majestatis humanæ crimen committent, sed & peccatum contra Deum; ita multo magis contra Messiam regem cœlestem refractarii contra Deum peccant; & sic tanquam perduelles & læsæ majestatis divinæ rei gravissimo supplicio afficientur.

CAPUT VIII.

Prophetiam *Deut.* XVIII. agere de Messia, & in Domino Jesu impletam esse.

DE Prophetia *Deut.* XVIII. 15. *& seqq.* ait Vir Doctiss. *se acquiescere explicationi Joannis Calvini, quam etiam me admittere dicit, quod Deus ibi* *Deuteron. XVIII. agit de Messia.*

non

non præcise loquatur de Messia, sed de Josua & successuris Prophetis. Verum non plene mentem meam exprimit. Agnosco ego, verba hæc non ad solum Messiam restringenda esse, sed & alios Prophetas iis comprehendi: attamen præcipue Messiam hic à Deo respici, quæque hic de Propheta illo enuntiantur, ejusmodi esse, quæ nulli alteri Prophetæ convenire possunt, sed Messiæ soli propria sunt, qui omnium Prophetarum princeps futurus erat.

Messias est omnium Prophetarum Princeps.

Hic per parenthesin ait Vir Doctiss. quod *hoc ex sacra pagina nunquam probabitur.* Fateor in sacra pagina nusquam dici totidem verbis, *Messias omnium Prophetarum princeps est futurus.* Verum ea de ipso prædicuntur, quæ nulli nisi Prophetarum maximo ac principi competere possunt. Hoc loco, uti mox videbimus, dicitur Propheta *similis Mosi* futurus, id est, legislator. *Esa.* XLII. 1, 2, 3, 4. de ipso ita inquit Dominus: *Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non exstinguet; in veritate educet judicium. Non erit tristis neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: & legem ejus insulæ exspectabunt.* Quibus verbis manifestum est agi de eo, qui lucem allaturus sit Judæis & gentibus: qui alius non est quam Messias: Quod recte agnovit Chaldæus Paraphrastes, qui hic Messiæ nomen addidit. Et *Cap.* LXI. 1, 2. *&c. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem*

carem captivis indulgentiam, & clausis apertionem; ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro: ut consolarer omnes lugentes, ut ponerem lugentibus Sion; & darem eis coronam pro cinere, &c. Quæ verba egregiam de Messia continere Prophetiam, & in D. Jesu suum habere complementum, ipse nos Dominus docuit *Luc.* iv. 18, 19, 20, 21. Regeret fortasse Vir Doctiss. hanc esse prophetiam de liberatione è captivitate Babylonica; ac proinde Prophetam hic aut loqui de se ipso, tanquam futuram hanc liberationem annuntiante; aut per prosopopœiam introducere ipsum illum liberatorem, cujus ministerio liberationem illam efficere Deus decreverat, de se ipso loquentem. Equidem negare nolim verba hæc primo ac literali sensu de liberatione è captivitate Babylonica, tanquam typo excellentioris liberationis per Christum, accipienda esse; attamen quæ hic de Propheta aut liberatore populi dicuntur, non nisi dilute & solummodo ut Christi typo olim in ipso impleta sunt: Quo ipso quasi manu ducimur ad sublimiorem eorum sensum, typo illo præfiguratum, qui in Christo secundum literam perfecte impletus est, agnoscendum. Non enim, nisi valde dilute, Propheta de se, aut de liberatore populi è captivitate, dicere potest, quod *Spiritu Sancto unctus*, hoc est, admodum copiose donatus, & quasi totus perfusus sit. Recte autem ac vere de Domino Jesu Christo hoc affirmatur, qui non tantum è Spiritu Sancto est conceptus, sed & in quem Spiritus Sanctus visibili specie descendit, *Matth.* iii. & *Luc.* iii. & potestatem à Patre accepit Spiritum Sanctum effundendi in Apostolos ac fideles, non solummodo ex Judæis,

Judæis, ſed & ex gentibus: Uti paſſim in Actis & Epiſtolis Apoſtolicis legere eſt. Ne jam alia loca plura allegem. Merito ergo Meſſiam omnium Prophetarum principem dixi, & verba Moſis *Deut.* XVIII. illi, ut tali, ſoli propria eſſe affirmavi: Quod etiam argumentis aliquot oſtendi, ad quæ Vir Doctiſſ. nihil reſpondet.

Ex meis verbis male infertur, hic non agi de Meſſia.

Solummodo hic excipit, *etſi id verum ſit, non tamen ex generali præcepto Meſſiam audiendi, liquere, quod Deus fidem in Meſſiam, tanquam unicum ad ſalutem generis humani medium, commendaverit: & cum ego in ſcriptis meis totus ſim in probando, quod non fuit neceſſe de tali fide Deum aliquando Iſraëlem admonuiſſe, me eo ipſo clare fateri, ex illis verbis id non niſi conjecturaliter elici poſſe.* Verum à mente meæ reſponſionis plane aberravit Vir Doctiſſ. Non enim unquam negare intendi, Deum præcepiſſe, ut Iſraël Meſſiam, quando nomine Dei ad populum loqueretur, audiret; ſed diſputationem noſtram, vitatis omnibus ambagibus, ad rei caput deducere volui, ut de ſumma rei diſputemus: quemadmodum in ſecundo meo ſcripto, ad *Quæſtionem tertiam*, plenius oſtendi. Prævidebam enim, ſiquidem non conſideratis argumentis, quibus religionis Chriſtianæ veritas ac divinitas adſtruitur, mox initium diſputandi fiat à prophetis, quæ Meſſiæ adventum prædicunt, prolixam & moroſam exurgere cum Judæis diſputationem: Ideoque prius adſtructa Religionis Chriſtianæ veritate, volui oſtendere, quæcunque in Evangelio impleta ſunt, etiam à Deo olim per Prophetas eſſe præſignificata, non quidem totidem verbis, ſed tamen non ita involute, quin, licet ante impletionem obſcuriora fuerint, omnibus per Meſ-

ſiam

ſiam impletis, facile cognoſci poſſit, Deum verbis illis, licet ulterius quandoque extendi poſſe non negem, vel præcipue illud intendiſſe, quod in Jeſu Chriſto, vero Iſraëlis Meſſia, impletum eſſe hiſtoria Evangelii docet.

D. Jeſus omnia ſua refert ad Patrem autorem.

Inde ego porro concluſi, ſiquidem ea verba etiam de Meſſia, ut Dei Propheta, intelligenda ſunt, & audiri præcipiatur in omnibus quæ præcepit Iſraëli, ipſe autem fidem in ſe ut Dei legatum præceperit, omnino etiam in eo ex vi præcepti hujus audiendum eſſe. Excipit hic Vir Doct. *Populum teneri fidem præſtare omnibus, quæ Propheta Dei nomine dixerit: Si vero in nomine Dei vel ſuo aliqua, quantumvis bona, dixerit, quæ Dominus non præcepit, eſt pſeudo-propheta. Non poteſt igitur in ſeipſum quaſi imperantem, quaſi principale etiam agens, fidem exigere, neque in ſuo nomine præcipere populo, ut hæc vel illa credat, vel faciat: Quod ſi etiam addiderit, ſeu aſſectaverit Deitatem, vel cum Deo æqualitatem, Prophetæ nullam rationem induit, neque ut tali credere licet, cum ex ſervo ſe dominum fecerit, ex creatura creatorem, & verba ſua prædicaverit, non à Deo juſſa.* Quæ omnia, & quæ porro ſequuntur, directe in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum conjecta, quoniam & alibi loco non ſuo tractatui Viri Doctiſſ. ſunt inſerta, operæ pretium eſt hic ſemel & ſolide confutare. Quæro itaque à Viro Doct. ubi de D. Jeſu in Evangelio legantur omnia illa, quæ ipſe D. Jeſu objicit? Non quæro, quid alibi, & forte apud Doctores Scholaſticos, legerit; ſed quid Evangelium de Domino Jeſu dicat? Sane ſi abſque præjudicio & odio Evangelium examinetur, ſemper reperiemus D. Jeſum omnia quæ dixit & fecit Deo Patri ut autori

& causæ principali adſcribere, ſeſe autem Dei vocare miniſtrum, omniaque ad Dei gloriam referre. Primo enim ſe à Patre ſuo expreſſe miſſum ait, *Joan.* v. 24. vi. 38, 39, 40. x. 34, 35, 36. & alibi paſſim: Qui autem ſe miſſum fatetur, etiam mittentem agnoſcit. Quin & miracula quæ fecit, non ſibi adſcribit, ſed poteſtati ſibi à Patri datæ: *Joan.* v. 36. *Opera quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea; ipſa opera quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, quia Pater miſit me.* Unde & eodem *cap. verſ.* 19. dicit, quod *Filius non poteſt à ſe facere quicquam:* & *verſ.* 26, 27. *Sicut Pater habet vitam in ſemet ipſo; ſic dedit & Filio habere vitam in ſemet ipſo: & poteſtatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis eſt.* Sic & doctrinam ſuam non ſibi, ſed Deo ut autori adſcribit: *Joan.* vii. 16, 17. *Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus qui miſit me: Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoſcet de doctrina, utrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar.* Sic & ipſa ejus precatio, quæ legitur *Joan.* xvii. aliæque, evidentiſſimum ſunt argumentum, quod omnia ad Patrem autorem referat. Cum caperetur, iis qui eum comprehendebant ait: *An putatis, quod non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Matth.* xxvi. 53. Quin & moriens oravit Patrem, *Pater in manus tuas commendo Spiritum meum, Luc.* xxiii. 46. E morte reſuſcitatus gloriam ſuam cœleſtem Deo Patri acceptam fert: *Matth.* xxviii. 18. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Idem Apoſtoli dicunt: *Act.* ii. 33. *Dextera igitur Dei exaltatus, & promiſſione Spiritus S. accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis.* Et *verſ.* 36.
Certiſſime

Certiſſime ſciat ergo omnis domus Iſraël, quia & Dominum eum & Chriſtum fecit Deus, hunc Jeſum quem vos crucifixiſtis. Et paſſim alibi, tam in Actis, quam Epiſtolis ſuis. Adeo ut & honor & gloria, Chriſto ut regi in cœlis regnanti tributa, non in ipſo terminari, ſed ad Deum Patrem redundare dicatur, *Phil.* II. II. *ut omnis lingúa confiteatur Dominum Jeſum ad gloriam Dei Patris.*

Itaque in ſe dum exigit fidem, nuſquam ſe Deum ſummum prædicat, ſed Dei ſummí legatum, ac fidem ſibi præſtitam non in ſe terminari, ſed ad Deum à quo miſſus eſt tendere, aperte profitetur, *Joan.* XII. 44. *Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me.* Quæ verba Eraſmus in ſua Paraphraſi ita explicat: *Omnes profitemini vos credere Deo: atqui cum à Deo ſim profectus, nec quicquam dicam aut faciam, niſi illo autore, quiſquis mihi credit, non mihi credit, qui ex me nihil ago, ſed ei, qui me miſit in mundum.* Et Grotius in ſuis Annotationibus: *Non tam mihi quam Patri confidit, cujus legatus ſum.* Perinde ut qui legato aut proregi, nomine regis quid mandanti, credit aut obedientiam præſtat, non tam legato aut proregi, quam ipſi regi in cujus nomine loquitur, & à quo omnem habet autoritatem, credit & obedit. Eodem ſenſu Chriſtus ait diſcipulis ſuis, *Luc.* X. 16. *Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui miſit me.*

Fidem in ſe, terminari in Deum docet.

Unde quando Dominus præcepta ſua inculcans, ait, *Ego autem dico vobis*, non ſe opponit Deo: abſit. Non magis, quam Moſes, quando dicit, *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: Deut.* VI. 6. Et *cap.* XXX. II. *Mandatum*

Nuſquam ſe opponit Deo.

datum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est. Sed solummodo sua præfert præceptis Mosis; hoc est, ait se Dei nomine nunc dicere, seu præcipere, etiam ab iis abstinendum, quæ Deus per Mosen ob duritiem cordis populi olim indulserat: non vetat à Mose mandatum, aut præcipit à Mose vetitum: sed à Mose solummodo permissum, & tanquam imperfectionem ob populi contumaciam aliquamdiu toleratum, severe prohibet: tum & à corruptelis Pharisæorum, qui suis traditionibus & explicationibus genuinum Legis scopum pervertebant, legem vindicat. Quid hic Deo adversum? Potestatem sane habet Deus, perinde uti Mosen misit, & prophetiæ dono illustravit, etiam alium, Mose longe excellentiorem, mittendi: Et, si Prophetam sicuti Mosen, quemadmodum hic promisit, missurus esset, omnino legislatorem, perinde ac Mosen, mittere oportuit: Non potuit autem post Mosen esse legislator, nisi legem Mosis lege perfectiorem nomine Dei annuntiaret; sive præceptis Mosis alia perfectiora addendo; sive à Mose involutius dicta, & ex verborum generalitate potius deducenda, quam directe præcepta, distincte, plene, & speciatim præcipiendo. Quando *in suo nomine* D. Jesus exigit quid fieri, aut homines ait salvandos, & miracula patranda, id semper eodem modo intelligi debet; in suo nomine, tanquam Messiæ, regis ac Servatoris, à Deo constituti, quem Deus adeo gratum sibique dilectum habet, ut beneficia, quæ nunc hominibus daturus est, propter ipsum, & in ipsius gratiam solummodo dare velit; ut ita homines in ipsius nomine à Deo omnia beneficia accipientes,
etiam

etiam ipſum ut Meſſiam & Regem ſummum (Deo tamen ſubordinatum) in cœlo & terra imperium obtinentem, agnoſcant, & ab ipſo omnia beneficia exſpectent, & in nomine ipſius à Deo petant.

Ita corruunt omnia, quæ hic à Viro Doct. ex ſenſu Judæorum acriter ſatis contra D. Jeſum dicta ſunt. Quæ Vir Doctiſſ. addit, de duarum in Chriſto naturarum unione, ea huc non ſpectant: Quia objectum fidei Chriſtianæ, cui ſalus æterna alligata eſt, non ſunt; nec uſquam in Scriptura ſub amittendæ ſalutis pœna credi jubentur: imo ipſe Vir Doctiſſ. ait, *nec Chriſtum, nec Apoſtolos, eam Theologiam Judæos edocuiſſe*. Nos autem hic ſolummodo inquirimus, quid D. Jeſus, ejuſque Apoſtoli, credi ab hominibus ut ſalutem conſequantur præceperint: quod quale ſit, fuſius oſtendi *Quæſ. I. Cap. IX. pag.* 389. Non quid poſteriorum ſeculorum homines autoritate humana definiverint; quorum decreta fidei Chriſtianæ regula non ſunt, ſed ſola verba θεόπνευςα, quæ in Apoſtolorum ſcriptis reperiuntur.

Sola doctrina Apoſtolorum hic eſt conſideranda.

CAPUT IX.

Doctrinam Jeſu Chriſti non pugnare cum Lege Moſis.

HIſce ita præmiſſis, porro concludit Vir Doct. exacte doctrinam Prophetæ examinandam, an vera vel falſa ſit: Illius examinis regulam eſſe legem Dei antea per Moſen revelatam: Si ab ea diſcedat, judicandum eſſe, quod ſit pſeudo-propheta, atque de medio tollendus. Quod probare intendit lege quæ exſtat *Deut.* XIII. de falſo Propheta. Sed quoniam à Chriſtianis excipi no-

D. Jeſus non docuit alium Deum quam Moſes.

 vit,

vit, legem hanc latam contra falſos Prophetas, qui à vero Deo apoſtaſiam ſuadent; non ergo exinde argumentum poſſe duci contra J. Chriſtum, qui eundem Deum Iſraëlis prædicavit, qui populum ex Ægypto eduxit, & Patriarchas per Moſen & Prophetas allocutus eſt; quique Moſis legem & Prophetarum oracula ut divina veneratur; cujus doctrina Moſis legem non evértit, ſed perficit; & qui in miſſionis ſuæ confirmationem miracula edidit Moſis miracula & numero & magnitudine longe excedentia; etiam hanc Chriſtianorum reſponſionem ſummis viribus evertere contendit, & oſtendere, Dominum Jeſum doctrina ſua homines abduxiſſe à vero Deo Iſraëlis, ut colant Deum alienum. Ut hoc commodius, ſuo judicio, evincat, aliqua præſupponit.

Deo nihil tribuendum, quod de ſe removet.

Primo: *Quod intellectus humanus ob ſui limitationem, & Dei infinitatem, perfectam Dei ideam habere nequeat; ideoque non poſitive Dei eſſentiam concipiat, ſed per negationes ſolum, & remotionem eorum, quæ Deo competere nequeunt. Iſraël itaque ſolus habuit veram Dei ideam, talem nimirum qualem ipſe Deus ei voluit revelare.* Aſſentior Viro Doct. veram eſſe Dei ideam, quæ expreſſa eſt ad revelationem quam Deus de ſe fecit. At eſſentiam divinam à nobis non poſitive, ſed per negationes tantum concipi, probare nequeo. Fateor, non habere nos perfectam Dei ideam, quæ plene & adæquate eſſentiam ipſius repræſentat, quoniam mens finita perfectam & adæquatam infiniti ideam efformare nequit: poſitivam tamen ut Dei ideam habeamus, neceſſe eſt. Quamdiu enim Deum ſolummodo concipimus per negationes, & remotionem eorum quæ Deo competere nequeunt,

cognoſci-

cognoſcimus ſolummodo quid Deus non ſit; at poſſem cognoſcere quid Deus non ſit, & tamen ignarus eſſe quid Deus ſit. Verum quidem eſt, qui Deo quædam attribuit, quæ ipſe in Scriptura à ſe removet, falſam de Deo habet ideam; interim nec veram habet, quouſque Dei eſſentiam non poſitive, ſed tantum negative concipit. Et cum Iſraël Deum cognovit æternum, infinitum, purum ſpiritum, an non poſitive ejus eſſentiam concepit? Verum hæc monuiſſe ſufficit: Agnoſco enim cum Viro Doct. ut vera de Deo habeatur idea, nihil Deo eſſe attribuendum, quod ipſe à ſe removet.

Alterum quod Vir Doct. præſupponit, aut ex hoc præſuppoſito deducit, eſt, quod *quicunque Deum ſub alia idea, quam quæ ab ipſo jam revelata fuit, credat, vel colere intendat, Deum alienum colat: quia non eſt alter modus, quo Deus alienus ſit, niſi quod alio modo, & ſub diverſa idea cognoſcatur, ac Deus ſeipſum voluit ut Iſraëlitæ cognoſcerent.* Sane ſi id Vir Doct. eo uſque extendere velit, ut ſi quis ſimplici errore mentis forte aliquod Dei attributum non recte perceperit, quoniam in quo illud præciſe conſiſtat Deus non clare revelavit, ſtatim alienum Deum habere dicendus ſit, non ſolum plebs Judaica, ſed & Rabbinorum plurimi, quorum per omnia non ſunt nec eſſe poſſunt de hiſce conſentientes opiniones, Deum alienum colere ab ipſo arguentur; & ipſe viciſſim ab aliis ejuſdem criminis reus pronuntiabitur. Limitetur ergo hac reſtrictione: Quod ſi quis Deo attribuat, quod Scriptura expreſſe à Deo removet, & naturæ divinæ repugnat, alium colere Deum dicatur.

Non quivis error introducit alium Deum.

Casus Viri Doct. impossibilis.

Addit Vir Doctiss. *Quamvis dicatur esse idem Deus Israëlis, æternus, omnipotens, qui eduxit populum de Ægypto, qui legem ex Sinai promulgavit: hi sunt effectus & attributa veri Dei, tamen non vero Deo applicita.* Sed vero fingit hic Vir Doct. casum, qui existere non posse videtur ut quis attributa & effectus veri Dei percipiat, & tamen vero Deo non applicet. Qui concipit spiritum æternum, omnipotentem, summe bonum, justum, &c. qui Israëlem ex Ægypto eduxit, & Legem è Sinaï promulgavit, verum cognoscit Deum, & sub vera idea, quam Israëli de se Deus dedit: Neque ideam illam alteri enti applicare potest. Objicit Vir Doct. quod *tamen Israëlitæ in deserto, & Jerobeam vitulis illam applicuerint Dei ideam, dicentes, Ecce Israël Deum tuum, qui te eduxit de terra Ægypti.* Certe non impios tantum, sed & extreme stupidos ac communi sensu destitutos necesse est ut fingat Vir Doct. majores suos, quod crediderint, vitulum post eductionem ex Ægypto ex auro à se congesto ab Aarone conflatum esse spiritum æternum, omnipotentem, qui ipsos ex Ægypto eduxerat. Quis, nisi fatuus, tantam ipsis fatuitatem adscribat? Ubi nunc est illa *quasi visio beatifica, quasi intuitiva notitia*, quam Vir Doct. & in hoc tertio scripto, *pag.* 433. & in secundo suo scripto *pag.* 11. tantopere extollit, illa *clara & indubitabilis revelatio Domini, ibid. pag.* 23. quæ Israëlem in tam pudendo stupore reliquit, ut crediderint vitulum ex auro conflatum esse Deum suum, qui ipsos eduxit de terra Ægypti? Et si talem de Deo ideam habuerunt, etiam post claram illam Dei in monte Sinai revelationem, ubi est infallibilis illa traditio à talibus patribus in posteros

posteros propagata? Si dicat: Patres suos non tamen in posteros propagasse, Deum esse vitulum; sed potius, se ob perversam illam de Deo opinionem graviter punitos, ac pœna illa emendatos ac sapientiores redditos, veram rursus de Deo fidem amplexos: Respondeo: Si credat patres suos, post intuitivam illam Dei in monte Sinaï revelationem in tantum stuporem (qui in hominem non posse cadere videtur) incidisse, ut crediderint Deum, qui ipsis locutus fuit, fuisse vitulum ex auro conflatum; Quæram, an post illam revelationem major ac illustrior ipsis obtigerit, ex qua certiorem ac evidentiorem de Deo adepti sint notitiam? Si hoc affirmare non possit, uti non potest: Quæro rursus, ubi est illa in sua origine infallibilis traditio, à talibus patribus, qui ex levissima occasione, relicta vera Dei idea, tam putidam ac absurdam sibi effinxerunt, in posteros propagata? Non ergo crediderunt, vitulum illum esse ipsum Deum; sed eo verum Deum repræsentari, ac proinde cultu, quo vitulum venerabantur, Deum, quem eo repræsentatum volebant, honorari. Quia vero coram vitulo procumbebant, qui cultus religiosi actus est soli Deo debitus, à Deo censentur, non aliter ac si vitulum dicerent Deum: quoniam si vere eum Deum crederent, alio circa ipsum non occuparentur actu honoris. Quia itaque actus ille eo natura sua tendit, hinc eum Deus interpretatur, perinde ac si vitulum credidissent esse Deum. Perinde uti de Ethnicis, qui se coram idolis à se fabricatis incurvant, pronuntiatur, quod illis dicant, *Tu es pater meus*, *Jerem.* II. 26, 27. & *Esa.* XLIV. 17. Quoniam, si crederent ea esse Patrem ac Deum

suum, alium illis honorem non exhiberent; ideoque à Deo censentur ac si vere illis hoc dicerent. Supponit autem hic Vir Doct. casum impossibilem: *Si & de aliquo bruto homines assererent, quod esset Deus Israëlis, licet infinita in ejus confirmationem facerent miracula, non forent audiendi.* Creditne serio, in tam fatuæ assertionis confirmationem vel unum posse fieri verum miraculum? Cui itaque fini tam absurda propositio? Quæ ex Thoma, Scoto, aliisque Scholasticis addit, impia sunt, & ex impuris hominum ingenio suo abutentium lacunis hausta, & doctrinæ Christianæ directe adversantia. Quæ portentorum ac absurdorum inventoribus ac patronis relinquo: quos Erasmus docte pariter ac graviter castigat in eximia sua annotatione in 1 *Timoth.* 1.6.

Non docuit D. Jesus alium Deum.

Sed quo tandem tota hæc Viri Doct. machina tendit? Ut evincat, *Dominum Jesum Deum Israëlis sub idea, diversa ab ea quam Deus Israëli revelaverat, colendum proposuisse; ac proinde alienum docuisse Deum: Licet itaque plurimis doctrinam istam confirmaret miraculis, quod secundum legem Deut.* XIII. *jure lapidandus foret: siquidem jussit adorare hominem Deum, Deumque fecit visibilem, mensurabilem, & loco conclusum.* Hæc omnia sola negatione refutare sufficit. Nunquam probabit Vir Doct. hanc esse Christi doctrinam, in Evangelio traditam. Nusquam hoc Dominus Jesus de se affirmavit; nec fuit Ecclesiæ Christianæ doctrina, quod Deus sit homo, mensurabilis, loco conclusus. Si qui phrasibus quibusdam durioribus usi sunt, semper addidere, esse figuratam locutionem. Unicum, non Tertulliani, ut Vir Doct. credidit, quia in Tertulliani operibus exstat, sed

Novatiani,

Novatiani, testimonium, totius Ecclesiæ Christianæ doctrina non est. Sed vero, omittamus particulares doctorum opiniones, voces ac loquendi phrases in Scriptura nusquam usurpatas, quarum defensionem in me non suscipio; solius me profiteor Jesu Christi discipulum: Proferat ergo Vir Doct. Jesu Christi doctrinam, ob quam merito reus peragi possit, quod alienum docuerit Deum.

Objicit Vir Doct. verba Domini *Joan.* XIV. 9. *Qui videt me, videt Patrem. Quod idem est, ac asserere, sub hominis idea Deum videri & adorari voluisse.* Sed quis non videt, hanc esse verborum Domini maxime innoxiorum manifestam detorsionem? Ostendit Dominus Jesus, quod verba quæ loquebatur Apostolis à seipso non loquatur, quia Pater in ipso est, nimirum per potentiam suam, cujus efficacia maxima faciebat miracula, quibus invicte demonstrabat, Patrem in ipso & per ipsum operari ac loqui. Unde recte infert, quod qui ipsum videret, etiam Patrem videat: hoc est, qui ipsum ac doctrinam ejus cognoscat, & opera quæ facit videat, revera non audiat doctrinam ac videat opera ab ipso profecta, sed à Patre: in quibus cum bonitas, sapientia ac potentia Patris reluceat, merito in iis Patrem videri ait. Quid hic vel levissima reprehensione dignum? Quis ex verbis adeo innoxiis inferat, Dominum dixisse, quod ipse sit Pater, aut quod Pater sit visibilis & incarnatus?

Sensus Joan. XIV. 9.

Tandem concludit Vir Doct. quod *Propheta, qui in seipsum ut verum Deum Israëlis fidem exegerit, qui Dei omnipotentiam sibi arrogaverit, qui verba sua, ut à se præcepta, populo indixerit, admitti non debet;*

Collectio Viri Doct. refellitur.

debet; & dato impossibili, quod Messias, quem Judæi exspectant, eam doctrinam Israëlem edoceret, jure foret ut pseudo propheta lapidandus. Sed ego jam isti illationi occurri, quod Jesus Christus semper se Dei Patris legatum & Filium prædicet, & in se, fidem exigat. Neque ulterius quicquam ut necessario credendum Evangelium exigit. Si qui plura ad salutem creditu necessaria decrevere, eorum decretis non teneor, qui solam Scripturam Sacram unicam fidei meæ regulam agnosco. Ex illa itaque Vir Doctiss. ut aliquoties monui, contra me argumentari debet: Non ex doctrinis, de quibus inter Christianos disputatur, & quarum fidem Scriptura nusquam sub amittendæ salutis pœna exigit.

Doctrina falsa non potest pluribus ac majoribus miraculis confirmari quam vera.

Unicum, antequam ab hoc argumento recedam, addere necesse est: Me cum Viro Doct. admittere, quod vera doctrina esse nequeat, quæ evertit aut oppugnat doctrinam à Deo sufficientibus miraculis comprobatam. Verum incredibile mihi est, quod Deus in talis doctrinæ confirmationem miracula sit editurus plura ac majora, quam in confirmationem doctrinæ, cui perpetuo fidem adhiberi vult. Dicitur quidem, quod etiamsi signum, quod ejusmodi falsus Propheta prædixit, eveniat, nihilominus quia apostasiam à vero Deo suadet, sit lapidandus: Unde recte colligitur, Deum permittere posse, ut opus aliquod extraordinarium, quod in admirationem homines rapiat, ad prædictionem falsi alicujus Prophetæ contingat: ut ita Israëlis constantiam probet, utrum tali signo se permoveri patiatur ad deserendam legem tot prodigiis & miraculis invictis confirmatam: Sed ut ad falsæ doctrinæ confirmatio-

firmationem miracula fiant plura ac majora, quam quibus vera confirmata est, nec veritati nec sanctitati divinæ consentaneum est. Etenim miraculis in veræ doctrinæ confirmationem editis Deus illius divinitatem populo persuadere vult, ut illi, à miraculis, tanquam signis, quæ non nisi virtute divina fieri possunt, testimonium invictum habenti quod à Deo sit, autoritatem conciliet, & fidem illius ut divinæ populo persuadeat. Si itaque Deus in doctrinæ falsæ confirmationem plura ac majora fieri curet miracula, fidem doctrinæ veræ per miracula conciliatam destruet. Aut enim miracula sufficiens sunt divinitatis doctrinæ testimonium, aut non. Si non sunt; nec doctrina vera sufficienter comprobata est esse divina: Si sunt: quæ illustrioribus ac pluribus miraculis est comprobata validius etiam à Deo habet testimonium: Nec ulla potest reddi ratio, cur plura & majora signa destituantur autoritate, quæ paucioribus & minoribus competit. Quare cum Deus sibi ipsi contrarius esse nequeat, neque ad destructionem doctrinæ antea sufficientibus miraculis comprobatæ, plura ac majora facere miracula, quoniam hac ratione homines à se & sua lege abduceret; Exinde evidenter colligo, quod doctrina pluribus & majoribus miraculis comprobata testimonium validius habeat à Deo; ac eo ipso constet, nisi Deum sibi ipsi contrarium statuamus, quod priori doctrinæ, à Deo profectæ & miraculis comprobatæ, nullatenus adversetur: Et si quis eam illi repugnare contendat, quod alterutram aut non recte intelligat, aut contra Dei intentionem in sequiorem sensum detorqueat. Quo ipso doctrinæ Jesu Christi veritas, & cum

Lege

Lege Mosis convenientia, præter ea quæ antehac dicta sunt, solidissime est comprobata.

CAPUT X.

Non necessario requiri in vero Propheta, ut à Senatu Judæorum approbetur, & Senatum Judæorum non fuisse infallibilem.

An fuerit perpetuo Senatus in populo Israelis.

TAndem aliud restat Viri Doctiss. argumentum contra Dominum Jesum refutandum, quod à Senatu approbari debeat, antequam à populo ut Propheta recipi possit. Ut argumentum hoc legitime concludat, duo Viro Doct. sunt probanda. 1. Quod tempore Prophetarum hujusmodi fuerint Senatus. 2. Deum istiusmodi judicium Senatui commisisse, ut quem ille verum judicaret Prophetam, ab integro populo ut à Deo missus recipi, quem falsum pronuntiaret, ab integro populo ut falso se prophetam jactans rejici deberet, nihilque ulterius, verusne an falsus esset Propheta, quam istud Senatus judicium, requisitum fuisse. Quod prius attinet, licet id difficulter probari posse credam, imo plura in Scriptura occurrere, ex quibus contrarium quis colligat; de eo tamen Viro Doct. litem non movebo, sed cum ipso supponam, perpetuum fuisse à tempore Mosis ad captivitatem usque Babylonicam hujusmodi Senatum cum summa potestate, qualis à temporibus Esdræ in Republica Judaica obtinuit: Itaque alterum solummodo inquiremus.

Sufficit Prophetæ ut recipiatur missio

Vir Doctiss. ut illud adstruat ac probet, ita procedit: *Debuisse aliquod esse judicium in populo, quod inter verum & falsum Prophetam discerneret: Illud autem*

autem non commissum esse, nec committi potuisse vulgo: Ergo commissum esse Senatui. Ut argumenti hujus imbecillitas pateat, discrimen faciendum est inter judicium privatum, quod unusquisque sibi format: & publicum, quod toti populo judicandi regula est, & à quo dissentire nefas esset. De privato cujusque judicio non disputat hic Vir Doct. sed urget, requisitum fuisse publicum Senatus judicium, à quo populo discedere nefas fuit; ita quidem, ut quemcunque Senatus pronuntiaverit falsum Prophetam, illum populus ut falsum rejicere obligatus fuerit; imo nec licuisse populo Prophetæ vero, & vere à Deo misso, ac missionem suam miraculis confirmanti, adhærere, nisi prius judicio Senatus approbato, cui omnes acquiescere tenerentur. Ego vero contendo, ut Propheta à populo reciperetur, suffecisse missionem divinam, nec ullum aliud, cujuscunque sive hominis sive Senatus, judicium præterea requisitum fuisse. Quia agitur de Propheta recipiendo ut legato Dei; Si itaque præter missionem divinam etiam requisita fuit autoritas judicii Senatus, missio divina sufficiens non fuit ad legato suo autoritatem conciliandum apud populum, sed autoritas humana intercedere debuit, quæ missioni divinæ autoritatem conciliet. Quo nihil absurdius dici aut cogitari potest.

divina, signo comprobata.

Regerit Vir Doctiss. *Suffecisse quidem signum, ut Propheta reciperetur: Sed ut constaret tale signum esse à Deo, Dominus ad judices illius examen revocabat, ut exacte cognoscerent, an id esset vere divinum.* Resp. Judicum officium vel præcipue fuisse examinare signum & doctrinam Prophetæ, non nego: Eorum enim officium fuit, Prophetam verum recipiendo

Erat totius populi, signum id dijudicare.

recipiendo ſuo exemplo, ad quod totus ferme componitur populus, illi autoritatem conciliare: Sed ſi hic Judices officio ſuo deſint, etiam populi fuit ſine prævio Senatus judicio, imo contra illud, Prophetæ à Deo miſſo auſcultare. Neque difficultas magna fuit, Prophetam verum à falſo diſcernere. Duo illius ſigna dat Deus in Lege, clara evidentia, & cuivis obvia: Unum, ſi *quid prædixerit in nomine Domini, & non evenerit*, *Deut.* XVIII. 22. Alterum, ſi dixerit, *Eamus, & ſequamur Deos alienos quos ignoras, & ſerviamus iis*: *Deut.* XIII. 2. Nullum hic errandi erat periculum; neque in ſubtilitate Metaphyſica de idea Dei, quam hic Vir Doct. captat, negotium adeo grave, & ad populi ſalutem ſpectans, verſatur. Notum erat Iſraëli, per *deos alienos* deſignari idola gentium, quorum cultum minimo è vulgo manifeſtum erat Dei Iſraëlis cultui eſſe adverſum. Sed malitia hominum, in velanda & excuſanda turpitudine ſua mire ſagax, ſubtilem diſtinctiunculam excogitavit, ut nequitiæ ſuæ velamen reperiat. De orthodoxia & hæreſi nullæ tum erant contentiones, neque ullæ de iis apud Prophetas querelæ; ſed ſolæ, & fere continuæ, de idololatria & cultu Deorum alienorum, qui manifeſtus erat, & omnium oculis patens. *Judicium* tamen *committitur Senatui*, inquit Vir Doct. *ut eum lapidari jubeat*. Sane: nec aliter poterat: Licet enim unuſquiſque ex populo facile dijudicare poſſet ex ſignis à Deo datis aliquem eſſe falſum Prophetam, & uniuſcujuſque fuerit, ſibi à falſo ejuſmodi Propheta cavere, ne ab eo ad idolorum cultum ſeduceretur; nulli tamen è populo, ſed ſoli Magiſtratui jus erat, pœnam in illum decernendi, quæ

poteſtatis

potestatis supremæ actus est. Ita facile unusquisque ex plebe judicare potest aliquem esse homicidam aut adulterum: supplicio vero afficere, nemo nisi Magistratus. Sic & ab altera parte, ex signis à Deo datis unusquisque in populo agnoscere potuit Prophetam à Deo missum, illique ut à Deo misso auscultare & obedire, etsi publico Magistratus judicio non approbato.

Senatus Judæorum non fuit infallibilis.

Addo alterum argumentum: Quod si ejusmodi publicum in populo suo judicium Deus instituisset, à quo omnium judicia dependere debebant, oportuisse ut illud esset infallibile: Si enim falli posset, fieri facile potuisset, ut vel invidia, vel iracundia, vel vindictæ cupiditate, vel alio pravo affectu abrepti Judices, vel etiam per ignorantiam (siquidem ut Vir Doct. vult subtilis illa de idea Dei contemplatio esset in examen revocanda) in judicio suo errarent; & quoniam ipsorum judicium publica regula erat, à qua populo recedere fas non erat, totum populum una secum in errorem inevitabilem præcipitarent. Consequentiæ hujus evidentiam Vir Doctiss. agnoscit; ideoque concedit, infallibile Deum Senatui concessisse judicium. Evicto itaque, Senatus judicium non fuisse infallibile, simul corruit, quod illius judicium de Propheta, verusne an falsus fuerit, populo regula non fuerit, à qua discedere nefas esset.

Probatur. I. rebellione in deserto.

Ad hoc autem probandum evidentius nullum argumentum est, quam crebra illius Senatus non errata tantum, sed & gravissima contra Deum crimina, quæ judicio illius falso, & mandatis ac verbis divinis contrario, ortum suum debent, enumerare. Jam ipsis temporibus Mosis, cum duodecim exploratores in terram Canaan missi re-

nuntiarent se vidisse civitates munitas, populos feroces & bellicosos, totus populus desperans de auxilio divino, & populorum illorum subjugatione, insurrexit contra Mosen, solis Josua & Calebo exceptis: Adeo ut Deus juraverit, quod omnes, qui viginti annorum ætatem excedebant, solo Josua & Calebo exceptis, in deserto essent morituri. Ubi tunc septuaginta illi Seniores, quorum judicium erat infallibile? Et ne hic rursus objiciat Vir Doct. exceptam fuisse tribum Levi, & constare Pineham ingressum in terram promissam; Sciat, tribum Levi non magis fuisse insontem quam reliquas: *Numer.* enim *cap.* XXVI. postquam per Mosen & Eleasarum nova populi recensio facta est, expresse tribus Levi una cum aliis numerata narratur, *vers.* 57. *& seqq.* Et immediate post indicatum tribus Leviticæ numerum additur *vers.* 63. *Hic est numerus filiorum Israël, qui descripti sunt à Moyse & Eleasaro Sacerdote in campestribus Moab supra Jordanem contra Jericho: inter quos nullus fuit eorum qui ante numerati sunt à Moyse & Aarone in deserto Sinai*, &c. Pinehas autem fuit filius Aaronis, contra quem & Mosen tota hæc rebellio mota est. Extra familiam autem Mosis & Aaronis omnes in deserto ob peccatum illud rebellionis mortui sunt, solis Josua & Calebo exceptis.

2. Statu populi tempore judicum.

Si consideremus sequentia tempora, evidentiora erunt Senatus hujus crimina. Temporibus Judicum legitur populus aliquoties à Deo ad idolorum cultum defecisse: & quando ob crimen illud in potestatem populorum vicinorum traditi & servitute pressi Deum invocabant, misso judice ac liberatore Deus eos è miseria qua premebantur eripuit:

puit: & expresse legimus ipsos durante judicis illius vita & imperio Deum coluisse; post mortem autem ejus statim in idololatriam relapsos. Postne cuiquam credibile videri, solam judicis autoritatem potuisse populum in officio continere ne alienos Deos coleret; nunquam autem id potuisse autoritatem Synedrii infallibilis à Deo ipso instituti, quod (juxta Viri Doct. sententiam) semper se ab idolorum cultu impollutum servavit, cujusque mandatis populus sub pœna capitali parere tenebatur? Plurisne fuit judicis unius, quam integri Senatus, & quidem à Deo ita semper directi ut esset infallibilis, autoritas?

Sed & manifeste idololatriæ & rebellionis contra Deum accusantur, 2 *Chronic.* XXXVI. 14. ubi dicuntur non tantum populus, sed & *universi Principes Sacerdotum inique esse prævaricati juxta universas abominationes gentium, & polluisse domum Dei, & subsannasse nuntios Dei, & illusisse Prophetis.* Et ne hic Vir Doct. excipiat, Synedrium non consensisse isti iniquitati & idololatriæ; dico, primo, quis credat, neminem ex universis principibus Sacerdotum Senatus Judaici assessorem fuisse? Secundo: Quis credat, fieri potuisse, ut totus populus & universi Sacerdotum Principes unanimiter à Deo ad idola defecerint, si fuisset supremum infallibile tribunal à Deo constitutum, quod se non tantum ab idololatria purum servavit, sed & publice populi idololatriam damnabat? Tertio: Quis credat, supremum illum Senatum se ab idololatria impollutum servasse, & nusquam ejus vel minimam in tota Scriptura mentionem factam; sed potius ita generatim omnes omniumque ordinem in populo idololatriæ & rebellionis contra

3. Ex 1 *Chronic.* XXXVI. 14.

Deum accusatos, ut unusquisque historiam sacram sine præjudicio legens, etiam Synedrium generali illa accusatione comprehensum credere debeat? Tandem, quid verbis opus? ipse Deus Eschieli in visione ostendit Senatum Illum magnum idololatriam nefandissimam committentem, *cap.* VIII. 10, 11. *& seqq.* Dicit quippe Eschiel se *vidisse septuaginta viros de Senioribus domus Israël, & Jezoniam filium Saphan stantem in medio eorum, stantium ante picturas reptilium & animalium quæ depictæ erant in pariete; & unumquemque habentem thuribulum in manu sua.* Quæro, quinam sint illi *septuaginta ex senioribus Israël*, nisi Synedrium illud magnum ex septuaginta senioribus lectum, qui hoc nomine speciatim hic describuntur? Quid evidentius? Nec ulla hic distinctio elabendi rimam invenire poterit.

4. Ex Rabbinis. Quin & si consulamus Judæorum Doctores, manifestum est, quod agnoverint Synedrium suum in errorem incidere potuisse, & aliquid contra Legem decernere licitum vel illicitum. Quod egregie in Rabbinorum scriptis versatissimus docet Joannes Lichtfootus, in tractatu *de Ministerio Templi Hierosolymitani*, *cap.* VIII. *Sect.* II. *Oper. tom.* I. *pag.* 706. ubi docet, Rabbinos per *multitudinem Israël*, *Levit.* IV. 13. *quæ per ignorantiam fecerit quod contra mandatum Domini est*, Synedrium una cum populo intelligere; & ita quidem, *ut Synedrium prius per ignorantiam peccasset, populus vero posterior ejus errore in peccatum delapsus esset.* Quod porro sic probat. Rabbi Salomon (in *Levit.* IV.) rem ita exprimit. *Per congregationem Israëlis significatur Synedrium, & per rem absconditam significatur illud errasse in docendo circa Excisionem*

aliquam

aliquam in Lege: hanc vel illam rem esse licitam, ut juxta ejus decretum egerit congregatio. Sed Maïmonides (in *Schegagah*, *Perek* XIV.) rem fusius & clarius sic explicat. *In aliqua re per ignorantiam commissa homines tenebantur offerre oblationem pro peccato constitutam, si magnum Synedrium errasset in suo decreto, & docuisset id esse licitum quod interdictum erat, & populus errasset per ejus determinationem, & rem commisisset ea determinatione nixus, & postea cognosceret Synedrium se errasse. Ecce Synedrium tenetur offerre oblationem pro peccato propter errorem suum in decreto suo, quamvis ipsum rem non commisisset; quia actiones Synedrii dijudicantur non ex eo quod facit vel non facit, sed ex ejus decretis. Et ad reliquum quidem populum quod attinet, oblatione expiabatur, quia nitebatur Synedrii decretis.* Postea de oblationibus variisque offerendi ritibus differens Lichtfootus, porro ex Rabbinorum doctrina ostendit, qualis requireretur oblatio, *Si Synedrium errasset in negotio idololatriæ, deque ea aliquid decrevisset quod non licebat jure, & populus juxta ejus pronuntiata egisset, ac etiam errasset.* Ecce quantum communis Rabbinorum doctrina à sententia Viri Doct. distet; qui, tantum abest ut Synedrio infallibilitatem adscribant, ut diserte de eo affirment, quod non tantum possit docere *licitum esse quod Lege interdictum erat*, sed & in *negotio idololatriæ* (crimine omnium maxime detestabili) *aliquid decernere, quod non licebat de jure;* & sua determinatione integrum populum in errore abducere.

Ad loca Esdræ quæ in præcedente scripto objeci, & præsertim Jeremiæ exemplum, quem Judæorum senatus ut pseudo-prophetam & seditio- sum

Jeremies à Senatu male habitus.

ſum indignis modis tractavit, Vir Doct. excipit, ſe *non negare, ſemper fuiſſe improbos homines, non tantum inter vulgares, ſed & reges ac primores; nunquam autem iſti malitiæ Senatum conſenſiſſe; neque Jeremiam ſententia à Senatu lata punitum, ſed potius ab improbis & magnatibus, abſque aliqua juris autoritate:* Addit: *Plurimi ex piis fortaſſe ſenatoribus fruſtra clamabant, dicentes, quod ſicuti Iſaias & alii Prophetæ præcedentibus regibus plurima mala prædixerant abſque aliquo periculo vel injuria eis illata: quare Ieremias pariter parienter non audiendus erat?* Recte & merito inquit Ariſtoteles, ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος τ' ἄλλα συμβαίνει, *dato uno abſurdo & alia ſequuntur.* Cui ſemel conſtitutum eſt abſurdum mordicus retinere, preſſus argumentorum evidentia pluribus ſeſe involvit & intricat. Reges ac magnates, aulæque miniſtros plures, fuiſſe improbos, nemo inficias iverit: ſed & impietatem illam etiam pervaſiſſe in Senatum, adeo manifeſtum eſt ex Prophetarum ſcriptis, & ex antedictis, ut in clara luce oculos claudere neceſſe habeat, qui id neget. Et tandem tota hæc Viri Doct. tam magnifica aſſertio reſolvitur in *fortaſſe:* Cui juſtius multo contrarium *fortaſſe* qui opponat, quod Senatus ille impius regi ad omnem illam contra Jeremiam violentiam & injuſtitiam hortator & inſtigator fuerit: Solet quippe impii regis ſenatus hortator eſſe ſcelerum, ut regi gratificetur. Sed illud Viri Doct. *fortaſſe* evidenter ſatis convincitur ipſo Jeremiæ ſcripto: nuſquam enim Senatus, cujus judicio ſit approbatus, ullam facit mentionem, & cum tamen ſollicite Abdemelechi Æthyopis pietatem & erga ſe benignitatem recenſeat, ne verbum quidem occurrit de pietate Senatus,

tus, ad cujus tamen judicium, tanquam infallibile, quam maxime provocare oportuisset, utpote quo regis ac magnatum injustitia clare detecta fuisset: sed contra, generatim omnes Jeremiæ infensi fuisse leguntur: Quod argumentum evidens est, Senatum in eandem cum rege impietatem conspirasse. Sed *Senatus*, inquit Vir Doctiss. *Jeremiam ut verum Dei Prophetam semper venerabatur, & ejus scripta servavit, & posteritati divina esse decrevit.* Sed quid juvat aperte veritati contradicere? Senatum Jeremiam non fuisse veneratum clare satis jam ostensum est; nisi credamus eam unius vocis magicæ *fortasse* esse vim mirificam, ut argumenta quam validissima suo sono fugare & evertere possit. Scripta Jeremiæ à *Senatu fuisse asservata*, non à Barucho aliisque piis, quo argumento probabit Vir Doct.? Quod postea à Senatu ea pro divinis sint agnita, cum severa illa Dei castigatione, captivitatis nimirum septuaginta annorum, admoniti reverentius erga Dei legem ac Prophetas se gesserunt, & prophetiarum Jeremiæ complementum viderunt, neutiquam arguit, Senatores, qui vivente Jeremia judicio præerant, ipsius prophetias ut divinas agnovisse, & Jeremiam ut Prophetam veneratos esse. Quod per tumultum Sacharias fuerit interfectus, non arguit, semper id factum; & Synedrium nunquam consensisse iniquitati: Etiam corruptissimo tribunalium statu, & conniventibus, imo & clanculum instigantibus Senatoribus, talia nonnunquam fiunt.

Tandem: Senatum Judæorum non fuisse infallibilem, controversia quæ Sadducæis intercessit cum Pharisæis invicte demonstrat. Contentio fuit,

Tandem, ex contentione Pharisæorum

& Sadducæorum. fuit, non de re levicula, sed maximi momenti, & unde tota Israëlis salus dependebat, resurrectione nimirum mortuorum: Errorem adeo exitialem tollere officii fuisset eorum, quos Deus omnium de sensu legis controversiarum judices constituisset; ipsique officio suo defuissent, ac gravis se coram Deo criminis reos fecissent, si sententiam suam decretoriam non interposuissent, & errorem pietati ac saluti animarum ita exitialem non damnavissent: Sadducæorum autem totiusque populi fuisset, sententiæ ipsorum absque mora auscultare, aut juxta legem morte plectendi fuissent: & sic error ille brevi tempore penitus fuisset exstirpatus. Atqui nusquam Sadducæos à Senatu condemnatos legimus, nec Josephus, accuratissimus rerum judaicarum scriptor, ullam talis judicii à Senatu contra Sadducæos lati mentionem facit: quin & eorum secta potens valde fuit in populo Judæorum, adeo ut quidam Senatores, quin & Pontifex maximus ex iis allectus fuisse legatur. Unde colligo, infallibile ejusmodi de rebus fidei penes Senatum non fuisse judicium.

Sensus *Deuteron.* XVII. 9. 10. Objicit Vir Doctiss. legem *Deut.* XVII. 9, 10. Sed locum vel leviter inspicienti, manifestum est, agi non de rebus fidei, sed controversiis civilibus, quando discerni debet *inter sanguinem & sanguinem*, *causam & causam*, aut observatione ceremoniarum legis, de lepra, similibusque: Quæ quæstiones remittuntur ad Sacerdotem, & supremum populi Senatum: Quia Reip. quies & populi tranquillitas requirit, ut ejusmodi contentionibus finis imponatur. Nec pœna mortis, reluctanti sententiæ judicis infligenda, infallibile illius arguit esse judicium: Sed tantummodo, ut litium finis sit, supremi

ſupremi Senatus judicio acquieſcendum eſſe: alias enim mera in Repub. oriretur confuſio. Si enim quando injuſta à judice pronuntiatur ſententia licitum eſſet illi non obedire, quoniam unuſquiſque ſibi blanditur, & jus à ſua parte ſtare credit, nunquam judici obedientia præſtaretur, atque ita mera oriretur in repub. confuſio. Quare omni ſententiæ à ſupremo judicio latæ obediri Deus ſub pœna mortis ſancivit. Et ſi quis forte ſententiæ injuſtæ obedire detrectaret, & propterea morte plecteretur, eo caſu non bonus, ſed malus è medio populi tolleretur: Licet enim contra proximum cauſam juſtam defenderit, injuſtus tamen ac contumax fuit, quod ſententiæ à ſupremo judice pronuntiatæ reluctatus fuerit, & totius reipublicæ quieti privatam ſuam cauſam prætulerit: Quod non tantum in Rep. Judaica, ſed in omnibus Rebuſpub. ac regnis obſervatur.

Objicit præterea Vir Doctiſſ. verba Servatoris noſtri, *Matth.* XXIII. 2. *Scribæ & Phariſæi in cathedra Moſis ſedent, facite omnia quæ dixerint vobis.* Sed vero verbis illis Dominum non agnoviſſe infallibile Senatus Judaici judicium nimis manifeſtum eſt. Sciebat Dominus & ſuam perſonam, & doctrinam, Judæorum Senatui eſſe maxime exoſam, ipſos omnia contra ſe innoxium moliri: quin & eodem in capite ipſos variorum ac enormium criminum, hypocriſeos, ac tandem injuſte effuſi ſanguinis Prophetarum, reos agit: Quis ſane mentis credat, Dominum hominibus adeo ſceleratis ac deſperate improbis infallibilitatem & perpetuam ſpiritus divini directionem adſcripſiſſe? Quo argumento etiam probabit, de Senatu Judæorum hic eſſe ſermonem? An Scribæ

Et *Matth.* XXIII. 2.

& Pharisæi constituunt Senatum? Aliud ergo Dominus indicat, quando *Scribas ac Pharisæos in cathedra Mosis sedere* ait: Loquitur de legisperitis, qui studium suum in scrutatione legis posuerunt: eos dicit *in cathedra Mosis sedere*; quia in cathedris sedentes populum docebant ex Lege Mosis, & Mosis autoritate doctrinas suas confirmabant. Quando itaque addit, *omnia quæ dixerint vobis facite*, non est hoc universaliter sine omni prorsus exceptione accipiendum, ac si quicquid illi præcepissent, qualecunque tandem esset, faciendum foret: Alias Dominus, qui se ab ipsis contemni ac odio haberi, ac brevi ut blasphemum condemnandum noverat, discipulis suis mandasset, ut decreto Senatus auscultantes ipsum etiam ut blasphemum ac pseudo-prophetam rejicerent: Et quoniam Vir Doctiss. (uti vidimus) existimat Evangelium hoc post Jesu mortem confictum, discipuli post condemnatum Jesum figmentum aliquod Evangelio inseruissent, quo ipsi præcepto Domini sui, cujus se discipulos profitebantur, evidentissime fuissent condemnati: Quo quid ineptius? Sed pro subjecta materia restringendum est, ad omnia quæ Legi Mosis consentanea, aut saltem illi non adversa, præcipiebant.

Cujus sit, signum à Propheta datum examinare.

Quærit tandem Vir Doct. *Quis ergo signum seu miraculum, & doctrinam Prophetæ esset examinaturus, & de eo judicium pronuntiaturus? an hoc judicium velim adscribere vulgo?* Resp. Ex iis quæ dicta sunt, ad objectionem hanc responsio sponte fluit. Publicum ac infallibile judicium, quod omnibus obsequii regula foret, nulli competiit, ita ut quicunque judicio ejusmodi non esset approbatus, nulli Prophetam agnoscere liceret; qui-

cunque

cunque judicio illo esset condemnatus, qualiscunque tandem contra ipsum processus sit institutus, ut pseudo-propheta rejiciendus esset: Privatum autem Prophetam vel rejiciendi vel recipiendi judicium unicuique competiit: hoc autem judicium sibi quisque format, alteri vero nec credendi nec rejiciendi regula est. Uniuscujusque autem est, in hoc judicio recte officio suo fungi. Senatus est, pseudo-prophetas, quos ex indubitatis à Deo datis signis manifestum est falsos esse Prophetas, non impunitos dimittere: Verum Prophetam reverenter excipere, neque ex odio, invidia, aliove pravo affectu rejicere, & ut falsum condemnare; sed populo promptæ obedientiæ exemplum præbere. Uniuscujusque è populo est, pseudo-prophetam fugere, etsi sententia Senatus nondum condemnatum: Vero Prophetæ, etsi impiorum judicum sententia condemnato, obedire; neque majorem hominibus quam Deo autoritatem deferre.

Pergit Vir Doct. quærere: *Quis Isaiam, Jeremiam, cæterosque Prophetas veros & à Deo missos decrevit? Quis etiam hos Prophetarum, & historicos libros, quos Canonicos habemus, tales infallibiliter esse sancivit?* Respondetque, *id non fecisse vulgus, sed Senatum, qui si in judicando Propheta falli poterat, posset etiam in Canonicis libris decernendis, Spiritu Sancto si pro uno, etiam pro altero non influente.* Satis apparet Virum Doct. in Hispania inter Pontificios enutritum, adeo manifeste hoc argumentum ex ipsorum schola depromptum. Respondeo, nec Senatum, nec vulgus decrevisse, Prophetas à Deo esse missos, neque hoc ab alterutro decerni potuisse; sed Deum id documentis evidentibus

Unde dependeat autoritas Esaiæ, &c.

bus testatum reddidisse, quibus tam Senatus quam populus fidem adhibere tenebatur; contumaciæ contra Deum reus futurus, nisi credidisset. Sic nec Senatus decrevit, Isaiæ aut Jeremiæ scripta esse canonica; judicium illud penes Senatum neutiquam fuit: sed solummodo sive Senatus, sive alius qui Prophetarum autographa vidit, eaque ipsorum autographa esse certus fuit, testatus est, ea ab ipso Isaia, Jeremia, aliove Propheta esse conscripta: Eo ipso enim divina agnoscebantur, quia ipsorum scriptores evidentibus signis comprobati sunt à Deo esse missi: Neque ulterius quicquam, sive Senatus, sive populus, ad scriptis propheticis autoritatem conciliandum decernere potuit, sed ea omnis à divina missione dependet. Populus tantum vel Senatus scriptorum Propheticorum, veluti depositi cujusdam pretiosissimi, custos fuit fidelis.

Cujus sit nunc, de falso Propheta, si existeret, judicare.

Hinc jam facile colliget Vir Doct. quid ipsi à me respondendum sit ad quæstionem ipsius; *Si nunc ad Batavos Propheta aliquis falsus adveniret, miracula faceret, & novas doctrinas prædicaret; an hoc judicium pertineret ad vulgus, ad nautas, ad mulierculas, an ad me?* Dico ad omnes: unusquisque enim suæ fidei coram Deo rationem est redditurus; ideoque cujusque est, sollicite providere, ne decipiatur. Officium meum, omniumque eodem mecum munere fungentium, esset, vel imprimis cavere, ne impostoris fallaciis à veritate salutari abduceremur; tum quia in nobis minus excusabilis esset culpa; tum quia exemplo forte ac autoritate nostra plures in similem pertraheremus errorem: Quia autem meum judicium nulli fidei suæ aut judicii regula est, etiam populi, ac cujuscunque

cujuſcunque è populo, foret, pſeudo-prophetæ doctrinam examinare, & non humanæ autoritatis, qualiſcunque tandem ſit, ſed ſolius Dei in Scriptura loquentis, ductum ſequi; & quemcunque Dei verbo adverſa docentem deprehenderet, rejicere. Si quem hic male judicare crederem, non autoritate eum ut aliter ſentiat compellere poſſem; ſed ſolidis rationibus, è verbo divino depromptis, erroris convincere conaret; ut ita ab errore revocatus divinæ veritati conſtanter adhæreat, & in illius fide ac obedientia ſalutem ſuam quærat.

Judicium contra D. Jeſum eſt pronuntiatum à Senatu ſcelerato.

Ex hiſce ita prolixe de Senatus Judaici autoritate diſputatis jam per ſe liquere puto, infallibile non fuiſſe ejus judicium; ac proinde, licet officium ejus fuerit inter verum ac falſum Prophetam diſcernere, quod tamen pravo aliquo affectu corruptus potuerit contra verum Dei Prophetam judicium pronuntiare, quod fuerit falſus; atque ita inſontem è medio tollere. Unde porro infero, non fuiſſe neceſſarium veri Prophetæ requiſitum, ut à Synedrio ſit receptus antequam populus eum ut verum Prophetam agnoſcere ac revereri poſſit. Ex quibus omnibus tandem concludo, cum Dominus Jeſus evidentibus ac omni exceptione majoribus ſignis ac miraculis comprobaverit, ſe eſſe à Deo miſſum, quod Senatus Judaici, qui ipſum ut blaſphemum condemnavit, judicium nullatenus ejus autoritatem imminuere, ejuſve miſſionem divinam in dubium vocare queat: Sed fuiſſe judicium ab hominibus ſceleratis, ambitione, ac faſtu tumentibus, invidia, ira, odio, vindictæ cupiditate, ac hypocriſi plane excæcatis, pronuntiatum, contra hominem ſanctum, ne leviſ-

ſima

ſima quidem peccati labe aſperſum, ac ſanctiſſimam (vel ipſo Viro Doctiſſ. judice) doctrinam annuntiante, hominumque illorum ſcelera ac hypocriſin palam libere & cum παῤῥησίᾳ reprehendentem: Qui vitia ſua ac ulcera ita palam revelari ac traduci, atque ita larvam pietatis ſibi detrahi, indigne ferentes, in furorem ac rabiem acti ſunt, & quidvis ſibi contra D. Jeſum permiſerunt, ſuſque deque habentes qua via ac ratione ipſum è medio tollerent, dummodo ipſi exitium ſtruerent: ut ita iræ, odio, ac vindictæ cupiditati ſatisfacerent. Tale judicium tantum abeſt ut infallibile, aut à Spiritu Sancto dictatum fuerit, ut nullius niſi ipſius Satanæ inſtinctui, cujus tam ſcelerati Senatores mancipia fuerunt, imputari poſſit.

QUÆSITUM QUARTUM.

CAPUT I.

Quod Chriſtus perfectiorem cultum præſcripſerit quam Moſes.

Non neceſſe fuit, præmonere ceremonias eſſe umbram cultus perfectioris.

IN ultima hac quæſtione iterum repetit Vir Doctiſſ. me non protuliſſe textum, in quo Deus diſertis verbis permiſſionem hominibus dederit, ut totam divinam legem, præter moralia, non niſi futurorum umbram eſſe affirment. Sed vero, ſi unicum illud tantum voluerit, an talis textus exſtaret, qui id diſertis verbis affirmet, ſuperflua fuit ipſius quæſtio: Ipſe enim ſatis noverat, ejuſmodi textum non exſtare. Verum ulterius quid ſua quæſtione intendit; Nimirum, exinde argumentum ducere contra religionem Chriſtianam, quæ docet, ceremonias Legis perfectioris

perfectioris cultus spiritualis fuisse umbram; itaque accedente cultu spirituali ceremonialem, perinde uti præsente corpore umbram, debere evanescere. Itaque ut istius argumentationis Viri Doctiss. imbecillitatem ostenderem, recte respondi, necesse non fuisse, ut Deus olim, sive per Mosen, sive per Prophetas præmonuerit, ceremonias tantum esse perfectioris cultus figuram: Sufficere, ut Deus tempore à se præstituto immutationem istam faciat, & perfectiorem cultum introducat.

Interim simul indicavi, ceremoniarum cessationem non adeo offendere debere Judæos, quia jam Deus olim satis indicavit, cultum ceremonialem sibi esse viliorem, & absque spirituali sibi neutiquam placere. Vir Doctiss. sibi fingit, quasi illo argumento voluerim probare, quod *liceat affirmare, ceremonias legis esse tantum futurorum umbram, easque ut vanas & inutiles relegare.* Sane nihil minus cogitavi quam hoc: Nimis enim manifestum est, licet ceremoniæ minoris apud Deum pretii sint quam sincera pietas, eas tamen, quamdiu vim legis obtinent, obligare: Tota mea vis in secundo argumenti mei membro sita est, quod Deus perfectiorem cultum per Christum introduxerit. Sed quia hoc durum est in Judæorum auribus, ideo præmisi, quod Deus jam olim per Mosen & Prophetas significaverit, sibi cultum ceremonialem absque morali neutiquam placere: Ut sic ostenderem, non offendi debere Judæos doctrina Christi, quæ ceremoniarum necessitatem nusquam inculcat, sed potius cultum Dei in spiritu & veritate, quasi illa legi divinæ sit adversa; cum potius ad perfectionem legis tendat, ac legislatoris

Minoris sunt pretii, quam cultus spiritualis.

-gislatoris intentioni optime congruat, utpote qui jam olim indicavit, ceremonialem cultum per se neutiquam sibi esse gratum, sed commendari per spiritualem & internum. Quare hoc sensu argumentum meum proponendum foret, & illius vis penitius expendenda.

Messiam debuisse perfectiorem cultum introducere quam Moses, constat ex *Deuteron.* XVIII. 15.

Pergens Vir Doctiss. negat Messiam perfectiorem cultum introducere debere; idque ex sacro textu clare probari cupit. Sed per claram probationem, quando eam à Christiano exigit, intelligit textum qui disertis verbis id affirmet, cujus probationem cupit. Interim mox in hoc eodem articulo clare, uti putat, probaturus, præcepta legis ejusdem esse perfectionis cum Evangelio, non claris pugnat textibus; sed ex præceptis quibusdam generalibus per consequentias longe petitas probationem suam instituit: perinde uti antea vitam æternam lege esse promissam similibus argumentationibus probare intendit. Hæ sunt ipsi in sua causa contra Christianum claræ probationes. Argumenta vero Christiani contra ipsum, quantumvis clara, modo non sint diserta Veteris Testamenti verba, sunt tantum *congruentiæ*, & *argumenta tantum verisimiliter concludentia;* sed requirit ab ipso purum Dei verbum. Quam inique, & præter leges disputandi! Interim si textum quærat, occurrit ille *Deut.* XVIII. 15. *& seqq.* ubi prædicitur venturus Propheta, *sicut Moses:* Antea autem ostendi, non posse esse Prophetam sicut Moses, nisi sit legislator, perinde atque Moses: alias Mose longe inferior esset futurus. Unde colligo, si sit futurus Legislator, perinde atque Moses, necesse est, ut præcepta quædam tradat Mosis præceptis perfectiora: Lege enim jam lata

lata non poteſt novus mitti legislator niſi perfectiora quædam jam ſancitis adferat: alias non eſt legislator, ſed ſolummodo legis jam latæ approbator, aut confirmator. Sed objicit Vir Doctiſſ. me affirmare, quod *Judæis uſque ad tempora Meſſiæ abſconditum fuerit antiquum illum ritualem cultum ceſſaturum*, unde concludit: *Ergo talis unde id probetur textus non exſtat.* Reſp. Nulla eſt conſequentia: Non quidem exſtat textus, ubi Deus diſertis verbis prædicit, cultum ceremonialem, ut figuram tantum & umbram, ceſſaturum: Verum textus hic dicit, Deum Moſi ſimilem Prophetam, hoc eſt legislatorem miſſurum: Qualis autem illa legislationis ratio futura eſſet, ante impletionem perfecte cognoſcere non potuerunt: At quando Deus Prophetam ſeu legislatorem illum miſit, & novam per eum legem revelat, ex hac prædictione ſatis cognoſcere poſſunt, hanc Prophetæ illius miſſionem optime cum conſilio divino, iiſque quæ Deus antea populo revelavit, congruere; & ex impletione Prophetiæ manifeſte percipere, quis illius fuerit ſenſus, qui ante impletionem non ita patebat. Ne jam addam alia ex Prophetis loca, quæ ceremoniarum ceſſationem etiam tacite involvebant, de quibus mox plenius.

Juſſu divino Meſſias poteſt legem ritualem abrogare.

Objicit porro Vir Doctiſſ. *Licet Meſſias totum cultum moralem & internum optimis & ſanctiſſimis conſiliis in majorem perfectiorem edoceret; ſi ſimul ritualem Dei legem jam inutilem & vanam prædicaret, non perfectiorem legem introduceret, ſed unam ejus partem perficiens, & alteram deſtruens, totius divinæ legis prævaricata eſſet reus.* Reſp. Siquidem Meſſias propria autoritate ſine juſſu ac mandato divino legem ceremonialem ut inutilem & vanam

cessare faceret, vere legis violatæ esset reus: Dei enim solius est, perinde uti per Mosen populo legem ceremonialem dedit, ita etiam per Messiam perfectiorem legem introducere, & facere ut ad illius præsentiam ceremonialis cesset: quamdiu itaque illius obligatio durat, eam negligentes sunt refractarii contra Deum, & ut tales etiam severe à Deo puniti. Alia vero est ratio, quando Messias jussu divino perfectiorem cultum introducit, & ceremonialem, qui illius tantum umbra fuit, ut jam inutilem, cessare facit; Deus enim per Messiam ab obligatione legis ritualis Israëlem solvens, facit, ut qui nunc eam non observent, non sint violatæ legis rei, prout olim fuerant, quicunque ante Messiæ adventum eam negligebant. Jussu autem divino Messiam seu Christum docuisse quicquid docuit, in initio scripti hujus fuse ostendi.

Præcepta Evangelii perfectiora præceptis Legis.

Verum hic jam ipsam quæstionis arcem invadit Vir Doctiss. negatque Dominum Jesum cultum Mosis lege perfectiorem instituisse, ejusque probationem à me exigit. Age ergo perfectiora illa Legis Christianæ præcepta proferamus, quæ cum iis quæ Vir Doctiss. hic, & alibi sparsim in scripto suo de perfectione Legis dicit, accurate conferenda sunt, ex quibus inter se collatis manifeste patebit, quantum Evangelium dignitate Legem superet. Unum autem hic præmonendum censeo, quod Vir Doctiss. in Hispania inter Pontificios & Monachos educatus, totam religionem Christianam non ex puro Dei verbo, sed ex impuris Monachorum lacunis & pravis ipsorum interpretationibus æstimare videtur: Hinc est, quod miras non tantum verborum Christi interpretationes, à mente Domini alienas, partim ipse confingit, partim

partim ab aliis confictas avide amplectitur; sed & præcepta Domini, quorum observationem sub amittendæ salutis pœna exigit, in consilia cum Monachis commutet, quæ observare quidem eximiæ pietatis est; verum quæ absque impietate, & amissione salutis possunt omitti.

Circa objectum amoris.

Præcepta ergo, quæ Lege non expressa, sed Evangelio omnibus præscripta sunt, aut saltem perfectiora in Evangelio, quam Lege continentur, sunt hæc. Primo, quæ spectant perfectionem amoris erga proximum. Lex dum jubet *diligere proximum*, per *proximum* non intelligit hominem quemcunque, sed Israëlitam: Quod ex præcepto *Levit.* XIX. 18. manifeste liquet. Verum est, & amore benevolentiæ etiam complecti jubentur Edomæos, Ægyptios, populosque qui se ultro in servitutem dabant: Verum iste est inferior amoris gradus, neque beneficia proprie comprehendit, sed potius ut à maleficiis abstineant. Religio autem Christiana, seu Evangelium prout, omne populorum discrimen abolet, quoniam *in Christo non est Gentilis & Judæus, circumcisio & præputium, barbarus & Schyta, servus & liber*, *Col.* III. II. *Gal.* III. 28. Ita & indifferenter amorem erga omnes extendi jubet; non tantum fideles & Christianos, ex quacunque natione, qui fraternus amor passim vocari solet, *Rom.* XII. 10. *Hebr.* XIII. 1. 1 *Pet.* 1. 22. & alibi passim: sed & cujuscunque sit religionis, modo ope ac auxilio nostro indigeat. Quod manifestum est ex *Gal.* VI. 10. ubi Apostolus quidem mandat ut *maxime benefaciamus domesticis fidei;* interim tamen præcipit, ut *benefaciamus omnibus*. Et 2 *Pet.* 1. 7. ubi dum *amori fraterno* addi jubet Petrus *charitatem*,

 mani-

manifestum est, quod per *charitatem* intelligat amorem qui se indifferenter extendit erga omnes. Ita videmus quantum Legi præstet Evangelium solummodo circa objectum amoris, quod omnia officia, quæ Lex solis Israëlitis præstari jubet, extendat ad omnes homines. Idque elegantissime docet Servator *Luc.* x. 30. *& seqq.* sub parabola Samaritani, qui Judæum à latronibus spoliatum ac vulneratum, & à Sacerdote ac Levita prætereunte neglectum, amantissime fovit, vulnera curavit, ac in hospitium duxit.

Et officia. His adde, quod Evangelium expresse vetet omnem vindictam, ab eaque tam alienos esse nos præcipiat, ut potius parati esse debeamus alteram injuriam ferre, quam jam illatam vindicare. *Matth.* v. 39, 40. Lex gravioris injuriæ vindictam permittit, dum permittit propinquo occisi hominis, ut homicidam interficiat, *Num.* xxxv. 19. Quin & inimicorum amorem præcipit Evangelium, & ut pro maledictis benedictiones rependamus, beneficia pro maleficiis, quin & oremus pro persequentibus nos. *Matth.* v. 44, 45. Quid hic Lex? Mandat quidem *Exod.* XXIII. 4, 5. *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum,* &c. Verum, ut dixi, solum respicit inimicum Israëlitam, erga quem diutinum in corde odium fovere illicitum decrevit; non autem pro diris ac execrationibus preces & benedictiones rependere jussit.

Circa adulterium. Evangelium adulterium vetans, quemcunque conjugati cum altera concubitum, sive maritata sit, sive cœlebs, uti & conjugatæ cum qualicunque masculo, adulterium esse definit; ut ita quibusvis vagis libidinibus occurrat, & sectatores

suos

ſuos caſtitatem ſervare doceat. Lex adulterium vetans, explicante ipſo Viro Doct. ſolum Iſraëlitæ cum alterius Iſraëlitæ uxore concubitum intelligit. Unde ſequitur, vel ipſo Viro Doctiſſ. judice, quod lex vagum Iſraëlitis concubitum impune permittat, non tantum cum mulieribus conjugali vinculo non copulatis, ſed & cum alienigenarum uxoribus: Quod & Vir Doctiſſ. etiam expreſſe in colloquio noſtro contendit non eſſe adulterium. Ecce quam lata aperta feneſtra infrænatæ hominum luxurioſorum libidini, licet cum graviſſima alterius injuria conjunctæ.

Lex permittit Iſraëlitæ uxori, ſiquidem gratiam non invenerit in ipſius oculis propter aliquam fœditatem, dare libellum repudii, *Deut.* XXIV. quin & permittit polygamiam, uxorique aliam ſuperinducere, *Deut.* XXI. 15. Evangelium autem matrimonium ad priorem ſuam integritatem reducens, divortium extra cauſam adulterii non tantum illicitum pronuntiat, ſed &, ſi uxore extra cauſam adulterii dimiſſa alteram quis duxerit, adulterium committi docet: quo ipſo uni marito unam tantum concedit uxorem; ſi enim plures habere haud illicitum foret, adulterium non committeretur, ſi altera ducatur, uxore priore extra adulterii cauſam dimiſſa. Scio excipi, repudii libellum eſſe remedium occurrendi multis incommodis, quæ ex diſcordi inter maritum & uxorem cohabitatione facillime oriuntur: Et apud Chriſtianos, ut iſtis medeantur, etiam in uſu eſſe ſeparationem quoad cohabitationem & thronum. Verum exinde liquet, divortium aliquatenus repugnare perfectioni matrimonii, &, ut Dominus Jeſus recte ajebat, Iſraëlitis indultum

Divortium & polygamiam.

ob duritiem cordis ipſorum: Sed Dei matrimonium inſtituentis finem fuiſſe, ut conjuges arctiſſimo inter ſe vinculo, tanquam una caro, uniti, nunquam ſeparentur; ad quam perfectionem Dominus matrimonium revocavit. Quod ſeparationem thori ac cohabitationis attinet, conſtituto illa eſt mere politica, de qua Evangelium nihil in alterutram partem definivit, utpote nihil tractans aut præcipiens ſtatum politicum concernens: ſed prudenti Magiſtratuum arbitrio dirigitur, qui ut quieti civili conſulant ſua autoritate nonnunquam cohabitationem conjugum, parte utraque audita, ſeparant: Ne tamen quicquam lege Evangelii prohibitum committant, conjugii vinculum non ſolvunt niſi ob crimen adulterii: ut ita reconciliationi inter conjuges locus ſit. Sub Lege autem marito licitum erat propria autoritate dato libello repudii uxorem dimittere ſi ingrata eſſet oculis ipſius, & mox utrique facultas erat libera ad alteras provolandi nuptias: quo ipſo non tantum omnis reconciliationis ſpes præſcindebatur; ſed & hominibus luxurioſis maxima aperiebatur feneſtra, ſiquidem alia allubeſcere inciperet mulier, uxorem ut ſibi ingratam dimittendi, & alteram illius loco ducendi: aut uxori luxurioſæ, ſeſe incommodam ac contumacem oſtendendi erga virum, ut ita ab ipſo libellum repudii obtineat, atque ita à marito dimiſſa alteri viro nubat. Quæ omnia matrimonii perfectioni directe adverſantur.

Circa directionem noſtri ipſorum.

Si jam porro conſideremus præcepta Chriſti, quæ directionem noſtri concernunt, nihil horum in Lege expreſſe mandatum reperiemus: Qualia ſunt, non eſſe amandum mundum, ſed cœlum ac cœleſtia præcipue ſpectanda, reliqua, quatenus

nus à vita ſpirituali hominem abducunt, eſſe non abjicienda proprie, ſed flocci facienda, animumque ab anxiis curis eximendum, carnem eſſe crucifigendam cum concupiſcentiis, omnia, ſi neceſſe ſit, pro nomine Chriſti abneganda, quin & vitam ipſam: Cogitationes & animum ſervandum eſſe caſtum, non minus quam corpus, adeo quidem, ut ſi quis mulierem adſpiciat ſolummodo ut eam concupiſcat, jam adulterium cum ipſa in corde commiſerit, *Matth.* v. 28, 29. quatenus turpes ejuſmodi cogitationes fovens, corde ac animo ſuo omnes committit actus quibus adulterium conſtat; & ex turpibus ejuſmodi cogitationibus voluptatem percipit illi ſimilem, quam ex ipſo adulterii actu percepturus eſſet. Ne jam, prolixitatis vitandæ cauſa, alia allegem.

Sed contra hæc Vir Doctiſſ. contendit, *Decalogo contineri perfectiſſimam vitæ regulam, cui nihil magis perfectum addi poſſit.* Abſit ut ego quicquam contra Decalogi perfectionem dicam, aut illum defectus alicujus inſimulare velim. Interim hoc affirmo, præcepta religionis Chriſtianæ de directione ſui ipſius jam à me indicata nuſquam in Decalogo apparere. Dicet forte cum aliis Vir Doct. ea expreſſa eſſe decimo decalogi præcepto, de non concupiſcenda uxore ac domo proximi, aliave quacunque re quæ proximi eſt. Sed vero, ſi præceptum illud, & ratio Reip. Iſraëliticæ penitius inſpiciatur, apparebit hic non vetari concupiſcentiam uxoris proximi ad adulterium, aut ut domus proximo per furtum ablata noſtra fiat; ſed qua quis proximi uxorem ac domum ita concupiſcit, ut abſque adulterio ſua uxor, & abſque furto ſua domus fiat: nimirum concitando inter

Ea non præcipitur decalogo.

maritum & uxorem diffidia ac rixas, atque ita faciendo ut maritus molestæ cohabitationis pertæsus uxori libellum repudii tradat, atque ita ipse uxore à proximo dimissa potiatur: aut varia ipsi concitando per vicinos aliosque incommoda, ut domus ipsi ingrata fiat, ac proximus moveatur ut eam vendat, atque ita ipse ea potiatur. Quæ quoniam multarum turbarum in populo Israëlis causa esse poterant, Deus præceptis de non committendo adulterio ac furto, etiam hoc, de non concupiscenda uxore ac domo proximi adjecit. Et hunc præcepti hujus sensum esse, exinde colligitur, quia est præceptum secundæ tabulæ, cujus omnia præcepta proximum respiciunt, & quorum violatione proximus directe læditur, uti ex omnium enumeratione liquet. Atqui concupiscentia uxoris proximi ad adulterium, quatenus ipsi adulterii actui opponitur, proximus non læditur, sed solo adulterii actu: polluitur vero animus concupiscentis: Sed concupiscentia illa, qua quis efficit, ut proximi uxor à marito dimissa sua fiat uxor, proximus gravi afficitur injuria, & directe læditur. Quod & circa omnes res proximi, quarum concupiscentia vetatur, locum habeat.

Quomodo ad Decalogum præcepta Rel. Christ. referri possint.

Interim negare nolo, per analogiam & consequentiam omnia religionis Christianæ præcepta ad decalogum referri posse: Adeo ut, si præcepta Christi conferentes cum Decalogo, ad decalogum omnia referamus, quæ ex illius præceptis aliqua ratione deduci possunt, & ad ultimam Dei intentionem, Decalogo non clare expressam, attendamus, dici possit, omnia Christianæ religionis præcepta generalibus decalogi præceptis esse comprehensa:

prehensa: Sed addo: Illud nunc à nobis, postquam ultima Dei intentio per Dominum Jesum clare est revelata, fieri posse: Antea tamen, cum plenior ille sensus generalitate verborum involutus fuit, id non ita plene fieri potuisse; neque eum, qui sensum istum plene assecutus non fuerat, sed solummodo à Lege manifeste vetitis sibi sollicite cavisset, non posse æque ac sub Evangelio violatæ legis reum peragi. Unde quantum Legi Evangelium præstet manifestum est, quod ea clare præcipiat, quæ per consequentiam ex Lege industria ac labore potius deducenda erant, quam in ea expresse definita ac præcepta, proinde quibus se teneri non intellexerunt Israëlitæ; non enim homines animum suum inducere solent, ut legem strictiore, quam qui in verbis ipsis exprimitur, sensu contra seipsos interpretentur. Quod vero directionem nostri ipsorum attinet, omniumque afflictionum, quin & mortis crudelissimæ pro nomine Dei tolerantiam, aliaque Evangelio clare mandata, ea decalogo esse comprehensa, nescio quo fundamento affirmari possit.

Verum hæc omnia clare mandata contendit Vir Doct. *præcepto illo generali, quod totius Legis quasi summa est, Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis: hoc est, tam perfecte, ut nullum desiderium de rebus creatis hunc amorem diminuere possit, quantum viribus naturalibus possibile est, & plus quam vitam tuam, quam pro ejus amore libenter tradere ne dubites.* Et quærit *an amor Dei in Evangelio perfectiore modo præcipiatur?* Sed vero, non inquirimus, an modus quo amor ac obedientia Dei præcipitur sub Evangelio, sit perfectior illo, quo amari Deus præcipitur

Sensus præcepti de amando Deum ex toto corde, &c.

pitur ſub Lege ; ſed de ipſis præceptis divinis, an illa eadem ſint, aut æque perfecta ſub Lege, quam ſub Evangelio ? Præceptum hoc *amandi Deum* generale eſt, & totius Legis ſumma ac compendium : Atqui ex ejuſmodi generali præcepto inferri nequit, omnia ſpecialia præcepta, quæ Evangelium præſcribit, etiam olim ſub Lege mandata eſſe ; ſed tantum, obediendi modum, qui ex animo procedat, olim ſub Lege exactum eſſe, ſimilem illi qui nunc exigitur ſub Evangelio. Quod ut pateat, ſciendum, quando Deus ſui dilectionem præcipit, conſiderari Deum ut legislatorem: Legislatoris autem dilectio mandatorum ejus obſervatione conſiſtit : Nemo enim Legislatorem, quatenus legislator eſt, amare poteſt, niſi mandatis ejus obediendo. Quicunque ergo præceptis divinis obedit ex toto corde, etiam Deum ex toto corde diligit. Sed exinde non ſequitur, quando Deus in Lege illum dilectionis modum præcipit, eundemque poſtea in Evangelio exigit, eoque perfectiorem exigere nequit, quod in Evangelio perfectiora non dederit mandata, quam in Lege: ſed id ex utriuſque præceptis ſpecialibus, eorumque inter ſe comparatione, dignoſci debet. Non jam inquiram, an verba, *ex tota anima*, ſignificent, *plus quam vitam tuam*, *quam pro ejus amore libenter tradere ne dubites*. Unum tantum dicam, hunc præcepti hujus eſſe ſenſum non credi à Judæis Hiſpanis, qui liberos docent, licere metu mortis, & ut evadant inquiſitionem Hiſpanicam, abnegare Legem, quin & juramento abnegationem ſuam confirmare : tales enim credunt, licere ſibi vitam hanc præſentem præferre amori Dei, neque contrarium

contrarium ſibi iſto præcepto mandatum credere poſſunt.

Non exigit illud, ut Deum amemus ſine ſpe præmii.

Sed contendit Vir Doctiſſ. *Jeſum Chriſtum non tam perfectum Dei amorem docuiſſe; quoniam ad hoc divinum præceptum homines mittebat, ut vitam æternam conſequerentur. Non eſſe autem perfectum amorem, quando Deus amatur propter timorem pœnæ æternæ, neque propter vitam æternam, quia uterque amor in propriam utilitatem dirigitur: ſed quando amatur propter infinitam bonitatem, & quia dignus eſt ſummo amore diligi, ſive gloriam æternam dederit, ſive infernum: Et hunc amorem ab omni propria utilitate independentem Iſraëli à Deo præſcriptum* affirmat. Audio quidem magnifica verba, ſed quæ nullum ſanum continent ſenſum, & manifeſtam involvunt contradictionem. Vult *Deum amari propter infinitam ſuam bonitattm, licet dederit infernum.* At quomodo is, cui ſe amanti Deus infernum, omnium malorum ſummum, & in quo nulla bonitatis ratio eſt, dederit, infinitam in Deo bonitatem agnoſcere poteſt? Qui Deum agnoſcit bonum, ſibi bonum eſſet ut ſtatuat neceſſe eſt. Verum ut diſtincte de amore Dei dicamus, dico Deum dupliciter à nobis poſſe conſiderari, vel ut bonum ſummum, vel ut Legislatorem. Amor in Deum ut bonum ſummum, eſt deſiderium unionis cum Deo, boniſque divinis fruendi. Amor in Deum ut Legislatorem eſt obſervatio mandatorum divinorum. Deus conſideratus ut bonum ſummum, ac boni ſummi largitor, neceſſario à nobis amatur: nemo enim bonum ſummum odiſſe aut contemnere poteſt: Conſideratus autem ut Legislator, varia carni noſtræ ingrata præcipiens, & ab altera parte majora bona promittens,

mittens, non amatur necessario: quia homo inter præsentium fruitionem, cum qua sæpe obedientia mandatorum divinorum consistere nequit, & spem bonorum à Deo in futurum obtinendorum medius constitutus, libere vel futura quæ exspectat, vel præsentia quibus mox fruendi occasio adest, præferre potest, atque ita Deum ejusque mandata vel amare, vel odisse. Unde liquet, posteriorem hunc Dei amorem priori tanquam fundamento inniti: Quia enim Deum amamus ut summum bonum summique boni largitorem, eique ut tali uniri cupimus; etiam illi ut legislatori prompte & alacriter obedimus, ut ita ipso tanquam summo bono fruamur. Inde jam præcepti divini de amore Dei sensus facile percipitur: Mandat Deus, ut ipsum tanquam legislatorem amemus, hoc est, præceptis ipsius obtemperemus, *ex toto corde*, &c. an hoc excludit amorem Dei, ut boni summi? Imo potius includit, eumque amorem pro fundamento habet: Si enim Deum ut bonum summum non agnosceret, sed ut mali summi datorem, eum amare, ac proinde illi obedire, non posset. Atqui, ait Vir Doct. *sic Deum amabit ob propriam utilitatem.* At quæro ego, an aliquis summum bonum amore ardentissimo amare queat, sine desiderio ac spe illo fruendi? An illius fruitionem desiderare possit, absque propriæ, quam ex fruitione illa consequetur, beatitudinis respectu? Imo hic est summus ac sincerus Dei amor, omnem in illius fruitione beatitudinem quærere. Et fieri nequit, quin amans in rei amatæ fruitione suam collocet beatitudinem. Siquidem à Deo aliud speraret bonum, à Deo diversum, & solummodo illius obtinendi spe Deum amaret,

amaret, Deum, nisi spe illa fulciretur, non amaturus; recte inferretur, quod quid amaret præ Deo: Sed cum ipse Deus bonum illud est, cujus fruitione se beatum credit, & cujus desiderio legi divinæ obedit, Deum supra omnia diligit, omniaque amori quo in Deum fertur postponit.

Sed vero, ut magis convincamus Virum Doct. unde novit, legem Dei amorem præcipere, ab omni propria utilitate independentem? Christum amorem illum non præcipere, exinde colligit, quia hominibus spe vitæ æternæ eum commendat. At quid lex? An non & illa spe præmii à Deo obtinendi eundem mandat? An non creberrima est illa ratio commendandi observationem legis, *ut vivas, ut bene sit tibi & semini tuo?* &c. Et quod magis est, nusquam in Lege occurrit diserta & expressa vitæ æternæ promissio, sed eam Vir Doctiss. ex generalibus quibusdam Dei verbis per ambages & consequentias elicit: Diserta autem & plana ubique ferme in Lege occurrit vitæ hujus præsentis, & felicitatis terrenæ promissio: Unde juxta Viri Doct. argumentationem justius quis concludat: Moses promisso hujus vitæ & felicis possessionis terræ Canaan Israëli præcipit amorem Dei: ergo amorem Dei præcipit, qui respicit propriam utilitatem, & quidem quæ præcipitur non ex fruitione ipsius Dei, sed bonorum à Deo quam maxime diversorum. Hoc argumentum ubi Vir Doct. solverit, etiam propriam suam objectionem contra Evangelium solutam videbit. Huic adde, quod judæi etiam nunc, pœnitentiam à se præstari ajunt pro suis ac parentum suorum delictis, donec tandem satiata ira divina ipsi per Messiam è captivitate sua diuturna liberentur,

Retorquetur argumentum Viri Doct.

&

& regno ac statu felici hic in terris sub Messia fruantur: Quo omnium spes præcipue tendere videtur. An autem hæc spes omnem propriæ utilitatis considerationem excludit, & quidem utilitatis terrenæ?

Sensus variorum præceptorum Evangelii.

Ut magis impugnet Evangelium, varia illius præcepta recenset in sensum detorta, uti & ad *Quæst. I. Num. XIV.* aitque *illa omnia, quatenus Legi quid superaddere creduntur, esse præstitu impossibilia.* Animus mihi non est, prolixe genuinum horum præceptorum sensum vindicare, esset id extra disputationis nostræ limites; solummodo dico, nihil rectæ rationi adversum illis præcipi. Vetat Dominus omnem vindictam, mandatque ut alteram potius parati simus ferre injuriam, quam illatam vindicemus; ut felicitatem nostram non quæremus in mundi hujus divitiis ac voluptatibus, quæ fluxæ sunt, sed in cœlo ac vita æterna; ac proinde, quando divitiarum acquisitio aut possessio impedimento nobis est, ne vitam æternam quæramus, eas abdicandas, quin & vitam ipsam: Quoniam præ amore divino omnia nobis vilia esse debent: Animum itaque nunquam ita alligandum divitiis, quin, si honor Dei & salus æterna exigat, facile eas abdicare queat: Quia autem hoc diviti ordinarie valde difficile est, ideo difficile & tantum non impossibile pronuntiat, divitem in regnum cœlorum intrare. Divitias nusquam sine causa abjiciendas docet, nusquam æqualitatem omnium fieri præcipit; sed pauperibus liberaliter succurrere jubet. Deo servientes providentiæ ipsius confidere vult, neque præ anxia in futurum sollicitudine in cultu Dei segnescere; nusquam autem otium & desidiam

præcipit,

præcipit, ſed ut manibus laboremus quod bonum eſt; ita tamen, ut providentiæ divinæ confidamus, & utraque ſorte, ſive obtingant divitiæ, ſive non, contenti, animo tranquillo in Deum recumbamus. Quid hic impoſſibile? Fateor, horum obſervationem impoſſibilem homini, qui id ſibi à Deo mandatum non credit, ideoque nec ſe peccare, quando carnali affectui indulgens immoderatius hæc ſectatur: Nullo modo autem impoſſibilia ſunt Chriſtiano, qui & hæc ſibi præcepta novit, ac Deum vitamque æternam ſibi mercedem fore, ſiquidem hæc ſervaverit, fide indubitata certiſſime ſibi perſuaſum habet. Impoſſibile non eſt, caduca, fragilia, imperfecta, præſentia licet, abdicare, ut fruaris perfectis, æternis, permanentibus, ac nunquam perituris, & de quorum licet futurorum poſſeſſione fides adeo perſuaſos reddit, ac ſi præſentia forent.

Mores Chriſtianorum doctrinæ imputari non debent.

At, inquit, *Chriſtiani nunquam hæc obſervarunt, quin imo nulla religio, nulla ſecta, quæ tot vitiis conſpurcata ſit.* Sed vero, ipſe agnoſcit, hoc eſſe contra religionis Chriſtianæ genium: doctrinæ imputari non debet, quod degeneres ipſius diſcipuli committunt. Dolendum non majorem eſſe Chriſtianorum erga ſanctiſſima Servatoris ſui præcepta reverentiam: attamen non ſine maxima Chriſtianorum injuria ita generatim dicitur, quod hæc non obſervent: Conſtat quippe plurimos omni ſeculo fuiſſe Chriſtianos, qui hæc religioſiſſime obſervarunt, qui opum amore ſe non teneri opere ipſo manifeſte teſtati ſunt: & quod vita ipſa, omneſque hujus mundi poſſeſſiones, pro nomine Chriſti ipſis viles fuerint, tot myriades

myriades martyrum, non qui inviti coguntur fateri se esse Christianos, ut Judæi Hispani se Judæos fateri coguntur, & libenter, si hac ratione vitam redimere possent, Judaismum abnegare vellent, sed qui ultro Christianæ fidei confessionem edunt, vitamque oblatam siquidem Christum abnegare velint fortiter respuunt, in quavis ferme terræ regione non testantur modo, sed clamant. Adeo ut necesse non sit, *omnes fieri Monachos Capucinos, ut Evangelii præcepta observentur;* non magis, quam omnes fieri Pharisæos, ut præcepta legis Mosaicæ præstentur. Quis vitiis sese totos immergunt, nominis Christiani probra sunt, atque opprobria: Interim, licet impietatem late inter Christianos grassantem agnoscam ac deplorem, illud vere affirmare possum, nullam unquam fuisse doctrinam Christiana sanctiorem, nec quæ plures ad eminentiorem sanctitatem perduxit, quam Christianam: Et si Vir Doctiss. communem Christianorum & Judæorum vitam inspiciat, ac inter se conferat, nihil reperiet, quod Christianis objiciat, sed ob quod erubescat.

Præcepta Legis non sunt perfectiora Evangelio. De lege civili.

Tandem Vir Doctiss. non tantum nullam præceptorum Evangelii præ lege eminentiam agnoscit, sed & Legem perfectiora continere præcepta quam Evangelium contendit. Verum tota illa major perfectio in eo consistit, quod *Deus Israëli dederit legem civilem, qua Resp. gubernetur, cum Christianismus dirigatur decretis juris civilis:* ad *Quæst. II. Num. II. pag.* 136. & quod *lege ceremoniali jam non amplius obligante, plurima carni grata permittantur, quæ Dominus spiritualiori populo prohibuerat:* Ad *Quæst. III. Num. V. pag.* 179. Resp. Quod ad legem civilem; sicut Christi regnum non est de

hoc

hoc mundo, ita nec hujus mundi politiam legibus civilibus direxit: ea tantum docuit, quæ hominibus credenda & facienda sunt, ut vitam æternam consequantur in cœlis. Hæc quicunque observant, cujuscunque sint conditionis, sive Magistratus, sive subditi, sive divites, sive pauperes, sive Judæi, sive Græci, certo vita æterna potientur. Magistratus, qui Christo nomen dedit, officium est, nullas, quæ præceptis Christi adversantur, leges condere: Et in eo si deficiant, id non doctrinæ Christi, sed ipsis imputandum est. Leges politicæ, quæ in Mosis lege exstant, accommodatæ sunt peculiari populi Israëlis & terræ Canaam, in duodecim tribuum possessionem distributæ, statui: quarum itaque pleræque ab alio populo, aut ab eodem populo in alia terra observari nequeunt: Non mirum itaque eas nec à Christianis Magistratibus observari. Interim pleræque Christianorum leges civiles ex lege naturæ ita sunt per certam rationem deductæ, ut nihil jure in illis reprehendi queat: Quædam etiam, quantum cujusque populi status permittit, ex Lege Mosis desumtæ: aliæ, quæ non præcise ex jure naturali in hanc aut illam partem decidi jubentur, pro legislatorum ac populorum arbitrio, prout quieti publicæ pro vario populorum statu variaque indole maxime accommodatæ creduntur, sancitæ sunt. Verum hæc nihil ad Evangelium, quod, ut dixi, solum vitæ cœlestis ac æternæ consequendæ viam ac regulam præscribit.

Indifferens usus rerum antea per legem ceremonialem prohibitarum non arguit legem magis laxam, aut carni magis indulgentem: quia & dum liberum cujusque rei usum concedit, cupiditatum

De libero usu rerum indifferentium.

carnis crucifixionem ſevere mandat: Sed, quicquid Vir Doctiſſ. contra nitatur, perfectionis majoris ſignum eſt, dum Deum non externis, quæ carnem ſolum ſpectant, ſed animo ac corde puro, actibuſque ex corde puro proficiſcentibus, coli docet; atque ita loco cultus carnalis ſpiritualem unice commendat. Si quæ Chriſtiani ab Apoſtolis vetita ſibi licita faciant, ne hoc religioni Chriſtianæ imputet: non magis quam Legi Moſis, quod Judæi Hiſpani legis abnegationem ut vitæ conſulant ſibi licitam liberos ſuos doceant. Quæ de concubitu Chriſtianorum cum menſtruata, & fœmina enixa addit; non puto ipſum probaturum, licet eodem cum ipſis mariti lecto utantur, quod minus ab uxoribus ſuis abſtineant, quam Judæi. Quod addit, maritos Judæos ſingulis menſibus quatuordecim dies ab uxoribus abſtinere, non arguit ipſos minus carni indulgere; cum & polygamiam & concubinarum greges ſibi lege vetitas non credant, nec concubitu cum aliarum gentium uxoribus quicquam ſe contra matrimonii leges peccare exiſtiment. Quibus tam lata libidini explendæ poteſtas indulta eſt, iis abſtinentia ab uxoribus per dimidiam anni partem argumentum eſſe nequit, quod carni minus indulgeant aut populus ſint ſpiritualior quam Chriſtiani, qui perpetuo cum uxore ſua vivunt, & omnem cum alia, qualiſcunque ſit, concubitum adulterium eſſe, & ut adulterium Evangelio damnari, ſciunt.

De pœna adulterii, aliiſque.

Pergit Vir Doctiſſ. quod *Chriſtianiſmus adulterio non conſtituat pœnam capitis.* Sed vero quam propterea Evangelio imperfectionem adſcribere poteſt is, qui metu pœnæ Deo obedire indecorum putat, &

& Deo obediendum docet, etiamsi infernum dederit? Addo, quod Evangelium adulterio graviorem pœnam constituat, æternam nempe in inferno luendam. De pœnis civilibus tacet, quia politiam, uti dixi, hic in terris non erigit, sed tantum ad cœlestem gloriam contendere docet. Ad criminationem, quod *idololatria vix in Evangelio prohibeatur, in Epistolis Pauli raro*, jam ante respondi, & omnia quæ Vir Doct. congessit prolixe satis confutavi. Quod vero addit, *Evangelium ferme totum esse in Pharisæorum & Scribarum hypocrisi detegenda, alia autem graviora, quæ passim in populo vigebant, vitia vix reprehendere*, indicium est, Evangelia ab ipso vix aut non nisi oscitanter, aut cum præjudicio lecta esse. Hypocrisin Pharisæorum ac Scribarum juste à Domino reprehensam inficiari non audet Vir Doct. sed exigua Evangelii pars ea reprehensione occupatur; nec tam occasionem eos reprehendendi Dominus quæsivit, quam sibi à Pharisæis luculenter oblatam præterlabi passus non est. Interim alia majora sunt quæ præcipue docuit. Legatur solummodo divina illa concio *Matth. capp.* V. VI. VII. aliæque plures, quæ passim in Evangeliis occurrunt, & conferatur cum *Levit. capp.* XIX. & XX. facile apparebit, utrum Lex, an vero Evangelium ad perfectiorem sanctitatem discipulos suos adspirare jubeat. Vitia, sanctitati adeo consummatæ repugnantia, & in Evangelio aliquoties, & creberrime in Apostolorum Epistolis prohibentur, addita, qua gravior excogitari nequit, æternæ mortis comminatione. Adeo ut alia omnis doctrina cum ipsa comparata imperfecta esse comperiatur.

Conclusio. Tandem materiam hanc conclusurus, ait; *Tota Evangelicæ doctrinæ perfectio consistere videtur in ablegatione rituum Legis Mosaicæ, ut sic Christiani omnino spirituales evadant: cum præter id nullam aliam se habere majorem spiritualitatem nobis probare queant.* Si hæc in Christianorum vitam dicat, uti sequentia arguere videntur, jam iis respondi. Si in doctrinam Christi: ex dictis liquet, quam sine ratione hoc ab ipso affirmetur. Sed &, si Christiana religio hoc unum docuisset, externa hæc nos Deo non commendare, sed cultum moralem & internum, qui animum à prava concupiscentia purgat, & actus animo ita purgato consentaneos producit, haud parum legi præferenda esset, quæ dum magnam cultus divini partem in externis, quæ carnem solummodo spectant, consistere docet, ita eorum observatione homines occupatos tenet, ut iis præcipuam cultus divini partem absolvi credant, uti mox in Viro Doctiss. videbimus: atque ita, dum se illius observatione præcipuum cultus divini perfecisse credunt, de cultu morali non adeo solliciti sunt, sed Deo se placere credunt externis, licet animus intus à vitiis purgatus non sit. Quæ ipsa illa hypocrisis est, quam Dominus Jesus toties in Scribis & Pharisæis reprehendit, & quam à Prophetis aliquoties acriter Dei nomine reprehensam legimus.

CAPUT

CAPUT II.

Quod cultus externus, ſeu ceremonialis, ſit imperfectior Deoque minus placeat, quam internus, ſeu Moralis.

IN hoc capite ulterius procedit Vir Doctiſſ. & argumento meo, quod ego probaveram legem ritualem dignitate cedere morali, quia moralis in ipſa naturali ratione fundatur, ritualis vero à ſolo legislatoris arbitrio dependet, contrarium adſtruere conatur, quod lex ritualis perfectior ſit lege morali: *Quia inſignioris eſt obedientiæ, ea obſervare, quæ legislator pro arbitrio ſuo præcipit, toto corde credentes, omnia quæ nobis obſervanda proponit, ſua infinita ſapientia digna, eſſe valde bona & perfectiſſima, quam quæ à Deo etiam imperata in ratione noſtra fundamentum habere invenimus: Iſta ſiquidem, etiamſi Deus non juſſiſſet, homines ſcirent, & obſervare poſſent.* Verum hæc argumentatio contrarium concludit: Si enim ea quæ Deus præcipit in ratione noſtra fundamentum non habeant, ſequitur nullam iis ineſſe intrinſecam bonitatem, neque ea ex naturæ divinæ perfectione immediate fluere; ſed pro arbitrio divino, ob cauſas ſoli infinitæ ipſius ſapientiæ cognitas, eſſe tantum mandata. Quoniam itaque recta ratio docet, Deo in omnibus quæ mandat obtemperandum; virtute generalis illius officii etiam dictat, cuicunque præcepto, quod à Deo præſcriptum conſtat, obedientiam præſtandam, licet in præcepto ipſo nulla honeſtatis ratio per ſe pateat: Verum neutiquam exinde ſequitur, ejuſmodi præcepta præſtantiora

Lex Moralis eſt præſtantior ceremoniali, quia fundatur in ratione.

 eſſe

esse iis, quæ in ratione naturali fundamentum habent: sed potius contrarium: Quoniam enim eorum honestas à solo Legislatoris arbitrio dependet, apparet eam non esse intrinsecam, sed mutabilem; adeo quidem, ut si contrarium Legislatori præcipere placuisset, etiam contrarium honestum fuisset, & ob reverentiam præcepti divini observandum. Eorum autem, quorum honestas in ratione naturali fundata est, natura est immutabilis ac æterna, utpote ex ipsa immutabili naturæ divinæ sanctitate & rectitudine immediate fluens. Quis autem non videt, ea, quorum honestas est immutabilis, quorumque contrarium nisi turpe esse nequit, longe præponderare iis, quæ per se honesta non sunt, sed tantum ob præcipientis reverentiam observanda sunt, quæ à cultu divino abesse possunt, imo quorum contraria, æque atque hæc, præcipi potuissent? Horum enim observatio hominis animum intus à vitiis purgare nequit, ac proinde nec hominem per se Deo gratum reddere, sed tantum, quatenus præceptum divinum respiciunt. At sine præcepto divino, licet exactissime observarentur, eorumque numerus multiplicaretur, uti à Pharisæis per innumeras traditiones est factum, Deo neutiquam sunt gratæ, neque ulla in iis pietatis pars quæri potest: *Frustra* enim *timetur Deus mandato hominum & doctrinis*, *Esa.* XXIX. 13.

Non minus est lex Dei, quam ceremonialis.

Contrarium autem Vir Doctiss. concludere vult, majorem nempe perfectionem consistere in observatione ceremonialium quam moralium mandatorum: hoc, prout ego concipio, usus argumento: Quia moralia ita naturæ lumini sunt congrua, ut homo illa faciat quasi impulsu naturæ; Ceremonialia

monialia vero ejuſmodi ſunt naturæ, ut vim obligandi ſolummodo habeant à mandato divino, nec aliquam congruentiam cum lege naturæ: Inde colligit, majorem in hiſce obſervandis Deo præſtari obedientiam, ac majorem in hac obedientia eſſe perfectionem. Quæ argumentatio falſa nititur hypotheſi, quod obtemperando legi naturæ non obtemperamus legi divinæ: Lex enim naturæ non minus eſt lex Dei, quam poſitiva; differt ſolummodo in modo promulgandi: & quamvis magis conveniat cum lumine rationis, quam lex mere poſitiva; magis tamen contraria eſt concupiſcentiæ hominum naturali, & pravis affectibus, adeoque illius obſervatio majorem teſtatur erga Deum obedientiam, quia ipſum animum Deo in obſequium flectit: magiſque nos ei acceptos reddit, quam obſervatio ejuſmodi præceptorum, quæ per ſe animum nequaquam purgant, quæque ſolis externis corporis membris peragi poſſunt, & ſolummodo reverentia Dei præcipientis obſervantur; qui, ſi contrarium præcipere voluiſſet, etiam potuiſſet.

Lex ritualis fuit accommodata ſtatui populi Iſraëlis.

Sed, ait Vir Doctiſſ. *quæ Deus nobis obſervanda proponit, credenda ſunt infinita ipſius ſapientia eſſe digna, ac proinde valde bona ac perfectiſſima.* Reſp. Nihil Deum ſapientia ſua indignum præcipere, extra omne eſt dubium. Sed vero ſapientia divina etiam aliquando ſeſe accommodat indoli hominum quibus leges fert; Ac proinde non ſemper mandat, quod in ſeſe ſpectatum optimum eſt ſibique convenientiſſimum; ſed nonnunquam, quod hominum indoli & ingenio, ut ad cultum ſui ac ſalutem perducantur, maxime eſt accommodatum: Sic parentes infantes & pueros adhuc im-

maturos mandatis captui ipſorum accommodatis ſenſim perducere ſolent ad perfectiorem obedientiam; & filios contumacis ac præfracti ingenii officia quædam, ſummam ac perfectam obedientiam non ſpirantia, præſcribere, ut contumaciam eorum ſenſim frangant, & ſibi morigeros eſſe aſſueſcant; ut ita ad perfectiorem diſciplinam & nobiliorem obedientiam perducantur: cum ſi ſtatim perfectiſſima obedientiæ ac reverentiæ officia ab ipſis exigerent, de eorum emendatione plane actum foret. Eodem modo ſapientia divina egit cum populo Iſraël, quem paſſim, etiam in ipſo deſerto, accuſat, quod *duræ cervicis populus* ſit. Habitavit ille populus in terra Ægypti: vidit illic ritus Ægyptiorum & cultum idololatricum; totus fuit cultui illi externo & idololatriæ deditus; quod vel in deſerto, potenti Dei manu miraculoſe ex diriſſima Ægypti ſervitute recens liberatus, conflatione vituli oſtendit; & poſtea crebra ſua ad gentium, quas coram ipſorum facie Deus è terra Canaan expulerat, aliarumque vicinarum idola defectione magis confirmavit: Populo illi non alium cultum quam internum ac vere ſpiritualem, quo animus à vitiis plane purgatur, præſcribere, eſſet operam ludere: ut ergo illi ſenſim aſſueſceret, non ſumma perfectio erat exigenda, ſed contumaciæ ac duritiei cordis ipſius quidam defectus erant indulgendi: & ne totus ad idololatriam, cui maxime erat deditus, deflecteret, ceremoniis quibuſdam externis, & ritibus in oculos incurrentibus, erat cohibendus, quorum obſervationi intentus, ſenſim diſceret, Deo, cui horum obſervatione cultum, ſed minus perfectum, exhibebat, adhærere, illiuſque ſolius cultui

cultui se tradere, abnegatis gentium idolis, quæ magna pompa ritibusque ambitiosis passim coli videbat. Hinc est quod Deus & cultum suum variis ritibus voluerit conspicuum, & in oculis populi, externum illum rituum splendorem admirantis ac cupientis, aliquatenus augustum & venerandum reddere: Partim quædam Ægyptiorum instituta, quibus jam assueti erant Israëlitæ, aliqua ratione immutando, & cultui suo accommodando; partim ritus quosdam gentium ritibus plane adversos ac contrarios præcipiendo. Scopus certe Dei fuit, populum, ritus externos perdite amantem, plurium rituum externa pompa ac splendore gentium ritibus idololatricis nihil cedentium, & illis directe oppositorum, observatione ad sui unius cultum adducere, & ab idololatria gentium cohibere; ut ita totum sibi habeat obstrictum ac devotum, ac ad cultum internum qui animum intus purgat, hominemque Deo commendat, paratiorem. Hac ratione sapientia divina in Lege rituali se conspiciendam præbet. Cum si præcepta illa in se, sine relatione ad statum & indolem populi Israëlis, inspiciamus varia ejusmodi sint, ut cum sapientia divina vix conciliari posse videantur. Quale inter alia est præceptum de ciborum delectu, quo Deus quædam à se creata, quæ omnia vidit esse valde bona, immunda pronuntiat; ne alia nunc commemorem. Ex quibus omnibus liquet, licet sapientiæ divinæ consentaneum fuerit, ritualia hæc populo Israëlis præcipere; neutiquam tamen ea perfectione posse certare, cum iis, quæ in lege naturali fundamentum habent, quorumque honestas est æterna, ac plane immutabilis.

Cultus externus aliquatenus obest interno.

Sed dicit Vir Doctiss. *quod cultus externus à Deo præscriptus, ut talis est, utrumque essentialiter includit, & internum moralem, & actum corporeum, qui internum cultum perficit, & opere exequitur.* Quod cultus olim à Deo præscriptus utrumque includat, verissimum est; sed quod internus cultus per externum ceremonialem perficiatur, hoc est (uti ego explico, alias enim nihil ad disputationem nostram facit) quod internus seu moralis cultus non foret perfectus, nisi Deus illi adjunxisset cultum ritualem seu ceremonialem, gratis dicitur, & neutiquam probari potest, sed potius contrarium. Verum est, quando Deus utrumque præscribit, utrumque etiam ab homine esse præstandum, neque alterum posse omitti: Sed exinde minime sequitur, quando Deus tam ceremonialem quam moralem cultum præscribit, quod excellentiorem cultum exigat, quam cum in solo morali hominem occupatum esse vult. Nam utrumque exigendo cultum, in duas quasi partes cultum sui distribuit, & utriusque observationi hominem esse intentum cupit; & præsertim, si magnus ceremoniarum sit numerus, non leviter earum observatione, ne in quapiam peccetur, hominem detineri necesse est. Atqui negari nequit, si utriusque cultus natura in se spectetur, per moralem proprie animum hominis purgari à vitiis, & sanctum ac impollutum constitui coram Deo; Ceremonialem autem per se nihil facere ad internam animi purgationem, sed tantum occupari externo exercitio carnis: omnes enim ritus non minus exacte præstari possunt ab hominibus hypocritis & impiis, quam sanctis ac piis. Cum itaque multitudine rituum, qui nihil ad internam animi purgationem

Quia animum hominis distrahit.

purgationem faciunt, homo detinetur, aliquatenus ab interna purgatione avocatur; & quicquid meditationi & obſervationi cultus mere externi impendit, id ut à cultus interni ac ſpiritualis meditatione decerpat & ſubtrahat neceſſe eſt: atque ita, dum animi purgationi intentus eſſe poſſet, ad cultum externum avocatur.

Huc accedit, quoniam cultus moralis ac internus non hominibus, ſed ſoli Deo eſt conſpicuus, cultus vero externus ac ceremonialis in oculos incurrit, & externo ſplendore majeſtatem quandam præ ſe ferre videtur, quod internus cultus ſoleat hominibus eſſe vilior; externum vero ſoleant admirari ac in veneratione habere, quin imo cultui ſpirituali longe præferre: Et quia externus obſervatu facilis eſt, applaudunt ſibi homines, ſe ejus obſervatione egregie totius legis obedientia perfunctos. Nec mirum; quando enim credunt, Deum non minus, imo, ut Vir Doctiſſ. contendit, perfectius, coli ritibus externis, quam actibus veræ pietatis, facile ſe officio ſuo egregie defunctos credunt, quando cultum, ſuo judicio perfectiorem & excellentiorem, Deo exhibuerunt. Atque ita contingit, ut, quo cultum internum perfici Vir Doctiſſ. ait, id ad cultus illius everſionem tendat. Et in oculos incurrit.

Aliud argumentum ducit Vir Doct. à Chriſtianis, quorum *lex tota in ſpiritu conſiſtit; & tamen Sacramenta, quæ corporalibus ſignis & externis actionibus conſtant, legis Evangelicæ perfectiones ſunt.* Verum ex quorundam Chriſtianorum errore, legi Evangelicæ directe adverſanti, male argumentum formatur. Nuſquam docet Evangelium, nuſquam docuere Apoſtoli, ritus illos externos, Sacramenta non ſunt perfectiones Evangelicæ.

qui

qui communiter Sacramenta appellantur, legis Evangelicæ esse perfectiones. Imo minima sunt Evangelii præcepta, quæ quidem ob mandati divini reverentiam observanda sunt; non autem, tanquam sanctitatis perfectionem continentia, sed tanquam externa signa & tesseræ, quibus nos obsequium Deo vitæque sanctimoniam vovemus; quæ ergo per se nihil ad internam ac veram sanctitatem conferunt: nec ullum mysterium rationi imperscrutabile continent, sed sunt ritus valde simplices, quorum significatio & usus unicuique manifestus est. Si qui hic mysteria venentur extra Evangelium, illorum erroris defensionem suscipere meum non est, qui doctrinæ Christianæ, non decretorum humanorum, propugnatorem ago.

Internus cultus per se Deo placet, externus non.

Quod exinde porro deducit, quod *cultus externus à Deo Israëli præscriptus, si in solis externis actibus sistat, non est cultus legalis, sed prorsus humanus, Deo abominabilis*, &c. Magis confirmat sententiam meam: Exinde enim liquet, cultum internum & moralem per se hominem Deo commendare; externum vero ac ceremonialem nequaquam: quin ipsum externum cultum interno ac morali commendari, absque quo Deo abominabilis sit, At quod per se Deo placet, præstantius est illo, quod Deo per se placere nequit: Et quod alterius ope indiget, ut Deo commendetur, minus est illo cujus præsentia commendatur, tantum abest, ut illius perfectio sit. Sed, inquit Vir Doctiss. *non est ille cultus quem Deus mandat*. Imo, dico ego, idem est cultus externus: sed abest cultus moralis & internus, sine quo externus nullam apud Deum laudem aut gratiam habet.

Sed

Sed dicit Vir Doct. *ille cultus hominis animam non purgat, neque sanctificat; maxime alter quem Deus præscripsit, qui internam pietatem supponit, & testatur, quo cultus divini rationem induit:* Idque ex eo probare contendit, quod *populus passim per illum cultum non tantum ab aliis populis separari, sed & sanctificari dicatur.* Sed vero, uti omnibus phraseos Scripturæ peritis notissimum est, nihil est usitatius in Veteri Testamento quam per *Sanctificationem* intelligere separationem ab omni cultu profano, & consecrationem ad cultum Dei: quæ constabat certo quodam ritu, quo homines id quod sanctificabant speciatim Deo dicabant; & actione quadam divina, qua Deus illud sibi, & in usus sacros vindicabat. Hoc sensu templum, & omnia templi vasa passim vocantur *Sancta:* Non quod illis inesset aliqua sanctitas, quæ vitæ puritate constet; absit: sed quod à quovis usu profano separata soli cultui veri Dei dicata essent: & Deus actione extraordinaria ac miraculosa, nube densa, præsentiæ suæ symbolo, quæ totum templum replebat, id speciatim sibi ac cultui suo vindicaverat. Sic jubentur dies quosdam, aut *jejunium sanctificare:* hoc est, dies illos speciatim dicare cultui Dei, atque ita segregatos habere. Eodem sensu populus Israël per ritus illos externos Deo *Sanctificari* dicitur; non quod ritus illi veram conferant vitæ puritatem: ipse enim Vir Doctiss. eos à maxime impiis præstari posse affirmat: Sed quia per illos Deus populum Israël à reliquis gentibus secrevit, & sui solius cultui dicavit; uti ita ab omnibus aliis nationibus, usque ad Messiæ, cujus ortus ex ipso promissus fuit, adventum segregatus viveret, neque aliarum gentium

Quomodo Israël per eum sit sanctificatus.

gentium ſacris, à ſuis adeo diverſis, facile alliceretur ad Deum verum deſerendum, atque ad idola, quorum cultus ubique in mundo vigebat, deficiendum. Hoc ſenſu frequentiſſima vocis *Sanctificationis* acceptio eſt, & ſemper eo ſenſu, quando populus per ceremonias *Sanctificari* dicitur, accipitur; uti loca ſingula inſpicienti manifeſtum fiet.

Cultus moralis ſine interno peragi non poteſt.

Addit Vir Doctiſſ. *quod etiam moralia abſque Deo & ſine interno cultu fieri, quodque homines maxime improbi virtutem ſimulando externos ejus actus exercere poſſunt.* At multum errat, ſi credat externis ſolum actibus moralia conſtare. Cultus moralis præcipue internus eſt & ſpiritualis: externa ſimulari poſſunt; obedientia autem animi, qua homo ſe omniaque ſua Deo conſecrat, proprie cultus ille moralis eſt, quem urgemus. Animum enim internoſque animi motus Deus hominum poteſtati reliquit, ut vel eos abnegando Deo ejuſque legi ſe ſubjicere, vel iis indulgendo Deo ejuſque legi obluctari poſſint: Ita ut præſtantiſſimum quod homo Deo confert, & in quo proprie ac vere obedientia conſiſtit, ſit animus ac voluntas. Verum cum ſterilis voluntas non ſufficiat, ſed ea ſeſe factis externis, animi latentis indiciis, prodere debeat, neceſſe eſt, ut producat facta ſibi conſentanea, quæ animi pii Deoque devoti ſunt fructus. Et hic eſt cultus moralis, ſine quo ritus externos Deo non placere dixi. Si facta illa virtutum externa fiant animo non ſincero, ſed externe ſimulentur tantum; fit hoc per accidens, & vitio hominis, qui actionis ſua natura è virtute in animo latente profluentis ſpeciem quandam exhibet: Interim ipſa actio in ſe nude abſque iſto hominis vitio

ſpectata

ſpectata honeſta eſt, & è virtutis genio fluit; ejuſque contrarium, quocunque tandem animo fiat, non poteſt quin ſit inhoneſtum & vitioſum. Ita ipſe Deus de factis illis judicat paſſim apud Prophetas: quotieſcunque enim ceremonias à profanis & impiis hominibus obſervatas deteſtatur, facta hæc commendat, iiſque præſtitis remiſſionem peccatorum ac favorem ſuum promittit. Vide inter alia *Eſa.* 1. 16, 17, 18. *Lavamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: quieſcite agere perverſe, diſcite bene facere: quærite judicium, ſubvenite oppreſſo, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite & arguite me, dicit Dominus: ſi fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur; & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.* & *Mich.* VI. 6, 7, 8. *Quid dignum offeram Domino? Curvabo genu Deo excelſo? Nunquid offeram ei holocautomata & vitulos anniculos? Numquid placari poteſt Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Numquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi, o homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: Utique facere judicium, & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo.* Quaſi innuere volens, hæc eſſe veræ virtutis genuinos fructus, & opera per ſe ac ſua natura bona ac honeſta, Deoque placentia. Et quia ſupponuntur eſſe, prout natura ſua ſunt & eſſe debent, ea ſibi Deus ſemper grata eſſe pronuntiat. Si vitientur hypocriſi hominum, id contra earum naturam eſt, & extrinſecus illis accidit. Secus ſe habet in ritibus externis: Eos Deus ſimpliciter & nude conſideratos non approbat, nec ob

ob eos solos hominem gratum habet: Nulla enim virtus animi est, quæ præcise ejusmodi ritus requirat, aut eorum contrarios damnet; solummodo eos homo observat, quia à supremo legislatore sunt præcepti; quorum contrarios cum pro arbitrio suo præcipere potuisset, eadem præcepti reverentia etiam contrariorum observantiam produxisset. Tum in ipsis illis ritibus nihil est, quod ullatenus animi puritatem spectat: omnes enim, si in se spectentur, constant factis quibusdam externis, & membris corporis peragi possunt: Adeo ut dici non possit, ritibus hoc esse per accidens, quod externis solummodo membris perficiantur. Quod Deus hoc sibi non sufficere testetur, sed cultum moralem, non tantum virtutem animi, sed & facta externa illi consentanea, requirat, manifestum indicium est, cultum ritualem absque morali neutiquam Deo placere posse.

Deus animo & corpore potest coli sine ritibus.

Tandem Vir Doct. probare intendit, *cultum externum* (intelligo ritualem, nam de eo disputamus) *interni maximam esse perfectionem*, hoc argumento: *quoniam nunquam internum cultum Deo placuisse legimus, absque aliquo externo: quippe homo spiritu & corpore Deo debet inservire, ita ut quod carnis ei inest, quodammodo spirituale etiam efficiatur.* Idque probat exemplo *Abelis, qui procul dubio didicerit ab Adamo, & Noacho, qui sacrificia non obtulerunt ut à gentibus separentur, quæ nullæ erant; sed ut Deo creatori grati fierent: & quoniam nusquam legitur ea à Deo esse præcepta, fortasse à lumine rationis sunt dictata, & intrinsecam sanctitatem habent.* Addit exemplum *Abrahami, cui Deus, cum ad Isaaci immolationem accinctus esset, arietem quem sacrificaret misit: & tandem Deus toti populo Israëlis*

non

non tantum circumcisionem, sed & sacrificia præscripsit. Quod argumentationis hujus fundamentum attinet, indubium est, hominem non tantum spiritu, sed & corpore Deo inservire debere: Tam enim corpus quam anima à Deo est creatum; & interni animi motus factis externis, quæ corporis membris peraguntur, sese ostendere debent. Verum exinde minime sequitur, requiri, ut homo ritibus quibusdam externis, & præcise non aliis, sed his, occupetur; multo minus, externis ejusmodi ritibus cultum moralem, qui non tantum animo sed & corpore exercetur, perfici. Quoniam sine his Deus corpore & animo coli potest. Verum Vir Doctiss. hic actum ritualem cum externo confundit, & quoniam ritualis est externus perinde argumentatur, ac si omnis actus externus foret ritualis. Qui perpetuus illius in hac argumentatione error est.

Ad argumentationem ipsam respondeo: Credibile mihi esse, à Deo non esse sacrificia præscripta Abeli, Caino, aliisque qui ante legem vixerunt hominibus: Nulla enim illius præcepti divini in Scriptura occurrunt vestigia: Sed ea ex pio hominum motu profluxisse, qui ratione duce cognoverunt, Deum esse colendum, eique, ut supremo benefactori, pro beneficiis gratias esse agendas: credidisse autem illos, se externo quodam actu gratum animum Deo oportere testari; idque commodissime fieri, si partem bonorum sibi à Deo datorum peculiariter Deo consecrarent, & in honorem Dei destruerent. An porro crediderint, se sacrificiis suis propitiationem facere pro peccatis, nunc non inquiram; quia illud extra disputationis nostræ limites est. Exinde liquet, sacrificia

Sacrificia Abelis, &c. unde originem habuerint.

illa primorum hominum, originem quidem debere pio animi motui, à lumine rationis seu lege naturæ dictato: Is autem animi motus non præcise dictavit ritum quendam externum esse exercendum, multo minus, non alium esse præstandum quam sacrificium; sed solummodo, sacrificium istiusmodi, è pio animi motu profectum in animi grati testimonium, Deo esse acceptum. Itaque animum gratum ut cultum necessarium naturæ lumen dictavit; sacrificia autem ut necessario, & immediate ex animo grato profluentia, non præcise præscripsit; sed potuerunt ea esse inventionis mere humanæ, ex pio tamen animi motu procedentia; quæ Deus respectu animi pii qui ea dictavit, accepta habuit, & in prima illa mundi ætate, cum se voluntatemque suam nondum lege scripta hominibus revelavit, tacitam apud se approbationem habere voluit.

Non sunt indicium, Deum velle sacrificia esse perpetua.

Verum ex illa universali consuetudine, & lege rituali postea toti populo Israëli præscripta, minime sequitur, Deum velle, ut ritus isti externi in perpetuum observentur, & nunquam cessent. Contrarium ego concluderem: Deus, in mundi infantia, cum nondum voluntatem suam per præcepta, promissa ac minas revelaverat, sed monitis tantum quibusdam generalibus dictamen rectæ rationis confirmavit & illustravit, approbavit pium illum animi motum, quo homines proprio instinctu inducti fuere ad sacrificia ipsi offerendum: Postea lege lata magnam rituum externorum farraginem populo Israëlis præscripsit, ut se genio populi illius accommodaret, & per ritus illos populum ab aliis populis segregaret, & ab idololatria gentili, in quam totus propendebat, averteret,

teret, donec Meſſias, populo illi promiſſus, venturus eſſet: Ergo cultus ille externus non eſt cultus perfectus, qui per ſe Deo placere poteſt, neque ſemper obſervari debet; ſed ſolummodo, uſque ad tempus illud, cui ſubſervire debuit. Tempore iſto adveniente, ceſſantibus cauſis ob quas cultus ille introductus fuit, idololatria gentili exſtincta, gentibuſque ad cultum unius Dei Iſraëlis converſis, atque ita populorum diſcrimine abolito, cultus ille externus & carnalis, utpote complementum ſuum habens, ceſſare debet, & ſpirituali ac interno ut perfectiori, tanquam umbra corpori, cedere. Neque ex cultus illius ceſſatione concludi debet, religionem Chriſtianam, in qua ille ceſſat, à Deo non eſſe profectam: Sed ex religionis Chriſtianæ divinitate, ſolidis argumentis adſtructa, concludendum eſt, eum ceſſare debere, & ſapientiam divinam eum olim, non ut perfectum, ſed ob alios fines ad tempus inſtituiſſe; qui cum complementum ſuum habuerunt, ille etiam ſponte ceſſare & evaneſcere debuit.

CAPUT III.

Ob quas cauſas Deus cultum externum poſſit abrogare.

EGo, ut evincerem, cultum ritualem per ſe Deo non eſſe gratum, inter alia hoc argumento uſus fueram. Quod Deus aliquando legem ritualem impune violari permiſerit. Vir Doctiſſ. non tantum non negat, ſed & agnoſcit, Deum, ſiquidem velit, legem ceremonialem poſſe abrogare: verum ne concluſionem meam

Lex ritualis minori in pretio eſt apud Deum quam moralis.

admittere cogatur, aliam caufam ob quam Deus legem ritualem abrogare poffit, excogitavit, confentaneam ejus opinioni, quam de rituum excellentia & præftantia habet: quam cum capite præcedente fatis confutaverim, neceffe non eft, ibi dicta repetere. Tota argumentationis vis breviter huc redit. Quod *Deus cultum externum ritualem abrogare poffit, quia eft fumma cultus interni perfectio: illius itaque oppofitum* (fortaffe abfentia) *non eft pofitive malum, fed tantum privatio majoris perfectionis ipfius boni. Cultum vero moralem & internum abrogare non poteft, quia eft fuapte natura & fimpliciter bonus; & bono contrarium Deus, utpote infinite fanctus & bonus, velle non poteft.* Verum fupponit, quod jam evertimus, cultum ceremonialem perfectionem fummam effe cultus moralis, qui cultum moralem in fe contineat, & *perficiat, ut perficiens fuum perfectibile.* Sed cum hoc capite præcedente fufe fit refutatum, tota illa argumentatio fponte collabitur. Nec video, qua ratione, quod Vir Doctiff. hic tam crebro inculcat de majore perfectione cultus ritualis præ morali & interno, conciliari poffit, cum iis quæ fcribit in fcripto fuo fecundo *ad Quæftionem quartam: pag.* 18. *Cum divinæ majeftati externus cultus abfque interno placere non poffet, reprehendit fæpe Hebræos, qui externo cultui, utpote faciliori, intenti, ab aliis vitiis & peccatis non abftinerent.* Ecce Virum Doctiff. difertis verbis affirmantem, non tantum, quod cultus externus fine interno Deo placere non poffit, fed & quod interno fit *facilior.* Atqui, quæ ratio credere permittit, cultum faciliorem præftare majoris effe perfectionis, quam difficiliorem? Etiam ipfe Deus aperte contrarium de cultu

cultu ceremoniali pronuntiat: Inter alia *Jerem.* VII. 22. *Non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocautomatum & victimarum: Sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam*, &c. Cum itaque ipſe Deus pronuntiet, ſe cum beneficium illud ingens liberationis ex Ægypto populo Iſraëlis præſtitit, nihil ipſis præſcripſiſſe de victimis, ſed quod legem illam demum poſt præſtitum illud beneficium tulerit; eo ipſo ſatis oſtendit, legem illam ritualem non tanto apud ſe eſſe in pretio, neque illius ſe obſervatione proprie induci, ut populo benefaciat; ſed cultu morali, qui in eo occupatur, quod audiant vocem Domini, &c. Vera ergo cauſa, quod Deus cultum ceremonialem non inſtituere, aut ſemel inſtitutum abrogare poſſit, hæc eſt: Quia cultus ille in ſe & natura ſua bonus non eſt, ſed indifferens, & ſolummodo obſtringit, quando juſſu & autoritate ſummi legislatoris neceſſarius eſt redditus: ac proinde illius natura non eſt immutabilis: Sicut enim in arbitrio legislatoris fuit, actus indifferentes leges ſua non præcipere ut neceſſarios; ita etiam, poſtquam præcepit, novo præcepto obligationem illam ſolvere, contrarios ritus præcipere, quin & à totius legis ceremonialis vinculo homines abſolvere poteſt, & maxime, ceſſantibus illis rationibus, ob quas Deus olim ſapientiſſimo conſilio ritus illos præcepit: ſalvo interim manente cultu morali, cujus officiis, tanquam per ſe & ſua natura honeſtis, cujuſque rationes æternæ ſunt & immutabiles, Deus proprie ac vere colitur.

Positivum præceptum Adamo datum non fuit perfectio legis naturalis.

Pergens Vir Doct. in hac sua probatione, aliud argumentum desumit è S. Literis. Sed non video, quomodo hoc serviat materiæ quam nunc excutimus; potius ad præcedens caput referendum videtur. Ait *Deum in primo mundo sola naturæ lege non fuisse contentum: sed Adamo præter naturæ legem interdictum de comedendo fructu arboris scientiæ boni ac mali dedisse: & post diluvium, Noë & filiis præceptum de abstinentia à sanguine dedisse; & utrumque quidem, ad majorem hominis perfectionem.* Præceptum Adamo datum fuisse positivum, negari nequit. Sed quomodo probabit Vir Doctiss. id ad majorem hominis perfectionem serviisse? Sane Adami in statu integritatis alia longe quam reliquorum hominum ratio fuit. Lex naturæ, cujus transgrediendæ nulla tum occasio erat, Adamo non tam fuit lex, officium promisso præmii & comminatione pœnæ præscribens; quam naturalis instinctus, quo Adamus sponte propendebat & incitabatur ad faciendum illi consentanea. Non itaque per legem naturæ experimentum aliquod obedientiæ, quæ proprie consistit in abstinentia à carni gratis & patratione carni ingratorum, reverentia legislatoris, ab Adamo Deus capere potuit. Ut itaque illius experimentum aliquod habere posset Deus, requirebatur, ut positivum aliquod præceptum, à naturæ lege non dictatum, Adamo præscriberet, continens interdictum rei gratæ; ut ita occasionem haberet, interdicti exacta observatione, quæ molestiam aliquam in se includebat, obedientiam suam, vel violatione ac transgressione, cum voluptate quadam & obsecutione appetitus sensitivi, inobedientiam suam testatam faciendi. At quomodo exinde

exinde concluditur, præceptum positivum legis naturalis esse perfectionem? & postquam violatione præcepti divini lumen naturæ induit rationem legis, & homines spe præmii & metu pœnæ ad officia alias ingrata compellit, legem ritualem semper legis moralis perfectionem fuisse? Fidiculis opus est ad hoc eliciendum. Præceptum Noacho datum de non comedendo sanguine si positivum esse velit Vir Doct. uti meo judicio est, nulla major vitæ perfectio est in eo, qui interdicti divini reverentia ab esu sanguinis abstinet, quam in alio, cui nullam de abstinentia ab esu sanguinis legem Deus præscripsit, ac proinde licite sanguinem edit, modo moralium observationi intentus, Deum juxta naturæ legem sincere & ex animo colit. Neque ullum, quo contrarium probetur, adfertur argumentum.

Tandem Vir Doctiss. putat se idem ex Evangelio, & communi Christianorum de doctrina Evangelii sententia confirmare. Quærit ergo Vir Doct. *an non doctrina Evangelica omnium præcedentium doctrinarum summa sit perfectio?* Affirmo. Pergit: *An non potuisset Deus, si voluisset, neque in mundum venire, neque eam doctrinam hominibus præstare, sed eos in solo cultu interno, qui omnibus fuerat lex communis, perseverare velle?* Et hoc affirmo. Sed quid jam exinde inferre cupit? *Deus*, ait, *nullo tempore vel suspendere internum cultum, vel eum differre, vel non velle potuit: Sed Evangelica doctrina, quia interno cultu & moralibus omnibus perfectior est, seu cultus interni summa perfectio, potuit à Deo sua sanctitate indemni, per multa secula non præcipi, vel nunquam dari: Sed quare hoc? Nisi quia Evangelica doctrina est summa perfectio, absque* Errores Viri Doctiss. circa rel: Christ.

 qua

qua posset homo interno cultu simpliciter servato, esse Deo gratus; quia perfectioni Evangelicæ oppositum non est malum, sed majoris perfectionis negatio. Multa in hac argumentatione occurrunt, ex quibus evidenter liquet, naturam ac genium religionis Christianæ Viro Doct. parum esse cognitam, ejusque qualem qualem habet cognitionem non tam ex divinis Apostolorum scriptis, ubi pure & sincere tradita est, sed ex impuris Monachorum, inter quos natus & educatus est, lacunis ab ipso haustam, ubi misere est deturpata ut vix agnosci possit. Doctrinæ enim Evangelicæ observationem non credit necessariam ut Deo placeamus, ejusque oppositum non esse malum, sed majoris perfectionis tantum negationem: Perinde quasi consilia tantum contineat, perfectionem anhelantibus tantum necessaria; non autem ut pii & boni evadamus; ac proinde sine quibus salus æterna apud Deum obtineri potest. Deinde, distinguit inter cultum internum, & doctrinam Evangelicam: quasi ea cultum quendam externum, seu opera externa ac ritus, exigat, qui cultus interni perfectio sint, quæ accedat iis, qui cultum internum præstantes jam in statu salutis coram Deo sunt. Hæc in Evangelio nusquam reperiet; illud enim cultum spiritualem seu moralem, interna animi pietate actibusque illi consentaneis, constantem, requirit: nullos vero externos ritus, ut majorem perfectionem, præscribit: præceptaque sua omnia observatu necessaria dicit, non ut majorem, quam quæ simpliciter ad salutem necessaria est, perfectionem acquiramus, sed simpliciter ut salutem adipiscamur, imo sine quorum observatione salus obtineri minime possit.

Ideoque

Ideoque totum ipſius argumentum à ſcopo plane aberrat.

Ut itaque directe reſpondeam, dico; Potuiſſet Deus, ſiquidem voluiſſet, Filium ſuum non in mundum mittere; miſſio enim illa actus eſt indebitus ac plane ſpontaneus ſummi amoris ac benevolentiæ divinæ: potuiſſet ſolam naturæ legem, ſive rectæ rationis lumen, hominibus dediſſe, per quam, ſiquidem eam plene ſervaſſet homo, Deo potuiſſet eſſe gratus. Sed quid ſi homo legem illam naturæ tranſgrederetur, ſeque variis illius tranſgreſſionibus reum pœnæ coram Deo conſtitueret; non perinde potuit illa lex culpæ reatum auferre, hominemque in gratiam cum Deo reducere, ne quidem licet prioris delicti pœnitentiam ageret. Non enim ſequens vitæ emendatio prioris delicti reatum per ſe tollit; ſed culpam remittere ſolius gratiæ, quæ indebitus eſt favor, opus eſt. Addo; Potuiſſet Deus, ſiquidem voluiſſet, pro abſoluto ſuo, quod in omnia habet, dominio hominibus peccata remittere gratis, ab iiſque exigere obſervationem legis naturæ ut ſalutem æternam conſequantur: Poteſt quippe Deus pro arbitrio de beneficiorum ſuorum diſpenſationibus ſtatuere prout libet: Non tamen propterea homines virtute legis naturalis vitam æternam conſecuti fuiſſent, ſed gratia Dei: Nullius enim legis ea eſt virtus, ut per ſe peccatorem in gratiam cum Deo reducere queat; neque ulla reſipiſcentia, ſeu obedientia quæ poſt admiſſum peccatum præſtatur, præcedentis peccati remiſſionem ſua virtute promereri poteſt: ſed tantum eſt officium debitum, non novæ gratiæ meritum, quæ indebitus ac impromeritus favor eſt. Dei ergo ſolius

Libera Dei diſpenſatio circa re. Chriſt.

ſolius cum ſit, peccata remittere; ita etiam modum ac conditionem præſcribere, qua præſtita remiſſionem concedere velit. Hæc autem doctrina Evangelica continetur, quæ omnium quidem doctrinarum perfectio eſt, non tamen præcepta habet poſitiva, qualia Lex, ſed legi naturæ per omnia congruentia, quæque lex naturæ, ſeu recta ratio, ſibi per omnia conſentanea apprehendit: Quæ ergo non ſunt cultus naturalis perfectio, per additionem rituum nihil cum ipſa commune habentium, uti Vir Doctiſſ. aſſerit de Lege; ſed per dilucidam ac plenam legis naturalis explanationem.

Præcepta rel. Chriſt. perfectiora præceptis legis naturæ.

Ut clarius dicam, Lex Evangelica nihil præcipit (duos tantum ritus, qui minima ipſius pars ſunt, excipio) à lege naturæ diverſum; ſed defectus quoſdam, quos naturæ lex non quidem approbat, ſed nec præciſe damnat, tollit; ac majorem quandam in virtute perfectionem (quam lex naturæ non præciſe quidem exigit & præſcribit, ſed tamen approbat, laudat, ac tanquam generoſæ virtutis actus veneratur) ut ſalus obtineatur neceſſariam docet; atque ita ſanctitatem exigit naturæ legi per omnia conſentaneam, attamen abundantiorem & eminentiorem, quam ſola naturæ lex præſcribere potuiſſet. Ex. Gr. Inimicum odiſſe naturæ lex non præciſe damnat; agnoſcit tamen aliqualem in inimici odio defectum: inimicum diligere non præciſe jubet; agnoſcit tamen amorem illum, eximium generoſæ virtutis eſſe actum, eumque exercentes laudibus in cœlum extollit. At Chriſtiana religio defectum illum ſuſtulit, & quod lex naturæ non præciſe damnat, illicitum pronuntiat; adeo ut

nunc

nunc inimicum odisse violatio sit præcepti Evangelici. Similiter quod lex naturæ non præcise exigit, sed tamen ut virtutis actum eximium approbat, amoris Christiani necessarium officium esse docet, & aperte præcipit: Ita ut inimicum diligere, illi benefacere, pro eo orare, officium sit, sine quo Deo placere, ejusque favorem obtinere nequeamus. Atque idem in aliis, quæ Evangelium excellentiora habet præ lege naturæ, præceptis locum habere, singula inspicienti, & cum naturæ lege conferenti, manifestum evadet. Interim licet ipsa naturæ lex hæc præcise non exigat, nihil tamen hic præcipitur, quin ac ipsa approbetur; & accedente vitæ æternæ promissio præcepta hæc, quibus officiorum horum præstatio necessaria exigitur, sibi quammaxime consentanea, imo ex lumine suo derivata, agnoscit. Qui in doctrina Evangelica alterius generis præcepta quærunt, quorum observatio ad salutem necessaria non sit, sed consilia tantum sint à majoris perfectionis studiosis observanda, eam misere pervertunt, & vim illius enervant.

Sensus præcepti, vende omnia quæ habes.

Neque in contrarium facit præceptum Domini, *Vende omnia quæ habes.* Non enim Dominus docere voluit, actu isto venditionis bonorum omnium, & distributione in pauperes, contineri perfectionem majorem observatione legis divinæ, & quæ necessaria non sit, ad acquirendum salutem æternam: Nam religio Christiana alia exigit officia multo præstantiora, qualia sunt, dilectio inimicorum, abdicatio vitæ pro nomine Christi, aliaque, sine quibus salus obtineri nequit: Præterea ipsum actum venditionis & abdicationis bonorum in se spectatum non esse summam perfectionem,

nem, vel exinde liquet, quod absque charitate esse possit, & si sit sine charitate nihil profuturus sit ad salutem, docente id Apostolo Paulo, 1 *Corinth.* XIII. 3. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et si eo maxima contineretur perfectio, Dominus eum procul dubio mandasset Apostolis suis: Atqui illi etiam post vocationem ad apostolatum habuere navigia & retia sua, quæ subinde repetivere ad piscandum: Joannes habuit propria sua, id est, propriam domum, *Joan.* XIX. 27. Non ergo hæc est perfectio omnibus Christi discipulis non mandata ut ad salutem necessaria, & solummodo tanquam consilium commendata iis, qui majorem gloriæ gradum in vita æterna quærunt: prout cum Monachis Vir Doctiss. credit. Quod & exinde porro evincitur: Quia juvenis, cui Dominus hoc mandat, non quærebat quid sibi faciendum esset, ut majorem quam quæ ad vitam æternam necessaria est perfectionem adipisceretur: sed, *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam.* Cum itaque Dominus primo ipsi dixisset, *Serva mandata:* Ipseque respondisset, se ea à juventute custodivisse, & porro quæreret, quid sibi deesset, Dominus respondit, *unum tibi deest:* Quod sane ad præcedentia referendum est: Unum tibi deest, ad vitæ æternæ consecutionem. Quare quod additur, *Si vis perfectus esse:* Non significat, si majorem vis perfectionem, quam quæ necessaria est ut vitam æternam consequaris: sed si vis habere illam perfectionem, quam Deus requirit ad salutem: vel, si vis à me perfecte instrui, & præstare quæ tibi necessaria sunt ut vita æterna doneris; age, vende quæ

quæ habes, & ſequere me: Quaſi dicat: Doctrina mea requirit, ut te ipſum abneges, omniaque quæ hic tibi cara ſunt; & quando occaſio exigit, id opere ipſo teſteris: Quare, quoniam vitæ regulam, ut vitam æternam conſequaris, à me exigis, animus tibi à rebus hujus mundi abſtrahendus eſt; quoniam doctrinæ meæ ſectatoribus perſecutiones & afflictiones imminent, quibus alacriter pro nomine meo ferendis idoneus non eſt, quicunque animum habet divitiis affixum, curiſque mundi hujus gravatum. Hoc autem nunc teſtatum redde facto aliquo eximio: vende quæ habes, & da pauperibus: atque ita à vitæ hujus negotiis expeditus, ſequere me. Atque ita apparet, præceptum hoc nihil continere ſpeciale, quod non à quovis Chriſtiano ſimili in caſu exigatur, & quod ratio recta unumquemque hominem eo in ſtatu facere jubet.

Quæ jam eſt ſimilitudo inter præcepta doctrinæ Evangelicæ & legis ceremonialis, ut de ea, perinde atque de Evangelio dici poſſit, quod legis naturalis ſeu moralis perfectio ſit? Doctrina enim Evangelica, uti oſtendi, legis naturalis perfectio eſt, quia defectus, quos lex naturalis tolerat, tollit ac damnat; & actus eximios, legi naturæ conſentaneos & ab ea laudatos quidem, non tamen præciſe præſcriptos, neceſſarios obſervatu mandat: Unde ſequitur, eam reſpectu præceptorum moralium præſtantiorem eſſe lege naturæ; & cultum Dei, ad illius mandata expreſſum, eſſe magis eximium & honeſtatem ſeu ſanctitatem vitæ perfectiorem continere, quam qui præſtatur ſolummodo conſentanee legibus à lumine naturæ dictatis. Quid ſimile habet lex ceremonialis? An

Diſcrimen inter præcepta Evangelii, & ceremonias legis.

An ea præceptis moralibus majorem confert perfectionem, & consequenter rituum observatio cultui morali juncta ejus officia reddit magis eximia, ita ut dici debeat, castitatem aut justitiam ac liberalitatem Judæi eam solam ob causam esse præstantiorem castitate, justitia ac liberalitate Christiani, quia Judæus est circumcisus aliasque legis ceremonias observat, Christianus non? Sed quis non videt, id ineptum esse? Quæ enim communio inter ritus, & officia castitatis ac justitiæ? Vel an præcepta ceremonialia partem faciunt cultus divini, ita ut cultus integer constet ex virtutibus moralibus, & ritibus seu ceremoniis tanquam partibus integrantibus? Si hoc velit; nec sic dici potest, cultum ceremonialem perfectionem esse cultus moralis: Quia cultus moralis ceremoniali confert suam dignitatem, adeo ut ceremonialis sine morali nullam pietatis rationem habeat, nec Deo gratus sit; uti Deus passim per Prophetas testatur, & ipse Vir Doct. agnoscit: moralis autem per se Deo placet. Tantum itaque abest, ut cultus ceremonialis perfectio sit moralis, ut contrarium sit dicendum, quod moralis cultus perfectio sit cultus ceremonialis. Adde, quod tot ceremoniarum rigida exactio homines in sedula ipsarum observatione occupatos detineat, atque ita aliquatenus à debita legis moralis observatione avocet, uti antea ostendi.

CAPUT

CAPUT IV.

Quod lex ceremonialis à Deo non sit data ut nunquam desineret.

Retorsio argumentationis Viri Doct.

PErgit Vir Doctiss. & contra me probare intendit, Deum legem ceremonialem non dedisse eo fine, ut unquam desineret. Idque primo ex ratione congruentiæ colligit: *Quia lex ritualis perfectior est lege morali: Deus siquidem à majore perfectione ad minorem descendere non solet.* Verum cum jam ante evidenter satis probaverim, legem ritualem dignitate cedere morali, simul argumentum hoc corruit: & juxta Viri Doctiss. collectionem contrarium inde concludendum foret: Deus à majore perfectione non solet descendere ad minorem; sed quidem à minore perfectione adscendere ad majorem: Sic Noacho paucissima quædam præcepta dedit: Postea plenius se revelavit Abrahamo, inito cum ipso fœdere. Exinde toti Israëli legem dedit per Mosen, multa continentem præcepta, non tantum moralia, sed & ceremonialia, ac promissis & minis sancitam. Inde sequitur, quæ postremis hisce temporibus per Filium ipsius Jesum Christum promulgata est, etiam præstantiorem esse prioribus: Ac proinde, cum nunc exigat cultum mere spiritualem seu moralem, absque ceremoniis ac ritibus; recte sequitur cultum mere moralem perfectiorem esse cultu ex morali & ceremoniali mixto. Hæc sufficiant, ad imbecillitatem argumenti hujus ostendendum. Quæ porro hic repetit, de ritibus quibusdam, quibus lex moralis perficiatur, ut & quæstio, qua quærit, *an lex moralis perficiatur per actus*

quosdam ritibus istis contrarios, plane extra oleas sunt: Præterquam enim quod ritibus actus quosdam morales, ex charitate proximi profluentes, immiscet, omnia antehac pluries dicta sunt, & à me refutat Itaque ne actum agam, ad sequentia pergam.

Explicatio Viri Doct. vocis perpetui admittitur.

Post argumentum à ratione congruentiæ desumtum, addit aliud Vir Doctiss. è Scriptura Sacra. Sed primo præmonet, quod *Dominus pro cultus illius perpetuitate ea phrasi non utatur, qua sua æternitas designari solet*. Atqui superflua est illa præmonitio. Quis enim ejusmodi legis perpetuitatem somniet? Nec ego ejusmodi locum exegi. Præmissa præmonitione ista addit, *S. Literas pro perpetua legis duratione respectu Israëlis, qui aliquando cum mundo finem habebit, uti omnibus phrasibus, quibus absolute constet, Deum nunquam derelicturum populum suum, neque quam dedit legem mutaturum, præcepta, judicia, atque ceremonias*. Et prolatis aliquot Scripturæ Sacræ phrasibus, in quibus potissimum occurrit vox *perpetui*; exinde concludit, *quia eadem perpetuitatis voce in rebus donec mundus perseveraverit duraturis, Spiritus divinus utitur, ut* Jerem. v. 22. *etiam quando eadem voce de legis duratione loquitur, quod sensus sit, legem juxta Israëlis vitam substituram, & ab Israële observandam, donec Israëlitæ vivi essent super terram*. Gratulor mihi hanc vocis *Perpetui* à Viro Doctiss. datam interpretationem, quæ disputationi nostræ elucidandæ non parum inserviet. Ex illa siquidem liquet, non semper eandem illius esse significationem; sed alio sensu accipi quando de Deo, alio quando de rebus creatis usurpatur. De Deo usurpata, significat omnimodam æternitatem, quæ sicut

ſicut principio caret, ita nec finem habitura eſt. Rebus creatis attributa, ſignificat non durationem nunquam finiendam, ſed, accommodate rebus quibus tribuitur, durationem non finiendam & continuo permanſuram, quamdiu natura earum permittit quod durare poſſit. Quod egregie confirmat locus à Viro Doct. ex *Jerem.* v. 22. allegatus: *Qui diſpoſui arenam terminum mari ſtatuto perpetuo, quod non tranſgredietur*: Quod, ut recte monet Vir Doct. non ſignificat æternitatem; ſed immutabilitatem in natura, quamdiu mundus hic eſt duraturus: Quando enim mundus hic abolitus erit, etiam arenam non amplius mari fore terminum, manifeſtum eſt. Ita de ſervo, qui elapſo anno ſeptenario apud dominum ſuum manere voluit, dicitur, *ſerviet ei in perpetuum: Exod.* XXI. 6. Qui tamen anno jubilæi dimittendus præcipitur: *Levit.* XXV. Itaque *ſerviet in perpetuum*, *Exod.* XXI. 6. conſentanee explicationi Viri Doct. ſignificat, ſerviet, vel erit ſervus ei, quamdiu ſervitus juxta legem in populo Iſraëlis perdurare potuit, ad annum nimirum jubilæi, qui omni ſervituti in Iſraële finem imponit. Qui itaque ſervus eſt, quamdiu lex permittit ſervitutem durare, *perpetuo*, ſeu *in ſeculum*, ſervus eſſe dicitur, oppoſite ad illum, qui anno ſeptimo dimittebatur. Eodem modo cultus ceremonialis vocatur *cultus perpetuus*, *fœdus perpetuum*, &c. quia ab Iſraële obſervari debet, quamdiu Deus eum vult eſſe populum ſeparatum, & ob omnibus aliis populis diſtinctum: ac proinde, quamdiu natura ceremoniarum permittit, ut obſervari poſſint. Sicut enim antea oſtendi, ceremonias illas à Deo introductas, ad ſeparatio-

nem instituendum populorum; ita etiam quando *perpetuo* observari præcipiuntur, id intelligendum est, quod non ante earum observatio cessare debuerit, quam Deus separationi populorum finem est impositurus, & populos rursum in unum est collecturus: seu, quod idem est, quamdiu Deus velit, populum Israël separatum ac peculiarem esse populum, ab omnibus aliis populis distinctum: hoc est, quamdiu natura illarum ceremoniarum permittit, ut observari possint. Opposite ad leges ac statuta, quæ Deus populo ad tempus dedit in deserto, quæque observari tantum poterant, quamdiu Israël in deserto degebat extra terram Canaan. Sic sacrificia olim debuere offerri in tabernaculo; postea in templo, quod erat ædificium firmum ac immobile, in quo Deus se velle quiescere testatus est.

Sensus *Deut.* XII. I. Jam inquirendum, quamdiu Deus illud populorum discrimen durare voluerit, & Israëlem peculiarem esse populum ab omnibus aliis distinctum. Vir Doctiss. ait, Israëlem cum mundo finem habiturum, ac proinde, separatum mansurum populum, donec mundus stabit: Unde paulo post ait, quod *Deus voluerit legem subsistere juxta Israëlis vitam, dicens, quod eam observarent, donec vivi fueritis super terram.* Respiciens procul dubio ad verba Mosis, *Deut.* XII. I. *Hæc sunt præcepta atque judicia, quæ facere debetis in terra, quam Dominus Deus patrum tuorum daturus est tibi, ut possideas eam cunctis diebus quibus super humum gradieris.* Verum ex illo loco ego contrarium concluderem: Quod Deus præceptorum ac judiciorum illorum observationem alligaverit habitationi populi in terra Canaan; nam quæ sequuntur particularia

particularia præcepta, de exſcindendis Cananæorum idolis, aliaque, manifeſte habitationem in terra illa requirunt: Et quod Deus terram illam ipſi dederit poſſidendam, quamdiu populus ſeparatus eſſet futurus. Adeo ut verba, *cunctis diebus ſuper humum gradieris*, non ſignificent, quamdiu aliqui ex poſteritate Iſraëlis futuri ſunt vivi: Nam & qui relicto Judaiſmo Religionem Chriſtianam ſunt amplexi ex poſteris ſunt Iſraëlis: At quam diu progenies & poſteritas ipſorum durat (quæ licet hominibus, imo ſibi ipſis ignota eſt, Deo tamen omniſcio occulta eſſe non poteſt) Deus terram Canaan Iſraëli non dat poſſidendam. Imo nec quamdiu illi ſuper terram gradiuntur, qui Judaiſmo pertinaciter adhærent: jam enim ultra ſexdecim ſunt ſecula quod terræ illius poſſeſſione careant, & extorres degant ſuper terram. Verba itaque illa, ne ulla inter promiſſum divinum ejuſque executionem ſit repugnantia, ita ſunt accipienda, cunctis diebus quibus Deus vos, ut populum peculiarem, & ab omnibus ſegregatum, ſuper terra exiſtere velit. Nam quoniam, ut diſcrimen populorum introduceretur, lex data eſt; ita etiam, quando nullum amplius populorum diſcrimen Deus ſupereſſe vult, neceſſe eſt ut ipſa, natura rei id exigente, ſponte rurſus evaneſcat.

Noluiſſe vero Deum, ut diſcrimen populorum perduraret ad finem uſque mundi, ſed in Meſſia, propter quem inſtitutum erat, rurſus deſineret, antea prolixe probavi *Capp.* IV. & V. *ad Quæſtionem ſecundam.* Nec certius illius documentum dari poteſt, quam, quod Deus populum è terra illa ejecerit, & pluribus ſeculis in diſperſione miſerrima detinuerit, quam illius poſſeſſionem con- | **Deus voluit, ut diſcrimen populorum in Meſſia deſineret.**

cesserit; ita quidem, ut omnes eorum genealogias aboleverit, adeo ut nemo nunc ex omnibus qui Judaismum profitentur documentis authenticis probare possit, se vere ex posteritate Abrahami originem ducere. Quanquam enim ego inficias ire nolim, Abrahami progeniem esse, qui nunc ea se jactant, & Judaismum profitentur: tamen mihi certum est, documentis authenticis neminem ex illis originem suam probare posse. Quod itaque majus ac evidentius signum Deus dare potest, quod populum Israël non amplius peculiarem, & sibi ratione suæ posteritatis carnalis præ aliis gratum, esse velit, quam omnia abolendo documenta, ex quibus solis indubitato eorum origo comprobari potest ac debet? Et quia ceremonias præscripsit in perpetuum observandas, donec populum illum peculiarem & à cæteris segregatum in terra Canaan existere voluit; sequitur etiam, quando populum illum ex terra Canaan ejecit, simul, ex vi significationis vocis *perpetui*, quam ipse Vir Doctiss. agnoscit, finem observationis ceremoniarum advenisse. Verum de eo paulo post latius erit dicendum.

Cur cultus sub Messia sit prædictus quasi etiam ritualis.

Aliam addit Vir Doct. quam eximiam vocat, probationem: *Quod in omnibus captivitatibus, maxime post redemptionem & Messiæ adventum, ritualia Deus observari jussit, & quod sacrificia & cætera omnia restituenda sunt:* Et ridet Christianos interpretes, qui dicunt, *phrasibus illis adumbrari cultum spiritualem, quem nunc sub Novo Test. Deus observari jussit.* Verum immerito. Ratio enim œconomiæ divinæ, & temporum, quibus hæc à Prophetis prædicta sunt, conditio, omnino requirebat, ut cultus, quem Israël, & gentes cum

illo

illo promiſcue Deo ſub Meſſia eſſent exhibituræ, non aliis quam iſtis phraſibus exprimeretur. Lex enim, quam Deus Iſraëlis præſcripſerat, cujuſque obſervationem ſevere exigebat, multa continebat præcepta ceremonialia, quorum tranſgreſſionem Deus impunitam dimittere noluit. Hæc itaque ſevera Dei exactio non permittebat, ut eodem illo tempore cultum, quem ſub Meſſia à populo præſtandum eſſe prædicebat, aliis phraſibus deſcriberet, niſi quibus totus ille cultus, prout tunc exigebatur, repræſentatus fuit. Si enim Deus eodem illo tempore clare indicaſſet, aliquando cultum ceremonialem ceſſaturum, facile populus, quem Deus contumacem ac duræ fuiſſe cervicis paſſim accuſat, ſe ab illius obligatione ſolutum credidiſſet. Quod plane adverſum fuiſſet rationi regiminis Dei, qui per ceremonias populum Iſraël ab omnibus aliis populis uſque ad Meſſiæ adventum ſeparari, ſibique in populum peculiarem ſanctificari voluit.

Addit hic Vir Doctiſſ. ſarcaſmum, quod *Deus ſpiritualia ſub ceremoniarum umbra rudi populo propoſuit* (ex mente nimirum Chriſtianorum) *non vero Græcis & Romanis, majore intellectus acumine præditis, ſeu melioribus legibus diſpoſitis & præparatis.* **Judæis omnia prius fuere revelata quam Græcis.** Verum hic non requiritur acumen intellectus, qui vel mediocriter exercitatus facile deprehendit, in ceremoniis nullum eſſe cultum per ſe & ſua natura Deo gratum; ſed animi probitas, qua divinæ revelationi homo non reluctetur. Ad acumen enim Judæorum, qui in ritibus externis deprehendunt legis moralis ac ſpiritualis perfectionem, & licet eos Deus abſque morali ſibi minime gratos pronuntiet, imo deteſtetur, tamen contra Dei

declarationem tantam in illis inveniunt excellentiam, ut cultum internum ac moralem Deo commendent, atque ita verbo divino contraria intelligere norunt, omnium, etiam maxime perspicacium, acies hebescit. Verum enimvero non hæc revelavit Deus Græcis & Romanis, præteritis Judæis: Verum primo typos illos & figuras Judæis clare explicuit, antequam Græcis & Romanis ullam earum revelationem largitus est. Fuit itaque hæc prærogativa Judæorum, ut quæ antea sub typo & involute prædicta erant, & ipsis concredita, ipsis primo omnium clare evolverentur. Quibus cum plurimi ipsorum fidem adhibere noluerint, tum demum Evangelium translatum est ad gentes. Atque ita apparuit, licet Judæi acumine non cederent Græcis ac Romanis, plerosque tamen animi fuisse minus docilis magisque præfracti: & (si qui ea opinione, qua nunc Vir Doct. fuere imbuti, ceremonias perfectionem esse cultus moralis) acumine suo se ineptos reddidisse, ut in Evangelii simplicitate & cultu spirituali sapientiam divinam agnoscerent.

Ceremonialis absque morali Dei non placet.

Sed requirit Vir Doctiss. ut Christiani probent, *cultum ceremonialem aliquando mut ndum.* Et merito. Hoc itaque nunc faciendum. Tria, quibus id probem, adhibui argumenta. Primo: Deum jam olim non tantum sæpius declarasse, cultum ceremonialem per se absque morali sibi neutiquam esse gratum; sed & per Prophetas ea prædixisse, quæ licet verbis expressis non contineant, cultum ceremonialem desiturum, illud tamen insinuant: quoniam illorum impletio cum cultu ceremoniali consistere non potest: Ac proinde, licet obscurior eorum olim ante impletionem

fuerit

fuerit intellectus, prout omnium Prophetiarum; tamen accedente impletione, & accurata Prophetiarum cum illa instituta comparatione, facile cognosci potuit, illum Prophetiarum, quem impletio indicat, fuisse sensum. Deus itaque involutiore locutione est usus, ut à pervicaci populo, dum adhuc subsisteret Lex, nihil ejus autoritati detraheretur, populusque sibi indulgeret legem non observando; ita tamen, ut cum tempus abrogationis adesset, dignosci potuerit, Deum hoc prædeterminasse & prædixisse.

Cultum ceremonialem absque morali Deo neutiquam placere, adeo evidens est in Scriptura, ut ipse Vir Doctiss. id agnoscat. Putat vero, se in antecedentibus ostendisse, minime exinde liquere, ceremonialem cultum Deo minus esse gratum, quam moralem ac internum. Itaque quoniam omnia, ad quæ Vir Doct. provocat in antecedentibus fuse à me sunt refutata, ad alia pergam.

Deum involutius prædixisse cultum ceremonialem desiturum, seu ea prædixisse, quibuscum cultus ceremonialis apte consistere nequit, quæque proinde eum desiturum & evaniturum involvunt, hoc argumento probo. Prædixit Deus sub Messia omnes gentes ad unius veri Dei cultum adducendas, *Es.* II. 2, 3. *Mich.* IV. 1, 2. *& seqq.* *Esa.* XI. 10, 11. XLIX. 6. LX. & pluribus aliis locis, quæ commemorare longum foret, præsertim cum hoc ipsum Judæi agnoscant & urgeant. Atqui præcipua pars cultus, quo Israël à gentibus discernebatur, fuere sacrificia, reliquæque partes cultus, quæ Hierosolymis in templo fieri debebant, & quovis alio in loco peragere illici- Insinuavit Deus eum desiturum.

tum fuit. Unde & *gentes adſcenſuræ* dicuntur *ad montem Domini*, *& ad domum Dei Jacob*, *Eſa.* II. 2, 3. & *omnis caro ventura ut adoret ante faciem Domini*, *Eſa.* LXVI. 23. Atqui Deum hæc noluiſſe proprie accipi, quod gentes eſſent venturæ Hieroſolyma, atque in templo oblaturæ victimas; ſed ſub figura ſacrificiorum quibus cultus conſtabat, & adſcenſionis in templum Hieroſolymitanum, in quo totus ille externus cultus peragi debebat, voluiſſe Deum adumbrare cultum verum ac ſpiritualem, quem omnes gentes Deo exhibituræ eſſent ſub Meſſia, vel ex eo ſolo liquet: Quod fieri non poſſit, ut cultus ille ceremonialis ab omnibus gentibus obſervetur; Quoniam in remotioribus regionibus habitantes, uti nos, & nobis remotiores, Hieroſolyma in quovis caſu qui ſacrificium juxta legem exigit adſcendere nequeunt; neque quotannis ter eo confluere, ad feſtorum celebrationem. Cui accedit; Quod Scriptura expreſſe dicat, *altare* futurum *in terra Ægypti*, *& Ægyptios Dominum culturos in hoſtiis & muneribus*; *Eſa.* XIX. 19. *& ſeqq.* Et quod *in omni loco ſacrificabitur & offeretur nomini* Domini *oblatio munda*: *Malach.* I. 11. Quod tamen juxta legem alibi quam Hieroſolymis fieri illicitum erat; *Deut.* XII. *coll. cum* I *Reg.* IX. Ut itaque hæc concilientur, neceſſe eſt ut dicamus hæc non eſſe proprie accipienpa de altari & ſacrificiis; ſed quia Deus illo tempore colebatur per ſacrificia, per ea adumbrari cultum qui Meſſiæ temporibus locum eſſet habiturus: quemadmodum ex locis *Pſal.* L. 14. LI. 19. *Eſa.* LXVI. 2. in priore meo ſcripto probavi, ſub figura ſacrificiorum officia cultus moralis adumbrari, quin & ſacrificiorum appellatione inſigniri. *Depre-*

Deprecatur me Vir Doctiss. *ut utrumque textum attente velim inspicere ; & quod priorem attinet, considerare, quo in loco tum sit futurus Israël inter gentes : & an ea, quæ ibi prædicuntur tempore Christi, vel postea fuerint impleta.* Sane inspexi, legi & relegi textum ; verum alium illius sensum ab eo quem dedi deprehendere nequeo : Et quæ ibi prædicuntur tempore Christi impleta video. Ægyptus enim Christi tempore ad veri Dei cultum est conversa, & nomen divinum in tota Ægypto invocatum, quod per *altare* & *sacrificia* adumbratum est. At inquit Vir Doctiss. *hodie pro earum regionum possessione totum negotium stat pro Mahometanis, antea pro Romanis.* Resp. non prædicitur, quis dominator sit futurus in terra Ægypti ; sed verus Deus in terra Ægypti colendus. At sive Romani, sive Græci, sive alii populi Ægypto dominentur, verus Deus inibi coli ac adorari potest : Quemadmodum & tota terra Ægypti ad verum Deum & religionem Christi olim est conversa. Quod nunc à Mahometicis possideatur, non infringit Prophetiæ veritatem : Deus enim Evangelium in Ægyptum mittendo, & Ægyptios ad Christum convertendo, prædictionem Prophetæ implevit. Si postea ob Evangelium indigne habitum populum illum in manus Mahumetanorum tradidit, qui religionem Christianam non quidem penitus in eo oppresserunt, valde tamen afflixerunt, suamque Mahumeticam introduxerunt, eo non infringitur Prophetiæ veritas. Siquidem Deus jam olim promissum suum implevit ; & quod beneficium istud non sit perpetuum, Deus non est in causa, quasi qui promisso suo desit ; sed homines, qui erga beneficium sibi jam

Sensus Esa. XIX. 19.

collatum ingrati, & nova contumacia gratiam divinam conculcantes, justo Dei judicio traditi sunt in potestatem hominum, qui veritate oppressa erroris & seductionis thronum erexerunt.

Et *Malach.* I. 11.

Quod locum Malachiæ attinet, quanto eum attinentius considero, tanto evidentius eum, quod intendo, comprehendere video. Verum est, non dicit ibi Deus, sacrificia post Messiæ adventum fore inutilia: Sed aperte prædicit, *omni in loco sibi offerendam hostiam mundam*: Cum autem juxta legem Deo hostiam offerre non liceret extra templum Hierosolymitanum (quare nec hodie Judæi, è terra sua expulsi, & templo destituti, ullas Deo hostias offerunt) manifestum est, hæc verba proprie non esse accipienda; sed per figuratum loquendi modum, sacris Scriptoribus valde familiarem, per *hostiam mundam*, quæ olim erat ratio colendi Deum maxime conspicua, intelligi cultum purum ac sincerum, quem omni in loco homines ad Deum conversi sunt exhibituri, seipsos ac corpora sua sistentes hostiam sanctam, vivam, Deoque beneplacentem.

CAPUT V.

Quod Deus cultum ceremonialem aliquando cessare voluerit.

Cessatio cultus ceremonialis per cultum perfectiorem, & eversionem templi.

Hisce per Prophetas prædictis, ex quibus Judæi non quidem plene percipere poterant, cultum ceremonialem penitus desiturum, attamen aliqui circa eum debere contingere, quod quale futurum esset distincte nondum percipiebant, cujusque plenam patefactionem per ipsam Prophetiarum impletionem exspectare debebant; Placuit

Placuit Deo, definito à ſe ante ſecula tempore, Filium ſuum, populi redemtorem ac diu per Prophetas promiſſum Meſſiam, in mundum mittere, & per illum mutationem illam in cultu ceremoniali efficere, atque ita reipſa plenum ac ultimum prædictionum ſuarum ſenſum, antea involutum & minus notum, patefacere & in apertum producere: Introducendo nimirum cultum perfectum & ſpiritualem, qui non purgatione corporis, ſed animi conſtaret, per externum illum tanquam figura adumbratum; ac proinde ad cujus præſentiam externus ille cultus, tanquam umbra ad præſentiam corporis, ſponte eſſet evaniturus. Cui acceſſit everſio Reip. Judaicæ, & deſtructio templi, cui potiſſima & maxime conſpicua cultus ritualis pars alligata erat; quo ipſo Deus Legis abrogationem, jam per Evangelium factam, œconomiæ illius everſione, in ſecula duratura, confirmavit, & evidentiſſimo documento declaravit, ceremoniarum illarum finem adveniſſe; utpote quæ adventante cultu perfectiore ac ſpirituali jam languentes & morti vicinæ, per templi everſionem honeſte ſepulturæ ſunt traditæ.

Hic Vir Doctiſſ. acriter obſiſtit, & minimam ceremonialis legis partem templo fuiſſe alligatam contendit, nimirum ſacrificia. Verum ſi quis rationem ſacrificiorum Judaicorum, omniaque quæ ſacrificiis annexa erant, conſideret, totam templi cum omnibus ſuis partibus ſtructuram, tam multiplicem vaſorum ſacrorum apparatum, totum illum ordinem ſacerdotalem, rituſque qui tum in conſecratione & inauguratione Pontificis Maximi, tum in toto eorum miniſterio obſervandi erant, tum & quotidiana ſacrificia, & multiplices

Templo ceremoniarum majeſtas fuit alligata.

multiplices oblationes quæ pro peccatis ex ignorantia commissis quotidie creberrima offerri debebant, aliaque mundationum genera, quin & omnia Levitarum ministeria, quæ templo alligata erant, ambigere nequaquam poterit, quin tota ceremoniarum majestas templo alligata fuerit, ac proinde, templo destructo potissimam & maxime augustam ceremoniarum partem evanuisse. Observari possunt, & etiamnum hodie à Judæis observantur ceremoniæ quædam, templo non alligatæ: Verum illæ exiguæ sunt, & neutiquam splendore conferendæ cum illis, quæ una cum templo evanuerunt. Pascha celebratur, sed valde mutilum; præcipua enim ejus pars, mactatio agni, & postium domus illius sanguine aspersio, in qua potissima beneficii illius divini adumbratio est, destructo templo observari nequit. In festo expiationis Pontifex olim in Sancta Sanctorum, omnibus inaccessa, quin & ipsi Pontifici, nisi semel in anno hoc ipso expiationis die, ingrediebatur, & coram Arca stans peccata populi toto illo anno commissa, quæ nimirum sacrificiis legalibus expiari poterant, expiabat, & egressus populo remissionem nomine Dei annuntiabat, omniaque fausta vovebat: Quæ erat propria illius diei solemnitas. Quam mutila hodie est festi illius celebratio? Nulla Sancta, nullus Pontifex, nullum sacrificium, nulla reconciliatio: Nuda tantum superest beneficii illius commemoratio, & paucarum quarundam ceremoniarum, quibus se Judæi ad diei illius celebrationem præparant, observatio. Ceremoniæ quæ hodie observantur, circumcisio, Sabbathum, abstinentia à cibis immundis, aliqualis quidem legis ceremonialis

monialis pars ſunt: Verum neutiquam cum toto illo ſacrificiorum apparatu, ac quæcunque illuc ſpectant, & à templo dependebant, conferenda. Quibus adde, licet omnes ritus legis ceremonialis non exercerentur in templo, ad templum tamen aliquo modo alligabantur, cum omnes lapſus & errores in eorum obſervatione in templo debuerint expiari: Cujus igitur uſus jam poteſt eſſe per tot ſecula pars Legis quæ jam obſervatur, cum populum criminibus onerat, quæ ſecundum iſtam legem nuſpiam poſſunt expiari? Præceptum de connubiis prohibitis ceremoniale non eſt, nec per ejus obſervationem, utpote & Chriſtianis communem, Judæi dignoſcuntur. Mirum autem Virum Doctiſſ. mihi opponere Moſen Maimonidem, cujus ipſe hoc eodem in loco autoritatem rejicit, & opinionem refellit; hoc enim ipſo autoritatem ejus extenuat. Quæ vero addit, ut ſacrificiorum valorem ac dignitatem elevet, *pro ignorantiis tantum eſſe inſtituta; voluntaria autem ac graviora, ſtupra, homicidia, ſimiliaque ſola pœnitentia deleri; & preces ex bono animo profectas non minus coram Deo valere, quam victimas quæ in templo immolabantur*, pulchre inſerviunt inſtituto meo, & validiſſime pro me contra Virum Doctiſſ. concludunt, ceremonialem cultum inferiorem eſſe morali, Deoque minus gratum, & in ſe conſideratum plane eſſe inutilem.

Diſcrimen inter captivitatem Babylonicam & diſperſionem præſentem.

Excipit porro Vir Doctiſſ. *Idem contigiſſe in captivitate Babylonica.* Verum eſt; ſed alia erat illius ratio, quæ hodiernæ diſperſionis. Deus expreſſe ſeptuaginta annorum captivitatem prædixerat, iiſque elapſis, reſtitutionem promiſit terræ ac templi: Quod & præſtitit. Ad paucos itaque

que annos interrupta tantum fuit præcipua ceremoniarum majestas; & spe brevi instantis redemtionis suffulti Judæi, quæ extra terram suam observari poterant ceremonias custodierunt; & reversi totum cultum ceremonialem, reædificato templo in integrum restituerunt. Nunc vero Deus templum penitus evertit, nunquam, ut ante probavi, restituendum; atque ita potissimam ac maxime conspicuam cultus externi partem exstinxit. Sed, inquit Vir Doctiss. *hoc ad essentiam legis non valde pertinebat*. Miror me hoc ex Judæi ore audire. Quid? potuissetne Israël, in terra Canaan vivens, carere templo, Sacerdotibus, & sacrificiis, & neglectu horum omnium nihil commisisset contra legem? Dicet forte; Potest carere extra terram Canaan; quia quæ terræ Canaan annexa erant extra eam omittere per eandem legem divinam jubebatur. Ita est: indeque concludo, quoniam præcipuam & maxime augustam ceremoniarum partem extra terram Canaan observare illicitum est juxta legem; quod Deus, populum ex terra illa exscindendo, & templum destruendo, eo ipso aperte confirmaverit, se cultui isti ceremoniali finem imposuisse, quoniam populum in ejusmodi statum redegit, & per tot secula detinet sine aliqua per Prophetas ad eam rem missos consolatione facta, sine aliqua restitutionis promissione, in quo secundum statuta Legis ceremonias observare fas non est.

Ose. III.4. agit de statu decem tribuum.

Tandem objecit mihi Vir Doctiss. Prophetiam Oseæ *cap.* III.4. ad probandum, quod Deus hæc tempora captivitatis prædixerit, & iis elapsis post longum annorum decursum templi restaurationem promiserit. Respondi ego, Prophetiam illam

illam respicere non Judam, sed regnum Israëlis, seu decem tribuum, quod expresse à Juda distingui, probavi ex *Cap.* IV. 15. & porro explicationem, rationibus ex variis textus circumstantiis desumtis, confirmavi. Vir Doctiss. nihil ad textum illum ex *Cap.* IV. nec ad rationes meas respondet; solummodo distinctionem facit inter *domum Israëlis ac filios Israëlis; illam esse diversam à Juda; sed ex utraque nominari filios Israëlis.* Sed contrarium ex hoc ipso Propheta manifeste probatur. Nam sicut distinguit inter *Israëlem* & *Judam*, ita etiam distinctionem facit inter *filios Israëlis*, & *filios Judæ*, *Cap.* I. 11. *Et congregabuntur filii Juda, & filii Israël pariter.* Et totus Prophetæ contextus, etiam in aliis capitibus, manifeste docet, quod semper discrimen faciat inter *Israëlem*, seu *filios Israëlis*, & *Judam* seu *filios Judæ;* ac proinde, quando *filios Israël* nominat, quod intelligat regnum decem tribum, contradistincte à regno Judæ. Neque hoc ulla subtilitate Metaphysica eludi potest.

Addit Vir Doctiss. rationes, quibus suam explicationem confirmare conatur: *Quia in hisce verbis præsens Israëlis status perspicue depingitur, sine rege, sine principe, sine altari, sine sacrificiis, & sine idololatria;* idque postremum, tanquam non minimam circumstantiam, valde exaggerat. Mirari hic subit, qua ratione Vir Doct. per hanc eximiam circumstantiam statum populi præsentem perspicue depingi contendat, qui in præcedentibus contra me plurimis contendit, populares suos idololatria pollutos esse, seque quotidie polluere; & hanc inter causas tam diuturnæ captivitatis recenset: Quin & hunc per Prophetas statum aliquoties

Non de præsenti statu Judæorum.

quoties graphice depictum contendit, cum prædicunt, quod *sint servituri Diis alienis, quos nec ipsi, nec ipsorum Patres noverant.* Quid? Estne status Judæorum sibi ipsi ita contrarius, & Prophetarum de eo prædictiones adeo repugnantes inter se oppositæ, & simul prædicant, eos idololatria polluendos, & eodem tempore ab idololatria fore puros; Et hisce adeo repugnantibus Prophetiis status Judæorum præsens perspicue est depictus? Quis hæc sibi tam aperte contradicentia conciliabit? Fortasse effugium quæret Vir Doct. quod populus, ubi nulli propterea pœnæ subjectus est, (uti innuere videtur) ab idololatria abstinebit. Sed vero, nulla ejusmodi limitatio in ulla occurrit Prophetia: Et ipse Vir Doctiss. verbis paulo post sequentibus eam destruit, cum ait, quod in verbis sequentibus; *Diebus multis eritis mecum; non fornicaberis, neque eris alteri viro, nec ego ero tibi, clare significatur præsens Israëlis status, in quo nec idololatriam committit, neque Deum ut antea evidenti providentia propitium habet: Quod de omnibus duodecim tribubus plane verificatur.* Hoc si verum est, quomodo Prophetæ de Israëlis idololatria vaticinati sunt? Vel an vaticinia hæc respiciunt Judæos in Hispania ac Lusitania; alia vera, in Hollandia ac Germania degentes? Atqui, quomodo tum hoc de omnibus duodecim tribubus plane verificatur?

Decem tribus non amplius subsistunt.

Addit Vir Doct. Prophetiam hanc continere, *quod perseveraturus esset Israël, quod cum gentibus minime commisceretur; & sic unus idemque populus subsisteret, qui tandem post tot secula Deum & Messiam suum Regem quæreret.* Verum mirari subit, cum, uti ex Josepho Vir Doctiss. contendit, *tam*

tam inæſtimabiles decem tribuum ſint *multitudines*, & populus ſint gentibus minime permixtus, ſed peculiaribus ſuis ritibus ab omnibus diſtinctus, quod tam immenſa hominum multitudo populum peculiarem conſtituens nuſquam terrarum reperiri poſſit. An magis inconſpicui ſunt quam Judæi, quos quaquaverſum diſperſos omnes agnoſcunt, quique latere non poſſunt? Merum ergo eſt ſomnium, quicquid de decem tribuum innumerabili multitudine etiamnum hodie ſubſiſtente Judæi fabulantur. Diu jam gentibus ſunt permixti: & ſi qui eorum in terram Canaan redierunt, tribus Judæ acceſſio facti ſunt.

Cum gentibus ad Chriſtum ſunt converſæ.

Sed nec illi, inquit Vir Doctiſſ. *Deum quæſiverunt, neque ſuum regem Meſſiam: eum potius, ſicut alii Judæi, abjecere, & crucifigendum tradidere.* Sed non video, quid hic ſit contra meam aſſertionem: Ego dixi, Prophetiam hanc reſpicere non tribum Judæ, ſed decem tribus Iſraëlis: Si qui ergo ex illis tribus Judæ acceſſio facti fuere, nec illi, perinde ut ipſa tribus Judæ, hic reſpici poſſunt; ſed ſolummodo integræ tribus decem. At cum illæ nunquam in terram Canaan redierint, nec nunc uſpiam terrarum reperiri poſſint, manifeſtum eſt, eas gentibus eſſe permixtas, nec amplius ut ſeparatum populum ſubſiſtere. Unde ſequitur, eas una cum gentibus vocatas, & Evangelio ad gentes perlato, etiam ipſas ad ejus communionem vocatas, & cum innumerabili gentium multitudine ad fidem in Chriſtum converſas. Et hinc porro infertur, quoniam decem tribus, quæ communiter nomine *Iſraëlis* veniunt contradiſtincte à *Juda*, in unum cum gentibus populum coaluerunt, quod ſub nomine *Iſraëlis*, qui ad

Messiam convertendus dicitur, etiam comprehendantur gentes quibus Israël est permixtus, ac proinde in gentium vocatione ac conversione Prophetias illas, perinde atque hanc. complementum suum habere.

Oseas non loquitur de templo.

Ut confirmarem, non de Juda, sed de decem tribubus Israëlis Prophetiam hanc Oseæ explicandam esse, inter alias & hac usus fueram ratione, quod nulla in ea mentio fiat templi, sed tantum *regis, sacrificii, altaris, ephod & teraphim*, quæ in regnum Israëlis à Jerobeamo fuere invecta; templum autem fuerit tribus Judæ. Vir Doctiss. ut huic argumento respondeat, dicit, *etiamsi in hac Prophetia non sit sermo de templo restituendo, optime tamen inferri, si Israël, prout nunc exspectat, pristino statui à Deo est reducendus tempore Messiæ, quod id non sine templi reædificatione erit; quippe frustra opponeretur, sine altari & sine sacerdote; si in ea, quæ ibi promittitur; restitutione talia futura non essent.* At simili ratiocinatione colligere licet, at frustra opponeretur, *sine teraphim & idolis*, si in ea, quæ promittitur, restitutione talia futura non essent. Nulla tamen tunc in Israële futura idola Vir Doctiss. credit. 2. Admissa hac sequela, non sequitur, fore templum restituendum: in regno enim Israëlis fuit altare, & fuerunt sacrificia; nullum autem templum. Tandem, Si templum in restitutione illa Israëlis futurum sit, sequitur hic illam restitutionem non prædici: Quia hic nihil prædicitur de templo: Credibile autem neutiquam est, prædici sacrificiorum & altaris restitutionem, quæ etiam in regno Israëlis fuerunt, & à Deo una cum Jerobeami vitulis ac idolis improbata fuerunt; non vero templi, quod unicus

unicus fuit locus à Deo ſacrificiis deſtinatus, quodque toti cultui ceremoniali majeſtatem conciliavit. Cum ergo illud non prædicatur, quod in reſtitutione illa tanquam circumſtantiam valde eximiam Judæi exſpectant, & illa ſolum commemorentur, quæ extra Judam in regno Iſraëlis obtinuerunt, merito colligo, hic illam reſtitutionem non prædici.

Addideram tandem, licet hoc daremus, Prophetiam hanc etiam tribum Judam, & hæc captivitatis tempora reſpicere, nihil exinde poſſe probari contra religionem Chriſtianam: Prædicitur enim futura Iſraëlis converſio ad Deum & Meſſiam poſt multos dies. Atqui nos eam adhuc ſperare, poſt ingreſſam plenitudinem gentium. Regerit Vir Doctiſſ. *me hoc non poſſe affirmare, ſalvis meis principiis, qui dixi, Prophetas de Iſraële non eſſe loquutos, niſi uſque ad Meſſiæ adventum; quæ poſtea eventura eſſent, Novi Teſtamenti Prophetis fuiſſe revelata.* Sed 1. locutus tantum ſum per conceſſionem, uti frequenter fit in Scholis, non autem, quod explicationem iſtam probarem. 2. Credo quidem, Prophetas Veteris Teſtamenti ſolummodo populi ſtatum prædicere, uſque ad Meſſiæ adventum: Verum quæ de populi ad Meſſiam congregatione prædicunt non omnia ſimul ac ſemel eſſe implenda, ſed ſucceſſive; & ſufficere, ut tandem impleantur. Hæc generalis eſt Prophetarum Veteris Teſtamenti prædictio. Apoſtolo autem Paulo diſtinctior ſub Novo Teſtamento contigit revelatio de ſtatu futuro populi Judaici, & quomodo Prophetarum vaticinia in ipſo implenda ſint: nempe, quod ob contumacem Evangelii rejectionem ex parte ſit induratus;

Quomodo hæc verba adhuc impleri poſſent.

 ſed

ſed quando plenitudo gentium intraverit in Eccleſiam, quod tum totus Iſraël ſit futurus ſalvus: Quod Prophetæ Veteris Teſtamenti diſtincte non prædixerunt.

Addit Vir Doctiſſ. *Minus hæc poſſe reduci ad reductionem ex captivitate Babylonica, quia nec tunc Meſſiam, qui non niſi poſt quingentos & quinquaginta annos demum venit, quæſiverunt, nec eum poſtea Judæi & decem tribus admiſere.* Verum ſi non oſcitanter ſcriptum meum Vir Doctiſſ. inſpiciat, comperiet me non de hac Prophetia, neque hoc loco, dixiſſe; ſed alio in loco generatim ſcripſiſſe, plurimas Prophetias, quas Judæi de liberatione per Meſſiam accipiunt, reſpicere liberationem ex captivitate Babylonica: Quod facile demonſtratu eſt; & ſiquidem me refutare vellet, contrarium oſtendere debuiſſet, aut à me exigere, ut aliquot ejuſmodi Prophetias in medium afferrem; quas ſane ingenti numero potuiſſem.

Hac occaſione Vir Doctiſſ. rejicit explicationem meam de templo Eſechiëli in viſione repræſentato: Verum nullam adfert rationem, qua explicationem meam oppugnet; neque quicquam rationibus meis, quibus eam adſtruxi, opponit. Quod an ſufficiat accurato diſputatori, ipſius Viri Doctiſſ. eſto judicium.

In Prophetia de bello Gog & Magog fatetur Vir Doctiſſ. occurrere tropologicas & hyperbolicas phraſes. Ego meam ignorantiam profeſſus ſum, quoniam accurate diſcernere nequeo, an in illa Prophetia omnia figurate, an vero quædam ſecundum literam, quædam figurate accipienda, & quomodo hæc ab illis diſcernenda ſint. Similibus perplexitatibus ſe involutum deprehendet

deprehendet Vir Doctiss. si locutiones figuratas à propriis hic separare velit, & exactum ac plenum hujus Prophetiæ sensum, ut nulla supersit ambiguitas aut obscuritas (qualem semper à Christianis exigit) enarrare, & non in genere tantum, sed & distincte & particulatim explicare, quid ea, omnibusque quæ in ea occurrunt circumstantiis, præsignificetur.

CAPUT VII.

De sensu Scripturæ literali ac mystico.

PErvenimus tandem ad alterum Quæstionis hujus ultimæ membrum de sensu Scripturæ literali ac mystico, quod brevius absolvi potest: quoniam pleraque quæ hic à Viro Doctiss. dicuntur jam in præcedentibus refutata sunt.

Agnoscit mecum Vir Doctiss. multas occurrere in Scriptura S. locutiones figuratas: Agnoscit non semper literæ, prout sonat, præcise esse insistendum, sed autoris mentem respiciendam; illumque esse genuinum Scripturæ sensum, qui autoris mentem exprimit. Eatenus itaque inter nos consensus est. Sed negat, *inde licere promissionem capere, fere omnia, quæ in S. Scriptura continentur, non secundum literam, sed sensu mystico & figurato, accipiendi.* Et hoc quidem vere; sensus enim Scripturæ literalis, seu verus ac genuinus literæ sensus (nam subtilitatem qua utrumque hunc distinguit Vir Doctiss. nimiam credo) semper est investigandus. Sublimiorem in Scripturæ verbis sensum dictare, quam verba in suo naturali sensu accepta significant, non est cujusvis, sed illius tantum, quem

Cujus sit mysticum Scripturæ sensum aperire.

quem Deus Spiritus sui, quo verba illa dictavit, afflatu dignatus est, cuique per Spiritum suum sublimiorem illum sensum revelavit. Hoc Spiritu Apostolos Domini Jesu à Deo fuisse donatos in initio hujus tractatus prolixe probavi; ideoque eorum explicationes, quibus sensum illum sublimiorem nobis aperiunt, eodem in pretio habendos, ac si clare ac sine figura sensus ille in Prophetarum scriptis exstaret. Ante omnia ergo divina Apostolorum missio evertenda esset, antequam eorum explicationes, à Spiritu S. dictatæ, ut non genuinæ repudiari queant.

Qualis sit Prophetarum stilus.

Non diffiteor interim, apud Judæum, qui Apostolorum autoritatem contemnit, apodictice demonstrari non posse, sensum illum sublimiorem verbis Prophetarum contineri: Quoniam ubi vel minima occurrit obscuritas vel difficultas homini credere nolenti nunquam prævaricandi deest prætextus. Sed si quis, abjectis præjudiciis & affectibus, sedata mente in timore Domini integram religionem Christianam, prout pure absque traditionibus ac decretis humanis in Scriptis Apostolorum ac Evangelistarum traditur, omniaque quibus nititur fundamenta accurate expendere ac ponderare velit, & non tantum exiguas Prophetarum lacinias, quas Apostoli juxta sensum sublimiorem sunt interpretati, seorsim & à reliquo Prophetarum textu avulsas, sed integra Prophetarum scripta legere, & eorum stylum ac loquendi rationem accurate observare voluerit, mirum in omnibus undecunque deprehendet consensum, & divinitatis argumenta manifesta.

Funda-

Fundamenta religionis Christianæ, & argumenta ejus divinitatem solide evincentia, in initio tractatus hujus sufficienter tradita sunt. Ipsa Apostolorum interpretatio, cum integris Prophetarum scriptis collata, adeo est illis consentanea, ut ex iis fluere videatur. Quod ut manifestius liqueat, quædam, quibus Viri Doctiss. objectiones evertantur, paucis addam.

Primo; invidiose Vir Doctiss. asserit, *quod fere omnia quæ in S. Scriptura continentur, figurate ab Apostolis explicentur.* Sane tota Lex juxta literam ab Apostolis semper accepta est: sensum figuratum tantum ostendunt in Prophetarum prædictionibus de regno Messiæ, & redemtione Israëlis per Messiam, quod nimirum Deus, sub figura regni & redemtionis terrestris ac temporalis promiserit cœlestem ac æternam. Primo ergo considerare oportet, Prophetarum stylum tropis ac figuratis locutionibus esse refertum; quod & ipsi Judæi diffiteri non possunt; quamquam & certum sit, multos ex Judæis, ex Religionis Christianæ odio, multa Prophetarum verba, in quibus manifesta est figura, rigide secundum literam accipere; malentes manifestis se involvere absurdis, quam quicquam admittere, unde aliquod Christianæ religioni præsidium quæri possit. In quo tamen Viri Doctiss. ingenuitatem præ aliis Judæis laudare debeo. Cum itaque Prophetarum stylus figuratis locutionibus abundet, nihil ab eorum stylo abhorrens docent Apostoli, quando Prophetias de Messiæ regno figurate explicant.

Qualis sit Prophetarum stylus.

Requirit ille quandoque figuram.

Quin & in ipsis Prophetarum vaticiniis multa occurrunt, quæ tantum non evincunt, figuratam locutionem alibi quærere, quæque commode, nisi figurata pluribus in locis admittatur locutio, explicari nequeunt: Qualia sunt, quæ de Messiæ passionibus ac cruenta morte prædicta in illorum scriptis leguntur: in quibus explicandis, & cum ejus regno ac gloria terrestri conciliandis, frustra Judæorum magistri sudant, & in quasvis formas se vertunt. Adeo ut ipsa Prophetarum scripta mysticam & figuratam locutionem insinuare, & ad sublimiorem illum sensum nos quasi manu ducere videantur. Sed quia hæc, uti & quæ de Lege ceremoniali Vir Doctiss. addit, in præcedentibus fuse ventilata sunt, ea hic nunc paucis indicasse sufficiat.

Comparatio inter mysticas explicationes Rabbinorum & Apostolorum.

Addidi, non ita abhorrere debere Judæos à sensu mystico ac spirituali, quoniam etiam ipsorum Doctores Scripturam S. mystice explicent, nihilque vulgatius sit Doctoribus Thalmudicis. Respondet Vir Doctiss. *Verum hoc quidem esse; illos autem mysticis suis interpretationibus tantum populum ad constantiam in fide & cultu Dei exhortatos esse, non autem nova religionis dogmata introduxisse, aut statuta mutasse: Religionem vero Christianam utrumque fecisse.* Resp. Mysticas Rabbinorum interpretationes multa continere, quæ ex litera Legis erui minime possunt; & revera esse additiones ad præcepta Legis: & quocunque tandem nomine veniant, & ad constantiam in Lege exhortatoriæ esse prætexantur, ex litera Legis minime fluunt; sed labore ac industria, juxta certas quasdam regulas magno molimine excogitatas, non nisi à viris ista in arte exercitatis,

citatis,

citatis, inveniuntur. Explicationes mysticæ Apostolorum ita consentaneæ sunt Prophetarum verbis, ut ex illis tantum non fluere videantur, & post impletum eventum, cui ab Apostolis accommodantur, magis illum designare videntur, quam eum cui primum designando olim adhibita fuerunt; ut ut ante impletionem, more omnium Prophetiarum, obscurius in litera Prophetarum latuerint. Nec verum est, nova dogmata Legi adversa ab Apostolis esse invecta; sed ultimus Legis ac Prophetarum scopus, qui in litera ipsorum obscurius latebat, in apertum est productus, & corpus, cui adumbrando Lex serviebat, clare est exhibitum. Uti in antecedentibus fusius ostensum est. Non autem Legem evertit, qui perfectionem, quam Lex non exhibebat, sed adumbrabat, & ad quam tendebat, adducit; sed Legem perficit & confirmat.

Quæ omnia si conjungantur, & Prophetarum vaticinia, juxta Apostolorum interpretationem, conferantur cum eventibus sub Novo Testamento, mirum in omnibus deprehendemus consensum, per omnia sibi conformem: Qui sibi sufficiens apud quemvis cordatum veritatis argumentum est. Quibus si addantur argumenta, quibus doctrinæ Evangelicæ veritatem atque Apostolorum missionem adstruxi, nihil ulterius requiri posse videtur, ad fidem Evangelio, tanquam à Deo revelato, præstandum, & mysticas, quas Apostoli scriptis suis habent, Prophetiarum explicationes, tanquam à Spiritu Dei dictatas, recipiendum ac venerandum. Saltem Vir Doctiss. qui argumentis à se prolatis motus Conclusio.

Mosen recipit ut Prophetam à Deo missum, causam nullam habet quæ Evangelium ut divinum recipere vetet; cum, ut ostendi, eadem argumenta fortius pro Evangelii, quam Legis divinitate militent. Quæ ut attente in timore Domini expendat, iterum iterumque Virum Doctiss. rogo, omnibusque accurate pensitatis, unice gloriam Dei spectet, animumque suum Deo in obsequium flectat. Ille utrumque nostrum dirigat in viam veritatis, spirituque suo corda nostra illustret, ut salutare ejus agnoscamus, ipsumque in Filio ejus Jesu Christo glorificemus.

Amen.

URIELIS

URIELIS ACOSTA

EXEMPLAR HUMANÆ VITÆ.

Addita eſt

BREVIS REFUTATIO

Argumentorum quibus Acoſta omnem Religionem revelatam impugnat,

Per

PHILIPPUM à LIMBORCH.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Omnis veritas homini cara esse debet, maxime autem illa, quæ ad æternam felicitatem ducit. Ignorantia quippe aliarum veritatum licet noxia esse queat, multorumque in hac vita commodorum impedimentum, modo quæ unice salutaris est cognita sit, viam ad veram salutem præcludere nequit: Hujus autem ignoratio nullam homini spem, cui plena cum animi persuasione acquiescat, de salute sua reliquam facit. Quare cum inter omnes Christianos indubitatum sit, unicam illam salutarem veritatem esse religionem Christianam; ac proinde unicum salutem æternam consequendi, & à Deo plena animi πληροφορίᾳ sperandi, medium esse fidem illi religioni adhibitam, quæ ex sese obedientiam ejus præceptorum sinceram producit; in hoc eniti quammaxime singulos Christi nomen profitentes oportet, ut doctrinæ Christianæ veritatem argumentis quam solidissimis adstruant, & ab objectionibus, quibus illius veritas oppugnatur, vindicent; ut ita omnibus eam non amplexis luculentissima suppeditetur occasio ejus divinitatem agnoscendi, eamque obsequiosa fide recipiendi.

Sunt quidem varii qui illius veritatem oppugnent per totum terrarum orbem dispersi adversarii: in hac autem patria nostra duo potissimum eorum genera, Judæi, & Athei seu Deistæ. Judæi negant Evangelii veritatem, & Jesum Christum Salvatorem suum agnoscere recusant: Attamen agnoscunt verum Deum creatorem

creatorem cœli ac terræ, & divinam Mosis legem vitæ suæ regulam habent. Athei vero, seu Deistæ (quos conjungo, non quia Atheum & Deistam idem significare credo, sed quoniam plerumque Deismus ab Atheismo vix differt, & qui Deistas se profitentur ordinarie Atheismum animo fovent) aut nullum agnoscunt Deum, aut illum in agens naturale & necessarium convertunt, atque ita omnem funditus religionem tollunt: Præterea, cum omnem revelationem respuant, nullam certam vitæ regulam habent, neque, si quam habent, perfectiorem agnoscunt, quam ex solius naturæ principiis deductam.

Contra utrosque Religionis Christianæ veritatem tutari imprimis Christiani hominis officium est: tum ut eam oppugnantibus luculenta eam ut divinam amplectendi præbeatur occasio; tum ut Christianorum animi in fide veritatis semel per gratiam divinam agnitæ confirmentur, neque argutis eam oppugnantium ratiociniis à fide salutari deturbentur. Hæc causa fuit, ut commoda sese offerente occasione amicam cum erudito Judæo collationem non subterfugerim; quæ cum in justæ disputationis molem excreverit, eam in lucem emittere consultum duxi. Verum cum jam editionem ejus adornarem, commodum in manus meas incidit scriptum, quod diu apud me latuit, quo omnis generatim religio revelata, tam Mosaica quam Christiana, impugnatur: Cujus refutationem si adjungerem huic Collationi, rem me Christiano orbi nec inutilem nec ingratam facturum credidi.

Autor illius, ut ex fine scripti liquet, fuit Gabriel, *postea inter Judæos vocatus* Uriel Acosta. *Qua occasione illud scripserit, ipse satis indicat. Titulum illi præfixit, quem præfixum vides,* Exemplar humanæ vitæ. *Paucis ante mortem suam diebus,*

diebus, & cum jam mori decreverat, scriptum hoc exarasse videtur. Etenim vindicta æstuans primo fratrem (alii dicunt amitinum) à quo se maxime læsum credidit, deinde seipsum trajicere statuit: itaque in fratrem, seu amitinum, ædes suas prætereuntem, sclopetum vibravit; sed cum frustrato ictu non exploderetur, se detectum videns, subito domus suæ janua clausa alterum, eum in finem paratum, in se sclopetum explosit, ac seipsum miserandum in modum trajecit. In defuncti ædibus scriptum hoc fuit repertum, cujus apographum proavunculo meo Simoni Episcopio ab eximio quodam hujus civitatis viro communicatum ego inter scedas ejus reperi. Quo tempore historia hæc contigerit, ex ipso scripto dijudicare licet: Etenim Medici illius libellus de Immortalitate animarum, *cujus mentionem facit, editus est Amstelodami apud Ravesteinium anno à creatione mundi 5383. juxta communem Judæorum calculum, qui respondet anno Christi vulgari 1623. Si nunc consideremus bina illa tempora, quibus à Judæis segregatus vixit, inde non quidem præcise, sed aliquatenus historiæ hujus tempus colligi potest.*

Animus mihi non est quicquam hic de Judæorum Excommunicatione, aut de judicio contra hunc scriptorem lato, disserere: sed solummodo argumenta, quibus Religionis revelatæ, & nominatim Christianæ, præcepta impugnat, ad examen revocare, & quam nullius roboris sint ad illius divinitatem convellendum ostendere. Nemo autem credat, quoniam scripti hujus refutationem Amicæ Collationi cum erudito Judæo *conjugo, quod utrumque eodem loco habeam, aut erudito Judæo invidiam creare velim, quasi cum hoc homine Religionem Christianam oppuguet. Minime gentium. Scio enim non religionem solum Christianam,*

nam,

nam, sed & Judaicam, ab ipso impugnari, & Judæum, quo cum disputo, ipsum ut hominem pessimum detestari, sibique nihil cum ipso commune esse velle. Itaque refutatio mea, qua argumenta ejus diluo, non tantum Evangelii, sed & Legis Mosaicæ divinitatem confirmat; cui si quid Doctissimus Judæus addat, quo Legis divinitas fortius adstruatur, gratiam apud me inibit, quam & apud ipsum, Legem contra hujus criminationes vindicando, initurum me confido. Verum quoniam responsio ad argumenta Judæi, quibus argute ac docte contra Religionem Christianam disputat, à me in lucem emittitur; volui hac occasione etiam hujus hominis: qui longe alia quam Judæus ratione Religionem Christianam oppugnat, argumentis refutatis Religionem Christianam à quibusvis objectionibus vindicare, ut tanto evidentius & clarius ejus veritas ac divinitas patescat.

URIELIS

URIELIS ACOSTA EXEMPLAR HUMANÆ VITÆ.

NAtus sum ego in Portugallia, in civitate ejusdem nominis, vulgo Porto. Parentes habui ex ordine nobilium, qui à Judæis originem trahebant, ad Christianam Religionem, in illo regno, quondam per vim coactis. Pater meus vere erat Christianus, vir honoris observantissimus, & qui honestatem plurimi faciebat. In domo ejus fui ego honeste educatus. Servi non deerant, nec in equili equus nobilis Hispanus ad equestrem exercitationem, cujus pater meus erat peritissimus; & ego ejus vestigia à longe imitabar. Aliquibus artibus tandem instructus, quibus solent honesti pueri, Juris-prudentiæ operam dedi. Quod ad ingenium & naturales affectus attinet, eram ego naturaliter valde pius & ad misericordiam ita propensus, ut, si quando alienæ calamitatis narrabatur eventus, nullo modo possem lachrymas continere. Pudor mihi adeo erat innatus, ut nihil magis timerem, quam ignominiam. Animus nullo modo ignobilis, nec ab ira destitutus, si occasio justa postulabat. Itaque superbis & insolentibus, qui per contemptum, & vim solent aliis injuriam inferre, vere eram contrarius, infirmorum partes adjuvare cupiens; & illis potius me socium adjungens. Circa religionem passus sum in vita incredibilia. Institutus fui, quemadmodum mos est illius regni, in religione Christiana Pontificia; & cum jam essem adolescens ac valde timerem damnationem æternam, cupiebam exacte omnia observare. Vacabam lectioni Evangelii, & aliorum librorum spiritualium, Summas confessariorum percurrebam, & quo magis istis incumbebam, eo major difficultas mihi oriebatur. Tandem incidi in inextricabiles perplexitates, anxietates & angustias. Mœrore & dolore consumebar. Impossibile mihi visum est peccata confiteri more Romano, ut dignam possem absolutionem impetrare, & omnia implere quæ postulabantur; & per consequens de salute desperavi, si illa talibus canonibus paranda erat. Quia vero difficile religio poterat deseri, cui à primis incunabulis assuetus fueram, & quæ per fidem altas jam radices egerat; in dubium vocavi (accidit hoc

mihi circa vigesimum secundum ætatis annum) possetne fieri, ut ea, quæ de altera vita dicebantur, minus vera essent, & utrum fides talibus data bene cum ratione conveniret; siquidem ipsa ratio multa dictabat, & perpetuo insinuabat in aurem, quæ valde erant contraria. Hoc in dubium vocato animo, quievi, & quicquid esset tandem statuebam me non posse tali via incedendo salutem animæ assequi. Per hoc tempus Juris, ut dixi, studio vacabam, & cum annum agerem vigesimum quintum, oblata occasione, impetravi beneficium Ecclesiasticum, nempe dignitatem thesaurarii in collegiata Ecclesia.

Cum vero in Christiana Religione Pontificia quietem non invenissem, & cuperem alicui inhærere, sciens magnam esse inter Christianos & Judæos contentionem, percurri libros Mosis, & Prophetarum, ubi aliqua inveni, quæ novo Fœderi non parum contradicebant, & minus habebant difficultatis ea quæ à Deo dicebantur. Præterea veteri Fœderi fidem dabant tam Judæi, quam Christiani; Novo autem Fœderi soli Christiani. Tandem Mosi credens judicavi me debere Legi parere, quandoquidem ille omnia se accepisse à Deo asserebat, simplicem se internuncium declarans, ab ipso Deo ad id munus vocatum, aut potius coactum (ita decipiuntur parvuli). Posita hac deliberatione, quia non erat liberum prædictam religionem in illo regno aliquo modo profiteri, cogitavi de mutando domicilio, proprios & nativos relinquendo Lares. Ad eum finem non dubitavi beneficium illud Ecclesiasticum in favorem alterius resignare, nihil curans utilitatem vel honorem ex ea provenientem secundum morem gentis illius. Pulchram etiam domum reliqui in optimo civitatis loco positam, quam pater meus ædificaverat. Itaque navem adscendimus non sine magno periculo (non licet illis qui ab Hebræis originem ducunt à regno discedere sine speciali Regis facultate) mater mea & ego cum fratribus meis, quibus ego fraterno amore motus ea communicaveram, quæ mihi super religione visa fuerant magis consentanea; licet super aliquibus dubitarem: quod quidem in magnum malum meum poterat recidere, tantum est in eo regno periculum de talibus loqui. Tandem peracta navigatione Amstelodamum appulimus, ubi invenimus Judæos libere agentes; & ad implendum Legem præceptum de circumcisione statim implevimus.

Transactis paucis diebus expertus sum mores & ordinationes Judæorum minime convenire cum iis, quæ à Mose præcepta sunt. Si vero lex observanda erat pure, quod & ipsa petit, male qui dicuntur Judæorum sapientes tot invenerant à Lege omnino abhorrentia. Itaque non potui me continere, imo gratam rem Deo me facturum putavi, si libere Legem defenderem. Sapientes isti Judæorum qui nunc sunt, & mores suos,

ac

ac ingenium malignum adhuc retinent, pro secta & institutionibus detestandorum Pharisæorum strenue certantes, non sine spe proprii lucri, & quemadmodum illis alias bene fuit imputatum, ut primas cathedras in templo, primas salutationes in foro habeant, nullo modo passi sunt, ut nec in minimis rebus ab illis discederem, sed per omnia vestigia eorum inviolabiliter sequerer; Sin minus, minati sunt separationem à congregatione & communicatione omnium, tam in divinis, quam in humanis. Quia vero minime decebat, ut propter talem metum terga verteret ille, qui pro libertate natale solum, & utilitates alias contempserat, & succumbere hominibus, præsertim juris-dictionem non habentibus, in tali causa nec pium, nec virile erat; decrevi potius omnia perferre & in sententia perdurare. Itaque excommunicatus fui per illos ab omnium communicatione, & ipsi fratres mei, quibus ego antea præceptor fueram, me transibant, nec in platea salutabant propter metum illorum.

His ita se habentibus, deliberavi librum scribere, in quo justitiam causæ meæ ostenderem, & aperte probarem ex ipsa Lege vanitatem eorum, quæ Pharisæi tradunt & observant, & repugnantiam, quam cum Lege Mosis traditiones & institutiones eorum habent. Post cœptum opus accidit etiam (oportet omnia plane & vere, quemadmodum evenerunt, enarrare) ut cum resolutione & constanti deliberatione accederem sententiæ illorum, qui legis veteris præmium & pœnam definiunt temporalem, & de altera vita & immortalitate animorum minime cogitant, eo præter alia nixus fundamento, quod prædicta Lex Mosis omnino taceat super his, & nihil aliud proponat observantibus & transgressoribus, quam præmium, aut pœnam temporalem. Valde lætati sunt hostes mei, simulatque intellexerunt me in talem opinionem devenisse; existimantes, se satis amplam defensionem apud Christianos per hoc solum adeptos fuisse, qui ex speciali fide in lege Evangelii fundata, ubi expresse mentio fit de æterno bono & supplicio, animæ immortalitatem & credunt, & agnoscunt. Hac intentione ducti, & ut mihi os in cæteris obturarent, ac odiosum redderent inter ipsos Christianos, antequam liber iste meus, quem scripseram, typis mandaretur, libellum in lucem ediderunt opera cujusdam Medici, cui inscriptio erat: *De Immortalitate Animarum.* In hoc libello Medicus iste copiose me lacerabat, quasi Epicuri partes tuentem (Per hoc tempus male ego de Epicuro sentiebam, & contra absentem & inauditum ex aliorum iniqua relatione sententiam temere proferebam, postquam vero aliquorum veritatis amantium de illo judicium, & doctrinam ejus ut erat intellexi, doleo quod aliquando talem virum amentem & insanum pronunciavi, de quo etiam nunc non possum plene judicare,

Editus est hic libellus anno à creatione mundi 5383. juxta communem Judæorum calculum, qui respondet anno Christi vulgari 1623.

dicare, cum ejus scripta mihi sint incognita) qui enim immortalitatem animarum negabat, parum aberat, quin Deum abnegaret. Pueri istorum, à Rabbinis & parentibus edocti, turmatim per plateas conveniebant, & elatis vocibus mihi maledicebant; & omnigenis contumeliis irritabant, hæreticum & defectorem inclamantes. Aliquando etiam ante fores meas congregabantur, lapides jaciebant, & nihil intentatum relinquebant, ut me turbarent, ne tranquillus etiam in domo propropria agere possem. Postquam libellus ille contra me fuerat editus, paravi me ego statim ad defensionem, & alium libellum huic contrarium scripsi, immortalitatem impugnans omnibus viribus, aliqua obiter eorum percurrens, in quibus Pharisæi à Mose recedunt. Simulatque libellus iste in lucem prodiit, convenere Senatores & Magistratus Judaicus, & de me accusationem proposuerunt apud Magistratum publicum: dicentes me talem librum scripsisse, in quo immortalitatem animarum negabam, nec solum illos lædebam, sed etiam Christianam religionem convellebam. Ex hac eorum delatione fui ego ad carcerem vocatus, & cum ibi fuissem per dies octo aut decem solutus fui sub cautione: Mulctam enim Prætor à me postulabat, & tandem condemnatus sum ut illi solverem florenos trecentos cum amissione librorum.

Post hæc temporis decursu, cum experientia & anni multa patefaciant, ac per consequens mutent hominis judicium (liceat, ut dixi, libere loqui, quare enim non liceret ei, qui quasi testamentum conficit, ut hominibus relinquat vitæ rationem, & humanarum calamitatum exemplum verum, saltem in morte vera enarrare?) in dubium vocavi, utrum Lex Mosis deberet pro Dei lege haberi, multa enim erant, quæ contrarium suadebant, aut potius cogebant dicere. Tandem statui legem Mosis non esse, sed tantum inventum humanum, quemadmodum alia innumera in mundo fuerunt: Multa enim pugnabant cum lege naturæ, & non poterat Deus autor naturæ contrarius esse sibi ipsi, & esset sibi contrarius, si contraria naturæ hominibus facienda proponeret, cujus autor dicebatur. Hoc ita apud me definito, dixi mecum; Quæ utilitas (utinam nunquam talis cogitatio subiisset in animum meum) si usque ad mortem in hoc statu durem, separatus à communione Patrum istorum, & populi istius, maxime cum advena sim in his regionibus, nec familiaritatem cum civibus habeam, quorum etiam ignoro sermonem? Satius erit in communionem eorum venire, & eorum sequi vestigia quemadmodum volunt, simiam, ut ajunt, inter simias agendo. Hac motus consideratione redii in communionem istorum, dicta mea retractans, & illorum placitis subscribens; annis quindecim jam transactis,

quibus

quibus ab illis ſeparatus egeram. Fuit autem velut internuntius hujus concordiæ quidam amitinus meus.

Tranſactis diebus aliquot delatus fui per quendam puerum, filium ſororis meæ, quem domi habebam, ſuper cibis, modo parandi, & aliis, ex quibus apparebat me Judæum non eſſe. Propter hanc delationem nova & acerba bella exorſa ſunt: Nam amitinus ille meus, quem internuntium dixi concordiæ fuiſſe, exiſtimans in opprobrium illius recidere factum meum, cum ſuperbus valde eſſet & arrogans, imprudens admodum, & admodum etiam impudens, bellum contra me apertum exorſus eſt, & poſt ſe ducens omnes fratres meos, nihil reliquit intentatum, quod ad deſtructionem & diſſipationem honoris mei, facultatum, & per conſequens vitæ, poſſit aliquid opis conferre. Iſte impedivit nuptias, quas jam jam eram contracturus, hoc enim tempus orbatus eram uxore. Is fecit ut frater quidam meus retineret bona mea, quæ in manibus habebat, & commercium, quod inter nos erat, perverteret; quod mihi adeo nocuit propter ſtatum, in quo tunc res meæ erant, ut vix dici poſſit. Nunc ſatis ſit dicere, hunc mihi fuiſſe infeſtiſſimum hoſtem contra honorem, contra vitam, contra bona. Præter hoc bellum domeſticum, ut ita dicam, aliud erat publicum bellum, nempe Rabbinorum & populi, qui novo odio me odiſſe cœperunt, & multa impudenter in me commiſerunt, quos ideo merito faſtidiebam. Inter hæc accidit adhuc aliud novum: Nam forte fortuna ſermonem habui cum duobus hominibus, qui ex Londino in hanc civitatem venerant, Italo uno, altero vero Hiſpano, qui Chriſtiani cum eſſent, nec ex Judæis originem ducerent, inopiam indicantes, conſilium à me poſtularunt ſuper ineunda cum Judæis ſocietate, & transeundo in religionem illorum. His ego conſului, ne tale quid facerent, ſed potius ita manerent: neſciebant enim quale jugum ſuis cervicibus imponebant. Interim monebam eos, ne Judæis aliquid meo nomine indicarent; quod & illi promiſerunt. Maligni homines iſti, intenti ad turpe lucrum, quod inde ſe percepturos ſperabant, gratiarum loco, omnia aparuerunt Phariſæis chariſſimis amicis meis. Tunc congregati ſunt Principes Synagogæ, exarſerunt Rabbini, & petulans turba clamavit voce magna, crucifige, crucifige eum. Vocatus ſum ad conſilium magnum, propoſuerunt ea, quæ contra me habebant, ſubmiſſa & triſti voce, quaſi de vita ageretur; & tandem pronuntiarunt, debere me, ſi Judæus eram, illorum exſpectare & implere judicium; quod ſi non, excommunicandus iterum eram. O egregii judices, qui quidem judices eſtis ut mihi noceatis, ſi vero ego indigeam judicio veſtro, ut me liberetis ab alicujus violentia & illæſum ſervetis, tunc judices

non estis, sed servi vilissimi, alieno subjecti imperio; quod est vestrum judicium, cui vultis ut ego paream? Tunc prælectus est libellus, in quo continebatur, debere me veste lugubri indutum Synagogam intrare, cereum nigrum in manu tenentem, & certa quædam verba, per illos scripta, fœda satis, palam coram concione evomere, quibus iniquitates istas, quas commiseram, usque in cœlum efferebant. Post hæc debebam pati publice in Synagoga flagellari coreaceo flagello, seu ligaculo; deinde in ipsius Synagogæ limine me prosternere, ut omnes super me transirent, & certis insuper diebus jejunare. Perlecto libello exarserunt viscera mea, & interius ira flagrabam inextinguibili; Continens tamen me, simpliciter respondi, non posse talia implere. Audito responso, deliberarunt me iterum à communione separare, nec eo contenti, multi eorum transeunte me in platea spuebant, quod etiam & pueri illorum faciebant, ab illis edocti; tantum non lapidabar, quia facultas deerat. Duravit item pugna ista per annos septem, intra quod tempus incredibilia passus sum: Duo enim agmina, ut dixi, pugnabant contra me, agmen unum populi, & alterum propinquorum, qui ignominiam meam quærebant, ut vindictam de me sumerent. Isti non quieverunt, donec me à statu priori dejicerent: Dixerunt enim inter se, non faciet quicquam nisi coactus, & debet cogi. Si ægrotabam, solus ægrotabam. Si aliquod aliud onus incumbebat, hoc inter sibi valde optata expetebant. Si dicebam, ut esset aliquis judex ex medio ipsorum, qui inter nos judicaret, nihil minus. Agere coram Magistratu de talibus rebus, quod etiam cœpi tentare, res erat valde molesta. Longa enim erat via lites persequi in judicio, cui, præter multa alia onera, tot dilationes & procrastinationes inhærent. Dixerunt isti sæpius, subjice te nobis, omnes enim patres sumus, nec putes aut timeas nos tecum fœde acturos. Dic jam semel paratum te esse, omnia implere, quæ nos tibi imposuerimus, & tunc relinque nobis exitum rei, nos enim omnia faciemus quemadmodum decet. Ego, licet super hoc ipso quæstio vertebatur, & talis subjectio & acceptio, per vim extorta, mihi erat valde ignominiosa; tamen, ut rem usque ad finem perducerem, & exitum ejus oculis comprobarem, meipsum devici, constanter deliberans, omnia, quæ vellent, acceptare & experiri. Si enim fœda mihi imponerentur & inhonesta, causam meam contra ipsos magis justificabant, & palam faciebant, quinam illorum erga me erat animus, quæ fides in ipsis. Et tandem palam fiebat, quam fœdi & execrandi sint hujus gentis mores, qui honestissimis hominibus, quasi vilissimis mancipiis, ita fœde abutuntur. Ergo, dixi, omnia implebo, quæcunque mihi imposueritis.

posueritis. Nunc animum mihi præbere, quicunque honesti, prudentes & humani estis, & defixis mentis oculis iterum atque iterum expendite, quale judicium isti in me exercuerunt, particulares homines alienæ potestati subjecti, sine ullo peccato meo.

Intravi Synagogam, quæ hominibus & mulieribus plena erat, convenerant enim ad spectaculum, & quando tempus fuit adscendi suggestum ligneum, quod est in medio Synagogæ ad concionandum, & alia officia, & clara voce perlegi scripturam ab illis exaratam, in qua continebatur confessio, me scilicet dignum esse, millies mori propter ea, quæ commiseram, nempe violationem Sabbathi, fidem non servatam, quam in tantum violavi, ut etiam aliis suasissem, ne Judaismum intrarent, & pro quorum satisfactione illorum ordinationi parere volebam, & ea implere, quæ mihi essent imposita, promittens de reliquo in similes iniquitates & scelera non reincidere. Peracta lectione descendi à suggestu, & accessit ad me sacratissimus præses, susurrans mihi in aurem, ut diverterem ad angulum quendam Synagogæ. Contuli me ad angulum, & dixit mihi janitor, ut me nudarem. Nudavi corpus ad cincturam usque, linteum capiti subligavi, calceos deposui, & brachia erexi, manibus tenens quandam quasi columnam. Accessit janitor ille, & manus meas ad columnam illam quadam fascia colligavit. His ita peractis accessit præcentor, & accepto corio percussit latera mea triginta & novem percussionibus secundum traditionem: nam judicium Legis est, ut numerus quadragenarium non excedat, & cum viri isti adeo religiosi, & observantes sint, cavent sibi ne contingat, ut peccent excedendo. Inter percutiendum Psalmus decantabatur. Hoc impletur, humi sedi, & accessit concionator, ceu sapiens (quam ridiculæ sunt res mortalium) qui me ab excommunicatione absolvit, & ita jam porta cœli mihi erat aperta, quæ antea fortissimis seris clausa me à limine & ingressu excludebat. Post hæc indui vestes, & abii ad limen Synagogæ, prostravi me, & custos ipsius sustentabat caput meum. Tunc omnes qui descendebant transibant super me, scilicet elevabant pedem unum, & transibant ad inferiorem partem crurum meorum; quod omnes tam pueri, quam senes fecerunt: (nullæ sunt simiæ quæ actiones magis absonas, aut gestus magis ridendos hominum oculis possint exhibere) & peracto opere, quando jam nullus restabat, surrexi è loco, & mundatus à pulvere, per illum qui mihi assistebat (nemo jam dicat istos me non honorasse, si enim me flagro percusserunt, lugebant tamen, & demulcebant caput meum) domum me contuli. O! impudentissimi omnium hominum. O! patres execrandi, à

quibus non erat timendum fœdum quidquam! Hoc te percutiemus? dicebant, absit hoc cogitare. Judicet nunc qui hæc audierit, quale esset spectaculum, videre hominem senem, sortis non abjectæ, naturaliter verecundum super omnem modum, in concione publica coram omnibus tam viris quam mulieribus & pueris nudatum, & flagro cœsum ex mandato judicum, & talium judicum, qui servi potius abjecti: quam judices sunt. Consideret, qualis dolor cadere ad pedes infestissimorum hostium: à quibus tot mala, tot injuriæ acceptæ sint, & se conculcandum prosternere. Cogitet (quod majus est, & miraculum portentosum, ac monstrum horrendum, cujus intuitum & fœditatem exhorrescas & fugias dici merito potest) fratres naturales & uterinos, ex eodem patre & matre genitos, in eadem domo simul educatos, in hunc finem omnem operam impendisse, oblitos dilectionis, qua à me fuerunt perpetuo dilecti, mihi enim erat hoc proprium & nativum, & oblitos multorum beneficiorum, quæ per me in vita acceperant, quorum loco pro retributione habui ignominiam, damnum, mala: tot fœda & nefanda ut referre pudeat.

Dicunt nunquam satis detestandi osores mei, se ad aliorum exemplum juste de me pœnas sumpsisse, ne deinceps aliquis audeat se opponere ipsorum placitis, & contra sapientes scribat. O sceleratissimi mortalium & totius mendacii parentes! quanto justius possem ego de istis pœnas sumere ad exemplum, ne deinceps talia auderetis impudenter contra viros veritatis amantes, osores fraudum, totius humani generis indifferenter amicos, cujus vos communes hostes estis, cum omnes gentes pro nihilo æstimetis, & inter bestias numeretis, vos autem solos in cœlum usque efferatis protervе, vobis ipsis mendaciis blandientes, cum nihil habeatis, de quo vere gloriari possitis; nisi forte gloria vobis est exulare, ab omnibus contemni & odio haberi, propter ridiculos & exquisitos vestros mores, quibus à cæteris hominibus separari vultis. Si enim de simplicitate vitæ & justitia gloriari velitis, væ vobis, qui non obscure multis inferiores in his apparebitis. Dico igitur, potuisse me juste, si vires adessent, de istis sumere vindictam pro gravissimis malis, & atrocissimis injuriis, quibus me repleverunt, & propter quæ vitam meam exosus sum; Quis enim honesti amans libenter sustineat vitam vivere ignominiosam? Et ut aliquis bene dixit, aut bene vivere, aut honeste mori, ingenuum decet. Tanto autem justior est causa mea causa istorum, quantum veritas præcellit mendacio. Isti pro mendacio contendunt, ut homines capiant & servos faciant: ego vero pro veritate & naturali hominum libertate, quos magis decet, à falsis superstitionibus & ritibus vanissimis liberos, vitam agere

hominibus

hominibus non indignam. Fateor magis ex re mea fuiſſe, ſi à principio tacuiſſem, & agnoſcens ea, quæ in mundo fiunt, potius ſilerem; ita enim expedit iis, qui inter homines acturi ſunt, ne à multitudine ignara vel à tyrannis injuſtis opprimantur, ut fieri ſolet: unuſquiſque enim commodis ſuis conſulens veritatem ſtudet opprimere, & laqueos parvulis tendens, juſtitiam ſub pedibus terit; tamen poſtquam incautus à vana religione deceptus in arenam cum iſtis prodii, ſatius eſt cum laude occumbere, vel ſaltem ſine dolore mori, qui turpis fugæ, aut ineptæ patientiæ in honeſtis hominibus comes eſt. Solent iſti pro ſe allegare multitudinem. Tu unus nobis, qui multi ſumus, debes cedere. Amici, utile quidem eſt, ut unus multis cedat, ne ab illis lanietur: ſed non omne, quod utile eſt, pulchrum ſtatim eſt. Pulchrum profecto non eſt, cum ignominia diſcedere, ac violentis & injuſtis trophæum relinquere. Debetis igitur fateri, virtutem eſſe laude dignam, ſuperbis reſiſtere, quantum fieri poſſit, ne male facientes & utilitatem ex malitia capientes indies magis ſuperbiant. Pulchrum quidem eſt, & viro pio ac generoſo dignum: cum parvulis parvulum eſſe, cum ovibus ovem; ſtultum autem, ignominiæ & reprehenſioni obnoxium, cum leonibus in conflictu manſuetudinem ovis induere. Quod ſi inter res pulcherrimas habetur pro patria pugnare uſque ad necem, quia patria eſt aliquid noſtrum; quare pulchrum non eſſet pro propria honeſtate, quæ proprie noſtra eſt, & ſine qua bene vivere non poſſumus, niſi forte tanquam porci fœdiſſimi volutemur in fœdiſſimo luto lucri. Sed dicunt nefarii illuſores mei, totum jus ſuum in multitudine conſtituentes, quid tu unus contra tam multos poſſes? Fateor & lugeo me à multitudine veſtra oppreſſum eſſe: tamen propter cogitationes iſtas, & ſermones veſtros, æſtuat magis ira in præcordiis meis, & clamat, impium eſſe erga impios, ſuperbos, contumaces, & perſeverantes, pietate uti. Unum dixi, deſunt vires.

Scio adverſarios iſtos, ut nomen meum coram indocta plebe dilanient, ſolitos eſſe dicere, iſte nullam habet religionem, Judæus non eſt, non Chriſtianus, non Mahometanus. Vide prius Phariſæe quid dicas; cæcus enim es, & licet malitia abundes: tamen ſicut cæcus impingis. Quæſo, dic mihi, ſi ego Chriſtianus eſſem, quid fuiſſes dicturus? Planum eſt, dicturum te, fœdiſſimum me eſſe idololatram, & cum Jeſu Nazareno Chriſtianorum doctore pœnas vero Deo ſoluturum, à quo defeceram. Si Mahometanus eſſem, norunt etiam omnes quibus me honoribus fuiſſes cumulaturus: & ita nunquam linguam tuam poſſem evadere, unicum hoc effugium habens, nempe ad genua tua procumbere, & fœdiſſimos pedes tuos,

tuas inquam nefarias & pudendas institutiones, osculari. Nunc, precor, doceas me, aliamne noveris religionem præter illas quarum meministi, & quarum duas ultimas tu pro adulterinis habens, non tam religiones vocas, quam à religione recessum. Jam audio te fatentem, unam te adhuc noscere religionem, quæ vere religio est, & cujus medio homines possunt Deo placere. Si eum gentes omnes, exceptis Judæis (oportet ut vos semper ab aliis separemini, nec cum plebeis & ignobilibus conjungamini) servent præcepta septem, quæ vos dicitis Noam servasse, & alios qui ante Abrahamum fuerunt, hoc illis satis est ad salutem. Jam erga est aliqua religio per vos ipsos, cui ego possum inniti, etiamsi à Judæis originem ducam: precibus enim à vobis impetrabo, ut patiamini me cum alia turba misceri, vel si non obtineam apud vos, per me licentiam sumam. O! cœce Pharizæe, qui oblitus illius legis, quæ primaria est, & à principio fuit, & erit semper, tantummodo mentionem facis aliarum legum, quæ postea esse cœperunt, & quas tu ipse damnas, tua excepta, de qua etiam, velis nolis, alii judicant secundum rectam rationem, quæ vera norma est illius naturalis, quam tu oblitus fuisti, & quam libenter vis sepelire, ut gravissimum & detestandum jugum tuum super cervices hominum imponas, & eos à sana mente deturbes, ac insanientibus similes reddas. Sed quando in ista venimus, libet hic aliquantulum immorari, & laudes hujus primariæ legis non omnino tacere. Dic igitur hanc legem omnibus hominibus esse communem & innatam, eo ipso quod homines sunt. Hæc omnes inter se mutuo amore colligat, inscia divisionis, quæ totius odii, & maximorum malorum causa & origo est. Hæc magistra est bene vivendi, discernit inter justum & injustum, inter fœdum & pulchrum. Quicquid optimum est in Lege Mosis, vel quacumque alia, hoc totum perfecte in se continet lex naturæ; & si tantisper ab hac naturali norma declinatur, statim oritur contentio, statim fit animorum divisio; nec quies inveniri potest. Si vero multum declinatur, quis satis erit ad recensenda mala & monstra horrenda, quæ ab hoc adulterio originem suam trahunt, & incrementa? Quid habet optimum lex Mosis, vel quæcumque alia, quod respiciat societatem humanam, ut homines inter se bene vivant & bene conveniant? Profecto primum est, parentes honorare, deinceps aliena bona non invadere, sive hoc bonum positum sit in vita, sive in honore, sive in bonis aliis ad vitam conducibilibus. Quid, quæso, horum in se non continet lex naturæ & norma recta mentibus inhærens? Naturaliter filios diligimus, & parentes filii, frater fratrem, amicus amicum. Naturaliter volumus omnia nostra salva esse, & odio habemus illos, qui

qui pacem nostram turbant, qui ea quæ nostra sunt à nobis aut vi aut fraudibus auferre volunt. Ex hac voluntate nostra naturali sequitur apertum judicium, scilicet non debere nos ea committere, quæ in aliis damnamus. Si enim alios damnamus qui nostra invadunt, jam nos ipsos damnamus, si aliena invaserimus. Et ecce, jam facile habemus quidquid præcipuum est in quacumque lege. Quod attinet ad cibos, hoc Medicis relinquamus; illi enim nos satis apposite docebunt, quis cibus sit salutaris, quis per contrarium noceat. Quod vero ad alia ceremonialia, ritus, statuta, sacrificia, decimas (insignis fraus ut quis alieno labore fruatur otiosus) heu, heu, ideo ploramus, quia in tot labyrinthos conjecti sumus ex malitia hominum. Agnoscentes hoc veri Christiani, magna laude digni sunt, qui ista omnia in exilium migrare fecerunt, retinentes solum ea quæ ad bene vivendum moraliter spectant. Non bene vivimus, quando multas vanitates observamus, sed vivimus bene quando rationabiliter vivimus. Dicet aliquis, legem Mosis vel Evangelicam aliquid altius & perfectius continere, nempe ut inimicos diligamus, quod lex naturalis non agnoscit. Huic respondeo, quemadmodum superius dixi; Si à natura declinamus, & aliquid majus volumus invenire, statim oritur contentio, turbatur quies. Quid prodest, si mihi imperentur impossibilia, quæ ego implere non possim? Nullum aliud bonum inde sequetur, quam animi tristitia, si ponimus impossibile esse naturaliter inimicum diligere. Quod si non omnino impossibile sit naturaliter inimicis benefacere (hoc citra dilectionem accidere potest) quia homo ad pietatem & misericordiam, generaliter loquendo, naturalem habet propensionem; jam non debemus negare absolute talem perfectionem in lege naturæ comprehendi.

Illud nunc videamus, nempe quæ mala oriantur, quando à naturali lege plurimum declinatur. Diximus inter parentes & filios, fratres & amicos, naturale esse amoris vinculum. Tale vinculum dissolvit & dissipat lex positiva, sive illa sit Mosis, sive cujuscumque alterius, quando præcipit ut pater, frater, conjux, amicus, filium, fratrem, conjugem, amicum, occidat vel prodat Religionis ergo, & aliquid vult talis lex majus & superius, quam ut possibile sit per homines impleri; & si impleretur, summum esset contra naturam scelus: illa enim talia horret. Sed quid jam ista memorem, quando in tantum vesaniæ homines devenerunt, ut proprios filios idolis, quæ vanissime colebant, pro hocausto obtulerint, à naturali illa norma adeo discedentes, & naturales paternos affectus adeo maculantes. Quanto dulcius foret, si mortales inter naturales limites se cohibuissent, & inventa adeo fœda nunquam invenissent?

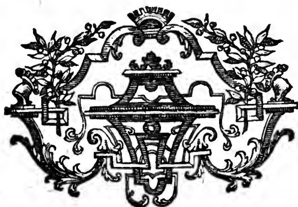
nissent? Quid dicam de terroribus & anxietatibus gravissimis, in quos hominum malitia alios conjecit; à quibus unusquisque liber erat: si naturam tantum audiret, quæ talia omnino nescit. Quot sunt, qui de salute desperant? qui martyria variis imbuti opinionibus subeunt? qui vitam omnino miseram sponte agunt, corpus misere macerantes, solitudines & recessus à communi aliorum societate quærentes, internis cruciatibus perpetuo vexati; quippe qui mala, quæ futura timent, jam tanquam præsentia lugent. Hæc & alia mala innumera falsa religio, ab hominibus malitiose inventa, mortalibus adduxit. Nonne ego ipse unus sum ex multis, qui per tales impostores valde deceptus fui, & illis credens me pessumdedi? Loquor tanquam expertus. At dicunt, si non alia sit lex quam naturæ lex, nec homines ex fide habeant alteram restare vitam, & timeant pœnas æternas, quid est cur non perpetuo malefaciant? Vos talia inventa excogitastis (fortassis aliquid amplius latet, timendum est enim ne propter utilitates vestras onus super alios imponere volueritis) in hoc similes illis, qui ut infantes terrefaciant, larvas fingunt, vel aliqua nomina atrocia excogitant, donec pueruli metu perculsi eorum voluntati acquiescant, voluntatem propriam captivantes cum tædio & mœrore. Sed prosunt ista quidem, quamdiu infans infans est; quamprimum tamen oculos mentis aperit, ridet fraudem, nec jam larvam timet. Sic vestra ista ridicula sunt, quæ solum infantibus aut bardis possunt timorem injicere; alii autem qui vestra norunt vos rident. Mitto nunc de justitia fraudis hujus differere; cum vos ipsi, qui talia fingitis, inter juris regulas habeatis, non esse facienda mala ut veniant bona. Nisi forte inter mala non numeratis, mentiri in grave aliorum præjudicium, occasionem pusillis dantes insaniendi. Quod si vel umbra Religionis veræ, aut timoris in vobis esset, procul dubio non modice timere debuissetis, quando tot mala in orbem terrarum induxistis: tot dissidia inter homines excitastis: tot iniqua, & impia instituistis, adeo ut parentes contra filios, & filios contra parentes impie incitare non dubitaveritis.

Unum vellem à vobis interrogare, nempe, si quando ista fingitis propter hominum malitiam, ut illos fictis terroribus in officio contineatis, alioquin male victuros, subit vobis in mentem vos similiter homines esse malitia repletos, qui nihil boni potestis præstare, nihil nisi malum perpetuo exequi, aliis nocere, in neminem misericordiam exercere? Video jam vos mihi irasci, qui tale quidquam ausus sum à vobis interrogare, & unumquemque vestrum strenue contendere pro justitia actionum suarum. Nullus est qui non dicat se esse pium, misericordem, veritatis & justitiæ amantem. Aut igitur falsa loquimini

loquimini talia de vobis annunciantes ; aut falso accusatis omnium hominum malitiam, cui vestris larvis & fictis terroribus mederi vultis; contumeliosi in Deum, quem tanquam crudelissimum carnificem & horribilem tortorem oculis hominum exhibetis; contumeliosi in homines, quos ad tam deplorandam miseriam natos esse vultis, quasi illa satis non sint, quæ cuique in vita accidunt. Sed esto, quod magna sit hominum malitia, quod & ipse fateor, & vos ipsi mihi testes estis, cum sitis extreme malitiosi, alioquin talia commenta comminisci non valeretis ; quærite remedia efficacissima, quæ citra majorem læsionem morbum hunc ab hominibus omnibus generaliter expellant, & deponite larvas, quæ tantum contra infantes & stolidos vim habent. Si vero morbus hic in hominibus insanabilis est, desistite à mendaciis, nec tanquam inepti medici promittatis sanitatem, quam non potestis præstare. Contenti estote inter vos leges justas & rationabiles stabilire : bonos præmiis ornare, malos digno supplicio afficere: eos qui vim patiuntur à violentis liberate, ne clament justitiam non fieri in terra, nec esse qui infirmum eripiat à manu fortioris. Profecto si homines rectam rationem sequi vellent & vivere secundum naturam humanam , omnes se mutuo diligerent , omnes sibi mutuo condolerent. Unusquisque alterius calamitatem , quantum posset, sublevarat , vel saltem nullus alium gratis offenderet. Quæ contra fiunt , contra humanam naturam fiunt; & multa fiunt quia homines diversas leges à natura abhorrentes sibi invenerunt , & alius alium irritat malefaciendo. Multi sunt qui ficte abulant, & se extreme religiosos simulant , & incautos decipiunt, tegumento Religionis, ad capiendos quos possint, abutentes ; qui recte comparari possunt furi nocturno , qui somno sopitos , nec tale quid cogitantes , per insidias adoritur. Hi in ore solent habere, Judæus sum , Christianus sum, crede mihi, non te decipiam. O! malæ bestiæ : ille qui nihil horum dicit , & se tantum hominem profitetur , multo melior vobis est. Si enim ei tanquam homini non vultis credere, potestis cavere ; vos autem quis cavebit, qui , amicti ficto pallio sanctitatis fictæ , tanquam fur nocturnus incautos & dormientes per foramina invaditis ac misere strangulatis?

Unum inter multa miror, & vere mirandum est, quomodo possunt Pharizæi inter Christianos agentes uti tanta libertate, ut etiam judicia exerceant : & vere dicere possum , quod si Jesus Nazarenus, quem Christiani adeo colunt, hodie concionaretur Amstelodami , & placeret Pharizæis illum denuo flagris cædere, propterea quod traditiones illorum impugnaret & hypocrisim

hypocrisim objiceret, hoc libere facere possent. Certe hoc ignominiosum est, & quod tolerari non debuit in civitate libera, quæ profitetur homines in libertate & pace tueri, & tamen non tuetur à Pharizæorum injuriis: & quando quis non habet defensorem aut vindicem, nil mirum si ipse per se quærat se defendere, & injurias acceptas vindicare. Habetis vitæ meæ historiam veram; & quam personam in hoc mundi vanissimo theatro ego egi, in vanissima & instabilissima vita mea, exhibui vobis. Nunc juste judicate filii hominum, & sine ullo affectu, libere secundum veritatem judicium proferte: hoc enim imprimis viris dignum est, qui vere viri sunt. Quod si aliquid inveneritis, quod vos ad commiserationem rapiat, miseram hominum conditionem agnoscite & deplorate, cujus & ipsi participes estis. Ne hoc etiam desit, nomen meum quod habui in Portugallia Christianus, *Gabriel Acosta*, inter Judæos, quos utinam nunquam accessissem, paucis mutatis, *Uriël* vocatus sum.

PHILIPPI

PHILIPPI à LIMBORCH
BREVIS REFUTATIO

Argumentorum quibus Acoſta omnem Religionem revelatam impugnat.

SCriptum hoc duas habet partes. In priore autor vitæ ſuæ hiſtoriam tragicam refert: De qua nihil eſt quod annotemus. Altera acerrimam continet invectivam in Judæos, à quibus ſe graviſſime læſum, & indignis modis tractatum conqueritur. In illa autem invectiva quædam immiſcentur, quibus omnem divinam revelationem impugnat, omnemque religionem revelatam, ut falſam & hominum fraude confictam, odioſe traducit; eaque occaſione nonnulla etiam directe in ipſam religionem Chriſtianam evomit. Contentio illius privata cum Judæis nihil ad nos. Quare nec inquiram de excommunicatione Judæorum, cujus ea ſit autoritatis; neque an juſte in eum excommunicationis ſententia à Judæis ſit lata: Multo minus, an juſte in Synagoga flagellari ab ipſis potuerit.

Illud tantum obiter moneo, immerito Magiſtratum Amſtelodamenſem ab ipſo in fine ſcripti ipſius traduci, quod non tueatur homines à Phariſæorum injuriis; neque criminationem hanc hoc ſuo exemplo comprobatam reddit. Ipſe enim non implorata Magiſtratus protectione, ultro ſe Judæorum, ſibi (uti ait) infenſiſſimorum inimicorum,

micorum, poteſtati permiſit, ut judicium qualecunque (quod ſane mite expectare non poterat) in ſe pronuntiandum ſubiret. Quare non eſt quod ſupplicium, cui ſe, inſcio & non implorato Magiſtratu, ſponte ſubjecit, Magiſtratus aut negligentiæ aut perfidiæ imputet; cum, ſi ejus protectionem imploraſſet, tutum contra Judæorum violentiam præſidium inveniſſet; ſed omnem ſuam miſeriam propriæ impietati ac ſtultitiæ imputare debet: & maxime iniquus eſt, qui propriam negligentiam tanquam Magiſtratus crimen traducit. Calumniator autem eſt improbiſſimus, quod, ut majore Magiſtratum Amſtelodamenſem invidia gravet, addit: *Vere dicere poſſum, quod ſi Jeſus Nazarenus, quem Chriſtiani adeo colunt, hodie concionaretur Amſtelodami, & placeret Phariſæis illum denuo flagris cædere, propterea quod traditiones illorum impugnaret, & hypocriſin objiceret, hoc libere facere poſſent.* Nihil magis calumnioſum in Magiſtratum Amſtelodamenſem dici poteſt: Cum & gloriæ Chriſti ſit vindex, & licet Judæos in ſua civitate toleret, non tamen illis juriſdictionem, aut judicia civilia, nedum criminalia exercendi poteſtatem concedat; uti omnibus notiſſimum eſt: Tantum abeſt, ut eam in D. Jeſum exerceri permitterent. Apage iſtas calumnias.

Unicum, quod hic expendam, ſunt ea, quæ in Religionis Chriſtianæ opprobrium ſcripſit; ea autem legi poſſunt circa ſcripti ipſius finem. Summa eorum huc redit. Naturæ legem omnibus eſſe communem, & innatam; ea homines mutuo inter ſe amore colligari: ab hac declinetur, illique quid ſuperaddatur, ſtatim oriri contentionem, animo-

animorumque divisionem. Hanc omnia bene vivendi præcepta tradere: Si quid illi superadditum dicatur à revelatione, illud aut ipsa naturæ Lege contineri, aut impossibile esse præstitu. Quibus tandem conclusionis loco varia addit mala, quæ oriri ait, quando à naturali lege declinatur. Omnia hæc accuratius expendenda sunt.

Naturæ legem omnibus esse communem, hominibusque innatam, vere dicitur: Illius quippe prima principia ita sua luce manifesta sunt, & ex ratione humana deducuntur, ut nobis innata jure dicantur. Verum, quod exinde infert, quicquid naturæ legi superadditur, statim contentionem producere, animorumque divisionem, falsissimum est. Quæ enim naturæ legi superadduntur, vel naturæ legi adversa sunt, vel naturæ legem perficiunt, ita quidem, ut naturæ lex ea non quidem dictare, aut ipsa investigare queat; attamen quando revelatione innotescunt, non tantum illi non adversa, sed & maxime illi consentanea, & ad ejus perfectionem facere deprehendantur. Prioris generis nulla sunt revelata: Non enim Deus naturæ autor sibi ipsi contrarius esse poteſt: foret autem, si per revelationem quædam juberet lege naturæ vetita, aut vetaret, lege naturæ præcepta. Nec ullum ex revelata religione præceptum proferetur præceptis legis naturæ adversum. Posterioris generis præcepta, tantum abest, ut legem naturæ destruant, aut ad ejus eversionem tendant, ut potius eam perficiant, ejusque approbationem habeant. Licet enim naturæ lex ea ex se & sponte sua non præscribat, non tamen ea damnat, iisve adversa est;

ſed ut principiis ſuis maxime conſentanea ſummopere laudat; licet contrarium illorum non ſtatim ut illicitum ſuoque dictamini adverſum condemnet.

Illuſtrabo id exemplo, quod ipſe Acoſta profert, præcepti de dilectione inimicorum. Naturæ lex inimicorum dilectionem non præcipit, vel illicitum pronuntiat inimicum odiſſe, aut illatam injuriam vindicare: quin potius ſpeciem quandam juris in vindicta agnoſcere videtur: par enim pari referre, & in quenquam ſtatuere quod ipſe in alterum commiſit, nullo modo à juſtitia abhorrere videtur: Nec id Acoſta hic diffiteri poteſt, qui totus ira ac vindicta æſtuat, & in cujus præcordiis ira clamat, *impium eſſe erga impios, ſuperbos, contumaces & perſeverantes, pietate uti*: & unum illud deplorat, viribus ſe ad vindicandum deſtitutum. Credit ergo, naturæ legem non permittere tantum, ſed & aliquo caſu exigere inimicos odio habere, ac atrocem injuriam vindicare. Quin & in fine ſcripti ſui vindictam iſtiuſmodi juſtam defendit; ita enim ſcribit: *Quando quis non habet defenſorem & vindicem, nil mirum ſi ipſe quærat ſe defendere, & injurias acceptas vindicare.* Non tamen naturæ lex damnat jure ſuo hic non utentes, & injuriam illatam non tantum non vindicantes, ſed & malum bono compenſantes, & pro perſecutoribus orantes; Quin potius ſi quis eo aſſurgat, factum illius approbat, ac ut generoſæ virtutis actum ſummis in cœlum laudibus extollit.

Objicit hic Acoſta: *Quid prodeſt, ſi mihi imperentur impoſſibilia, quæ ego implere non poſſum? Nullum*

Nullum aliud bonum inde ſequetur, quam animi triſtitia, ſi ponimus impoſſibile eſſe naturaliter inimicum diligere. Quod ſi non omnino impoſſibile ſit naturaliter inimicis benefacere (hoc citra dilectionem accidere poteſt) quia homo ad pietatem & miſericordiam generaliter loquendo naturalem habet propenſionem, jam non debemus negare abſolute talem perfectionem in lege naturæ comprehendi. Quæ argumentatio in hoc dilemma videtur reſolvi. Quæ lege naturæ ſuperaddita dicuntur à religione, aut ſecundum naturam ſunt impoſſibilia, aut non. Si ſunt impoſſibilia, fruſtra præſcribuntur: Si non ſunt impoſſibilia, ergo & in lege naturæ comprehenduntur. Verum ſi conſideremus mox dicta facile hujus argumentationis incongruitas patebit. Inimicis benefacere juxta naturæ legem impoſſibile non eſt, cum naturæ lex id tanquam virtutem eximiam & vere heroicam approbet & commendet. Non tamen, uti vidimus, ita neceſſario faciendum præſcribit, ut quicunque contrarium facit, mox à naturæ lege, tanquam illius tranſgreſſor, condemnetur; cum & illius factum, ut à præſcripto ſuo non recedens, toleret & legitimum pronunciet. Non quicquid infra ſummum virtutis faſtigium ſubſiſtit vitioſum eſt & damnandum.

Hic autem religio Chriſtiana naturæ lege perfectior eſt, quod defectum illum, quem naturæ lex ut ſibi conſentaneum tolerat & approbat, tollat, & tanquam peccatum charitati adverſum ſevere prohibeat: & quod naturæ lex ut virtutem eximiam, non tamen omnibus neceſſariam, ſuſpicit, præſcribat ut officium neceſſario obſervan-

dum, in quo si quis deficiat aut negligens sit, gravissimi se peccati reum constituat. Ita ut in Religione Christiana illicitum sit injurias ulcisci; è contra vero, inimicis benefacere, quin & eos amare, ac pro iis Deum precari, necessarium. Sic videmus, naturaliter impossibile non esse inimico benefacere, & nihilominus Religionem, quæ beneficentiam hanc præcipit, perfectius quid continere lege naturæ. Nec in eo culpare potest Acosta Religionem, quod supra naturæ legem ascendens ut officium necessarium exigit, quod naturæ lex non necessario faciendum præscribit. Quoniam enim naturæ lex hoc ut eximium quid ac generosum laudat, apparet præceptum hoc Religionis Christianæ ad majorem hominis perfectionem tendere, in eoque legem naturæ vere perfici, utpote ab unoquoque homine, si Christianus esse velit, ac promissis Religionis Christianæ frui, exigens ut ea faciat, quæ naturæ lex eximiæ virtutis actus esse pronuntiat.

Sed videtur Acosta credere actus hosce naturaliter homini esse impossibiles, saltem amorem inimicorum, quia addit, *citra dilectionem accidere posse* ut inimicis benefaciamus: unde juxta ipsius collectionem concludendum est, naturæ legem dilectionem inimicorum non præscribere. Inde ergo colligo, religionem, quæ inimicorum dilectionem præscribit, naturæ lege perfectiorem esse. Atqui Religio Christiana inimicorum dilectionem mandat, ac exigit non tantum ut inimicis benefaciamus, verum etiam; ut in beneficentia nostra nihil spectemus nisi commoda ac salutem inimici cui benefacimus, atque ita amorem erga eos testemur

testemur sincerum ac infucatum, animumque ipsorum saluti ac commodis studiosum. Inde merito colligo, Religionem Christianam lege naturæ esse perfectiorem, quæ mandat, ut naturalissimum illum erga nos ipsos affectum exuentes propriis commodis neglectis inimici nostri salutem procuremus.

Sed, inquit Acosta, *Quid prodest, si mihi imperentur impossibilia, quæ ego implere non possum?* Resp. Quod per naturæ legem fieri nequit, virtute, quam Christiana Religio confert, præstari potest. Credo ego hoc Acostæ impossibile videri, qui gravissimis Judæorum injuriis exacerbatus, & totus ira æstuans, nec ullum post hanc vitam præmium aut pœnam exspectans, sed omnem hominis felicitatem ac miseriam hac vita terminari credens, in sola vindicta miseriarum suarum solamen quæsivit. Sed non quicquid ejusmodi homini impossibile videtur, statim etiam Christiano, vitæ æternæ spe suffulto, impossibile credendum est. Persuasissimum siquidem habet Christianus, diligentibus inimicos iisque benefacientibus vitæ æternæ præmium destinatum; sine inimicorum dilectione non tantum nullum ad vitam æternam patere aditum, sed & horrendissimum ac certissimum exitium certo certius esse exspectandum. Naturæ itaque legi, quæ inimicorum dilectionem impossibilem credidit, omnino consentaneum est, ut naturalis ille affectus, quo in inimicorum odium propendemus, exuatur, & quicquid in hoc officio molestiæ est alacri animo devoretur, quando affectum illum exuendo Deo obedimus, & in obedientiæ præmium vita æter-

na coronabimur. Tam enim excellens est vitæ æternæ præmium, ut quicquid ex vindicta voluptatis, quicquid ex inimici dilectione molestiæ percipere possumus, nullo modo cum illa comparari queat. Atqui naturæ legi ac rectæ rationi consentaneum est, è duobus bonis, majus esse eligendum, minusque bonum, licet maxime nos in sui amorem trahens & minime aspernandum, facile posse contemni ac negligi, quando majoris boni impedimentum est: præsertim autem, si magna inter utrumque bonum sit discrepantia. At quæ major discrepantia esse potest, quam inter bonum caducum, cito transiens, ac vere momentaneum, atque inter bonum stabile, perenne, æternum, ac nunquam interiturum? Lex naturæ non permittit, ut bonum majus minori postponatur. Nec refert, minus bonum esse præsens, majus absens. Licet enim negari nequeat, præsentibus nos valide affici, absentia ac futura dilutam nos movendi vim habere; Attamen fides, quæ ἐλπιζομένων est ὑπόστασις, ac futura nobis tanquam præsentia sistit, omnes has molestias ac difficultates superare novit. Ea quippe hominem certum ac persuasum reddit, quæcunque futura sunt tandem certo fore præsentia, atque ea repræsentatione similem illis vim confert, ac si præsentia forent. Si rex quispiam aut princeps præsto adfuisset, qui Acostæ lautam fortunam, ex miseriis liberationem, & à Judæorum persecutionibus protectionem, omniumque bonorum affluentiam promisisset, siquidem omni ex animo deleta vindicta Judæos, à quibus tam graviter fuit læsus, diligeret, ipsisque omnia dilectionis officia præstaret: Si vero odium contra illos

los animo foveret, ac vindictam spiraret, comminaretur gravissimis ipsum torquendum cruciatibus, ac tandem post diuturnos cruciatus morte lenta ac miserabili puniendum? Quid, crederetne ut supplicium adeo horrendum evadat, ac tam felicis sortis compos fiat, impossibile sibi esse Judæos diligere, quia nunc nulla melioris sortis spe suffultus, nullumque ob vindictam supplicium metuens, eos amare sibi impossibile credit? Quantumcunque ira ac vindicta æstuet, omnem facile credo ex animo deleturum, tanti boni promisso excitatum, ac tam horrendi supplicii comminatione deterritum. Atqui promissa religionis Christianæ inimicorum amantes de adeptione vitæ æternæ, cum qua quodcunque bonum terrenum & quæcunque etiam lautissima fortuna neutiquam comparari potest, & illius minæ inimicorum osores ac persecutores de gravissimi supplicii, quocunque hujus vitæ supplicio intolerabilioris, inflictione persuasissimos esse volunt. Quid ergo hic à lege naturæ condemnatur, aut judicatur impossibile, ut tanti boni spe, tantique mali metu præstari nequeat?

Sed Acosta hæc omnia ab hominibus malitiose inventa ait, nullumque post hanc vitam præmium, nullam pœnam agnoscit, omniaque hac vita terminari credit. Multum hic agere de revelationibus divinis, plane præter scripti hujus scopum foret. Unum dico, supposita historiæ Evangelicæ veritate, quam in disputatione mea cum erudito Judæo *Cap. II. pag.* 265. *& seqq.* abunde contra omnes ipsius objectiones & argutias adstruxi, indubitata nos habere argumenta,

quibus de præmiorum ac pœnarum post hanc vitam certitudine plenissime persuadeamur: Non tantum enim habemus expressa vitæ futuræ promissa; sed & Deus ipsum Jesum Christum, doctrinæ hujus primum præconem, in confirmationem hujus promissi, tertia die ex mortuis excitavit, aliquoties redivivum discipulis ostendit, & post quadraginta dierum, quibus cum discipulis conversatus est, decursum, duodecim Apostolis inspectantibus, in cœlum evexit. Potuisset Deus simpliciter præcipere, ut nos ex morte in vitam æternam resurrecturos credamus: Verum rationem habens infirmitatis nostræ, & sciens quam difficile ac arduum sit homini credere, se, postquam mortuus & in pulverem redactus est, denuo in vitam æternam resurrecturum, exemplum nobis exhibere voluit in Christo Jesu Filio suo, atque hoc certissimo pignore roborare fidem nostram, ut continuo in Jesum Christum Dominum nostrum intenti perinde nos resurrecturos credamus, atque eum resurrexisse persuasi sumus. Idque eo magis, quia ipse Jesus Christus, à Judæis signum divinæ suæ missionis rogatus, ad hoc suæ post mortem triduanam resurrectionis, ut evidens ac irrefragabile provocare solitus fuit. Eventu ergo signum id comprobante, nihil ipsa infidelitas cur de promissi illius certitudine vel minimum dubitet reperire potest. Anne cuiquam credibile esse potest, Deum sanctissimum & salutis humanæ amantissimum signo adeo manifesto hominem impostorem, & qui, ut imposturæ suæ fidem conciliet, ad id provocaverat, voluisse illustrem reddere, illique autoritatem apud homines conciliare? An id quisquam de

sanctitate

ſanctitate divina ſuſpicari poteſt? Quid enim id eſſet, niſi deceptionem reddere inevitabilem, omneſque veritatis ac ſanctitatis amantes in fraudem inducere, ubi vidiſſent fraudis autorem tam irrefragabili ſigno à Deo honoratum? Abſit ut quiſquam, cui vel mica ſanæ mentis ineſt, id de ſanctitate divina ſuſpicetur. Adeo ut de præmiis ac pœnis poſt hanc vitam nulla dubitandi vel minima ratio ſuperſit, niſi tota hiſtoriæ Evangelicæ veritas in dubium vocetur: Quam in altero ſcripto contra Judæum validiſſimis argumentis, quæ cordato cuique veritatiſque ac pietatis ſtudioſo convincendo abunde ſufficere poſſunt, adſtruxi, quæ hic repetere alienum, & præter ſcripti hujus limites foret.

Accingit ſe porro Acoſta ad refutationem argumenti, quo futuræ vitæ præmia ac pœnæ adſtruuntur, quod ita proponit. *Si non alia ſit lex, quam naturæ lex, nec homines ex fide habeant alteram reſtare vitam, & timeant pœnas æternas, quid eſt cur non perpetuo malefaciant?* Verum argumentum hoc non fideliter propoſuit: Ut ergo illius robur melius appareat, paulo aliter id proponam. Tanta eſt malitia generis humani, tanta vis concupiſcentiæ, ut ſola naturæ lex ſeu recta ratio illi coercenda non ſufficiat: Placuit itaque ſummo numini, ut graſſanti impietati occurreret, lege lata illi obicem ponere, & non tantum naturæ legem, malitia hominum valde obliteratam, renovare, ſed & perficere, hominesque ad illius obedientiam promiſſo præmii vitæ æternæ, ac comminatione mortis æternæ po-

hac ratio concupiſcentiæ, præſertim vehementius ab objecto grato vel ingrato perculſæ, ſuccumbit.

Non itaque in ſola naturæ lege virium ſatis eſt ad cohibendum malitiam lete graſſantem, & frænandum concupiſcentiam. Rationi itaque Deus accedere voluit revelationem, quæ per potentiora media, promiſſo nimirum vitæ æternæ, boni lege excellentioris, cujus ſpem reſurrectione Chriſti ex mortuis certam & indubitatam fecit, & comminatione ſupplicii atrocioris, concupiſcentiæ impetus cohibeat, & honeſta gratis præferre ſuadeat: Nihil hic rationi adverſum, ſed revelatio rationi optime conſentit, & ad ea, quæ ratio probat, potenter exſtimulat.

Verum Acoſta argumentum hoc ita propoſuit, quaſi ab hominibus, fraudis ac impoſturæ ſibi conſciis, excogitatum, qui fraudem hanc excuſare conentur, illius neceſſitate oſtenſa, quaſi ſine ea nullum eſſet vinculum quo homines in officio contineri queant. Atque ita argumentum hoc non tantum mutilavit, ſed loco argumenti Religionem ſolide adſtruentis, & ab ipſius objectione, quod nihil perfectius lege naturæ contineat, fortiter vindicantis, inanem ac ridiculam argutiam, qua fuco faciendo prætextus ſolummodo quæritur, ſubſtituit. Quare quæcunque hic de fraudis illius vanitate ac injuſtitia diſſerit, extra oleas ſunt. Oſtendiſſe oportuiſſet, quicquid Evangelium de præmiis ac pœnis poſt hanc vitam docet, fraudulenter ab hominibus eſſe confictum. Quod cum ab ipſo factum non ſit, nec à quoquam fieri poſſit, & contrarium

ſolide evictum ſit, omnia hæc, tanquam nihil ad rem, & plane extra oleas, rejici debent.

Quod addit, *Deum crudeliſſimum carnificem, & horribilem hominum tortorem hominum oculis exhiberi*, ineptum, imo impium eſt. Scelera hominum horrenda, in quibus pertinaciter perſeverant, ſupplicium mereri, Acoſta inficias non iverit: quin id in hoc ſuo ſcripto acriter urget, Judæoſque, quorum crimina recenſet, non puniri, indigniſſime fert. Juſtitiæ itaque officium eſt, ſceleribus meritas rependere pœnas, virtutem ornare præmio. Atqui quod juſtitiæ vindicat, Deo denegare nequit. Ratio itaque docet, juſtitiæ divinæ eſſe conſentaneum, ut piis bene, impiis male ſit. Unde infero, quicunque meritum impiis ſupplicium irrogat, nihil facere, quod juſtitia ut crudele abominatur, ſed quod ut juſtum ſuadet ac probat. Ac proinde impium eſſe, blaſphemum, & rectæ rationi adverſum, Deum, quia merito ſceleratos ac impios ſupplicio afficit, *crudeliſſimum* vocare *carnificem & horribilem tortorem*: Cum ultra merita non ſit puniturus, & pro ratione delicti, pœnam vel mitigaturus vel intenſurus. Eadem juſtitiæ ratio requirit, pœnam & præmium poſt hanc vitam manere homines. Cum enim plerumque nullam in hac vita pietatis remunerationem, & impietatis pœnam videamus, ſed potius pios plerumque impiorum potentia ac tyrannide oppreſſos ac miſeram trahentes vitam, impios vero rerum potentes ac omnium bonorum, quæ vitam hanc reddunt beatiorem, affluentia gaudentes; omnino divinæ juſtitiæ ratio exigit, ut poſt hanc vitam

tam piis bene, impiis male sit, atque ita utrique justam factorum retributionem accipiant. Idque legi naturæ seu rectæ rationi apprime consentaneum est.

Verum dicit Acosta, *Lex positiva, sive illa sit Mosis sive cujuscunque alterius, naturale amoris vinculum quod est inter parentes & filios, fratres & amicos, dissolvit & dissipat, quando præcipit, ut pater, frater, conjux, amicus, filium, fratrem, conjugem, amicum, occidat vel prodat religionis ergo: & aliquid vult talis lex majus & superius, quam ut possibile sit per homines impleri; & si impleretur, summum esset contra naturam scelus; illa enim talia horret.* Nihil hic lego, quod religioni Christianæ oppositum credi potest: Illa enim amorem erga omnes homines sine discrimine, quin & erga inimicos, ut præcipuum officium, sine quo nemo Christi discipulus, aut alicujus apud Deum pretii esse queat, passim commendat: Ad crucis & afflictionum ab impiis ac infidelibus infligendarum tolerantiam discipulos suos hortatur; nusquam autem illos contra dissentientes, aut aliam religionem profitentes armat; quin & pro persecutoribus orare jubet. Religionem argumentis, mansuetudine, longanimitate, ac benefactis propagari jubet ac suaderi, non vi ac ferro ad eam quempiam cogi permittit. Quod si respiciat leges illas cruentas ac sanguinarias, in Hispania ac Lusitania contra Judæos omnesque ab Ecclesia Romana dissentientes latas; quoniam illæ legibus Evangelii è diametro oppositæ sunt, ex illis religionis Christianæ falsitatem aut cum lege naturæ pugnam deducere minime potest:

Sed

Sed potius ex Evangelio leges illas confutare; earumque promulgatores & executores violati præcepti divini ac charitatis Christianæ reos agere, quin & Christiano nomine indignos arguere debet, quorum mores tam male cum præceptis religionis conveniunt. Quare non est, quod Evangelio maculam hanc objectam credamus, ac diluamus.

Videtur potius Acosta digitum intendere in legem *Deut.* XIII. *6. & seqq.* ubi Deus ita præcipit: *Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis ut animam tuam, clam dicens, eamus & serviamus diis alienis, quos ignoras tu & patres tui, &c. Non acquiescas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus ut misereatis & occultes eum, sed statim interficies: Sit primum manus tua super eum, & postea omnis populus mittat manum: Lapidibus obrutus necabitur, quia voluit te abstrahere à Domino Deo tuo, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis.* Sed ut appareat, legem hanc non evertere legem naturæ, variæ illius circumstantiæ considerandæ sunt. Prima est: Legem hanc solis datam Israëlitis. Secunda; pœnam ea constitutam nullos spectare, nisi Israëlitas: Non enim mandat Deus, gentilem, qui Israëlitam in idololatriam pellicere conatur, interfici; sed si frater, aut alius quispiam è populo Israël seductionem hanc moliatur. Tertia: Ratio temporis quo lex hæc populo Israëlis à Deo data est. Mundus totus à cultu unius veri Dei defecerat ad idololatriam:

triam

Deus sibi elegerat posteritatem Abrahami, Isaaci & Jacobi, ex qua mundi redemtorem oriri voluit: gentem hanc ab omnibus aliis totius terræ gentibus separatam esse voluit, in eaque purum sui cultum servari, ex qua ille postea sub regno Redemtoris generis humani in totum terrarum orbem per omnes gentes ac nationes erat diffundendus. Regiminis illius ratio exigebat, ut severis interdictis ac comminationibus populus ille cohiberetur, ne se gentium idololatria pollueret. Huc accessit quarta circumstantia, quod Deus populum hunc recenti beneficio liberationis ex dura Ægypti servitute sibi totum in peculium vindicaverat, variis se illi miraculis, ac tandem prodigiis horrendis in monte Sinai revelaverat, & quasi conspiciendum tradiderat, ut de illius præsentia ambigere minime possent; & cum tanta ac tam manifesta præsentiæ suæ signa dedisset legem illi tulerit. Quæ omnes circumstantiæ rite consideratæ evincunt nihil legi naturæ adversum hac lege mandari. Recta quippe ratio dictat, solum Deum omnium creatorem esse colendum, peccatumque committi gravissimum, quando cultus soli Deo debitus non tantum Deo denegatur, sed & idolis seu dæmonibus exhibetur. Crimen ergo horrendum idololatria, cujus Deum esse vindicem, rectæ rationi quammaxime consentaneum est. Nec repugnat recta ratio, Deum ex corrupto genere humano unam sibi eligere gentem peculiarem, quam ob rationes, infinitæ ipsius sapientiæ notas & consentaneas, ab omnibus aliis populis ad certum tempus esse secretam, & in qua puriorem sui

cultum

cultum observari voluit. Multo minus repugnat rectæ rationi, Deum severas ferre leges, gravissimisque sancire pœnis, quibus populum hunc, recentibus beneficiis sibi obligatum, ac proinde qui non sine nova ac minime excusabili culpa ad idolorum cultum relabi potest, ab idololatria, qua totus mundus infectus erat, deterrere voluit, & mandare, ut quicunque ex populo illo fratrem aut amicum seducere conaretur ad falsorum Deorum cultum, sine ulla misericordia, sine ullo amicitiæ ac consanguinitatis respectu morte afficiatur. Non enim legi naturæ repugnat, majestatis divinæ conculcatores puniri, multo minus si novo beneficio Deo sint obstricti, & propiore Dei cognitione illustrati: Tales enim non sine summæ ingratitudinis ac impietatis crimine cultum Deo debitum idolis exhibere possunt. Majestatis regiæ conculcatores, maxime à rege suo ad hostes deficientes, qualescunque tandem sint, graviter puniri, nulla ratio vetat. Quæ itaque ratio prohibet, severam in certo populo pœnam in majestatis divinæ conculcatores, & honorem ipsi soli debitum dæmoniis ac immundis spiritibus, in summam Dei contumeliam, exhibentibus constitui, eamque pro ratione temporum, quæ rigorem hunc exigebant, graviore pœna severius sanciri? Ita ut temporum ratio severitatem hanc postulasse videatur.

Nunc vero, quando populorum discrimen est abolitum, omnesque gentes per Jesum Christum ad unius veri Dei cultum sunt conversæ, ratione quæ rigorem illum olim exegerat cessante,

ſante, lex illa etiam ſponte evanuit; illique nova ſucceſſit, manſuetudinem ac charitatem ſpirans, quæ non metu ſupplicii humani homines ab idololatria cohibeat; ſed perſuaſionibus, argumentorum pondere, ſanctitate doctrinæ, ac miraculorum efficacia homines ad Dei agnitionem ac cultum perducat, & quos rationibus flectere non poteſt, cum manſuetudine ac longanimitate tolerandos præcipiat; cui nihil magis eſt adverſum, quam ob religionis diſcrepantiam homines vexare ac morte afficere. Religioni huic objici non poteſt, quod naturæ legi adverſetur, aut ſeparationem odium ac diſſidium inter homines excitet: Omnium enim amorem præcipiens, omnium ſaluti intenta eſt, nulliuſque, ne quidem inimici & perſecutoris, odium legitimum ac juſtum agnoſcit. Si occaſione illius promulgationis ac propagationis diſſenſio orta eſt, hominumque animi non tantum in diverſas ſententias diſtracti, ſed & odia internecina, ac perſecutiones horrendæ ſunt excitatæ; id non religioni Chriſtianæ, quæ blandis ac placidis rationibus homines ad ſui profeſſionem invitat, quæque amorem, pacem, & afflictionum tolerantiam, omniumque etiam graviſſimarum injuriarum condonationem præcipit, crucem religionis ergo ferre jubet, non aliis inferre permittit, imputandum eſt; ſed malitiæ ac impietati hominum, qui veritate Evangelii repudiata, &, lege naturæ, quæ nullum ob diverſum de rebus divinis ſenſum odium juſtum agnoſcit, contemta, infeſtis animis religionem Chriſtianam oppugnarunt, & omni humanitatis, amicitiæ ac conſanguinitatis

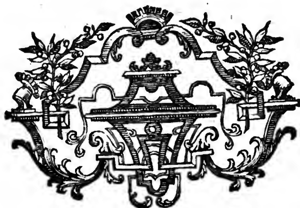
vinculo ſoluto, illius profeſſores publici odii victimas fecerunt, & ubivis locorum crudeliſſimis ſuppliciis interfecerunt. Ita ut Acoſta nihil hic religioni à Deo revelatæ, ac præſertim Chriſtianæ, objiciat, quin facile diſſolvi queat.

Quod ſi graviſſimis à Judæis injuriis laceſſitus, ex eorum factis omnem religionem æſtimet; graviſſime lapſus eſt. Non enim religionis præcepta ex hominum moribus æſtimari poſſunt. Sic ipſa naturæ lex pro qua tantopere depugnat, condemnanda foret; cum plerique eam agnoſcentes vitam ducant dictamini ejus contrariam & repugnantem; ex qua ſi de legis naturæ præceptis judicandum foret, dicendum eam injuſtam hominum innocentium læſionem, immiſericordiam erga afflictos, injuriarum vindictam, aliaque maleficia hominibus injungere; quoniam crimina hæc inter homines frequentiora ſunt, virtuteſque, juſtitia, miſericordia, ac manſuetudo admodum inter illos raræ. Quare non ex Judæorum moribus religionem Judaicam, multo minus Chriſtianam, æſtimare debuit; neque quia facta ipſorum naturæ legi repugnare credit, religionem tam Chriſtianam quam Judaicam, ſeu potius Evangelium & Legem Moſis condemnare, tanquam doctrinas legi naturæ adverſas, quæ præcepta legis naturæ præſcriptis repugnantia præſcribunt: ſed ex Lege Moſis Judæorum facta coarguere, & ſcripto hoc oſtendere, mores ipſorum legi minime eſſe conſentaneos. Quando paucis poſt Judaiſmi profeſſionem diebus expertus eſt, *mores & ordinationes Judæorum mi-*

nime

nime convenire cum iis quæ à Mose præscripta sunt, non credidit eorum moribus & ordinationibus Mosis Legem maculatam; Verum ex Lege ipsos coarguit, variarumque transgressionum reos egit. Quid itaque hic ex corruptis hominum moribus Legem & Evangelium impugnat? ac non potius ex sanctissimis religionis præceptis hominum mores redarguit, ostenditque nihil eos habere, quo se tam sanctæ doctrinæ discipulos glorientur? Sic propriæ saluti consuluisset; mores legi adversos redarguisset; & præceptorum sanctitatem considerans, momentaque argumentorum, quibus religio Christiana nititur, sepositis omnibus considerationibus humanis, maturo judicio ponderans, sincera potuisset Evangelium fide amplecti, & gravissimo, quod ex impiis eorum, qui Christianam profitentur religionem, moribus exoritur, scandalo superato Christum Dominum agnoscere, ac gratia divina per veram in eum fidem, per charitatem bonaque opera vivam ac efficacem, salutem suam operari in timore ac tremore. A quo ne & alii deterreantur, omnium nostrum, qui sanctum Christi nomen profitemur, officium est, ut moribus sanctis doctrinæ Christi professionem ornemus, ac præsertim in id unice intenti simus, ut nulla de variis religionis dogmatibus sententiarum diversitas animos divellat, multo minus Christiani in mutuam lanienam animentur; sed mansuetudine, patientia ac charitate alii aliorum nævos ac infirmitates tolerando unitatem ac pacem Ecclesiæ promoveamus, aliosque ad Christiani nominis

profeſſionem allicere allaboremus; omnibuſque teſtatum faciamus, non tantum nos profiteri Dominum noſtrum eſſe regem pacis, Eccleſiamque ipſius regnum pacis; ſed & nos ſpiritu pacis regi, & quod profitemur opere ipſo complere.

INDEX

INDEX
LOCORUM
S. SCRIPTURÆ.

Asterisco * notata explicantur: Reliqua obiter attinguntur, aut nude tantum citantur.

GENESIS.

EXODUS.

LEVITICUS.

NUMERI.

DEUTERONOMIUM.

Cap. *XXX.

2. PARALIPOMENON.

ESDRAS.

NEHEMIAS.

PSALMI.

ESAIAS.

Cap. XLIV.

LAMENT. JEREMIÆ.

SACHA-

SACHARIAS.

MALACHIAS.

MATTHÆUS.

Cap. ibid.

INDEX LOCORUM

AD ROMANOS.

1. AD CORINTHIOS.

2. AD CORINTHIOS.

AD GALATAS.

AD EPHESIOS.

AD PHILIPPENSES.

AD

AD COLOSSENSES.

I. AD THESSALONICENSES.

2. AD THESSALONICENSES.

I. AD TIMOTHEUM.

AD HEBRÆOS.

I. PETRI.

2. PETRI.

I. JOANNIS.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

A.

Invectiva

C.

Dissentientes

F.

G.

H. Ad

H.

I.

Judæorum

L.

M.

Quæ

R. *Rabbini*

R.

S.

V.

Z.

FINIS.

